

*Non est mortale
quod opto*

Hos, quos reliquit mihi Bibliotheca parentis
Sono tibi, Patria Bibliotheca, libros
his fructu utiliter, quævis Puerose libellis
Creuerit inde meum manus, honosq; patris

Samuel Wolffius Junior
Ho 1650 Nouemb 17
Elbingæ

Justinianus in Jus civile 4 p. 5

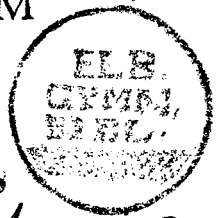
DIGESTORVM

SEV PANDECTARVM

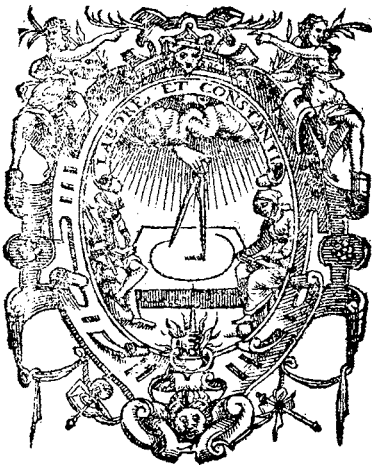
PARS QVINTA,

A LIBRO XXVIII. VSQVE AD

LIBRVM XXXVII.

H. G. S.

A N T V E R P I A E.

cl. l. LXVII.

808

06 6. II 3976/5

PARS QUINTA, DE

TESTAMENTIS.

LIBER XXVIII.

- I. Qui testamēta facere possunt, & quemadmodum testamēta fiant.
- II. De liberis & postumis heredibus instituendis, vel exheredandis.
- III. De iniusto, rumpo irrito facto testamento.
- IIII. De his quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.
- V. De heredibus instituendis.
- VI. De vulgari & pupillari substitutione.
- VII. De condicionibus institutionum.
- VIII. De iure deliberandi.

LIBER XXIX.

- I. De testamento militis.
- II. De acquirenda vel omittenda hereditate.
- III. Testamēta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.
- IIII. Si quis omīssa causa testamēti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.
- V. De senatusconsulto Siliano & Claudiano, quorū testamēta ne aperiantur.
- VI. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.
- VII. De iure codicillorum.

LIBER XXX.

De legatis & fideicommissis.

LIBER XXXI.

De legatis & fideicommissis.

LIBER XXXII.

De legatis & fideicommissis.

LIBER XXXIII.

- I. De annuis legatis & fideicommissis.
- II. De usu, & usufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis.
- III. De servitute legata.
- IIII. De dote prælegata.
- V. De optione vel electione legata.
- VI. De tritico, vino, vel oleo legato.
- VII. De instructo vel instrumento legato.
- VIII. De peculio legato.
- IX. De penu legata.
- X. De suppellectile legata.

LIBER XXXIIII.

- I. De alimentis vel cibariis legatis.
- II. De auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veste, vel vestimentis, & statuis legatis.
- III. De liberatione legata.
- IIII. De adimendis vel transferendis legatis, vel fideicommissis.
- V. De rebus dubiis.
- VI. De his quæ poenæ causa relinquuntur.
- VII. De regula Catoniana.
- VIII. De his quæ pro non scriptis habentur.
- IX. De his quæ vt indignis auferuntur.

LIBER XXXV.

- I. De condicionibus & demonstrationibus, & causis & modis eorum quæ in testamento scribuntur.
- II. Ad legem Falcidiam.
- III. Sicuti plus, quàm per Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.

LIBER XXXVI.

- I. Ad senatusconsultum Trebellianum.
- II. Quando dies legatorum vel fideicommissorū cedat.
- III. Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.
- IIII. Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorū seruandorum causa esse liceat.

DIGE-

5

DIGESTORVM
SEVPANDECTARVM
PARS QVINTA.
LIBER XXVIII.

QVI TESTAMENTA FACERE POS-
SUNT ET QVEMADMODVM TE-
STAMENTA FIANI.

MODESTINVS libro secundo Pandectarum^b

ESTAMENTVM est voluntatis nostræ iusta sententia de eo^b quod quis post mortem suam fieri velit^c.

II. LAEIO libro primo posteriorum Iuliano Epitoma^b

IN eo qui testatur, eius temporis quo testamentum facit, integritas mentis non corporis sanitas exigenda est.

III. PAPINIANVS libro quartodecimo Quaestionum^b

TESTAMENTI factio non priuati sed publici iuris est.

III. GAIVS libro secundo Institutionum^b

SI quæramus^d an valeat testamentum: in primis animaduertere debemus, an is qui fecerit testamentum, habuerit testamenti factionem. deinde si habuerit, requiremus an secundum regulas iuris civilis testatus sit.

Pubertas quomodo estimanda sit.

V. VLPPIANVS libro sexto ad Sabinum

A^a qua^e ætate testamentum vel masculi vel feminæ facere possunt^f videamus. verius^g est in masculis quidem quartumdecimum annum spectandum, in feminis verò duodecimum completum. vtrum autem excessisse debeat quis quartumdecimum annum, vt testamentum facere possit: an sufficit^h complexisseⁱ proponere^j aliquem Kalendis Ianuariis natum^k, testamentum ipso natali suo fecisse quartodecimo anno. an valeat testamentum? dico valere, plus arbitror: etiam si pridie Kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. iam enim complexisse videtur annum quartumdecimum, vt Marciano videtur.

a Id est legitima, & plena. l. ea. r. d. §. de iho. supra, pro sec. & l. c. an filiofamiliae. §. ex his. in fi. in p. d. de leg. 3. & l. i. in fi. sit. de nup. §. iusta autem nuptia. l. hoc verbo codi illi, et testamentum imperfecta excludunt. Verbum nostræ ciues Romanos demonstrat, qui soli testamenti factionem habent, & ostendit non pendere in alieno arbitrio. l. illa. in fi. de hered. instit. Cetera donationem causam non est, & ceteris omnes reuocant, quorū proprium non est, vt post mortem damnum quid fiat. b eo, quod post e velimus. d Docet apertissimum esse ordinem & methodum differendi de testamentis, si de personis incipiatur. Non autem referat ad ordinem indicatorum. e Coniungit l. l. de manum. f possunt g & verius h sufficit i ponere aliquem k euentum, &

V I. G A I V S libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale^l

a Ex ist. quemad-
modum testam. aper-
fici & l. 2.
b Surdus, &

Qui in potestate parentis est, testamenti faciendi ius non habet. adeo ut quamuis pater ei permittat, nihil magis tamen iure testari possit. SOrdus^b, mutus, testamentum facere non possunt. sed si quis^l post testamentum factum valetudine aut quolibet alio casu mutus aut surdus esse ceperit: ratum nihilominus permanet testamentum.

V II. A E M I L I V S M A C E R libro primo ad Legem
vicenimam hereditarium

Si mutus aut surdus ut liceret sibi testamentum facere, a principe impetrauerit: valet^d testamentum.

V I I I. G A I V S libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale

Eius qui apud hostes est, testamentum quod ibi fecit non valet: quamuis redierit. Si Quis^c aqua & igni interdictum sit, eius nec illud testamentum valet quod ante fecit: nec id quod postea fecerit. bona^f quoque quae tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur. aut si non videantur luerosa, creditoribus concedentur. In insulam deportati in eadem causa sunt. Sed relegati in insulam, & quibus terra Italica & sua prouincia interdicatur, testamenti faciendi ius retinent. Hi vero qui ad ferrum, aut ad Vestias, aut in metallum damnantur, libertatem perdunt, bonaque eorum publicantur. unde apparet amittere eos testamenti factionem.

V I I I I. V L P I A N V S libro quadragesimo quinto
ad Edictum^l

Si quis post accusationem in custodia fuerit defunctus indeminatus, testamentum eius valet.

X. P A V L V S libro tertio Sententiarum^l

Qui manus amisit, testamentum facere potest, quamuis scribere non possit.

X I. V L P I A N V S libro decimo ad Sabi-
num

Obfides^h testari non possunt, nisi eis permittatur.
Confirmatio testamenti.

X I I. I V L I A N V S libro quadragesimo secundo
Digestorum^l

Lege Cornelia testamenta eorum qui in hostium potestate decesserintⁱ, perinde confirmantur, ac si hi qui ea fecissent, in hostium potestate^k non peruenissent. & hereditas ex his eodem modo ad vniuocumque pertinet. quare seruus heres scriptus ab eo qui in hostium potestate decesserit, liber^l & heres erit, seu velit seu nolit: licet minus proprie necessarius heres dicatur. nam & filius eius, qui in hostium potestate decesserit, inuitus heredi-

e Sand milit: hoc li-
cebat iure singulari,
est a principe non
impetrasset. iure mi-
litari infra, de testi-
mil. r. rdm hostia-
nis omni detans gra-
ue effoia a principe
impetrare, quod no-
mimi negandum sic
existitatum pro-
mulgans, qua paga-
ni militibus fuerat
exequari. Et licet pe-
gano mutus qui non
scribere, aut surdus
qui non loqui, non
impetrata a principe
venia testari. de iure
iis. C. qui testamen-
fac. possi-
d valet eius
e Si cui
f Hoc emendatur
Non. 174. §. 21. autē.

g Per nuncupatio-
nem, in qua scrip-
ta non est necessaria
§. 1. de testa. In-
scribitur, vel alio adhihi-
to, qui eius nomine
scribitur. l. i. ubi omnis.
C. de testa.
h Coniunge l. 10. de
milit. testam.

i decesserint,
k potestatem
l & libe:

hereditati obligatur: quamvis suus heres dici non possit, qui in potestate morientis non fuit.

XIII. MARCIANVS [¶] libro quarto Institutionum [¶]

Qui à latronibus capti sunt, cum liberi manent, possunt facere testamentum. Item qui apud externos ^a legatione funguntur, possunt facere testamentum.

^a ex reposit: extraneos

Appellatio.

Si quis in capitali crimine damnatus appellauerit, & medio tempore pendente appellatione fecerit testamentum, & ita decesserit: valet eius testamentum.

De ignorantia, & errore.

XIII. PVLVS [¶] libro secundo Regularum [¶]

Qui ^b in [¶] testamento domini manumissus est, si ignorat dominum decessisse, aditamque eius esse hereditatem, testamentum facere non potest: licet iam paterfamilias, & sui iuris est. nam qui incertus de statu suo est, certam legem testamento dicere non potest.

^b In vulg. incipit: Qui in domini. cignoret

XV. VLPPIANVS [¶] libro duodecimo ad Edictum [¶]

De statu suo dubitantes vel errantes, testamentum facere non possunt, vt Diuus Pius rescripsit.

Testamenti factio.

XVI. POMPONIVS [¶] libro singulari Regurum [¶]

Filius familias & seruus alienus & postumus & surdus testamenti factionem habere dicuntur. licet enim testamentum facere non possunt, a tamen ex testamento vel si vi vel aliis acquirere possunt. Marcellus notat: furiosus quoque; testamenti factionem habet, licet testamentum facere non potest, ideo autem habet testamenti factionem, quia potest sibi acquirere legatum vel fideicommissum. nam etiam compositibus mentis personales actiones etiam ignorantibus acquiruntur.

^d Hic videtur desistere voluntas, quia necessaria est in testamento faciendo: non enim creditibile est, eum sibi agere quod agit cum dubitet, an validum sit. an inuitia, de acceptila. infra. & occurrendum est audacia eius qui status sui ignarus non dubitat facere testamentum, quod inselligit solis civibus Romanis licere.

^e pofit.
^f Coniuge l. i. de curat. furios. l. 6. de verb. oblig.
^g Videbatur testamenti factio non inter licenda prodigio, quod in eade sit causa, quia minor, pubes, nouer iudicio careat & neutri bonarum administratio concessa sit, sed falsum est neutrum iudicio carere. qui prodigius (quod ad bona animarum) furiosum facit exitum, & furioso comparatur. l. i. qui §. non est nouum. de iudi. & cura. supra h ante interdictionem
ⁱ adhiberi testis.

XVII. PAVLVVS [¶] libro tertio SENTENTiarum [¶]

In aduersa corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest.

XVIII. VLPPIANVS [¶] libro primo ad Sabinum [¶]

Is cui lege bonis interdictum est, testamentum facere non potest. & si fecerit, ipso iure non valet. quod tamen interdictione ^h verustius habuerit testamentum, hoc valebit. merito ergo nec testis ad testamentum adhiberi poterit, cum neque testamenti factionem habeat. Si quis ob carmen famosum damnatur, senatusconsulto expressum est, vt intestabilis fit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi

Si filiusfamilias aut pupillus aut seruus tabulas testamenti fecerit, signauerit: secundum eas bonorum possessio dari non potest, licet filiusfamilias sui iuris, aut pupillus pubes, aut seruus liber factus decesserit. quia nullæ sunt tabulæ testamenti, quas is fecit qui testamenti faciendi facultatem non habuerit.

De testibus.

XX. VLP. IANVS libro primo ad Sabinum

Qui testamento heres instituitur, in eodem testamento testis esse non potest. quod in legatario & in eo qui tutor scriptus est, contra habetur. hi enim testes possunt adhiberi^b, si aliud eos nihil impediatur: ut puta si in pubes, si in potestate sit testatoris. Potestatis autem verbum non solum ad liberos qui sunt in potestate referendum est: verum etiam ad eum quem redemit ab hostibus. quamuis placeat hunc seruum non esse: sed vinculo quodam retineri donec pretium soluat.

Per contrarium quæri potest, an pater eius, qui de castrensi peculio potest testari, adhiberi ab eo ad testamentum testis possit. & Marcellus libro decimo^c digestorum scribit, posse. & frater ergo poterit. Quæ^d autem in testamento diximus super prohibendis^e testimoniis eorum qui in potestate sunt: in omnibus testimoniis accipias, vbi aliquid negotij geritur, per quod adquiratur. Ne furiosus quidem testis adhiberi potest, cum compos mentis non sit, sed si habet intermissionem, eo tempore adhiberi potest. testamentum^f quoque quod ante furorem consummauit, valebit. & bonorum possessio ex eo testamento competit. Eum, qui lege repetundarum damnatus est, ad testamentum adhiberi^g posse existimo: quoniam in iudicium testis esse vetatur. Mulier testimonium dicere in testamento quidem non poterit^h. aliàs autem posse testem esse mulierem, argumento est lex Iulia de adulterijs, quæ adulterij damnatam testem produci, vel dicere testimonium vetat. Seruus quoque merito ad solemnia adhiberi non potest: cum iuris civilis comunione non habeat in totum, ne prætoris quidem edicti. Et veteres putauerunt eos, qui propter solemnia^k testamenti adhibentur, durare debere donec supra ma contestatio peragatur, non tamen intelligentiam sermonis exigimus. hoc enim Diuus Marcus Didio Iuliano in teste qui latine non nouerat rescripsit. nam si vel sensu percipiat quis cui rei adhibitus sit, sufficere. sed si detenti sint inuiti ibi testes, putant non valere testamentum.

Quomodo

habuit.
 b Nō ob id debet suspectum videri, quod testibus aliquid legatum appareat: quando non oportet testes scire quid in testamento scriptum sit, sed solum hoc esse testamentum, puta Titij. l. in-
 bemus. C. de testamē.
 c. & quomad. test. Et numerus testium falsi suspicionē remouet.
 c libro quinto d Quæcunq; prohibendis
 f l. in p. Haloander testimonium. Aug. l. 3. c. mēda. cap. 7. g non posse. Residē hic addita suis negatio ab Azone ex l. repetundarum. supr. de test. et l. eadem. infra qd. l. v. l. v. p. p. h Quia de re orant, nempe testamenti, questio est. & testator potest gratiores testes deligere: cum alioquin in criminibus, vel alijs negotijs probandis testes in hoc vocari ab initio ferē non producantur, sed qui forte presentes fuerint. ad fidem. supr. de testib. qua ratione mutus, surdus, seruus etiā mortuus subiectus, vel is cui donis interdictū est, ad testamentum adhiberi non debent, ut delictus testium metū falsi in hoc genere prescribitur. l. v. C. de fideicommiss. quā ut in alijs negotijs habent testimonij dictionē. supr. de test. l. 2. in 3. §. leg. Iulia. i sed he prætorij k De solemnibus testamentorum. l. x. Genial. dicit. l. 4. c. 1. Gel. l. v. 15. m. c. At-
 ne. c. 27.

Quomodo faciendum sit testamentum.

X XI. I D E M libro secundo ad Sabinum

Heredes palam ita ut exaudiri possint, nuncupandi sint. licebit ergo testanti vel nuncupare heredes, vel scribere. sed si nuncupat, palam debet. Quid est palam? non utique in publicum, sed ut exaudiri possit. exaudiri autem non ab omnibus, sed à testibus. & si plures fuerint testes adhibiti, sufficit sollemnem numerum exaudire. Si quid post factum testamentum mutari placuit, omnia ex integro facienda sunt. Quod verò quis obscurius in testamento vel nuncupat vel scribit, an post sollemniam explanare^a possit quaritur. ut puta Stichum legauerat^b, cum plures haberet: nec declarauit de quo sentiret, Titio^c legauit^d, cum multos Titios amicos haberet. errauerat in nomine, *vel prænomine*, vel cognomine, cum in corpore non errasset. poteritne postea declarare de quo sentiret? & puto posse. nihil enim nunc dat, sed datum significat. Sed & si notam postea adiecerit legato vel sua voce vel litteris, vel summam, vel nomen legatarij, quod non scripserat, vel nummorum qualitatem: an rectè fecerit? & puto etiam qualitatem nummorum posse postea addi. nam eti adiecta non fuisset, utique placeret coniectionem fieri eius quod reliquit, vel ex vicinis scripturis, vel ex consuetudine patrisfamilias, vel regionis. In testamentis^e, in quibus testes rogati adesse debent, ut testamentum fiat: alterius rei causa fortè rogatos, ad testandum non esse idoneos placet. quod sic accipiendum est, ut licet ad aliam rem sint rogati, vel collecti: si tamen ante testimonium^f certiores ad testamentum *se* adhibitos: posse eos testimonium suum rectè perhibere. Vno contextu factus testari oportet. est autem vno contextu, nullum actum alienum testamento intermiscere^g. quod (si) aliquid pertinens ad testamentum faciat, testamentum non vitiatur.

a explanari
b legauit,
c Item Titio
d legauit amico,

e In alijs negotijs nihil est necesse rogatos adesse. l. id fidei. de testi. supra.

f adionis
g nisi forte necessitas causa. l. cum assignatus. §, si quid autem. C. de testam.

De testibus.

X XII. I D E M libro trigesimo nono ad E. dictum

Ad testium numerum simul adhiberi possumus: ut lego & pater & plures qui fuimus^g in eiusdem potestate. Con-
dicionem testium tunc inspicere debemus, cum signaret, non mortis tempore. si igitur *tunc* cum signarent, tales fuerint ut adhiberi possint: nihil nocet si quid postea eis contigerit.
Si ab ipso testatore anulum accepero, & signaui: testamentum valet, quasi ali no signauerim. Si signa turbata sint ab ipso testatore, non videtur signatum.

Requisitur signatio & subscriptio: & alterum sine altero non valet.

Si quis ex testibus nomen suum non descripserit, verumtamen signauerit: pro eo est atque si adhibitus non esset. &

a sed & si

b impressio

c *Baro censet hic
deesse negationem,
vt non tueretur*

si^a, vt multi faciunt, adscripserit se, non tamen signauerit: adhuc idem dicemus. Signum autē vtrum anulo tantum in-
pressum^b adhibemus: an verò & si nō anulo, verūm alio quodā inpresso? variē enim homines signāt. & magis est, vt^c tantum anulo quis possit signare: dū tamē habeat X A P A K T H P A. Possē & nocte signari testamentum, nulla dubitatio
est. Signatas tabulas accipi oportet, & si linteō quo tabulę inuolutę sunt, signa inpressa fuerint.

XXIII. IDEM libro quarto Disputationum¹

SI testamentum quod resignauerit testator, iterum signatū fuerit septem testium signis: non erit inperfectū. sed vtrōq; iure valebit tam ciuili quā pratorio.

XXIIII FLORENTINVS libro decimo Institutionum¹

VNum testamentum pluribus exemplis consignare quis potest, idque interdum necessarium est. fortē si nauigaturus & secum ferre & relinquere iudiciorum suorum testamentum velit.

Testamentum imperfectum.

XXV. IAVOLENVS libro quinto Posteriorum Labeonis

d Si quis

Et hinc apparet testatorem non expressisse vocem suam vel iuramentum suum. Itaque p̄mirum est, testamentum esse nullum, in quo non est iuxta sententiam voluntatis testatoris. Quod si constaret eū expressisse, & decessisset, eum aliquid ex sollemnibus, vt si forte nomen alicuius ex heredibus non esset scriptum in eo tantum quod omissum est, non valet testamentum. L. iubemus. §. quod si non fuerit. C. de testamentis.

e Ex virg. de minor.

g Fortē dubitabas

Labeo, an is qui non

erat rogatus ad testi-

monium dicendum

posset esse testis. l.

Heredes. §. in testa-

mentis. sup. ca.

h consultis: in Flor.

fortē consulueris.

i ualde

SI^d is qui testamentum faceret, heredibus primis nuncupatis, prius quā secūdos exprimeret heredes, obmutuisset: magis cōpisse eum testamentum facere quā fecisse, Varus digestorum libro primo Seruium respondisse scripsit. itaque primos heredes ex eo testamēto non futuros. Labeo tum hoc verum esse existimat, si constaret voluisse^e plures eum qui testamentum fecisset, heredes pronuntiare. ego nec Seruium puto aliud sensisse.

XXVI. GAIVS libro vicensimo secundo ad Edictum prouinciale¹

CVm^f lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, ne eius testimonium recipiatur. & eo amplius, vt quidam putant, neve ipsi dicatur testimonium.

De testibus.

XXVII. CELSVS libro quindocimo Digestorum¹

Domitius Labeo Celso suo salutem. Quero an 3 testium numero habendus sit is, qui cum rogatus est ad testamentum scribendum, idem quoque cum tabulas scripsisset, signauerit. Iubentius Celsus Labeoni suo salutem. *Aut* non intelligo quid sit, de quo me consulere^h: aut valideⁱ stulta est consultatio tua, plus enim quā ridiculum est dubitare, an aliquis iure testis adhibitus sit, quoniam idē & tabulas testamenti scripserit.

XXVIII. MODESTINVS [¶] libro nono Regularum[¶]

Seruus licet alienus, iussu testatoris testamentum scribere non prohibetur.

Testamentum imperfectum.

XXVIII. PAVLYS libro quartodecimo Respon-
sorum

EX ea scriptura, quæ ad testamentū faciendum parabatur, si nullo iure testamentum perfectum esset: nec ea quæ fideicommissorum verba habent, a peti posse. Ex his^b verbis, quæ^c scriptura^d paterfamilias addidit, ΤΑΥΤΗΝ^e ΤΗΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΥΡΙΑΝ ΕΠΙ ΠΑΣΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ, videri cum voluisse omnimodo valere ea quæ reliquit, etiam si intestatus decessisset.

XXX. IDEM [¶] libro tertio Sententiarum[¶]

Singulos testes, qui in testamento adhibentur, proprio chirographo adnotare conuenit, quis, & cuius testamentum signauerit.

XXXI. IDEM [¶] libro quinto Sententiarum[¶]

Eius^f bona, qui se Imperatorem facturum heredem esse iactauerat, a fisco occupari non possunt. ^g

DE LIBERIS ET POSTUMIS HEREDIBVS
INSTITVENDIS VEL EXHERE-
DANDIS^h TIT. II.

Filius nominatim exheredandus.

VLPIANVS [¶] libro primo ad Sabinum[¶]

QUIDⁱ sit nominatim exheredari^k videamus. nomen & prænomen & cognomen eius dicendum est: an sufficit vel vnum ex his? & constat sufficere.

II. IDEM [¶] libro sexto Regularum[¶]

Nominatim exheredatus filius & ita videtur, FILIVS MEVS EXHERES ESTO, si^l nec nomen eius expressum sit, si modò vnicus sit. nam si plures sunt filij, Venigna interpretatione potius à plerisque respondetur, nullum ex heredatum esse.

III. IDEM [¶] libro primo ad Sabinum[¶]

ET si pepererit^m filium dicere, ex Seia autem natum dixit: rectè exheredat. & sicum conuicio dixerit, NON NOMINANDVS, vel NONⁿ FILIVS MEVS, LATRO, GLADIATOR: magis est vt rectè exheredatus sit. &^o si ex adultero^p natum dixerit. Pure^q autem filium exheredari Iulianus putat. qua sententia vtimur.

Exheredari

a habent.
b Idem respondit ex his verbis,
c Hæc verba, quæ scriptura, &c. in quibusdam exempl. post hæc verba sunt.
d scriptura, vel in scriptura
e Ii. c. græca verba male vsi sunt apud Accurs. ex quibus clarum est etiam conprehensis hæredis instituti: nec, quæ si iure dicitur subsisteri nequibit, & fideicommissum scelerat. At lib. 2. l. si p. p. ca. 19.
f Continget. penult. de hered. insti. c. l. 2. de leg. 3.
g Iuxta hoc acquisitum Imperatoris Per sinacio editum refert Iulius Capitolinus in eodem.
h exheredis, vel præteritis.
i Continget l. 1. de here insti.
k exheredare

l & si nec m perceperit. Respon. est Flor. n vel si filius o sed & si p adulterio q Nō sub conditione cuius ratio est, si sub conditione. de bono poss. l. rom. tabu. nisi filius, qui sub conditione instituitur, sub contraria exheredatur. l. si pater filii. d. o insti. vel subsist. Co

Exheredari debet filius à toto gradu, aut ab omnibus gradibus si plures sint.

a Filius autem

Filius^a inter medias quoque heredum institutiones rectè² exheredatur. & erit à toto gradu summotus. nisi fortè ab vnius persona eum testator exheredauerit. nam si hoc fecit, vitiosa erit exhereditio. quemadmodum si ita eum exheredauerit: **QVIS QVIS MIHI ERIT FILIVS^b EXHERES ESTO.** nam, vt Iulianus scribit, huiusmodi exhereditio vitiosa est. quoniam post aditam hereditatem voluit eum summotum. quod est impossibile. Ante heredis institutionem³

b heres filius

exheredatus, ab omnibus gradibus summotus est. Inter^d duos³ autem gradus exheredatus, ab vtroq; remotus est secundum Scæuolæ sententiam, quam puto veram. In eo qui miscuit⁴

c submoueri.

d Sectionem inter duos

duos gradus, exheredationem valere Mauricianus^e rectè putat. veluti **PRIMVS HERES ESTO EX SEMISSE. SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS. EX SEMISSE^f HERES ESTO. TERTIVS EX ALIO SEMISSE HERES ESTO, FILIVS^f EXHERES ESTO. SI TERTIVS HERES NON ERIT, QVARTVS HERES ESTO.** nam ab vtroque gradu summotus est. Si⁵

e Marcianus

f & filius

ita testatus sit paterfamilias, vt à primo quidem gradu filium præteriret, à secundo solo exheredaret: Sabinus & Casius & Iulianus putant, perempto primo gradu testamentum ab eo gradu exordium capere, vnde filius exheredatus est. quæ sententia comprobata est.

De institutione posthumi.

III. IDEM libro tercio ad Sabinum^h

g effici potest.

PLacet omnem masculum posse postumum heredem scribere, siue iam maritus sit, siue nondum vxorem duxerit. nam & maritus repudiare vxorem potest: & qui non duxit vxorem, postea maritus effici. & nam & cum maritus postumum heredem scribit, non vtique is solus postumus scriptus videtur, qui ex ea, quam habet vxorem, ei natus est, vel^{is} qui tunc in vtero est: verùm is quoque qui ex quacumque vxore nascatur.

V. IAVOLENVS libro primo ex Casio

Ideoq; qui postumum heredem instituit, si post testamentum factum mutauit matrimonium: is institutus videtur, qui ex posteriore matrimonio natus est.

VI. VLPPIANVS libro tercio ad Sabinum

h Vide Institutiones Theophilis. de adopt. s. sed & illud. i scribunt.

k Spado hic specialiter accipitur.

Sed^h est quæsitum an is qui generare facile non possit, postumum heredem facere possit. & scribitⁱ Casius & Iuolenus posse. nam & vxorè ducere & adoptare potest. Spadonem^k quoq; posse postumum heredem scribere, & Labeo & Casius scribunt. quoniam nec ætas nec sterilitas ei rei impedimento

mento

mento est. Sed si castratus sit, Iulianus Proculi opinionem secutus, non putat postumum heredem posse instituire. quo iure utimur. Hermaphroditus planè, si in eo virilia præbent, postumum heredem instituire poterit.

VII. PAULVS ^l libro primo ad Sabinum^l

SI filius^a qui in potestate est præteritus sit, & viuo patre decedat: testamentum non valet. nec superius rumpetur. & eo iure utimur.

Filius iam natus rumpit spem eius gradus, à quo præteritus est incontinenti: posthumus vero, statim cum nascitur.

VIII. POMPONIUS ^l libro primo ad Sabinum^l

SI^b primo heredem instituto filium exheredauero, à secundo autem substituto non exheredauero: & dum^c pendet an prior aditurus sit, filius decesserit: secundum^d sententiã qua utimur, non erit secundus heres: quasi ab initio inutiliter institutus, cum ab eo filius exheredatus non sit. quod^e si in postumo filio idem acciderit, ut natus viuo^f patre, à quo exheredatus sit, moriatur, eadem dicenda erunt de substituto: quoniam cum est natus filius, loco eius est qui superites est.

De institutione posthumi.

VIII. PAULVS ^l libro primo ad Sabinum^l

SI quis postumos, quos per ætatem aut valetudinem habere forte non potest, heredes instituit: superius testamentum rumpitur.^g quod natura magis in homine generandi & consuetudo spectanda est, quam temporale vitium aut valetudo, propter quam abducatur^h homo à generandi facultate. Sed si ex ea quæ alij nupta sit, postumum quis heredem instituerit: ipso iure non valet. quod turpis sit institutio. Si filium exheredauero, nepotemque ex eo præteriero, & alium heredem instituero, & superuixerit filius post mortem meam, licet ante aditam hereditatem decesserit, non tamen nepotem rupturum testamentum, Iulianus & Pomponius & Marcellus aiunt. Diuersumque est, si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu: rumpit enim his casibus nepos testamentum. quod moriente auctore filiiⁱ ius pependerit.^k non abscisum, ut superiore casu, fuerit.^l Sed & si heres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus heres. quoniam hæc verba, SI INTESTATO^m MORITUR, ad idⁿ tempus referuntur, quod^o testamentum destituitur, non quod^p moritur. Sed si ex ea, quam nefas sit ducere postumum heredem instituero: non putat rumpi testamentum Pomponius. Sed si per adoptionem sororem factam habeam, potero postumum ex ea heredem instituire: quia adoptione soluta possum eam^q ducere uxorem.

b Si à primo
c dum id pendet

d Iuliani sententiã

e sed & si
f viuo primo. Quæ
lætiore tollit incerta
tem dubitationem,
quæ apud Augustinum
est.

g rumpit

h abducitur

i Nota filii pro filij.
Aug. lib. 3. c. 7. smen
da.

k Propter ius postu-
minij. & si ab institui-
bus. quibus modius
pat. preste. solu. in-
stit. inapud ergo Ac-
cur. repudauerit, vel
repudauerit.

l fuit.

m intestatus

n idem

o quo

p quo. Restituerit
hæc le. 110.

q cum postea

X. POMPONIUS libro primo ad Sabinum¹

Commodissimè is qui nondum natus est, ita heres instituitur, SIVE VIVO ME SIVE MORTVO NATVS FVERIT, HERES ESTO. aut etiam purè, neutrius temporis habita mentione. si alteruter casus omissus fuerit, eo casu, qui^a omissus sit natus rumpit testamentum: quia hic filius¹ nec sub condicione quidem scriptus heres intellegitur, qui in hunc casum nascitur qui non est testamento adprehensus.

a quo

Suis heres.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum¹

IN suis heredibus euidentius apparet continuationē dominij edrè perducere, vt nulla videatur hereditas fuisse. quasi olim hi domini essent, qui etiam viuo patre quodammodo domini existimantur. vnde etiam filius familias appellatur sicut pater familias: sola nota hac adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit. itaque post mortē patris non hereditatem percipere^b videntur, sed magis liberam bonorū administrationem consequuntur: hac ex causa licet non sint heredes instituti, domini^d sunt. nec obstat quòd licet eos exheredare: quòd^f & occidere licebat.

b Id est, nunc primū accipere.
c et consequi.
d tamen domini
e Huc spectat illud Pauli ad Rom. e. 8. s. filij ergo heredes.
f quos

Nati quid sit.

XII. VLPIANVS libro nono ad Sabinum¹

QVod dicitur filium natum rumpere testamentum: natū accipe & si ex fectō ventre editus sit: nam & hic rumpit testamentum, scilicet si nascatur in potestate. Quid tamen si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen an adhuc testamentum rumpat? & hoc^g tamen^h rumpit.

g Hic
h etiam

Interpretatio voluntatis.

XIII. IVLIANVS libro vicensimo nono Digestorum¹

SI ita scriptum sit, SI FILIVS MIHI NATVS FVERIT, EX VESSE HERES ESTO: EX RELIQUA PARTE VXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA MIHI NATA FVERIT, EX TRIENTE HERES ESTO: EX RELIQUA PARTE VXOR HERES ESTO: & filius & filia nati essent, dicendū est assem distribuendum esse in septē partes: vt ex his filius quattuor, vxor duas, filia vnā partē habeat. ita enim secundum voluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit quā vxor. item vxor altero tanto amplius quā filia. licet enim suptili iuris regulæ conueniebatur^k ruptum fieri testamentum, attamen quā^l ex vtroque nato testator voluerit vxorē aliquid habere, ideo ad huiusmodi sententiam humanitate suggerente decursum est. quod etiam Iuuentio Celsō apertissimè placuit. Regula est iuris

i quā
k conueniebatur
l cum ex

est iuris ciuilib, qua constitutum est hereditatem ^a adimi non posse, propter quam liber & heres esse iussus, ^b quamuis dominus ademerit eodem testamento libertatem, nihilo minus & libertatem & hereditatem habebit. Testamentum quod hoc modo scribitur, TITIVS POST MORTEM FILII MEI HERES ESTO, FILIVS EXHERES ESTO, nullius momenti est. quia filius post mortem suam exheredatus est. quare & contra tabulas paternorum libertorum huiusmodi filius bonorum possessionem accipere poterit.

De prætitione posthumi.

XIII. AFRICANVS ¶ libro quarto Quæstionum¹

SI postumus à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus sit: quamuis eo tempore nascatur, quo ad heredes primo gradu scriptos pertineat hereditas, secundum tamè gradum vitari placet: ad hoc vt prætermittentibus institutis ipse heres existat. immo & si defuncto eo heredes instituti omiserint hereditatè, non posse substitutos adire. Itaque & si à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus, à tertio exheredatus sit, & viuentibus primis & deliberantibus decedat: quæri solet omittentibus primis aditionem, vtrum ad eos qui tertio gradu scripti sint, an potius ad legitimos heredes pertineat hereditas, quo & ipso casu rectius existimari putauit, ad legitimos eam pertinere. nam & cum duobus heredibus institutis, & in singulorum locum facta substitutione, à primis exheredatus postumus, à secundis præteritus fuerit: si alter ex institutis omiserit, quamuis postumus excludatur, non tamè magis substitutum admitti. Quod vulgo dicitur, cum gradum à quo filius præteritus sit non valere: non vsquequaque verum esse¹ ait. ² nam si primo gradu heres institutus sit filius, non debere eum à substitutis exheredari. ideoque si filio & Titio heredibus institutis, Titio ^c Mauius substitutus sit: omittente Titio hereditatem, Mauium eà adire posse: quamuis filius secundo ^d gradu exheredatus non sit. Si quis ita scripserit, ILLE QVEM SCIO EX ME NATVM NON ESSE, EXHERES EST: hanc exheredationem ita nullius momenti esse ait, si probeatur ex eo natus. non enim videri quasi filium exheredatum esse, cum ^e elogium pater cum filium exheredaret ^f proposuisset, & ^g adieciſſet propter ^h eam causam exheredare: probaturque patrem circa causam exheredationis errasse.

XV. VLPIANVS ¶ libro primo ad Sabinum ¶

I Dem est & si ita dixerit, ILLE ILLIVS FILIVS EXHERES ESTO, patrem ei adulterum per errorem adsignans.

^a hereditatè seruo
^b iulius sit. itaq; &

^c Nō velle Halsan.
Titius & Mauius.
^d quod etiam Accurs.
displicet. Aug. lib. 3.
encl. c. 7.
^d ex secundo

^e quandoquidem
^f exheredare
^g adiecit
^h propter quā eum
causam exhereda-
ret:

XVI. AFRICANVS ¶ libro quarto Quæstionum[¶]

^a Vide Govea, lib. 1. ca. 5. Lest. cuius interpretacionem quidã maligã labefactare conatus est.

SI^a filius heres institutus sit omisso postumo, filioq̃ue substitutus nepos ex eo sit: si interim moriatur filius postumo non nato, nepotem tam patri quàm auo suum heredem futurum. quòd si nemo filio substitutus sit, & solus ipse institutus sit: tunc quia eo tempore quo is moriatur, certum esse incipit neminem ex eo testamento heredem fore, ipse filius intestato patri heres existat. sicut euenire solet, cum sub ea conditione quæ in ipsius potestate erit, filius heres institutus, prius quàm ei pareret moriatur.

XVII. FLORENTINVS ¶ libro decimo Institutio-
tionum[¶]

Filij etiam hoc modo exheredantur. **P**ILIUS EXHERES SIT. **F**ILIUS EXHERES ERIT.

XVIII. VLPIANVS ¶ libro quinquagesimo septimo
ad Edictum[¶]

^b Ex 16. de iniur.

Multi^b non notæ causa exheredant filios, nec vt eis obsint, sed vt eis consulant: vt puta impuberibus. eisq̃ue fideicommissam hereditatem dant.

*Interpretatio voluntatis:*XVIII. PAVLVS ¶ libro primo ad Vi-
telliū[¶]

CVM quidam filiam ex affe heredem scripisset, filioq̃; quẽ in potestate habebat, decẽ legasset: adiecit, **E**T^c **I**N **C**E-
TERA^c **P**ARTE EXHERES MIHI ERIT: & quæreretur an rectè exheredatus videretur, Scævola respondit, ^d non
^e videtur. & in disputandò adiciebat ideo non valere, quoniã nec fundi exheres esse iussus rectè exheredaretur. aliamq̃; causam esse institutionis, quæ benignè acciperetur: exheredationes autem non essent adiuuandæ.^e

^c verba
^d respondebat.
^e videt

^e esse adiuuandas

XX. MODESTINVS ¶ libro secundo Pande-
ctarum[¶]

SVb conditione filius heres institutus, si pendente cõdicio-
ne adrogandum se dedit: necessarius heres non erit.

XXI. POMPONIVS ¶ libro secundo ad Quintum
Mucium[¶]

^f Causa l. 67. de
hered. instit.

SI^f filium nominatim exheredauero, & eum postea heredẽ
instituero: heres erit.

XXII. TARENTIVS CLEMENS ¶ libro septimo-
decimo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

^g postumus heres

CVM postumus^g sub conditione instituitur, si prius quàm nascatur, condicio extiterit: non rumpitur testamentum postumi adgnatione.

Adoptio.

Adoptio.

XXIII. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum^l

Filium quem pater post emancipationem à se factam iterum adrogauit, ex heredatione antea scriptam nocere dixi. nam in omni ferè iure sic obseruari conuenit, vt veri patris adoptiuus filius numquam intelligatur: ne imagine nature veritas adumbretur. videlicet quòd non translatus, sed redditus videretur. nec multum puto referre, quòd ad propositum attinet, quòd loco nepotis filium exheredatum pater adrogauit.

Si Titius heres institutus loco nepotis adoptetur: defuncto postea filio qui pater videbatur, nepotis successione non rumpitur testamentum ab eo qui heres inuenitur.

XXIII. PAVLV S libro nono Quæstionum^l

Postuma sub conditione heres instituta, si pendente conditione viuo patre nascatur, rumpit testamentum.

XXV. IDEM libro duodecimo Responsorum

Titius testamento heredem instituit, & filium habens sic exheredationem posuit: CETERI OMNES FILII FILIAEQUE MEAE EXHEREDATI SUNTO. Paulus respondit, filium rectè exheredatum videri. postea consultus an videatur exheredatus quem pater putauit decessisse, respondit, filios & filias nominatim exheredatos proponi. de errore autem patris, qui intercessisse proponitur, apud iudicem agi oportere.

Interpretatio voluntatis.

Lucius Titius cum suprema sua ordinaret in ciuitate, & haberet neptem ex filia prægnatè rure agentem: scripsit id quòd in utero haberet ex parte heredem. quæro cum ipsa die qua Titius ordinaret testamentum in ciuitate, hora diei secessa, eodem die a Vescente celo rubea sit enixa Mæuia masculinum, an institutio heredis valeat cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit, verba quidem testamenti ad eum pronepotem directè videri, qui post testamentum factum nasceretur. sed si vt proponitur, eadem die, qua testamentum factum est, neptis testatoris antequam testamētum scriberetur enixa esset, licet ignorante testatore, tamen institutionem iure factam videri rectè responderi.^b

a calc. cente

b respondi.

XXVI. PAVLV S libro tertio Sententiarum^l

Filius familias si^d militet, vt paganus nominatim à patre aut heres scribi aut exheredari debet: iam sublato edicto Diui Augusti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exherederet.

c Filius familias miles d similiter

Pars v.

XXVII. IDEM ¶ libro tertio ad Neratium[¶]

Postumum ex qualibet vidua natum sibi filium heredem instituere potest.

Si exheredatio facta in conditionis defectum non potest confirmari aditione, testamentum est nullum, & filius patri ab intestato succedit.

XXVIII. TRYPHONINVS ¶ libro vicensimo Disputationum[¶]

Filius^a à patre cuius in potestate est, sub cōdicionē quæ non est in ipsius potestate, heres institutus, & in defectū cōdicionis exheredatus, decessit pendente etiam tunc cōdicionē tam institutionis quàm exheredationis. dixi heredem eum ab intestato mortuum esse. quia dum viuit, ^b neque ex testamento heres, neque exheredatus fuit. herede autem scripto ex parte filio, coheres post mortem filij institui potest.

Qui morte auti recedit in potestatem patris, si ante reperitur institutus, testamentum non rumpitur.

Filius familias miles de castrensi peculio fecit testamentū, ¹ habens filium in eiusdem potestate. cum militare desisset, patre eodemque auo defuncto: quæsitum est an rumpetur^c eius testamentum. Non quidem adoptauit, nec hodie ei natus est filius, nec priore subducto de potestate suo herede, vltior successit in proximum locum: sed tamen in potestate sua habere cepit quem non habebat. simulque pater familias factus est, & filius sub eius recidit potestate. rumpetur ergo testamentum. sed si heres sit institutus, vel exheredatus ille eius filius, non rumpitur. quia nullo circa eum nouo facto, sed ordine quodam naturali nactus est potestatem. Si quis ex certa ² vxore natum scribit heredem, in periculum rumpendi testamentum deducit, ex alia susceptis liberis.

Potest quis instituere posthumum ex ea, quæ tunc sibi vxor esse non potest honesta: sed spes est quod esse possit.

Si quis eo tempore, quo nondum eius vxor esse posset, ³ testator natum ex ea scripsit heredem: an postea contracto licito matrimonio natus, heres ex testamento esse possit. quæritur, veluti si scribas hodie heredem, qui tibi ex Titia natus erit: quando Titia ancilla, ^d vel minor annis viginti quinque ea^e cuius pater tuus tutelam administravit, aut tutor tu ipse fuisti. postea ^f Titia [¶] vxor iusta tibi fuerit, vel libertatem adeptam, aut ^g tempore annorum viginti quinque, & vtilis anni, & rationū allegatione: an natus heres esse possit? nemo certè dubitabit ex Titia, quæ tunc propter tenorem ^h ætatis vxor duci non potuit, quando testamentum fiebat, natum postea ea vxore ducta, heredem esse posse. Et generaliter nato post testamentum herede scripto, aditus est ad hereditatem, in qualicumque statu ⁱ testa-

^a Coniuge l. 20. de honor. poss. contr. tab.

^b vixit,

^c rumpetur

^d vel ancilla, ^e est

^f posteaque ^g vel à

^h minoræ ætatem

4 testamenti faciendi tempore fuit quæ postea testatori ciuili-
ter nupta est. Quid autem si filium post testamentum na-
tum ex bestia, filiam autem post testamentum natam ex triciente
scripsit heredem, nec ullum coheredem dedit, nec substituit in-
uicem alium? vnus natus solus ex testamento fit heres.

a nec alium?

Ratio instituendi posthumo: nepotes: nerumpantur testamentum.

XXVIII. SCAEVOLA libro sexto Quaestionum¹

GALLUS^b sic posse institui postumos^c nepotes induxit, SI FI-
LIUS MEVS VIVO ME MORIETVR, TVNC SI
QVIS MIHI EX EO NEPOS, SIVE QVAE NEPTIS
POST MORTEM MEAM IN DECEM MENSIBVS
PROXIMIS, QVIBVS FILIVS MEVS MORERE-
TVR, NATVS NATA ERIT: HEREDES SVNTO.
Quidam rectè admittendum credunt, etiam si non exprimat
de morte filij, sed simpliciter instituat: vt eo casu valeat, qui ex
1 verbis concipi possit. Idem credendū est Gallum existimasse
& de pronepote: vt dicat testator, SI *ME* VIVO NEPOS
DECEDAT, TVNC QUI EX EO PRONEPOS, & ce-
tera. Sed & si viuo filio, iam mortuo pronepote, cuius vxor
prægnas esset, testamentum faceret: potest dicere, SI ME VI-
VO FILIVS DECEDAT, TVNC QUI PRONEPOS.
Num si & filius & nepos viuat, concipere vtrisque mortuis,
viuo se, tunc qui pronepos nasceretur? quod similiter admit-
tendum est. ita sanè, si prius nepos deinde filius decederet. ne
2 successione testamenti rumpetur. Et quid si tantum in
mortis filij casum conciperet? quid enim si aqua^e & ignis in-
terdictione peteretur? quid si nepos, ex quo pronepos insti-
tueretur, vt ostendimus, emancipatus esset? hi enim casus, &
omnes ex quibus suus heres post mortem scilicet aui nasceretur,
non pertinent ad legem Velleam. sed ex sententia legis Vel-
leæ & hæc omnia admittenda sunt, vt ad similitudinem mor-
tis ceteri casus admittendi sint. Quid si^f qui filium apud hos-
3 tes habebat testaretur? quare non inducere, vt si anteaquam
filius ab hostibus rediret, quàmuis post mortem patris de-
cederet: tunc deinde nepos, vel etiam adhuc illis viuus post
mortem scilicet aui nasceretur, non rumpetur? nam hic ca-
sus ad legem Velleam non pertinet. melius ergo est, vt in
eiusmodi utilitate, præsertim post legem Velleam quæ &
multos casus rumpendi abtulit, interpretatio admitta-
tur, vt instituens nepotem qui sibi post mortem suus nasce-
retur, rectè instituisse videatur quibuscunque casibus nepos
post mortem natus suus esset, rumpeturque præteritus. at-
que etiam si generaliter, quidquid sibi liberorum natum
erit post mortem, aut, quicumque natus fuerit sit institutus,

b Gallus Aquilius
c De posthumo suo
& alieno disputatione
huc valde pertinenti
est petenda ex Duar.
2. Disput. c. 38. cuius
lucubrationes omnes
immortali memoria
digne si quando in lu-
brem exierint, hanc
legem difficillimam
& ause vrsinã fa-
cillimã & planissi-
mã ab eo explicatam
esse omnes fatentur.
Tur. Lucrim vide Al-
cia. lib. 3. para. 1. c. 1.
& sequent. & Le-
lium Laurecium.
d nepote,

e aqua & igni

f si
g induxit.

a sius heres nascetur. **f** si filius nascetur. Si eius qui filium habeat, & nepotem ex eo instituat, b nurus pragnas ab hostibus capta fit, ibique viuo c pariat, mox ille post mortem patris atque aui redeat: vtrum hic casus ad legem Velleam respiciat, an ad ius antiquum aptandus sit? possitque vel ex iure antiquo, vel ex Vellea institutus non rumpere: quod d quaerendum est, si iam mortuo filio pronepotem instituat, redeatque mortuo. e Sed cum testamentum ab eo non rumpitur, nihil refert vtrum f ex iure antiquo an ex lege Vellea excludatur. Forfitan g addubitet quis an istis casibus, si nepos post testamentum nascatur viuo patre suo, deinde ex eo concipiatur, isque viuo h patre deinde auo nascatur: an non potuerit heres institui, quia pater ipse non recte institutus esset. quod minimè est expauescendum. hic enim suus heres nascitur, & post mortem nascitur. ergo & si pronepos admittetur qui natus erit ex nepote, postea viuo filio, atque si ex eo natus esset adoptatur. In omnibus his speciebus illud seruandum est, vt k filius dumtaxat qui est in potestate, ex aliqua parte sit heres institutus. nam frustra exheredabitur post mortem suam. quod l non esse m necessariò in eo filio qui apud hostes natus est, si ibi decedat: & in nepote certè & pronepote. quorum si liberi heredes instituantur, institutionem numquam exigemus: quia possunt praeteriri. Nunc de lege Vellea videamus. voluit viuis nobis natos similiter non rumpere testamentum. & videtur primum caput eos spectare, qui cum nascerentur, sui heredes futuri essent. & n rogo si filium habeas, & nepotem nondum natum tantum o ex eo heredem instituas: filius decedat: mox viuo te nepos nascatur? ex verbis dicendum est non rumpi testamentum. vt non solum illud primo capite notauerit, si nepos qui eo tempore instituitur, quo filius non sit: verum & si viuo patre nascatur. quid enim necessè est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit obseruari id tempus quo nascitur? nam etsi ita verba sunt, **QVI TESTAMENTVM FACIET, IS OMNIS VIRILIS SEXVS, QVI EI SVVS HERES FVTVRVS ERIT,** p & cetera: etiam q si [viuente] parente viuo nascantur, sequenti parte succedentes in locum liberorù, non vult * lex * rumpere testamentum. & ita interpretandum est, vt si & filium & nepotem & pronepotem habeas: mortuis t vtique pronepos institutus succedens in sui heredis locum, non rumpat. Et Venè verba se habent, **SI QVIS EX SVIS HEREDIBVS SVVS HERES ESSE DESIERIT,** ad omnes casus pertinentia, quos supplendos in Galli AquilI sententia diximus. nec solum si nepos viuo patre decedat, nec succedens pronepos auo mortuo rumpat: sed & si superuixit patri, ac decedat. dummodo heres institutus sit, aut exheredatus.

Viden-

i obseruandum
 k vt &
 l quod id
 m est necessè

n quid ergo
 o tamen

p erit, cum nascetur, instituendi necessariò potestatem habent,

q In quibusdam libris hic incipit nouus §.

t vtriusque

8 Videndū, num hac posteriore parte, **SI QVIS EX SVIS HEREDIBVS SVVS HERES ESSE DESIERIT, LIBERI EIVS, & cetera,** ^a IN LOCVM SVORVM SVI^b HEREDES SVCCEDVNTO, possit interpretatione induci, vt si filium apud hostes habens, nepotem ex eo heredem instituas: non tantū si viuo te filius decedat, sed etiam post mortem, antequā ab hostibus reuersus fuerit, succedendo non rumpet. nihil enim addidit, quo significare tempus: nisi quōd, licet audent, possis dicere viuo patre hunc suum heredem esse defuisse, licet post mortem decedat: quia nec redit, nec potest redire. Ille casus in difficili^c est, *si* filium habeas, & nepotem nondum natum instituas, isque nascatur viuo patre suo, ac mox pater decedat. non enim suus heres est tempore quo nascatur: nec posteriori alij succedendo prohiberi videtur rumpere, quā qui iam natus est. Denique^d & superiore capite vt liceat institui nondum natos, qui cum nascentur sui erunt, permitti. ^d posteriore capite non permittit institui, sed vetat rumpi, neve ob eam rem minus ratum esset quod succedit. Porro procedere debet, vt vtiliter sit institutus. quod nullo iure potuit qui nondum natus erat. Iuliano tamen videretur, duobus quasi capitibus legis commixtis, in hoc quoque inducere legem, ne rumpantur testamēta. Quæremus tamen, cum recepta est [†] Iuliano sententia, an si nascatur nepos viuo patre suo, deinde emancipetur: sponte adire possit hereditatē, quod magis probandum est. nam emancipatione suus heres fieri non potuit.

xxx. GAIVS [§] libro septimodecimo ad Edictum prouinciale^l

INter^c cætera, quæ ad ordinanda testamēta necessariō desiderantur, principale ius est de liberis heredibus instituendis vel exheredandis. ne præteritis istis rumpatur testamētum. namque filio qui in potestate est præterito, inutile est testamētum.⁵

xxxI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

DVm^b apud hostes est filius, pater iure fecit testamētum, & rectē eum præterit. cum si in potestate esset filius, nihil valiturum esset testamētum.

xxxII. MARCIANVS libro secundo Regularum

SI filio emancipato exheredato, is qui in potestate est præteritus sit: ipse quidem emancipatusⁱ si contra tabulas i & si petat nihil agit. ab intestato autem & suus & emancipatus venient.

a ceteri,
b (a)osum heredū
succedant,

c indifficilis

d permittit.

† Iuliani

e Ex his, quemadmodum
testa. aperian.

f & exheredandis.

g Hoc apud præces
non obseruabatur.
Liu. lib. 1. ab vr. cōd.
ibi, Lucunio super-
fuit patvi.
h Cum

DE^a INIVSTO RVMPTO^b IRRITO FACTO
TESTAMENTO TIT. III.PAPINIANVS^c libro primo Definitionum^d

TESTAMENTVM aut non iure factum dicitur, vbi sollemnia iuris defuerunt: aut nullius esse^e momenti, cum filius qui fuit in patris potestate præteritus est: aut rumpitur alio testamento ex quo heres existere poterit, vel adgnatione sui heredis: aut in irritum constituitur, non adita hereditate.

II. VLPIANVS^f libro secundo ad Sabinum^g

TUNC autem prius testamentum rumpitur, cum posterius ritè perfectum est. ^d nisi fortè posterius vel iure militari sit factum, vel in eo scriptus est qui ab intestato venire potest, tunc enim & posteriore non perfecto superius rumpitur.

De posthumorum exheredatione.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum

POSTUMI per virilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testamentum adgnascendo rumpant. Postumos autem dicimus eos^h dumtaxat, ⁱ qui post mortem parentis nascuntur. sed & hi qui post testamentum factum in vita nascuntur, ita demum per legem Velleam rumpere testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati. vnde etiam ante heredis institutionem, vel inter medias heredum institutiones, vel inter gradus exheredari possunt, nam Diuus Marcus decreuit idem in postumo quod^e in filio seruandum. nec ratio diuersitatis reddi potest. Ex his apparet aliam causam esse filiorum superstitem, ² aliam posteriorum. ^f illi iniustum faciunt, hi rumpunt. illi semper, hi si nascantur, nec inueniant se exheredatos. Sed & si^g sit ante hoc aliud testamentum, à quo postumus exheredatus^h sit: placet, siue post mortem testatoris nascatur siue viuo testatore, vtrumque iuripsum esse, & superius per inferius, & inferius per postu: num. Nominatim autem exheredatus ³ postumus videtur, siue ita dixerit, QVICVMQVE MIHI NASCERETVR: siue ita, EX SEIA: siue ita, VENTER EXHERES ESTO. sed & si dixerit, POSTVMVS EXHERES ESTO: natus vel post mortem vel viuo testatore, ⁴ non rumpet. Licet autem postumus præteritus adgnascendo rumpat, tamen interdum euenit, vt pars testamenti rumpatur, vt puta si proponas à primo gradu postuum exheredatum, à secundo præteritum. nam hic primus gradus valet, secundus ruptus est.

^a Ad hunc titulum
pertinet exempla
apud Valerium lib.
7. ap. de testa. qua
recessit sunt.
^b rump: o & irrito

^c est

^d Hanc legem tulit
Pertinax Imperator,
vt refert Iulius Ca-
pitolianus in eodem.

^e quod & in^f posthumorum.

^g Malè Maloan. sed
& si itante hoc
^h Malè Haisander
addidit negationem
exheredatus non
sit. Aug. li. 1. emen.
cap. 2.

III. IDEM ¶ libro quarto Disputationum^f

DEniq; & deliberantibus primo gradu scriptis heredibus, qui secundo gradu scripti sunt heredes optinere hereditatem non possunt. gradu enim rumpo & infirmato, amplius hereditas inde optineri non potest.

V. IDEM ¶ libro tertio ad Sabinum[¶]

NAm & si sub condicione sit heres institutus quis, à quo postumus non est exheredatus: tamen pendente condicione rumpitur gradus vt & Iulianus scripsit. sed & si sit ei substitutus quis, etiam^a deficiente condicione primi gradus non admitretur substitutus, à quo scilicet postumus exheredatus non est. Puto igitur existente quidem condicione primi gradus, postumo potius locum fore. post defectum autem condicione natus postumus gradum non rumpit: quia nullus est. Rumpendo autè testamentum, sibi locum facere postumus solet. quamuis filius sequentem gradum, à quo exheredatus est, patiatur valere. Sed si à primo gradu præteritus, à secundo exheredatus sit: si eo tempore nascatur postumus, quo aliquis ex institutis vixit: totum testamentum ruptum est. nam tollendo primum gradum, sibi locum facit.^b

VI. IDEM ¶ libro decimo ad Sabinum[¶]

SI quis filio exheredato, nuru prægnate relicta decesserit, & extraneum sub condicione instituerit, & pendente condicione post mortem patris, vel deliberante herede instituto de aedeunda hereditate, exheredatus filius decesserit, & nepos fuerit natus: an rumpat testamentum? & dicemus testamentum non rumpi. cum nec exheredari huiusmodi nepos deberet ab auo, quem pater præcedebat. Planè si fortè institutus omiserit hereditatem, hunc auo suo futurum heredem ab intestato non dubitatur. vtrumque propriis rationibus. nam adgnascendo quidem is rumpit, quem nemo præcedebat mortis tempore. ab intestato verò is succedit, ¶ cui ¶ ante cum^c alij non est delata hereditas. non fuisse autem filio delatam hereditatem apparet, cum deliberante instituto decesserit. sed hæc ita, si mortis aui tempore in vtero nepos fuit. Ceterum si postea conceptus est^d Marcellus scribit, neque vt suum neque vt nepotem aut cognatum ad hereditatem vel ad bonorum possessionem posse admitti. Sed^e si pater eius qui mortis aui tempore in vtero fuit, apud hostes erat: nepos iste, patre in eadem causa decedente, post mortem aui succedendo testamentum rumpet. quia suprascripta persona ei non obstat. nec enim creditur in rebus humanis fuisse, cum in ea causa decedat.^f quamquam captivus reuersus, patris sui in-

3 Siue autem in ciuitate nepos fuit conceptus siue apud
 5 b iij holtes,

hostes, quoniam datur & partui postliminium, succedendo testamentum rumpit. Succedendo itaque sui non rumpunt, siue ^a fuerint instituti vel exheredati ab eo gradu, ad quem hereditas defertur. scilicet si gradus ille valeat. Quocumque autem modo parentes præcedentes in potestate esse desierint, succedentes liberi si fuerint instituti vel exheredati, non rumpunt testamentum: siue per captiuitatem, siue per mortem vel poenam.

De irrito testamento.

^b Irritum quoque ^c viginti quinque ^d adimat: ^e credo quodd ^f postea

Irritum ^b fit testamentum quotiens ipsi testatori aliquid contigit: puta si ciuitatem amittat per subitam seruitutem, ab hostibus, verbi gratia, captus. vel si maior annis viginti ^c venum se dari passus sit ad ^a actum gerendum ^b pretium ^c vel ^d participandum. Sed & si quis fuerit capite damnatus, vel ad bestias, vel ad gladium, vel alia poena quæ vitam adimit: ^d testamentum eius irritum fit. ^e & ^f non tunc cum consumptus est, sed cum sententiam passus est. nam poenæ seruus efficitur. nisi fortè miles fuit ex militari delicto damnatus. nam huic permitti solet testari, vt Diuus Hadrianus rescripsit. & credo ^e iure militari testabitur. qua ratione igitur damnato ei testari permittitur? numquid & si quod ante habuit factum testamentum, si ei permissum sit testari, valeat: an verò poenæ ^f irritum factum, rescindendum est? & si militari iure ei testandum sit, dubitari non oportet, quin si voluit id valere, fecisse id credatur. Eius qui deportatur, non statim irritum fiet testamentum. sed cum princeps factum comproauerit. tunc enim & capite minuitur. sed & si de decurione puniendo, vel filio nepotæ præses scribendum principi interlocutus est: non puto statim seruum poenæ factum, licet in carcere soleant diligentioris custodiæ causa recipi. nec huius igitur testamentum irritum fiet prius quàm princeps de eo supplicium sumendum rescripserit. proinde si ante decesserit, vtique testamentum eius valebit. nisi mortem sibi consciuit. Nam eorum qui mori magis quàm damnari maluerint ob conscientiam criminis, testamenta irrita constitutiones faciunt, licet in ciuitate decedant. Quòd si quis tædio vitæ vel valetudinis aduersæ impatientia, vel iactationis, ^g vt quidam ^h philosophi: ⁱ in ea causa sunt, vt testameta eorum valeant. quam distinctionem in militis quoq; testamento Diuus Hadrianus dedit epistula ad Pomponium Falconem. vt si quidem ob conscientiam delicti militaris mori maluit, irritum fit eius testamentum. quòd si tædio vitæ, vel dolore, valere ^k ^l testamentum. ^m aut ⁿ si intestato decessit, cognatis: ^m aut si non sint, legioni ista sint iudicanda.

^g iactatione

^h philosophi mortem sibi consciuerint:

ⁱ Exempla suppeditabit Alti. lib 4. cap.

^k parerg.

^l valeat:

^m lat si

ⁿ cognatis eius:

Appel-

Appellatio.

- 6 Hi autem omnes, quorum testamenta irrita damnatione fieri diximus, si prouocauerint, capite non minuuntur. atque ideo neque testamenta que antea fecerunt irrita fient: & tunc testari poterunt. hoc enim sapissimè est constitutum. nec videvuntur, quasi de statu sui^a dubitantes, non habere testa-^{a suo} menti factionem. sunt enim certi status, nec ipsi de se interim
- 7 certi. Quid tamen si appellationem eius præses non rece-^{† inceni.} pit, sed Imperatori scribendo poenam remoratus est? puto hunc quoque suum statum interim retinere. nec testamentum irritum fieri. nam, ut est oratione Diui Marci expressum, tamen si prouocantis, vel eius pro quo prouocatur appellatio nõ fuerit recepta: poena tamen sustinenda est, quoad princeps rescripserit ad litteras præsidis, & libellum rei cum litteris missum. nisi fortè latro manifestus,^b vel seditio prærupta, factio-^{b manifestus sit,} que cruenta, vel alia iusta causa, quam mox præses litteris excusauit, moram non recipiant^c: non poenæ festinatione, sed præueniendi periculi causa. tunc enim punire permittitur,^{c recipiat:} deinde scribere. Quid^d si quis fuerit damnatus illicitè, poena non sumpta? an testamentum eius irritum fiat, videamus. ut puta decurio ad Vestias. an capite minuatur, testamentūq; eius irritum fiat? & non puto. cum sententia eum non tenuerit. ergo & si quis eum qui non erat iurisdictionis suæ damnauerit: testamentum eius non erit irritum, quemadmodum est constitutum. sed ne eorum quidem testamenta rata sunt, sed irrita fient, quorum memoria post mortē damnata est.
- 9 ut puta^e ex causa maiestatis, vel ex alia tali^h causa. Quate-^{e ut putà est ex} nus tamen diximus, ab hostibus capti testamentum irritum fieri: adiciendum est, postliminio reuersi vires suas recipere iure postliminij. aut si ibi decedant, lege Cornelia confirmari. ergo & si quis damnatus capite in integrum indulgentia
- 10 principis sit restitutus, testamentum eius cõualescet. Filij-^{† facti} familias veterani, sui iuris morte patris factum testamen-^{† facti} tum irritum non fieri constat. nam quātum ad testandum de castrensi peculio pro patrefamilias habendus est. & ideo nec emancipatione irritum fieri militis, vel veterani testamentum verum est.

VII. VLP IANVS libro decimo ad Sabinum

SI miles iure ciuili testamentum fecerit, & primo gradu heredem eum scripserit, quem iure militari poterat, secundo eum quem communi iure potest, & post annum missionis deceaserit: primus gradus irritus fiet, & à secundo incipiet testamentum.

VIII. IDEM [¶]libro vndecimo ad Sabinum[¶]

a Certum est,

Verum ^a est, adoptione vel adrogatione filij filiaeve testamentum rumpi: quoniam sui heredis adgnatione solet rumpi. Filia cum emancipatur, vel nepos quia vna ^b emancipatione exeunt de potestate, testamentum non rumpunt.

b vna cum emancipatione: vel vna cum emancipatur

VIII. PAVLV ^s¶libro secundo ad Sabinum[¶]

Si pater ab hostibus capiatur, filio manente in ciuitate: reuerso eo non rumpitur testamentum.

X. IDEM [¶]libro primo ad Vitellium[¶]

Sed nec filius postliminio rediens rumpit patris testamentum, vt Sabinus existimauit.

XI. VLP IANVS [¶]libro quadragenfimo sexto ad Edictum[¶]

Si binæ tabulæ proferantur diuersis temporibus factæ, vnæ prius, alia ^c postea, vtræq; tamen septē testium signis signatæ, & apertæ posteriores vacuæ inuentæ sint, id est nihil scriptum habentes omnino: [¶]superius testamentum non est ruptum, quia sequens nullum est.

e alteræ

Species in qua testamentum conualescit ex equitate, & datur bonorum possessio.

XII. IDEM libro quarto Disputationum

Postumus præteritus, viuo testatore natus decessit. licet iuri scrupulositate, nimiaque suptilitate testamentum rumpi videatur: attamen si signatum fuerit testamentum, bonorum possessionem secundum tabulas accipere heres scriptus potest. ^dremq; ^eoptinebit, vt & Diuus Hadrianus & Imperator noster rescripserunt. Idcirco [¶]que legatarij & fideicommissarij habebunt ea quæ sibi relicta sint securi. Idem & circa iniustum & irritum testamentum erit dicendum, si bonorum possessio data fuerit ei qui rem ab intestato auferre possit. Si paganus, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset, & in eo compræhendisset, fidei ^fheredis committere, vt priores tabulæ valerent: omnimodo prius testamentum ruptum est. *quo*rupto potest quæri, an vice ^gcodicillorū id valere deberet. ^h & cum ^h hæc verba sint fideicommissi, & sine dubio vniuersa, quæ illic scripta sunt, in causa fideicommissi erunt: non solum legata & fideicommissa, sed & libertates, & heredis institutio.

d poterit.

e id est bona, Vlp. in Inst. tit. 28. sic instr. l. 1. §. pen. si tab. test. null. cxi. 4.

f fidei se

g iure

h debeat.

i cum & hæc

De nepote succedente in locum filij.

XIII. GAIVS [¶]libro secundo Institutionum[¶]

Postumorum loco sunt & hi, qui in sui heredis loco succedendo, quasi adgnascendo fiunt parentibus sui heredes. vt ecce si filium & ex eo nepotem neptemve in potestate habeam: quia filius gradu præcedit, is solus iura sui heredis habet:

bet: quamvis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate sint. sed si filius meus me vivo morietur, aut qualibet ratione exeat de potestate mea: incipit nepos neptisve in eius loco succedere. & eo modo iura suorum heredum quasi adgnatione nanciscuntur. ^a ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum, sicut ipsum filium vel heredem instituere vel exheredare nominatim debeo, ne non iure faciam testamentum: ita & nepotem neptisve ex eo necesse est mihi vel heredem instituere vel exheredare. ne forte me vivo filio mortuo, succedendo in locum eius nepos neptisve, quasi adgnatione rumpat ^b testamentum. idque lege Junia Vellea prouisum est.

XIII PAVLVS libro singulari de adgnatione libertorum

SI ita facta sit exhereditatio, SI FILIVS NATVS, NATVS VE SIT, ^c EXHERES ESTO: vtrisque natis non ^d rumpitur testamentum.

XV. IAVOLENVS || libro quarto Epistularum ||

QUI vxorem pragnatam habebat, in hostium potestatem peruenit. quæro ^e filio nato, quo tempore testamentum in ciuitate factum rumpatur. & si filius ante moriatur quam pater, ^f an scripti heredes hereditatem habituri sint. respondi, non puto dubium esse, quin per legem Corneliam, quæ de confirmandis eorum testamentis qui in hostium potestate decessissent lata est, nato filio, continuo eius testamentum, qui in hostium potestate sit, rumpatur. sequitur ergo ut ex eo testamento hereditas ad neminem perueniat. ^g

Triplex conditio.

XVI. POMPONIVS || libro secundo ad Quintum Mucium ||

CVm in secundo testamento heredem eum qui viuit instituimus, siue pure siue sub condicione: si tamen condicio existere potuit, licet non existerit, superius testamentum erit ruptum. Multum autem interest, qualis condicio posita ^h fuerit. nam aut in præteritum concepta ponitur, aut in præsens, aut in futurum. In præteritum concepta ponitur, veluti si TITIVS CONSVL FUIT. quæ condicio si vera est, || id est si Titius consul fuit, || ita est institutus heres, ut superius testamentum rumpatur. tum enim ex hoc heres esset. ⁱ si vero Titius consul non fuit, superius testamentum non est ruptum. Quod si ad præsens tempus condicio adscripta est herede instituto, veluti si TITIVS CONSVL EST: eundem exitum habet. ut si fit, possit heres esse, & superius testamentum rumpatur. si non fit, nec possit heres esse, nec superius testamentum rumpatur. In futurum autem collatæ conditiones, si possi-

a nancisci.

b rumpant

c erit
d Temere negatione
hanc sustulit Maloan.
August. lib. 4. ca. 76.

e an filio

f pater, quæro

g pertineat.

h interposita

i est.

a & existero

si possibiles sunt, existere^a potuerunt: licet non extiterint, efficiunt vt superius testamētum rumpatur etiam si non existerint. si verò impossibiles sunt, veluti TITIVS SI DIGITO CAELVM TETIGERIT, HERES ESTO: placet perinde esse, quasi condicio adscripta non sit, quæ est impossibilis.

Testamentum conualefcit ex bono & æquo.

XVII. PAPINIANVS || libro quinto Responsorum^a

Filio præterito qui fuit in patris potestate, neque libertates competunt, neque legata præstantur, si præteritus fratribus partē hereditatis auocabit. quòd si bonis se patris abstinuit, licet supilitas iuris refragari videtur, attamen voluntas testatoris ex bono & æquo tuebitur.

XVIII. SCAEVOLA || libro quinto Quæstionum^b

SI qui heres institutus est, à testatore adrogetur: potest dici satis ei factum. quia & antequam adoptetur, institutio vt in extraneo locum habebit.^b

b habebat: vel, habeat.

XVIII. IDEM || libro sexto Quæstionum^c

SI ego & Titius instituti simus, & a nobis postumus exheredatus sit, à substitutis nostris non sit exheredatus: Titio defuncto ne ego quidem adire potero. iam enim propter instituti personam, à quo postumus exheredatus est, in cuius locum substitutus vocatur, à quo postumus exheredatus nō est, ruptum est testamentum. Sed si ego & Titius inuicem substituti simus, quamuis in^c partem substitutionis exheredatus non sit: mortuo vel repudiante Titio me posse adire puto, & ex asse heredem esse. In prima tamen specie etsi viuat Titius, neque ego sine illo, neque ipse sine me adire poterit. quia incertum est an adhuc altero omittente rumpatur testamentum. itaque simul adire possumus.

c quasi in partem

XX. IDEM || libro tertiodecimo Digestorum^d

LCius Titius integra mente & valetudine testamētū fecit vti oportet. postea cum in valetudinem aduersam incidisset, mente captus tabulas easdem incidit. quæro an heredes his tabulis instituti adire possint hereditatem. respondit secundum ea quæ proponerentur, non ideo minus adiri^d posse.

d adire

DE HIS QUAE IN TESTAMEN-

TO DELENTVR INDVCVNTVR

VEL^e INSCRIBVNTVR

TIT. IIII.

e & inscribuntur.

VLPPIANVS || libro quintodecimo ad Sabinum^f

f Coniungel. si is scriptum. 14. de leg. 1.

QUAE^f IN testamento legi possunt, ea inconsultò deleta & inducta, nihilo minus valent. consultò, non valent. id verò quod non iussu domini scriptum, indu-

- inductum, deletumve est, pro nihilo est. LEGI autem sic accipiendum, non intellegi, sed oculis perspicere quae sunt scripta. ceterum si extrinsecus intelleguntur, non videbuntur legi posse. sufficit autem si legi vilia sint inconsulto deleta siue ab ipso siue ab alio. sed nolentibus^a inducta accipiendum est, & si perducta sint. quod igitur incaute factum est, pro non facto est, si legi potuit. Et ideo & si nouissimè, ut solet, ¹testamento fuerit adscriptum, LITVRAS, INDVCTIONES, SUPERINDVCTIONES^b IPSE FECI: non videbitur referri ad ea quae inconsulto contigerunt. proinde & si inconsulto super scripsit induxisse se, manebunt. & si ademit, non erunt adempta. sed si legi non possunt quae inconsulto deleta sunt, dicendum est non deberi. sed hoc ita demum, si ante consummationem testamenti factum est. Sed consulto quidem deleta exceptione^c petentes repelluntur: inconsulto verò non repelluntur, siue legi possunt, siue non possunt. quoniam si totum testamentum non exstet, constat valere omnia quae in eo scripta sunt. Et si quidem illud concidit testator, denegabuntur actiones. si verò alius inuito testatore, non^d denegabuntur.
- ³ Et hereditaris portio adempta, vel tota hereditas, si forte sit substitutus, iure^e facta videtur, non quasi adempta: quoniam hereditas semel data adimi facile non potest. sed quasi
- ⁴ nec data. Si quis codicillos in testamento confirmauit, & codicillis aliquid adscripsit, mox deleuit ita ut appareat: an debeat? & Pomponius scribit, codicillos deletos non valere.

II. IDEM libro quarto Disputationum

Cancellauerat quis testamentum¹ vel induxerat, ²etsi³ propter vnum heredem facere dixerat, id postea testamentum signatum est. quarebatur de viribus testamenti, deque portione eius, propter quem se cancellasse dixerat. dicebam, si quidem vnus ex heredibus nomen induxerit: sine dubio ceteram partem testamenti valere. & ipsi soli denegari actiones. sed^h legata ab eo nominatim relicta debebuntur, si voluntas ea fuit testantis, ut tantum heredis institutio improbetur. sed si instituti nomen induxit, & substituti reliquit: institutus emolumentum hereditatis non habebit. sed si omnia nomina induxerit ut proponitur, adscripsit autem idcirco se id fecisse, quia vnum heredem offensum habuit: multum interesse arbitror, utrum illum tantum fraudare voluit hereditate, an verò causa illius totum testamentum infirmare. ut licet vnus inductionis causam praebuerit, verum omnibus offuerit. & si quidem soli ei ademptam voluit portionem, ceteris nihil nocebit inductione. non magis quam si volens vnum heredem inducere, inuitus & alium induxerit. Quod si putauerit totum testamentum delendum ob vnus malum meritum, omnibus de-

negantur

a volentibus. Accursus. notauit hanc veritatem.

b superductiones

c petentes exceptione

d non bene
e Et cum

f ademptio iure

g idque se

h sed &

negatur actiones. sed an legatariis denegari actio debeat questio est. in ambiguo tamen interpretandum erit, & legata deberi, & coheredum institutionem non esse infirmam.

Inducto nomine heredis legatum debetur.

III. MARCELLVS libro vicentesimo nono Digestorum

a Cognitio nominis, quia generale est, ad ea plerumque iudicia referuntur, quæ extra ordinem habentur.

b sed nonnullos
c num &

d iustum
e tutius.

f illud

g eodemo

PROximè in cognitione^a principis cum quidam heredum nomina induxisset, & bona eius vt caduca à fisco vindicarentur, diu de legatis dicitur. & maximè de his^b legatis^c quæ adscripta erant his quorum institutio fuerat inducta. plerique etiam legatarios excludendos existimabant. quod sane sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset. nonnullos^b opinari id iure ipso peremi, quod inductum sit. cetera omnia valitura. quid ergo? non^c & illud interdum credi potest, eum, qui heredum nomina iuduxerat, satis se consecuturum putasse, vt intestati exitum faceret? sed in redubia Venigniore interpretationem sequi, non minus iustus^d est quam tutius^e. Sententia Imperatoris Antonini Augusti Pudente & Pollione consulibus. Cum Valerius Nepos mutata voluntate^f & incidit testamentum suum, & heredum nomina induxerit: hereditas eius secundum Diui patris constitutionem ad eos, qui scripti fuerint, pertinere non videri. & aduocatis fisci dixit, vos habetis iudices vestros. Viuius Zeno dixit, rogo domine Imperator audias me patienter. de legatis quid statues? Antoninus Cæsar dixit, videtur tibi voluisse testamentum valere, qui nomina heredum induxit? Cornelius Priscianus aduocatus Leonis dixit, nomina heredum tantum induxit. Calpurnius Longinus aduocatus fisci dixit, non potest vllium^f testamentum valere, quod heredem non habet. Priscianus dixit, manumisit quosdam, & legata dedit. Antoninus Cæsar remotis omnibus cum desiberasset, & admitti rursus eodem^g iussisset, dixit, causa præsens admittere videtur humaniorem interpretationem: vt ea dumtaxat existimemus Nepotem irrita esse voluisse, quæ induxit.

Nomen serui quem liberum esse iusserat induxit. Antoninus rescripsit liberum eum nihilominus fore. quod videlicet fauore constituit libertatis.

Si de eodem facto sunt plura instrumenta, vnius cancellatio alterius vires non tollit, nisi de mente consistet.

IIII. PAPIANVS libro sexto Responsorum^h

PLuribus tabulis eodem exemplo scriptis, vnius testamenti voluntatem eodem tempore dominus solemniter compleuit. si quasdam tabulas in publico depositas abstulit atq; deleuit: quæ iure gesta sunt præsertim cum ex ceteris tabulis quas non

non abstulit, res gesta declaretur, nō constituentur irrita. Paulus notat: sed si vt intestatus moreretur incidit tabulas, † sed † hoc ad proVaBerint hi qui ab intestato venire desiderant: scriptis aBocabitur hereditas.

DE^a HEREDIBVS INSTITVENDIS TIT. V.

Quomodo heres instituitur.

VLP IANVS^b libro primo ad Sabinum^c

^a Qui & quo ordine heredes instituendi, pulchre Plato dialo. 2. de legi.

^b Coniunge l. 1. 2. 3. 15. de lib. & posthu. & vide .§. ante heredes. Instit. de leg.

^c testatur
^d ab herede

QVI^b TESTATOR, ^c heredis ^d institutione plerumque debet initium facere testamenti. licet etiam ab exheredatione quā nominatim facit. nā Diuus Traianus rescripsit, posse nominatim etiam ante heredis institutionem filium exheredare. Institutum autem heredem eū quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. Mutus & surdus rectē heres institui potest. Qui neque legaturus quid est, neque quenquā exheredaturus, quinque verbis potest facere testamentū: vt dicat, LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Hæc autem scriptura pertinet ad eum qui non per scripturam testatur. qui poterit etiā tribus verbis testari. vt dicat || LVCIVS HERES ESTO.

nam & MIHI & TITIVS abundat. Si ex fundo fuisset aliquis solus institutus, valet institutio detracta fundi mentione. Si autem sic scribat, LVCIVS HERES, licet non adiecerit ESTO, credimus plus nuncupatum, minus scriptum. & si ita, LVCIVS ESTO, tantundem dicimus. ergo & si ita LVCIVS solummodo. Marcellus non insuptiliter nō putat hodie hoc procedere. Diuus autem Pius, cum quidā portiones inter heredes distribuisset ita, ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, nec adieciisset, HERES ESTO: rescripsit valere institutionem. quod & Iulianus scripsit. Item Diuus Pius rescripsit, ILLA^c VXOR MEA ESTO, institutionem valere, licet deesset HERES, Idem Iulianus, ILLVM HEREDEM ESSE, non putavit valere: quoniā deest aliquid. sed & ipsa valebit, subaudito IVBEO.

II. IDEM libro secundo ad Sabinum^d

CIRCA eos qui ita heredes instituti sint, EX PARTIBVS QVAS ADSCRIPSERO: non putat Marcellus eos heredes, nullis adscriptis partibus. quemadmodum si ita essent heredes instituti, SI EIS PARTES ADSCRIPSERO. sed magis est, vt sic vtraque institutio accipiatur, si voluntas defuncti non refragatur, ex quibus partibus adscripsero. si minus, ex aquis. quasi duplici facta institutione. quā sententiam Celsus libro sextodecimo digestorum probat. aliter atq; probat^e in illa institutione, EX QVA PARTE ME TITIVS HEREDEM SCRIPSIT, SEIVS HERES ESTO.

tunc

tunc enim si non est à Titio scriptus, nec Seius ab eo. nec immeritò. hic enim creditur inesse condicio. sed Marcellus hæc similia^a putat. Potest autem interesse, vtrum ita quis scribat, **EX HIS PARTIBVS QVAS ADSCRIPSI**,^b an **ADSCRIPSERO**: vt superiori modo dicas, nullis adscriptis partibus nullam esse institutionē. quomodo in illo Marcellus, **EX HIS PARTIBVS, EX QVIBVS TESTAMENTO MATRIS SCRIPTI FVISSENT, HEREDESVNTO**, si intestata mater deceaserit, hos non esse institutos.

III. IDEM^{||} libro tertio ad Sabinum^{||}

Seruus alienus vel^c totus vel pro parte, sine libertate heres institui potest. Si seruum meum purè heredem scripsero sub condicione liberum: differret institutio in id tēpus quo libertas data est. Si quis ita scripserit, **SI TITIVS HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO**,^{||} **TITIVS HERES ESTO**:^{||} quasi quævis condicio expectatur Titij additio, vt Seius heres fiat. & sanè & Iuliano & Tertylliano hoc videtur. Qui fideicommissam libertatem sub condicione accepit, potest ab herede purè cum libertate heres institui: & non expectata condicione libertatem & hereditatem consequitur. & erit interim necessarius. & existente condicione voluntarius heres efficietur. vt^d non desinat heres esse, sed vt ius in eo mutetur successione. Aperturæ tabularum dilatio necessarii heredis ius non mutat. vt solemus in substituto impuberis^e dicere, nam est relatum, si se adrogandum dederit substitutus impuberi defuncti^f filius: necessarium cum fore.

De conditionali institutione.

III. IDEM^{||} libro quarto ad Sabinum^{||}

Suus quoque heres sub condicione heres potest institui. sed excipiendus est filius. quia non sub omni condicione institui potest. & quidem sub ea condicione quæ est in potestate ipsius, potest. de hoc enim inter omnes constat. sed vtrum ita demum institutio effectum habeat, si paruerit condicione: an & si non paruerit, & deceaserit? Iulianus putat filium sub eiusmodi condicione institutum, etiam^{||} si condicione non paruerit summotum esse. & ideo si coheredem habeat ita institutus, non debere cū expectare donec condicione pareat filius. cum etsi patrem intestatum faceret, non parendo condicione, proculdubio expectare deberet. quæ sententia probabilis mihi videtur. vt sub ea condicione institutus, quæ in arbitrio eius sit, patrem intestatum non faciat. Puto rectè generaliter definiri, vtrum in potestate fuerit condicio an non fuerit, facti potestas^g est. potest enim & hæc. **SI ALEXANDRIAM PERVENERIT**, non esse in arbitrio per hiemis con-

^a similia, licet non rectè, putat.

^b Cùm in futurum tempus conferretur institutio, videtur dubitare testator, an partes sit adscripturus necne, & hoc cogitare, si non adscriptus ex æquis partibus heredes fore. Cū autem in præteritum, nulla est dubitatio testatoris: quia certū est partes sit adscripturus necne: unde in his hæc institutio est inutilis.

^c in totum

^d non vt

^e impuberi f defuncto filio. Et ita interpungunt, substitutus impuberi defuncto filio necessarium cum fore: vel, defuncti filio, &c. vt in quibusdam legitur.

^g potius esse.

condicionē. potest & esse, si ei qui à primo miliario Alexandriæ agit fuit imposta. ^a potest & hæc, **SI DECEM TITIO DEDERIT**, esse in ^b difficili, si Titius peregrinetur longinquo itinere. propter quæ ad generalem definitionem recurrendum ^c est. Sed & si filio sub conditione quæ in eius potestate est, herede instituto, nepos sit substitutus siue extraneus: puto viuo filio non extaturum heredem substitutum. post mortem verò extaturum. nec necessariam ^a substituto filij exheredationem. cum etsi fuerit facta, frustra est: post mortem enim filij facta est. quam inutilem esse aliàs ostendimus. opinamur igitur filium, si sit institutus sub ea conditione, & ^d sit in eius potestate: non indigere exheredatione à sequentibus gradibus. alioquin & ^a à herede indigebit.

v. apud Iulianum ^e libro vicensimo nono Digestorum

MARCELLVS notat:

SI eiusmodi sit condicio, sub qua filius heres institutus sit, ut ultimo vitæ eius tēpore certum sit eam existere non posse, & pendente ea decedat: intestato patri heres erit. veluti **SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, HERES ESTO.** quòd si etiã nouissimo tēpore impleri potest, veluti **SI DECEM TITIO DEDERIT, HERES ESTO:** cōtra puto.

VI. VLPIANVS ^e libro quarto ad Sabinum

SED si conditioni ^f **†** **DIESSET** adiectus, ut puta **SI CAPITOLIVM INTRA DIES TRIGINTA ASCENDERIT**, tantundem potest dici: ut si non paruerit conditioni substitutus, possit admitti ^h filio repulso. consequens ⁱ est sententiæ Iuliani & nostræ. Nepotes autem & deinceps ceteri, qui ex lege Vellea instituti non rumpunt testamenta, sub omni conditione institui possunt, etsi redigantur ad filij conditionem. Solemus dicere media tēpora non nocere. ut puta cuius Romanus heres scriptus, viuo testatore factus ^k peregrinus: mox ciuitatem Romanam peruenit. media tēpora non nocent. Seruus alienus sub conditione heres scriptus, traditus est seruo ^m hereditario: mox vsucaptus ab extraneo. non est vitata institutio. Si seruum communem cum libertate dominus heredem scripserit, & eum redemerit: necessarius efficietur. sed si substitutus sit impuberi, & partem redemerit impubes: necessarius non efficietur, (vt Iulianus scribit. Sed si sit cum libertate institutus, an ei libertatis datio codicillis adimi possit, apud Iulianum quæritur. & putat in eum casum quo necessarius fieret, ademptionem non valere. ne à semetipso ei adimatur libertas. seruus enim heres institutus, à semetipso libertatem accipit. quæ sententia habet rationem. nam sicuti legari sibi non potest, ita nec à se adimi.

^e In vulgari initium est cap. ab inscriptione incipientia: atque ita vulgò citari solent.

^f Sed & si

^g in conditione

^h admittit, elapsis

ⁱ triginta diebus.

^j idque consequens

^k factus est

^l ad ciuitatem

^m seruo

VII. IULIANVS libro trigesimo Digestorum

SI seruus communis sub condicione heres institutus, viuo testatore libertatem consecutus sit: etiam pendente condicione testamentaria libertatis adire hereditatem potest. Item siue testator eum alienauerit siue heres, post mortem testatoris iussu domini^a hereditatem adit.

^a domini noui

VIII. IDEM libro secundo ad Vrseium Feroce

DVO socij quendam seruum communem testamento facto heredem & liberum esse iusserant: ruina simul oppressi perierant. plerique responderunt, hoc casu duobus orcinum heredem existere. & id est verius. sed & si sub eadem condicione seruum communem vterque socius liberum heredemque esse iussisset, eaque extitisset: idem iuris erit.

An error noceat institutioni.

VIII. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum

QVOTIENS^b volens alium heredem scribere, alium scripserit, in corpore hominis errās, veluti frater meus, patronus meus, placet neque eum heredem esse qui scriptus est, quoniā voluntate deficitur. neque eum quem voluit, ^c quoniam scriptus nō est. & si in re quis errauerit, vtputa dum vult lancem relinquere, vestem leget, neutrum debeat. ^d hoc siue ipse scripsit, siue scribendū dictauerit. Sed si non in corpore errauit, sed in parte: puta^e si cum dictasset ex semisse aliquem scribi, ex quadrante sit scriptus: Celsus libro^f duodecimo quæstionum, ^g digestorum vndecimo posse defendi ait, ex semisse heredē fore. quasi plus nuncupatum sit, minus scriptum. quæ sententia rescriptis adiuuatur generalibus. idemque est & si ipse testator minus scribat, cū plus vellet adscribere. ^h Sed si maioremⁱ adscripserit testamentarius, vel quod difficilius est probatione, ⁱ ipse testator: vt pro quadrante semissem: Proculus putat ex quadrante fore heredem. quoniam inest^j quadrans in semisse. quam sententiam & Celsus probat. Sed & si quis pro centum ducenta per notam scripserit, idem iuris est. nam & ibi vtrumque scriptum est: & quod voluit & quod adiectum est. quæ sententia non est sine ratione. Tantundem Marcellus tractat & in eo qui cōdicionem destinans inserere, non addit. nam & hunc pro non instituto putat. Sed si^k condicionē addidit dum nollet: detracta ea heredem futurum. nec nuncupatum videri quod contra voluntatem scriptum est. quam sententiam & ipse & nos probamus. Idem tractat & si testamentarius contra voluntatem testatoris condicionem detraxit, * vel mutauit, * heredem non futurum: sed pro non instituto habendum. Sed si cum primum heredem ex parte dimidia scribere destinasset, primum & secundum scripsit: solus primus scriptus heres videbitur. & solus heres existet, quasi

ex

^b Coniunge l. 4. de leg. 1. Exemplū huius capitis apud summum erit in Esau, & Jacob.

^c Non enim sufficit tacita voluntas, sed oportet eam verbis idoneis declarari. l. quidam eum. inf. eo. ^d debeat. ^e dictasset

^f Nam semper ex ea parte intelligitur institutus, de qua sensu testator: nec potest dici aliud scripsisse, quam sensu: vt in prin. huius legis, sed plus, vel minus: & hic erratum est, non in substantia, sed in quantitate.

^g maiorem partem si probatis, ^h in sit

^k Sed & si

- 1 ex parte dimidia institutus. Si quis nomen heredis quidem non dixerit, sed indubitabili signo eum demonstrauerit, quod pænè nihil à nomine distat, non tamen eo quod contumeliæ
- 2 causa solet addi: valet institutio. Heres^a institui nisi ut ^a Heres enim
^b certè demonstretur nemo potest. Si quis^c ita dixerit; VTER ^b si certus
^c quis tamen
 EX FRATRIBVS MEIS TITIO ET MAEVIO SEIAM VXOREM DVXERIT, EX DODRANTE: VTER NON DVXERIT, EX QVADRANTE HERES ESTO: hic rectè factam institutionem esse certum est: sed quis ex qua parte, incertum. Planè crit similis^d si ita institutio facta ^d institutio, si ita fuerit, VTER EX SVPRASCRIPPTIS FRATRIBVS MEIS SEIAM VXOREM DVXERIT, HERES ESTO. sed & hanc puto valere institutionem, quasi sub condicione
- 3 factam. Heredes iuris successores sunt. & si plures instituantur, diuidi inter eos à testatore ius oportet. quod si non fiat,
- 4 omnes æqualiter heredes sunt. Si duo sint heredes instituti, vnus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex bese eiusdem fundi: Celsus expeditissimam Sabini sententiam sequitur, ut detracta fundi mentione, quasi sine partibus heredes scripti hereditate potirentur. si modò voluntas patrisfamiliai ma-
- 5 nifestissimè non refragatur. Si quis ita scripserit, STICHVS LIBER ESTO, ET POSTEA QVAM LIBER ERIT, HERES ESTO: Labeo, Neratius, & Aristo opinantur, detracto verbo medio POSTEA simul ei & libertatem & hereditatem competere. quæ sententia mihi quoque ^e potiantur,
- 6 vera videtur. Si quis primum ex triente, secundū ex triente heredem instituerit, & si secundus heres non erit, tertium ex bese heredem scribat: hic secundo repudiante, bese habebit non solum iure substitutionis, sed & institutionis. id est trientem iure substitutionis, trientem iure institutionis.
- 7 Seruus cum libertate heres institutus, si sit alienatus: iuberi adire ab eo potest cui alienatus est. sed si redemptus sit à testatore, institutio valet: & necessarius heres erit. Si seruus ex die libertatem acceperit, & hereditatem purè, mox fit alienatus vel manumissus: videamus an institutio valeat. & quidè si alienatus non esset, potest defendi institutionem valere. ut die venient libertatis quæ hereditatem moratur: competente libertate, & heres necessarius existat. sed si in diem libertas, hereditas^f autè sub condicione data sit: si condicio post diem aduenientem extiterit, liber & heres erit. sed & si purè fuerit ^f aut hereditas heres institutus, libertate in diem data: si sit alienatus vel manumissus, dici debet heredem eum posse existere. sed & si non ipse seruus sit alienatus, sed vsusfructus in eo: æquè institutio valet. sed differtur in id tempus, quo extinguitur vsusfructus.

X. PAVLVS [¶] libro primo ad Sabinum [¶]

a æquis. Reſtor eſt
Florent.

† ex
b prædiorum

SI alterius atque alterius fundi pro partibus quis heredes instituerit, perinde habebitur, quasi non adiectis partibus heredes scripti essent. nec enim facile [†] sed diuersitate [partium] ^b portiones inueniuntur. ergo expeditius est quod Sabinus scribit, perinde habendum ac si nec fundum nec partes nominasset.

Coniunctio.

XI. IAVOLENVS [¶] libro septimo Epistularum [¶]

c Titius

d hñc habebunt

e Attius item
f quid tibi
g respondi,

ATTIVS ^c PVNDI CORNELIANI HERES ESTO [¶] MIHI, [¶] DVO TITII ILLIVS INSVLAR HEREDES SVNTO. habebunt ^d duo Titij semissem. Attius ^e semissem. idq̄us Proculo placet. qui ^f tibi videtur? respondit, ^g vera est Proculi opinio.

XII. PAVLVS [¶] libro secundo ad Sabinum [¶]

h æquari

SI inæqualibus partibus datis ita adiciatur, QVOS ER DISPARIBVS PARTIBVS HEREDES INSTITVI, AEQVE HEREDES SVNTO: existimandum est exæquari ^b eos, scilicet si hoc ante peractum testamentū scriptum sit.

Coniunctio.

XIII. VLPIANVS [¶] libro septimo ad Sabinum [¶]

INTERDUM hæc adiectio, AEQVE HEREDES SVNTO, testatoris voluntatem exprimit. vtputa PRIMVS ET FRATRIS MEI FILII AEQVE HEREDES SVNTO. nam hæc adiectio declarat omnes ex virilibus partibus institutos: vt & Labeo scripsit. qua detracta, semissem fratris filij, semissem primus haberet.

Diuisio hereditatis.

i In hunc locum co-
p. se Alex. ab Alex.
f. a. Genia. dit. cap. 1.

k sed & si

l habeo

Paterfamilias ^d distribuere hereditatem in tot partes potest, quot voluerit. sed sollempnis assis distributio in duodecim vncias fit. denique si minus distribuit, potestate iuris in hoc reuoluitur. vtputa si duos heredes ex quadrante scripserit. nam hereditas eius residua accedit, vt ex semisibus videantur scripti. sed ^k si alter ex quadrante, alter ex semisse heredes scripti sunt: qui accedit quadrans, pro partibus hereditariis eis adcrefcit. sed si excesserit in diuisione duodecim vncias, equè pro rata decrefcet. vtputa, me ex duodecim vnciis heredem, te ex sex scripsit. ego hereditatis habeo ^k bessem, tu trientem. Sed si duos ex assie heredes scripserit, alios ex duodecim vnciis, an æquè distributio fiat, apud Labeonem libro quarto posteriorum quæritur. & putat Labeo & illos ex semisse, & hos qui ex duodecim vnciis scripti sunt, ex semisse heredes fore. cui sententiæ adfentiendum puto. Sed si duos ex assie heredes instituerit, tertium autem ex dimidia & sexta: eodem

eodem libro Labeo ait, in viginti vncias affem diuidendum: octo^a laturum ex dimidia & sexta scriptum, illos duos duodecim. Apud eundem refertur, TITIVS EX PARTE TERTIA: deinde affe expleto, IDEM EX PARTE SEXTA. in quattuordecim vncias hereditatem diuidendā Trebatius ait.

XIIII. IAVOLENVS^l libro primo ex Casio^l

SI quis heredes ita instituit, TITIVS^b EX PARTE PRIMA, SEIVS EX PARTE SECVNDIA, MAEVIVS EX PARTE TERTIA, SVLPICIVS EX PARTE QVARTA HEREDES SVNTO: æquæ partes hereditatis ad institutos pertinebunt. quia testator appellatione numeri scripturæ magis ordinem, quàm modū partibus impouisse videtur.

XV. VLPPIANVS^l libro septimo ad Sabinum^l

VLianus quoque libro trigensimo refert, si quis ita heredem scripserit, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO, SEIVS EX PARTE DIMIDIA: EX QVAPARTE SEIVM INSTITVI, EX EADEM PARTE SEMPRONIUS HERES ESTO: dubitari posse, vtrum in tres semisses diuidere voluit hereditatem, an verò in vnum semissem Seium & Sempronium cōiungere. quod est verius. & ideo coniunctim eos videri institutos. sic fiet vt Titius semissem, hi duo quadrantes ferant. Idem eodem libro scripsit, si primus ex semisse, secundus ex semisse, si primus heres non erit, tertius ex dodrante substitutus sit: facti quidē quæstionem esse. verùm rectè dicitur, si quidem primus adierit, æquales partes habituros. si repudiauert, quindecim partes futuras: ex quibus nouem quidem laturum tertium, sex secundum.

XVI. IVLIANVS^l libro trigensimo Digestorum^l

NAm tertium & instituti & substituti personam sustinere: in tres partes institutum videri, in sex substitutum.

XVII. VLPPIANVS^l libro septimo ad Sabinum^l

Item quod^d Sabinus ait, si cui pars adposita non est, ^lexcutiamus. ^lduos ex quadrantibus heredes scripsit: tertium sine parte. quod as si deest feret. hoc & Labeo.

Ius accrescendi.

Vnde idem tractat, si duos ex vndecim, duos sine parte scripsit: mox vnus ex his qui sine parte fuerunt repudiauert: vtrū omnibus semuncia, an ad solum sine parte scriptū pertineat. & variat. sed Seruius omnibus ad crescere ait. quam sententiam veriore puto. nam^e quantum ad ius accrescendi, non sunt coniuncti^f qui sine parte instituuntur. quod & Celsus libro sextodecimo digestorum probat. idemque putat, & si

o octoquæ

^b Hic verbis prima, secunda, tertia, quarta, scriptura ordinem demonstrat magis, quàm modū, et quæritatem hereditatis exprimit: ^c perinde est, ac si dixisset, Titius primo loco mihi heres esto, Seius secundo: &c.

^c & in d vt Sabinus e Et si verba coniuncti sunt, qui sine parte instituuntur, et eis accrescat deficiente portio hereditatis. l. tripli. §. vidi. amodo de verb. signif. infra. tamen quia partes non habent expressas verbis: statore, eorū postor causa non est quàm ceterorū, quib^{us} tantum coniunguntur.

^f In hac specie pro coniunctio non habentur, sed disiuncti, vt non magis accrescat eis deficiente portio, quàm ceteris hereditibus qui disiuncti resāam cōiuncti sunt. ^c tamen si videantur coniunctiores quàm ceteri coheredes, tamē in eam vnciam coacti ^c coniuncti verè dici non possunt, quam testator non expressit: ^c ideo pro disiunctis habentur, vt alij heredes quibus testator partes adscripsit.

expleto asse duos sine parte heredes scripserit, neque hos neque illos coniunctos. Sed si asse expleto alium sine parte heredem scripserit, in alium assem veniet. ^aaliter atque si ita scripserit expleto asse, EX RELIQUA PARTE HERES EST O. quoniam cum nihil reliquum est, ex nulla parte heres institutus est. sed si expleto asse duo sine partibus scribantur, vtrum in singulos asses isti duo, an in vnū assem coniungantur quæritur, & putat Labeo, & verius est, in vnum assem venire. nam & si vnus sine parte, duo coniunctim sine parte instituantur: non tres trietes fieri Celsus libro sextodecimo scripsit, sed duos semisses. Quod si quis dupVndium distribuit, & tertium sine parte instituit, hic non in alium assem, ^b sed in trientem venit, vt Labeo^c quarto posteriorum scripsit, nec Aristo vel Aulus, vtpote probabile, notant.

XVIII. PAVLVS libro primo ad Vitellium

Sabinus: ^d quæritū est si plus asse paterfamilias distribuisset, & aliquem sine parte fecisset heredē: vtrumne is assem habiturus foret, an id dumtaxat quod ex dupVndio deesset. & hanc esse tolerabilissimam sententiam puto: vt eadem ratio in dupondio omnique re deinceps, quæ in asse seruetur. Paulus: ^e eadem ratio est in secundo asse, quæ in primo.

XVIII. VLPPIANVS libro septimo ad Sabinum

EX facto etiam agitatum Pomponius & Arrianus referūt, si quis vaQuia^f parte relicta ita instituerit, SI MIHI SEIVS HERES NON ERIT, quem non instituerat, SEMPRONIVS HERES EST O: an hic occupare possit vacantem portionem. & Pegafus quidem existimat ad eam partem admitti. Aristo contra putat. quia huic pars esset data quæ nulla esset. quam sententiam & Iauolenus probat & Pomponius & Arrianus. & hoc iure vtimur.

XX. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

QVolo loco scribatur heres sine parte, vtrum primo an medio vel nouissimo, nihil interest. Si iam mortuo quadrans, alij doTrans datus sit, & alius sine parte scriptus sit: Labeo ait, eum qui sine parte heres institutus sit, alterum assem habiturum. & hanc mentem esse testantis. quod & Iulianus probat. & verum est. Quod si viuus & mortuus ex parte diuidia coniunctim heredes instituti sunt, ex altera alius: æquas partes eos habituros ait. quia mortui pars pro non scripto^h habetur.

XXI. POMPONIVS libro primo ad Sabinum

TRebatius ait sic non rectè scribi, QVIS QVIS MIHI HERES ERIT STICHVS LIBER ET HERES EST O. liberum tamenⁱ futurum. Labeo & heredem eum futurum

^a in alium assem veniet alter, atque

^b Vt ratiū capiat, quantum alij heredes, sed tres potius asses sunt, quorū singulos singuli capiūt. Duar. 2. diff. u. 36.

^c Alexander hunc locum valde corruptū edidit. Aug. lib. 3. emend. cap. 3.

^d Vitellius Sabinus. vide August. lib. 1. c. 6.

^e Paulus libro Questionum:

^f vacua

^g Vide August. lib. 1. emend. c. 2. cui placet negationem detrahi.

^h scripta

1 futurum rectè putat. Seruo libertatem purè, hereditatem sub condicione dari posse verissimum puto. vt tamen vtrumque ex condicione pendeat.

XXII. IULIANVS ¶ libro trigesimo Digestorum¶

ET expleta quidem condicione liber heresque erit, quocumque loco^a libertas data fuerit. deficiente autem condicione perinde habetur ac si libertas sine hereditate data fuerit. a loco, vel modo

De herede instituto sub condicione.

XXIII. POMPONIVS ¶ libro primo ad Sabinum¶

SI quis instituat heres in diem certum vel incertum, is bonorum possessionem agnoscere potest: & tamquam heres distrahere hereditatem. Sed si bonorum possessionem non admittat, sed condicionem trahat, cui facile parere possit: veluti, si seruum quem in potestate habeat manumiserit, nec manumittat: hic prætoris erunt partes, vt imitetur edictum suum illud quo præfinit tempus, intra quod adeatur hereditas.

1 Item si condicioni heres parere non poterit,^b quam in sua potestate non habebit: veluti institutione collata in alterius b potuit,

factum, aut quendam casum, S I I L L E, puta, C O N S V L F A C T V S F V E R I T: tunc postulantibus creditoribus constituet prætor, nisi intra certum tempus hereditas obtigerit, aditaque fuerit: se bona defuncti creditoribus^c possidere^d iussurum. ¶ & interim quæ vrguebunt, per procuratores distrahi

c à creditoribus possideri.

2 iussurum. Sed^d si sub condicione quis heres institutus sit, & d Sed & si

græue æs alienum sit, quod ex pœna crescit, & maximè si publicum debitum imminet: per procuratorem^e soluendum æs alienum. sicuti cum venter in possessione sit, aut pupillus heres tutorem non habeat. Et ideo^f ait, causæ^g cognitionem adiectam propter eos qui sine dilatione peregrè essent: vel ægritudine vel valetudine ita impedirentur, vt in ius produci non possint: nec tamen defenderentur.

e curatorem

f quod
g causa cognita,
adiectum est

XXIII. CELSVS ¶ libro sextodecimo Digestorum¶

TITIVS^h ET SEIVS, VTERVE EORVM VIVET HERES MIHI EST O. existimo, si vterque viuat, ambo heredes esse. altero mortuo, eum qui supererit, ex asse heredem fore. h Coniunge l. si Titio. 16. de leg. 2.

XXV. VLPIANVS ¶ libro sexto Regularum¶

QVIATAcita substitutio inesse videatur institutioni.

XXVI. CELSVS ¶ libro sextodecimo Digestorum¶

Idque & in legato eodem modo relicto senatus censuit.

XXVII. POMPONIUS [¶] libro tertio ad Sabinum[¶]

SI te solum ex parte dimidia purè, ex altera sub condicione heredem instituero, & substituero tibi: non existente condicione, substitutum ex ea parte heredem fore Celsus ait. Sed si te heredem instituero, & deinde eundem te sub condicione instituiam: nihil valere sequentem institutionem. quia^a satis plena^b prior fuisset. Sed si plures institutiones ex eadem parte sub diuersis condicionibus fuerint factæ, vtra prior condicio extiterit, id faciet quod supra diximus, si purè & sub condicione idem instituat.

a quæ prius
b plana

XXVIII. VLPIANVS [¶] libro quinto ad Sabinum[¶]

SI ita quis institutus^c sit; TITIVS HERES ESTO S; SECVNDVS HERES NON ERIT, deinde SECVNDVS HERES ESTO: placet primo gradu Secundum esse institutum.

c substitutus. Reha
est Flor.

Dictio, quisque, quomodo accipiat.

XXVIII. POMPONIUS libro quinto ad Sabinum

HO articulo QVIS QVE omnes significatur. & ideo La-beo scribit, si ita scriptum sit, TITIVS ET SEIVS, QVANTA QVIS QVE EORVM EX PARTE HEREDEM ME HABVERIT SCRIPTVM, HERES MIHI ESTO: nisi omnes habeant scriptum heredem testatorè, neutrum heredem esse posse. quoniam ad omnium factum sermo refertur, in quo puto testatoris mentem respiciendam. sed humanius est, eum quidem qui testatorem suum heredem scripserit, in tantam partem ei heredem fore. qui autem eum non scripserit, nec ad hereditatem eius admitti.

XXX. VLPIANVS [¶] libro vicensimo * primo * ad Edictum[¶]

Pignori obligatum seruum necessarium domino posse fieri, Imperator Seuerus rescripsit. ita tamen, si paratus sit prius creditori satisfacere.

XXXI. GAIVS [¶] libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale[¶]

Non minus seruos quàm liberos heredes instituere possumus. si modò eorum scilicet serui sint, quos ipsos heredes instituere possumus. cum testamèti factio cum seruis ex persona dominorum introducta est. Hereditarium seruū ante aditam hereditatem ideo placuit heredem institui posse, quia creditum est hereditatem dominam esse: defuncti^d locum optinere.

d & defuncti

XXXII. IDEM libro primo de testamentis ad edictum prætoris vrbanum

e Aug. lib. 4. emend.
cap. 15.

Illa^e institutio, QVOS TITIVS VOLVERIT, ideo vitiosa est, quòd alieno arbitrio permissa est. nam satis constanter

stanter veteres decreuerunt, testamentorum^a iura ipsa per se firma esse oportere: non ex alieno arbitrio pendere.

De postliminio.

Is qui apud hostes est, rectè heres instituitur, quia iure postliminij omnia iura ciuitatis in personam eius in suspenso retinentur,^b non abrumpuntur.^c itaq; si reuersus fuerit ab hostibus, adire hereditatem poterit, seruus quoque eius rectè heres instituitur. & si reuersus sit ab hostibus, potest eum iubere adire hereditatem. si verò ibi decesserit, qui ei heres existeret, potest per seruum heres fieri.

XXXIII. IDEM || libro secundo de testamentis ad edictum prætoris vrbanij ||

SI quis ita scripserit, TITIUS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO: IDEM TITIUS EX ALTERA PARTE DIMIDIA SI NAVIS EX ASIA VENERIT HERES ESTO: cum ex pura institutione adierit heres, quamuis condicio alterius institutionis pendeat, ex asse fit heres: sci licet etiam condicione deficiente. cum non proficit ei condicio quicquam existens. quippe cum non dubitetur, quin si quis ex parte dimidia heres institutus sit, nec præterea quisquam alius, ipse ex asse heres instituitur^d videatur.

XXXIII. PAPIANVS || libro primo Definitionum ||

HEREDITAS ex die vel ad diem non rectè datur. sed vitio temporis sublato manet institutio.

De pluribus institutis heredibus ex rebus certis.

XXXV. VLPIANVS libro quarto Disputationum

EX factò proponeretur quidam duos heredes scripsisse, vnum rerum prouincialium, alterum rerum Italicarum. & cum merces in Italia deuehere soleret, pecuniam^e misisse in prouinciam ad merces comparandas: quæ^f comparatæ sunt^g vel viuo eo vel post mortem, nondum tamen in Italiam deuectæ. quære Varur, merces vtrum ad eum pertineant, qui rerum Italicarum heres scriptus erat: an verò ad eum qui prouincialium dicebam receptum esse, rerum^h heredem institui posse: nec esse inutilem institutionem.ⁱ sed ita, vt officio iudicis familiaræ heriscundæ cognoscentis contineatur, nihil amplius^k eum qui ex re institutus est, quam rem ex qua heres scriptus est consequi.^l ita igitur res accipietur, verbi gratia, pone duos esse heredes institutos: vnum ex fundo Corneliano, alterum ex fundo Libiano.^m & fundorum alterum quidem facere dodrantem bonorum, alterum quadrantem. erunt quidem heredes ex æquis partibus, quasi sine partibus instituti. verum tamen officio iudicis tenebuntur,ⁿ vt vnicique eorum fundus qui relictus est adiudicetur, vel adtribuatur.

a Itaq; in definitione testamenti dicitur, nostra voluntaria sententia, non aliena l. i. sup. de testam.

b vel non c obrumpuntur. vel, opprimuntur.

d institutus esse

*e & pecuniam demississet
f ex quæ
g essent*

*h rerum certarum
i Quid si vnus heres simpliciter institutus fuisset, alter vero ex certa re: ille heres esset, hic vero legatarius. l. quosdam certis de heredi. instit. C. k vt amplius nihil
is
l consequatur.
m Liboniano,
n continebitur,*

Vnde scio quæsitū, eris alieni onus pro qua parte adgnosci
 debeat. & refert Papinianus, cuius sententiam ipse quoque
 probaui, pro hereditariis partibus eos adgnosceri æs alienum
 debere. hoc est pro semissē. fundos etenim vice præceptionis
 accipiendos. quare si fortè tantum sit æs alienum, vt nihil de-
 tracto eo superesse possit: cōsequenter dicemus, institutiones
 istas ex re factas nullius esse momenti. & si fortè Falcidia in-
 terueniens recisionem esset legatorum factura, hic officio^a iu-
 diciali recidit præceptiones istas. vt non plus quisque eorum
 habeat, quàm esset habiturus, si legatum accepisset vel aliud,
 vel etiam præceptiones. quòd si fuerit incertum an Falcidia
 interuentura sit, rectissimè probatur, officio iudicis cautiones
 esse interponendas. Cum hæc ita sint, hæc etiam^b institutio,
 de qua quæritur, non *est* repellenda, si^c alius rerum provin-
 cialium, alius rerum Italicarum heres fuerit scriptus. officio-
 que iudicis adtribuentur singulis res quæ adscriptæ sunt. erūt
 tamen heredes ex æquis partibus, quia nulla pars adscripta
 est. quæ res facit, vt si fortè in aliis facultatibus plus sit, in Ita-
 licis fortè quàm in provincialibus, in aliis minus, & æris ali-
 eni ratio vrgueat: dici^d imminutionem eandem fieri, quam su-
 pra ostendimus. proinde & si aliis fuerint legata relicta, con-
 tributio admittenda erit. Rerum autem Italicarū vel pro-
 uincialium significatione quæ res accipiendæ sint, videndum
 est. & facit quidem totum voluntas defuncti. nam quid sen-
 serit, spectandum est. verumtamen hoc intellegendum erit,
 rerum Italicarum significatione eas contineri, quas perpetuò
 quis ibi habuerit, atq; ^e ita disposuit, vt perpetuò haberet. ce-
 teroquin si^f tempore in quo transtulit in alium locum, non vt
 ibi haberet, sed vt denuò^g ad priuatum locum reuocaret: neq;
 augebit quòd transtulit, neq; minuet vnde transtulit. vt puta de
 Italico patrimonio quosdam seruos miserat in^h prouinciam,
 fortè Galliam, ad exigendum debitum, vel ad merces compa-
 randas, recursuros, si comparassent. dubium non est, quin de-
 beat dici ad Italicum patrimonium eos pertinere debere. vt est
 apud Mucium relatum, cum fundus erat legatus vel cum in-
 strumento, vel cum his quæ ibi sunt. agasionem enim missum
 in villam à patrefamilias, non pertinere ad fundi legatūⁱ Mu-
 cius^l ait: quia nō idcirco illò erat inmissus, ^h vt ibi esset. proin-
 de si seruus fuerit missus in villam, interim illic futurus, quia
 dominum offenderat, quasi ad tempus relegatus: responsum
 est eum ad villæ legatum non pertinere. quare ne serui quidē,
 qui operari in agro consueverunt, qui in alios agros reuerte Van-
 tur, ^m & ⁿ quasi ab alio commodati: in ea sunt condicione, vt ad
 legatum pertineant. quia non ita in agro fuerant, vt ei agro vi-
 derentur destinati. quæ res in proposito quoque suggerit, vt
 Italica-

a officium

b enim
c & si alius

d dici oporteat

e aut
f si in tempore ali-
quid
g perpetuò

h missus,

i reuerterentur,

4 Italicarum rerum esse credantur hæ res, quas in Italia esse testator voluit. Proinde & si pecuniam misit in prouinciam ad merces comparandas, & necdum comparatæ sint: dico pecuniam, quæ idcirco missa est, vt per^a eam merces in Italiam adueherentur, in^b Italico patrimonio iniungendam.^b nam & si dedisset in prouincia de pecuniis quas in Italia exercebat, ituras & reddituras: dicendum est hanc^c quoq; Italici patrimonij esse rationem. igitur efficere^d dici, vt merces quoq; istæ, quæ comparatæ sunt vt Romam ueherentur, siue prouectæ^e sunt eo viuo, siue nondum: & siue scit, siue ignorauit: ad eum heredem pertinere, f cui Italicæ res sunt adscriptæ.

XXXVI. IDEM libro octauo Disputationum^l

SI quis ita scripserit heredem, EX QVA PARTE CODICILLIS TITIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO: etiam si pars in codicillis non fuerit adscripta, erit tamen heres, quasi sine parte institutus.

Non admittitur concursus instituti & substituti.

XXXVII. IULIANVS libro vicesimo nono Digestorum^l

CVm in testamēto ita scribitur, SI FILIVS MEVS ME VIVO MORIETVR, NEPOS EX EO POST MORTEM MEAM NATVS HERES ESTO: duo gradus heredum sunt. nullo enim casu vterque ad hereditatē admittitur. ex quo apparet, si nepoti Titius substitutus fuerit, & filius patri heres extiterit: non posse Titium vnā cum filio heredem esse. quia non in primum, sed in secundum gradum substituitur. Hæc verba, PVBIVS, MARCVS, GAVS INVICEM SVBSTITVTI^s HEREDES MIHI SVNTO: sic interpretanda sunt, vt breuiter videretur^h testator tres instituisse heredes, & inuicem eos substituisse. perinde ac si ita scripisset, ILLE, ET ILLE, ET ILLE INSTITVTI HEREDES ET SVBSTITVTI SVNTO. Qui tres filios habebat, & ita scripserit, FILII MEI HEREDES SVNTO. PVBIVS FILIVS MEVS EXHERESⁱ ESTO. videri potest prima parte duos dumtaxat filios heredes instituisse.

XXXVIII. IDEM libro trigesimo Digestorum^l

QVi filio impuberi exheredato Pamphilum legat, eundem modo potest, quo is qui seruum^k Sempronio legatum, eundem post mortem Sempronij ex parte heredem instituit.

1 Seruus testamento heres purè scriptus, liber autem iussus esse, si intra Kalendas Decembres decem dedisset: si codicillis pure libertatem acceperit, intra Kalendas quidem neque liber neque heres erit, nisi decem dederit: si intra Kalendas non dederit,

a pro ea
b adiungendam.
c has quoque
d effici dixi,
e prouectæ: vel
profectæ
f pertineant,

g Hic nō substitutio, sed institutio breuiter facta dicitur: quia plures per eos videtur seu dissolutionē, cuius iunctim substitui, institui quoque censetur hac formula. Ita que non rectè interpretetur breuiloque substitutionis exemplum hic constituitur. Vig. ad tit. de vulg. §. si plures. Insti. h videatur i hæres esto.

k seruum communem

dederit, liber ex codicillis erit. Si quis seruum suum liberum ² sub condicione, heredem pure scripserit, eumque vendidisset: pendente cōdicione iussu emptoris seruus adire hereditatem potest. quia & constitit institutio, & est qui ius imperandi habet. quòd si post defectam condicionem alienatus fuisset, non potest iussu emptoris hereditatem adire. quia eo tempore ad eum peruenisset, quo iam extincta institutio^a inutilis fuerat. igitur cum seruus sub cōdicione liber esse iubetur, & legatum pure accepit, si pendente condicione manumissus vel alienatus fuerat: legatum habebit, aut domino acquirere, quamuis mortis tempore cōdicio libertatis extincta fuerit. si verò post defectum condicionis manumissus aut alienatus fuerit, legatum ad irritum recidit. Cum venditor seruum ante tradi-³ tionem ab emptore pro parte heredem scriptum adire iubet, restituere coheredi serui necesse habet. quia lucrum facere eius serui iure,^b quem vendidit, non debet. plane non totum quod adquisierit restituet. sed pro ea dūtaxat parte, qua seruus coheredem habuerit.

^a & inutilis

^b quem iure: vel
nomine, quem

XXXVIII. MARCIANVS libro secundo Regu-
larum

Id est partem dimidiam serui, & quartam hereditatis. Li-
bro trigesimo digestorum Iuliani Marcellus notat: immo
id debet præstari, quod consequi venditor non potuisset,
si prius quàm adiret^c seruus partem hereditatis, is traditus^d
esset. quod est verum.

^c adierit
^d ditrahitus

Concursus instituti & substituti.

XL. IULIANVS libro trigesimo Digestorum

SI paterfamilias Titium, quem ingenuum esse credebatur, he-
redem scripserit: ei que si heres non esset, Sempronium^e sub-
stituerit: deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adie-
rit hereditatem: potest dici Sempronium in partem heredita-
tis admitti. nam qui scit aliquem seruum esse, & eum here-
dem scribit, & ita substituit, SI STICHVS HERES NON
ERIT, SEMPRONIVS HERES ESTO: intellegitur
tale^f quod dicere, si Stichus neque ipse heres erit, neque alium
fecerit. at qui eum, quem liberum putat esse, heredem scripse-
rit: hoc sermone SI HERES NON ERIT, nihil aliud in-
tellegitur significare, quàm si hereditatem vel sibi^h adquisie-
rit, vel mutata condicione alium heredem non fecerit. quæ
adiectio ad eos pertinet, qui patresfamilias heredes scripti,
postea in seruitutem deducti fuerint. igitur in hoc casu semis-
sesⁱ fient. ita ut alter semis inter eum qui dominus instituti he-
redis fuerit, & substitutum æquis portionibus diuidatur.

^e Ale. lib. 1. diffinit.
^f 1. legit Sempronium
coheredem.

^f tale quid
^g atqui si

^h non adquisierit,

ⁱ duo semisses

XLI. POMPONIVS ¶ libro duodecimo ex variis
Lectiõibus^l

ET hoc Tiberius^a Cæsar constituit in persona Parthenij, qui tamquam ingenuus heres scriptus adierat hereditate: cum esset Cæsaris feruus. nam diuisa hereditas est inter Tiberium & eum qui Parthenio^b substitutus erat, vt refert Sertus Pomponius.^c

^a Theoph. sit. de vulg. s. f. Legis Pius. Aelia. h. r. d. p. u. c. a. legis Titus.
^b Parthenio
^c Pompeius.

XLII. IVLIANVS ¶ libro sexagesimo quarto Digestorum^l

Qui soluendo non erat, duos Apollonios liberos heredescumque esse iusserat. altero ante apertas tabulas testamenti mortuo, non ineleganter defendi poterit, eum qui supererit, liberum & solum necessarium heredem fore. quod si vterque viuuit, institutionem nullius esse momēti propter legem Aeliã Sentiam, quæ amplius quàm vnum necessarium heredē fieri vetat.

XLIII. PAVLVS ¶ libro primo ad legem Aeliam Sentiam^l

Inuicem enim eos sibi obstare.

Ex facto alterius alius exheredari non debet.

XLIIII. ALPHENVS ¶ libro quinto Digestorum^l

Pater familias testamento duos heredes instituerat: eos^d monumentum facere iusserat in diebus certis: deinde ita scripserat, **QVI EORVM NON ITA FECERIT, OMNES EXHEREDES SVNTO**: alter heres hereditatem prætermiserat. reliquus heres consulebat, cum ipse monumentum^e instruxisset, numquid minus heres esset ob eam rem, quod coheres eius hereditatem non adisset. respondit neminē ex alterius facto hereditati neq; alligari neque exheredari posse. sed vti quisque condicionem impleisset, quamuis nemo adisset præterea, tamen eum heredem esse.

Conditio impossibilis.

XLV. IDEM ¶ libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum^l

SIMÆVIA MATER MEA, ET FVLVIA FILIA MEA SVIVENT, ^c TVM^f MIHI LVCIVS TITIVS HERES ESTO. Seruius respondit, si^g testator filiam numquã habuerit, mater autem superuixisset: tamen Titium heredem fore. quia id quod impossibile in testamento scriptum esset, nullam vim haberet.

^c viuēt, viuunt.
^f tu: tunc
^g est testator

Fideicommissum non potest peti ex sola voluntate defuncti.

XLVI. AFRICANVS ¶ libro secundo Quæstionum^l

Quidam^h cum filium familias heredem institueret vellet, ne ad patrem eius exⁱ ea^l hereditate quicquam perueniret,

^h Coniunge l. si cum filius. de donatio.

niret, voluntatem suam exposuit filio: filius cum patris offerensam vereretur, petiit à testatore, ne sub condicione **S I A PATRE EMANCIPATVS ESSET** heredem eum institueret: & impetrauit ab eo, vt amicum suum heredem institueret: atque ita testamento amicus filij ignotus testatori, heres institutus est. nec quicquam ab eo petitum est. quærebat, si ille amicus aut adire nollet, aut aditam nollet restituere hereditatem: an fideicommissum^a ab eo peti possit, aut aliqua actio aduersus eum esset. & vtrum patri, an filio competeret. respondit, etiam si manifestum sit scriptum heredem fidem suam interposuisse: non tamen aliter ab eo fideicommissum peti posse, quam si & ipsum testatorem fidem eius secutum esse probaretur. si tamen cum à filiofamilias rogaretur amicus, & aditurum se hereditatem recepisset, & restitutum patrifamilias factò: non absurde dici^b possit, mandati actionem futuram. & eam actionem patri inutilem fore. quia non fit ex bona fide, id ei restitui, quod testator ad eum peruenire noluerit. sed nec filio vulgarem competituram: verum utilem. sicuti dare placeret^c ei, qui cum filiofamilias esset, pro aliquo fideiusisset: ac paterfamilias factus soluisset.

Correctio.

XLVII. IDEM¹ libro quarto Quæstionum¹

S I ita^d scriptum fuerit, **TITIVS, IMMO SEIVS HERES ESTO**: Seivum solum heredem fore respondit. sed & si ita, **TITIVS HERES ESTO, IMMO SEIVS HERES ESTO**: idem erit dicendum. Quidam testamento ita heredes instituit, **TITIA FILIA MEA HERES ESTO. S I QUID MIHI LIBERORVM ME VIVO MORTVOVE NASCETVR, TVNC QVI VIRILIS SEXVS VNVS PLVRESVE NASCENTVR, EX PARTE DIMIDIA ET QVARTA: QVI FEMININI SEXVS VNA PLVRESVE NATAE ERVNT, EX PARTE QVARTA MIHI HERES^e SIT**. postumus ei natus est. consulebatur, quota ex parte postumus heres esset. respondit, eam hereditatem in septem partes distribuendam. ex his filia quattuor postumum tres habituros: ^f quia filia totus as, postumo dodrans datus est. vt quarta ^g portione amplius filia quam postumus ferre debeat. ideo si postuma quoque nata esset, tantundem sola filia, quantum vterque postumorum habituri^h essent. itaque in proposito cum as filia, dodrans postumo sit datus, vigintiunam partes fieri: vt filia duodecim, no uem filius habeat. In testamento ita scriptum est, **LVCIVS TITIVS EX DVABVS VNCIIS, GAIVS ATTIVS EX PARTE VNA, MAEVIUS EX PARTE VNA, SEIVS EX PARTIVS DVABVS HEREDES MIHI SVNTO.**

CON-

^a Fideicommissum ex iusta voluntate, & quæ verbis iusticiæ expressa non est. non debetur: hic enim & si voluntas adfuerit: scriptura tamen deficiat. l. quoties volens supr. eod.

^b dici posse,

^c placuit

^d Coniunge l. Stichus, imo. 21. de manustest.

^e heredes sunt.

^f habiturum: ^g quartam portionem

^h habiturus esset.

confulebatur quid iuris esset. respondit, hanc scripturam illā interpretationē accipere posse, vt Lucius Titius duas vncias habeat, ceteri autem quasi sine partibus instituti, ex reliquo dextante heredes sint. quem dextantem ita diuidi oportet, vt Seius quincuncem, Attius & Mæuius alterum quincuncem habeant.

Quomodo fiat institutio.

XLVIII. MARCIANVS ¶ libro quarto Institutionum¶

HIS verbis, TITIVS HEREDITATIS MEAE DOMINIUS ESTO, rectē institutio fit. Illa^a institutio valet, FILIVS MEVS INPIISSIMVS MALE DE MERITVS HERES ESTO. pure enim heres instituitur cum^b maledicto. & omnes huiusmodi institutiones receptae sunt. Interdum nec cum libertate vtiliter seruus à domina heres instituitur: vt constitutione Diuorum Seueri & Antonini significatur, cuius verba hæc sunt. Seruum adulterij accusatum, non iure testamento manumissum ante sententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerit eiusdem criminis postulata, rationis est. quare sequitur, vt in eundem à domina collata institutio nihil momēti habeat. Si in patre, ^c vel patria, vel alia simili adsumptione falsum scriptū est: dum de eo qui demonstratus sit constat, institutio valet.

XLVIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum

SI alienum seruum liberum & heredem esse iussi, & is postea meus effectus est, neutrum valet: quia libertas alieno seruo inutiliter data est.

Capacitas heredis.

In^d extraneis heredibus illa obseruantur, vt sit cum eis testamenti factio: siue ipsi heredes instituātur, siue hi qui in potestate eorum sunt. & id duobus^e temporibus inspicitur: testamenti facti, vt constiterit institutio: & mortis testatoris, vt effectum habeat. hoc amplius, & cum adibit hereditatem, esse debet cū eo testamenti factio: siue purè, siue sub cōdicione heres institutus sit. nā ius heredis eo vel maximè tempore inspicendum est, quo acquirit hereditatē. medio autem tempore inter factum testamentum & mortem testatoris, vel cōdicionem institutionis existentem, mutatio iuris heredi nō nocet. quia, vt dixi, tria^f tempora inspicimus.

L. VLPIANVS libro sexto Regularum

SERUUM meum heredem institutum cum libertate, si viuis vendidero ei cum quo testamenti factio non est, posteaq; cum redemero: ex testamento mihi herESSE poterit. nec mediū tempus, quo apud eum fuit, vitiauit institutionem. quia verū est, vtro-

^a Memorabilia exempla eorum qui impiissimos & male meritos filios heredes instituerunt, videri Vale. Max. lib. 5. cap. 50
^b licet cum

^c parte, vel

^d In suis spectatur tantum tempus testamenti, & mortis, quia in illis aditio nō est necessaria. L. in suis. infr. de suis, & legiti.
^e tribus. deterior est Flor.

^f tria: auctum

est, vtroque tempore tam testamenti faciendi quàm mortis tempore meum fuisse. vnde si apud eum remanserit, vitatur institutio. vel si cum eo testamenti factio est, iussu eius adeundo adquiret ei hereditatem. Si in non faciendo impossibilis condicio institutione heredis sit expressa, secundum omnium sententiam heres erit, perinde ac si pure institutus esset.

Diuisio hereditatis.

Hereditas plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione continentur. habent autem & hæ partes propria nomina ab vncia vsque ad assẽm. puta hæc: sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as.

L I. MARCIANVS ¶ libro tertio Regularum

Talem institutionem quidam valere non putabant, **STICHVS LIBER ESTO: ET SI LIBER ERIT, HERES ESTO.** Sed Diuus Marcus rescripsit, hanc institutionem valere perinde atque si non erat adiectum, **SI LIBER ERIT.**

Res dicitur mea, in qua ius aliquod habeo.

Si quis ita scripserit, **STICHVS, SI MEVS ERIT CVM MORIOR, LIBER ET HERES ESTO:** alienatus nõ poterit iussu emptoris adire hereditatem. quamvis, etsi non erat hoc expressum, non aliàs liber & heres fieri poterat, quàm si mansisset eius. sed si viuus eum manumiserit, Celsus libro quintodecimo digestorum scribit, fieri hunc heredẽ. nõ enim hunc casum testatorem voluisse excludere, palàm est. neque verba omnino repugnant. nam quamvis seruus eius nõ est, at certe libertus est.

^a lib. 16.

L II. PAVLVVS ¶ libro secundo Regularum

Seruus hereditarius heres institui potest: si modò testamenti factio fuit cum defuncto. licet cum herede instituto non sit.

Questio facti.

L III. MARCELLVS ¶ libro singulari Responsorum

Lucius Titius Seio & Sempronio ex semisibus heredibus institutis, & ceteris exhereditatis, inuicem heredem substituit: deinde legata & libertates dedit: postea ita subiecit: **CORNELIVS ET SALVSTIVS ET VARO AEQVIS PARTIBVS HEREDES SVNTO. QVOS INVICEM SVBSTITVO.** quæro quantum vel priores duo ex semisibus instituti, vel posteriores habere de veant. Marcellus respondit, in obscuro esse, Cornelium & Salustium & Varonem primo, an secundo, vel tertio gradu heredes instituire voluerit. sed secundum scripturam testamenti quæ poneretur, alterum assẽm datum eis videri.

^b Varro

† proponeretur.

LIIII. NERATIVS [¶] libro primo Mentbranarum[¶]

Pater filio impuberi seruum heredem substituit, liberumque esse iussit: cum pupillus vendidit Titio: Titius eum iam primo testamento facto, in secundo testamento liberum heredemque esse iussit. superius testamentum Titij ruptum est. quia is seruus &^a heres potest esse. & vt superius testamentum rumpatur, sufficit ita posterius factum esse, vt aliquo casu potuerit ex eo heres exiit. quod ad vim autem eius institutionis pertinet, ita se res habet, vt quamdiu pupillo ex ea substitutione heres potest esse, ex Titij testamento libertatem hereditatemque consequi non possit. si^b pupillus in suam tutelam peruenerit, perinde ex Titij testamento liber heresque sit, ac si pupillo substitutus non fuisset. si^c pupillo heres extitit, propius est vt Titio quoque, si velit, heres esse possit.

a ei heres

b si verò

c sed si pupillo

LV. PAVLVS [¶] libro primo ad legem Aeliam Sentiam[¶]

Si is qui soluendo non est, primo loco Stichum, secundo eum, cui ex fideicommissi^d causa libertatem debet, liberum & heredem instituerit: Nerarius secundo loco heredem scriptum fore ait. quia non videtur^e creditorum fraudandorum causa manumissus.

d fideicommissaria

e videatur

LVI. IDEM [¶] libro singulari de secundis tabulis[¶]

Potest quis ita heredem instituere, SI INTRA ANNUM SEPTVAGENSIMVM DECESSERO, ILLE MIHI HERES ESTO. non enim pro parte testatus intellegi debet, sed sub condicione instituisse.

De instituto in fraudem creditorum.

LVII. IDEM [¶] libro quinquagesimo septimo ad Edictum[¶]

Si is qui soluendo non est, seruū cum libertate heredem instituerit, & liberum substituerit: ante incipiendum erit a substituto. lex enim Aelia Sentia ita demum ei qui in fraudem creditorum heres institutus est conferuat libertatem, si nemo alius ex eo testamento heres esse potest.

f Ex tit. de reb. au-
tho. iud. possi.

Demonstratione heres institui potest.

LVIII. IDEM [¶] libro quarto ad Vitellium[¶]

Nemo dubitat, recte ita heredem nuncupari posse, HIC MIHI HERES ESTO: cum sit coram qui ostenditur. Qui frater non est, si fraterna caritate diligitur, recte cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur.

g Iuxta hoc est Sen-
tentia Salomonis Pro-
u. r. ca. 18. vir amica-
bilis ad societatem.
magis amicus eris,
quam frater.LVIII. CELSVS [¶] libro sextodecimo Digestorum[¶]

Liber^h homo cum tibi seruiret, heres institutus iussu tuo laedit. Trebatius esse eum heredem: Labeo, tunc non esse heredem, si necessitate id fecerit, non quod alioquin vellet obligari. Si quis ita heredem instituerit, TITIVS QVA EX

h Si liber

PARTE MIHI SOCIVS EST IN VECTIGALI SALINARVM, PRO EA PARTE MIHI HERES ESTO. quidam putant, si affe descripto id dictum^a sit: vt maximè socius fuerit Titius,^b non esse heredem. sed si qua pars vacua relicta fuerit, ex ea heredem^c esse. quod totum & ineptum & vitiosum est. quid enim vetat, affe descripto vtiliter Titium ex parte fortè quarta, ex qua socius erat, heredem institutum esse?

TITIVS^d HERES ESTO. SEIVS ET MAEVIUS HEREDES SVNTO. verum est quod Proculo placet, duos semisles esse. quorum alter coniunctim duobus datur.

Ius accrescendi.

Cum quis ex institutis, qui non cum aliquo coniunctim institutus sit, heres non est: pars eius omnibus pro portionibus hereditariis adcrefcit. neque refert, primo loco quis institutus, an alicui substitutus heres sit. Si heres institutus scribendi testamèti tempore ciuis Romanus fuit, deinde ei aqua & igni interdictum est: heres fit, si intra illud tempus quo testator decessit redierit: aut si sub condicione heres institutus est, quo tempore condicio existit. idem & in legatis, & in bonorum possessionibus. TITIVS EX SEMISSE HERES ESTO. SEIVS EX QVADRANTE HERES ESTO. TITIVS SI IN CAPITOLIUM ASCENDERIT. EX ALIO QVADRANTE HERES ESTO. antequam Capitolium ascendat, si pro herede gerat, ex semisse heres erit. si Capitolium ascenderit, & ex quadrante heres erit. nec erit ei necesse pro herede gerere, quippe iam heredi. Si ita scriptum fuerit, TITIVS EX PARTE TERTIA, MAEVIUS EX PARTE TERTIA HEREDES SVNTO: TITIVS, SI INTRA TERTIAS KALENDAS NAVIS EX ASIA VENERIT, EX RELIQUA PARTE HERES ESTO: videamus, ne Titius statim ex semisse heres sit. nam duo heredes instituti sunt. sed Titius aut ex semisse, aut ex besse. ita sextans utique erit in pendèti. & si condicio existit: erit, ex besse heres erit. si non existit, ille sextans Mævio adcrefcet. sed si decesserit Titius antequam condicio existat, deinde condicio existit: tamen ille sextans non Titij heredi, sed Mævio adcrefcet. nam cum adhuc dubium esset, Titio an Mævio is sextans datus esset: Titius decessit. nec potest intelligi datus ei qui tempore dandi in rerum natura non fuit. Si Attius Titium & Mævium & Seium equis partibus heredes instituit, Titius interim solus adiit hereditatem, & Seium heredem instituit: poterit Seius Titij adire hereditatem. Attij vel adire vel omittere. sed Attio, antequam adeat vel omittat eius hereditatem, ex semisse heres erit. si adierit Seius Attij hereditatem, Titius ex triente dumtaxat heres erit. & per hereditatè Titij

trientis

a adiectum

b Titium

c heredem eum

d Citatur hic locus ab Alpiano l. item quod Sabinius. §. vbi. §. pro. vbi.

etiam

trienſ dumtaxat ad Seium perueniet. alterum trientem ex ſua inſtitutione habebit. quid ergo ſi ab Attio Titius & Seius heredes inſtituti ſunt, Titius adierit hereditatem, Titio Seius heres exſtiterit? pot'eſtne Attij hereditatem omittere? an neceſſario ei ex aſſe heres eſt? quippe cum alius nemo heres inſtitutus eſt, quam^a iſe ipſe^b qui ex aliqua parte iam heres eſt: perinde eſt, quaſi vnus heres per Titium^b inſtitutus ſit.

a quoniam &
b Attium

LX. CELSVS ¶ libro viceſimo nono Dig'eſtorum ¶

Qui ſoluendo non erat, ſeruum primo loco, & alteru ſeruum ſecundo loco. heredes ſcripſit. ſolus iſ qui primo loco ſcriptus eſt, hereditatem capit. nam lege Aelia Sentia ita cauetur, vt ſi duo plureſve ex eadem cauſa, heredes ſcripti ſint: vti quiſque primus ſcriptus ſit, heres ſit.

Exheredatio.

LXI. MODESTINVS ¶ libro octauo Reſponſorum ¶

Qui volebat filiam exheredare, ſic teſtamento comprehen-
dit: TE AVTEM FILIA^c IDEO EXHEREDA-
VI, QUONIAM CONTENTAM TE ESSE^d DOTI
VOLVI. quæro an efficaciter exheredata ſit. Modestinus re-
ſpondit, nihil proponi, cur non eſſet voluntate teſtatoris ex-
heredata.

c filiam
d docet
e Repugnat enim
ſummum ius. Lat' ſuo
legiſſimi. de reg. iur.
c. §. heres. de here-
dibus inſtituen. In-
ſtitutio, neque ex eo
tempore quæ ha-
eres inſtitui poteſt.

LXII. IDEM ¶ libro ſecundo Pandectarum ¶
In tempore capiendæ hereditatis inſtitui heredem poſſe, ve-
nicivolentia^e eſt. veluti LVCIVS TITIVS CVM. CA-
PERE POTVERIT, HERES ESTO. ¶ idem & in lega-
to. Quotiens non apparet quis heres inſtitutus ſit, inſtitutio
non valet. quippe^e euenire poteſt, ſi teſtator complures ami-
cos eodem nomine habeat, & ad designationem nominis ſin-
gulari nomine vtatur. niſi ex aliis apertiffimis proVationi-
bus fuerit reuelatum, pro^h qua perſona teſtator ſenſerit.ⁱ

Haec quoque ſubſi-
ditæ iuris miles non
ſeruis lon' ſus. de mi-
li. teſt. in ſid.

f Vel poſt mortem
illius &c. heres
eſto. l. qui filio im-
puberi. ſup. eod.
g quod planè
h de qua

i Vt enim inſtitutio
ualeat, oportet de eo
conſtare qui demon-
ſtrare ſuis. l. ius rex
bis. §. ſi in parte ſup.
c. o. l.

k Fieri enim non po-
teſt, quin heredes
ſemper coniuſti ſint
ſi quo modo, cum ve-
ram ſit eos ad eundem
gen. id eſt, hereditate

acc. l. i. legat. v. i. verò
plerumque ſunt di-
ſtincti: quo caſu non
eſt inter eos ius ac-
creſ. filii. l. huiusmo-
di. §. quibus ita. de
legat. v. in ſid.
l. natus ſit,
m comprobatus.

Ius accreſcendi.

LXIII. IAVOLENVS ¶ libro primo ex Caſſio ¶

Heredes ſine partibus vtrum coniuſctim an ſeparatim ſcri-
bantur, hoc intereſt, quodd ſi quis ex coniuſctis deceſſit,
hoc non ad omnes, ſed ad reliquos qui coniuſcti erant, perti-
net. ſi autem ex ſeparatis: ad omnes, qui teſtamento eodem
ſcripti ſunt heredes, portibus eius pertinet.^k

LXIII. IDEM ¶ libro ſeptimo Epiftula-
rum ¶

Eius ſeruum, qui poſt mortem meam natus erit, heredem
inſtitui poſſe Labeo frequenter ſcribit, idque verum eſſe
manifeſto argumẽto comprobatur. ¶ quia ſeruus hereditarius,
prius quam adeatur hereditas, inſtitui heres poteſt: quamuis
iſ teſtamenti facti tempore nullius ſit.

LXV. IDEM [¶]libro duodecimo Epistularum[¶]

Hereditas ad Statium Primum nullo iure pertinet, cum institutus heres non sit, nec quicquam ei prodest, quodd ab eo aliquid legatum est, aut libertus ei defuncti testamento commendatus est. ex quo si manuissus non est, seruus est.

*Ius accrescendi.*LXVI. POMPONIVS [¶]libro primo ad Quintum Mucium[¶]

Sita quis heredes instituerit, **TITIVS HERES ESTO. GAIVS^a ET MAEVIUS AEQVIS EX PARTIBVS HEREDES SVNTO.** quamvis et syllaba coniunctione faciat: si quis tamen ex his decedat, non alteri soli pars adre- scit, sed [¶]& [¶]omnibus coheredibus^b pro hereditariis portionibus. quia non tam coniunxisse, quam celerius dixisse vi- deatur.

LXVII. IDEM libro secundo ad Quintum Mucium

Sita scriptum fuerit, **TITHASVS SI IN CAPITO- LIVM ASCENDERIT, HERES ESTO. TITHASVS HERES ESTO:** secunda scriptura potior erit. plenior est enim quam prior.

De institutione collata in voluntatem alterius.

LXVIII. IDEM libro septimo ad Quintum Mucium

Si quis Sempronium heredem instituerit sub hac condicio- ne, **SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDE- RIT:** quamvis non aliàs heres esse possit Sempronius, nisi Titius ascendisset in Capitolium: & hoc ipsum in potestate sit repositum Titij: quia tamen scriptura non est expressa vol- untas Titij, erit utilis ea institutio. atquin si quis ita scripserit, **SI TITIVS VOLVERIT, SEMPRONIUS HERES ESTO:** non valet institutio. quaedam enim in testamentis si exprimantur, effectum nullum habent. quando si verbis te- gantur, eandem^d significationem habeant, quam haberet ex- pressa. [¶]& [¶]momentum^e aliquod habebunt^f. sic enim filij ex- hereditatio cum eo valet, si quis heres existat. & tamen nemo dubitat, quin si ita aliquis filium exheredauerit, **TITIVS HERES ESTO. *ET* CVM HERES ERIT TITIVS, FILIVS EXHERES ESTO:** nullius momenti esse exhe- redationem^g.

LXVIII. PROCVLVS libro secundo Epistularum

CORNELIVS ET MAEVIUS, **VTER EORVM VO- LET, HERES ESTO.** vterque vult. Trebatius neu- trum fore heredem: Cartilius^h vtrumque. tu cui adfentiarisⁱ Proculus: Cartilio adfentio. & illam adiectionem, **VTER EORVM VOLET,** superuacua puto. id enim etiam ea non adiecta

a Duplex est hęc
questio: una iuris,
quæ sit huius coniu-
tionis vis, & cum
Paulo sentit. l.æ con-
iuncti. de lega. 3. in-
fr. verbis coniuncti
preferri re coniu-
cto, in verbis, quia non
tam & c. ex quibus

apparet eum fieri,
potiorem causam fu-
turam coniunctorum
verbia. Altera facti,
an sine coniuncti: &
quanquam his verbis
coniungi heredes di-
cantur. l. re coniu-
cti de lega. 3. infr. & l.

triplicis de verbo si-
gnific. infr. tamen hoc
est ita accipiendum,
nisi aliud actum sit,
ut quia appareat hęc
nitatus studio ita lo-
cutum fuisse testato-
rem, quasi proximior
ei videretur hac ora-
tio, Cuius heres
est: ac forte apud
Mucium plenior erat
species, ex qua con-
stabat voluisse testa-
torem heredes verbis
coniungere.

b hære libus

c Coniunge l. 21. de

lib. & posthu.

d licet eandem

e momentum ta-

f habeant.

g ut sit exhereda-

h Luriscifulti huius

mentio quoque sit. l.

si v. cetero. §. si me.

i Commodi.

h adfentiaris

adiecta futurum fuit, ^a vt vter vellet, heres esset. vter ^b nollet, heres non esset. quòd si hi ex numero necessariorum heredum essent, tum id non frustra adiectum esse. & non solùm figuram, sed vim quoque condicionis continere. dicerem tamen, si vterque heres esse vellet, vtrùmque heredem esse.

Que sit captatoria institutio.

LXX. P A P I N I A N V S [¶] libro sexto Responsorum [¶]

Captatorias ^c institutiones non eas senatus improbauit, quæ mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt: sed quarum condicio confertur ad secretum alienæ voluntatis.

c Aug. lib. 4. em. d. c. 15. p. r. t. e. v. o. m. i. a. m. s. e. n. t. e. n. t. i. a. m. e. x. p. l. i. c. a. t. q. u. a. s. i. i. n. s. t. i. t. u. t. i. o. n. i. s. c. a. p. t. a. t. o. r. i. a. s.

LXXI. P A V L V S [¶] libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam

Illæ autè institutiones captatoriæ non sunt: veluti si ita heredem quis instituat, ^d QVA EXPARTE TITIVS ME HEREDEM INSTITVIT, EX EA PARTE MAEVIUS HERES ESTO: quia in præteritū, non in futurū institutio collata est. sed illud quæri potest, an idem seruandū sit quod senatus cæsuit, etiã si in aliã personã captionē direxerit. veluti si ita scripserit, TITIVS SI MAEVIUM TABVLIS TESTAMENTI SVI HEREDEM A SE SCRIPTVM OSTENDERIT, PROBAVERITQVE, HERES ESTO. quod in sententiã senatusconsulti incidere, non est dubium.

d instituerit.

LXXII. T E R E N T I V S C L E M E N S [¶] libro quarto ad legem Iuliam & Papiam [¶]

Si quis solidum à lege capere non possit, & ex assè sit institutus ab eo qui soluendo non est: Iulianus ex assè eum heredem esse respondit. legi enim locum non esse in ea hereditate quæ soluendo non est.

e Causinge l. 6. de vulg. substi. l. 62. de cond. & demonstra. l. 67. ad leg. Falcii.

LXXIII. G A I V S [¶] libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam [¶]

[†] duodecimo

Sub conditione herede instituto, si substituamus: nisi eandem condicionem repetemus, purè eum heredem substituere intellegimur.

LXXIII. L I C I N N I V S R V F I N V S [¶] libro secundo Regularum [¶]

Si ita quis heres institutus fuerit, EXCEPTO. FVNDQ, EXCEPTO ^f VSVERVCTV HERES ESTO: perinde erit iure civili, atque si sine ea re heres institutus esset. idque auctoritate Galli Aquilij factum est.

f ex certo

LXXV. P A P I N I A N V S [¶] libro duodecimo Quæ- stionum [¶]

Si filius substituatur ei à quo præteritus est: non vt intestati patris, sed ex testamento habebit hereditatem. quoniam & quolibet alio substituto, si fuisset ab eo exheredatus, inde testamentum inciperet, vbi filius esset exheredatus.

LXXVI. IDEM^l libro quintodecimo Quaestionum^l

a vnde

Seruus vxori à marito mortis causa donatus, mariti manet, vt & Iuliano quoque videtur. Idem^a si accipiat libertatem simul & hereditatē, viro necessarius heres erit. nec sine libertate aliquid ei legari potest.

LXXVII. IDEM^l libro septimodecimo Quaestionum^l

b hic tantum

Asse toto non distributo ita scriptum est, QVEM HEREDEM CODICILLIS FECERO, HERES ESTO. Titium codicillis heredem instituit. eius quidem institutio valet ideo, quod licet codicillis dari hereditas non possit, tamen hæc ex testamento data videtur. sed hoc^b tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit.

LXXVIII. IDEM^l libro sexto Responsorum^l

c soluta

d quadrantem

Qui non militabat, bonorum maternorum que in Pannonia possidebat, libertum heredem instituit. paternorum que habebat in Syria, Titium. iure semisses ambos habere constitit. sed arbitrum diuidendæ hereditatis supremam voluntatem factis adiudicationibus, & interpositis propter actiones cautionibus, sequi salua^c Falcidia. scilicet vt quod vice mutua præstarent, doli ratione quadrantem^d retinendo compensetur. Lucio Titio ex duabus partibus, Publico Mænio ex quadrante scriptis heredibus, assem in dodrantem esse diuisum respondi. modum enim duarum partiū ex quadrante declarari. quod veteres nummis Titio legatis, nummorum specie non demonstrata, ceterorum legatorum contemplatione receperunt. Filiis heredibus æquis^e partibus institutis, ac postea fratris filio pro duabus vnciis: vnum assem inter omnes videri factum placuit. & ex eo decem vncias filios accepisse. tunc enim ex altero asse portionem intellegi relicta, cum asse nominatim dato, vel duodecim vnciis distributis, residua portio non inuenitur. nihil autem interest, quo loco sine portione quis heres instituat, quo magis assis residuum accepisse videatur. Seius Mænium ex parte, quam per leges³ capere possit, heredem instituit: ex reliqua Titium. si Meuius solidum capere poterit, Titius adiectus aut substitutus heres non erit.

e ex æquis: pro æquis

potuit,

LXXVIII. IDEM^l libro primo Definitionum^l

Quod si non sit reliqui facta mentio, tantundem in altero asse habet Mænius, quantum Titius in primo.

LXXX. IDEM^l libro sexto Responsorum^l

Quod si Mænius nullius capax sit, in totum substitutus admittitur.

LXXXI. PAVLVS ¶ libro nono Quæstionum^l

Clemens patronus testamento cauerat, vt si sibi filius natus fuisset, heres esset. si duo filij, ex æquis partibus heredes essent. si duæ filiaë, similiter. si filius & filia, filio duas partes, filiaë tertiam dederat. duobus filiis & filia natis, quærebatur quemadmodum in proposita specie partes faciemus, cum filij debeant pares esse, vel etiam singuli duplo plus quam soror accipere. quinque igitur partes fieri oportet. vt ex his binas masculi, vnã femina accipiat.

De institutione captatoria.

Si ita scripserit testator, **QVANTA EX PARTE MEA TITIO HEREDEM INSTITVTVM RECITASSEM, EX EA PARTE SEMPRONIVS MIHI HERES ESTO:** non est captatoria institutio. planè nullo recitato testamento ab ipso testatore, inanis videtur institutio remota^a & remota^b suspicione captatoriæ institutionis.

LXXXII. SCAEVOLA ¶ libro quintodecimo Quæstionum^l

SI quis ita heres instituat, **SI LEGITIMVS HERES VINDICARE NOLIT HEREDITATEM MEAM:** puto deficere condicionem testamenti illo vindicante.

*De seruo herede instituto.*LXXXIII. IDEM ¶ libro octauodecimo Quæstionum^l

SI non lex Aelia^b Sentia, sed alia lex, vel senatusconsultum, Saut etiam constitutio serui libertatem impediatis necessarius fieri non potest, etiam si non sit soluendo testator. Temporibus Diui Hadriani senatus censuit, si testator, qui cum moritur^c soluendo non fuit, duobus pluribusve libertatem dederit, eisq; hereditatem restitui iusserit, & institutus heres respectam sibi hereditatem dixerit: vt adire eam cogatur. & ad libertatem perueniat qui priore loco scriptus fuerit. eiq; hereditas restitatur. idem seruandum in his, quibus per fideicommissum libertas data fuerit. igitur si primo loco scriptus desideraret adire hereditatem, nulla difficultas erit. nam si posteriores quoq; liberos se esse dicent, & restitui hereditatem desiderent: an soluendo sit hereditas, & omnibus liberis factis restitui deberet, ^d apud prætorem quæreretur. absente autem primo, sequens desiderans adiri hereditatem, non est audiendus. quia si primus velit sibi restitui hereditatem, præferendus est. & hic seruus futurus.^e

^b De hac lege Aelia Sentia vide Angelo; P. lilia. cap. 24. Miscellan.

^c moreretur,

^d debeat,

^e futurus est.

LXXXIII. PAVLVS ¶ libro vicensimo tertio Quæstionum^l

SI seruo fideicommissa^f data^g sit libertas: heres^h hunc cundem seruum cum libertate heredem reliquisset: quæsitum^h est

^f fideicommissaria libertas
^g data esset,
^h deinde licet

5 d iij est

est an necessarius fiat heres. & humanius est, & magis æquitate ratione subnixum, non fieri necessarium. quoniam etiam inuito defuncto poterat libertatem extorquere, is liber esse iussus, non magnum videtur beneficium à defuncto consequi. immo nihil commodi sensisse, sed magis debitam sibi accepisse libertatem. idem probandum erit & in illo seruo, quem testator ea lege emerat, ut manumitteret, si heres fuerit institutus. nam & hic seposito beneficio testatoris, proprio iure poterit ad libertatem peruenire ex constitutione Diui Marci. idem & in eo qui propria sua data pecunia emptus est ab aliquo. nam & hic poterit ab ipso testatore libertatem extorquere.

Disiunctiua particula habet vim coniunctiue propter voluntatem testatoris.

LXXXV. SCAEVOLA libro secundo Respon-
forum^h

Lucius Titius qui fratrem habebat, testamento ita cavit: TITIVS FRATER MEVS EX ASSE MIHI HERES ESTO. SI MIHI TITIVS HERES ESSE NOLVERIT, AVT QVOD ABOMINOR, PRIVS MORIETVR QVAM MEAM HEREDITATEM ADIERIT, AVT FILIVM FILIAMVE EX SE NATVM NATAMVE NON HABEBIT: TVNC STICHVS ET PAMPHILVS SERVI MEI LIBERI ET HEREDES MIHI AEQVIS PARTIBVS SVNTO. quæro, cum Titius hereditatem adierit, & liberos aditæ hereditatis tempore non habuerit: an Stichus & Pamphilus ex substitutione liberi & heredes esse possint. item quæro, si ex substitutione neque liberi neque heredes esse possint, an in partem hereditatis videantur adiecti. respondit, apparet quidem non eam mentem testatoris fuisse, ut quemquam heredem adhiheret fratri, quem aperte ex asse heredem instituisset. igitur si frater adijt, Stichus & Pamphilus heredes non erunt. quos^a eos amplius noluit^b heredes esse, si frater prius quam hereditatem adiret, decessisset liberis relictis. nam prudens consilium testantis animaduertitur. non enim fratrem solum heredem pratulit substitutis: sed & eius liberos.

De suo herede sub conditione instituto.

LXXXVI. MAECIANVS libro septimo Fideicom-
missorum^h

Iam dubitari non potest, suos quoque heredes sub hac conditione institui posse, ut si voluissent, heredes essent. si^c heredes non essent, alium quem visum erit, eis substituere. ^e negatumque hoc casu necesse esse sub contraria conditione filium exheredare. primùm, quia tunc tantum id exigeretur, cum in

^a quod eos: alii.
^quod de eo
^b noluerit

^c et si
^d esset,
^e substituerent,

potere

potestate eius non esset, an heres patri existeret, expectantis^a extrinsecus positæ conditionis euentum. ^b deinde quod etsi quacumque posita condicione deberet filius sub cōtraria condicione exheredari: in proposito ne possibilis quidem reperiri posset. certè si ver^vis exprimeretur, inepta fieret. huic enim condicioni, *SI VOLET, HERES ESTO*, quæ alia verba contraria concipi possunt, quàm hæc, *SI NOLLET HERES ESSE, EXHERES ESTO*? quod quàm fit ridiculum, nulli non patet. Non ab re autem hoc loco velut excessus^c hic subiūgetur: suis ita heredibus institutis, si voluerint heredes esse, non permittendum amplius abstinere se hereditate: cum ea condicione instituti iam non vt necessarij, sed sua sponte heredes extiterunt. sed & ceteris condicionibus, quæ in ipsorum sunt potestate, si sui parlant: ^d ius abstinendi adsequi non debent.

^a Id est, digressio, egressus. Alc. lib. 2. parer. cap. 34.

^d parente

LXXXVII. HERMOGENIANVS ¶ libro tertio Iuris Epitomarum¹

EX vncijs sex primo herede instituto, secundo ex octo, si tertius ex residua parte, vel nulla portionis facta mentione heres instituat: quinque vncias hereditatis tertius habebit. in vigintiquattuor etenim partes hereditate distributa. tertio ratio calculi, veluti ex decem partibus instituto, quinque vncias assignauit.

Qui semel est heres, non potest desinere esse heres.

LXXXVIII. GAIVS ¶ libro singulari de Casibus¹

EI qui soluendo non est, aliquo casu euenit, vt ^c & seruus ^e et etiam si cum libertate heres existat, ¶ & præterea alius heres adiciatur. veluti ^f si seruo cum libertate herede instituto, ¶ ita adiectum sit, *SI MIHI STICHVS HERES ERIT, TVNC TITIVS QVOQVE HERES ESTO*. nam Titius antequam Stichus ex testamento heres extiterit, heres esse non potest. cum autem semel heres extiterit seruus, non potest adiectus efficere, vt qui semel heres existit, desinat heres esse.

^f veluti & si

LXXXVIII. PAVLVS ¶ libro secundo Manualium¹

SI socius heres institutus sit ex asse, & seruo communi legitur purè sine libertate: hoc legatum non constitit. planè sub condicione ei vtiliter & sine libertate legabitur. quoniam & proprio seruo ab herede rectè sub condicione legatur. quare etiam heres institui sine libertate, vt alienus, socio herede scripto poterit. quia & proprius cum domino heres institui poterit.

LXXX. TRYPHONINVS libro vicesimo primo
Disputationum^l

Testamento domini seruus sub condicione cum libertate heres institutus, pendente adhuc condicione necem domini detexit: eumque prator mereri libertatem decreuit. et si postea condicio testamenti extiterit, aliunde liber est: id est ex premio, non ex testamento. igitur non est necessarius domino heres. licet autem ei volenti^a adire.

LXXXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum^l

Imperatorem^b litis causa heredem institui, inuidiosum^c est. nec^d calumnia facultatem ex principali maiestate capi oportet.

Falsa causa vitiat institutionem: legata tamen firma permanent.

LXXXII. IDEM imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex primo: seu Decretorum libro^l secundo

Pactum eius^c Androsthenes Pactumeiam^f Magnam filiam Pactumeij Magni ex assē heredem instituerat. eiq; patrem eius substituerat. Pactumeio Magno occiso, & rumore perlato, quasi filia quoque eius mortua, mutauit testamentum: Nouiumq; Rufum heredem instituit hac prefatione, **QVIA HEREDES, QVOS VOLVI HABERE MIHI, † CONTINERE NON POTVI, NOVIVS RVFVS HERES EST O.** Pactumeia Magna supplicauit Imperatores nostros. & cognitione suscepta licet modus institutionis^g cōtineretur, quia^h falsus non solet obesse, tamen ex voluntate testantis putabit Imperatorei subueniendum. igitur pronuntiauit hereditatem ad^l Magnam pertinere. sed legata ex posteriore testamento eam prestare debere, proinde^k atq; si in posterioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta.

DE VVLGARI ET PVPILLARI
SUBSTITVTIONE
TIT. VI.^lMODESTINVS libro secundo Pandectarum^l

HEREDES aut instituti dicuntur, aut substituti. instituti, primo gradu: substituti, secundo vel tertio. heredis^m substitutio duplexⁿ est, aut simplex. veluti, **LVCIVS TITIVS HERES EST O: SI MIHI LVCIVS TITIVS HERES NON ERIT, TVNC SEIVS^o HERES MIHI^l ESTO. P SI HERES NON ERIT, SI VE ERIT, ET INTRA PVBERTATEM DECESSERIT:**

*adire hereditatē.
l. Co. in generali de
testam. l. 23. d. leg. 3.
e. Ide est, non permittit
tur: sed modesti sen-
tentiam dixit, memor
se de principe loqui,
vl. ex imperio de
leg. 3. inf. & quin-
quam p̄sentem homi-
nem litis causa here-
dem institvere licet,
maior tamen ratio est
visa, cur principi hoc
non licere debet.*

*Quia enim cum et si
negare, aut velis, aut
ausit Ex exempla ma-
gnum principum eos
deceperunt, quam hoc
esset periculosum.*

Surs. in Domitiano.

d nec enim

e Pactumeius: Pa-

oumeius: vel, Pa-

culeius

f Pactumetiam

† contingere

g institutionibus:

hstituitur autem

pro institutione, i,

pr. e. vl. 86. sup. co.

pariant p̄o parcant.

k quia tamen falsus

rumor

i Pactumeiam

Magnam

k perinde

l Divisionem substitu-

tionis ad Iuriconsul-

torum mensē propius

accidentē, quam quā

vulgo traditur, pote

ex Dnar. 2. diffn. c. 7.

m Heredis institu-

tio aut duplex est,

aut simplex. sim-

plex, veluti.

n Cum vulgari pu-

pillari iungitur, du-

plex est substitutio.

o Causi Seius

p esto, duplex, velu

ti filius mihi heres

est, si heres, etc.

Melior est vbique

Floren.

RIT:

RIT: TVNC CAIVS SEIVS HERES ¹MIHI ¹ESTO.

Substituere liberis tam heredibus institutis quàm exheredatis possumus. & tam eum què heredem nobis instituimus, quàm alterum. Substituere liberis pater non potest, nisi si heredem sibi instituerit. nam sine heredis institutione nihil in testamento scriptum valet.

De pupillari substitutione.

II. VLP IANVS ¹libro sexto ad Sabinum¹

MORIBUS^a introductum est, vt quis liberis impuberibus testamentum facere possit, donec masculi ad quatuordecim annos perueniant, foeminae ad duodecim. quod sic erit accipiendum, si sint in potestate. ceterum emancipatis non possumus. postumis planè possumus. nepotibus etiam possumus: & deinceps si qui non recasuri sunt in patris potestate. sed si eos patres praecedant, ita demum substitui eis potest, si heredes instituti sint, vel exheredati. ita enim post^b legem Velleam succedendo non rumpunt testamentum. nam si principale ruptum sit testamentum, & pupillare euangit. sed^c si extraneum quis impuberè heredem scripserit, poterit ei substituere: si modò eum in locum nepotis adoptauerit, vel^d adrogauerit filio praecedente. Quisquis autem impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere. ceterum soli filio non poterit, nisi fortè miles sit. adeo autem nisi sibi quoque fecerit non valet: vt nisi adita quoque patris hereditas sit, pupillare testamentum euanescat. Planè si omissa causa principalis testamenti, ab intestato possideatur hereditas: dicendum est & pupillo substitutum seruandum. Interdum etiam pupillaris testamenti causa compellendum heredem institutum adire hereditatem, vt ex secundis tabulis fideicommissum coualescat. vtpote si iam pupillus decessit. ceterum si adhuc uiuat, improbū esse Iulianus^e existimat eum qui sollicitus est^f de viui hereditate. Ego^g etiam si minor viginti quinque annis ad eundem hereditatis causa fuerit restitutus: puto proficere secundis tabulis, vt praetor viles actiones decernat substituto.

Prius autem sibi quis debet heredem scribere, deinde filio substituere. & non conuertere ordinem scripturae. & hoc^h Iulianus putat, prius sibi debere, deinde filio heredem scribere. ceterum si ante filio, deinde sibi testamentum faciat: non valere. quæ sententia rescripto Imperatoris nostri ad Viriumⁱ Luppum Britanniae praesidem comprobata est. & merito: constat enim vnum esse testamentum, licet duæ sint hereditates, vsq; adeo, vt quos quis sibi facit necessarios, eosdem etiã filio faciat. & postumū suū filio impuberi possit quis substituere. Sed si quis ita fuerit testatus, **SI FILIVS MEVS INTRA QVARTVM DECIMVM ANNV M DECESSERIT,**

SEIVS

^a Hoc est, iure ciuili, quod post legem. 12. Tabu. prudentiū consuetudine inuadit est. h. c. d. q. pater. c. 11.

^b per legem

^c sed & si

^d Codex vetus Romanensi habet, vel adrogauerit praecedentes. Ex quo apparet Accurs. hic somnare.

^e Litaamen. §. 2. patre. ad Sc. Trebell. f sit de g Ergo

^h hoc quoque

ⁱ virum. vel, diuū alias Virium Luppū Britanniae, &c.

SEIUS HERES ESTO: deinde, FILIVS HERES ESTO: valet substitutio. licet conuersa scriptura filij testamentū fecerit. Sed & si ita scripserit, SI FILIVS MIHI HERES NON ERIT, SEIUS HERES ESTO: FILIVS HERES ESTO: secundo quidem gradu Seius scriptus est heres. & si filius heres non exstiterit, procul dubio Seius ei heres erit. sed etsi exstiterit filius heres, & in pubertatem^a defunctus est, Seius admittendus rectè videtur. vt non ordo scripturæ, sed ordo successionis spectetur. Quod igitur dictum est, singulis liberorum substituere licere, ideo adiectum est, vt declaretur, non esse à filij testamento incipiendum impuberis.

^a intra pubertatē:
aliā, in pubertate

Quisquis mihi heres erit, hac conditione soli scripti vocantur.

III. MODESTINVS || libro primo Differentiarum¹

CVM filio impuberi pater ita substituerit, QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO IMPUBERI HERES ESTO: placuit, ad hanc substitutionem scriptos tantummodo¹ ad hereditatem¹ admitti. itaque dominus, cui per seruum hereditatis portio quæsitā sit^b, ex substitutione impuberi heres effici non poterit, si seruus ab eius exierit potestate.

^b quæsitā fuit.

Exempla substitutionis tacite.

III. IDEM || libro singulari de Euermaticis¹

^c Nam hoc iure.
In plerisque ita incipit, si quis vulgus interpretum citat.

IAM^c hoc iure vitur ex Diui Marci & Veri constitutione, vt cum pater impuberi filio in alterum casum substituisset, in vtrumque casum substituisse intellegatur: siue filius heres non exstiterit, siue exstiterit, & impubes decesserit. Quod ius ad tertium quoque genus substitutionis tractum esse videtur. nam si pater duos filios impuberes heredes instituat, eosque inuicem substituat: in vtrumque casum reciprocā substitutionem factam videri Diuus Pius constituit. Sed si alter pubes, alter impubes, hoc communi BerVO EOS QVE INVICEM SVBSTITVO sibi fuerint substituti: in vulgarem tantummodo casum factam videri substitutionē Seuerus & Antoninus constituit. incongruens^d enim videbatur, vt in altero duplex esset substitutio, in altero sola vulgaris. Hoc itaq; casu singulis separatim pater substituere debet: vt si pubes heres non exstiterit, impubes ei substituat. si autem impubes heres exstiterit, & intra pubertatē decesserit, pubes frater in portionem coheredis substituat. quo casu in vtrumque euentū substitutus videtur. ne si vulgari modo impuberi quoque substituat^e, voluntatis quæstionem relinquat, vtrum de vna vulgari tantummodo substitutione in vtriusque persona sensisse intellegatur. ita enim in altero vtraque substitutio intellegitur,

^d incongruum

^e substituat,

gitur, si voluntas parentis non refragetur. vel certè euitandæ quæstionis gratia specialiter in vtrumque casum impuberi substituatur fratrem, SIVE HERES NON ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PVBERTATIS ANNOS DECESSERIT.

Quisquis mihi heres erit, conditio ad deficientis quoque partem vocat.

V. CAIVS libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam¹

SI in testamento heredes scripti ita alicui substituti fuerint, ut si is heres non esset, quisquis sibi heres esset, is in parte^a a iu partera quoque deficientis esset heres: pro qua parte quisque heres existisset, pro ea parte eum in portione quoque deficientis vocari placet. neque interesse, iure institutionis quisque ex maiore parte heres factus esset, an quod^b per legem alteram partem alicuius vindicasset.

Prohibitus succedere patri, quatenus possit succedere filio.

VI. TERENTIUS CLEMENS libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam

SI is^d qui ex bonis testatoris solidum capere non possit, substitutus sit ab eo impuberi filio eius: solidum ex ea causa capiet, quasi à pupillo capiat. sed hoc ita interpretari Iulianus noster videtur, ut ex bonis quæ testatoris fuerant, amplius capere non possit. quod si pupillo aliquid præterea acquisitum esset, aut si exheredato esset substitutus: non impediri eum capere, quasi à pupillo capiat.

De substitutione facta post pubertatem.

VII. PAPIANVS libro sexto Responsorum¹

VERBIS^e civilibus^f substitutionem post quartumdecimum annum ætatis frustra fieri convenit. sed qui non admittitur ut substitutus, ut adiectus heres quandoque non erit. ne fiat contra voluntatem, si filius non habeat totum interim, quod ei testamento pater dedit.

Quomodo fiat pupillaris substitutio.

VIII. VLPPIANVS libro quarto ad Sabinum

QUI^g liberis impuberibus substituit, aut purè aut sub conditione solet substituere. purè sic, SI FILIVS MEVS INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO. siue^h Seius iste heres institutus sit, & impuberi substitutus, nullamⁱ habet condicionem: siue solùm substitutus. sub conditione autem institutum si substituatur, id est SI MIHI HERES ERIT: non aliàs existet heres ex substitutione, nisi & ex institutione heres fuerit. cui similis est & hæc substitutio, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPPTIS HERES ERIT. habet enim in se eandem^k condicionem^l similem superiori.

Quis-

a iu partera

b verbò

c Hermogenianus

d Coniuge l. 72. de hered. instit. cū alijs.

e Vide Alcia. l. 1. m. pater. l. 1. & coniuge hanc l. cum l. Censu. rō infra eod.

f In legatis, qua ex legibus & iure civilis orium habent, verba quedam solennia erūt ipsi legibus induita. sicut & in heredis institutione: qua idcirco legitima & civilia dicuntur, veluti de leg. summo, cap. 10. habet. & c. Duas. 2. dist. 1. cap. 9.

g Coniuge l. 30. de leg. 1.
h siue enim i siue solùm substitutus, nullam habet condicionem.

Quisquis mihi heres erit, conditio explicatur.

Hæc verba, **QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, IDEM IMPUBERI FILIO HERES ESTO**, hunc habent sensum, vt ^a non omnis qui patri heres existit, sed is qui ex testamento heres existit, substitutus videatur. & ideo neque pater qui per filiū, neque dominus qui per seruū existit, ad substitutionem admittetur, neque ^b heredis heres. quia nō ex iudicio veniunt, partes quoque eadem ^c ad substitutos pertinent, quas in ipsius patris familiæ habuerunt hereditate.

Coniunctio.

VIII. LABEO libro primo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

SI pater filio impuberi eosdem quos sibi, & te vnum præterea heredem instituit: bonorum filij te dimidiam ^d, ceteros ^e patris heredes communiter dimidium ita habere, vt vnus semis apud te maneat: alterius semisis pro his partibus inter ^f heredes paternos diuisio fiat, quibus ex partibus hereditatem paternam habent.

X. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum

SED si plures sint ita substituti, **QVIS QVIS MIHI EX SUPRASCRIPTIS HERES ERIT**: deinde quidam ex illis posteaquam heredes extiterint patri obierunt: soli superstitibus ex substitutione heredes existunt pro rata partium ex quibus instituti sunt: nec quicquam valebit ex persona defunctorum. Quos possum heredes mihi facere necessarios, possum & filio. vt seruū meū, & fratrem suū, quamuis in rebus vmanis ^g nondum sit. postumus igitur erit fratri heres necessarius.

Substitutus impuberi in quibus bonis succedat.

Filio impuberi herede ^h ex assē instituto substitutus quis est: existit patri filius heres. an possit substitutus separare hereditates, vt filij habeat, patris non habeat: non potest. sed aut vtriusque debet hereditatem habere, aut neutrius. iuncta enim hereditas cœpit esse. idemque est, si pater me heredem scripserit ex parte, & filium ex parte, & ego patris hereditatem repudiauerō: nam neque filij hereditatem habere possum. Si ex assē heres institutus, filio ex heredato substitutus repudiauerit patris hereditatem, cum non haberet substitutum: non poterit filij adire. nec enim valet filij testamentum, nisi patris fuerit adita hereditas. nec ⁱ enim sufficit ad secundarum ^j tabularum vim, sic esse factum testamentum, vt ex eo adiri hereditas possit. Ad substitutos pupillares pertinent & si ^k quæ postea pupillis obuenerint. neque enim suis bonis testator substituit, sed impuberis. cum & ex heredato substitue-
re quis possit. nisi ^l mihi proponas militem esse, qui substituit
herede-

a vt sine

b sed neque

c quoque heredi

d dimidium.
e ceterum

f in heredes

g humanis

h heredi

i ad secundas ta-
bularum,

k que sua

heredem hac mente, vt ea sola velit ad substitutum pertinere, quæ à se ad institutum peruenerunt. In adrogato quoque
 5 ^a impubere dicimus ad substitutum eius ab adrogatore datū ^a autemp non debere pertinere eà quæ haberet, si adrogatus non esset. sed ea sola, quæ ipse ei dedit adrogator. nisi fortè distingui-
 mus, vt quartam quidem, quam omnimodo ex rescripto Diui Pii debuisset ei relinquere, substitutus habere nō possit ^b: super-
 fluum habeat. Scæuola tamen libro decimo quæstionum pu-
 tat vel hoc adrogatori permittendum. quæ sententia habet ra-
 tionem. ego etiam amplius puto, & si quid beneficio adroga-
 toris adquisiuit, & hæc substitutum posse habere. vtputa adro-
 6 gatoris amicus vel cognatus ei aliquid reliquit. Nemo insti-
 tutus & sibi substitutus sine causæ mutatione quicquā profici-
 cit. sed hoc in vno gradu. ceterū si duo sint gradus, potest dici
 valere substitutionem, vt Iulianus libro trigensimo digestorū
 putat. si quidem sic sit substitutus sibi, cum haberet coheredē
 Titium, SI STICHOVS HERES NON ERIT, LIBER
 ET HERES ESTO, non valere substitutionem. quodd si
 ita, SI TITIVS HERES NON ERIT, TVNC STI-
 CHVS LIBER ET HERES ET IN EIVS PARTEM
 ESTO: duos gradus esse. atque ideo repudiante Titio Stichū
 liberum & heredem fore.

XI. PAVLVS ¶ libro primo ad Sabinum[¶]

SI is qui heres institutus est, filio substitutus sit: nihil oberit
 ei in substitutione, si tunc capere possit, cum filius decessit.
 Contra quoque potest. pœnas in testamento pupilli pati, li-
 cet in patris passus non sit.

Hereditatis paterna & pupillaris separatio.

XII. PAPINIANVS ¶ libro tertio Quæstionum[¶]

SI filius, qui patri ac postea fratri ex secundis tabulis heres
 exstitit, hereditatem patris recuset, fraternam autem reti-
 nere malit: audiri debet. iustius enim prætorem facturū existi-
 mo, si fratri separationē *bonorum* patris concesserit. etenim
 ius dicenti propositum est, liberos oneribus hereditariis non
 sponte susceptis liberare: nō inuitos ab hereditate remouere.
 præsertim quodd^c remotis tabulis secundis legitimam haberet ^c edm
 fratris hereditatem. itaq; legata dumtaxat ex secundis tabulis
 præstari debent, habita ratione facultatum in Falcidia nō pa-
 tris, vt aliàs solet, sed in puperis.

XIII. POMPONIVS ¶ libro primo ad Sabinum[¶]

QVO gradu heres liberis substituatur, nihil interest.

XIIII. IDEM ¶ libro secundo ad Sa-
 binum[¶]

IN pupillari substitutione licet longius tempus comprehen-
 sum fuerit, tamen finietur substitutio pūbertati^d.

^d pūbertate: i. pro
 e. possit est, vt suprad.
 l. 96. de here. instir.
 pariant pro parent.
 & l. 91. eod. tit. in-
 stitutionsi pro insti-
 tutione.

De sub-

De substitutione militari.

XV. PAPIANVS libro sexto Responsorum

a Coniunge l. verbis
 similibus. sup. cod.
 Vile Duar. 2. Diffus.
 ca. 7. In alijs legitur
 Centurio.
 b filio.
 c decesserit.
 d filij

CEnturio^a filius^b, si intra quintum & viciesimum annum
 ceteratis sine liberis vita decesserit^c, directò substituit. in-
 tra quattuordecim annos etiam propria bona filio^d substitu-
 tus iure communi capiet. post eam autem aetatem ex priuile-
 gio militum patris dumtaxat, cum fructibus inuentis in he-
 reditate.

XVI. POMPONIUS libro tertio ad Sabinum^l

e & in

SI quis eum, quem testamento suo legauit, rursus à substi-
 tuto filij liberum esse iusserit: liber erit. quasi legato ademp-
 to. nam & in legato^e in^h his^h testamentis nouissima scriptu-
 ra erit spectanda. sicut in eodem testamento, vel testamento
 & codicillis confirmatis obseruaretur. Si suo testamento
 perfecto, alia rursus hora pater filio testamentum fecerit adhi-
 bitis legitimis testibus: nihilo minus id valebit. & tamen pa-
 tris testamentum ratum manebit. Nam & si sibi & filio pater
 testamentum fecisset, deinde sibi tantum: vtrumque superius
 rumpetur. Sed si secundum testamentum ita fecerit pater, vt
 sibi heredem instituat, si viuo se filius decedat: potest dici non
 rumpi superius testamentum. quia secundum non valet, in quo
 filius præteritus sit.

XVII. IDEM libro quarto ad Sabinum^l

Substitui liberis is etiam potest, qui post mortem eius natus
 fuerit, cui substitutus heres fuerit.

XVIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Sa-
binum^l

f fuerit
 g redemptus sit

SI seruus communis substitutus sit impuberi cum libertate:
 si quidem à patrefamilias fuisse^f redemptus^g, erit impube-
 ri necessarius. si verò ab impubere redemptus, non necessarius,
 sed voluntarius fit heres; vt Iulianus^h libro trigesimo dige-
 storum scribit. quòd si neque à patre neq; à pupillo fuerit re-
 demptus, æquitatis ratio suggerit, vt ipse pretiũ partis suæ do-
 mino offerens possit & libertatem & hereditatem consequi.

h Eadem sententia
 refertur à Iuliano in
 l. sed & si in cõditio-
 ne. § si seruum com-
 munem sup. de her. i.
 instit.

i poterit

Si Titio fuerit legatus seruus, posseⁱ eum impuberi substi-
 tuti cum libertate, quemadmodum institui potuit legatus^k. &
 euanescit legatum existente conditione substitutionis.

k legatarius: supra-
 viora indicatur testis-
 rem esse Flor.

XIX. IULIANVS libro trigesimo Dige-
storum^l

Idem est & si post mortem legatarij seruus substitutus sit.

*De substitutione pupillari.*XX. VLPIANVS libro sextodecimo ad Sabinum^l

lo & duo

Pater & filij testamentum pro vno habetur etiam in iure
 prætorio. nam vt Marcellus libro digestorum nono^l scri-
 bit, sufficit tabulas esse patris signatas, & si resignatæ sint filij.

& se -

& septem signa patri sufficiunt. Si pater sibi per scripturam, a *Sod & fi*
 filio per nuncupationem, vel contra fecerit testamentum, va-
 lebit.

XXI. IDEM^l libro quadragesimo primo ad Edi-
 ctum^l

Si pater quis substituerit, si filius meus intra *b Ex tractatu de bon. posses.*
 DECIMUM ANNUM DECESSERIT, SEIVS HE-
 RES ESTO: deinde hic ante quartumdecimum^c, post deci-
 mum decesserit: magis est, vt non possit bonorum possessionem
 substitutus petere. nō enim videtur in hunc casum sub-
 stitutus. *c quartumdecim-
 num annum,*

XXII. CAIVS^l libro quintodecimo ad Edictum
 prouinciale^l

Is^d qui contra tabulas testamenti patris bonorum possessionem
 petierit, si fratri impuberi substitutus sit, repellitur à
 substitutione. *d Ex tractatu de bon. posses.*

De substitutione reciproca.

XXIII. PAPINIANVS^l libro sexto Responsorum^l

Qui plures heredes instituit, ita scripsit. EOSQVE OM-
 NES INVICEM SVBSTITVO. post aditam à qui-
 buldam ex his hereditatem vno eorum defuncto, si condicio
 substitutionis exstitit, alio herede partem suā repudiante ad
 superstites tota portio pertinebit. quoniam inuicem in omnē
 causam^e singuli substitui videbuntur. vbi enim quis heredes
 instituit, & ita scribit, EOSQVE INVICEM SVBSTIT-
 VVO, hi substitui videbuntur, qui heredes exstiterunt. *e casum
 f substitutus*

XXIII. VLPIANVS^l libro quarto Disputatio-
 num^l

Si plures sint instituti ex diuersis partibus, & omnes in-
 uicem substituti: plerumque credendum^g, & lex isdem *g credendum est,
 h inuicē instituit*
 partibus substitutos, ex quibus^h instituti sint. vt si fortè vnus
 ex vncia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit institu-
 tus: repudiante tertio in nouem partes diuidatur quadrans,
 feratq; octo partes qui ex besse institutus fuerat: vnam
 partem qui ex vncia scriptus est, nisi fortè alia mens fue-
 rit, testatoris. quod vix credendum est nisi euidenter fuerit
 expressum.

XXV. IULIANVS^l libro vicesimo quarto Dige-
 storum^l

Si pater inpueres filios inuicem substituerit, & ei qui
 nouissimus mortuus fuerit, Titium: respondendum est,
 solos fratres bonorum possessionem accepturos: & quodam-
 modo duos gradus huius institutionisⁱ factos. vt primo fra-
 tres inuicem substituerentur, si illi non essent, tunc Titius vo-
 carctur. *i Legēdm videtur
 substitutionis, ex l.
 Titia, 2. §. Scia, de
 leg. 2.*

XXVI. IDEM libro vicesimo nono Digestorum[¶]

o erit

SI pater filium impuberem heredem scripserit, & ei substituerit, si quis sibi post mortem natus erit: deinde viuo fratre postumus natus fuerit: testamētum viuo rumpetur, post mortem autem fratris viuo patre natus, solus heres patri suo existet.

XXVII. IDEM libro trigesimo Digestorum[¶]

SI Titius coheredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sempronius: verius puto in vtramque partem Sempronium substitutum esse.

Filio legis Cornelia sicut testamentum confirmat paternum, ita & pupillare, si pupillus post mortem testatoris verè vel fide in pupillari aetate decejserit.

XXVIII. IDEM libro sexagesimo secundo Digestorum[¶]

b Coniunge l. hinc de capt. inf.

LEX^b Cornelia, quæ testamenta eorum qui in hostium potestate deceſſerunt confirmat, non solum ad hereditatem ipsorum qui testamenta fecerunt pertinet: sed ad omnes hereditates quæ ad quemque ex eorum testamento pertinere potuissent, si in hostium potestatem non peruenissent. quapropter, cum pater in hostium potestate deceſſit, filio impubere relicto in ciuitate, & is intra tempus pubertatis deceſſerit: hereditas ad substitutum pertinet, perinde ac si pater in hostium potestatem non peruenisset. sed si pater in ciuitate deceſſit, filius impubes apud hostes: si quidē mortuo patre filius in hostium potestatem peruenit, non commodè dicitur, hereditatem eius ex ea lege ad substitutos pertinere: si verò viuo patre filius in hostium potestatem peruenit, non existimo legi Cornelia locum esse. quia non efficitur per eam, vt is qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. quare etiam si pubes filius viuo patre captus fuerit, deinde mortuo in ciuitate patre in hostium potestate deceſſerit: patris hereditas ex lege duodecim tabularum, non filij ex lege Cornelia, ad adgnatum proximum pertinet.

non in eam modò melior est hæc lectio, vt apparet ex l. pater. §. si mortuus. infra, de capt. & ea lege

XXVIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Quaestionum[¶]

quanquam

SI pater captus sit ab hostibus, mox filius, & ibi ambo decedant: quamuis prior pater decedat, lex Cornelia ad pupilli substitutionem non pertinebit, nisi reuersus in ciuitate impubes decedat. quoniam et si ambo in ciuitate deceſſissent, veniret substitutus.

Interpretatio voluntatis.

XXX. IULIANVS libro septuagesimo octavo Digestorum[¶]

Quidam testamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia & quarta heredem instituit: deinde

inde Quietus Florum, Proculo Sotiam heredes^a substituit: de
 inde si neque Florus neque Sotia heredes essent, tertio gradu
 ex parte dimidia & quarta coloniam Lepitanorum, & ex
 quarta complures heredes substituit in plures quàm tres vn-
 cias. Quietus hereditatem adiit: Proculus & Sotia viuo te-
 statore decesserunt. quæritur, quadrās Proculo datus ad Que-
 tum an ad substitutos tertio gradu pertineat. respondi, eam vi-
 deri voluntatem patrisfamilias fuisse, vt tertio gradu scriptos
 heredes ita demum substituerit, si tota hereditas vacasset. id-
 que apparere euidenter ex eo, quòd plures quàm duodecim
 vncias inter eos distribuisset. & idcirco partem quartam he-
 reditatis, de qua quæritur, ad Quietum pertinere.

Quisquis mihi heres erit, conditionis vis.

XXXI. IDEM^b libro singulari de Ambiguitatibus^b

IN substitutione filio ita facta, QVISQVIS MIHI EX
 SVPRASCRIPITIS HERES ERIT, IDEM FILIO
 HERES ESTO, quæritur, quisquis heres quandoque fuerit,
 intellegatur: an quisquis heres tum erit, cum filius moriatur.
 placuit prudentibus, si quandoq; heres fuisset. quamuis enim
 viuo pupillo heres esse desisset, fortè ex causa de inofficioso,
 que pro parte mōta est: futurum tamen eum heredem ex sub-
 stitutione creditum est. Non simili modo in hac specie diceri-
 dum est, si quis cum filios duos haberet, Gaium puberem, Lu-
 cium impuberem, ita filio substituisset: SI LVGVVS FILI-
 VS MEVS IMPVBER DECESSERIT, NEQVE
 MIHI GAIVS FILIVS HERES ERIT; TVNC SEI-
 VS HERES ESTO. nam ita prudentes hoc interpretati
 sunt, vt ad impuberis mortem condicio substitutionis esset re-
 ferenda.

*Ex presumpta voluntate defuncti plures coniuncti vocantur
 in virilem respectu vnius disiuncti: sed inter se
 in hereditarias portiones.*

XXXII. IDEM^b libro primo ad Vrscium Ferocem^b

QVIB^b complures heredes ex disparibus partibus institue-
 rat, & in his Attium: si Attius non adierit, ceteros ex il-
 dem partibus quibus instituerat, heredes ei substituerat, dein-
 de si Attius non adisset, Titium coheredem eis qui substituti
 sunt adiecit. quæsitum est, quam partem is, & quam ceteri ha-
 bituri essent. respondi, Titium virilem, ceteros hereditarias.
 veluti, si tres fuissent, Titium partem quartam Attianæ partis
 habiturum. reliquarum partium hereditarias partes, ex qui-
 bus instituti erant, reliquos habituros esse: Quòd si non so-
 lum Titium, sed etiam alios adiecisset heredes: hos quidem
 viriles partes habituros. veluti si tres, puta, coheredes fuissent
 substituti, extranei duo adiecti; hos quintas partes Attianæ
 partis,

^b Coniunge l. qui se-
 cundiam de statu li-
 infra.

partis, reliquos autem coheredes hereditarias partes habituros esse^d dixit. ¶

Substitutio similis quadamtenus pupillari.

XXXIII. AFRICANVS^h libro secundo Quæstionumⁱ

SI materita testetur, vt filium impuberem, cum erit annorūⁱ quattuordecim heredem instituat, ei que^a pupillaribus^b tabulis, si sibi heres non erit, alium substituatur: valet substitutio.

Si filius, & ex eo nepos postumus ita heredes instituatur, vt Gallo Aquilio placuit: & nepoti, si is heres non erit, Titium substituatur: filio herede existente, Titium omnimodo, id est etiam si nepos natus non fuerit, excludi respondit.

Supremus quis sit.

XXXIII. IDEM^h libro quarto Quæstionumⁱ

EX duobus impuberibus ei qui supremus moreretur, heredem substituit. si simul morerentur, utriusque heredem esse respondit. quia supremus non is demum qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit, intellegatur^d. sicut & è contrario proximus^e non solum is qui ante aliquem, sed etiā is ante quem nemo sit, intellegitur. Filium impuberem & Titium heredes instituit: Titio Mæuium substituit: filio, quisquis sibi heres esset ex supra scriptis, substituit: Titius omisit hereditatem: Mæuius adiit. mortuo deinde filio, putat magis ei soli ex^f substitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris quoque hereditatem adierit.

De bonorum possessione contra tabulas.

Etiam si contra patris tabulas bonorum possessio petita^g sit, substitutio tamen pupillaris valet. & legata omnibus præstanda sunt, quæ à substitutione^e data sunt.

XXXV. IDEM^h libro quinto Quæstionumⁱ

ET si contra tabulas patris petita sit à pupillo bonorū possessio, in substitutum tamen eius actionem legati dandam esse, ita vt augeantur^h præterea: quod filius extraneis non debuerit. sic & crescere à substituto data legata, si per bonorum possessionem plus ad filium peruenisset: quemadmodū & ipse filius plus exceptis deberet. his consequens esse existimo, vt si impubes ex asse^{*} heres^{*} scriptus sit, & per bonorum possessionem semis ei ablatus sit: substitutus in partem legati nomine exoneretur. vt quemadmodum portio, quæ per bonorum possessionem accesserit, auget legata: ita & hic quæ abcesserit^k minuat.

Quomodo fiat substitutio.

XXXVI. MARCIANVS^h libro quarto Institutionumⁱ

POTest quis in testamēto plures gradus heredum facere: puta

SI ILLE HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO,

^a ei que in

^b Vide Vig. ad ista.

de vulg. & pupill.

substit. §. 1. l. 1. §. 1.

^e Vnde de P. Scipio

duobus militibus,

qui simul & eodem

tempore mori ascen-

derant, donans co-

ronā mutalem, quam

ei qui primus ascen-

deret promiserat. Au-

thor L. vi. l. 26. ab

vrb. condi.

^d intellegitur.

^e primus

^f à substituto

^g substituto

^h legata, propterea

quod

ⁱ sed

^k abcessit,

ESTO, & deinceps plures: vt nouissimo loco in subsidium vel seruum necessariū heredem instituat. & vel plures in vnus locum possunt substitui, vel vnus in plurium, vel singulis singuli, vel inuicem ipsi qui heredes instituti sunt.

XXXVII. FLORENTINVS^a libro decimo Institutionum^b

VEL^c singulis liberis, (vel^b) qui eorum nouissimus morietur, heres substitui potest, singulis, si neminem eorum intestato^c decedere velit. nouissimo, si ius legitimarum hereditatum integrum inter eos custodiri velit.

XXXVIII. PAVLVS^d libro singulari de secundis tabulis^e

QUI plures liberos habet, potest quibusdā substituere. neque vtique necesse habet omnibus. sicuti potest nulli substituere. ergo & ad breue tempus etatis substituere potest. vtputa SI FILIUS MEVS INTRA ANNUM DECIMUM DECESSERIT, TITIVS EI^f HERES ESTO. Itaque & si diuersos substituat post finem etatis, admittendum erit. veluti SI INTRA DECIMUM ANNUM DECESSERIT, TITIVS HERES ESTO: SI POST DECIMUM, INTRA QVARTVM DECIMUM, MARIVS HERES ESTO.

Confirmatio tabularum pupillarum.

Si^d a patre institutus, rogatusque hereditatem restituere, coactus^e ex fideicommissario adierit: quamuis cetera, quæ in eodem testamento relicta sunt, per eam aditionem confirmantur, vt legata & libertates: secundas tamen tabulas non oportere resuscitari delictito iam iure ciuili testamento, Quintus^f Ceruidius^f Scaeuola noster dicebat. sed pleriq; in diuersa sunt opinione: quia & pupillares tabulæ pars sunt prioris testamenti. quo iure vtimur.

XXXVIII. IAVOLENV^g libro primo ex posterioribus Labeonis^h

CVm ex filio quis duos nepotes impuberes habebat^g, sed alterum eorum in potestate, alterum nō: & velle vtramque ex æquis partibus heredem habere: & si quis ex his impubes decessisset, ad alterum partem eius transferre: ex consilio Labeonis, Ofilii, Cascellii, Trebatii, eum quem in potestate habebat, solum heredem fecit: & ab eo alteri dimidiam partem hereditatis, cum in suam tutelam venisset, legauit. quodd si is qui in potestate sua esset, impubes decessisset: alterum heredem ei substituit. Filio impuberi in singulas causas alium & alium heredem substituere possumus. veluti vt alius, si sibi nullus filius fuerit: & alius, si filius fuerit & impubes mortuus fuerit, heres sit.

^a Vide Viglium ad §. liberis. ibi. vel singulis. tit. de pup. subst. Instit. qui §. ex hac lege desumptus est.
^b vel ei, qui c. intestatum

^d Et si
^e coactus

^f Ceruidius

^g habere.

*De iure accrescendi.**a patris eius.*

Quidam quattuor heredes fecerat, & omnibus heredibus præter vnum substituerat. vnus ille cui non erat quisquam substitutus, & ex ceteris alter, viuo patrefamilias decesserat, partem^d, cui nemo erat substitutus, ad substitutum quoque pertinere Ofilius, Cascellius responderunt. quorum sententia vera est.

*Vtilis actio contra arrogatorem.*XL. P A P I N I A N V S ^{libro vicelimo nono} Quæstionum^l*b decessit.*

Causa cognita impubes adrogatus decesserat. ^bquemadmodum legitimis heredibus auctoritate principali prospicitur vinculo cautionis: ita si fortè substituit naturalis pater impuberi, succurrendū erit substituto. nam & legitimis heredibus futuris nō aliæ quàm vtiles actiones præstari possunt,

XLI. I D E M ^{libro sexto} Responsorum^l

Coheredi substitutus, prius quàm hereditatem adiret, aut condicio substitutionis existeret, vita decessit. ad substitutum eius, siue ante substitutionem siue postea substitutus sit, vtraque portio pertinebit. nec intererit, prior substitutus post institutū, an ante decedat. Ex his verbis, E O S Q V E I N V I C E M S V B S T I T V O, non aduentis portio scriptis heredibus pro modo si Vi vel alij quæsitæ portionis defertur.

Cum filie vel nepoti, qui locum filij tenuit: aut post testamentum cœpit tenere, parens substituit: si quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia, substitutio pupillaris fit irrita. quod si heredem filiū pater rogauerit, si impubes diem suum obierit, Titio hereditatem suam restituere: legitimum heredem filij salua Falcidia cogendum patris hereditatem, vt ab impubere fideicommissō post mortem eius dato, restituere placuit. nec aliud seruandum, cum substitutionis condicio puberem ætatem verbis præcariis egreditur, quæ ita locum habebunt, si patris testamentum iure valuit. alioquin si non valuit, ea scriptura quam testamētum esse voluit, codicillos non faciet. nisi hoc expressum est. nec fideicommissō propriæ facultates filij tenebuntur, & ideo si pater filium exheredauerit, & ei nihil reliquerit: nullum fideicommissum erit. alioquin si legata vel fideicommissa filius acceperit, intra modum eorum fideicommissum hereditatis à filio datū, citra Falcidie rationem debbitur.

De substitutione reciproca.

Qui discretas portiones coniunctis pluribus separatim dedit, ac post omnē institutionis ordinē ita scripsit, Q V O S H E R E D E S M E O S I N V I C E M S V B S T I T V O: coniunctos primo loco vice mutua substituere videtur. quibus institutionum

tionum partes non agnoscentibus, ceteros omnes coheredes
 4 admitti. Qui patrem & filium pro parte heredes institue-
 rat, & invicem substituerat: reliquis coheredibus datis, post
 completum assensum ita scripsit, *HOS OMNES INVICEM*
SVBSTITVO. voluntatis fit^a quaestio, ^b commemoratione
 omnium, patrem & filium substitutioni coheredum miscuif-
 set, an eam scripturam ad ceteros^c omnes^c transulisset. quod
 magis verisimile videtur propter specialem inter patrem & fi-
 lium substitutionem.

^a fuit
^b an commemora-
 tione
^c tantum transu-
 lisset.

De contributione hereditatis paternae, & pupillaris.

5 Coheres impuberi filio datus, eidemque substitutus, lega-
 ta è secundis tabulis relicta perinde praestabit, ac si pure par-
 tem, & sub conditione partem alteram accepisset. non idem
 servavitur^d alio substituto, nam ille Falcidia rationem indu-
 ceret, quasi planè sub conditione primis tabulis heres institutus.
 tamen^e maximè coheres filio datus quadratè integrum
 optineret. nam & cum legatum primis tabulis Titio datur,
 secundis autem tabulis eadem res Sempronio, Sempronius
 6 quandoq; Titio concurrat. Cum pater impuberi filiae, quae
 novissima diem suum obisset, tabulas secundas fecisset, & im-
 pubes filia superstitè sorore pubere vita decessisset: irritam esse
 factam substitutionem placuit. in persona quidem prioris,
 quia non novissima decessit: in alterius verò, quia puberem
 ætatem complevit.

^d in alio

Quomodo fiat substitutio pupillaris.

7 Non videri cum vitio factam substitutionem his verbis pla-
 cuit, *ILLE FILIVS MEVS SI, QVOD ABOMINOR,*
INTRA PVBERTATIS ANNOS DECESSERIT:
TUNC IN LOCVM PARTEMVE EIVS TITIVS HE
RES ESTO. non magis quàm si post demonstratam condi-
 tionem sibi heredem esse substitutū iussisset. nam & qui cer-
 tæ rei heres instituitur coherede non dato, bonorū omnium
 hereditatem optinet.

XLII. IDEM [¶] libro primo Definitionum[¶]

Q Vi duos impuberes filios heredes reliquerat, ita substi-
 tuit, si ambo mortui essent. deinde pueri post mortem
 patris simul perierunt. duæ hereditates substituto deferuntur.
 sed si diuersis temporibus vita decedant, in hereditate novissi-
 mi pueri, eius fratris, qui ante mortuus est, hereditatem sub-
 stitutus inueniet. sed in ratione^e Falcidia pueri prioris here-
 ditas non veniet. nec substitutus amplius quàm rescunciam^f
 iure testamenti desiderabit. legata quoque, quæ à substituto
 eius filij data sunt qui prior intestatò decessit, ad irritum rec-
 cidunt.

^e rationem
^f sex uncias

De substitutione quasi pupillari.

XLIII. PAVLVS libro nono Quæstionum^o

EX facto quæritur, qui filium habebat mutum puberem, impetrauit à principe, vt mutò substituere ei liceret, & substituit Titium. mutus duxit vxorem post mortem patris, & nascitur ei filius. quæro an rumpatur testamētum. respondi, beneficia quidem principalia ipsi principes scilicet interpretari. verūm voluntatem principis inspicientibus^a, potest dici, eatenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius eius in eadē valetudine perseverat. & vt quemadmodum iure ciuili pubertate finitur pupillare testamētum, ita princeps imitatus fit ius in eo qui propter infirmitatem non potest testari. nam & si furioso filio substituisset, diceremus definere valere testamētum cum resipisset^b: quia iam posset sibi testamētum facere. etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id valere dicamus. auferret^c enim testamenti factionem^d homini sanæ mentis. igitur etiam adgnatione sui heredis dicendum est rumpi substitutionem. quia nihil interest, alium heredem institueret ipse filius postea: an iure habere coepit suum heredem. nec enim aut patrem aut principem de hoc casu cogitasse, verisimile est: vt eum, qui postea nasceretur, exheredaret. nec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem: vtrum in personam vnus, an complurium.

Species derogat generi.

Item quæro, si ita facta proponatur substitutio, **FILIVS MEVS** SI INTRA DECEM ANNOS DECESSERIT, **TITIVS HERES ESTO. SI INTRA QUATTORDECIM, MAEVIVS**: filiusq; octo annorum decesserit, vtrum Titius solus ex substitutione ei heres erit, an & Meuius. quia certum est, & intra decē & intra quattuordecim annos filium decessisse. respondi, omne quidem spatium, quod est intra pubertatem, liberum esse patri ad substituendum filio. sed finis huius pubertas^f est. magis autem est, in vtroque eorum tempus suum separatim seruari, nisi contraria voluntas testatoris aperte ostendatur.

Rupta institutione, tunc testamentum incipit à substitutione.

Lucius Titius, cum haberet filios in potestate, vxorem heredem scripsit, & ei substituit filios. quesitum est, an institutio vxoris nullus momenti sit, eo quod ab eo gradu filij non essent exheredati. respondi, cum gradum, à quo filij præteriti sint, nullius esse momenti. & ideo cum Idem substituti proponantur, ex testamento eos heredes extitisse videri. scilicet quia non totum^g testamentum infirmant filij: sed tantum cum gradum qui ab initio non valuit. sicut responsum est, si à pri-

a inspicium potest dicere,

b resipisset: dicit, resipisset: vtriusq; resipisset & resipisset restum est: resipisset. autem, est resipiscendum. c auferretur d factio

e meus Meuius. Flor. restior.

f pubertatis

g in totum

à primo sit filius præteritus, à secundo exheredatus. nihil autem interest, qua ratione secundi heredis institutio valeat. vtrum quia ab eo filius exheredatus est, an quia ipse filius substitutus est.

Qui semel est heres, licet ei vt indigno auferatur hereditas, vel ipso iure desinat esse heres, vocatur ex substitutione per hæc verba, quisquis mihi heres erit.

3 Julius^a Longinus pater eos quos sibi heredes instituerat, filio^b ita substituit, quisquis sibi heres esset. vnus ex heredibus institutis, qui tacitam fidem accommodauerat, vt nō capiendi partem ex eo quod acceperat daret, ad substitutionē impuberis admissus, vtrū pro ea parte pro qua scriptus fuit, veniat: an verò pro ea quam cepit, ita vt augeatur eius pars in substitutione respondit, qui in fraudem legum fidem accommodat, adeundo heredis efficitur. nec desinet heres esse, licet res, quæ ita relictae sunt, auferuntur. vnde & ex secundis tabulis in tantum heres esse potest, in quātum scriptus^c esset. satis enim punitus est in eo, in quo fecit contra leges. quinimmo etsi delineret heres esse, idem dicerem. quemadmodum intellegendum est in eo, qui cum scriptus esset heres, postquam adisset^d hereditatem, in seruitutem redactus est, & postea libertatem^e donatus. cui permissum est ad substitutionem venire, quæ ei in testamento fuerat relicta. licet enim hereditatem ex institutione amittit, tamen ex substitutione istam portionem, quantum^f amittit, percepturum.

^a Iulianus

^b filijs

^c scriptus est.

^d adit

^e libertatis

^f quam, vel quantum

XLIIII. IDEM ¶ libro decimo Quæstionum ¶

EX pupillari testamento superius principale neque ex parte neque in totum confirmari posse, Marcianus scripsit.

De substitutione reciproca.

XLV. IDEM ¶ libro duodecimo Responsorum ¶

LVcius Titius legitimum filium & alterum naturalem heres instituit. eosq; inuicem substituit. Titianus legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, post patris mortem impubes decessit superstitite matre & fratre naturali, quem etiam coheredē habebat. quæro^g an hereditas eius ad Titium naturalem fratrem ex causa substitutionis pertineat, an verò ad matrem. respondi, ad primum casum non existentium heredum substitutionem de qua quæritur, pertinere: nō ad sequentem, si quis eorum postea decessisset intra pubertatem. cum in naturalis filij persona duplex substitutio locū habere non poterit^h. & ideo ad matrē legitimi filij hereditas ab intestato pertinet^h. Paulus respondit, si omnes instituti heredes omnibus inuicem substituti essent: eius portionem, qui quibusdam defunctis postea portionem suam repudiavit, ad eum solū, qui eo tempore superuixit, ex substitutione pertinere.

^g possit.

^h Hæc in vulg. abudant. aliter, si eiusdem ætatis liberi instituti, inuicemque substituti fuissent. tunc enim altero defuncto iura pubertatē, eius successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem eius deuolutur: quæ ratio scemere inserta sunt cont. vni. August. cap. 1. lib. 30

Conditio si mihi heres erit.

XLVI. IDEM [¶] libro tertiodecimo Responsorum [¶]

Pater familias primis tabulis postumo herede instituto, secundis sibi vel filio, si intra pubertatem decessisset, Gaium Seium fratrem suum substituit: deinde Titium Gaius Seio: & postea sic dixit, **Q**UOD SI GAIUS SEIUS FRATER MEVS PRIMO LOCO SVBSTITVTVS, HERES MIHI ESSET^a, TVNC TITIO FIDEICOMMISSVM RELINQVO. quæro, cum filius patri heres extiterit, eoque intra pubertatem mortuo frater testatoris ex substitutione heres sit: an fideicommissum debeatur, cum ita relictum sit, si Gaius Seius frater suus sibi heres extitisset. respondi, fratrem defuncti, qui in vtrumque casum [¶] institutus vel [¶] substitutus est, filio impubere defuncto, ea quæ testator reliquit, præstare debere. nec aduersari hæc verba, **Q**UOD SI GAIUS SEIUS MIHI HERES ERIT, TVNC DARI VOLO: cum verum sit, cum & testatori ^b heredem extitisse.

arrit,

XLVII. SCAEVOLA [¶] libro secundo Responsorum [¶]

Qui habebat filium & filiam impuberes, instituto filio herede filiam exheredauit. & si filius intra pubertatem decessisset, filiam eidem substituit. sed filia, si antequam nubere, decessisset: vxorem suam, item sororem suam substituit. quæro, cum filia impubes prior decesserit, deinde frater eius impubes: an filij hereditas ad vxorem & sororem testatoris iure substitutionis pertineat. respondi, secundum ea quæ proponerentur, non pertinere.

Quoties substitutio est plenior quam institutio, praualet substitutio.

XLVIII. IDEM [¶] libro singulari Quæstionum publicè tractatarum [¶]

Seruum comunè habemus: hic heres scriptus est: & si heres non sit, Mænius illi substitutus est. alterius iussu dominorum adiit hereditatem, alterius non. quæritur, an substituto locus sit, an non. & verius est, substituto locum esse. **T**ITIVS HERES ESTO. STICHVM MAEVIO DO LEGO. STICHVS HERES ESTO. SI STICHVS HERES NON ERIT, STICHVS LIBER HERES QVE ESTO. in hac quæstione in primis quærendum est, vtrum vnus gradus sit, an duo. & an causa mutata sit substitutionis^d, an eadem permaneat. & quidem in plerisque^e queritur, an ipse sibi substitui possit. & respondetur, causa institutionis mutata substitui posse. igitur si Titius heres scriptus sit, & si heres non sit, idem heres iustus sit: substitutio nullius momenti erit. sed si sub conditione quis heres scriptus sit, purè autem sub-

^b Heres enim est heredes, & testatoris. l. fin. C. de hered. insti. & l. velui. de petit. hæc supra, tametsi hæc res proprie dicatur eius, per cuius mediâ personam testatoris heres sit.

^a Vig. ad tit. de vulg. & si d. si instit. de vulg. substit. Insti.

^d Institutionis, e plerisque casibus

substitutus^a est: causa immutatur. quoniam potest ex institutione deficere^b condicio, & substitutio^b aliquid adferre. sed si existeret condicio, duæ puræ sunt. & ideo nullius momenti erit substitutio. contra si purè quis instituitur, deinde sub conditione sibi substituitur: nihil facit substitutio conditionalis. nec mutata^c intelligitur^d. quippe cum^e & si extiterit condicio, duæ puræ sunt institutiones. secundum hæc proposita quaestio manifestetur^f. **TITIVS HERES ESTO. STICHVM MAEVIQ DO LEGO. STICHVS HERES ESTO. SI STICHVS HERES NON ERIT, STICHVS LIBER HERES QVE ESTO. nos didicimus, quoniam^g eodè testamento & legatus sit Stichus, & libertatem accepit, prævalere libertatem. & si prævalet libertas, non deberi legatū. & ideo iussu legatarij nõ posse adire^h hereditatem. ac per hoc verum esse, Stichum heredem non esse. & ex sequētibz verbis libertatemⁱ illi competere. cum vnus gradus videtur^k. quid ergo si nõ adierit Titius? incipiet^l substitutione Stichus liber & heres esse. porro quamdiu non adit iussu legatarij, nec ex causa legati intelligitur legatarij esse effectus. & ideo certum est, illum heredem non esse. ac per hoc ex his verbis, **SI HERES NON ERIT, STICHVS LIBER HERES QVE ESTO**, liber & heres existet. hoc^m autem quod sentimus, Iulianusⁿ quoq; in libris suis probat. Si pupillus substitutum sibi feruum alienauerit, eumq; emptor liberum heredemq; instituerit: numquid iste in substitutione habeat substitutus^o vniuersum? & si quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, necessarius ex testamento emptoris heres existit. sin verò intra pubertatem decesserit, ex substitutione quidem liber & heres fit^q, & necessarius patri pupilli, emptori autem voluntarius heres existit^r.**

DE CONDICIONIBVS INSTITVTIONVM TIT. VII.

VLPIANVS ¶ libro quinto ad Sabinum^l

SVP^s IMPOSSIBILI^r conditione vel alio mendo^v factam institutionem placet non vitari.

Res mea que dicatur.

II. IDEM ¶ libro sexto ad Sabinum^l

SI testamento compræhensum sit, **ILLE SERVVS SIMEVS ERIT**, aut **QVI MEVS ERIT CVM MORIAR**, **HERES ESTO**: quatenus accipiatur **MEVS**, quæritur. & si quidem alienauit^s in eo vsum fructum, nihilo minus iphus est. si verò partem in eo alienauit, an deficiat condicio institutionis, quæritur. & verius est, non defecisse conditionem, nisi euidentissimis pro Vationibus testatorem voluisse apparuerit:

pro

a deficere
b substitutioni locum adferre.

c mutata causa
d intelligitur. intelligitur.
e sint
f manifestatur,

g quando

h adiri

i hereditatem
k videatur.
l ex substitutione

m & hoc
n Cuius sententia
repetitur. sed si plures.
o statim
p vel quidem
q fit,
r existat.

s Coniunge l. 3. de cond. & demonst.
t Impossibilia cõditio
vitas cõtrahit: quoniam
niam equum est eum,
qui contraxit, sibi imputare,
quod salo conditionem ipse in contrahendo admiserit.
¶ si impossibilia de iustitia stipul. Instit.
¶ l. nõ solum de oblig. & ad. infr. In quibusdam autem esse vitare eam testamentaria, & imputari legatario, vel heredi, cum impedire non poterint, ne testator eam adiret: sed si in ipsa institutione sit impossibilia, nõ valet testamentum. l. si Titius. infr. eod. v modo: mendo. & rem. id est, vitio.
x alienauerit

pro hac condicione hæc verba inseruisse, si totus seruus in dominio eius remanserit. tunc enim parte alienata condicio deficit.

Sermo pluralis resolvitur in singularem.

Sed si duo serui ita sint heredes instituti, PRIMVS ET SECVNDVS, SI MEI ERVNT CVM MORIAR, LIBERI ET HEREDES SVNTO, & alter ex his sit alienatus: Celsus rectè putat sic accipiendum, atque si singulos separatim sub eadem condicione heredes instituisset.

III. PAVLVS ¶ libro primo ad Sabinum[¶]

a conditio

SI ita heres institutus sim, si decem dederò, & accipere nolit cui dare iussus sum: pro impleta condicione^a habetur.

IIII. VLP IANVS ¶ libro octauo ad Sabinum[¶]

† aditam

SI qui ita sint instituti, SI SOCII VNA BONORVM MEORVM PERMANSERINT VSQVE AD ANNOS SEDECIM, HEREDES SVNTO: inutilem esse institutionem secundum verborum significationem, Marcellus ait. Iulianus autem, quoniam & ante † habitam hereditatem iniri societas potest, quasi rei futuræ, valere institutionem. quod est verum. Idem Iulianus scribit, eum qui ita heres institutus est, si seruum hereditarium non alienauerit, cauentem coheredi implere condicionem. ceterum si solus heres scriptus sit, sub impossibili condicione heredem institutum videri. quæ sententia vera est.

V. PAVLVS ¶ libro secundo ad Sabinum[¶]

b sed si

SI heredi plures condiciones coniunctim datæ fiat, omnibus parèdum est: quia vnus loco habentur. si^b disiunctim sint, cui libet.

Impossibilis conditio.

VI. VLP IANVS ¶ libro nono ad Sabinum[¶]

SI quis ita institutus sit, si monumetum post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius fecisset: cum monumentum in triduo perfici non possit, dicendum erit condicionem euanescere, quasi impossibilem.

Conditio in fraudem legis adscripta.

VII. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabinum[¶]

x instituisset sic,

d respiceret,

SI quis sub condicione heredes instituisset^x, si inuicem cauisse se legata eo testameto relicta reddituros: placet remitti eis condicionem. quia ad fraudem legum respicerent^d, quæ verarent quosdam legata capere. quamquam[¶] & si cautum esset, in ipsa actione exceptione tuendus esset promissor.

De condicione iurifurandi.

VIII. VLP IANVS ¶ libro quinquagesimo ad Edictum[¶]

o prouidit enim ei, qui

Quæ sub condicione iurifurandi relinquuntur, à prætore reprobantur. prouidit enim^o ne is, qui sub iurifurandi condi-

condicione quid accipit, aut ^a omittingo condicionem, perderet hereditatem legatūve: aut cogere turpiter accipiendi ^b condicionem iurare. voluit ergo eum, cui sub iurifurandi condicione quid relictum est, ^c ita capere, vt capiūt hi quibus nulla talis iurifurandi ^d condicio inferitur. & recte: cum enim faciles sint nonnulli hominum ad iurādum contemptu ^e religionis, alij perquam timidi metu diuini numinis, vsque ad superstitionem: ne vel hi vel illi aut consequerentur aut perderent quod relictum est ^f, prætor consultissimè interuenit. etenim potuit is qui voluit factum, quod religionis condicione adstringit, sub condicione faciendi relinquere. ita enim homines aut facientes admitterentur, aut non facientes deficerentur condicione. Hoc edictum etiam ad legata pertinet, non tantum ad heredum institutionem. In fideicommissis quoque oportebit eos qui de fideicommissis cognoscunt, subsequi prætoris edictum. ea propter, quia vice legatorum funguntur. Et in mortis causa donationibus dicendum est edicto ^g locum esse: si forte quis cauerit, nisi iurasset se aliquid facturū, restitutorū quod accipit. oportebit itaque remitti cautionem. Si quis sub iurifurandi condicione, & præterea sub alia sit institutus: huic ^h videndum est, an remittatur condicio. & magis est, vt remitti iurifurandi condicio debeat, licet alij condicione parendum habeat. sed si sub iurifurandi condicione sit institutus, aut si decem milia dederit: hoc est alternata condicione, vt aut pareat condicione, aut iuret: aliud ⁱ quid videndū, numquid remitti ei condicio non debet, quia potest alteri condicione parendo, esse securus. sed est verius, remittendam condicione. ne alia ratione condicio alia ^k eum vrgueat ad iurifurandum. Quotiens heres iurare iubetur, daturum se aliquid vel facturum, quod non improbum est: actiones hereditarias non aliās habebit, quā si dederit vel fecerit id quod erat iussus iurare. Mortuo ^l autem vel manumisso Stichoviuo ^m testatore, qui ita heres institutus est, si iurasset se Stichum manumissurum: non videbitur defectus condicione: heres. ¶ quāuis verum sit, compellendum eum manumittere, si viueret. idem est & si ita heres institutus esset quis, **TITIVS HERES ESTO, ITA VT STICHVM MANVMITTAT: aut TITIO CENTVM ITA LEGO, VT STICHVM MANVMITTAT.** nam mortuo Stichoviuo, nemo dicit summouendum eum. non videtur enim defectus condicione, si parere condicione non possit. implenda est enim voluntas, si potest.

4 De hoc iurifurando remittendo non est necesse adire prætorem. semel enim in perpetuum à prætore remissum est. nec per singulos remittendum. Et idcirco ex quo dies legati cesserit, remissum videtur, etiam ignorante scripto herede. ideoque

a ne iura

b accipiendo

c esset,

d iurandū

e In hanc sententiā eleganter Plautus dicit. n. de leg.

f esset,

g edicto huic

h hic videndum

i illud quidem:

aliud quidem

k altera

l Quoties in mortuus est, in cuius persona condicio implenda est, condicio pro defuncto habetur. l. in testamento ita. infra. de conditio. & demon. nisi testator voluerit, vt, in oriente ea persona, condicio pro implenda habereatur, vt hic, & l. anima. de annal. g. infra. & l. lilia liberius. de conditio. & demon. infra. Col ligitur autem ita voluisse ob conditionem eiusmodi ascriptam, que ferè ex sola voluntate, & potestate heredis pendet, non autem eius, in cuius persona implenda est. in iniquum esset difficere conditionem, si vivo testatore, mortuus esset Stichus: quia cum potest testator mutare voluntatem quandiu viuet, non potest parere condicione legataris: quod si mortuo testatore, cum non potest parere condicione Stichus mortuus fuerit, deficiit conditio. l. vnde. §. idem Iulianus. ad l. Aquile supra.

in he-

a hereditatem

b cuius
c exterioribus

in herede^a legatarij rectè proVatur, vt post diem legati cedentem, si decesserit legatarius, debeat heres eius actione de legato vti. quasi purè legato relicto ei cui^b heres extiterat^c.

VIII. PAVLVS ¶ libro quadragesimo quinto ad Edictum^d

Conditiones, quæ contra bonos mores inferantur, remittendæ sunt, veluti, si ab hostibus patrem suum non redemerit. si parentibus suis patronove alimenta non præstiterit.

X. VLPIANVS ¶ libro octauo Disputationum^d

Institutio talis, si CODICILLIS SEIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO, non est inutilis in quouis herede instituto, præter filium. est enim condicionalis institutio. nec videtur hereditas codicillis data, quod interdicitum est: verum condicionalis est hæc institutio, quæ^d testamento data esset. proinde & si ita scripserit, CVIVS NOMEN CODICILLIS SCRIPSERO, ILLE MIHI HERES ESTO: par ratione dicendum erit institutionem valere, nullo iure impediente. Si quem ita institutum ponamus, ILLE, SI EVM CODICILLIS HEREDEM SCRIPSI, HERES ESTO: valet institutio etiam in filio qui in potestate est. cum nulla sit condicio quæ in præteritum confertur, vel quæ^e in præsens^f: veluti SI REX PARTORVM VIVIT, SI NAVIS IN PORTV STAT.

e velentiam

f Non enim subsistent rem ipsam, quod est proprium conditionum. l. conditio. de ver. obli. infr.

g Si quis in testamento

XI. IULIANVS ¶ libro vicesimo nono Digestorum^d

SI quis^g testamento hoc modo scripserit, FILIVS MEVS SI TITIVM ADOPTAVERIT, HERES ESTO: SI NON ADOPTAVERIT, EXHERES ESTO: & filio parato adoptare, Titius nolit se adrogandum dare: erit filius heres, quasi expleta condicione.

Conditionis, si volet, vis.

XII. HERMOGENIANVS ¶ libro tertio iuris Epitomarum^d

Verba hæc, PVELIVS MAEVIVS SI VOLET, HERES ESTO, in necessario condicionem faciunt: vt si nolit, heres non existat. ¶ nam ¶ in voluntaria heredis persona frustra adduntur. cum & si non fuerint addita, inuitus non efficitur^h heres.

h efficiatur

XIII. IULIANVS ¶ libro trigesimo Digestorum^d

EI qui ita hereditatem vel legatum accepit, si decem dederit: neque hereditas neque legatum aliter adquiri potestⁱ, quæ si post impletam condicionem id egerit scriptus heres vel legatarius, per quod hereditas aut legatum adquiri solet.

i poterit adquiri,

*De conditione improbatæ.*XIIII. MARCIANVS ¶ libro quarto Institutionum¹

CONDICIONES contra edicta Imperatorum, aut cōtra leges, aut quæ legis vicem optinent, scriptæ, vel^a quæ cōtra bonos^b mores, vel derisoriæ sunt, aut huiusmodi quas prætores impro- uauerunt, pro nō scriptis habentur. & perinde ac si condicio hereditati siue legato adiecta non esset, capitur hereditas legatū uve.

^a Item quæ
^b Hinc pertinent ea
quæ de promissis non
seruanda differit
M. Ci. l. i. Off.

XV. PAPINIANVS ¶ libro sextodecimo Quæ-
stionum¹

ILLIUS qui fuit in potestate, sub conditione scriptus heres, quam senatus aut princeps improbat^c, testamentum infirmet^d patris, ac si condicio non esset in eius potestate. nam quæ facta lædunt pietatem, exilimationem, verecundiam nostram, & vt generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendum est.

^c improbauerunt,
^d infirmat

XVI. MARCIANVS ¶ libro quarto Institutionum¹

SITIVS HERES ERIT, SEIUS HERES ESTO: SI SEIUS HERES ERIT, TITIVS HERES ESTO: Iulianus inutilem esse institutionem^e scribit, cum condicio existere non possit.

^e Nam institutio eò
repugnat, quæ testam-
entum hoc seipsum
demoliente.

XVII. FLORENTINVS ¶ libro decimo Institutionum¹

SIPLURES institutiones ex eadem parte sub diuersis conditionibus fuerint: condicio quæ prior extiterit, occupat^f institutionem.

*Conditio repetita.*XVIII. MARCIANVS ¶ libro septimo Institutionum¹

VM feruus purè liber & heres scriptus sub conditione^f sit, & si heres non extiterit, legatum acceperit: in legato repetitam uideri conditionem, Diuus Pius rescripsit. Hac ratione & Papinianus scribit, cum^g auia^h nepotem sub conditione emancipationis pro parte heredem instituit, & postea codicillis scriptis hoc amplius ei legauit, quàm quòdⁱ heredem eum instituit: repetitam uideri conditionem emancipationis etiam in legato, quamuis in legato nullam, vt in hereditate, substitutionem^k fecisset.

^f scriptus sit.

^g Coniungo l. Auia,
tit. de condit. & de-
monst.
^h te nepotem
ⁱ quo

^k mentionem

XVIII. IDEM ¶ libro octauo Institutionum¹

SITITA scriptum fuerit, TITIVS HERES ESTO: SITITIVS HERES ERIT, MAEVIUS HERES ESTO: si Titius suspectam adierit hereditatem, potest Mæuius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Com-

Conditio de non pretendo in ultimis voluntatibus per acceptilationem impletur.

XX. LABEO libro secundo Posteriorum à Iulio Iuliano epitomatorum¹

Mulier, quæ viro suo ex dote promissam pecuniam debebat, virum heredem ita instituerat, si eam pecuniam, quæ dote promississet, neque petisset, neque exegisset: puto, si vir denuntiasset ceteris heredibus, per se non stare quo minus acceptum faceret id quod ex dote sibi deberetur: statim eum heredem futurum. quod si solus heres institutus esset in tali conditione, nihilo minus puto statim eum heredem futurum. quia ^b A A Y N A T O S condicio pro non scripta accipienda est.

a sub tali

b talis, vel quia in
possibilis ad agna-
tos hęc conditio,
q. s.

Si quis hereditarium seruum iustus est manumittere, & heres esse: quamuis si manumiserit, nihil agat, tamen heres erit. verum est enim eum manumississe. sed post aditionem libertas seruo data secundum voluntatem testatoris conualscit.

Si quis te heredem ita instituit, si te heredem instituisses, aut quid tibi legasset: nihil interest, quo gradu is à te heres institutus, vel quid ei legatum sit: dummodo aliquo gradu id te fecisse probes.

XXI. CELSVS libro sextodecimo Digestorum¹

Seruus alienus ita heres institui potest, **CVM LIBERTAS ERIT.** proprius autem ita institui non potest.

XXII. GAIVS libro octauodecimo ad Edictum prouinciale¹

Quia ratio suadet, eum, qui libertatem dare potest, ipsum debere aut presenti die, aut in diem, aut sub conditione dare libertatem. nec habere facultatem, in casum à quolibet obuenientis libertatis heredem institueret.

XXIII. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum¹

VTER EX FRATRIBVS MEIS CONSOBRINAM NOSTRAM DVXERIT VXOREM, EX DODRANTE: QVI NON DVXERIT, EX QVADRANTE HERES ESTO. aut d nubit alteri, aut non vult nubere. consobrinam qui ex his duxit vxorem, habebit dodrantem. erit alterius quadrans. si neuter eam duxerit vxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit: ambo in partes æquales admittuntur. plerumque enim hæc condicio, **SI VXOREM DVXERIT, SI DEDERIT, SI FECERIT,** ita accipi oportet, quod per eum non stet, quo minus ducat, det, aut faciat.

c MERIT

d & vbi alteri non
vult nubere consobrina:

XXIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum¹

QVI EX FRATRIBVS MEIS TITIAM CONSOBRINAM VXOREM DVXERIT, EX BESSE

HE-

HERES ESTO: QVI NON DVXERIT, EX TRIEN-
TE HERES ESTO. viuo testatore consobrina defuncta,
ambo ad hereditatem venientes semisses habebunt: quia verū
est eos heredes institutos: sed emolumentō portionum euentu
nuptiarum discretos.

XXV. MODESTINVS ^{libro nono Regularum}

Svb conditione heres institutus seruus, sine iussu domini
condicioni parere ^a non potest. a pareri

XXVI. POMPONIVS <sup>libro secundo ad Quintum
Mucium</sup>

SI pupillus sub conditione heres institutus fuerit, cōdicio-
ni etiam sine tutoris auctoritate parere potest. idem q; est ^b
& si legatum ei sub conditione relictum fuerit. quia condi-
cione expleta, pro eo est, quasi purē ei hereditas vel legatum
relictum sit.

Conditio bonis moribus contraria.

XXVII. MODESTINVS ^{libro octauo Responforum}

Quidam in suo testamento heredem scripsit sub tali con-
dicione, si reliquias eius in mare abiciat ^b. quærebatur, b proiciat.
cum heres institutus conditioni non paruisset, an expellendus
est ab hereditate. Modestinus respondit, laudandus est magis
quàm accusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare
secundum ipsius voluntatem abiecit: sed memoria ^c humanae c memor
condicionis sepulturæ tradidit. sed hoc prius inspiciendū est,
ne homo, qui talem conditionem posuit, neque compos men-
tis esset. ^digitur si perspicuis rationibus hæc suspicio amoueri d fuerit.
potest, nullo modo legitimus heres de hereditate controuer-
siam facit scripto ^e heredi. ^f Heredi, quem testamento purē
instituit, codicillis ^f scripsit conditionem. quæro an ei parere
necesse habeat. Modestinus respōdit, hereditas codicillis ^e ne-
que adimi potest. porro in defectu condicionis de ademptio-
ne hereditatis cogitasse intellegitur.

Quæ conditiones possint impleri extremo vitæ momento.

XXVIII. PAPINIANVS <sup>libro tertio decimo
Quæstionum</sup>

SI filius sub conditione heres erit, & nepotes ex eo substi-
tuantur: cum non sufficit sub qualibet conditione filium
heredem institui, sed ita demum testamentum ratum est, si
condicio fuit in filij potestate: consideremus, numquid inter-
sit, quæ condicio fuerit adscripta, vtrū quæ moriente filio im-
pleri non potuit: veluti SI ALEXANDRIAM IERIT FI-
LIUS, HERES ESTO: isque Romæ decessit: an verò quæ
potuit etiam extremo vitæ momento impleri. veluti SI TI-
TIO DECEM DEDERIT FILIUS ^f HERES ESTO. f filius meus
quæ condicio nomine filij per aliū impleri potest. nā superior

a existeret.

b *Duar. r. dispus. 15. quem vide.*
c & si noui

d quia si substitutus
o videtur

quidem species condicionis admittit viuo filio nepotes ad hereditatem. qui si neminem substitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres extiterit^a. argumentoque est quod apud Seruium quoque relatum est. quendam enim refert ita heredem institutum, si in Capitolium^b ascenderit: quod^c si non ascendisset, legatum ei datum. eumque antequam ascenderet, mortem obiisse. de quo respondit Seruius condicionem morte defecisse. ideoque moriente eo legati diem celsisse. altera*verò*species condicionis viuo filio non admittit nepotes ad hereditatem. qui^d substituti si non essent, intestato auo heredes existerent. neque enim filius videretur^e obsterisse, post cuius mortem patris testamentum destituitur. quemadmodum si exheredato eodē filio, nepotes, cum filius moreretur heredes fuissent instituti.

DE IVRE DELIBERANDI

TIT. VIII.

VLP IANVS libro sexagesimo ad Edictum¹

f *Hæc forè scripta sunt ex tit. de verb. auth. ind. post. g præstituemus h idemque*

SI^f SERVVS fuerit heres institutus, utique non ipsi præstituemus^g tempus ad deliberandum: sed ei cuius seruus est. quia pro nullo isti habentur apud pretorem. itemque^h si plarium seruus sit, utique omnī us dominis præstituemus. Ait prætor, SI TEMPVS AD DELIBERANDVM PETET, DABO. cum dicit tempus, nec ad Icit diem, sine dubio ostendit esse in ius dicentis potestate, quem diemⁱ præstituat.

i *Hinc apparet ob varietate in iuris in tempore definiendo hoc esse permittendū arbitrio iudiciali. l. 1. §. 7. d. dicitur. de separa. inst. l. 1. prætor ait. de itin. astu. prima. inst. l. 1. l. 1. §. sancimus. C. de præser. lon. temporis. l. hoc iure. §. ductus aqua. de aqua cordia. l. 1. insti. infra.*

II. PAVLVVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum¹

ITaque pauciores centum^b dierum non sunt dandi.

III. VLP IANVS libro sexagesimo ad Edictum¹

Nec non illud sciendum nonnumquam semel, nonnumquam sæpius diem ad deliberandum datum¹ esse, dum^m prætori suadeturⁿ tempus, quod primū aditus præstituerat, non suffecisse.

IIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum¹

Sed hoc impetrari non debet, nisi ex magna causa.

V. IDEM libro septuagesimo ad Edictum¹

ARisto scribit, non solum creditoribus, sed & heredi instituto prætorem subuenire debere. hisque copiam instrumentorum inspiciendorū facere. ut perinde^o instruere se possint, expediet^p, necne, agnoscere hereditatem. Si maior sit hereditas, & deliberat heres, & res sunt in hereditate, quæ ex tractu temporis deteriores fiunt: adito prætore potest is qui deliberat, sine præiudicio eas iustis pretiis vendere. qui possit

etiam

k quàm centum dies,
l dandum
m dummodo
n suadeatur

o vt proinde
p expediat,

etiam ea quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta aut venalicia, item ea quæ mora deteriora fiant, vèdere. qui quæ præterea curaturus sit, vt æs alienum, quod sub pœna vel sub præa in pretiosis pignoris debetur, soluat.

Vl. GAIUS [¶] libro vicesimo tertio ad Edictum
provincia^{le}.

I Situr si quidem in hereditate sit vinum, oleum, frumentum, Innumerata pecunia: inde fieri lebebunt imperdia. si minus, debitoribus hereditariis exigeb^a pecunia. quod si nulli sunt ^b est pecunia. lebitores, aut iudicem protocent venire debent res superuacuz.

VII. VLPPIANVS [¶] libro sexagesimo ad Edictum[¶]

A It prætor: SI PVPILLI, PVPILLAE NOMINE POSTVLAHITVR TEMPVS AD DELIBERANDVM, AN EXPEDIAT EVM HEREDITATEM RETINERE, ET HOC ^c DATVM SIT SI IVSTA CAVSA ^c e datum erit: ESSE VIDEHITVR, BONA INTEREA DEMINVI^d, ^d dinui. NISI SI CAVSA COGNITA BONI VIRI ARBITRATV, VETABO. Meritò prætor impedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tēpus ad deliberandū. Quid sit autē DEMINVI VETAUO, videamus. his verVis prætor non tantum alienationem impedit, verum etiā actiones exerceri non patitur. est enim absurdum, ei cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. & ita Labeo scribit. In causæ autem cognitione hoc vertetur, an iusta causa sit, vt deminuerè prætor permittat, ergo & funeris causa deminui permittet. item eorum, quæ sine piaculo non possunt præteriri. vescendi gratia æquè deminui permittet. sed & vbi vrguet, ex aliis quoque causis permittere eum oportet. vt ^e adi ^e pua, vt ficia farciantur. ne agri inculti sint. si qua pecunia sub pœna debetur, vt restituatur. ne pignora distrahantur. ex aliis quoque iustis causis prætor aditus deminutionem permittet. neque enim sine permissu eius debet deminutio fieri.

VIII. IDEM [¶] libro sexagesimo primo ad Edictum[¶]

S I quis suus heres posteaquam se abstinerit, tunc petat tempus ad deliberandum: videamus an impetrare debeat. magis quæ est, vt ex causa debeat impetrare, cum nondum bona venierint.

VIII. PAVLVS [¶] libro quinquagesimo octauo ad Edictum[¶]

F Illius dum deliberat, alimentà habere debet ex hereditate.

X. MARCELLVS [¶] libro vicesimo octauo Digestorum[¶]

S I plures gradus sint heredum institutorum, per singulos obseruaturum se ait prætor id quod ^f præfiniendo tempore ^f de præfiniendo delibe-

deliberationis edicit. videlicet vt à primo quoque ad sequentem translata hereditate, quamprimum inueniat successorem qui possit defuncti creditoribus respondere.

Filius quis.

XI. IAVOLENV S^l libro quarto ex posterioribus
Labeonis^l

a Vide Ale. li. 4. par. cap. 5.

b Occasione fortis l. filius. supra eo. hic dicere voluit quis sit filius.

c oporteret.

Q^uia^a filium^b libertinum habebat, heredem cum instituerat. deinde ita scripserat. SI MIHI FILIVS NVLVS ERIT QVI IN SIAM TVTELAM VENIA TVM DAMA SERVVS IBER EST O. is filius pupilli libertinus erat. quærebaturum Dama liber esset. Trebatius negat: quia filij appellatione libertinus quoque contineretur. Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oportet^c. Trebatij sententiam probo: si tamen testatorem de hoc filio locutum esse apparet.

LIBER VICESIMVS
NONVS.

DE TESTAMENTO^d MILITIS.

VLP IANVS^l libro quadragesimo quinto ad
Edictum^l

d militari testamento.

e Hæcerant. v. edito perpetuo Iuliani sub titu. de vot. pos. si. ex testa. mil. vt et alia fr. que sub hoc tit. igitur.

f Justinianus tribuit de Augusto tit. quibus non est permis. sum facere testamentum. Institutionibus. Sed nihil refert, cum & Augustus Iulius dicitur sic. l. hæc lex. ad l. vlt. adal. infra, quod in scriptis idem eorum scriptorū testimoniis alibi confirmabo.

g perlatum h quoquo modo i mollitia, vel, malitia.

k aut à Græco verbo χίλιος, vnde χιλιαστής tractū est.

Nam ita Græci τάγμα, & mille hominum numerum appellant, quasi millesimum quemque dicas.

l Eusebii li. 1. Roma. verū, de Romulo loquens, mille (inquit) pugnatōres delegit, quos à numero militum appellauit.

MILITIBVS^e liberam testamēti factionem primus quidem Diuus Iulius^f Cæsar concessit. sed ea concessio temporalis erat. postea verò primus Diuus Titus dedit. post hoc Domitianus. postea Diuus Nerua plenissimam indulgētiam in milites contulit. eamque & Traianus secutus est. & ex inde mandatis inferi cœpit caput tale. Caput ex mandatis. Cum in potitiam meam prolatum^g sit, subinde testamenta^h à commilitonibus relicta proferri, quæ possint in controuersiam deduci, si ad diligentiam legum reuocentur, & obseruantiam: secutus animi mei integritudinem erga optimos fidelissimosque commilitones, simplicitati eorū, consulendū existimaui. vt quo quomodo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta quo^b modo volent, faciant quomodo poterint. sufficiatque ad bonorū suorum diuisionem faciendam nuda voluntas testatoris. Miles autem appellatur vel à militiaⁱ, id est duritia quam pro no. vis sustinent: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: aut à numero mille hominum, ducitum^j, à græco^k verbo, tractum à tigmatē. nam Græci mille^l hominum multitudinem

ritudinem **TATMA** appellant: quasi millensimum quemque dictum. vnde ipsum^a duce **XIAIAPXON** appellant. Exercitus autem nomen ab exercitatione traxit.

II. CAIVS libro quintodecimo ad Edictum provinciale

DE^b militis testamento ideo separatim proconsul edicit: quod optimè nouit, ex constitutionibus principalibus propria atque singularia iura in testamenta^c eorum obseruari.

Id quod ex nostra voluntate dependet, intelligimur facere omni iure quo melius facere possumus.

III. VLP IANVS libro secundo ad Sabinum^d

SI miles, qui destinauerat communi iurè testari, ante defecerit quàm testaretur: Pomponius dubitat. sed cur non in milite diuersum probet? neque enim qui voluit iure communi testari, statim beneficio militari renuntiauit. nec credendus est quisquam genus testandi eligere ad impugnanda sua iudicia. sed magis utroque genere voluisse propter fortuitos casus. quemadmodum plerique pagani solent, cum testamenti^d faciunt per scripturam, ad iurare, velle hoc etiam vice codicillorum valere. e quisquam dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse? nam secundum nostram sententiam etiam Diuus Marcus rescripsit.

III. IDEM libro primo ad Sabinum^e

Iur^f militari surdum & mutum testamentum facere possent ante causariam missionem in numeris manentem placet.

f Cōiunge l. 5. de acquir. hered. l. 1. qui & a quib. manu. g Non impetrata à principe venia, quod inesse erat pagani. l. si mutus. qui testa. fac. pos. supra. h licet edes eis

V. IDEM libro quarto ad Sabinum^g

Milites etiam his qui heredes^h extiterunt, possunt substituere in his dumtaxat quæ sunt ex testamento eorum consecuti.

VI. IDEM libro quinto ad Sabinumⁱ

SI miles vnum ex fundo heredem scripserit, creditumⁱ quantum ad residuum patrimonium^k intestatus decessisse. miles enim pro parte testatus potest decedere, pro^l parte intestatus.

i creditur k patrimonij l & pro

VII. IDEM libro nono ad Sabinum

Qui iure militari testatur, etsi ignorauerit pregnatam vxorem, vel non^m fuit prægna, hoc tamen animo fuit, vt vellet quisquis sibi nascetur, nⁿ ex heredem esse: testamentum non rumpitur.

m Malè Halsan. legit vel cum pregnante in iur. An gust. 3. emen. 27. n nascetur,

VIII. MARCELLVS libro decimo Digestorumⁿ

Idem est & si adrogauerit filium, neposvè successerit in locum filij.

VIII. VLP IANVS ¶ libro nono ad Sabinum¹

Idemque erit dicendum, & si nato filio viuo se, maluit eodem testamento durante decedere. nam videtur iure militari refecisse testamentum. vt est rescriptum^a à Diuo Pio in eo qui cum esset paganus fecit testamentum: mox militare cœpit. nam hoc quoque iure militari incipiet valere, si hoc maluit miles.

^a Huius rescripti mentio fit l. 15. infra, eo. iiii.

X. IDEM libro vndecimo ad Sabinum

Facere^b testamentum^c hostium potius^d nec iure militari potest.

^b Coniunge l. obf. des. de testa.

^c testamentum

miles

^d Mule Haloander

in hostiũ potestate

positum. Augul. 4.

comen c. 10. in fin.

^e De militaribus

delictis diffusè Al. 2.

ab Alex. lib. 2. cap. 13

^f ea testandum

XI. IDEM libro quadragesimo quinto ad Edictum

EX militari^e delicto capite damnatis testamentum facere liceat^f super bonis dumtaxat castrensibus. sed vtrum iure militari an iure communi, quæritur. magis autem est vt iure militari eis^f testandum sit. nam cum ei quasi militi tribuatur ius testandi, consequens erit dicere, iure militari ei testandũ. quod ita intellegi oportet, si non sacramenti fides rupta sit. Si miles incertus an sui iuris sit, testamentum fecerit: in ea conditione est testamentũ eius, vt valeat. nam & si incertus an pater suus viuat, testamentum fecerit: testamentum eius valebit.

Si filius familias ignorans patrem suum decessisse, de castrensi peculio in militia testatus sit: non pertinebunt ad heredem eius patris bona: sed sola castrensia.

XII. PAPIANVS ¶ libro sexto Responforum¹

Milites enim ea dumtaxat quæ habent^g, scriptis relinquunt.

^g habent,

XIII. VLP IANVS ¶ libro quadragesimo quinto ad Edictum¹

Idem est & si de testamento mutando cogitauit: non quia adimere volebat castrensia bona heredi scripto. sed quia de paternis testari volebat, & alium heredem scribere. sed^h si iam veteranus decessit, vniuersa bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensiũ, Marcellus libroⁱ vndecimo digestorũ scribit. neque enim iam potuit de parte bonorum testari. Et deportati, & fr̄e omnes qui testamenti factionem non habent, à milite heredes institui possunt. sed si seruum pœnæ heredem scribat, institutio non valebit. sed si mortis tempore in ciuitate inueniatur, institutio incipit conualescere, quasi nunc data hereditate. & generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, vt institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inueniatur, vt à milite institui poteritⁱ. Si seruum proprium, quem liberum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit: in ea conditione est, vt institutio non valeat. Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit, eidemque & à primo

^h licet

ⁱ decimo

ⁱ poterit,

& à secundo herede per fideicommissum hereditatem reliquerit: quamvis & primus heres & substitutus, prius quàm adierint^a hereditatem, mortē obierunt: ^b non debere intestati exitum facere, Imperator noster cum Diuo Seuero^c rescripsit. sed perinde habendum est, ac si eidem seruo libertas simul & hereditas directò data esset. quæ vtraq; ad eum peruenire testatorem voluisse, negari non potest.

^a adierit
^b obierit
^c Verò

XIII. MAECIANVS ¶ libro quarto fideicommissorum^d

TRACTABATUR, ^d an tale aliquid & in paganorum testamentis indulgendum esset. & placet^e nō sine distinctione hoc fieri. sed si quidem viuo testatore, & sciente decessissent^f, nihil noui statuendum. si autem ignorante, aut post mortem eius: omnimodo subueniendum.

^d Coniunge l. si quis
testorem. 22. de testa-
mentis.
^e placuit
^f decessissent,

XV. VLPPIANVS ¶ libro quadragesimo quinto ad Edictum^g

IN fraudem planè creditorum nec miles amplius quàm vnū necessarium facere poterit. Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate dare potest, ita & adimere potest. deniq; si cancellauerit testamentum suum, vel incidit: nullius erit momenti. si tamen testamentum cancellauerit, & mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. & ideo cum miles induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset: qui super ea re cogniturus erit, consideravit quo proposito id fecerit. nam si mutatae voluntatis cum pœnituisse probabitur, renouatum^g testamentum intelletur. quòd si ideo, ne ea quæ scripta fuerint, legi possint: causa irriti facti iudicij potior existimabitur. Testamentum ante militiam factum à milite, si in militia decesserit, iure militari valere, si militis^h voluntas contraria non sit, Diuus Pius rescripsit. Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatusconsulti pœna. Miles & ad tempus heredem facere potest, & alium post tempus, vel ex conditione, vel in conditionē. Item tam sibi quàm filio iure militari testamentum facere potest. & soli filio, tametsi sibi non fecerit. quod testamentum valbit, si fortè pater vel in militia vel intra annum militiae decesserit. Bonorum possessionem vltra tempora edicto determinata, nec militis posse agnosci, Papinianus libro quarto decimo ¶ quæstionum scribit^l. quia generalis est ista determinatio.

^g renouatum

^h militis subiuncta
voluntas
ⁱ Si id quod detrahitur
7. l. additum est à mi-
lite, post militiam (salo-
entim aliquid noua
voluntatis eius argu-
mentum existere oportet.
§. sed & si quis.
de mi. testam. l. offi.)
non inducet contrariū
si militem valuisse
testamentum valere
iure militari. Viginti
d. §. sed etsi.

XVI. PAVLVS ¶ libro quadragesimo tertio ad Edictum^m

DOTALEM fundum si legauerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iuliam.

XVII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum
prouinciale

SI certarum rerum heredes instituerit miles, veluti alium v^b banorum prædiorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum: valebit institutio. perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisset, resq; omnes suas per præceptionem cuique legando distribuisset. Iulianus etiam ait, si quis alium castrensiu rerum, alium ceterarum scripserit: quasi duorum hominum duas hereditates intellegi. vt etiam in æs alienum, quod in castris cōtractum esset, solus is teneatur, qui castrensiu rerum heres institutus esset. extra castra contracto ære alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. cui scilicet conueniens videtur respōdisse, vt ex quaqua causa debeat militi, vel huic heredi, vel illi, ipso iure debeat. Quod si alterutra pars bonorum ære alieno, quod ex ea causa pendebit, non sufficiat: & propter hoc^a is qui ex ea parte heres institutus est, non adierit: alterum qui adisset, compellendum esse aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus soluere. Si eodem testamento miles eundem heredem, deinde ex heredem scripserit: adempta videtur hereditas. cum in paganorum testamento sola hereditas exheredatione adimi^b non possit. Si pater à filio familias^c milite ex castrensi peculio heres institutus, ommissa causa testamenti aliquid ex peculio possidebit, dolōve malo fecerit, quo minus possideret: datur in eum legatorum actio. Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam, & intra annum missionis moriatur: plerisque placet, in codicillis iuris ciuili regulam spectari debere. quia non sunt à milite facti. nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt. ideoque in his legatis, quæ testamento data sunt, legi Falcidiae locum non esse. at in his quæ codicillis scripta sunt locum esse.

XVIII. TRYPHONINVS libro octauodecimo Disputationum^d

SI verò composita vtraque legata, tam quæ testamēto quàm quæ codicillis data sunt, vltra dodrantem sint: queritur, quatenus minuantur ea in quibus Falcidia locum habet. com modissimè autem id statuetur, vt ex vniuersitate bonorum in solidum solutis legatis quæ testamēto miles dederat: id quod supererit, pro dodrante & quadrante diuidatur inter heredes, & eos quibus codicillis legata data sunt. Quid ergo si confirmant vniuersorum bonorum quantitatem legata quæ testamento data sunt: vtrum nihil ferent hi quibus codicillis legatum est: an aliquid? & quoniam si adhuc miles hæc^d quoque legasset, contribuebatur omnia, & pro rata ex omnibus debebat

hos is

b adimi possit: &
v^b b Accur. vtrique
scripturam interpre-
satur Aug. lib. 1.
emen. c. 3.
& milite

d hoc quoque

debat ea portio, quam amplius legauerat quam in bonis habuerat: nunc quoque idem fiat. deinde constituta quantitate legatorum quæ codicillis data sunt, ex summa, quæ efficiebatur debita, si æquo iure omnia deberentur, quartam deducat^a his solis, quibus codicillis legata sunt. quod si post utraque legata solida computata depræhenderetur quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quartæ eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

XVIII. VLP IANVS ¶ libro quarto Disputatio-
num^d

QVAREBatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehendisset, fidei^b heredis committere, ut priores tabulæ valerent: quid iuris esset. dicebam militi licet plura testamenta facere. sed siue simul^c fecerit, siue separatim, utiq; valebunt, si hoc specialiter expresserit. nec superius per inferius rumpetur. cum & ex parte heredem instituere possit: hoc est ex parte testato ex parte intestato decedere. quinimmo & si codicillos antefecerat, poterit eos per testamentum sequens cauendo, in potestatem institutionis redigere, & efficere directam institutionem, quæ erat precaria. secundum hæc in proposito referebam, si hoc animo fuerit miles, ut valeret prius factum testamentum: id quod cauit, valere oportere, ac per hoc effici, ut duo testaméta sint. sed in proposito cum fide heredis committatur, ut valeat prius testamentum: apparet, eum non ipso iure valere voluisse. sed magis per fideicommissum. id est in causam fideicommissi & codicillorum vim prioris testamenti conuertisse. vtrum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est & heredis institutio: an verò legata tantum & fideicommissa & libertates, quæritur. sed mihi videtur non solum cetera præter institutionem heredis, sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi aliud testatorẽ scripserit^d, & alius ex tempore: quæritur an posterior heres à priore relicta legata debet. & arbitror hunc non debere, nisi alia voluntas militis probetur.

XX. IULIANVS ¶ libro vicefimo septimo Dige-
storum^d

TRIBUNUS militum si intra dies certos, quam successor eius in castra venerat, manens in castris codicillos fecerit, & ibi decesserit: quoniam definit militis loco haberi postquam successor eius in castra venit: ideo communi iure ciuium Romanorum codicilli eius æstimandi sunt. Cum aliquis factò testamento militare cœperit, id quoque testamentum, quod

a intelligitur

antequam militare cœperit fecerat, aliquo casu intellegitur militiae tempore factum. veluti si tabulas inciderit, & legerit testamentum, ac rursus suo signo signauerit. amplius si & ali quid interleuerit, perduxerit, adiecerit, emendauerit. quod si nihil horum inciderit, testamentū eius ad priuilegia militum non pertinebit.

XXI. AFRICANVS ¶ libro quarto Quaestionum^l

Quod constitutum est, vt testamentum militiae tempore factum etiam intra annum post missionem valeret, quantum ad verba eius, ad eos dumtaxat qui mitti solent, id beneficium pertinere existimauit. secundum quod neq; praefectos, neq; tribunos, aut ceteros qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc priuilegium habituros.

XXII. MARCIANVS ¶ libro quarto Institutionum

Miles filiusfamilias si capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre suo, testamētum eius valet, quasi ex noua voluntate.

XXIII. TERTYLLIANVS ¶ libro singulari de Castrensi peculio^l

b fecerat,

Idem & si paterfamilias miles de castrensibus rebus dumtaxat testatus adrogādum se dederit. si verò missus iam hoc fecerat^b, non valet testamentum.

XXIII. FLORENTINVS ¶ libro decimo Institutionum^l

c Catilio

Diuus Traianus Statilio^c Seuero ita rescripsit. Id priuilegium quod militantibus datum est, vt quoquo modo facta ab his testamenta rata sint, sic intellegi debet, vt utiq; prius constare debeat, testamentum factum esse: quod & sine scriptura, & à non militātibz fieri potest. si ergo miles, de cuius Vonis apud te quaeritur, conuocatis ad hoc hominibus, vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet quem vellet sibi esse heredem, & cui libertatem tribuere^d potest videri sine scripto hoc modo esse testatus. & voluntas eius rata habenda^e est. Ceterum si, vt plerumque sermonibus fieri solet; dixit alicui, EGO TE HEREDEM FACIO: aut, TIBI BONA MEA RELINQVO: non oportet hoc pro testamēto obseruari. nec vllorum magis interest, quàm ipsorum quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti. alioquin non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui adfirmarent se audisse dicentem aliquem, relinquere se bona cui visum fit. & per hoc iudicia verā subuertuntur.^f

d tribueret:

^e Quid si ipsi testamentum scripserint in expeditione, sub ipsorum tempore quo in prelio ceciderint, duobus testibus probatur testamentum valere: etiam si conuocati nō fuerint. l. milites. C. de test. mil.

tentur.

XXV. MARCELLVS ¶ libro singulari Responsorum.
Icius prius quàm tribunus legionis factus esset, testamētum fecit. & postea cinctus, manente eodem defunctus est.

est. quæro an militis testamentum videatur esse. Marcellus respondit, testamentum quod ante tribunatum fecisset, nihil si^a postea ab eo factum, b dictum esse provaleret, quod valere velle: ad commune ius pertinet. constitutionibus enim principum non militum testamenta, sed quæ à militibus facta sunt, confirmantur. sed planè fecisse testamentum eum interpretandum est, qui se velle testamentum quod ante fecerat valere, aliquo modo declaravit.

nisi postea, quæ. ita est. Fler. cuius nictia est, quid ne- e factu, iucque di- miles se velle te- nentum ante mili- n factum iure mi- ari valere indica- : idcirco iure com- ni factum videtur factum esse

XXVI. MACER ¶ libro secundo *Militarium* ¶

Testamenta eorum qui ignomiæ causa missi sunt, statim desinant militari iure valere. quod anni spatium testamen- tis eorum, qui honestam vel causariam missionem meruerunt, tribuitur. Ius testandi de castrensi *peculio, * quod filiusfamilias militantibus concessum est, ad eos qui ignomiæ c causa missi sunt non pertinet, quod hoc præmij loco merentibus tributum est.

c ig' igniæ

XXVII. PAPINIANVS ¶ libro sexto *Respon-
sorum* ¶

Centurio d secundo testamento postumos heredes instituit, neque substitutos dedit. quibus non additis ad superius testamentum seredire testatus est. cetera, quæ secundo testamento scripsit, esse irrita placuit: nisi nominatim ea confirmasset ad priorem voluntatem reuersus.

d Coniunge l. Centu-
rio. de vulg. substia

XXVIII. VLPIANVS ¶ libro trigensimo sexto ad
Sabinum ¶

Cum filiusfamilias miles decessisset, filio impubere ere-
ditato, eique substituisset in aui potestate manenti, tu-
toresq; dedisset, Diui fratres rescripserunt, substitu-
tionem quidem valere. tutoris autem datio-
nem non valere. quia hereditati quidem suæ miles qualem velle-
t, substitutionem facere potest. verumtamen alienum ius minuere non potest.

XXVIII. MARCELLVS ¶ libro decimo *Dige-
storum* ¶

Si à milite scriptus heres sua sponte aierit hereditatem, &
rogatos totam hereditatem restituerit: ex Trebelliano tran-
sunt actiones. Miles testamento suo manumittendo, nihil
efficit in eo cuius libertas lege Aelia^a sentia, vel aliqua^c impe-
ditur. Edictum prætoris, quo iurandum heredibus in-
stitutis legatariisque remittitur. locum habet etiam in mili-
tum testamentis. sicut etiam in fideicommissis. idemque si
turpis esset condicio. Patri^d eius, ¶ qui in emancipatione ipse
manumissor extitisset, contra tabulas testamenti dandam bo-
norum possessionem partis debitæ placet, exceptis his rebus
quas in castris adquisisset. quarum liberam testamenti factio-
nem habet.

e alia impediatur

XXX. PAVLVS ¶ libro septimo Quæstionum[¶]

¶ Am in bona castrenſia non eſſe dandam contra tabulas filij militis bonorum poſſeſſionem, Diuus Pius Antonus reſcripſit.

XXXI. MARCELLVS ¶ libro tertiodecimo Digef-
torum[¶]

¶ I miles Titio & Seio ſeruum legauerit, & eum Titius manumifſiſſet deliberante Seio, moxque is legatum omiſſiſſet: deliberandum fore dico. quia & ſi heres ſeruum alicui legatum inſerim manumifſiſſet, deinde legatarius repudiaſſet: liber eſſet.

XXXII. MODESTINVS ¶ libro nono Regu-
larum[¶]

¶ SI ſecundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec res caſtrenſes heredibus competunt.

XXXIII. TERTYLLIANVS ¶ libro ſingulari de ca-
ſtrenſi peculio[¶]

¶ SI filiusfamilias miles feciſſet teſtamentum more militiæ, & deinde poſt mortem patris poſtumus ei naſceretur: utique rumpitur eius teſtamentum. verum ſi perſeueraiſſet in ea voluntate, vt velle adhuc illud teſtamentum valere: valiturum illud, quaſi ruruſum aliud factum: ſi modò militaret adhuc eo tempore quo naſceretur illi poſtumus. ſed ſi filiusfamilias miles feciſſet teſtamentum, deinde poſtea viuo eo, & adhuc auo quoque ſuperſtite, naſceretur ei poſtumus: nõ rumpitur eius teſtamentum. quia cum id quod naſceretur, in poteſtate eius non perueniret: non videtur ſuus heres adgnaiſci. ac ne auo quidem hunc nepotem poſtuum, cum viuo filio naſceretur, ſuum heredem protinus adgnaiſci. & ideo nec aui teſtamentum rumpitur, quoniam licet in poteſtate aui protinus eſſe inciperet: tamen a recederet eum filius. ſecundum quæ ſi filiusfamilias miles teſtamentum fecerit, & omiſerit poſtumum per errorem, non^a quod volebat exheredatum: deinde poſtumus poſt mortem aui, viuo adhuc filio, id eſt patre ſuo natus fuerit: omnimodorum, et illius teſtamentum. ſed ſi quidem pagano iam illo facto natus ſit, nec conualeſcet ruptum. ſi vero militante adhuc natus fuerit, rumpetur. deinde ſi voluerit ratum illud eſſe pater, conualeſcet ſic, quaſi denuo factum. Sed & ſi viuo auo naſcatur poſtumus, hic non rumpet continuo patris teſtamentum. ſi ſuperuerit poſt mortem aui viuo adhuc patre, rumpet: quod nouus illi nunc primum^b heres adgnaiſcitur. ita tamen, vt numquam poſſit duorum ſimul teſtamenta rumpere, & aui, & patris.

a quem non

b primus

† Papinianus

XXXIII. † PAVLVS ¶ libro quatuodecimo Quæſtionum[¶]

¶ Eius militis, qui doloris in patienti vel tedio vitæ mori maluit, teſtamentum valere, vel in teſtari bona ab his qui lege vocan-

voantur, vindicari, Divus Hadrianus rescripsit. ^a Militia missus intra annum testamentum facere coepit, neque perficere potuit. potest dici, solum ita esse testamentum quod in militia fecit, si iure militiae fuit scriptum. alioquin si valuit iure communi, non esse iure rescissum. nec tamen circa militem eadem adhibebitur distinctio. nam quocumque modo testamentum fecerit, novissima voluntate rescindetur. quonia voluntas quoque ^b militis testamenti est.

^a Ad Pomponium Falconem. l. si quis filio. §. eius qui supra, de iniuri. sup.

^b quæque

^c qui quæ

XXXV. IDEM ^d libro nonodecimo Quæstionum ^d

Miles si testamentum imperfectum relinquit, scriptura quæ profertur, perfecti testamenti potestatem optinet. nam militis testamentum sola perficitur voluntate. quicquæ ^c plura per dies varios scribit, saepe facere testamentum videtur.

XXXVI. IDEM ^d libro sexto Responsorum ^d

Militis codicillis ad testamentum factis, etiam hereditas iure videtur dari. quare si partem dimidiam hereditatis codicillis dederit, testamento scriptus ex asse heres partem dimidiam habebit. legata autem testamento data communiter debentur. Miles castrensiu bonorum & non castrensiu diueris heredibus institutis, postea castrensiu bonorum alios heredes instituit. prioribus tabulis tantum abstulisse videtur, quantum in posteriores contulerit. nec videtur mutare, etsi prioribus tabulis vnus heres scriptus fuisset. Miles in supremis ordinandis ignarus vxorem esse prægnatam, ventris non habuit mentionem. post mortem patris filia nata, ruptum esse testamentum apparuit: neque legata deberi. si qua vero medio tempore scriptus heres legata soluisset, vtilibus actionibus filia datis, ob improuissum casum esse reuocanda. nec institutum ^d, cum bonæ fidei possessor fuerit, quod inde seruari non ^e potuisset, præstari. ^f Veteranus moriens testamentum iure communi tempore militiae factum, irritum esse voluit: & intestatus esse maluit. heredum institutiones ^d ac substitutiones ^d in eodem statu mansisse placuit. legata vero petentes exceptione doli mali secundum ius commune sum moueri. ^g cuius exceptionis vires ex persona petentis æstimantur. ^h & alioquin potior est in re pari causa possessoris. Miles iure communi testatus, postea testamento iure militiae super bonis omnibus facto post annum militiae vita decesserat. prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non redintegrari vires constitit.

^d institutus,
^e Temere negationē hanc expunxit Hæloan. Aug. lib. 1. emēda. c. 2.
^f præstare, aliar. præstabit.
^g subinueniri placuit. Resdē hoc placuit deest in Flor.

XXXVII. PAVLVS ^d libro septimo Quæstionum ^d

SI duobus à milite liberto scriptis heredibus, alter omiserit hereditatem: pro ea parte intestatus videbitur defunctus decessisse. quia miles & pro parte testari potest: & competit patrono ab intestato bonorum possessio, nisi ^d si hæc voluntas defun-

defun-

defuncti probata fuerit, vt omittete altero ad alteru velle. totam redire hereditatem.

XXXVIII. IDEM libro octauo Quæstionum

Quod dicitur, si miles intra annum quam missus est decesserit, valere eius testamentum quod iure militari fecerat: verum est etiam si post annum condicio institutionis extiterit, mortuo eo intra annum. & ideo si heredi filio substituerit, nihil interest quando filius moriatur. sufficit enim patrem intra annum obiisse. Miles testamentum fecerat. deinde non ignominie causa missus, rursus cinctus est in alia militia. quærebat an testamentum eius, quod in militia fecerat, valeret. quasi si vtrum iure militari, an communi iure testatus est. ^a & si quidem communi iure testatus est ^b, nulla dubitatio est quin valeat. sed si vt miles fecisset testamentum, agitare cœpi, quando adsumptus fuisset postquam desit in ^c numeris esse. vtrum intra annum, an post annum. cognoui intra annum eum adsumptum. ergo si cum adhuc iure militari valeret, rursus eodẽ iure posset testari: numquid etiam post annum eo mortuo valeat testamentum? me mouebat, quod alia militia est posterior. sed humanius est dicere, valere testamentum: quasi coniuncto munere militiae. non loquor de eo qui voluit valere testamentum etiam adsumptus. hic enim quasi in militia sequenti fecit testamentum, exemplo eius qui paganus fecit, deinde militare cœpit.

XXXVIII. IDEM libro nono Quæstionum

Si filiusfamilias miles captus, apud hostes decesserit: dicemus legem Corneliam etiam ad eius testamentum pertinere. sed quæramus, si pater eius prius in ciuitate decesserit, relicto nepote ex filio: an similiter testamentum patris rumpatur. & dicendum est non rumpi testamentum. quia ex eo tempore quo captus est, videtur decessisse.

XI. IDEM libro vndecimo Responsorum

Lucius Titius miles notario ^d suo testamentum scribendum notis dictauit, & antequam litteris præscriberetur, ^e vita defunctus est. quæro an hæc dictatio valere possit. respondit, militibus quoquo modo velint, & quo modo possunt, testamentum facere concessum esse. ita tamen, vt hoc ita subsequutum esse legitimis prolationibus ostendatur. Idem respondit, ex testamento eius qui iure militari testatus esset, seruum, qui licet sub conditione legatum meruit, etiam libertatem posse sibi vindicare. Idem ^f respondit, Lucius Titius miles testamentum ita fecit, PAMPHILA SERVA MEA EX ASSE MIHI HERES ESTO. alio deinde capite Sempronio commilitoni suo eandem Pamphilam reliquit. cuius fidei commisit, vt ea Manumitteret. quæro, an heres esset Pamphila,

^a esse.

^b esse.

^c Falsè in quibusdam legimus immunitis

^d Notarius, seruus erat, qui notis scribebat: quæ sunt autem notæ, explicat Plutar. in Catone.
^e per scriberetur,

^f Item

phila, atque si directo accepisset libertatem. respondi intellegendum militem, qui ancillam suam heredem instituerat, ignorasse, posse ex ea institutione etiam libertatem ei competere. & ideo sine causa postea à conuilitone petisse, ut eandem manmitteret. cum^a ex priore scriptura libera & heres effecta est, postea nullo præiudicio voluntati factò frustra legata est.

a iurcuram

XLI. TRYPHONINVS ¶ libro octauo decimo Disputationum ¶

Miles ita heredem scribere potest, QVOAD VIVIT TITIUS, HERES ESTO. POST MORTEM EIVS SEPTICIVS. sed si ita scripserit, TITIUS VSQUE AD ANNOS DECEM HERES ESTO, nemine substituto: intestati causa post decem annos locum habebit. & quia diximus ex certo tempore, & vsque ad certum tempus^b milites posse instituere heredem: his consequens est, ut antequam dies veniat, quo admittatur institutus, intestati hereditas deferatur.

b Militare priuilegium est: nam pag. iur hoc non possunt. si quid de here. insti. l. ubi veritas ex die.

& quod in bonorum portione ei licet, hoc etiã in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem priuilegio cõpetat. Mulier, in qua^c turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento mi-

c quam

litem aliquid capere potest, ut Diuus Hadrianus rescripsit. nec tutorem ei qui in aliena est potestate, miles dare potest. Si miles ex heredeauerit filium, vel sciens eum filium suum esse, silentio præterierit: an legatum à substituto eius^d dare possit, quaesitum est. dixi non posse: licet ampla legata reliquerit.^e

d ei dari

3 Exheredato miles & emancipato filio substituere potest. verum hoc ius in his exercebitur, quæ ab ipso ad eum cui substituit peruenierint: non etiam in his, si^f quæ habuerit, vel postea adquirent. nam & si filio suo, viuo adhuc auo, substituit: post aduersitatem ei aui hereditatem nemo diceret ad substitutum pertinere. Si militis adita non fuerit hereditas, an substitutio quam pupillo fecit valeat, quaeritur. & consequens erit hoc dicere, quia permittitur militem^f filio facere testamentum, quamuis sibi non fecerit.

e Vigl. ad tit. de pupill. substi. §. non soluta legè inserp. p. n. x. i. legata reliquit exheredato. Miles & quomodo a in pugnatib. c. §. non soluta de pup. substi. i. n. s. i. in quo agitur de filio qui in potestate veniens non est: suam enim vide. f milita

XLII. VLPIANVS ¶ libro quadragesimo quinto ad Edictum ¶

EX eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est: ante non. proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti^g tirones sint, & publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. debent enim in numero referri.

g lecti vel tirones

XLIII. PAPINIANVS ¶ libro sexto Responsorum ¶

Filius familias equestri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, cingi confestim iussus, testamentum de ca-

de ca-

*a Nota hic licere fili-
os militum de castris si
peculio testari, iure
verò militari necne,
non exprimitur. Vigl.
ad. §. sed & si. de. ar-
bitrio. mil. iustis.*

de castrensi^a *peculio* facere potest.

XLIIII. VLP IANVS ¶ libro quadragesimo quin-
to ad Edictum¶

Rescripta principum ostendunt omnes omnino, qui eius
sunt gradus, vt iure militari testari non possint, si in hosti-
co deprehendantur, & illic decedant: quomodo velint, &
quomodo possint, testari, siue præses sit prouinciæ, siue quis
alius qui iure militari testari non potest.

DE ADQVIRENDA VEL OMITTEN-
DA HEREDITATE

TIT. II.

PAVLVS ¶ libro secundo ad Sabinum¶

QVI TOTAM hereditatē acquirere potest, is pro parte
eam scindendo adire non potest.

II. VLP IANVS ¶ libro quarto ad Sabinum¶

Sed & si quis ex pluribus partibus in eiusdem hereditatē
institutus sit, non potest quasdam partes repudiare, quas-
dam agnoscere.

III. IDEM ¶ libro sexto ad Sabinum¶

Quamdiu prior heres institutus hereditatem adire potest;
substitutus non potest.

IIII. IDEM ¶ libro tertio ad Sabinum¶

Nolle adire hereditatem non videtur, qui non potest
adire.

V. IDEM ¶ libro primo ad Sabinum¶

MVtum^b, nec non surdum, etiam ita natos, pro herede ge-
rere, & obligari hereditati posse constat. Eum, cui lege
bonis interdicitur, *heredem* institutum, posse adire heredi-
tatem constat.

De filiis familias adeunte.

VI. IDEM ¶ libro sexto ad Sabinum

QVI^c in aliena est potestate, non potest in utrum hereditati
obligare eum in cuius est potestate: ne ari alieno pater
obligaretur^d. sed in bonorum possessione placuit ratam ha-
beri posse eam, quam citra voluntatem adgnouit is qui pote-
testati subiectus est. sed & si legitima hereditas filio delata sit
ex senatusconsulto Orfitiano matris, idem erit probandum.

Sed & si non adierit filius, diu tamen possedit pater here-
ditatem: credendus est^e admississe hereditatem, vt Diuus Pius
& Imperator noster rescripserunt. Si is qui putabat se fi-
lium familias, patris iussu adierit: eum neque sibi neque ei qui
iussit, quæsisse hereditatem constat. quamquam is, quem pa-
ter iussit adire, & decessit, si adierit iā mortuo patre, obliget
se he-

*b Consensu l. 4. de
testam. mil. l. 1. qui
a qui. mar.*

*c Alci. Bb. q. 1. pa-
rad. c. 2.*

d obligetur

e vterque adiit e

se hereditati: vt Iulianus libro trigensimo^a primo digestorum scripsit, nam^b eum qui dubitat vtrum filiusfamilias, an paterfamilias morte patris factus sit, posse adire hereditatē magis admittit. Interdum filiusfamilias & sine aditione adquirent hereditatem his in quorum sunt potestate. vtputa si nepos ex filio exheredato heres sit institutus. patrem enim suū sine aditione faciet heredem, & quidem necessarium. Sed si quis heres institutus adoptetur à filio exheredato, necessariū cum non facit, sed iuberi debet, vt adeat: quoniam mortis tempore in potestate non fuerit. nam per eum quis existerē necessarius non potest, qui ipse non esset extaturus.

a libro tricēsimu
b nam & eum

De metu.

4 Celsus libro quintodecimo digestorum scripsit, eum, qui metu verborū^c, vel aliquo timore coactus fallens^d adierit hereditatem, siue liber sit, heredem non fieri placet: siue seruus sit, dominum heredem non facere.

c verberum,
d id est, clanculante
pro eo positum est,
quod Græci dicunt
λαβόμενος.

De substitutione vulgari.

VII. PAVLV S^{II} libro primo ad Sabinum^{II}

SI quis filiumfamilias heredem instituerit, & ita scripserit, SI MIHI TITIVS ISTE FILIVS FAMILIAS HERES NON ERIT, SEMPRONIUS HERES EST: filio adeunte iussu patris, substitutus excluditur.

De abstentione hereditatis.

1 Si filius prius quā sciret se necessarium extitisse patri heredem, decesserit relicto filio necessario: permittendum est nepoti abstinere se aui hereditate, quia & patri eius idem tribueretur. In omni successione qui ei^e heres extitit qui Titio heres fuit, Titio quoque heres videtur esse: nec potest Titij omittere hereditatem.

e eius

Qui possint adire.

VIII. VLP IANVS^{II} libro septimo ad Sabinum^{II}

MORE nostræ ciuitatis neque pupillus neque pupilla sine tutoris auctoritate obligari possunt. hereditas autē quin obliget nos ari alieno, etiā si non sit soluendo, plus quā manifestum est. de ea autem hereditate loquimur, in qua non succedunt huiusmodi personæ quali necessariae. Impubes qui in alterius potestate est, si iussu eius adierit hereditatem: licet consilij capax non fuerit, ei acquirit hereditatem.

VIII. PAVLV S^{II} libro secundo ad Sabinum^{II}

PUPILLUS si fari possit, licet^g huius ætatis sit, vt causam adquirendæ hereditatis non intellegat: quamuis non videatur scire huiusmodi ætatis puer: neque enim scire, neque discernere talis ætas potest, non magis quā furiosus: tamē cum tutoris auctoritate hereditatem adquirere potest, hoc enim favorabiliter eis præstat.

f Coniuge l. 5. de
reg. iur.
g huius tamen

X. VLP IANVS [¶] libro septimo ad Sabinum [¶]

SI ex affe heres destinauerit partem habere hereditatis, videtur in affem pro herede gessisse.

XI. POMPONIUS [¶] libro tertio ad Sabinum [¶]

IMpuberibus liberis omnimodo abstinendi potestas fit, puberibus autem ita, si se^a non immiscuerint.

^a se bonis non miscuerint.

De suo herede.

XII. VLP IANVS [¶] libro vndecimo ad Edictum [¶]

^b Sumpta est hæc lex ex interpretatio-
ne ad vltic de minor.
^c non est
^d Sunt qui ita lo-
guunt, iuris Victori-
no, alij diui Seue-
ri & Victorij.

EI qui^b i^e non miscuit hereditati paternæ, siue maior sit siue minor, non esse^c necesse prætorem adire, sed sufficit se non miscuisse hereditati. & est in sementibus Viuius^d Soteri & Victorino rescriptum, non esse necesse pupillis in integrum restitui ex auito contractu, quorum pater constituerat non adgnosceret hereditatem, neque quicquam amouerat, vel pro herede gesserat.

De repudiatione.

XIII. IDEM [¶] libro septimo ad Sabinum [¶]

IS qui heres institutus est, vel is^a cui legitima hereditas delata est, repudiatione hereditatem amittit. hoc ita verum est, si in ea causa erat hereditas, vt & adiri posset. ceterum heres institutus sub condicione, si ante condicionem existentem repudiavit, nihil egit, qualisqualis fuit condicio. etsi in arbitriū collata est. Si quis dubitet, viuat testator, necne repudiando nihil agit, substitutus quoque similiter, si ante repudiat quam heres institutus decernat de hereditate: nihil valebit repudiatio. Neque filius familias repudiando sine patre, neque pater sine filio alteri nocet, vtrique autem possunt repudiare.

XIII. PAVLVS [¶] libro secundo ad Sabinum [¶]

Idem est etiam si legitima hereditas filiis obuenerit.

XV. VLP IANVS [¶] libro septimo ad Sabinum [¶]

IS qui putat se necessarium, cum sit voluntarius: non poterit repudiare. nam plus est in opinione, quam in veritate.

XVI. IDEM [¶] libro vicentesimo quarto ad Edictum [¶]

ET è contrario, qui se putat necessarium, voluntarius existere non potest.

XVII. IDEM [¶] libro septimo ad Sabinum [¶]

Nec is, qui non valere testamentum, aut falsum esse putat, repudiare potest. Sed si certum sit, falsum non esse quod falsum dicitur: sicut ad eundo acquirit, ita & repudiando amittit hereditatem. Heres institutus, idemque legitimus, si quasi institutus repudiaverit: quasi legitimus non amittit hereditatem, sed si quasi legitimus repudiavit, si quidem scit se heredem institutum, credendus^e est vtrumque repudiasse. si ignorat, ad neutrum ei repudiatio nocebit, neque ad testamen-

^e credendum est

...tariam,

tariam, quoniam hanc non repudiavit: neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata.

I XVIII. PAVLV S libro secundo ad Sabinum^l
S potest repudiare, qui & adquirere potest.

^a Coniuge l. 7. de
l. 2. r.

XVIII. IDEM libro quinquagesimo nono ad
Edictum^l

QVI^b hereditatem adire, vel bonorum possessionem petere
volet: certus esse debet defunctum esse testatorem.

^b Ex sit. de reb. au-
th. iud. possi.

Quid sit pro herede gerere.

XX. VLP IANVS libro sexagesimo primo ad Edictum

PRO^c herede gerere videtur is qui aliquid facit quasi he-
res. & generaliter Iulianus scribit, eum demum pro he-
rede gerere, qui aliquid quasi heres gerit. pro herede autem
gerere, non esse facti^d quam animi. nam hoc animo esse de-
bet, ut velit esse heres. ceterum si quid pietatis^e causa fecit, si
quid custodiæ causa fecit, si quid quasi non heres egit, sed quasi
alio iure dominus: apparet, non videri pro herede gessisse. &
ideo solent testari liberi qui necessarij existunt, non animo he-
redis se gerere quæ gerunt: sed aut pietatis, aut custodiæ cau-
sa, aut pro suo. ut puta patrem sepeliuit, vel iusta^e ei fecit. si
animo heredis, pro herede gessit. enimvero si pietatis causa
hoc fecit, non videtur pro herede gessisse. Servos heredita-
rios pavit, iumenta^f aut pavit aut distraxit; si hoc ut heres
gessit, pro herede. aut^g si non ut heres, sed ut custodiat, aut^h
putavit sua, aut dum deliberat, quid fecit, consulens ut saluæ
sint res hereditariæ, si fortè ei non placuerit pro herede ge-
rere: apparet non videri pro herede gessisse. proinde & si
fundos aut ædes locavit, vel fulsit, vel^h quid aliud fecit, non
hoc animo, quasi pro herede gereret: sedⁱ dum ei qui substitu-
tus est, vel ab intestato heres exstaturus, prospicit: aut res tem-
pore perituras distraxit: in ea causa est, ut pro herede non ges-
serit, quia non hoc animo fuerit. Si quid tamen quasi heres
petit, sed ex his quæ ad heredem extraneum non transeunt: vi-
deamus, an oneribus se immerferit^k hereditariis. ut puta à li-
berto parentis operas petit: has heres extraneus petere non
potuit. hic tamen petendo consequi potest. & constat pro
herede eum non gessisse: cum petitio earum etiam creditoribus
competat, & maximè futurarum. sed & qui in sepulchrū
hereditarium mortuum intulit, obligari paternis creditoribus
non est existimandus, ut Papinianus ait, quæ sententia hu-
manior est, licet Iulianus contra scripserit. Papinianus
scribit, filium heredem institutum, qui se bonis paternis ab-
stinuit, v. Olgò putare quosdā, si à statulibero pecuniā accepit,
à creditoribus conveniendū: siue nummi peculiare fuerint,
siue non fuerint. quia ex defuncti voluntate accipitur, quod

^c Ex sit. de reb. au-
th. iud. possi.

^d Haloader cum non
animadvertisset hæc
phrasim vstratū esse
iurisconsultis, legis-
tam facti. Augusto
libr. 1. p. emend. c. 2.

^e Id est, funerandi
officiū implentis: hæc
locutus est L. de in-
iur. voc. signari lin-
gue Latine homines
legerunt hæc buita-
f iumenta heredita-
taria
g ac si non
h aut quia

ⁱ sed & dum

^k immiscuerit
l petit officiales,
quas
ut poterat,

condicionis implendæ causa datur. Julianus autem, & si non abstinuit, idem existimauit. Ita demum autem pro herede gessit. Se ait Papinianus, si solus heres sit, ceterum si coheredem habeat, & coheres adiit: non est cogendus, inquit, is qui accipit à statulibero, actiones creditorum suscipere, nam cum se filius abstinet, idem debet consequi iure prætorio, quod emancipatus consequitur, qui hereditatem repudiavit. quo factò statuliber filio nominatim pecuniam dare iustus, potuisset non heredi dando ad libertatē peruenire. itaque tunc pro herede geri dicendum esse ait, quotiens accipit quod citra nomen & ius heredis accipere non poterat. Si sepulchri^b violati filius aget, quamuis hereditarij: quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis immiscere. hæc enim actio pœnam & vindictam, quam rei^d per executionem continet.

g & non

^b Hoc quoque ex Papinianus est, si quis in sepulchro violat.

^c Pœnam violati sepulchri id Solone imp. sua refert Cic. lib. 2. de legibus.

^d Id est pœnis omnium rei persecutione aut, non rei persecutione, eadem iheres est in titio huius legis.

XXI. IDEM^h libro septimo ad Sabinum^h

SI quis extraneus rem hereditariam quasi subripiens vel exipilans tenet, non pro herede gerit. nam admissum contrariam voluntatem declarat. Interdum autem animus solus cum obstringet hereditati, ut puta si re non hereditaria quasi heres usus sit. edita demum pro herede gerendo acquireret hereditatem, si iam sit^h ei delata. ceterum ex quibus causis repudiantem nihil agere diximus, ex istis causis nec pro herede gerendo quicquam^e agere sciendum est. Si quis partem ex qua institutus est ignorauit, Julianus scribit nihil ei nocere, quominus pro herede gereret. quod & Cassius probat, si condicionem, sub qua heres institutus est, non ignorat. si tamen extitit condicio, sub qua [substitutus] est. Quid tamen si ignorat condicionem extitisse? puto posse adire hereditatē, quemadmodum si ignoret, an coheredis, cui substitutus est, repudiatione portio ei delata sit.

^e quidquam agere. Sciendum est (vt Iulianus ait) si quis pro herede gerat.

^h institutus

XXII. PAVLVS^h libro secundo ad Sabinum^h

SI is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defunctum seruum suum esse, & quasi peculium eius nactus sit: placet non obligari eum hereditati. Idem ergo dicemus, ut ait Pomponius, si quasi libertini^h sui, cum ingenuus esset, bona eius occupauit. nam ut quis pro herede gerendo obstringat se hereditati, scire debet qua ex causa hereditas ad eum pertineat. veluti adgnatus proximus iusto testamento scriptus heres, antequam tabulæ proferantur, cum existimaret intestatoⁱ patrem familias mortuum, quamuis omnia pro domino fecerit, heres tamen non erit. Et idem iuris erit, si non iusto testamento scriptus heres, prolatis tabulis, cum putaret iustum esse: quamuis omnia pro domino administrauerit, hereditatem tamen non adquiret.

ⁱ liberti

^k ab intestato

XXIII. POMPONIVS ¶ libro tertio ad Sabinum¹

IN repudianda hereditate vel legato, certus esse debet de suo iure is qui repudiat.

XXIII. VLP IANVS ¶ libro septimo ad Sabinum¹

¶ Vit^a quaestionis, an pro herede gerere videatur, qui pretiū hereditatis omittendæ causa capit. & optinuit, hunc pro herede quidem non gerere, qui ideo accepit, ne heres sit: in editum tamen pretoris incidere. siue igitur à substituto non heres accepit, siue à legitimo: mortis causa accepisse videtur. Idemquæ erit. ^b & si non accepit: sed promissa sit ei pecunia, nam & stipulando mortis causa capit.

De hereditate adita à seruo aut filiofamilias.

XXV. IDEM ¶ libro octauo ad Sabinum¹

SI quis mihi bona fide seruitat seruus alienus iussu meo hereditatem adeundo nihil promouebit: nec adquiret mihi. nec fructuarius quidem seruus. Seruus municipi^c vel collegij vel decuriæ heres institutus, manumittus, vel alienatus adhibet hereditatem. Si fisci seruus sit, iussu procuratoris Cæsaris adhibet hereditatem, vt est sæpe rescriptum. Si quis plane seruus poenæ^d fuerit effectus, ad gladiū vel ad Venias vel in metallum damnatus: si fuerit heres institutus, pro non scripto hoc^e habebitur. idque Diuus Pius rescriptit.

De iussu paterno.

3 Iussum^f eius, qui in potestate habet, non est simile^g tutoris auctoritati, quæ interponitur perfecto negotio. sed præcedere debet, vt Gaius Cassius libro^h secundo iuris ciuilibis scribit. & putat vel per internuntium fieri posse, vel per epistolā. Sed vtrum generaliter QUAE CVM QVE TIBI HEREDITAS FVERIT DELATA, an specialiter? & magis placet, vt Gaius Cassius scribit, specialiter debere mandare. An^k nominatim de viui hereditate: mandari possit, quaeritur. sed ego non puto recipiendum, vt de viui hereditate mandetur. Plane si rumor fuit Lucium Titium decessisse, poterit ei mandare, vt si scripsit eum, m adeat. aut si clausæⁿ adhuc tabule sunt, & sit incertum an filius scriptus sit heres. Sed quid si mandauit vt hereditatem colligat: an videtur mandasse vt adeat? quid si vt petat bonorum possessionem? aut vt rem hereditariam distrahat? aut quid si petitam bonorum possessionem ratam habuit, mox filius adeat hereditatem? vel quid si pro herede gerere mā lauit, filius adiit hereditatem? an iussu videatur adisse, dubitari potest. immo verius est, ex his omnibus additione esse introducendam. Pater filio ita scripsit, SCIO FILI, QVOD PRO TVA PRVDENTIA INVIGILABIS HEREDITATI DELATAE TIBI^o LVCII TITII. puto iussu patris adisse. quid si mandauit, SI EXPE-

^a Continget ei, p
qui iussu causa
pa. & i. qui pretis de
mortis causa don. &
l. 6. de reg. iur. infido

^b Idem iuris erit,

^c municipij,

^d De seruū poena
Celsus Rho sig. lib.
13 le. 1. antiq. cap. 130
^e hic habebitur,

^f iussus
^g similis
^h libro 2. prim^o

ⁱ mandari.
^k Sed an

^l mandari,
^m cum heredem
ⁿ clausæ

^o à Lucio Titio

DIT ADIRE, ADITO? SI PVTAS EXPEDIRE,
ADIRE ADITO? erit iussu aditum, Si coram Titio iussit
 a scilicet adire, si arbitrio Lucij Titij: rectè puto iussisse. Sed si manda-
 uit quasi ex assè instituto, & inueniatur ex parte: non puto ex
 iussu adisse. quòd si ex parte iussit, potest ex assè adire. aliter
 atque si mandauit quasi ab intestato, & ex testamento adiit.
 nam non puto quicquam egisse. at si ex testamento manda-
 uit, poterit & ab intestato: quoniã non fecit deteriore con-
 ditionem patris. Idemque & si quasi instituto præcepit, &
 inueniatur substitutus, vel contra. sed si mandauit vt patris
 b iussu adiret, sit autè & impuberi substitutus: non sufficit iussum. b
 planè si sic mandauit, si qua ex testamento Lucij Titij defe-
 ratur hereditas: potest defendi iussu adisse. Sed si posteaquam
 c iussu sit, iussit, c pœnitentiam egit prius quàm adiret: nihil agit ad eun-
 do. Item si se adrogandum dederit prius quàm filius adiret,
 non est acquisita hereditas.

XXVI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum¹

SI ego & seruus meus, vel filius heres institutus sit: d si iussu
 d sim: ro filio vel seruo^c adire, statim & ex mea institutione me
 e seruo meo heredem esse Pomponius scribit. idem & Marcellus probat
 & Iulianus.

XXVII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum¹

Neminem pro herede gerere posse viuo eo cuius in bonis
 gerendum sit, Labeo ait.

XXVIII. VLPPIANVS libro octauo ad Sabinum¹

Aristo existimat, prætorem aditum facultatem facere de-
 bere heredi, rationes defuncti ab eo petere, penes quem
 depositæ sunt, deliberanti de adeunda hereditate.

XXVIII. POMPONIVS libro tertio ad Sa-
 binum¹

Qui heres institutus prohibeatur ab eo, qui vna institutus
 iam hereditatem adiit, tabulas, litteras, rationes inspi-
 cere mortui, vnde scire possit an sibi adeunda esset hereditas,
 non videtur pro herede gerere.

De iussu paterno.

XXX. VLPPIANVS libro octauo ad Sabinum

CVM quidam legationis causa absens filium heredem in-
 stitutum non potuisset iubere adire in prouincia agentè,^f
 Diuus Pius rescripsit cõsulis, subuenire ei oportere mortuo
 filio: eo quòd reipublicæ causa aberat. Quod dicitur, PRO-
 XIMVS A FILIO POSTVMO HERES, DVM MV-
 LIER PRAEGNAS EST, AVT PVTATUR ESSE,
 ADIRE HEREDITATEM NON POTEST: SED SI
 SCIT NON ESSE PRAEGNATEM, POTEST: S
 accipe proximus à ventre qui suum heredem pariturus est.^h

^h Et

ageat

g potest accipere.
 Rectior est Fls. ver-
 ba enim hac accipe
 proximus &c. in-
 terpretatio sunt inuis
 consilia. Itaque n. a.
 in filiis licet scribi
 non debent.

h. c. d. b.

¶ Et nō solūm ad testatos hæc verba, verūm ad intestatos quoque pertinent. & in eo ventre idem accipias, qui legitimum vel consanguineum pariturus est. quoniam mortis tempore qui in utero est, quantum ad moram faciendam inferioribus, & sibi locum faciendum si fuerit editus, pro iam nato habetur. Idemq; & per bonorum possessionem edictalem. Denique prætor ventrem mittit in possessionem. siue igitur putem prægnatē, siue sit re vera prægnas, quæ eum paritura est qui suus heres futurus est: adire hereditatem non possum. quoniam in eo est, ut rumpatur testamentū, nisi si proponas ventrem institutum vel exheredatum.

a Denique, & per bonorum possessionem talem prætor ventrem mittit in possessionem.
b futurus effectus & in eo

An ob partum nasciturum impediatur aditio.

- 2 Quod dicitur SI PUTETUR ESSE PRÆGNAS: sic accipiendum est, si dicat se prægnatē. quid ergo si ipsa non dicat, sed neget: alij dicant prægnatē esse? adhuc adiri hereditas non potest, finge obstetrices dicere. quid si ipse putat solus? si iusta ratione ductus, non potest adire. si secundū multorum opinionem, potest. quid ergo si prægnas fuit, cum putaret heres non esse prægnatē, & adit: mox abortū factum est? procul dubio nihil egerit. Totiens igitur ei sua præsumptio proficit, quotiens concurrat cum veritate. sed & si ipsa mulier heres instituta sit, quæ se prægnatē fingit, adeundo adquiret hereditatem. per contrarium non adquiret, si se putet prægnatē, cum non sit. Suum heredem certum est esse heredem esse, et si putat esse prægnatē mulierem quæ non est prægnas. Quid si vnum in utero habeat, an ex parte dimidia sit heres? siue institutum postumum proponas, siue intestatum patrem decessisse. quod & Sextum [Proponium] opinatum Tertullianus libro quarto quæstionum refert. putasse enim, sicuti cum vacuo utero suus ex assē heres est, ita & cum vnum gerit, nec per naturam humanæ conditionis alium partum formare potest, quod quidem post certum tempus conceptionis eueniet: ex parte dimidia & ignorantem fore heredem. nō ex quarta, ut Iulianus putat. Scientia autem vel opinio, si filius familias vel ieruus instituti sunt, utrum ipsorum, an domini vel patris accipienda sit? finge patrem putasse prægnatē, filium certum esse finge, & sic adire: an adquirat hereditatem? puto adquirere. sed contra, non adquirere. Si certus sum non esse falsum testamentum, vel irritum, vel ruptum, licet dicatur esse, possum adire hereditatem.

Ius accrescendi.

XXXI. PAULVS libro secundo ad Sabinum

Heredi cum postumo instituto reliquæ partes adcrefcunt quæ postumo datæ sunt, si certum sit nō esse prægnatē, licet heres ignoret.

An ignorantia, vel dubitatio impediatur aditionem.

XXXII. VLP IANVS ¶ libro octauo ad Sabinum^d

Heres institutus si putet testatorem viuere, quamuis iam defunctus sit: adire hereditatem non potest. sed & si scit se heredem institutum, sed utrum pure an sub condicione ignoret: non poterit adire hereditatem, licet pure heres institutus sit. &^a sub condicione, licet^b paruerit condicione. Sed & si de condicione testatoris incertus sit, paterfamilias an filiusfamilias sit: non poterit adire hereditatem, etsi eius condicione sit in veritate^c ut testari poterit.

^a vel sub
^b & paruerit

^c ut in veritate: hęc
transpositio nihil im-
mutat sententiam.

XXXIII. PAVLVVS ¶ libro duodecimo ad Plautium^d

Quod si dubitet, apud hostes decessit an ciuis Romanus: quoniam utroq; casu est ius ad eundem, & in re est ut possit adire: dicendum est posse adire.

XXXIII. VLP IANVS ¶ libro octauo ad Sabinum^d

Sed licet^d si de sua condicione quis dubitet, an filiusfamilias sit: posse eum acquirere hereditatem iam dictum est. Cur autem, si suam ignoret condicione, adire potest: si testatoris, non potest: illa ratio est, quod qui condicione testatoris ignorat, an valeat testamentum dubitat. qui de^d sua, de testamento certus est. Sed & si cum esset pure institutus, putauit^e sub condicione, & impleta condicione quam iniectam putauit adire: an possit acquirere hereditatem? consequens est dicere, posse eum adire. maxime cum hęc suspicio nihil ei offerit, nec periculum adtulerit. Facilius quis admittet, si quis pure institutus putabit se sub condicione institutum, condicioneq; impletam, quam in euentum putabat. nam in nullo hęc suspicio offertur.

^d qui suam, vel qui
de sua quidem,
e putat

Ius accrescendi.

XXXV. IDEM ¶ libro nono ad Sabinum^d

Si quis heres institutus ex parte, mox Titio substitutus, antequam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas, pro herede gesserit: erit heres ex causa quoq; substitutionis. quoniam inuito quoq; ei adcrevit portio. idem dico, & si filiusfamilias vel seruus iussu domini vel patris adierint hereditate, mox emancipatus vel manumissus ex causa substitutionis addeant. ferunt namque heredes. sunt enim appedices precedentis institutionis. § Si exclusus per condicione sibi datam pater filium iussit adire, dicendum erit, eum non quassisse suam portionem. Sed si ex duobus filiis vnum iusserit, debet & alium filium iubere adire.

^e addeat.

^d Hęc pertinet ex em-
plum, quod diffusè
tractat M. Cret. lib. 2.
de Inuen. Rhet. ubi
constitutionem nego-
tialium explicat.

XXXVI. POMPONIVS ¶ libro tertio ad Sa-
binum^d

Si ex sua parte dominus vel pater adierit: necessarium est iussum, ut filius vel seruus coheredes addeant.

XXXVII.

XXXVII. IDEM ¶ libro quinto ad Sabinum ¶

Heres in omneius mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit, cum & ea quæ in nominibus sint, ad heredem transeant.

XXXVIII. VLP IANVS ¶ libro quadragesimo tertio ad Edictum ¶

Si duo sint necessarij heredes, quorum alter se abstinet, alter posteaquam prior abstinet immiscuit se: dicendum est, hunc non posse recusare quo minus tota onera hereditaria subeat, qui enim scit aut scire potuit, illo abstinente se oneribus fore implicitum, ea condicione adire videtur.

a necessarij instituti

XXXVIII. IDEM ¶ libro quadragesimo sexto ad Edictum ¶

Quamdiu potest ex testamento adiri hereditas, ab intestato non defertur.

b Ex tit. de bo. possef.

XL. IDEM ¶ libro quarto Disputationum ¶

Questum est, an licet quis paternæ hereditatis nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat, vel faciat: an creditoribus paternis cogatur respondere. ut puta si impuberi fuerit substitutus. in qua specie Iulianus libro vicentesimo sexto digestorum scripsit, incidere eum in edictum, si se immiscuerit impuberis hereditati. nam qui iudiciū parentis oppugnaverit, non debet ex eadem hereditate quicquam consequi. Sed Marcellus eleganter distinguit, multum interesse, utrum ex asse fuerit institutus in patris testamento, an ex parte. ut si ex parte, potuerit sine metu remota patris successione, impuberis hereditatem amplecti.

c libro vicentesimo quarto

d eum non debere

De suo hered.

XLI. IULIANVS libro vicentesimo sexto Digestorum

Filius, qui se paterna hereditate abstinet, si ex heredati fratris hereditati se immiscuerit, & pro herede gesserit: poterit ex substitutione hereditatem optinere.

XLII. VLP IANVS libro quarto Disputationum

Iulianus libro vicentesimo sexto digestorum scripsit, si pupillus paterna hereditate se abstinuisset, deinde ei aliquis heres extritisset: non esse eum compellendum creditoribus paternis respondere, nisi substitutus ei fuit. inclinatur enim in hoc, ut putet substitutum etiam patris onera subiturum. quæ sententia à Marcello rectè notata est. impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem. metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit. alioquin, inquit, & si frater fuit, omissa causa testamenti, ab intestato possidebit hereditatem. & quidem impunè. nec enim videtur voluisse fraudare edictum, qui sibi prospicit

e fuisset,

ne oneribus patris pupilli hereditas implicaretur. sed quod in fratre scripsit, credo ita intelligendum, si non impuberis frater fuit, sed testatoris. ceterum utique si frater à patre fratri substitutus impuberi sit: sine dubio necessarius heres existet.

a fratris

q societate,

Si in societatem, b quam viuo patre inchoauerat filius, post mortem patris perseuerauerit: Iulianus rectè distinguit, interesse vtrum rem coeptam sub patre perficit, an nouam inchoauit. nam si quid nouum in societatem c inchoauit, non videri d miscuisse hereditati patris scripsit. Si seruum paternum filius manumiserit, sine dubio miscuisse se paternæ hereditati videbitur. Proponebatur filius à patre de castrensi peculio seruos comparasse: eosq; à patre manumittere rogatus, e cum heres esset ab eo institutus. quærebatur, si se abstinuisset paternæ hereditate, eosq; manumisisset: an miscuisse se paternæ hereditati videatur. dicebamus, nisi euidenter quasi heres manumisserit: non de Vere eum calumniam pati, quasi se miscuerit hereditari.

e societate

d se miscuisse, si
immiscuitur

e rogatus esset,

XLIII. IULIANVS ¶ libro trigensimo Digestorum ¶

Heres per seruum hereditarium eiusdem hereditatis partem, vel id quod eiusdem hereditatis sit, adquirere non potest.

Restitutio in integrum.

XLIII. IDEM ¶ libro quadragesimo septimo Digestorum ¶

f abstinuit

Quotiens pupillus patri heres extitit, & abstinet f se hereditate: quamuis patris bona sub creditoribus fiant, tamen rata haberi debent quæcumque pupillus bona fide gesserit. & ideo ei qui fundum tutore auctore à pupillo emerit, iucurrendum erit. nec interest pupillus soluendo sit, necne.

De seruo adeunte.

XLV. IDEM ¶ libro primo ad Verseium Ferocem ¶

g dotalium seruum

Aditio hereditatis non est in opera seruili. idcirco si seruus dotalis adierit, actione de dote eam hereditatem mulier reciperauit. quamuis ea quæ ex operis dotalium h adquiruntur, ad virum pertineant. Et cum quæstus & compendij societas initur, quidquid ex operis suis socius adquisierit, in medium conferet. sibi autem quisq; hereditatem acquirit. Præterea nec fructuarius quidem seruus iussu eius qui usufructum in eo habet, adire hereditatem poterit. Et quod à quibusdam responderetur, si liber homo qui bona fide mihi seruiebat, propter me heres institutus erit, posse cum iussu meo adire hereditatem: potest verum esse, ut intelligatur non opera sua mihi acquirere, sed ex re mea, sicut in stipulando, & per traditionem accipiendo ex re mea mihi adquirat.

Dubita-

*Dubitatio impedit aditionem.*XLVI. AFRICANVS ¶ libro primo Quæstionum¹

CVM falsum testamentum diceretur, ^a si quidem ipse heres ^a diceretur, accusaretur: ^b quoniam certus esse debeat se falsum non ^b accusatum fecisse, rectè adibit hereditatem. sin autem alius argueretur citra conscientiam eius, non potest adire: quasi dubitet verum esse testamentum.

*De furioso.*XLVII. IDEM ¶ libro quarto Quæstionum¹

QVI seruum suum heredem institutū acire iusserat, prius quàm ille adiret, furiosus est factus. negavit, rectè seruum aditurum. quoniam non nisi voluntate domini acquiri hereditas potest. furiosi autem voluntas nulla est.

XLVIII. PAVLVS ¶ libro primo Manualium¹

SI quis alicui mandauerit, vt si æstimauerit, peteret sibi bonorum possessionem: & postquam ille petit, furere cœperit: nihilo minus acquisita est ei bonorum possessio. quòd si antequam ille petat, is qui mandauit petendum, ^c furere cœperit: dicendum non est statim ei acquisitam bonorum possessionem. igitur bonorum possessionis petitio rati habitione debet confirmari.

XLVIII. AFRICANVS ¶ libro quarto Quæstionum¹

PVILLUM etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem adeundo obligari ait.

L. MODESTINVS ¶ libro singulari de Erematicis¹

SI per epistulam seruo pupilli tutor hereditatem adire iusserit: si post i. abscriptam^d epistulam tutor moriatur, antequam ^d scripream ex epistula seruus adiret: nemo dicturus est obligari postea pupillum hereditati.

*Dubitatio.*LI. AFRICANVS ¶ libro quarto Quæstionum¹

EVM qui duobus testamentis eiusdem testatoris heres scribitur, cum dubitet num posterius falsum sit: ex neutro eorum posse adire hereditatem placet.

Forma iussus seruanda est.

Filius familias heres scriptus^e patrem suum certiore fecerat, videri sibi soluendo esse hereditatem. pater rescripserat, sibi parum idoneam renuntiari. itaq; debere eum diligentius explorare: & ita adire, si idoneam comperisset. filius acceptis litteris patris, adiit hereditatem. dubitatum est, an rectè adisset. ^f probabilius diceretur, ^g quam diu persuasum ei nō sit soluendo esse hereditatem, patrem non obligasse. Sed & si quis ita dixerit: SI SOLVENDO HEREDITAS EST, A DEO HEREDITATEM; nulla aditio est.

In iussu

Iustus non necessarius.

LII. MARCIANVS [¶] libro quarto Institutionum

a habere

b benevolentiam

Cum heres institutus erat filius, & habebat^a patrem furiosum, in cuius erat potestate: interponere se suam benivolentiam^b Diuus Pius rescripsit. vt si filius familias adierit, perinde habeatur, atq; si pater familias adierit: permittitq; ei & seruos hereditatis manumittere. Qui ex parte heres institutus est purè, ex parte sub condicione solus: etiam pendente condicione si adierit hereditatem, ex assè heres erit. quia solus heres futurus est omnimodo: nisi habeat in condicione Iam partem substitutum.

LIII. GAIVS [¶] libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

c accipit

Qui ex duabus partibus heres institutus fuerit, ex alia purè, ex alia sub condicione: & ex pura institutione adierit, & decesserit, posteaq; condicio extiterit: ea quoq; pars ad heredem eius pertinet. Qui semel aliqua ex parte heres extiterit, deficientium partes etiam inuito excipit. ^cid est tacitè ei deficientium partes etiam inuito ad crescunt.

LIIII. FLORENTINVS [¶] libro octauo Institutionum[¶]

d iam tunc in fortis

Heres quandoq; ad eundo hereditatem, iam tunc^d à morte successisse defuncto intellegitur.

Abstentio post aditionem.

e Marcellus

LV. MARCIANVS [¶] libro secundo Regularum[¶]

Cum hereditate patris necessarius heres se abtineat, condicio coheredi siue suo siue extraneo deferatur: vt aut totam adgnoscat, aut à toto recedat. & ita se abstinere potest propter alium, qui per suam personam non poterat. si tamen creditores dicant se contentos esse eius portione, quia non potest exonerari, nisi deferatur condicio: & aliter parte abstinere se creditores debent, vt eius adiones ei qui conuenitur dentur.

LVI. VIPIANVS [¶] libro quinquagesimo septimo ad Edictum[¶]

f abtineret:

Sis qui immisit se hereditati decessisset, deinde alter se abtinet: eadem condicio deferenda est heredi eius, quæ & ipsi. quod Marcellus ait.

De suo herede.

LVII. GAIVS [¶] libro vicenimo tertio ad Edictum Prouinciale[¶]

Necessariis heredibus non solum impuberibus, sed etiam nubribus abstinendi se ab hereditate proconsul potestatem facit: vt quamuis creditoribus hereditariis iure ciuili teneantur,

neantur, tamen in eos actio non detur, si velint derelinquere^a hereditatem. Sed impuberibus quidem etiam si se immiscuerint hereditati, præstat abstinendi facultatem. puberibus autem ita, si se non immiscuerint, sed tamen & puberibus minoribus viginti quinque annis, si temerè damnosam hereditatem parentis appetierint, ex generali edicto, quod est de minoribus viginti quinque annis, succurrit: cū & si extranei damnosam hereditatem adierint, ex ea parte edicti in integrū eos restituit.^b Seruis autem necessariis heredibus, si Be^b impuberes sint, hoc non permittitur.

LVIII. PAVLVS ¶ libro secundo Regularum

EX parte heres institutus seruis, & nondum adita hereditate à coherede eius, liber & heres fit necessarius, quia non à coherede, sed à semetipso accipit libertatem, nisi ita institutus fuerit, CVM MIHI QVIS HERES ERIT, STICHVS LIBER ET HERES ESTO.

De iure accrescendi.

LVIII. NERATIVS ¶ libro secundo Membrarum

Qⁱ patri heres extitit, si idē filio impuberi substitutus est: non potest hereditatem eius prætermittere, quod sic recipiendum^c est: etiā si viuo pupillo mortuus erit, deinde pupillo impubes decesserit, nam is qui heres extiterit, pupillo quoque heres necessariò erit, nam si ipsum inuitū obligat, coniungi eam paternæ hereditati, & ad crescendi iure adquiri cuiusque patris heredi existimandum est.

De instituto, qui ab intestato petit.

LX. IAVOLENVS libro primo ex posterioribus Labeonis

Filius emancipatus pater solum heredem instituit. & si is heres non esset, seruum liberum & heredem esse iusserat, filius, tamquam pater demens fuisset, bonorum eius possessionem ab intestato petit: & ita hereditatem possedit. Labeo ait, si probaretur sana mente pater^d testamentum fecisse: filiū ex testamēto patri heredem esse, hoc falsum puto, nam filius emancipatus cum hereditatem testamento datam ad se pertinere noluit, continuò ea ad substitutum heredem transit, nec potest videri pro herede gessisse, qui ut hereditatem omitteret, ex alia parte edicti possessionem bonorum petat. Paulus. ^e Et Proculus Labeonis sententiam improbat, & in Iauoleni sententia^f est.

Ius accrescendi.

LXI. MACER libro primo de officio præfidis

SI minor annis^h posteaquam ex parte heres extitit, in integrū restitutus est: Diuus Seuerus constituit, ut eius partis onus

^a relinqueret

^b restituitur.

^c accipiendum

^d patrem
^e Verba Pauli sunt, nisi ad Labeonem & Iauolenum adijciuntur: quod aliqui rantes. Abiurant, & sunt. f vera est

^g Si tamen velis (quia restitutio omnia in pristinum statum reponit, quod si minor, & restitutio in rem, de mino. supr.) pars acquisita à minore illi accrescet,

qua non accrescet, si ab alio esset acquisita. Quoties h. u. ordum supr. de usufruc. advef.

^h annis viginti quinque

LXVIII. PAVLV S^l libro quinto ad Legem Iuliam
& Papiam^l

CVM solus seruus heres institutus sit, sicut licet vno tempore omnium dominorū iussu adire hereditatem, ita & separatis temporibus singulorum iussu rectè adit. ^a nā quia ^a adibit
^b sapius adit, ^b non ex testamento, sed ex iure dominorum veni- ^b id non eg
^c re ^c utilitatis causa videtur. ne alterius festinatione alterius ^c euenire
ius lædatur.

Quando adenda sit hereditas, aut repudianda.

LXVIII. VLP IANVS || libro sexagesimo ad
Edictum^l

QVAMDIU^d institutus admitti potest, substituto locus non ^d Ex sit. quib. or
est. nec ante succedere potest, quā excluso herede institu- ^d causa possess. est.

tuto. eueniet igitur, vt necessarium sit remedium prætoris & circa denegandas primo actiones & circa præstituendū tempus substituto. quia intra diem primo præstitutum neq; adire hereditatem potest, neq; pro herede gerere. Is autem qui tertio gradu scriptus est, si primo deliberante secundus decedat: ipse potest succedere. ergo exspectamus in singulis, vt prius ^e priusei
eis ^e deferatur hereditas. tunc deinde ^f posteaquam delata est, ^f dcmun

exspectamus diē præstitutum: intra quē ^l diem^l nisi aut adeat aut: pro herede gerat, denegamus ei actiones.

LXX. PAVLV S^l libro quinquagesimo septimo
ad Edictum^l

IN plurium heredum gradibus hoc seruandum est, vt sit testamentum proferatur, prius à scriptis incipiat: deinde transitus fiat ad eos, ad quos legitima hereditas pertinet: etiā si idem sit, ad quem vtroque modo pertineat. nam hoc gradatim consequitur, vt prius ex testamento delatam, deinde legitimam repudiet. Idem iuris est in bonorum possessione, vt prius scriptus repellat bonorum possessionem: deinde is qui ab intestato petere potest. Si verò ei, ad quem legitima hereditas potest pertinere, condicio data sit: nihil constituere potest de legitima antequam dies conditionis ^g transeat. & ideo ^g constitutionis.
dicendum est & in eo casu, si respondit neutram hereditatem ^g Restat est Flor.

ad se velle pertinere: bona defuncti à creditoribus possidenda ^l sunt.^l

De seruo redempto ab hostibus.

LXXI. VLP IANVS || libro sexagesimo primo ad
Edictum^l

SI^h seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & heredem ^h Ex sit. de reb.
eum cum libertate instituerit: magis puto fore eum libe- ^h aut iud. possi.

rum, & necessarium heredem. nam cum scribit ei libertatem, vinculo suo resoluit. & in hoc solū reddit ⁱ iure postliminij, ⁱ redit

vt non iterū seruus eius fiat, cuius erat antequā caperetur: hoc enim

enim satis impium est: sed ^h t³ pristino domino suam æstimationem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus donec pretium soluat. quod libertatis fauore introductum est. Si quis hac lege emptus sit, vt intra certum diem manumittatur, & cum libertate heres institutus sit: an ei succurrendum sit vt se abtineat, videamus. magisque est, vt donec dies non extiterit, ^a possit ei necessarius heres effici. & non possit ^h se abstinere. sin autē dies præteritus fuerit, tunc non necessarius, sed voluntarius heres efficitur. & potest se abstinere secundū exemplum eius, cui fideicommissaria libertas sub cōdicione debebatur. Si quis dederit nummos domino, vt manumittatur: puto huic omnimodo esse succurrendum.

De beneficio abstinendi.

Prætor ait, SI PER EVM EAMVE FACTVM ERIT, ³ QVO QVID EX EA HEREDITATE AMOVERETVR. Si quis suus se dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit: abstinendi beneficium non habebit. Non dixit prætor, SI QVID AMOVERIT, sed SI PER EVM EAMVE FACTVM ERIT, QVO QVID EX EA AMOVERETVR. siue ergo ipse amouerit, siue amouendum curauerit: edictum locum habebit. Amouisse eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuerterit, aut consumpserit. Ait prætor, QVO QVID EX EA AMO- ⁴ VRETVR: siue autem vna res siue plures fuerint amota, edicto locus est. siue ex ea hereditate sint, siue ad eam hereditatem pertineant. Amouere non viderut, qui non callido ⁵ animo nec maligno rem reposuit. ne is quidem qui in re errauit, dum putat non esse hereditariam. si ^b igitur non animo amouendi, nec vt hereditati damnum det, rem abstulit: sed dū putat non esse hereditariam: dicendum est, eum amouisse nō videri. Hæc verba edicti ad eū pertinent, qui ante quid amouit, deinde se abstinet. ^c ceterum si ante se abstinuit, deinde tūc amouit: hic videamus an edicto locus sit. magisque est, vt putem istic ^d Sabini sententiam admittendam: scilicet vt furti potius actione creditoribus teneatur. etenim qui semel se abstinuit, quemadmodum ex post delicto obligatur!

Tempus statutum aditioni.

LXXII. PAVLVVS ¹ libro primo ad Plautium¹

SI quis heres ita scriptus fuerit, vt intra certū tempus adeat hereditatem: & si nō ita adierit, alius ei substituatur: prior autē heres antequā adiret decesserit: nemo dubitat quin substitutus vltimum diem aditionis expectare non solet. ^e

Quid

^a extiterit.

^b si quis igitur

^c abstinens.

^d hic

^e solet.

Quid sit immiscere se hereditati.

LXXIII. IDEM [¶] libro septimo ad Plautium [¶]

SI quis non quasi heres, sed quasi patroni filius egēs à liber-
to paterno ali velit: procul dubio hoc extra causam est im-
miscendi se bonis paternis. & ita rectè Labeo scribit.

Error.

LXXIII. IDEM [¶] libro duodecimo ad
Plautium [¶]

Qui putat se decem dare iussum, cum quinque iussus sit: si
decem dederit, fiet heres adeundo. at si quinque putet
se iussum dare, cum decem dare iussus est, & dat quinque: non
implet condicionem. sed ad aliquid proficit, vt si adimpleue-
rit reliquum: aliorum quinque datione videatur condicio ef-
se impleta. Qui bona fide seruit, si quasi iussu domini adie-
rit, non obligatur. Similis est huic statuliber, qui iussus ab
herede adire hereditatem, post condicionem libertatis existen-
tem, cum hoc ignoraret, adiit. De eo, qui heres institutus ab
aliquo dubitat: *an* libertas ei ex testamento domini optige-
rit, cum nesciat condicionē libertatis extitisse, vel hereditatem
aditam, an adeundo heres fiat, videndum. ^a Iulianus hunc di-
ceret ^b fieri heredem.

^a videndum est.

^b dicit

LXXV. MARCELLVS [¶] libro nono Digesto-
rum [¶]

Ex semisse Titius heres scriptus est. quadrantis bonorum
possessionem per errorem petit. quæro, an nihil actum sit.
an verò perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans nomina-
tus non sit. respondit, magis nihil actum esse. quemadmo-
dum ^c cum ex semisse scriptus heres, ex quadrante per errorem
adiit hereditatem.

^c quadrans

LXXVI. IAVOLENVS [¶] libro quarto Epi-
stularum [¶]

Situ ex parte sexta sub condicione institutus fuisses heres,
& omittebat partem suam Titio, cui substitutus eras, ex
substitutione adisses, deinde condicio iure sextantis extitisset:
quæro, an adire necesse habueris, ne sextans tuus intereat. re-
spondit, nihil ^d interest, vtrum ex substitutione prius adierit,
an ex prima institutione: cum ab vtraque causa vna aditio suf-
ficiat. sextans itaque qui sub condicionem ^e datus mihi est, ad
me solum pertinet. Item si tu sextantis, ex quo institutus es-
ses heres, omiseris aditionem: numquid dubitas, quin ex sub-
stitutione adeundo, Titianæ partis habiturus partem esses?
respondit, non dubito quin si prima institutione adeundo he-
res esse possim, in potestate mea sit, quam partem hereditatis
aut amittere ^f velim aut vindicare.

^d nihil interest,

^e condicione

^f omittere

Hereditas ex testamento & ab intestato simul repudiata.

LXXVII. POMPONIUS libro octauo ad Quintum Mucium[¶]

a an per eam simul
b possim. quod
magis est:
c vnde
d eundem
e intelligo

Illud dubitari potest, an^a si cum testamento heres institutus esset ab eo, qui etiam si intestatus decessisset, legitima hereditas eius ad me pertineret: an^b simul vtramque hereditatem repudiare possim. ^b quoniam antequam ex testamento hereditatem repudiarem, legitima nondum ad me pertinet. verum^c eodem^d momento intellegor^e & ex testamento & legitimam repudiare. sicuti si legitimam velim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: videbor ante repudiare testamentum, & ita legitimam adquisisse.

Quid sit pro herede se gerere.

ICXXVII. IDEM libro xxxv. ad Quintum Mucium[¶]

f Alciat. li. 4. p. 2.
g adloc. 7. 3.
h & bona

Dvo^f fratres fuerant: g bona communia habuerant: eorum alter intestato mortuus suum heredem non reliquerat: frater qui supererat, nolebat ei heres esse. consulebat, num ob eam rem, quod communibus, cum sciret eum mortuum esse, usus esset, hereditati se alligasset. respondit, nisi eo consilio usus esset, quod vellet se heredem esse: non adstringi. itaque habere debet, h ne qua in re plus sua parte dominationem interponeret. i

h debere
i imponeret.

Hereditas per alium acquisita.

LXXVIII. VLPIANVS libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

Placet, quoties acquiritur per aliquem hereditas, vel quid aliud ei cuius quis in potestate est, cōfestim acquiri ei cuius est in potestate. neque momento aliquo subsistere in persona eius, per quē acquiritur. & sic acquiri ei cui acquiritur.

Hereditas non acquiritur pro parte.

LXXX. PAVLVVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

† mixtis

k omnes

Si solus heres ex pluribus partibus fuero institutus, vnam partē omittere non possum. nec interest, in quibusdā habeam substitutū, necne. Idem puto etiam si aliis † mixtus heredibus, ex pluribus partibus heres institutus sim. quod & hic adeundo vnā portionē, omnem^k adquireo, si tamen delatae sint. Item si seruus meus ex parte heres institutus sit purē, ex parte sub condicione, dato scilicet coherede: & iussu meo adierit: deinde eo manumisso condicio alterius portionis extiterit: verius est, non mihi esse adquisitam illā portionem, sed ipsum comitari. omnia enim paria permanere debent in id tempus, quo alterius portionis condicio extet, vt acquiratur ei, cui prior portio adquisita est. Ego quidem puto, & si adhuc
in po-

in potestate sit, iterum adeundem esse, si condicio extiterit. & illud quod dicimus, semel adeundum, in eiusdem persona locum habet: ^a non cum per alium adquirenda est hereditas.

a locum habere.

LXXXI. VLP IANVS ^b libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam^{||}

Totiens videtur heres institutus etiam in causa substitutionis adisse, quoties adquirere sibi possit. ^b nam si mortuus esset, ad heredem non transferret substitutionem.

b potuit.

De seruo instituto, cuius dominus capax non est.

LXXXII. TERENCEVS ^c CLEMENS libro sexto-decimo ad Legem Iuliam & Papiam^{||}

c Terentianus

SI seruus eius qui capere non potest, heres ^d instituitur: & ante quam iussu domini adeat hereditatem, manumissus alienatusve sit, & nihil in fraudem legis factum esset: ipse admittitur ad hereditatem. sed & si partem capere ^e possit dominus eius, eadem dicenda sunt de parte quam ille capere non potest. nihil enim interest, de vniuerso quaeratur quod capere non possit, an de portione.

d Etiam si hereditaria, vel portio illius dominus non sit capax, no desinit: tamen cum eo esse testamenti factio. argo l. debitor. §. vlt. de leg. 2. infr. Vigl. ad §. seruus autem. de her. red. inst. Institutio. ce § in extraneis. de her. qua. & differ. e factum sit: f capere tantum

Ius accrescendi.

LXXXIII. VLP IANVS ^{||} libro octauodecimo ad Legem Iuliam & Papiam^{||}

SI totam, ^g an partem, ex qua quis heres institutus est, tacite rogatus sit restituere: apparet nihil ei debere adcrecere, quia rem non videtur habere.

g totam hereditatem, aut partem. se- quere Fla. & interpretate au, pro eam: vti veteres usurpant auctore Sex. Pomp.

Partus nasciturus an impediatur acquisitionem hereditatis.

LXXXIII. PAPINIANVS ^{||} libro sextodecimo Quaestionum^{||}

Ventre ^h praeterito, si filius qui fuit emancipatus, aut exter, heres institutus sit: quamdiu rumpi testamentum potest, non defertur ex testamento hereditas. sed si vacua ^k ventre mulier fuit, ^l & incerto eo filius in familia retentus vita decessit: heres fuisse intellegitur. emancipatus ^m aut exter non aliter possunt hereditatem quaerere, quam si non esse praegnatem sciant. ergo si ventre pleno sit mulier, nonne iniquum erit, ⁿ interea defunctum filium heredi suo relinquere nihil? & ideo decreto filio succurrendum est. quia siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patri heres futurus est. eadem que ^o ratio facit, vt emancipato quoque subueniri debeat, qui alterutro casu rem omnimodo habiturus est.

h Alc. li. 3. parerg. c. 14. i exterus haeres k vacuo l fuerit, m emancipatus ve ro aut exterus n erit dicere, o eadem

De metu.

LXXXV. IDEM ^p libro trigensimo Quaestionum^{||}

p Laboleus

SI metus causa adeat aliquis hereditatem, fiet vt quia iniustus heres existat, detur abstinendi ^q facultas.

q sibi facultas

Impeditus adire propter instam absentiam, si decedat intem, ius petendi restitutionem ad adendum suo heredi relinquit.

LXXXVI. IDEM [¶] libro sexto Responsorum [¶]

^a Pantonius
^b Alc. li. 7. parerg.
^{aa} p. 18.

Pannonius^a Auitus^b cum in Cilicia procuraret, heres institutus, ante vita decesserat quam heredem se institutum cognosceret. quia bonorū possessionem, quam procurator eius petierat, heredes Auiti ratam habere non potuerant: ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant. quæ stricto iure non competit, ^c quia intra diem aditionis Abitus obisset. Diuum tamen Pium contra constituisse, Mæcianus libro^d quæstionū refert in eo qui legationis causa Romæ erat. & filiū qui matris delatam possessionem absens amiserat, sine respectu eius distinctionis restitutionē^e {locū} habere. quod & hic humanitatis gratia optinendum^f est. Rei perduellionis^g hereditatē, suspensa cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, potest quærere. Pro herede gessisse filium placet, ^h qui moriēs, comperto matrem suam intestato vita decessisse, codicillis petit ab herede suo, vt maternorum bonorum seruum manumitteret, ac sibi parētibuscū suis in possessionemⁱ matris monumentum extrueret.

^c competebar,

^d libri

^e in integrum

^f admittendum

^g In hunc locum vide Orat. Cic. pro C. Rab. per. duellionis reo.

^h placuit,

ⁱ possessione

Immiscere quis dicatur.

LXXXVII. IDEM [¶] libro decimo Responsorum [¶]

^k Eum demum

^l videtur:

Evm^k bonis patris se miscere conuenit, qui remoto familiæ vinculo pro herede gerere videretur. ^l & ideo filius, qui tamquam ex bonis matris, cuius hereditatem suscepit, agrum ad hereditatem patris pertinentem vt maternū ignorans possedit, abstinenti consilium, quod in bonis patris tenuit, amississe non videtur. Pupillis, quos placuit oneribus hereditariis esse liberandos, confusas actiones restitui oportet.

Quid sit genere pro herede.

LXXXVIII. PAVLV S [¶] libro primo Quæstionum [¶]

Gerit pro herede, qui animo adgnoscat successorem, licet nihil attingat hereditariū. vnde & si domum pignori datam sicut hereditariam retinuit, cuius possessio qualisqualis fuit in hereditate: pro herede gerere videtur. idemque est & si alienam rem vt hereditariam possedisset.

^m est ei
ⁿ conueniantur.
^o procuratorem.
deserit est Flor. nam curator datus pupillo ad adendum hereditatem non sufficit, sed tutor necessarius est. l. cum in vna. inf. ds appell. & Vlp. in reliquis Instit. tit. de iute. Daa. 2. disput. cap. 27. quem vide.

LXXXVIII. SCAEVOLA [¶] libro tertiodecimo

Quæstionum [¶]

Si pupillus se hereditate abtineat, succurrendum est^m & fideiusforibus ab eo datis, si ex hereditario contractu conuenirentur.ⁿ

LXXXIX. PAVLV S [¶] libro duodecimo Responsorum

respondit [¶]

Per curatorem^o hereditatē adquiri non posse. ^p Idem respondit, si iussu aui nepos patris, qui de castrensi peculio testamen-

^q posse constat.

testamentum fecit, hereditatem adisset: adquisisse ei ea de quibus pater testari potest. quia castrensia esse mutatione personæ desierint.^a

a desierunt.

Abstentio fraudulenta.

LXXXXI. IDEM libro quintodecimo Respon-
sorum respondit^l

SI is qui bonis paternis se abstinuit, per suppositam personam emptoris bona patris mercati probatur: ^b perinde ^b probetur: eum conueniri oportere à creditoribus, atque si bonis paternis se inmiscuisset.

Nepos adit iussu aui.

LXXXII. IDEM libro septimodecimo Respon-
sorum^l

ILLius familias duxit vxorem: ea filiis sublati intestata defecit: filij iussu patris non aui adierunt hereditatem. quæro an auo adq̄sita sit hereditas. Paulus respondit, secundum ea quæ proponuntur, nihil actum esse.

e proponerentur.

De iussu.

LXXXIII. IDEM libro tertio Sententiarum.

PATER quotiens filio mandat adire, certus esse debet, an^l pro parte, an ex asse: & an^l ex institutione, an ex substitutione: & an^l testamento, an ab intestato filius suus heres existat.

Mutus pater vel dominus, filio vel seruo heredibus institutis, magis est vt si intellectu non careat, nutu iubere possit adire hereditatem. vt ei iure eius commodum quæri possit. quod facile^d explicari possit^e scientia litterarum. ^f Mutus seruus iussu domini pro herede gerendo, obligat dominum hereditati.

d facilis
e poterit
f Vide l. 3. inf. de
accus. & Duas. l. 1.
disp. ca. 3.

LXXXIII. HERMOGENIANVS libro tertio
Iuris Epitomarum^l

QVI superstitis bona repudiat, post mortem eius adire hereditatem, item bonorum possessionem petere non prohibetur.

LXXXV. PAVLVVS libro quarto Sententiarum^l

REcusari hereditas non tantum verbis, sed etiam re potest: & alio quouis indicio voluntatis.

Aditio facta per errorem.

LXXXVI. HERMOGENIANVS libro tertio
Iuris Epitomarum^l

QVI se pupillum falsò existimans, cum esset pubes, pro herede gessit: quo minus heres existat, nihil error talis ei nocebit.

LXXXVII. PAVLVVS libro tertio Decretorum

CLodius^b Clodianus factò prius testamento, postea eundem heredem in alio testamento inutiliter factò instituerat.

g Claudius

scriptus heres cum posterius putaret valere, ex eo hereditatem adire voluit. sed postea hoc inutile repertum est. Papinianus putabat, repudiassè eum ex priore hereditatem, ex posteriore autem non posse adire. dicebam, a non repudiare eum qui putaret posterius valere. pronuntiauit Clodianum intelatum decessisse.

a *Hic verbis Paulus sententiam Papiniani (ad quem nos eas cum scripserit cer sum est) reprehendit. Vigl. ad S. ex eo. iii. quib. mo. testam. firm. Insti.*

Post abstentionem cohæredum alius se implicans vniuersæ hereditati vniuersis oneribus tenetur.

LXXXV III. SCAEVOLA libro vicentesimo sexto Digestorum

b *Coniunge l. 50. de solutio.*

Quæ^b neptis suæ nomine, quam ex Seia habebat, Sempronio tot dotis nomine spondèrat, & pro vsuris in exhibitionem certam summam præstabat, decessit relicta Seia filia, & aliis heredibus: cum quibus Sempronius iudicio egit. condemnatiq^cue pro portionibus hereditariis singuli heredes, inter quos & Seia, Sempronio cauerunt summam, qua quisque condemnatus erat, vsuris^disdem quæ ad exhibitionem à testatrice præstabantur. postea excepta Seia filia, ceteri heredes abstinerunt hereditate beneficio principis: & tota hereditas ad Seiam pertinere cœpit. quaero, an in Seiam, quæ sola heres remansit, & omnia vt sola heres egerat: e pro eorum quoque portionibus, qui beneficio principali hereditate abstinerint, utilis actio dari debeat. respondit, pro parte eorū qui se abstinuissent, actiones solere decerni in eam quæ adisset, & maluisset integra hereditaria onera subire.

c *condemnati*

d *cum iisdem vsuris*

e *gesserat:*

f *abstinerant,*

In eum, qui post abstentionem vniuersa omnia bona vindicat, dantur actiones integra.

LXXXV III. POMPONIVS libro primo Senatufconsultorum

g *Frontonianis: al. Frontinians*
h *alteraque paterna hereditate abstineret,*
i *esset:*
k *Secundum*
l *accefferat.*

Aristo in decretis Frontianis^g ita refert: cum duæ filia patris necessariae heredes extitissent, altera se^h paterna abstinerat hereditate, altera bona paterna vindicaret, totumque onus suscipere parata erat: f Sanctum^k Cassium prætorē, causa cognita actiones hereditarias vtilēs daturum, rectè pollicitum ei quæ ad hereditatē patris accederat. l denegaturumque ei quæ se abstinerat.

m *Quemadmodum testamenta*

TESTAMENTA^m QUEMADMODUM APERTANTVR INSPICIANTVR ET DESCRIBANTVR TIT. III.

GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouincialeⁿ

n *Coniunge l. de iis. de transic.*
o *inspiciend.: de iur. test. l. 1.*

OMNIBVS, n quicumque desiderant tabulas testamēti inspicere vel etiā describere, despiciēdi^o describēdiq^eue potestatem facturum se prætor pollicetur. quod vel suo vel alieno nomine desideranti tribuere eū, manifestū est.

Ratio

Ratio autem huius edicti manifesta est. neq; enim sine iudice transigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his contro- uerfiis, quæ ex testamento proficisceretur, aliter potest, quam inspectis cognitisq; verbis testamenti. Si quis neget sigil- lum suum agnoscere, non ideo quidem minus aperiuntur ta- bulæ, sed aliàs suspectæ fiunt.

a proficiscuntur,
b se neget

c licet vel, si aliàs
d fiat

II. VLP IANVS [¶] libro quinquagesimo ad Edictum

Tabularum testamenti instrumentum non est vnius ho- minis, hoc est heredis: sed vniuersorum quibus quid illic adscriptum est. quin potius publicum est instrumentum.

e prius

Testamentum autem propriè illud dicitur, quod iure per- fectum est. sed abusiue testamenta ea quoq; appellamus, quæ falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel rupta. itemque inperfecta

f est,

g Vbi enim est testa-
mentum, mors testato-
ris intercedat, necesse
est prius testamentum
in mortuū confirmatum
est: alioquin non
valet, quando in uiuis
is, qui testatus est.
Pau. ad Hebr. cap. 9.
h ne si ipsam
i Vel iugillet, ali-
sigillet. Acc. legis si-
gillet, quo nihil est
absurdius, sequere
Florent.

solemnia testamenta dicere. ad causam autem testamenti perti- nere videtur id quodcumq; quasi ad testamentum factum sit, in quacumque materia fuerit scriptum, quod contineat supre- mam voluntatem. & tam principales, quam secundæ tabulæ

edicto continentur. Si plura sint testamenta, quæ quis ex- hiberi desideret: vniuersorum ei facultas faciendæ est. Si du- bitetur, utrum viuat, an decesserit is, cuius quis quod ad cau- sam testamenti pertinet, inspici, describiq; postulat: dicendum

est, prætorum causa cognita statuere id debere. ut si liquerit eum viuere, non permittat inspici tabulas. & ut ipsam scri- pturam quis inspiciat, & sigilla, & quid aliud ex tabulis velit

k præbebit,
l desiderandi

inspectare. Inspectio tabularum etiam lectionem earum indi- cat. Diem autem & consulem tabularum non patitur prætor

m Nam cum vocatus
ad prætorum possessor
suo deceptor tabula-
rum, sic ut habere con-
fictur, ab ipso præto-
re cogendus est exhibe-
re. Si nihil causetur
quam obrem eas
exhibere non debeat
si verè eas se habere
neget, aut aliquid al
leges cur eas exhibe-
re non oporteat, præ-
tor aduersus eum nihil
decernit: sed reddito
de profectibus tabu-
lis interdictum, iudicem
dat, qui de toto nego-
tio cognoscit ac iudi-
cet, nã prætor causas
privatas non ipse co-
gnoscere, sed ad iudi-
cem priuatum litiga-
tores remittere sole-
bat. Theo. Inst. de in-
terd. Ex his apparet
diff. sentia inter hoc
edictum & edictum de
tabulis exhibendis.
Duar. 2. dist. ca. 34.

describi vel inspici. idcirco, ne quid falsi fiat. namq; etiam in- spectio materiam falso fabricando instruere potest. Vtrum

autem incontinenti potestatem inspiciendi vel describendi iu- bet: an desideranti tempus dabit ad exhibitionem? & magis

est, ut dari debeat secundum locorum angustias seu prolixita- tes. Si quis non negans apud se tabulas esse, non patiatur

inspici & describi: omnimodo ad hoc compellatur. si tamen neget penes se tabulas esse, dicendum est, ad interdictum re- mitti, quod est de tabulis exhibendis.

III. GAIVS [¶] libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale

Ipsi tamen heredi vindicatio tabularum, sicut ceterarum he- reditariarum rerum competit. & ob id ad exhibendum quoq; agere potest.

IIII. VLP IANVS [¶] libro quinquagesimo ad Edi-
ctum

Cum ab initio aperiendæ sint tabulæ, prætoris id officium est, ut cogat signatores conuenire, & sigilla sua recogno- scere.

V. PAVLVS libro octauo ad Plautium^l

Vel negare se signasse. publicè enim expedit, suprema hominum iudicia exitum habere.

VI. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum^l

Sed si maior pars signatorum fuerit inuèta, poterit ipsis interuenientibus resignari testamentum & recitari.

VII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale^l

Sed si quis ex signatoribus aberit, mitti debent tabulæ testamenti vbi ipse sit, vt adgnoscat. nam reuocari eum adgnoscenti causa onerosum est. quippe sæpe cum magna captione à rebus nostris reuocamur.^a & sit iniquum, damnosum cuiq; esse officium suum. nec ad rem pertinet, vnus absit, an omnes, & si fortè omnibus absentibus causa aliqua aperire^b tabulas vrgueat, de v et proconsul curare, vt interuenientibus optimæ opinionis viris aperiantur. & post descriptum & recognitum factum, ab hisdem, quibus interuenientibus apertæ sunt, obfignentur: tunc deinde eò mittantur, vbi ipsi signatores sint, ad inspicienda sigilla sua.

VIII. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum^l

Pillares tabulas, etiam si non fuerit superscriptum^c ne aperirentur, attamè si seorsum eas signatas testator reliquerit, prætor eas aperiri, nisi causa cognita, non patietur.

VIII. PAVLVS libro quadragensimo quinto ad Edictum^l

Si mulier ventris nomine in possessione sit, aperiendæ sunt secundæ tabulæ, vt sciatur cui demandata sit curatio.

X. VLP IANVS libro terdecimo ad Legem Iuliam & Papiam^l

Si in duobus exemplariis scriptum sit testamentum, alterutro patefacto aperte tabulæ sunt. Si sui natura tabulæ patefactæ sunt, apertum videri testamentum non dubitatur. non enim quæremus à quo aperiantur. Si tabulæ non compareant,^d vel exustæ sint: futurum est, vt subuenire legatariis debeat. idem est^e si subpressæ* vel* occultæ sint.

XI. GAIVS libro vndecimo ad Legem Iuliam & Papiam^l

Sicut codicilli pars intelleguntur testamenti, ita secundæ tabulæ principalium tabularum partem optinere videntur.

XII. VLP IANVS libro terdecimo ad Legem Iuliam & Papiam^l

Si quis fecerit testamentum & exemplum^f eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum. quòd si authenticum patefactum, est totum apertum.

^a auocamur: & est

^b aperiri

^c superscriptum,

^d compareant, quia perditæ sunt, vel si exustæ sint:
^e est & si

^f exemplum: exemplum eius quidem

SI QVIS OMISSA CAUSA TESTAMENTI
 AB INTESTATO VEL ALIO MODO
 POSSIDEAT HEREDITATEM
 TIT. IIIII.

Interpretatio edicti prætorij.

U L P I A N V S ¹ libro quinquagesimo ad Edictum¹

PRÆTOR voluntates defunctorum tuetur. & eorum calliditati occurrit, qui omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato hereditatem partemve eius poſſident: ad hoc vt eos circumueniāt, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, ſi non ab inteſtato poſſideretur hereditas. & in eos actionem pollicetur. Et parui refert, vtrum quis per ſemetipſum, an per alium acquirere potuit hereditatem. nam quomocumque potuit, ſi non adquiſiit hereditatem: in ea cauſa eſt, vt incidat in edictū prætoris. Prætermittere autem cauſam teſtamenti videtur, qui cum poſſet² iubere, noluit id facere. quid ergo ſi ſeruus eius, cum iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? ſed compellendus eſt ſeruus hoc facere. ideoq; dominus ab inteſtato veniens incidit in edictum. ſi autem nec certioratus eſt dominus à ſeruo, & poſtea ipſe ab inteſtato poſſedit hereditatem: non debet incidere in edictum, niſi ſi fingit ignorantiam. Si proponatur idem & inſtitutus & ſubſtitutus, & prætermiſerit inſtitutionem: an incidat in edictum quæritur. & non puto incidere. quaſi teſtator hanc ei dederit facultatem, qui eum ſubſtituit. Prætermittere^b eſt cauſam teſtamenti, ſi quis repudiauerit hereditatem. Qui ſunt in poteſtate, ſtatim heredes ſunt ex teſtamento. nec quòd ſe abſtinere poſſunt, quicquam facit. quòd ſi poſtea^c miſcuerunt, ex teſtamento videntur heredes. niſi ſi abſtinuerint quidem ſe teſtamento: verum ab inteſtato petierint bonorum poſſeſſionem. hic enim incident in edictum. Qui ſub conditione inſtitutus heres potuit parère conditioni, nec paruit, cum còdicio talis fit, vt in arbitrio fit heredis inſtituti: deince ab inteſtato poſſideat hereditatem: debet edicto teneri. quia eiufmodi còdicio pro pura debet haberi. Non quærimus, qui prætermiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato hereditatem poſſideant,^d vtrum iure legitimo poſſideant, an non.^e nam quoquo iure poſſideant hereditatem vel partem eius, conueniri ex edicto poterunt. vtiq; ſi non ex alia cauſa poſſideant. vt puta ſi quis omiſit quidem hereditatem, ſed ex cauſa fideicommiſſi poſſidet, miſſus in poſſeſſionem fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa. vel ſi proponas eum crediti ſeruandi cauſa veniſſe in poſſeſſionem. nam nec ex hac cauſa legatariis reſpondere cogetur. Totiens igitur edictum prætoris locum habe-

^a poſiit

^b Prætermittere cauſam teſtamenti eſt,

^c ſe immiſcuerint,

^d poſſident, ^e an non, vel partē eius, an non.

locum esse vtili actioni aduersus eum qui possidet hereditatem. & rectè dicetur, vbi cumque quis, dum vult præstitum ei qui se repudiante venturus est, non repudiaturus nisi præstitum vellet, & maximè si ob euertenda iudicia id fecit: ibi dicendum est aduersus possessorem competere actionem. sic tamen, vt vbi quidem pecunia accepta repudiavit: ibi dicamus eum qui omisit conueniendum. vbi verò gratis, in fraudem tamen eorum quibus quid relictum est: possessorem debere conueniri vtili actione. *Quamquã de heredibus institutis* ^a videatur prætor loqui, attamen etiam ad alios hæc res serpet. ^b vt si sit legatarius, à quo fideicommissum relictum est: & hic id egisset, ^c vt omittatur hereditas doloq; id fecit: conueniri debet. Si quis vendiderit hereditatem, vtique possidere videatur. non ^d dolo fecisse, quo minus possideat. ^e instituentis ^f serpit ^g egerit, ^d nisi dolo fecisset.

V. MARCELLVS ^l libro duodecimo Digestorum^l

Excusatus videtur patronus, qui institutionem prætermisit, cum aliter esset à liberto scriptus heres, quam eum institui oportet. ^e nam & si seruus eius ex assè institutus fuerit, & per quemcumque casum non potuerit iussu domini adire hereditatem, impunè prætermittet ex testamento hereditatem. ^e oporteret

De voluntate testatoris.

VI. VLP IANVS ^l libro quinquagesimo ad Edictum^l

Quia autem is qui ab intestato possidet hereditatem, conueniri potest, si omittit causam testamenti: quæsitum est, si quasi ex voluntate testatoris ^f videatur omisisse, an cogatur præstare. vtputa fratrem suum scripsit heredem, & codicillos fecit ab intestato: petitque ^g à fratre, vt si legitima hereditas ad eum pertinuerit, fideicommissa præstaret quibusdam. si igitur omisisa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem, videndum est an legatariis cogatur respondere. & Iulianus libro trigesimo ^h primo digestorum scribit, cogendum primò legata præstare: mox dimissis legatis ⁱ si quid superfuerit ex dodrante, tunc fideicommissa cogi præstare. ceterum si legata adsumant dodrantè, tunc nihil fideicommissariis præstandum. habere enim integrum quadrantem legitimum heredem oportet. ordo igitur à Iuliano adhibetur, vt prius legata præstentur: deinde ex superfluo fideicommissa. dùmmodo quadrans nō tangatur. ego puto Iuliani sententiam ita accipiendã, vt si omisisa causa testamèti ab intestato possideat hereditatè: cogatur omnimodo legata præstare. nec enim vtique omittere ei hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo relinquit ^{ab} intestato. Planè si nominatim id ei permisit, dice-

dicemus non eum incidere in edictum. quia vsus est facultate ea, quam ei testator concessit. quod si non ei concessit specialiter testator omittere, is ordo erit sequendus, quem Iulianus ostendit. quid deinde dicemus, si isdem & ex testamento legata & fideicommissa ab intestato fuerint relicta, & præterea aliis fideicommissa? an ordinem illum debeamus facere, quæ Iulianus monstrat: an verò contribuemus omnes fideicommissarios, quasi æquales? & magis est, vt ita distinguamus: multum interesse, vtrum incidit in edictum heres, an non. nã si incidit, præferendi erunt hi quibus testamento relicta fuerunt quædam. sin verò non incidit, quia hæc fuit testatoris voluntas, vt daret ei facultatem & ab intestato succedendi, vel quia alia causa intercessit, quæ secundum ea quæ supra scripta sunt, non offendit edictum: dicendum est contribui fideicommissa debere, quasi exæquata. Nõ simpliciter autè prætor pollicitus est se daturum actionem: sed causa cognita. nã siue inuenerit testatorem huius rei auctorem esse ipsumque permisisse ab intestato succedere, aut si qua alia iusta causa omittendi interuenerit: vtique non dabit actionem in eum legatorum. Item si inuenerit bona ad alium pertinere, non dabit actionem. si verò nulla suspicio collusionis religionem prætoris instruxerit. Si autem is cui auferri hereditas potest, aliquid possideat de hereditate, & possidere desierit sine dolo malo: magis est vt desinat cõueniri. quod ergo tempus spectamus, possideat, necne? litis contestatæ tempus spectari debet. Certè si vacantia bona quis possederit, & quadriennium præterierit: indubitate conueniri poterit ex hac parte edicti. quia & omisit causam testamenti, & quia ab intestato possedit. & quidem sic, vt præscriptione quadriennij tutus sit.

Si patronus ex debita sibi portione heres scriptus, dato sibi coherede, ex alia parte omiserit institutionem, quia debita pars eius erat exausta: omiserit & coheres: deinde possideat patronus ab intestato legitimam hereditatem totam: dandam in eum legatorum actionem Celsus libro sextodecimo digestorum ait, quæ in Titium competeret. sufficeretque patrono, quod integram debitam sibi portionem habeat. hæc autem ita sunt, si coheres collusit cum patrono. aliter enim non esse patronum cogendum legata præstare. neque enim interdictum est, vt quis omittat hereditatem, si sine fraude id fiat. Hoc edictum etiam ad cõtra tabulas bonorũ possessionem pertinere, magis dicendũ est. scilicet vt qui accipiendo cõtra tabulas bonorũ possessionẽ liberis parentibusque legata præstaret: si omiserit eam bonorum possessionem, & ab intestato possideat hereditatem: cogatur ea præstare, quæ præstaret, si contra tabulas bonorum possessionẽ accepisset.

Si li-

a modò

b possidebat

c indubitanter

d sufficeretque

e accepisset.

Si libertas sub condicione fuerit data, SI DECEM DERIT, & omiffa caufa testamenti fuerit: non aliter libertas competet, quàm fi condicioni paritum fit.

VII. MARCELLVS ¶ libro duodecimo Digestorum^d

Quidam Titium & Mæuium instituit heredes, & centum Titio legauit. vterque omiffio testamēto, legitimā adiit hereditatem. non probè legatorum actionem Titius postulauit. idem, ^a si vtrique legasset.

^a idem est,

De condicione.

VIII. VLPPIANVS ¶ libro quinquagesimo ad Edictum^d

SI quis sub condicione dandorum decem, vel qua alia quæ in dando vel in faciendo fuit, heres institutus, omiffa caufa testamenti ab intestato possideat hereditatem: videndum est an huic, in cuius persona cōdicio collata est, subueniri debeat, & magis est ne subueniatur, neque enim legatarius est.

VIII. PAVLVVS ¶ libro quadragensimo quinto ad Edictum^d

SEd & si adhuc parendi condicioni tempus habeat, hac parte Edicti non tenetur.

X. VLPPIANVS ¶ libro quinquagesimo ad Edictum^d

SI non solus, sed cum alio possidet hereditatem is qui omiffit causam testamēti, rectissimè Iulianus ait, quod & Marcellus probat, dandam in ipsum quoque legatorum actionē vtilem. nec enim aspernari debet, obesse sibi factū heredi scripti, cui etiam profuerit. hoc autem ita est, nisi si pecuniam accepit is qui omiffit causam testamenti. tunc enim in solidum tenebitur. Cum substitutis * ab institutis * legata fuissent relicta, & tam instituti quā substituti omiffa caufa testamenti possideant ^b ab intestato hereditatem: Diuus Pius rescriptit, neque improbè neque imprudenter ^c institutos legata recusare substitutis data. rectè enim recusant ^d in se dari legatorum, fideiue commissorum petitionem substituto, cui liberū fuit adeunti hereditatem, non fideicommissum petere, sed vniuersa bona optinere. Si duo sint heredes, institutus & substitutus, & ambo omiffa caufa testamenti ab intestato possideant hereditatem: quæstionis est, an ambo cogantur legata præstare. & vtrum vnusquisq; ea legata quæ à se relicta sunt, an verò ambo vtraque legata cogantur præstare. ego puto in solidum aduersus singulos legatorum petitionem dandam. Sed vtrum eorum quæ à se legata sunt, an verò etiam eorum quæ ab altero herede, videamus. & aliàs ^e proponamus institutū solum possidere hereditatem: eorū legatorū quæ sunt à se relicta, an etiam eorū quæ sunt à substituto relicta, actionē patie-

^b possiderent

^c impudenter

^d recusare

^e sed & aliter si proponamus

patie-

patietur? dicendum est, ita demum etiã eorum: si dolo substituti perueniat ad institutos hereditas sine pecunia. nam si pecuniam accepit substitutus, ipse erit conueniendus. Item si solus substitutus possideret, si quidẽ pecunia accepta institutus omisiisset: dicemus ^a institutũ suis legatariis respondere debere, substitutum suis. Si autẽ sine pecunia, aduersus substitutũ dabimus ^b actionem. nunc ^c cum ambo possideant, melius dicetur, singulos suis legatariis respondere debere.

a dicremus

b deremus

c nunc autem

XI. IAVOLENVS ¶ libro septimo Epistularum[¶]

SI ab instituto & substituto eadem res mihi legata sit, & omiſſa causa testamenti hereditatem possideant lege: etiã si ab utroque *herede* solidum mihi debetur, tamen ab vno legatum consecutus, ab altero petere non potero. eligere itaq; reum potero.

XII. VLP IANVS ¶ libro quinquagesimo ad Edictum[¶]

DE libertatibus quoque in hoc casu quaesitum est, an competant tam hæ quæ ab instituto, quàm hæ quæ à substituto datæ sunt. & magis est vt competant, tam directæ quàm fideicommissariæ.

Contra heredem.

Heredem eius, qui omiſſa causa testamenti ab intestato possidet hereditatẽ, in solidum legatorum actione teneri constat. magis est enim, rei persecutionẽ, quàm pœnam continere. & ideo[¶] &[¶] perpetuam esse. hoc autem ita est, nisi propter dolum defuncti conueniatur heres. tunc enim in id quod ad eum peruenit conueniretur. ^d

d conueniatur,

XIII. GAIVS ¶ libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale[¶]

ET si non totam aliquis hereditatem, partẽmve eius ex qua heres institutus est, ab intestato possideat: sed [¶] vel[¶] minimam portiunculam, vel etiã vnam aliquã rem: tenetur hoc edicto.

XIIII. IDEM ¶ libro secundo de testamentis ad Edictum prætoris vrban[¶]

QVamuis non propriẽ pars hereditatis in vna re intellegatur.

XV. IDEM ¶ libro septimodecimo ad Edictum prouinciale[¶]

Nec id iniquum est: cum ex suo quisque vitio^f hoc incommodo adficiatur.

XVI. IDEM ¶ libro secundo de testamentis ad Edictum prætoris vrban[¶]

CVm enim hereditas ab eo quoque peti possit, qui vnam aliquam rem hereditario nomine possideat: dubitari non oportet, quin verum sit quod diximus.

e Nec quidem

f In hanc sententiam

Arist. lib. 5. Ethic. c. 21.

An ha-

An haeres cogatur adire.

XVII. IDEM ^{libro septimodecimo ad Edictum}
prouinciale^d

SI quis omiſſa cauſa teſtamenti omnino eam hereditatem non poſſideat: excluduntur legatarij. nam liberum cuique eſſe debet, etiam lucroſam hereditatem omittere, licet eo modo legata libertateſque intercidunt. ſed in fideicommiſſariis hereditatibus id pro Biſum eſt, vt ſi ſcriptus heres nollet adire hereditatem: iuſſu praetoris adeat, & reſtituat. quod beneficium his quibus ſingulae res per fideicommiſſum relictae ſint, ^a *nō* ^{a ſunt,} magis tributum eſt, quam legatariis.

XVIII. IDEM ^{libro ſecundo de teſtamentis ad}
Edictum praetoris vrbani^d

SI duo heredes inſtituti, ambo ^b omiſſa cauſa teſtamenti ab inſtituto poſſideant hereditatem: tunc quia vterque praetorio iure perinde habetur, atque ſi ex teſtamento hereditatem adieſſet: pro partibus in ſingulos competit actio. Admonendi ſumus huic, in quem ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidae concedendum. ^{b ſi ambo}

XVIII. IDEM ^{libro ſeptimodecimo ad Edictum}
prouinciale^d

PRaeterea patrono quoque, qui ex aſſe heres inſtitutus eſt, ſi ab inſtituto poſſederit, ^c hereditatem: commodum partis debitae, quod habiturus foret ſi ex teſtamento adieſſet hereditatem, ſaluū ^b ei^d debet eſſe. ^{b poſſideat}

XX. VLP IANVS ^{libro quarto Diſputationum^d}

SI eadem res diuerſis perſonis ab inſtituto & ſubſtituto fuerit relicta: non vterque, ſed qui ab inſtituto accepit, ſolus vindicabit.

XXI. IULIANVS ^{libro vicensimo *ſeptimo* Di-}
geſtorum^d

SI filius meus à matre ſua heres ſcriptus fuerit, & ego teſtamenti cauſa omiſſa bonorum poſſeſſionem eiufdem filij nomine petiero: actio legatorum in me dari debet, nō ſecus ac ſi ipſe heres ſcriptus omiſſa cauſa teſtamenti bonorum poſſeſſionem ab inſtituto accepiffem.

XXII. IDEM ^{libro trigentiſimo primo Di-}
geſtorum^d

SI in teſtamento ita ſcriptum fuerit, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES ERIT, MAEVIUS HERES ESTO: & Titius omiſſa cauſa teſtamenti hereditatem legitimam poſſederit: Mæuius aduerſus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte quam habiturus eſſet, ſi teſtamenti cauſa omiſſa non fuiſſet. Cum enim omiſſo teſtamento hereditas poſſidetur, legatorum quidem & libertatiū ratio

ratio habenda est, quia aliter quàm ab herede dari non potuerunt. hereditatis verò, quæ ita data est, rationem habere prætor non debet. sua enim culpa testator sub hac conditione hereditatis partem dedit, quam potuit purè dare. Quare etsi ita scriptum fuisset, **TITIVS^a HERES ESTO, QVIS QVIS MIHI EX SVPRASCRIPPTIS HERES ERIT, STICHVS LIBER, HERES QVE ESTO:** & Titius omisso testamento hereditatem possideat, libertatem prætor Stichi tueri non debet: nec hereditatis petitionem ei dare. Si quis hoc modo testamentum scripserit, **TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES NON ERIT, MAEVIUS HERES ESTO. QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPPTIS HERES ERIT, MAEVIUS, SI MIHI HERES NON ERIT, CENTVM DATO:** deinde Titius omisso testamento legitimam hereditatē possideat: an Mæuius, cuius in potestate fuit, vt ex substitutione adeundo totam hereditatē haberet, legatorum actio dari debeat, quæritur. & placet dari. quia nihil prohibet Mæuium iustā causam habuisse, propter quam nollet negotiis hereditariis implicari.

XXIII. VLP IANVS ¶ libro quadragensimo sexto ad Edictum^b

SI^b filius qui mansit in patris potestate, item filia heredes instituti, præterito fratre emancipato qui contra tabulas accipere possessionem potuit, vt intestati patris possessionem acceperint: legata omnibus præstabunt. nec filia dotem suam fratri conferet: ^c cum vt scripta videatur hereditatem habere.

An pupillus teneatur.

XXIII. PAVLVS ¶ libro sexagesimo ad Edictum.

SI dolo tutoris omiserit pupillus causam testamenti, & legitimam hereditatem possideat: dāda est legatorum actio in pupillum. sed eatenus, quatenus hereditas ei acquisita est. quid enim si cum alio possideat hereditatem? sed hoc & in eo qui pubes est, plerique putant obseruandum: vt pro qua parte possideat, teneatur. quāuis prætor perinde in eū det actionem, atque si adisset hereditatem.

XXV. CELSVS libro sextodecimo Digestorum

Cui seruus ipsius substitutus est, seruum suū adire iussit. si idcirco fecit, ne legata præstaret, vtraque præstabit: & quæ heres est, & qua ommissa causa testamenti possidet ex substitutione hereditatem, salua Falcidia ei seruata.

XXVI. PAPINIANVS ¶ libro sextodecimo Quaestionum^b

Iulianus scribit, patrē qui filiam si vi substitutam iussit adire hereditatem, legata quæ ab ipso data sunt, ex sententiā edicti præsta-

^a Titius hæres esto (Seius hæres esto) quisquis, &c.

^b Ex tit. unde legitur.

^c confert:

^d De hac dicendi ratio Aug. li. 2. emendat. cuius ignorantie sunt qui hic legant, & quia hæres est, & quia.

præstaturum. quoniam filia patri substituitur^a in casu: non ut arbitrium eligendi relinquatur. Sed si varia legata supra do-
drantem data sint, eorum prius rationem habendam quæ à filia relicta sunt. nō enim caret^b dolo pater, ^c qui honore proprio omisso, propter compendium alienam institutionē maluit. denique si filix pater substitutus adiit hereditatem, nihil eum dolo facere Iulianus existimat. quia nemo filix patrem contra votum parentium substituere videtur: sed ut arbitrium eligendi relinquat.

XXVII. IDEM ¶ libro sexto Responso-
rum[¶]

Mater secundis tabulis impuberi filio substituta, locum edicto facit, si omisso testamento legitimam hereditatē filij possideat. idem iuris erit, & si filio heres data sit, & substituta. In sententiā edicti propter legatorum causam frater incidisse non videbatur, ^d qui filium suū substitutum im-
puberi testamento fratris non emancipauit: sed ab intestato per eum *bona* possidere cœpit.

Contra possessorem.

2 In eum, qui testamento scriptus heres non fuit, si fraudis consilio cum heredibus scriptis participato legitimam hereditatem solus possideat: actio legatorum ex sententia prætoris dabitur.

Fideicommissaria hereditas.

XXVIII. MAECIANVS ¶ libro quarto Fideicom-
missorum[¶]

Si seruum heredem institutum^e dominus, qui ipse rogatus fuerat fideicommissum præstare, prius quàm adire iuberet vendiderit: præstare id debet. cum per pretium serui hereditatis quoque aestimationem consequatur. Institutus heres, & rogatus restituere hereditatem, si omissa causa testamenti legitimam hereditatem possideat: non dubiè ut legata ceteraque fideicommissa, ita hereditatem quoque restituere compellendus est. libertates quoque tam directas quàm fideicommissarias. sed^f si alienos seruos rogatus sit manumittere, utique redimere eos debet. eam^g autem decessionem patietur is cui restituta fuerit hereditas, quam is qui ei restituerit passurus fuit.

XXVIII. VLPPIANVS ¶ libro quinto Fideicom-
missorum[¶]

Qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, seruos ad libertatem perducere debet. ne eis factum noceat eius qui ex testamento adire noluit. sic tamen, vt habeat libertos.

Pars v.

§ i

COLITA

^a substituitur

^b carere
^c patrem.

^d videbitur,

^e substitutum

^f sed & si

^g Hac immerita sunt in aliis libris, legimusque hoc pacto: ead autem decessione, quam is qui restituit, passurus fuit: parietur is, cui restituta fuerit hereditas.

*Contra quem possessorem.*XXX. HERMOGENIANVS ¹ libro tertio Iuris
epitomarum¹

Qui omiſſa cauſa teſtamenti, pro emptore vel pro dote vel pro donato ſiue alio quolibet titulo, exceptis pro herede, & pro poſſeſſore, poſſideat hereditatem: à legatariis & fideicommiſſariis non conuenitur.

a Syllaniano

DE SENATVS CONSVLTO SILANIANO ^a ET
CLAVDIANO QVORVM TESTAMENTA
NE ^b APERIANTVR TIT. V.

b nec

Occiſo domino quaſtio habetur, & ſupplicium ſumitur de ſeruis, niſi opem ei tulerint.

VLPIANVS ¹ libro quinquageſimo ad Ediſtum¹

CVM aliter nulla domus tuſa eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui cuſtodiã dominis tam ab domeſticis quã ab extraneis præſtare ſerui cogantur, ideo ſenatusconſulta introducta ſunt de publica quaſtione à familia necatorum habenda. Domini appellatione continetur qui habet proprietatem, etſi vſufructus alienus ſit. Qui ſeruum bona fide poſſedit, domini appellatione non continebitur. nec qui vſufructum ſolum habuit: ſeruus pignori datus, quod attingit ad debitoris necem, per omnia¹ perinde¹ habetur, atque ſi pignori datus non eſſet. ſerui appellatione etiam hi continentur, qui ſub conditione legati ſunt. nam medio tempore heredis ſunt. nec quod condicio exiſtens efficit vt deſinant eſſe heredis, facit ne videantur interim eius^{*} eſſe. ^{*} Idemque erit dicendum in ſtatulibero. Sed in eo cui fideicommiſſa^c libertas purè debetur, exſtat reſcriptum Diui Pij ad Iubentium Sabinum: quo oſtenditur non eſſe feſtinandum ad tormenta eius cui fideicommiſſa libertas debetur. & magis eſt, ne puniatur ob hoc quodd ſub eodem tecto fuit, niſi particeps ſcleris fuerit. Domini appellatione etiam pro parte domini³ contineri dicendum eſt. Domini appellatione & filiusfamilias ceterique liberi, qui in poteſtate ſunt, continetur. ſenatusconſultum enim Silanianum non ſolum ad patresfamilias, verum ad liberos quoque pertinet. Quid deinde dicemus, ſi liberi non ſunt in poteſtate? Marcellus libro^d duodecimo digeſtorum dubitat. ego puto plenius accipiendum, vt etiã ad eos liberos pertineat, qui in poteſtate non ſunt. in eo,^e qui eſt in adoptionem datus, non putamus locum habere ſenatusconſultum, quamuis in adoptato locum habet. ſed nec in alumno occiſo locus eſt ſenatusconſulto. De matris ſeruis, filio filiaue occiſis quaſtio non habebitur. Si pater ab
hoſti-

c fideicommiſſaria

d libro decimo

e in eo autem,

4

5

hostibus captus sit, quæstionem de seruis habendam & supplicium filio occiso, eleganter Scauola ait. quod etiam post mortem patris probat, si antequam ei suus heres exiit, occisus fuerit. Idem Scauola ait constantius defendendum, herede instituto filio, de his quæstionem habendam & supplicium, qui purè legati vel manumissi sunt ante aditam hereditatem filio occiso. quamuis enim si viueret, herede eo existente ipsius non essent futuri: attamen ubi decessit, quæ extinctum

7 legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. Si pater necatus sit, an de seruis filij quæstio habeatur, si fortè castrensi^b peculio seruos habuit? & magis est, quæstionem de seruis filij habendam, suppliciumque sumendum, licet non sit in potestate filius. Si vir aut vxor occisi esse proponantur, de seruis eorum quæstio habetur. quamquæ^c neque viri serui propriè vxoris dicantur, neque vxoris propriè viri. sed quia commixta familia^d est, & vna domus est: ita vindicandū^d at-

9 que in propriis seruis, senatus censuit. Sed neque vxore occisa neque marito, de seruis soceri quæstionem habendam, senatus censuit. Marcellus autem libro duodecimo digestorum

10 etiam in soceri seruis idem quod in mariti rectè dixit. Occisorum appellatione eos contineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: ut^e puta iugulatū, strangulatū, præcipitatū, vel saxo, vel fuste vel lapide percussū, vel quo alio telo^e necatū. Quod si quis, puta, veneno, vel etiam quo alio quod clam necate soleat, interemptus sit: ad hoc^e senatusconsultum vindicta mortis eius non pertinebit. hoc idcirco, quia totiens puniendi sunt serui^f quia auxiliū domino non tulerunt: quotiens potuerunt ei aduersus vim opem ferre, & non tulerunt. ceterum quid potuerunt facere aduersus eos, qui veneno vel quo alio more^g insidiantur? Planè si venenum per vim infusum sit, senatusconsultum locum habet. vbi cumque igitur vis adhibita est quæ interemere solet, ibi dicendum est locum senatusconsulto fore. Quid ergo si dominus veneno, non per vim necatus esse proponatur? impunitum erit factum? nullo modo. licet enim cessat senatusconsultū Silianum, nec quæstio suppliciumque de his qui sub eodem tecto fuerunt habeatur: tamen si qui cõscij vel factores sceleris fuerunt, hi demum supplicio adficiuntur. & adiri hereditas, aperiri que tabulæ etiã ante quæstionem habitam possunt: Si sibi manus quis intulit, senatusconsulto quidem Siliano locus non est, sed mors eius vindicatur. scilicet ut si in conspectu seruorum hoc fecit, potueruntque eum in se sauietem prohibere: pœna adficiatur. si verò non potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminētis, sed tædio vitæ, vel inpatientia doloris sibi manus intulit, eius testamentū aperiri & recitari

a quia extinctum

b castrensium peculij: alio in castrensi peculio

c quamquam enim

d iudicandum

e dicæ

f qui auxilium

g modo insidiantur

mortis casus non impedit. Item illud sciendum est, nisi con- 12
flet aliquem esse occisum, non haberi de familia quaestione.
liquere igitur debet, scelere interemptum, vt senatusconsulto
locus sit. quaestionem autem sic accipimus, non tormeta tan-
tum, sed omnem inquisitionem & defensionem mortis.

a de reſponſionem

Hoc autem senatusconsultum eos quidem, qui sub eodem 13
tecto fuerunt, omnimodo punit. eos vero qui non sub eodem

b regione fuerunt,

tecto, sed in eadem regione, non aliter nisi conscij fuissent.

c vltra, vel etiam

eodem autem tecto qualiter accipiatur, videamus: vtrum in-
tra eosdem parietes, an & vltra, intra eandem dietam, vel cu-
biculum, vel eandem domum, vel eosdem hortos, vel totam
villam. & ait Sextus sic esse saepe iudicatum: vt quicumque eo
loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt, hi puniuntur:
quasi sub eodem tecto fuerunt. licet alij validioris vocis, alij
exiguioris sunt, nec omnes vndique exaudiri possunt. iuxta
hoc tamen videtur & Diuus Hadrianus rescriptisse in hac ver-
ba. Serui quotiens dominis suis auxilium ferre possunt, non
debent saluti eorum suam antepone. potuisse autem ancil-
lam, qua in eodem conclau cum domina sua fuerat, auxiliu
rei ferre, si non corpore suo, at certe voce plorantem, vt hi qui
in domo fuerant, aut vicini audirent. hoc ipsum manifestum
est, quod dixit percussorem si vi mortem minatum si procla-
masset. vltimum vtique supplicium pati debet vel hoc, ne ce-
teri serui credant, in periculo dominorum sibi quemque con-
sulere debere. Hoc rescriptum multa continet. nam ei non
parcit, qui eodem conclau fuit. & ei qui timuit mori, non
ignoscit. & quod vel voce oporteat seruos dominis auxilium
ferre, ostendit. Si quis in villa agens occisus sit: plus quam
iniquum est, si forte diffusa late praedia habeat, de omnibus,
qui in ea regione fuerint, seruis & quaestionem haberi & sup-
plicium sumi. sufficit ergo eos, qui cum ipso qui occisus di-
citur fuerunt, & qui suspitione caedis, aut conscientia attingi
videbuntur, de his quaestionem haberi. Cum dominus in
itinere esset occisus, de his qui vna cum eo fuerunt cum occi-
deretur, vel cum vna fuissent, profugerunt, suppliciu sumen-
dum est. quod si cum domino nemo fuit cum occideretur,
cessant ista senatusconsulta. Impubes seruus, vel ancilla non-
dum viripotens, non in eadem causaerunt. aetas enim excusa-
tionem meretur. Impuberi autem vtrum in supplicio tan-
tum parcimus, an vero etiam in quaestione? & magis est, vt de
impubere nec quaestio habeatur. & alia solet hoc in vsu ob-
seruari, vt impuberes non torqueantur. terreri tantum solent,
& habenae vel ferula caedi. Excusantur autem serui qui auxi-
lium tulerunt sine dolo malo. nam si finxit se quis auxilium
ferre, vel dicis gratia tulit: nihil hoc commentum ei proderit.

d Memorabilia in
hanc sententiam exem-
pli refert Valer.
Max. lib. 6. cap. 2. de
fide seruorum erga
dominos.
e ei
f est ex eo,
g vel in hoc casu.
vel hae.

h sufficiet ergo in
eos,

i est occisus,

k Sunt qui falso le-
gati, dicis gratia, vel
dicis gratiam. Est
aut. m. dicit gratia,
accipiendum, id est,
perfunctorie. Aug. lib. 2.
cap. 20.

Tulisse

Tulisse autem auxilium non tantum is videtur, qui seruauit dominum, hoc est, qui potuit ita opem ferre ut saluus esset dominus: verum is quoque, qui quidquid potuit fecit, tamen si dominus interfectus est. veluti si quis clamauit^a ut ad auxilium conueniretur: aut terruit adgressores. atque si quis turbam conuocauit: ^b aut si corpus suum offerret: vel aliis corpore suo auxilium tulit. Non tamen semper qui clamore usus est, auxilium tulisse videtur. quid enim sicum posset manu depellere à domino periculum, ille clamorem inanem elegit? ²⁰ plectendus utique erit. Quid si vulnerati sint serui, cum protegerent dominum? dicendum est parci eis debere. nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fecerunt data opera, ne punirentur: aut Talia vulnera isti acceperunt, ut possent nihilo minus opere ²¹ ferre, si voluissent. Si dominus mortifere vulneratus superuixerit, nec de quoquam seruorum suorum conquestus sit: etiam si sub eodem tecto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

II. CALLISTRATVS libro quinto de cognitionibus^d

DIuus Marcus Commodus Pisoni rescripsit in hæc verba. Cum constiterit apud te Piso carissime, Iulium Donatum posteaquam conterritus aduentu latronum profugerat villam suam, vulneratum esse, mox testamento facto purgasse officium seruorum suorum: nec pietas pro seruis nec sollicitudo heredis optinere debet, ut ad pœnam vocentur quos absoluit dominus ipse.

III. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum

SI quis in graui valetudine adfectus opem domino ferre non potuerit, ^d subueniendum est ei. Si quis moriens dixisset, à seruo vim mortis allatam esse sibi: dicendum est, non esse credendum domino, si moriens hoc dixit: nisi potuerit & ^e probari. Si maritus uxorem noctu intra cubiculum secum cubantem necauerit, vel uxor maritum: serui pœna senatusconsulti liberabuntur. Sed si exaudissent, & opem non tulissent: plectendi erunt, non tantum si proprij essent mulieris: sed etiam si mariti. si tamen maritus in adulterio depræhensam occidat: quia ignoscitur ei, dicendum est non tantum mariti, sed etiam uxoris seruos liberandos, si iustum dolorem exsequenti domino non resisterunt. Si cum omnes domini adgressuram paterentur, vni seruus opem tulit: an sit excusandus, an verò quia omnibus non tulit plectendus? & magis est, ^f ut si quidem omnibus ferre potuit, quamuis quibusdam tulit, supplicio adficiendum. si verò simul omnibus non potuit, excusandum, quia quibusdam opem tulerit. Nam illud durum est dicere, si cum duobus auxiliū ferre non possit, elegit ^g alteri esse

a marito domino esse auxilio: electione crimen eum contraxisse. quare & si seruus mulieris marito domine magis auxilio fuit, quam dominæ, vel contra: dicendum est ignosci ei debere. Subuenitur eis qui eo tempore, quo dominus dominæ occisa est, clausi ita fuerunt sine dolo malo, ut erumpere succurrendi causa, aut comprehendi eos qui cædem fecerint, non potuerint. nec interest, à quo clausi continebuntur. sic tamen, si non data opera voluerint se ita includi, ne opem ferre possint. Clusos accipere debemus, & si sunt vincti. si tamen ita vincti, ut omnino erumpere vincula, & auxilio esse non potuerunt. Ignoscitur etiam his qui ætate defecti sunt. Surdus quoque inter invecillos numerandus est, aut inter eos qui sub eodem tecto non sunt. quia ut illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit. Cæcus quoque veniam mereri debet. Mutum simili modo excipimus. sed ibi, ubi vocis tantum auxilium superfuit, Furiosos excipi nequaquam dubium est.

De receptatoribus seruorum.

d quisquam Si quis d^o quem eorum seruum seruamve ex ea familia, quæ eius facinoris noxius erit, receperit vel celauerit (sciens dolo malo: in ea causa est, ac si lege, quæ de ficiariis lata est, facinoris noxius fuerit. Si ex stipulatu seruus debeat, & cædem domini arguerit, & pro hoc premio liber esse iustus sit: ex stipulatu actio stipulatori non datur. nam & si supplicio adfectus fuisset, non daretur. quod si sub eodem tecto non fuit, ex stipulatu actio in æstimatione serui utilis erit creditori.

Premium serui, qui indicauit vel arguit necem defuncti libertas.

f vindicasse. Vide Aug. lib. 1. c. 1. m. 1. 9. ex quo apparet veritas hie legi: indicasse, quam vindicasse: & non iuge l. 1. 7. de ver. sign. Vtrum autem is solus videatur indicasse vel arguisse, qui ad hoc profilit vltro: an etiam is qui cum accusaretur, ipse detorsit in alium crimem & magis est, ut ille hoc premio dignus sit, qui vltro ad accusationem profilit. Hi quoque, qui non potuerunt aliàs ad libertatem peruenire, ut puta si hac lege distractus erat quis, ne manumitteretur, poterunt propter hoc quod in commune vile est, ad libertatem peruenire.

De libertis etiam questio habetur.

g de seruis De his quoque seruis, qui testamento manumissi sunt, perinde atque seruis supplicium sumendum est. De his qui antequam testamentum occisi occisæve aperiretur profugissent; posteaque aperto testamento liberi scripti inuenirentur, perinde ac si de seruis questio habenda, suppliciumque sumendum est. nam est æquissimum, vltioni dominorum non obstare indulgentiam ipsorum. quam quisque plenioris esset expertus, eo grauiorem sceleri suo poenam merebitur.

Edictum prætoris.

- 11 Quod ad causam testamenti pertinens^a relictum erit ab eo, qui occisus esse dicitur: id ne quis sciens dolo malo apericendum, recitandum, describendumq; curet, edicto cauetur, prius quam de ea^b familia quæstio ex senatusconsulto habita, sup-
 12 pliciumq; de noxiis sumptum fuerit. Aperire autem hic ille videtur, qui naturaliter aperit: siue sint signatæ siue non sint legatæ, sed tantum naturaliter clausæ. Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel palam, vel publicè, vel secreto, omnis enim apertura prohibita est. Si quis ignoras occisum, aperuerit: non debet hoc edicto teneri. & si sciens, non tamen dolo aperuit, æquè non tenebitur: si fortè per imperitiam vel per rusticitatem ignarus edicti prætoris vel senatusconsulti
 14 aperuit. Si quis tabulas quidem non aperuit naturaliter, linum autè incidit, excusatus erit. quia dolo caret qui ipsas tabulas non aperuit. Si autem non totum testamentum, sed pars eius aperta sit: dicendum est, in edictum incidisse eum qui aperuit, parui enim refert, vtrum totum, an pars^c aperiatur.
 15 Si quis codicillos aperuerit, testamentum non aperuerit: in edictum incidit. nam & codicilli ad causam testamèti pertinent. item siue iure valeat id quod apertum est, siue non valeat: at tamen edicto locus est. Eadè seruantur & de his que ad causam substitutionis pertinent, si pupillus pupillæve occisus occisæ esse dicitur. Si alius aperuit, alius recitauit, alius descripserit: omnes in edictum incident, qui singula eorū
 18 fecerunt. Non tantum ex testamento, sed etiam ab intestato hereditas ad hoc edictum pertinet: vt ne quis adeat, bonorūve possessionem petat, antequam quæstio de familia habeatur. ne heres propter compendium suum familiæ facinus occultaret. Eleganter Scæuola ait, vt quis ad heredem suum vitales actiones trahat, si fortè ante aditionem decessit exploratum esse debere, idcirco eum non adire^d quod senatuscon-
 20 sulto edictoq; terreatur. Si conditioni intra diem ex die mortis præstitutum parere iussi ignorantia non paruerunt: si idcirco ignoratum est, quia metu senatusconsulti aperiiri tabulæ non potuerunt: succurritur eis ad implendam condicionem.
 21 Si^e & aliud impedimentum sit de non adeunda hereditate, vel aperiendarum tabularū: si^e & senatusconsulti: nihil prodesse impedimentum senatusconsulti, si & aliud^f fuit. veluti si prægnas vxor occisi fuit, vel etiam putabatur. & propterea adire hereditatem institutus non potuerit.

III. PAPIANVS libro sexto Responsorum¹

Qui postumos¹ heredes instituerat, non natis postumis vxorem secundo loco scripsit heredem. cum à familia necatus diceretur, vxor diem suum obierat. heredes mulieris

^a pertinet, si quod relictum^b eius^c ligatæ,^d aperuerit.^e an partem aperuerit.^f aperuit^g adire^h Sed si aliudⁱ quam^k aliud hinc^l posthumum heredem

actiones ex constitutione sibi dari postulabāt. eos ita demum audiendos esse respondi, si mulier, quam in vtero nihil gestare constabat, propter senatusconsultum hereditatem adire noluit. alioquin pręgnate ea defuncta, nullam iniurię querelam interuenisse.

V. VLP IANVS ¹ libro quinquagesimo ad Edictum¹

Necessarios heredes puto edicto compręhendi, si se misceant hereditati. nec bonorum possessionem peti prętor permittit. & ego puto ad omnes bonorum possessiones hoc edictum pertinere. Non aliās bona publicantur, quām si constabit esse occisum patremfamilias: & heredem ante quęstionem de familia habitam, suppliciumque sumptum, adisse hereditatem. Vbi quis incuria necatus est, vel medici infidiis, adiri quidem hereditas potest. sed heredi² defensio mortis incumbit.

a heredi suo

VI. PAVLVS ¹ libro quadragesimo sexto ad Edictum¹

b Et si certus

ET si^b percussor certus sit, tamen habenda quęstio est, vt cędis mandator inueniatur. vtique autem ipse maximę quęstioni dabitur, quāuis & ceteri puniantur. Quamuis aliās in caput domini serui non torqueantur, rectę tamen fiet quęstio etiam si heredem accuset: siue extraheus heres, siue ex suis sit. Si vnus ex dominis non compareat, quęrendum est de casu eius per seruos quos communes habuerunt. magis enim de salute aut vltione domini non comparentis, quām in caput pręsentis torquebuntur. Si appetitus sit, nec occisus dominus: nihil senatusconsulto cauetur. ipse enim in familiā suam potest animaduertere.

VII. IDEM ¹ libro singulari ad senatusconsultum Si Ianianum¹

ET(in)libertos extraordinarium auxilium habebit.

VIII. IDEM ¹ libro quadragesimo sexto ad Edictum¹

^e Sylliano. Hoc res: senatusconsultum factum est Nerone de illi & Pisonis casu. Tac. lib. 13. & 14. d quantumque e videretur f senatusconsultum.

Senatusconsulto Pisoniano^e cauetur, vt si pœnæ obnoxius seruus venisset, quandoque^d animaduersum in eum esset, vt venditor pretium pręstaret. ne emptori iniuriam fecisse videatur^e senatus.^f Si filiusfamilias, qui in castrensi peculio testatus est, occisus sit: omni modo id defendendum est, vt ex quibus casibus ad fiscum patrisfamilias bona pertinent, his casibus & huius peculium, potius quām ad heredes qui delinquerunt in adeundo, &^g similibus: vltimę non sunt.

g a. ut similes, vlti non sunt.

Ad fiscum bona transeunt cum onere.

VIII. GAIVS ^o libro septimodecimo ad Edictum prouinciale^d

Cum fisco caduca bona defuncti addicantur^a propter inul-^{a addicuntur} tam mortem, in eum legatorum actio datur. & libertates ratae sunt eorum scilicet, qui senatusconsulto excipiuntur.

X. PAVLVS ^o libro singulari ad senatusconsultum Silanianum^d

Si exheredatus filius, antequam adiretur patris hereditas, occisus sit: ex euentu inspicietur, ut si adita fuerit hereditas, quasi alieni fuisse videantur. si verò irritum testamentum factum sit, quia ipsius essent si viueret, omnia perinde aguntur, ac si dominus esset. Sub Diuo Traiano constitutum est, de his^b libertis quos^c viuis manumiserat quaestionem ha-^{b his etiam c. quos quib} beri.

XI. TRYPHONINVS ^o libro secundo Disputationum^d

Idemq;^d erit & de his^c qui ius anulorum petierant.

XII. PAVLVS ^o libro singulari ad senatusconsultum Silanianum^d

Si seruus à testatore occiso legatus sit, & praetor pro praemio statuerit liberum eum esse: dicendum est non impedi-^{d Coniunge L. 44. de excu. lit. c. his libertis} ri libertatem.

Præscriptio quinquennij.

XIII. VENULEIVS SATVRNINVS ^o libro secundo de publicis iudiciis^d

In cognitione aperti aduersus senatusconsultum testamenti eius qui à familia sua occisus dicatur, quinquennij tempus constitutum est senatusconsulto, Tauro & Læpido consulibus. quod tamen ad extraneos pertinet. namque eos, qui parricidij poena teneri possunt, semper accusare permittitur eodem senatusconsulto.

Pæna impuberis.

XIII. MAECIANVS ^o libro vndecimo de publicis iudiciis^d

Excipiuntur^f senatusconsulto Siliano impuberes sex. ^{f eodem senatus consulto} Trebius autem Germanus legatus etiam de impubere sumi iussit supplicium. & tamen non sine ratione. nam is potest nec multum à puberi^g ætate aberat, & ad pedes domini cubuerat cum occideretur: nec postea cædem eius prodiderat. ut enim opem ferre eum non potuisse constabat, ita silentium præstitisse etiam postea certum erat. & his dumtaxat impuberibus senatusconsulto parci credebatur, qui tantum sub eodem tecto fuissent. qui verò ministri vel participes cædis fuissent, & eius ætatis, quamquam nondum puberis, ut rei intel-

a nulla alia

lectum capere possent, his non magis in cæde domini, quàm in vlla alia causa parci oportere.

XV. MARCIANVS ¶ libro singulari de Delatoribus ¶

SI sequens gradus vltus fuerit necem testatoris, an prior hereditas ad illum trans feratur? & ait Papinianus, non esse hoc. nam poena illius, huius præmium esse non debet.

b hic
c admittatur.

Cum ex parte heredi instituto legatum quoque erat, & in vlciscenda morte cessauerat: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, tam hereditatis portionem quàm legatum ei auferendum. heredibus autem, qui in vlciscenda morte defuncti cessauerant, tam testamêto quàm ab intestato auferuntur bona. fortè & si quasi patronus veniat, quamuis hi b suo iure admittantur. c

XVI. MARCELLVS ¶ libro duodecimo Digestorum ¶

DOMINO à familia occiso, seruus communis necem eius detexit. fauore libertatis liber quidè fieri debet: pretij autem partem sibi contingentem socium consequi oportet.

XVII. MODESTINVS ¶ libro octauo Regularum ¶

PRius de se familia torquenda est. & si confiteatur, tunc interrogetur quo mandante flagitium admissum sit.

XVIII. IDEM libro nono Regularum

d Et de inofficiso:
e Ex inofficiso

ET d inofficiso testamento queri idem, & mortem vindicari defuncti non prohibetur. idq; Paulus respondit.

XVIII. IDEM ¶ libro octauo Pandectarum ¶

CVm dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet & armis, & manu, & clamoribus, & obiectu corporis, quòd si cum posset non tulerit, meritò de ea supplicium sumitur.

XX. PAPINIANVS ¶ libro secundo Responforum ¶

e iudiciis

HERes, qui veneni causam persequitur, res hereditarias vrgentes ordinare saluis pro vationum iudiciis e non prohibetur.

XXI. IDEM ¶ libro sexto Responforum ¶

f ceter.

PROpter veneni quæstionem tempus petendæ possessionis non profertur. cum eo quoq; suspensio criminis rectè petatur. aliud senatui placuit, cum à familia dominus necatus dicitur. seruorum videlicet causa, quorum libertatem quæstionis habendæ gratia neglegi necesse est. f Neptis quæ possessionem auia petierat, mortem eius, interfectam sciens, nò defenderat. fideicommissum, quod auia ex alio testamêto nepti delibuit, in restituendis fisco bonis non esse deducendū placuit. do lus enim heredis punitus e est. si autem neglegentia mulier erit uolumentum bonorum amiserit, fideicommissum esse retinendum integrato iure debiti, rationis est.

g paucius

De herede non appellante.

- 2 Præfidis iniquitate reis illata cædis absolutis, heredibus, qui non defunctoriè^a debitum officium impleuerant, quamuis non prouocassent, hereditatem auferri non oportere, visum est.

Persecutio hæc quæ pecuniaria est, non finitur morte heredis.

XXII. PAVLVS libro sextodecimo Responsorum^l

Gaius Seius cum languesceret, questus est se veneno occidi à seruo suo: & sic exspirauit. cui^b heres exstitit Lucia Titia soror, & mortem eius exsequi neglexit: & ipsa post annū decimum decessit. exstitit qui bona nuntiaret Gaij Seij. quæro an morte Titia extinctum sit crimen. Paulus respondit, causam de qua queritur, cum sit pecuniaria, mortē ingratæ heredis extinctam non videri.

XXIII. MAECIANVS libro tertiodécimo Fideicommissorum^l

SI antequam patefieret testatorē occisum, tabulæ testamenti apertæ essent: deinde innotuisset id admissum esse: causa cognita puto compellendum institutum adire hereditatem, quam suspectam diceret: & ex TreVelliano senatusconsulto restituisse.

XXIII. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum^l

SI quis quasi suspectam hereditatem coactus adit, non tenetur edicto.^c

Premium eius qui seruos fugitiuos requisit.

XXV. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale^l

- LEge Cornelia cauetur de præmio accusatoris,^d qui requisit & renuntiauit eos seruos qui ex ea familia ante questionem fugerint: vt in singulos seruos, quos cõuicerit, quinque aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. quod præmium non in omnes seruos qui sub eodem tecto locouerint, sed in eos solos, qui eadem admisissent, accusatori tribuitur. Præterea cauetur, vt de his qui ante questionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, lege de fisciis iudiciū fiat. ita vt ex vinculis causam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur. & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine darentur ex Vonis damnati.

Astio popularis contra eum qui testamentum aperuit.

- 2 Ex hoc edicto actio proficiscitur contra eum, qui aduersus edictum prætoris tabulas testamenti aperuisse^l dicitur. vel si quid aliud fecisse diceretur, nã, vt ex supradictis apparet, plura sunt, propter quæ poena edicti constituta est. Palam est autem

a perfunctoriè: vtrumque verum est, Illud reperitur quorundam Lex empto. §. emptorem. de alt. empt. c. l. 2. §. non scilum. ad Sc. Terzijl.

b cum

c edicto prætoris

d Nam (vt in oratione pro Roscio Amerino M. Cic. ait) accusatores multos esse in ciuitate uile est, ut metum audacia contineatur. Unde et apud indices (vt idem inquis lib. 2. de Inuic.) de premio saepe accusatorum queruntur.

autem popularem actionem esse, cuius poena in centum aureos ex bonis damnati extenditur. & inde partem dimidiam ei cuius opera conuictus erit, præmij nomine se daturū prætor pollicetur. partem in publicum redacturum.

XXVI. SCAEVOLA libro trigesimo quarto Digestorum

Fideicommissum, quod ex testamento fratris patruelis Gaius Seius Titio debebat, ab heredibus Seij Titius accepit. quæsitum est, cum necem Gaij Seij heredes eius non vindicauerint, an Titius nihilominus eos heredes vt indignos accusare possit ob id quod necem eius non vindicauerint. nec obfit ei quod ab isdem fideicommissum ex testamento fratris patruelis consecutus sit. respondit, nihil proponi cur obfaret.^a

^a obfret.

XXVII. CALLISTRATVS libro primo de iure fisci

Side pluribus heredibus quibusdam inuitis aut ignorantibus apertum erit testamentum, non amittunt portiones suas qui culpa carent.

^b Si vir

SI QVIS^b ALIQUEM TESTARI PROHIBERIT VEL COEGERIT
TIT. VI.

Ex his causis hereditas fisco vindicatur, sicut & in superiore edicto.

VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Edictum

QUIDVM^c captat hereditatem legitimam, vel ex testamento, prohibuit testamentarium introire, volente^d eo facere testamentum, vel mutare: Diuus Hadrianus constituit, denegari ei debere actiones. denegatisque ei actionibus fisco locum fore. Si dominus dolo fecerit, ne testamentum mutaretur, in quo seruus eius scriptus erat: quamuis manumissus adierit hereditatem, actiones ei denegantur. cum & liberis^e eius, si quid fuerit datum, denegari debeat, etsi non fuerint in potestate. Sed si legatum ei relictum sit, idq; restituere sit rogatus: consequens erit dicere admitti eum ad legatum, quod non ipse habuisset: sed ad alium sit translaturus. Si plures heredes instituti sint, & omnes dolo fecerint, quo minus testamentum mutaretur: ditendum est actiones omnibus denegari. quia omnes dolo fecerunt.

II. PAVLVS libro quadragensimo quarto ad Edictum

Siquis dolo malo fecerit, vt testes non veniant, & per hoc deficiatur^f facultas testamenti faciendi: deneganda sunt actiones

^a Scriptum hoc olim fuit in statutu de h. poss. post. tit. vnde vis & vxor. d volentem cum

^e libertis. Restit. est Flor.

^f habiturus esset:

^g deficiat

actiones ei qui dolo fecerit. siue legitimus heres sit, siue priore testamento scriptus. Fratris autem factum fratri non nocet.

Si fidei eius, qui dolum admisit, commissum est vt hereditatem restitueret: ea hereditas caduca cum suis oneribus fiet. vt commodum legis Falcidiae fiscus sentiat: dodrantis autem fideicommissarius.

III. PAPINIANVS || libro quintodecimo Respon-
sorumⁱ

Vtrum, qui non per vim nec dolum, quo minus vxor contraeum mutata voluntate codicillos faceret, intercesserat: sed vt fieri adsolet, offensam agrae mulieris maritali sermone placauerat: in crimē non incidisse respondi. neei quod testamento fuerat datum, auferendum.

DE IVRE CODICILLORVM

TIT. VII.

VLPIANVS || libro quarto Disputationumⁱ

SAEPISSIME rescriptum & constitutum est, eum qui testamentum facere opinatus est, nec voluit quasi codicillos id valere: videri nec codicillos fecisse. ideoque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit velle: tamen non debetur.

II. IULIANVS || libro trigesimo septimo Dige-
storumⁱ

SI ei, qui post testamentum factum & ante codicillos scriptos natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur: vtile est. quod si ei, qui post testamētum factum & antequam codicilli scriberentur mortuus esset, datum esset: pro non scripto habetur. Codicillorum ius singulare est: vt ^a a vnde quaecumque in his scribentur, perinde haberentur, ^b ac si in b habentur. testamento scripta essent. Ideoque seruo, qui testamenti facti tempore testatoris fuisset, ^c codicillorum tempore alienus, c fuit, & non recte libertas directa datur. Et contra, si cum testamento fiebat alienus esset, codicillorum tempore testatoris: intellegitur alieno seruo libertas data. & ideo licet directae libertates deficiunt, attamen ad fideicommissarias eundum est.

Furiosus non intellegitur codicillos facere: quia nec aliud quiequam agere intellegitur. cum per omnia & in omnibus absentis vel quiescentis loco habetur. Hereditas testamento inutiliter data non potest codicillis quasi hereditas confirmari. sed ex fideicommissio petitur, salua ^d ratione legis d salua tamen Falcidiae.

Per codicillos factos ab intestato videntur rogati omnes quocumque iure succedentes.

III. IDEM libro trigesimo nono Digestorum¹

a si is qui

SI^a quis cum testamentum nullum habebat, codicillis fideicommissa hoc modo dedit, *QUIS QVIS MIHI HERES ERIT BONORVMVE POSSESSOR, EIVS FIDEI COMMITTO*: fideicommissa praestari debet. quia paterfamilias, qui testamenti factionem habet, & codicillos faceret,^b perinde haberi debet, ac si omnes heredes eius essent, ad quos legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruentura esset. ^c Sed & si post codicillos factos natus quis esset proximus adgnatus, vel suus heres: fideicommissum praestari debet. intellegitur enim is quoque heres scriptus. & ideo^d non perinde habendus est, ac si rupisset hos codicillos.

b facit.

c peruentura est.

d vnde non

Testamento facto, etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capient. Denique si ex testamento hereditas adita non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullius momenti erit.

III. IDEM libro sexagesimo tertio Digestorum¹

EVM qui codicillorum tempore soluendo sit, recte libertate dare placuit. quamuis testamenti facti tempore soluendo non fuerit.

Confirmatio codicillorum.

V. PAPINIANVS libro septimo Responsorum¹

e Sententia Papi-
niani aliter refertur
sit. de codic. Inst. sed
idecirco hic immutata
est à compositoribus
Pandectarum. ne re-
scripto Severi &
Antonini aduersare-
tur. Duar. 2. Disput.
c. 76.

ANTE^c tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quam si testamento quod postea factum est, vel codicillis^f confirmentur: aut voluntas eorum quocumque indicio retineatur. sed non seruantur ea, de quibus aliter defunctus nouissimè iudicauit.

f codicilli

g Diuus

h adiicere.

VI. MARCIANVS libro septimo Institutionum¹

DIUI^g Severus & Antoninus rescripserunt, nihil egisse matrem, quæ cum purè liberos suos heredes instituerit, conditionem emancipationis codicillis adiecit. quia neque conditionem heredi instituto codicillis adiecere^h, neque substituere directo potest. Codicillos & plures quis facere potest. & ipsius manu neque scribi neque signari necesse est.

Licet in confirmatione codicillorum paterfamilias adiecerit, vt non aliàs valere velit quam sua manu signatos & subscriptos: tamen valent facti ab eò codicilli, licet neq; ab eo signati neq; manu eius scripti fuerint. nã ea quæ postea geruntur, prioribus derogant. Codicillos is demum facere potest, qui & testamentum facere potest. Si post testamentum factum mortuo codicillis quis legauerit, licet testamento confirmatis: pro non scripto legatum sit.

VII. IDEM [¶] libro secundo Regularum [¶]

Quædam non referuntur ad confirmationem codicillorū, veluti si ante captiuitatē quis codicillos confirmauerit, & in captiuitate codicillos scribat: nam non valent. idem est, si aliquo modo ius testamēti faciendi deserit habere, præterea in illis quæ nō iuris sed facti sunt, non est perinde habendum quod codicillis scribitur, atq; si vbi cōfirmatio ^a, scriptū ^b fuisset. veluti si ita in codicillis scriptum erit, *VESTEM QUAE MEA EST: codicillorum tempus spectandum, non quo confirmantur. item^c, SI TITIVS VIVVS EST, vel SI TOT* ^e *ANNIS^d EST, codicillis legauit Seio: tempus codicillorum, non quo tempore fit testamentum, spectandum.*

a confirmatur,
b scripta

e item si ita fit
Titius
d annorum

VIII. PAVLVS [¶] libro singulari de iure codicillorum [¶]

Conficiuntur codicilli quattuor modis. aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritū, aut per fideicommissum testamento factō, aut sine testamento. sed ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus: quoniam creditur paterfamilias spōte sua his relinquere legitimā hereditatem. Codicilli totiens valent, quotiens quis testamentum quoq; facere possit^e. nō tamen hoc ita intellegemus, vt exigamus potuisse eum eo tempore quo scribit eos codicillos, testamentum facere: quid enim si sufficientium testium facultatē non habuit: sed si iure testamenti factionem habuit.

e potuit.

Valent codicilli facti medio tempore, quo quis erat intestabilis, si tempore testamenti, & mortis erat testabilis.

2 Si post factum testamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum se præbuerit, & ibi codicillos fecerit, atque ita emancipatus decesserit: quæritur an ex codicillis legata debeantur. nam & ^f testamentum valet: sed ^g eo tempore eos fecit, quo testamenti factionem non habuit. nec similis est muto, qui rectē codicillos confirmauerit. licet enim is testamentum facere non possit, tamen testamentum quod ante fecerat, in eodem statu est. huius autem testamentum sublatum est: & de alienis quodammodo rebus testatur: sed dicemus codicillos valere. nam etsi postumus natus ruperit testamentum, & decesserit: nihilo minus codicilli valent. **3** Si miles testamentum quidem ante militiam, sed codicillos in militia fecerit, an iure militari valeant codicilli, quæritur. quoniam testamentum iure cōmuni valet: nisi ^h ⁱ militiæ tempore signauit, ^h vel quædam adiecerit. certē codicilli militiæ tempore facti non debent referri ad testamentum. sed iure militari valent. **4** Si ei seruo, qui testamento legatum acceperit, libertas codicillis detur, vtile legatum esse dicemus: quasi **5** ab initio constiterit legatum. Si quis certi generis codicillos confir-

f & eo
g nam nec

h resignauerit, melior est Floren. non enim satis est militia tempore resignasse, nisi quid adiecerit, vel destraxerit, vt iure militari valeat. S. sed et si quis. de milit. leg. Titium

confir-

confirmauerit, puta **Q**UOS NOVISSIMOS FECEROT non utique statim quæ codicillis dantur, consistere videbuntur, quamdiu alij quoq; fieri possint. & ideo si alij postea fiat, legata in prioribus data non valebunt.

VIII. MARCELLVS [¶] libro nono Digestorum [¶]

ARisto negauit valere codicillos ab eo factos, qui paterfamilias, necne esset, ignorasset. Vlpianus notat: nisi veteranus fuit. tunc enim & testamentum valebit.

X. PAPINIANVS [¶] libro quintodecimo Quæstionum [¶]

QUod per manus traditum est, codicillis hereditatem dari non posse, rationem illam habet: ne per codicillos qui ex testamento valent ^a, ipsum testamentum, quod vires per institutionem heredum accipit, confirmari videretur.

a valeat,

XI. IDEM [¶] libro nonodecimo Quæstionum [¶]

Qui graui vtero vxorem esse ignorabat, codicillis ad filium scriptis libertates dedit. nata post mortem patris filia, cum de ea nihil patrem sensisse constitisset: placuit libertates à solo filio præstari posse.

XII. IDEM [¶] libro vicensimo secundo Quæstionum [¶]

Redemptis à sorore partibus.

XIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum [¶]

Illud enim sine dubio dici non potest, etiam filiã manumittere cogendam. cum ab ea nihil pater petierit, & iure suo heres exstiterit. Tractari solet de eo, qui cū tabulas testamenti non fecisset, codicillis ita scripsit, **TITIVM HEREDEM ESSE VOLO.** sed multum interest, vtrum fideicommissariã hereditatem à legitimo per hanc scripturam, quã codicillorum instar habere voluit, reliquerit: an verò testamentum facere se existimauerit. nam hoc casu nihil à legitimo peti poterit. Voluntatis autè quæstio ex eo ^b scripto plerumq; declarabitur. nã si fortè à Titio legata reliquit, ^b substitutum adscripsit, heres si non exstiterit: sine dubio non codicillos, sed testamentum facere voluisse intellegitur.

b & substitutum

XIIII. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum [¶]

Quidam referunt quantum repeto, apud Viuianũ ^c Sabini & Casij & Proculi expositã esse in quæstione huiusmodi controuersia. an legata, quæ posteaquam instituti mortem obierunt ^d, codicillis adscripta vel adempta sunt, à substitutis debeantur. id est, an perinde datio & ademptio etiã hoc tempore codicillis facta valeat, ac si testamento facta esset. quod Sabinum & Casium respondisse aiunt, Proculo dissentiente, nimirum autem Sabini & Casij collectio, quam & ipsi reddunt, illa est, quod codicilli pro parte testamenti habentur: obseruationemque & legem iuris inde traditam seruent. ego autem

c Iulianum

d obierint,

autem

autem a usim sententiam Proculi verissimam dicere. nullius^a a vt enim nullius enim momenti est legatum, quod datum est ei qui tēpore codicillorum in rebus humanis non est: licet testamenti fuerit. esse enim debet cui detur. deinde sic quæri, an datum cōsistat. vt non ante iuris ratio quā persona quæreda sit: &^b in proposito igitur quod post obitum heredis codicillis legatū vel ademptum est, nullius momenti est. quia heres, ad quem sermōnem conferat, in rebus humanis non est. eaque ademptio & datio nunc vana efficietur. hæc in eo herede, qui ex assē institutus erit, dato substituto, ita vt ab instituto codicilli confirmarētur. Quod si duo instituti sint substitutis datis, vnusque eorum decesserit: vtilia videntur legata. sed circa coheredem erit tractatus, numquid totum legatum debeat, si quisquis mihi heres erit, legatum erit: an verò non, quia sit substitutus heres, qui partem faciat, licet ipse non debeat. idem etiam potest circa nomina expressa tractari. multoque magis solū coheredem totum debere puto. quia is adiunctus sit, qui etiam tunc cum adiungebatur, in rebus humanis non erat.

XV. AFRICANVS ¶ libro secundo Questionum ¶

Ed cum ea testatoris voluntas fuerit, vt ex vniuersa hereditate legata erogarentur: dicendum scriptis heredibus profuturam doli exceptionem, si amplius quā hereditaria portio petatur.

XVI. PAVLVS ¶ libro vicesimo primo Questionum ¶

Ab intestato factis codicillis, relicta etiam postea natus intestati successor debet. quicunque enim ab intestato successerit, locum habent codicilli. nam vnus casus est. nec interest qui succedit, dum intestato succedat. ad testamentum autem, quod quoquo tempore fecisset, pertinent codicilli. & vt manifestius dicam, intestato patrefamilias mortuo, nihil desiderant codicilli: sed vicem testamenti exhibent. testamento autem facto ius sequuntur eius.

XVII. IDEM ¶ libro tertio Sententiarum ¶

Litteræ quibus hereditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, vim codicillorum non optinent.

Interpretatio voluntatis.

XVIII. CELSVS ¶ libro vicensimo Digestorum ¶

Plotiana Celsi suo salutem. Lucius Titius his verbis ita cauit, SI QUID TABVLIS^c ALIOVE QVO GENERE AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQUERO, ITA VALERE VOLO. quæro an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeant rati esse. Iuuentius Celsus Plotianæ salutem. hæc verba, SI QUID AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELI-

^c tabularū, aliudv^e eius generis

QUERO, VALERE VOLO: etiam ea quæ ante testamen-
tum scripta sunt, comprehendere^a.

^a comprehendere
videntur.

*Relicta ab eo, quem quis solum sibi successurum putat, si in parte
succedit, pro parte debentur, si diuidua sint.*

XVIII. MARCELLVS libro quartodecimo Di-
gestorum¹

^b eo relicto,

IS qui vnum filium habebat, cum codicillos ad eum scripsisset, decessit intestatus, herede eo^b & quem postea procreauit. adgnatione sui heredis nemo dixerit codicillos euanuisse. igitur si nihil tum de postumis sperauit, & codicilli non euanescent, & quæ relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, soluere compellitur: non etiã postumus. sed & si codicillos reliquisset duobus superstitibus filiis decedens, cum putaret alterum ex his prius decessisse: simili modo dici potest, omnia perinde debere filium ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres extitisset patri^d. Immo dumtaxat partem debet. eorũ tamen, quæ pro parte præstari non possunt, nihil eorum præstandũ. quoniam illi non fuerit filio ablaturus, nisi solum putaret successorem sibi futurum.

^c compellitur.

^d patri. Vlpianus
notat. in. 6

^e nihil omnino
f ille al. illa

XX. PAVLVVS libro quinto ad legem Iuliam
& Papiam¹

^g tabulis

SI palam heres nuncupatus sit, legata autem in tabulis col-
lata fuerint: Iulianus ait, tabulas testamenti non intellegi
quibus heres scriptus non est. & magis codicilli quàm testa-
mentum existimandæ sint. & hoc puto rectius dici.

^h quodque

LIBER TRIGESIMVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

VLPIANVS libro sexagesimo septimo ad Edictum

DER OMNIA exaquata sunt legata fideicommissis.

II. IDEM libro primo Fideicommissorum¹

Sciendum est eos demũ fideicommissum posse relinquere, qui testandi ius habent.

Conditio qua tacite inest.

III. IDEM libro quarto ad Sabinum¹

HAcc verba testatoris, **QVIS QVIS MIHI EX SUPRASCRIPTIS HERES ERIT, aut SI HERES ERIT SEIVS, vel SI HEREDITATEM ADIERIT:** subiectum

ⁱ August. lib. 5.
emend. vlt.

^k Desumptum est
hæc caput ex Iustini-
niani constitutioni-
bus sub tit. com. de
leg. C. utique Dicitur.
ita repens in scri-
ptis non huius capi-
tis, Imperator, pu-
sarque non Vlpianũ
esse, sed Tribonianũ
in comen. ad tit. de
pec. & 2. disput. c. 9.

^l Ex tit. quor. leg.
m Coniunge. l. a. de
leg. 3.

ⁿ Coniunge. l. 2. &
10. le vulg. substi.

Subiectum legatum vel fideicommissum non faciunt condicionalē.

Error in nomine rei legata quatenus noccat.

III. IDEM libro quinto ad Sabinum¹

SI quis in fundi vocabulo erravit, & Cornelianū pro Semproniano nominavit: debetur Sempronianus. sed si in corpore errabit, non debetur. Quod si quis cum vellet vestem legare, supellectilem adscribit, dum putat supellectilis appellatione vestem contineri: Pomponius scribit vestem non deberi, quemadmodum si quis putet auri appellatione electrum vel aurichalcum contineri. vel, quod est Tullius vestis appellatione etiam argentum contineri. rerum enim vocabula immutabilia sunt: hominum mutabilia. Si quis heredes instituerit, & ita legaverit, QVIS QVIS MIHI GALLICANARVM RERVM HERES ERIT, DAMNAS ESTO DARE: ab omnibus heredibus videri legatum. quoniam ad omnes eos res Gallicanæ pertinent.

V. PAVLVS libro primo ad Sabinum¹

SErui electione legata, semel dumtaxat optare possumus. Labeo ait, cum certa res aut persona legatur ita, QUI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES DATO, & communis sit: totum deberi. Trebatium verò respondisse, partem deberi, Cassius scripsit, quod & verius est. Cum fundus communis legatus sit non adiecta portione, sed MEVM nominauerit: portionem deberi constat.

Differentia conditionis & demonstrationis.

VI. VLPIANVS libro trigesimo tertio Digestorum¹

STICHVM, QUI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES MEVS DATO. magis conditionem legato iniecit, quam demonstrare voluisse patremfamilias apparet. eo quod si demonstrandi causa hæc oratio posceretur, ita concepta esset, STICHVS: QVI MEVS EST, non, QUI MEVS ERIT. sed conditio talis accipi debet, quatenus meus erit. ut si totum alienauerit, legatum extinguatur. si partem, pro ea parte debeat, quæ testatoris mortis tempore fuerit.

VII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

Legatum seruo delatum dominus potest repudiare.

Renuatio legati.

VIII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum

SI ex toto fundo legato testator partem alienasset, reliquam dumtaxat partem deberi placet: quia etiam si adiecit aliquid ei fundo, augmentum legatario cederet.

^a Coniunge l. quæ-
ties de hered. instia

^b Alc. lib. 7.
mag. 4.
^c adscribit
^d scribit

^e esse.

^f quando

^g Stichum

^h Coniunge l. 14. de
18. de acquir. heredo

De rei testamento constituti.

Si ita scriptū sit, **LVCIVS TITIVS HAERES MEVS,** **AVT MAEVIVS HERES MEVS DECEM SEIO DATO.** cum vtro velit, Seius aget. vt si cum vno actum sit, & solutum: alter liberetur. quali^h si duo rei promittendi in solidū obligati fuissent. quid ergo si ab altero partem petierit: liberū cui^a erit ab altero^b reliquū petere. idem erit & si alter partem soluisset.

a et erit
b altero

De pluribus rebus disunctim legatis.

c lectu cario

Si ita legatum sit, **LECTICARIO OCTO,** **AVT PRO HIS IN HOMINES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM,** **VTRVM LEGATARIVS VOLET:** non potest legatarius partem seruorum vindicare, pro parte nummos petere. quia vnum in alterutra causa legatum sit. quemadmodum si olei pondo quinquaginta, aut in singulas libras certum æs legatum sit. ne aliter obseruantibus, etiam vno homine legato diuisio cōcedatur, nec interest, diuisa ea summa, an iuncta ponatur. ¹ & certè octo seruis, aut pro omnibus² certa pecunia legata, non posso inuicem heredem partem pecuniæ, partem mancipiorum debere^c.

d hominibus

e debere constat.

VIII. IDEM. libro tertio ad Sabinum.

f Continge l. cum
dua. de cap. & post-
lim.

Id^d quod apud hostes est, legari posse³ Octauenus scripsit: & **hⁿ** postliminij iure consistere.

*Optio legata.**X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum¹*

g Falsò Malander
non posse.
h postliminium.
codex Medicus
postliminij. Ang. l.
homen. c. 2.

Ulianus nec à filiofamilias sine iussu patris optari posse, nec ante aditam hereditatem putat. quod est verum.

*Legatum filiofamilias aut seruo relictum quam vim habeat.**XI. PAPIANVS libro nono Questionum¹*

i fidei committi pa-
tri vel domino pos-
sunt.

Cum filiofamilias vel seruo alieno legatum vel hereditas datur, fidei committi patris¹ vel domini potest. ac tūc demum ex persona ipsorum, fideicommissum vires capit, cum ipsis, per quos cōmodū hereditatis vel legati patri dominove queritur, fideicommissum relinquitur. denique Iulianus non insuptili ratione motus patrem, cuius filius heres institutus est^k, extero quidem habita ratione legis Falcidiæ restituere hereditatem respondit. quoniā¹ ex persona filij teneretur. ipsi verò filio, non admissa Falcidia. quoniam ex persona sua sibi filius obligari non posset. ac pater non vt heres, sed vt pater rogari videtur. & ideo^m si filio rogatus sit pater post mortem suam, quod ad se peruenit ex legato vel hereditate filio relictis restituere: isque viuo patre decedat: omnimodo patrem id retenturum. quoniam fideicommissum ex persona patrisⁿ vires acceperit.

k esset,
l quia

m Al. lib. 3. paracl.
c. 14.

n patris sui

De coniunctis.

XII. POMPONIVS¹ libro tertio ad Sabinum¹

SI mihi & tibi eadem res legata fuerit, deinde die legati cedente heres tibi exstitero: liberum mihi esse Labeo ait, ex meo legato, an ex eo quod tibi heres sim, adquirā¹ legatum.¹ si voluero cā rem ex meo legato ad me pertinere: vt tota mea sit: ex hereditario legato petere eam^a posse Proculus ait.

a eam me

Difficulta: præstationis non nocet legato.

- 1 Si quis seruos quos Gadibus haberet, eo testamento quod Romæ moriens^b fecerit, triduo quo^c mortuus fuerit, heredem dare mihi damnauerit: ratum esse legatum. & angustiastemporis nihil legato nocere. Regula iuris ciuilis est, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, eorum quoque seruis legare possumus.

b morans fecerat, c quāam

Ex duabus scripturis diuersis vel contrariis vtra valeat.

- 3 In legatis nouissimæ scripturæ valent. quia mutari causa præcedentis legati vel die vel conditione vel in totum ademptione potest. sed^d si sub alia &^e alia conditione legatū ademptum est, nouissima ademptio spectanda est. Interdū tamē in legatis non posterior, sed præcedens scriptura valet. nam si ita scripsero, QVOD TITIO INFRA LEGAVERO, ID NEQVE DO, NEQVE LEGO: quod infra legatū erit, non valebit. nam & eum sermonem, quo presentia legata data in diem proferuntur, ad postea quoque scripta legata pertinere placuit. voluntas ergo facit, quod^f in testamento scriptum valeat.

d sed & si e vel alia

f vt

Legato generaliter homine quid debeat.

XIII. IDEM¹ libro quarto ad Sabinum¹

CVm incertus homo legatus tibi esset, heres Stichum seruo tuo tradidit. Neratius respondit, si voluntate domini tradidit, vel ratum hoc dominus habuerit: perinde eum liberatum, atque si Stichus legatus esset.

De ademptione legati.

XIII. VLPPIANVS¹ libro quintodecimo ad Sabinum¹

SI ita sit adscriptum^h, SI CUI LEGAVERO BIS, SEMEL HERES EI DATO, vel, vt semel debeat: & eidē duas quantitates adscripserit, vel duos fundos: an vtrunque debeat? & ait Aristo, vnum videri legatū. nam quod ademptum est, nec datum videri, secundum Celsi & Marcelli sententiā. quæ vera est. Sed Papinianus libro nonodecimo quaestionum ait, & si post legata sæpius adscripta idem hoc subiecit, semel præstari velle, & hoc ante impletum testamentū fecerit: ipso iure videri cetera legata adempta. sed quoⁱ magis erit ademptum? non enim apparet. & ait posse dici, exiguius^k esse præstandum.

g Coniunge l. x. de his que in testa. detent. l. semper in obsequio de reg. iur. l. scriptum.

i quod

k exiguius

Questio scripti & voluntatis.

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum¹

Qui quartam *partem* bonorum legare voluit, dimidiam scripsit. Proculus recte ait, posse defendi quartam legatam. quia inesset dimidia. idem erit & si quinquaginta voluit legare, & centum scripta sint. quinquaginta enim debentur. sed & si plus legare voluit, & minus scripsit: valebit legatum. Si quis vnam summam filiabus legauerit, vt etiam de postuma sentiret: si ea non est nata, superfluum solidum debetur.

Ius accrescendi.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum¹

Si duobus res coniunctim legata sit, quam Bis alter in rerum natura non fuerit: alteri solam partem deberi puto Berum esse. Heres, adiecto ei nomine cuiusdam qui heres non sit, dare damnatus, totum legatum debet: nam & si duos ex heredibus suis nominatim quis damnasset, & alter hereditatem non adisset, qui adisset totum deberet, si pars eius qui non adisset, ad eum qui adisset, peruenerit^a. Si Titio & postumis legatum sit, no nato postumo totum Titius vindicavit. sed & si testator Titio & postumis viriles partes dari voluisset^b, vel etiam id expressisset: totum legatum Titio debetur non nato postumo.

a peruenerit.

b voluerit,

Interpretatio voluntatis.

XVII. VLP IANVS libro quinto *decimo* ad Sabinum

Qui filiabus legauit, si mentionem aliqua parte testamenti postumae fecit: videtur in filiarum legato & de postuma sensisse. Si quis ita legauerit, SI QVA FILIA MIHI GENITVR^d, EI HERES MEVS CENTVM DATO: pluribus natis, videtur singulis tantumdem legasse. quod ita accipiendum^e est, nisi euident sit contraria sententia testatoris.

e Coniunge l. si quis filiabus. de testa. ius. l. nomen. fil. iurum. de verbor. sign. ff. Al. di. 2. parerg. c. 13. d. Genita erit. Litterae ferre in Flor. vras. postea sunt, vt legendum sit gineitur, & addito g. gineitur.

De legato praeceptionis.

Si vni ex heredibus fuerit legatum, hoc deberi ei officio iudicis familiae heriscundae manifestum est. sed etsi abstinuerit se^c hereditate, consequi eum hoc legatum posse constat.

c se ab

XVIII. IULIANVS libro trigesimo primo Digestorum¹

Et quidem totum legatum petere potest. quamuis a semetiplo inutiliter ei legatum fuisset.

Questio voluntatis, qua nascitur ex ambiguo.

XVIII. VLP IANVS libro quintodecimo ad Sabinum¹

Legata inutiliter data, Papinianus putat libro^f questionum confirmari per repetitionem: id est per hanc scripturam¹ postea

f libri

postea fortè in codicillis factam, HOC AMPLIUS EI HERES MEVS DATO. & diuersum esse in illa scriptura, QVAS PECVMIAS LEGAUI, QVIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, ANNVA, BIMA, TRIMA DIE HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO. nō enim hoc egisse testatorem, vt confirmaret quæ inutilia sunt^a: sed vt ^{a essent} diemvtilibus prorogaret. Idem eodem loco & in substituto impuberis scribitur. vt si fuerit ab impubere inutiliter legatum, substitutus hoc debeat, si hoc amplius legatum ab eo sit relictum aliquid, nec ille patri heres extiterit, &^b decesserit. ^{b aut impubes}

2 In legato pluribus relicto si partes adiectæ non sunt, æque seruantur.

XX. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabinum¹

Q Vi duos seruos haberet^c, vnum ex his legasset, vt non intellegeretur quem legasset: legatarij est electio. ^{c habebat, si vnus}

De grege legato.

XXI. VLP IANVS ¶ libro quintodecimo ad Sabinum¹

G Rege legato, & quæ postea accedunt, ad legatarium pertinent.

XXII. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabinum¹

S I grege legato aliqua^d pecora viuo testatore mortua essent, in eorumque locum aliqua essent substituta: eundem gregem videri, & si deminutum ex eo grege pecus esset, & vel vnus bos superesset: eum vindicari posse, quamuis grex defisset esse. quemadmodum insula legata si combusta esset, area possit vindicari.

XXIII. PAVLVS ¶ libro tertio ad Sabinum¹

S I quis bonorum partem legauerit, vt hodie fit, sine fructibus restituitur: nisi mora intercesserit heredis.

Quod futurum est, legari potest.

XXIII. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabinum¹

Q VOD in rerum natura adhuc non sit, legari posse, veluti QUID QUID ILLA^e ANCILLA PEPERISSET, ^{e illam ancillā peperisse conserit.} constitit: vel ita, EX VINO QVOD IN FVNDO MEO NATVM EST^f, VEL FETVS TANTVM DATO. Si ^{f erit, vt fetus,} vsum fructum habeam, eumque legauerim: nisi postea proprietatem eius nactus sim, inutile legatum est.

Si res legata augeatur, legatum crescit: si diminuitur, decrescit.

2 Si quis post testamentum factum fundo § Titiano legato ^{g fundi Titiani} partem aliquam adiecerit, quam fundi ^b Titiani destinaret: ^{h fundo Titiano} id quod adiectum est, exigi à legatario potest. & similis est causa alluionis. ¶ & maximè si ex alio agro, qui fuit eius, cū testamentum faceret, eam partem adiecit, quod si post testamentum factum ex fundo Titiano aliquid detraxit, & alij

fundo adiecit: videndum est, vtrumne eam quoque partem legatarius petiturus sit. an hoc minus, quasi fundi Titiani esse desierit. cum nostra destinatione fundorum nomina & domus, non natura constituerentur^a. & magis est, vt quod alij destinatum est, ademptum esse videatur. Si^b nauem legauero^c, & specialiter meam^d adscripsero, eamq; per partes totam refecero carina eadem manente; nihilo minus rectè à legatario vindicaretur.^e

a confirmantur?

b Et si

c Coniunge l. si statua de auro & arg. leg.

d eam

e vindicabitur.

XXV. PAVLVVS ¶ libro tertio ad Sabinum¹

f Coniunge l. vbi putat, ad Trebell.

An die cedete legati in patris potestate sit. igitur & si iussu patris adita sit hereditas, imputabitur ei in Falcidiam.

XXVI. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabinum¹

Non amplius legatorum nomine ad quemquam pertinere videtur, quàm quod deducto eo quod explenda conditionis causa datum esset, superesset^g. Si certum corpus heres dare damnatus sit, nec fecerit quo minus ibi vbi id esset, traderet^h: si id postea sine dolo & culpa heredis perierit, deterior fit legatarij condicio.

g superest.

h traderetur:

De certa parte bonorum legata.

Cum bonorum parte legata dubium sitⁱ, vtrum rerum partes an æstimatio debeatur^k: Sabinus quidem & Cassius æstimationem, Proculus & Nerua rerum partes esse legatas existimauerunt. sed oportet heredi succurri, vt ipse eligat siue rerum partes siue æstimationem dare maluerit. In his tamen rebus partem dare heres conceditur, quæ sine damno diuidi possunt. sin autem vel naturaliter indiuisæ sint, vel sine damno diuisio earum fieri nõ potest^l: æstimatio ab herede omnimodo præstanda est.

i esset.

k deberetur:

l possit:

XXVII. PAVLVVS ¶ libro nono ad Plautium¹

Potest autem^m heres vel paucioribus vel in vna re relictam partem legatario dare, in quam vel legatarius consenserit, vel iudex æstimauerit. neⁿ necesse haberet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem.

m etiam

n nec necesse habet

*Si creditori debitor legat debitum, ita demum valet,
si creditoris interest.*

XXVIII. VLP IANVS ¶ libro nonodecimo ad Sabinum¹

Si^o creditori meo, tutus aduersus eum exceptione, id quod ei debeo legem: vtile legatum est. quia remissa *ei* exceptio videtur. sicut^p Aristot ait, id quod honoraria actione mihi debetur. si legetur mihi, legatum valere. quia ciuilis mihi datur actio pro honoraria. Marcellus libro vicesimo octauo^q putat, rem quam ex stipulatu mihi debes, si legaueris, vtile esse legatum: vt neq; Falcidia hoc minuat.

o Coniunge l. de dare pro leg.

p sic &

q ostendit quæstionem

XXVIII. PAVLVS ¶ libro sexto ad Legem Iuliam
& Papiam^l

SIn^a autem neq; modo neq; tempore neq; conditione neque
loco debitum differatur, inutile est legatum. ^a Coniunge l. 6. f. cum
dno 65. ad l. Fidei

Clausula vulgaris interpretatio.

XXX. VLPPIANVS ¶ libro nonodecimo ad Sabinum^l

TAlis scriptura, QVAS PECVNIAS LEGAVI, QVI-
BVS DIES ADPOSITVS NON EST, EAS HE-
RES MEVS ANNUA, BIMAS, TRIMA DIE DATO: ad
corpora legata non pertinet, sed ad ea quæ pondere, numero,
mensura continetur. & ad ea tantum legata pertinet, quibus
dies non est adpositus. proinde si fortè purè legatum est, ex
hac adiectione prorogatur. quid^b si fortè centum mihi legata
sunt presentia? vtrum annua^c die dabuntur, an verò presentia^d
& ait Seruius & Labeo, presentia^d deberi. quamuis igitur
superua Quia sit hæc adiectione, quantum ad vim & effectum
legati pertinet: tamè ad hoc proficiet, vt presenti die legatum
debeat. sed^e si in annos singulos aut singulos menses sit le-
gatum relictum, cessabit ea scriptura. quia hoc legatum & ini-
tium & finem habet. sed & si sub conditione sit legatum reli-
ctum, potest dici cessare annuam adiectionem, quia dies in-
certus appellatur condicio. cui congruit quod Trebatius exi-
stimat, si cui legetur quando annorum viginti erit: vulgarem
hanc clausulam cessare. Item si legetur pecunia quæ in arca
est, vel vinum quod in apothecis est: dicendum est, cessare clau-
sulam. quoniam quotiens species legetur^f, cessare diximus. ^b quod
^c annua, bima, trima
die
^d in presentia
^e sed & h
hanc autem scripturam non solum ad præcedentia ¶ sola ¶ legata,
sed ad vniuersa quæ testamento adscripta sunt, extendi Gallus
Aquilus, Ofilius, Trebatius responderunt. idq; verum est. ^f legatur,

XXXI. PAVLVS ¶ libro tertio ad Sabinum^l

Sed^g etiam ad ea quæ codicillis confirmatis postea legata
fuerint, hæc clausula pertinet. ^g Sed & ad

*Repetita à substituto, intelliguntur repetita pure:
nisi aliud exprimat.*

XXXII. VLPPIANVS ¶ libro vicesimo ad Sabinum^l

SIn^h quis à filio pupillo herede instituto, cum is in tutelam
suam venisset, pecuniam legauerit, & à substituto herede
legata repetieratⁱ: impubere filio mortuo secundus heres le-
gatum non debet. quod ita verum esse tam Sextus quam
Pomponius putant^k, si repetitio legatorum ad eum modum
concepta sit: ¶ veluti, ¶ QVAE A FILIO MEO LEGAVI,
QVAEQUE EVM DARE IVSSI SI MIHI HERES
ESSET: ID HERES MEVS ISDEM DIEBUS DA-
TO. sed si ita repetita fuerint^l, QVAE A FILIO MEO ^h Coniunge l. 9. quæ
de dies leg. ced.
ⁱ repetierat:
^k putat,
^l fuerint legata;

5 k v LEGA

a demonstratione

LEGAVI, HERES MEVS DATO: purè repetita videbuntur legata, & dumtaxat demonstratio eorum facta. igitur & hoc ipsum legatum de quo queritur, præfens debetur. Si quis plures Stichos habens Stichum legauerit: si non apparet de quo Stichio sentit, quem elegerit debet præfere. Si parti ciuitatis aliquid sit relictum, quod ad ornatum vel conpendium reipublicæ spectat: sine dubio debetur.

b præfari.

De re pluribus legata coniunctim, aut separatim.

XXXIII. PAVLVS ¶ libro tertio Regularum¹

c legatarium

SI pluribus eadem res legata fuerit, si quidem coniunctim: etiam si alter vindicet, alter ex testamento agat: non plus quam partem habebit is qui ex testamento agat. quod si separatim, si quidem euidētissimè apparuerit, ademptione à priori legatario facta ad secundum legatum testatorem conuolasse: solum posteriorem ad legatum peruenire placet. sin autem hoc minimè apparere potest, pro virili portione ad legatum omnes venire. scilicet nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus est, utrumque eorum solidum accipere voluisse. tunc enim vni pretium, alij ipsa res assignatur. electione rei vel pretij seruanda ei qui prior de legato siue fideicommissio litè con testatus est. ita tamen, vt non habeat licentiam altero electo ad alterum transire.

d effect: phrasæ Graecæ.

e relicto

XXXIII. VLPIANVS ¶ libro vicefimo primo ad Sabinum¹

PLANè vbi transferre voluit legatum in nouissimum, priori non debetur: tamen si nouissimus talis sit, in cuius persona legatum non constitit, at si coniuncti disiunctiue comixti sint, coniuncti vnius personæ potestate funguntur.

Eadem res sapius legata an semel tantum præfari debeat.

Si eadem res sapius legatur in eodem testamento, amplius quam semel peti non potest. sufficitque vel rem consequi vel rei æstimationem. sed si duorum testamentis mihi eadem res legata sit, bis petere potero: vt ex altero testamento rem consequar, ex altero æstimationem. Sed si non corpus sit legatum, sed quantitas eadem in eodem testamento sapius: Diuus Pius rescripsit, tunc sapius præstandam summam, si euidētissimis probationibus ostendatur testatorem multiplicasse legatum voluisse. idemque & in fideicommissio constituit. eiusque rei ratio euidens est, quod eadem res sapius præfari non potest: eadem summa volente testatore multiplicari potest. sed hoc ita erit accipiendū, si non certum corpus nummorum sapius sit relictum. vt puta centum quæ in arca habet, sapius legauit. tunc enim fundo legato esse comparandum credo. Sed si pondus auri vel argenti sapius sit relictum, Papi-

f Quia in eodè testamento eadem summa bis ascripta est, creditur testator non multiplicare voluisse (scilicet vltimè enim ei fuisse semel tantum quam quinquaginta bis ascriptum) sed repetere, quod sibi non esse se eam legasse. Diuersa est coniectura, si in testamento eodè eodè cillio ascripta sit. l. quinquaginta. supra de probat. et præsumpt. constituitur.

3
nianus

nianus respondit, magis summæ legato comparandum. merito, quoniam non species certa relicta videatur. proinde & si quid aliud est, quod pondere, numero, mensura continetur, sæpius relictum: idem erit dicendum. [¶] id est sæpius deberi si hoc testator voluerit. [¶] Quod si rem emissem mihi legatam, usque ad pretiū quod mihi abest, cōpetet mihi ex testamento actio. & multo magis hoc dicendum est, si duobus testamentis mihi eadē res legata sit: sed [¶] alter me restituere rogauerit vel ipsam rem vel aliud pro ea. aut [¶] si sub cōdicione legasset dandi quid pro ea. nam hæcenus mihi abesse res videtur quatenus sum præstaturus.

De coniunctione legatariorum.

⁵ Si coniunctim ^b res legetur, conitar partes ^c ab initio fieri. nec solum hi partem faciunt, in quorum persona constitit legatum: verum hi quoque in quorum persona non constitit legatum, ut puta si Titio, & seruo proprio sine libertate ^d. Sed si in pupillari testamento alij eandem legauerit, quam mihi in suo testamento legauit: Iulianus scribit, concurrū partes nos habere. interim igitur partem habebit is cui in suo testamento legauit. ⁶ Si duobus sit legata ^e, quorum alter heres institutus sit: à semetipso ei legatum inutiliter videtur. ideoque quod ei à se legatum est, ad collegatarium pertinebit. Inde dicitur, si duo sint heredes, vnus ex vncia, alter ex vndecim vnciis, & eis fundus legatus sit: vnciarium heredem vndecim partes in fundo habiturum. coheredem vnciam. Planè si alter ex legatariis heres extiterit heredi, à quo legatum erat relictum: non ideo minus partem collegatario faciet. retinet enim pro parte legatū. ⁷ Si ita Titio legetur, FVNDVM SEIANVM, VEL VSVMFRVCTVM EIVS SIBI HABETO: duo esse legata. & ^f arbitrio eius esse, an velit vsumfructum vindicare. Sed & si quis ita leget Titio, FVNDVM DO LEGO, VTEVM PRO PARTE HABEAT: mihi videtur posse dici, partem habiturum. videri ^g enim fundi appellatione non totum fundum, sed partem appellasse. nam & pars ^h fundus rectè appellatur.

XXXV. PAVLVVS [¶] libro tertio ad Sabinum [¶]

[¶] Si heres [¶] alienum hominem dare damnatus sit, & hic à domino manumissus sit: nihil ex hoc legato debetur.

Exceptio hic reicitur propter perplexitatem qua ex ea nascitur.

XXXVI. POMPONIVS [¶] libro sexto ad Sabinum [¶]

TITIAE TEXTORES MEOS OMNES, PRAETER QVAM QVOS HOC TESTAMENTO ALII LEGAVI, LEGO. PLOTIAE VERNAS ⁱ MEOS OMNES, PRAETER QVAM QVOS ALII LEGAVI, LEGO.

cum

a si alter

b Intelligit coniunctim hic legari, suo verbo & re coniungantur, suo verbo tantum. l. vnica. §. in verbis. Co. de caduc. toll.

c Si verba ipsa spectet sed si mentem spectet, tota & solida res ab iniuncto legata esse intelligitur, & partes concurrentes tantum sunt.

d legetur. Abundè in vulgato.

e legatum.

f in arbitrio

g videtur

h pars fundi fundus

i Qui apud veteres verna dicitur fuerint, & vnde, Alex. ab Alex. Gen. dia. lib. 2. cap. 21.

cum essent quidā^a & uerne, Idem & textores: Labeo ait, quoniam nec quos Titia^a textores non legauerit, aliter apparere possit, quam si cognitum fuerit quos eorum Plotia^a legauerit: nec quos Plotia^a legauerit, possit: neutrius legato exceptos esse eos de quibus quaeritur. & ideo communes ambobus esse. hoc enim iuris est^b, & si neutrius legati nomine quicquā esset exceptum, quod si hoc modo esset legatū, **TEXTORES OMNES PRAETER VERNAS: & rursus VERNAS OMNES PRAETER TEXTORES:** qui & uerna & textor esset, neutri fuisse legatum^c.

Coniunctio legatariorum.

Nihil distat^d, utrum ita legetur, **TITIO ET MAEVIO: ANITA, TITIO CVM MAEUIO.** utru^eque eū coniunctim legatum videtur.

De periculo rei legata.

Si alteri Stichum heres dederit, quem duobus dare damnatus fuerat: & antequam interPELLARETUR ab altero, Stichus mortuus est: heres non tenetur, quia nihil per eum factum intellegitur.

De legato generali.

XXXVII. VLP IANVS libro vicesimo primo ad Sabinum^f

Legato generaliter relicto, veluti hominis^g: Gaius CASIUS scribit id esse obseruandum, ne optimus vel pessimus accipiatur. quae sententia rescripto Imperatoris nostri & Diui Seueri iuBatur. qui rescripserunt, homine legato actorem non posse eligi. Si de certo fundo sensit testator, nec appareat de quo cogitauit: electio heredis erit, quem velit dare. aut^h si appareat, ipse fundus vindicabitur. sed & si lancem legauerit, nec appareat quam: aequè electio est heredis, quā velit dare.

De acquisitione & repudiatione legati.

XXXVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinumⁱ

Legatarius pro parte acquirere, pro parte repudiare legatū non potest. heredes eius possunt. ut alter eorum partem suam acquirat, alter repudiet. Si legatū nobis relicto constituerimus nolle ad nos pertinere: pro eo erit, quasi nec legatū quidē sit. & ideo dicimus nec confusas seruitutes, si fortè praedium mihi legatum praedio meo debuerit seruitutes. & si integra furti actio manebit, si seruus legatus sit iei^k cuius nomine furti agere poterit legatarius.

Quid praestare debeat heres legatario.

XXXVIII. VLP IANVS libro vicesimo primo ad Sabinum^l

Cum seruus legatus^m in fugaⁿ esset^o, vel longinquo absens, exigatur: operā praestare heres debet, ut eam rē requiratur & pra-

^a nec quos Plotia^a uernas non legauerit, intelligi possit: h iuris esse,

^c legatee

^d distat,

^g homine:

^f fati

^g sed &

^h qui in fuga

& præstet. & ita Iulianus scribit. nã^a & sumptum an in hanc rem facere heres deberet, Africanus libro vicesimo epistularũ apud Iulianum quærit. putatque sumptum præstandũ. quod & ego arbitror sequendum. Fructus autem hi deducuntur in petitionem, non quos heres percepit: sed quos legatarius percipere potuit. & id^b in operis seruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Quod in fructibus dicitur, hoc & in pensionibus vrbanorum ædificiorum intellegendum erit. in vsuratum autem quantitate mos regionis erit sequendus. iudex igitur vsurarum modum æstimauit, & statuet. ipsius quoque rei interitum. post moram debet. sicut in stipulatione, si post moram res interierit, æstimatio eius præstatur. item partus ancillarum. & si seruus fuerit legatus, & hereditas, vel legatum, vel quid per eum adquisitum sit: heres præstare debet.

^a an verb & sumptum in hanc

^b idem

^c & vel hereditas,

Si emptor venditori rem venditam ante traditionem legauerit, quid iuris statuatur.

- 2 Si Titius à me rem emisset, & eandem mihi legasset antequam ei tradiderem, & eandem mihi legasset antequam ei tradidero, & pretium recipero: videtur quidem is prima facie rem mihi eam legasse, & idco legatum non consistere. sed ex empto actione liberatus, utique per legatum rem vindicare potero quam tradidi. sed si nondum erat solutum mihi pretium Iulianus scribit, ex vendito quidem me acturum, ut pretium exequar. ex testamento vero, ut rem quam vendidi & tradidi recipiam. Idem subiungit, si pretium quidem mihi erat solutum, rem autem nondum tradideram: ex testamento me agentem liberationem consequi. Idem^d Iulianus scribit, si fundum testator, quem ab alio emerat, mihi legauit: heredem cogendum mihi actionem ex empto præstare. scilicet si nondum res tradita fuerit vel defuncto vel heredi.

^d in vulg. est ca. 41.

Exemplum iuris personalis.

- 3 Si quis alicui legauerit, licere lapidem cedere: quæ situm est, an etiam ad heredem hoc legatum transeat. & Marcellus negat ad heredem^e transmitti: nisi nomen heredis adiectum legato fuerit. Heres cogitur legati prædium soluere vestigial præteritum, vel tributum, vel solarium, vel cloacarium, vel pro aquæ forma.

^e heredem hoc legatum

Questio ex ambiguo.

- 5 Scio ex facto tractatum, cum quidam duos fundos eiusdem nominis habens legasset fundum Cornelianum, & esset alter pretij maioris alter minoris, & heres diceret minorem legatum, legatarius maiorem: vobis fatebitur^f, utique minorem eum legasse, si maiorem non potuerit docere legatarius.

^f fatebitur non esse doceret

Derebus qua legari possint.

a comparari
b comparatio

Constat etiã res alienas legari posse. vtrique si parari ^a possint. etiam si difficilis earum paratio ^b sit. si verò Salustianos hortos qui sunt Augusti, vel fundum Alvanum qui principalibus vrbibus deseruit, legauerit quis: furiosus est talia legata testamento adscribere. Item campum Martium, aut forum Romanum, vel aedem sacra legari non posse constat. sed & ea praedia Caesaris, quae in formam patrimonij redacta sub procuratore patrimonij sunt, si legentur: nec aëstimatione eorum debet praestari. quoniam commercium eorum nisi iussu principis non sit, cum distrahi non soleant.

X L. I D E M libro secundo Fideicommissorum¹

Ed si res aliena; cuius commercium legatarius non habet, sei cui ius possidendi non est, per fideicommissum relinquatur: puto aëstimationem deberi.

a Spart. in Mediana. & l. 2. C. de adif. priuatis.

X L I. I D E M libro vicensimo primo ad Sabinum¹
Cetera ^c igitur praeter haec videamus, & quidem corpora legari omnia; & iura, & seruitutes possunt. sed ea quae edibus iuncta sunt, legari non possunt. quia haec legari non posse senatus censuit Auiola & Panfa consulibus.

Senatusconsulti interpretatio.

d & quando

Tractari tamen poterit, si ^d quando marmora, vel columnae fuerint separatae ab aedibus, an legatum continentescat. & si quidem ab initio non constitit legatum, ex post facto non continescat. quemadmodum nec res mea legata mihi, si post testamentum factum fuerit alienata. quia vires ab initio legatum non habuit. sed si sub conditione legetur, poterit legatum valere. si existentis conditionis tempore mea non sit, vel aedibus iuncta non sit: secundum eos, qui & em i rem meam sub conditione, & promitti mihi stipulanti, & legari ^e aiunt. purum igitur legatum Catoniana regula impedit: conditionale non. quia ad conditionalia Catoniana non pertinet. Item quari potest, si quis binas aedes habens, alteras legauerit, & ex alteris aliquid iunctum ei cui aedes legauit: an legatum valeat. mouet quaestionem, quod ex senatusconsulto & constitutionibus licet nobis ab aedibus nostris in alias aedes transferre possessoribus earum futuris: id est non distracturis. & ita Imperator noster & Diuus Seuerus rescripserunt. numquid ergo & legari possit ei, cui aliam domum legem ^f sed negandum erit. quia cui ^g legatum est, non est possessor futurus. Si duobus ^h domum legauerit Semproniana, & ex ea alteri eorum marmora ad aedificationem domus Seianae quam ei legauerat: non male agitabitur an valeat, quia dominus est vtriusque legatarius. & quid si quis domum deductis marmoribus legauerit, quae voluit heredem habere ad aedificandam domum

f leget
g cum

h duobus Caius

domum quam retinebat in hereditate. sed melius dicitur in utroque detractionem non valere. legatum tamen valeat, ut æstimatione eorum præstetur. Sed^a si quis ad opus reipublice faciendum legauit, puto valere legatum. nam & Papinianus libro vndecimo responsorum refert, Imperatorem nostrum & Diuum Seuerum constituisse, eos qui reipublice ad opus promiserint^b, posse^c detraxere ex ædibus suis vrbis atque rusticis, &^d id ad opus vti, quia hi quoque non promerij causa id haberent. Sed videamus, vtrum ei soli ciuitati legari possit, in cuius territorio est: an & de alia ciuitate in aliam transferre^e possit, & puto, non esse permittendum, quamquam consuetudo sit, ut de domu quam aliquis habet, ei permittatur^f in domum alterius ciuitatis transferre. Hoc senatusconsultum non tantum ad urbem, sed & ad alias ciuitates pertinet. sed & Diuorum fratrum est rescriptum ad libellum Procliani & Epitynchani ob de Vitum publicum desiderantium ut sibi distrahere permittatur, quod^g eis ius distrahendi denegauerunt. Hoc senatusconsultum non tantum ad ædes, sed & ad balnea vel aliud quod ædificium, vel porticus sine^h ædibus, vel tabernas, vel popinas extenditur. Item hocⁱ prohibetur^j {hæc} legari, quod^k non aliàs præstari potest^l, quam ut ædibus detrahatur^m, subducatur, id est marmora vel columnæ. idem & in tegulis, & in lignis, & ostiis senatus cœsunt. sed & in bibliothecis parietibus inhærentibus. sed si cancelliⁿ sint, vel vela: legari poterunt. non tamen fistulæ vel castelli^o. sed automataria^p, aut si^q qui canthari per quos aquæ saliunt, poterunt legari. maximè si impositicij sint. quid ergo in statutis dicendum? si quidem inhærent parietibus, non licebit. si verò aliàs existant, dubitari potest. verum^r mens senatus plenius accipienda est: ut si quæ^s ibi fuerunt perpetua, quasi portio ædium, distrahi non possint. proinde dicendum est, nec tabulas^t adfixas & parietibus adiunctas, vel singula sigilla adæquata legari posse.

Sed si parabit quædam testator quasi translaturus in aliam domum, & hæc legauit: dubitari poterit an valeat. & puto valere. sed si ea quæ legauit, ædibus iunxit: extinctum erit legatum. sed si heres ea iunxit, puto non extinguatur.

XLII. IDEM libro secundo Fideicommissorum^u

Sive scit^v, siue ignorauit.

XLIII. IDEM libro vicefimo primo ad Sabinum^w

Senatus enim ea quæ sunt ædium, legari (non) permittit. hæc autem mortis tempore ædium non fuerunt. heres ergo æstimationem præstabit. sed si detraxerit, ut^x præstiterit: penis erit locus. quamuis ut non vendat detraxit, sed ut exfoluat.

Marcellus^y etiã scribit, si maritus diætã in vxoris hortis, quos

a sed & si

b promiserint,
c posse quid
d his ad opus. & l.
eoque ad id opus
e transferri

f permittetur

g qui

h in ædibus,
i prohibentur
k que
l possunt,
m detrahantur,
vel subducantur,

n castella.

o Automata ea opera
sunt, que sua sponte
mouentur, qualia
sunt horologia. Ale.
lib. 1. parerg. cap. 20.
ibi explicat quoque
quid sint canthari.

p & canthari
q verum enim uerè
mens senatusconsulti

r si que ibi fuerint
perpetuò
s tabulas ædium

t scit, siue

v & præstiterit. id.
ut præter.

x Eadem eius sententia est. Marcellus. de donat. inter vir. & vxor. supra.

in do-

a fecerat, fecerit:
posse etc.
b neque hoc
c Cuius mentio fit
i. cetera. sup. eod.

d erit.

in dotem acceperat^a, fecerit: posse eum hæc detrahere quæ
vsui eius futura sint, sine mulieris tamen damno. nec^b ad hoc
ei senatusconsultum^c futurum impedimento. ergo si non
est ei obfuturum, quo minus detrahat: dici oportebit, posse
eum hæc legare quæ detrahere potest. Legatum in aliena
voluntate poni potest: in heredis non potest. Qui ab ho-
stibus redemptus est^d, legari si vi poterit. & proficiet lega-
rum ad liberationem vinculi pignoris, quod in eo habuit qui
redemit.

De peculio castrensi.

XLI III. IDEM || libro vicefimo secundo ad Sa-
binum¹

Seruum filij sui castrensium peculij legare pater potest. & si vi-
uo patre mortuus sit filius, & apud patrem peculium re-
manfit: constitit legatum. cum enim filius iure suo non vitur,
retro creditur pater dominium in seruo peculiari habuisse.

Si quis rem sibi legatam ignorans adhuc legauerit, postea
cognouerit, & voluerit ad se pertinere: legatum valebit. quia
vbi legatarius non repudiabit, retro ipfius fuisse videtur,^c ex
quo hereditas adita est. si verò repudiauert, retro videtur res¹
repudiata fuisse heredis. Si pocula^f quis legauit, & massa
facta est, vel contra: item si lana legetur, & vestimentum ex ea
fiat: Iulianus libro^g trigesimo secundo *digestorum* scripsit,
legatum in omnibus suprascriptis consistere. & deberi quod
exitat. quam sententiam puto veram. si modò non murauerit
testator voluntatem. sed & si lancem legauit, & massam fecit,
mox poculum: debebitur poculum. durante scilicet volūtate.

Si aræ legatæ domus imposita fit, debebitur legatario. nisi
testator mutauit voluntatem. Eum, qui chirographum le-
gat, debitum legare, non solùm tabulas, argumento est ven-
ditio. nam cum^h chirographa veneunt, nomen venisse vide-
tur. sed etsi nomen legetur, benignè id quod debetur, accipien-
dum est: vt actiones aduersus debitorem cedantur. Si idem
seruus & legatus & liber esse iussus sit, interdum procedere so-
lum legatum poterit. vt puta si in fraudem creditoris data erit
libertas. vel si is sit seruus, qui in perpetuam seruitutem venie-
rit. idem erit, vel si seruus sit forte pignori datus. Si statulibe-
rum heres legauerit, expediet heredi ipsum statuliberum præ-
stare magis quàm æstimationem. etenim æstimationem¹ ve-
ram || præstat vit. ipsum verò si dederit, existente cōdicione nul-
lum sentiet damnum. iam enim æstimatio postea non peti-
tur ab eo hominis liberi. Si duos fundos habens testator, al-
terius mihi vsufructum, alterum Titio leget: aditum mihi
& præstare.

e videtur res,

f Coniunge l. v. sti-
mentum. de auro &
arg. leg.
g libro vicefimo.
secundo

h nam &

i cogitur

XLV. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum¹

SI à substituto pupilli ancillas tibi legasset, easque tu à pupillo emisses, & antequam scires tibi legatas esse, alienaueris^a, a alienasses: vtile legatum esse Neratius & Aristo & Ofilius probant.

Qualis prestari debeat res legata.

1 Heres generaliter dare damnatus, sanum eum esse promittere non debet. sed furtis & noxiis solutum esse promittere debet. quia ita dare debet, ut eum habere liceat. sanitas autem serui ad proprietatem eius nihil^b pertinet. sed ob id quod furtum fecit seruus, aut noxam nocuit, euenit quo minus eum habere domino liceat. sicuti ob id quod obligatus est fundus, accedere possit, ut eum habere domino non liceat. Si vero certus homo legatus est, talis dari debet, qualis est.

XLVI. IDEM libro nono Epistularum¹

Quæ de legato dicta sunt, eadem transferre licebit ad eum, qui vel Stichum vel hominem dari^c promiserit.

Quando & vbi debeat solui legatum.

XLVII. VLP IANVS libro vicesimo secundo ad Sabinum¹

Cum res legata est, si quidem propria fuit testatoris, & copiam eius habet heres: moram facere non debet. sed eam prestare^d. Sed si res alibi sit, quam vbi petitur: primum quidem constat, ibi esse prestandam, vbi relicta est. nisi alibi testator voluit. nam si alibi voluit, ibi prestanda est; vbi testator voluit, vel vbi verisimile est eum voluisse. & ita Iulianus scripsit tam in propriis quam in alienis legatis. Sed si alibi relicta est, alibi^e autem ab herede translata^f est dolo malo eius: nisi ibi prestetur vbi petitur, heres condemnabitur doli sui nomine.

1 ceterum si sine dolo, ibi prestabitur, quo transtulit. Sed si id petatur, quod pondere, numero, mensura continetur: si quidem certum corpus legatum est, veluti frumentum ex illo horto, vel vinum ex apotheca illa: ibi prestabitur, vbi relicta est. nisi alia mens fuit testantis. sin vero non fuit certa species, ibi erit prestandum, vbi petitur. Itaque si Stichus sit legatus, & culpa heredis non³ pareat: debet æstimationem eius prestare. sed si culpa^h nulla interuenit, cauere heres debetⁱ de restitutione serui. non æstimationem prestare^k. Sed & si alienus seruus in fuga sit sine culpa heredis, idem dici potest, nam^l & in alieno culpa admitti potest. cauebit autem sic, ut si fuerit adprehensus, aut ipse, aut æstimatio prestetur. quod & in seruo ab hostibus capto constat. Sed si Stichus, aut Pamphilus legetur, & alter ex his vel in fuga sit, vel apud hostes: dicendum erit, presentem prestari, aut absentis æstimationem. totiens enim electio est heredi committenda, quotiens moram non est facturus legatario. qua ratione placuit, & si alter decesserit,

^d prestare absque mora: qui intercedente viuras & omnem vult item prestandam, Sabinus ait. Sed si res

^e alibi
^f translata dolo malo: nisi

^g non compareat.
^h culpa eius
ⁱ debet
^k prestare. Idem & in aliis in rebus actionibus Iulianus putat. Sed

a in potestatem

alterum omnimodo præstandū. fortassis vel mortui pretiū. sed si ambo sint in fuga, non ita cauendum, vt si in^a potestate ambo redirent: sed si vel alter. & vel ipsum, vel absentis æstimationem præstandam. item si res aliena vel hereditaria sine culpa heredis perierit, vel non cōpareat: nihil amplius, quàm cauere eū oportebit. sed si culpa heredis res perit, statim dammandus est. Culpa autem qualiter sit æstimanda, videamus. an non solūm ea quæ dolo proxima^h sit^l, verūm etiam que leuis est, an^b numquid & diligentia quoque exigenda est ab herede. quod verius est.

b aut numquid

De periculo rei legatæ.

c Mira exemplarum qua chasmate perierunt, si quaque imminenti huius periculi & remedia, vide apud Plin. in. 2. cap. 61. & seq.

Item si fundus chasmate^c perierit, Labeo ait, vtique æstimationem non deberi. quod ita verum est, si non post moram factam id euenerit. potuit enim cum acceptū legatarius vendere.

Actio in factum ex bono & aequo.

XLVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum^l

d ait Atilicinus,

e dedit,

SI heredis seruum rem legatam ignorante domino subtraxisset, & vendidisset: ^d Atilicinus in factū dandam actionem. vt vel noxæ seruum dederet^c dominus, vel ex peculio præstaret quod ex venditione eius rei haberet. Si vnus ex heredibus seruum legatum occidisset, omnino mihi non placet coheredem teneri, cuius culpa factum non sit ne res in rerum natura sit.

Interpretatio verborum.

XLVIII. VLP IANVS libro vicefimo tertio ad Sabinum^l

f Coniunge l. cum filiofamil. 30. de leg. 3.
g Martianus h. t. cum sic relictum est,
i ad quattuordecim annos

SI cui^f legerur, cum quattuordecim annorum erit: certo iure vitimur, vt tunc sit quattuordecim annorum, cum impleuerit. & ita Imperatorē de reuissē Marcellus^g scripsit. Ergo^h cum esset sic relictum, CVM AD QUARTVM DECIMVM ANNUM PERVENISSET, ANNA, BIMA, TRIMADIE, & decem & septem annorum mortis tempore inueniatur: præsens legatum erit. proinde si quindecim annorū, consequenter dicemus post biennium deberi. si sedecim, post annum^l debetur. si^h menses desint ad septimumdecimum annum, residuis mensibus^h debetur. hęc ita, si putans minorem esse quattuordecim annorum, cum iam excessisset, sic legauit. si verò scit, triennium ad legati præstationem ex die testamenti facti numeramus. Hoc autem legatum & condicionalē est, & in diem. condicionalē^k tamdiu, quamdiu quatuordecimus annus sit complerus. postea in diem. & ideo si quidem ante quattuordecimum annum decesserit, ad heredem nihil transit. certe^l postea ad heredem transfert. quod si testamenti facti tempore minor quattuordecim annis filius inue-

k est conditio,

l ceterum

inueniatur, puto tempus ANNA BIMA TRIMA DIE præstationis ex die completi quartidecimi anni statim cedere, nisi euidens aliâ mens probaretur testatoris aliud sentientis. Si Titio^a decem quæ ego debeo legauero, & rogauero eadem creditori^b præstare: fideicommissum quidem in creditoris persona^c non valet, quia nihil eius interest. heres verò potest cum legatario agere, quia ipse interest creditori solui, ne eum conueniat, ergo propter hoc valebit legatum. Sed si testator decem mihi sub fideiussore debuit, fideicommissi petitio non solum heredi, sed & fideiussori cõpetit. interest enim eius solui mihi, quàm^d ipsum^e conuentum mandati actionem intendere, nec interest, soluendo sit, nec ne. Iulianus^f libro trigesimo nono digestorum^g scribit, si^h fideiussor creditori legasset quod ei deberet, an legatum valeret. & ait, creditoris quidem nihil interesse, verùm debitorem habere ex testamento actionem, interest enim ipsius liberari, quippe conueniri a fideiussoris herede non poterit, quòd si idem fideiussor Titio leget, & fidei eius commiserit, vt creditori soluat: & debitor & fideiussoris heres agere cum Titio ex causa fideicommissi poterunt, quia vtriusque interest legatarium soluere.

Venditio non est sine pretio.

Meminiſſe autem oportet eum qui damnaturⁱ hoc solum, fundum vèdere: non gratis damnari hoc facere, sed hoc solum vt vendat vero pretio, quòd si certo pretio sit damnatus facere, necesse habebit tanti vendere, quanti damnatus est.

L. I D E M libro vicensimo quarto ad Sabinum^j

Si seruus pluriũ sit, pro dominiij portione legatum ei relictum adquiret.

Sententia lata contra heredem an noceat legatariis.

Si hereditaris iudex contra heredem pronuntiauerit non agentem causam, vel lusorie^k agentem: nihil hoc nocebit legatariis. quid ergo si per iniuriam fuerit pronuntiatum, non tamen prouocabit? iniuria ei facta non nocebit legatariis, vt & Sabinus significat, si tamen secundum substitutum pronuntiet, an ille legatariis teneatur, videamus. & cum ius facit hæc pronuntiatio, quod atinet ad ipsius personam, numquid legatariis teneatur, nec enim tam improbè causari potest, secundum se iudicatum per gratiam, respondebit igitur & legatariis, vt creditoribus. Si quis ante quæstionem de familia habitam adierit hereditatem, vel necem testatoris non defenderit, legatorum persecutio aduersus fiscum locum habet, quid tamen si fiscus bona non agnoscat? ex necessitate redundabit onus legatorum ad heredem, sed si subiecit delatorem sibi, vt ei^k hereditas adiudicetur^l, & oneribus careret,

^a Continge l. 3. de lib. leg.
^b meo creditori præstari:
^c personam

^d Subaud. potius.
^e Augu. lib. 4. c. mend.
^f in ipsius
^g querit,
^h In vulg. iniuriam est. cap. 52.

ⁱ & teneatur: nec

^k eius
^l adiudicaretur

vel minus plenè defendit causam: non se exonerat. exemplo eius qui collusoriè de hereditate litigauit.

Coniectura voluntatis.

Si numerus nummorum legatus sit, neq; apparet quales sunt legati: ante omnia ipsius patrisfamilias consuetudo, deinde regionis in qua versatus est, exquirenda est. sed & mens patrisfamilias, & legatarij dignitas, vel caritas, & necessitudo. item earum^a quæ præcedunt, vel quæ sequuntur, summorum scripta sunt spectanda.

a eorum, quæ

b habet,

LI. PAPINIANVS || libro quarto Quæstionum
Sed si certos nummos, veluti quos in arca habet^b, aut certam lancem legauit: non numerata pecunia, sed ipsa corpora nummorum, vel rei legata continentur. neq; permutatio-
nem^c recipiunt. & exemplo cuiuslibet corporis estimanda sunt.

e Hoc est quod Papi-
nus videtur dixisse l.
2. de reb. cred. supr.
functionem recipere.
d. Coniuge l. 3. de
pecu. leg. l. 1. de instrum.
leg.

LII. PAVLVVS || libro quarto ad Sabinum^d

SI cui^d serui omnes cum peculio legati sint, etiam hi serui debentur, qui nullum peculium habent.

Legatum à substituto repetitum.

Si à filio inpubere sub condicione legatum sit, & filius heres exititit^e, deinde mortuus est: potest dici patremfamilias, qui à filio sub condicione legauit, à substituto purè repetit^f, statim voluisse à substituto dari, si filius pendente condicione decessisset.

e exititit,

f repetiit,

LIII. VLPPIANVS || libro vicesimo quinto ad Sabinum.

Quid ergo si maiorem quantitatem à substituto reliquit^g quod excedit, hoc erit quod à substituto relictum est. quod verò concurrit cum summa superioribus tabulis inscripta, inde debetur. sed si^h repetierit legatum cum alio^h, fortè fundum mihi legauerat ab impubere, ⁱ repetiit hunc ab impuberis herede & Seio: repetitio hæc efficiet, vt pars mihi debeat.

sed & si
cum alium fortè
& repetiit

De re bis legata eidem.

Si quis duos heredes scripserit, & damnauerit vnum quemque solidam rem legatario præstare: idem est, atque si duobus testamentis legatum esset. nam & si mihi & filio, vel seruo meo esset eodem testamento legatum: sine dubio valeret legatum vtriusque, vt & Marcellus apud Iulianum ad Icit.

Quid præstet heres legatario.

Si heres hominem legatum occidit ob facinus, ^l hoc est merentem^l sine dubio dicendum erit, eum ex testamento non teneri. sed si noxæ dedit, an teneatur, quia potest redimere? & puto teneri. sed si animal legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem præstet vel cetera^l A E I Y A N A, ^l sed vt præstet pretium, quanti esset si viueret. Item si aedes legatas ob damnum infectum possideri passus est, puto eum teneri

4 teneri. debuit enim repromittere. - Sed si mortuum intulit, fecitque religiosum locum legatum: si quidem patremfamilias intulit, cum aliò inferre nò posset, vel tam oportunè non haberet: ex testamèto non tenebitur. an verò teneatur, vt pretium loci præstet? & si quidem ipse paterfamilias illò inferri voluit, ex testamento non tenebitur. quòd si heres intulit suo arbitrio, debet præstare, si sit in hereditate vnde pretiũ præstetur. testator enim qui legauit, vel aliò inferri voluit, vel
5 pretium loci legatario offerri. Item si seruum non ipse occidit, sed compulit ad maleficium, vt ab alio occideretur, vel supplicio adficeretur: æquissimum erit pretiũ eum præstare. quòd si sua mala mente ad hoc processit, cessat ut æstimatio. Seruus legatus si ab hostibus captus sit sine dolo heredis, non præstabitur. si dolo, præstabitur.

Exemplum legati inutilis.

LIII. POMPONIUS libro octauo ad Sabinum[¶]

Urpia legata, quæ denotandi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis pro non scriptis habentur.

Species, in quibus legatum debetur conditione non existente.

Si Titia legatum relictum est, si arbitrato Seii nupsisset: & viuo testatore Seius decessisset, & ea nupsisset: legatum ei
1 deberi^a. Sed & si serui mors impedisset manumissionem, a debetur. cum tibi legatum esset, si eum manumisses: nihilo minus debetur tibi legatum. quia per te non stetit, quo minus perueniat ad libertatem. Si pars heredum nominata sit in legando, Biriles partes heredes debent. si verò omnes, hereditarias.

LV. IDEM libro nono ad Sabinum[¶]

Nemo^b potest in testamento suo cauere, ne leges in suo testamento locum habeant. quia nec tempore, aut loco, aut condicione finiri obligatio heredis legatorum nomine potest.

b Coniuge & nemo de pactis.
c Pulchre in hanc sententiã Plato dialo. II. de leg. vbi testatorum aduersus legum lasores querimoniam refert.

Qualis præstari debet res legata.

LVI. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum[¶]

SI legati serui nomine stipuletur legatarius, fugitiuum eum non esse præstari: nihil veniet in eam stipulationem. quia qualis sit, talis ex testamento præstari debet. nec vllum in legato damnum facere intellegetur^d.

d intelligitur.

An hæres rem obligatam liberare debeat.

LVII. VLPPIANUS libro trigesimo tertio ad Sabinum[¶]

SI res obligata per fideicommissum fuerit relicta: si quidem scit eam testator obligatam, ab herede luenda est. nisi si animo alio fuerit. si nesciat, à fideicommissario. nisi si vel hanc vel aliã rem relicturus fuisset, si scisset obligatam.

a vel nisi non vel^a potest aliquid esse superfluum ex soluto *ære alieno*.
 Quod si testator eo animo fuit, vt quamquam liberandorum prædiorum onus ad heredes suos pertinere noluerit, non tamen apertè vtique de his liberandis senserit: poterit fideicommissarius per doli exceptionè à creditoribus, qui hypothecariam secum agerent, consequi vt actiones sibi exhiberentur. quod quamquam suo tempore non fecerit, tamen per iurisdictionem prædiorum prouinciæ id ei præstabitur.

De sumptibus in rem legatam factis.

LVIII. PAPIANVS libro nono Responsorum^l

b Male Haloan. hac duo capita coniunxit. Aug. lib. 3. eme. ca. 1.

Donus^b hereditarias exustas, & heredis nummis exstructas, ex causa fideicommissi post mortè heredis restitundas, viri boni arbitrato sumptuū rationibus deductis, & ædificiorum ætatibus^c examinatis, respondi.

LVIII. VLPIANVS libro trigésimo tertio ad

Edictum^l

SI modo nulla culpa eius incendium contigisset.

LX. IULIANVS libro trigésimo nono Digestorum

d In epist. h. legi- tur ratione, Aug. ibidem.

QVod si nulla retentione^d facta domum tradidisset, incerti conditio ei competet, quasi plus de viro soluerit.

LXI. PAPIANVS libro nono Responsorum^l

SVmptus autem in reficienda domu necessarios à legatario factos, petenti ei legatum, cuius postea conditio existit, non esse reputandos existimauit.

LXII. PAVLVS libro quadragesimo primo ad

Edictum^l

SI ancilla cum liberis legata sit: & ancilla sola, si non sint liberi, & liberi soli, si non sit ancilla, debentur.

LXIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum^l

SI ancillas omnes, & quod ex his natum erit, testator legauerit: vna mortua Seruius partum eius negat deberi. quia accessionis loco legatus sit. quod falsum putò. & nec verbis nec voluntati defuncti accommodata hæc SENTENTIA est.

LXIII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale

CAPTATORIA scripturæ simili modo neque in hereditatibus neque in legatis valent,

Interpretatio verborum.

LXV. IDEM libro primo de legatis ad Edictum prætoris^l

SI ita legatum sit, SEIO SERVOS DECEM DO PRÆTER EOS DECEM QVOS TITIO LEGAVI: si quidem decem tantum inueniatur in hereditate, inutile est legatum. si verò ampliores, post^e eos quos Titius elegit, in ceteris

c quantitatis æstimatis: vel, pretiis

e non: nec

f Aug. lib. 4. cap. 35. hanc l. qum explicat.

g præter eos

eteris valet legatum: sed non in ampliores quàm decem qui legati sunt. quòd si minus sunt, in tantos, quãti inueniantur.

ILLI, SI VOLET, STICHVM DO. conditionale est legatum. & non aliter ad heredem transit, quàm si legatarius voluerit, quamuis aliàs quòd^a sine adiectione SI VOLET legatum sit, ad heredem legatarij transmittitur^b. aliud est enim iuris, si quid tacitè continetur: aliud si verbis exprimatur.

De domo legata.

Si domus fuerit legata, licet particulatim ita resecta sit, vt nihil ex pristina materia superfit: tamen dicemus, vtile manere legatum. at si ea domu destructa aliam eodem loco testator ædificauerit, dicemus interire legatum, nisi aliud testatorem sensisse fuerit approbatum^c.

Legatum de re emenda, aut vendenda.

LXVI. IDEM ¶ libro octauodecimo ad Edictum prouinciale^d

ET si æquo pretio emere vel vendere iusserit heredem suum testator: adhuc vtile legatum est. quid enim si legatarius, à quo emere fundum heres iussus est, cum ex necessitate eum fundum venderet, nullum inueniret emptorem? vel ex diuerso, quid si legatarij magni^d interesset eum fundum emere: nec aliter heres venditurus esset, quàm si testator iussisset?

Traditioni legata differuntur ex causa legitima.

LXVII. IDEM ¶ libro primo de legatis ad Edictum prætoris^e

SERuus vni ex heredibus legatus, si quid in hereditate malitiose fecisse dicatur, fortè rationes interleuillè: nò aliter adiudicandus est, quàm^e ex eo volentibus coheredibus quæstio habeatur. idem est & si extraneo fuerit legatus. Si ex pluribus heredibus^f ex disparibus partibus institutis, duobus eadè res legata sit: heredes non pro hereditaria portione, sed pro virili id legatum habere debent^g.

Legatum filio, aut seruo relictum post mortem

patris, aut domini.

LXVIII. IDEM ¶ libro octauo. decimo ad Edictum prouinciale^h

SI post mortem patris filio legetur, duvium non est, quin mortuo patre ad filium pertineat legatum. nec intersit, an patri heres exstiterit, nec ne. Sed si seruo post mortem domini relictum legatum est, si quidem in ea causa durabit, ad heredem domini pertineat. vsq;^h adeo, vt idem iuris estⁱ, & si testamentò domini liber esse iussus fuerit. ante enim cedit dies legati, quàm aliquis heres domino exstiat. quo fit, vt hereditati acquisitū legatum, postea hered. aliquo exstite ad eum perti-

pertineat: præter quàm si suus heres aliquis aut necessarius do-
miño ex eo testamento factus erit. tunc enim quia in vnum
concurrit, vt & heres existat & dies legati cedat: probabilius
dicitur, ad ipsum potius cui relictum est pertinere legatum,
quàm ad heredem eius à quo libertatem consequitur.

Si seruo legato aliquid legatum sit.

Si purè legato seruus, sub condicione liber esse iussus fue-
rit: sub contraria condicione valet legatum. & ideo existente
condicione legatum peremittitur: deficiente, ad legatarium per-
tinebit. & ideo si pendente condicione libertatis legatarius
decesserit, posteaq; defecerit condicio libertatis: ad heredem
legatarij non pertinet legatum. Quòd si idem purè legatus sit,
& ex die liber esse iussus erit: omnimodo inutile legatum est,
quia diem venturam certum est. ita Iulianus quoque sentit.
vnde ait, si seruus Titio legatus sit, & idem post mortem Ti-
tij liber esse iussus fuerit: inutile legatum est. quia moriturum
Titium certum est.

LXVIII. IDEM libro secundo de legatis ad Edi-
ctum prætoris

Seruo legato legari posse receptum est: quòd adita heredi-
tate statim seruus acquiritur legatario, deinde sequetur le-
gatum.

Alienatio rei sub condicione legata.

Si seruum sub condicione legatū heres alienauerit, deinde
condicio exstiterit: potest nihilo minus à legatario vindicari.
nec extinguitur legatum.

*Actio competit ei, cuius interest seruari volun-
tatem defuncti.*

Si testator quosdam ex heredibus iusserit æs alienum sol-
uere, non creditores habebunt aduersus eos actionem: sed co-
heredes, quorum interest hoc fieri. nec solum hoc casu alius
habet actionem, quàm cui testator dari iussit: sed alio quoq;
veluti si filia nomine genero aut sponso dotem dari iusserit,
non enim gener aut sponsus, sed filia habet actionem, cuius
maximè interest.

Species legata debet dari qualis est: nisi aliud sit expressum.

(Si fundus qui legatus est,) seruitutem debeat impositam:
qualis est, dari debet. quòd si ita legatus sit, VTI OPTIMVS
MAXIMVS QVE: liber præstandus est. Seruus, qui in ne-
gotio fuerit, legatus, non ante tradi debet, quàm rationes ex-
plicet. & si ad iudicium itum sit, iudicis eadem partes esse de-
bent.

Cautio de persequenda re legata.

Si res quæ legata est, an in rerum natura sit dubitetur, for-
tè si dubium sit an homo legatus viuat: placuit agi quidem ex
testa-

a & ka

b dare

c interest indota-
tari non esse.

testamento posse. sed officio iudicis contineri, vt cautio interponeretur, qua heres caueret, eam^a rem persecuturum, & si nactus sit^b, legatario restitutum.

^a eam se rem
^b effecit.

Qualis debeat tradi res legata.

LXX. IDEM [¶] libro octauodecimo ad Edictum
provinciale^l

SI seruus Titij furtum mihi fecerit, deinde Titius heres me instituto seruum tui Vi legauerit: non est iniquum talem seruum tibi tradi, qualis apud Titium fuit. id est, vt me indemnem praestes furti nomine quod is fecerit apud Titium. nam & si fundus, qui meo fundo seruebat, tibi legatus fuerit: non aliter a me tibi praestari debeat, quam vt pristina seruitutem recipiam^c. nec dissimile est ei qui mandato alicuius seruum emit, vel ei qui seruum redhibet. qui^d omnes non aliter restituere seruū coguntur, quam vt ratio habeatur furti, quod ab eo seruo factum fuerit vel antequam negotiū contraheretur, vel postea. quare & si post aditam hereditatem seruus legatus heredi furtum fecerit, ita praestari debet, vt ob hoc delictum quasi litis aestimatio a legatario sufferatur heredi.

^c recipias.
^d quia & ipsi

De domo generaliter legata.

LXXI. VLP IANVS [¶] libro quinquagesimo primo
ad Edictum^l

SI domus alicui simpliciter sit legata, neq; adiectū^e quae domus^f: cogentur heredes quam vellent^g domum ex his, quas testator habebat, legatario dare. quod si nullas aedes reliquerit: magis derisorium est quam vtile legatum.

^e sit que
^f domus: cum de
certa domo testa-
tor senserit, non ea
men app-ret de
qua:
^g quam domum
volens

An haeres teneatur legatario de euictione.

1 De euictione an cauere debeat is qui seruū praestat ex causa legati, videamus. & regulariter dicendum est, quotiens sine iudicio praestita res legata euincitur, posse eam ex testamento peti. ceterum si iudicio petita est, officio iudicis cautio necessaria est, vt sit ex stipulatu actio.

Officium iudicis erga confitentem.

2 In pecunia legata confitenti heredi modicum tempus ad solutionem dandum est. nec vrgendum^h ad suscipiendum iudicium. quod quidem tempusⁱ ex bono & aequo praetorent obseruare oportebit. Qui confitetur se quidem debere, iustam autem causam adfert, cur vtiq; praestare non possit: audiendus est. vtputa si aliena res legata sit, negetque dominum eam vendere, vel immensum pretium eius rei petere adfirmet. aut si seruum hereditarium neget se debere praestare: forte patrem suum, vel matrē, vel fratres naturales. acquisitum est enim concedi ei ex hac^k causa aestimationem officio iudicis praestare. Cum alicui^l poculum legatum esset, vellentq; heres aestimationem praestare, quia iniquum esse aiebat^m id separari

^h vrgendus
ⁱ tempus obseruan-
dum, & in ceteris
esse didici, idq; ex

^k hac enim
^l cum verbō
^m aiat

a impetrabit **§** se: non impetrauit^a id à prætore. alia enim condicio est hominum, alia ceterarum rerum. in hominibus enim benigna ratione receptum est quod supra probauimus.

Legatum consistit propter ius quod defunctus in re habuit.

b lib. 33. lib. 29. **S**i fundus municipum vectigalis ipsis municipibus sit legatus, an legatum consistat, perique possit, videamus. & Iulianus libro trigensimo^b octauo digestorum scribit, quamuis fundus vectigalis municipum sit: attamen quia aliquod ius in eo is qui legauit habet, Balere legatum. Sed & si non municipibus, sed alij fundum vectigalem legauerit: non videri proprietatem rei legatam, sed id ius quod in Vectigalibus fundis habemus^c.

c habuerit.

LXXII. PAVLVS ¶ libro quadragesimo octauo ad Edictum^d

d decedet. **S**i quis legauerit fundum Cornelianum, exceptis vineis quæ mortis eius tempore erunt: si nullæ vineæ erunt, legato nihil decedit^d.

Qui iussus est facere, ut habeam, tenetur mihi dare.

LXXIII. GAIVS ¶ libro tertio de legatis ad Edictum prætoris^e

e Coniunge l. 8. de usufr. lega.

Si heres iussus sit facere ut Lucius centum habeat, cogendus est heres centum dare, quia nemo facere potest ut ego habeam centum, nisi mihi dederit. Vicis^e legata perinde licere capere atque ciuitatibus, rescripto Imperatoris nostri significatur.

De legatis à substituto repetitis.

LXXIII. VLPIANVS ¶ libro quarto Disputationum^f

Licet Imperator noster cum patre rescripserit, videri voluntate testatoris repetita à substituto, quæ ab instituto fuerant relicta: tamen hoc ita erit accipiendum, si non fuit euidentis diuersa voluntas, quæ ex multis colligetur, an quis ab herede legatum vel fideicommissum relictum noluerit à substituto deberi. quid enim si aliam rem relinquit à substituto ei fideicommissario vel legatario, quam ab instituto non relinquerat? vel quid si certa causa fuit cur ab instituto relinquatur, quæ in substituto cessaret? vel quid si substituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto reliquerat fideicommissum? in obscura igitur voluntate locum habere rescriptum dicendum est.

f reliquerat, si relinqueret.

De legato in arbitrium aut voluntatem heredis collato.

LXXV. IDEM ¶ libro quinto Disputationum^g

g existimauerit.

Si sic legatum vel fideicommissum sit relictum, SI AESTIMAUERIT^g HERES, SI COMPROBABERIT, SI

IVSTVM

SYSTVM PVT AVERIT: & legatum, & fideicommissum debebitur. quoniam quasi viro potius bono ei commissum est: non in meram voluntatem heredis collatum.

Eo, quod quis debet, legato: an utile sit legatum.

Si mihi quod Titius debet fuerit legatum, neque Titius debeat: sciendum est, nullum esse legatum. & quidem si quantitas non sit adiecta, evidenti ratione nihil debebitur. quia non apparet quantum fuerit legatum. nam & si quid ego Titio debeo, ei legauero quantitate non adiecta, constat nullum esse legatum. cum si decem quæ Titio debeo, legauero, nequequam Titio debeam: falsa demonstratio non peremit legatum. ut in legato dotis Iulianus respondit. Quod si addiderit,

DECEM QUAE MIHI TITIVS DEBET LEGATO: sine dubio nihil erit in legato. nam inter falsam demonstrationem, & falsam condicionem siue causam multum interest. proinde & si Titio decem, quæ mihi Seius debet, legauero: nullum erit legatum. esse enim debitor debet. nam & si viuus excogissem, extingueretur legatum: & si debitor maneret, actiones aduersus eum heres meus dumtaxat præstare

Si quis ita stipulatus, **STICHVM AVT DECEM, VTRVM EGO VELIM,** legauerit quod ei debebatur: tenebitur heres eius ut præstet legatario actionem, electionem habituro, utrum Stichum an decem persequi malit. proinde si Stichum legauerit, cum ille ei Stichum aut decem deberet: incerti actio legatario aduersus heredem competit, ut scripsit Iulianus libro trigesimo tertio digestorum. per quam actionem compellat heredem experiri. & si Stichum consecutus fuerit, præstabit ei si decem, nihil consequetur. secundum quod erit in ar Vitrio debitoris, an sit legatarius is cui Stichus legatus est.

LXXVI. IULIANVS libro trigesimo quarto Digestorum¹

Quod si quis Stichum aut Pamphilum stipulatus, Sempronio Stichum legasset, Marcio Pamphilum: oneratus heres intellegitur, ut necesse habeat alteri actionem suam, alteri æstimationem Stichi aut Pamphili dare.

A quo relinqui possit fideicommissum.

LXXVII. VLPIANVS libro quinto Disputationum

Si pecunia fuit deposita apud aliquem, eiusque fidei commissum, ut eam pecuniam præstet, fideicommissum ex rescripto Diui Pij debebitur, quasi videatur heres rogatus remittere id de Vitori. nam si conueniatur debitor ab herede, doli exceptione uti potest. quæ res utile fideicommissum facit. quod cum ita se habet, ab omni debitore fideicommissum relinquere potest.

2 Qui decem quæ debet, legat, id legat, quod peti potest, nisi vim decem: nam in hoc legato nil nisi decem esse apparet. Ac qui decem legat, quæ sibi debentur: si debitor legat, in persona eius liberationem, siue alij, actionem ad eadem petenda legare intelligitur. Porro que liberatio in eo intelligi potest, qui non tenetur, neque aduersus eum, qui nihil debet, ulla actio est.

3 Quo fit, ut quia id legatum est, quod non sit, ideo nil sit etiam quod debeatur. Ceterum ubi de re constabit, quæ est, eaque in re vim nascitur erit, nonquam demonstratio falsa nocebit. Denique ubi res non subest, non propter demonstrationem falsam, sed propter rem, legatum nullum est. b quod c perimat d excogisset.

a Continuge l. 9. de
vsuf. leg.

LXXVIII. IDEM libro octauo Disputationum¹

Fideicommissum^a quod à legatario relinquitur, ita demum^a
ab eo debetur, si ad legatarium legatum peruenerit.

LXXVIII. IULIANVS libro quinto Digestorum

Si^b quis testamento suo Titio & Seio decem dari iusserit,
nullam hæc verba recipiunt ambiguitatem: vt dena^c dixisse
videatur, qui decem dixit.

LXXX. APVD Iulianū libro trigesimo secundo Di-
gestorum Marcellus notat

Is qui sola triginta relinquerat, Titio triginta legauit, Seio
viginti, Mæuio decem. Massurius Sabinus probat, Titium
quindecim, Seium decem, Mæuium quinq; consecuturos. ita
tamen, vt ex his pro rata portionis Falcidiæ satisfiat.

LXXXI. IULIANVS libro trigesimo secundo Di-
gestorum

Si fundum sub condicione legatum heres pendente cōdicio-
ne sub alia condicione alij legasset; & post existentem con-
dicionem, quæ priore testamento præposita fuisset, tunc ea
condicio sub qua heres legauerat existisset: dominium à prio-
re legatario non discedit. Si seruo communi res legata fuisset,
potest alter dominus agnoscere legatum, alter repellere,
nam in hanc^d causam seruus communis quasi duo serui sunt.

d in hac causa

STICHVM SEMPRONIO DO LEGO. SI SEM-
PRONIUS STICHVM INTRA ANNUM NON MA-
NUMISERIT, EYNDDEM STICHVM TITIO DO LE-
GO, quæsitum est quid iuris esset. respondi, Sempronium in-
terim totum habiturum. & si quidem intra annum manumif-
fisset, liberum eum effecturum. sin autem hoc non fecisset, to-
tum ad Titium pertinere.

Interpretatio voluntatis.

Qui fundum excepto ædificio legat, appellatione ædificij³
aut superficiem significat, aut solum quoq; cui ædificium su-
perpositum est. si de † soli superficie exceperit, nihilo minus
iure legati totus fundus vindicabitur. sed exceptione doli ma-
liposita, consequetur heres^{id}, vt sibi habitare in villa liceat,
in quo inerit, vt iter quoque & actum in ea habeat. si verò so-
lum quoq; exceptū fuerit, fundus excepta villa vindicari de-
bebit, & seruius ipso iure villæ debebitur. nõ secus ac si duo-
rum fundorum dominus alterum legauerit ita vt alteri serui-
ret, sed inclinandum est, testatorem etiam de solo cogitasse, si-
ne quo ædificium stare non potest.

† sola

*Legatum ab uno ex heredibus relictum pro
portione hereditaria.*

Si libertus patronum ex septunce heredem scripserit, alios⁴
ex ceteris, & ita legauerit, QVISQVIS MIHI ALIVS EX

SYPRA

SUPRASCRIPTIS CVM PATRONO MEO HERES ERIT, ^a SERVOS ILLVM ET ILLVM TITIO ^a ab eo seruos
LEGO, QVOS AESTIMO SINGVLOS VICENIS AVREIS: intellegendum erit à coherede patroni diu taxat
legatum datum. & ideo Titium non amplius quincuncem in
seruis vindicare posse. adiectio autem illa, QVOS AESTI-
MO SINGVLOS VICENIS AVREIS, non mutat legati
condicionem, si legis Falcidiæ rationem habere oporteat. ni-
hilo minus enim verum pretium seruorum in æstimationem
deducetur.

Acceptilatio pro solutione.

5 TITIO FVNDVM DO LEGO, SI HEREDI MEO
DECEM DEDERIT. si decem heres Titio debuisset, & ea
Titius accepta ei fecisset: fundum vindicare potest.

De acquisitione legati.

6 Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequam sciret ad se
legatum pertinere decesserit, & eundem Seio legauerit, & he-
res Titij legatū non repudiauert: Stichum Seius vindica Vit.

7 Si paterfamilias ab impubere filio Titio fundum legaue-
rit, & à substituto eundē eidem Titio, & pupillus patri heres
existit: siue vindicauerit Titius legatum, siue repudiauert,
quamuis filius impubes decesserit, à substituto vindicare non
poterit. hoc enim quod rursus à substituto legatur, perinde ha-

b ac si repetitum
est legatum,
bendum est, ac si repetita ^b legata essent. quare & si purè à fi-
lio, sub condicione à substituto legatum fuerit: perinde omnia
seruabuntur, ac si tantum à filio legatum fuisset. contra autē,
si à filio sub condicione, à substituto purè legatū fuerit, & pu-
pillus pendente condicione decesserit: ex substitutione sola le-
gatū valebit. His verbis LVCIO ET TITIO EORVM-

8 VE CUI FVNDVM DO LEGO, vtiliter legatur. & si vtri-

9 que ^c vixerint, vtriq; si alter, alteri *totum* debebitur. Cum
statuliber sub condicione legatus est, & pendente condicione
legati condicio statutæ libertatis deficit: legatum vtile fit. nam
sicut statuta libertas tunc perem it legatum, cum vires accipit:

ita legatum quoque non ante peremi potest, quam dies cesse-
rit eius. A filio impubere legatus, & à substituto liber esse
iussus, si quidem pupillus ad pubertatem peruenerit: ab eo cui
legatus fuerat vindica Vitur. mortuo verò pupillo libertas com-
petit. longe magis hoc seruari conueniet, si idē seruus sub con-
dicione ab impubere legatus fuerit, & pendente condicione
filius intra pubertatem decesserit.

Interpretatio regula de causa lucretiana.

LXXXII. IDEM ^l libro trigesimo tertio Digestorum ^l

N On ^d quocunq; modo ^l si ^l legatarij res facta fuerit, die
cedente obligatio legati extinguitur. sed ita, si eo modo
fuerit

^a Contin. gel. omnes
de oblig. et act.

^c vterque vixerit.

fuerit eius, quo auelli non possit. ponamus rem quæ mihi purè legata sit, accipere me per traditionem die legati cedente ab eo herede, à quo eadem sub condicione alij legata fuerit. nempe agam ex testamento. quia is status est eius, ve existente condicione discessurum sit à me dominium. nam & si ex stipulatione mihi Stichus debeatur, & is eū sub cōdicionē alij legatus esset, factus fuerit meus ex causa lucratiua: nihilo minus existente condicione ex stipulatu agere poterō. Si ex bonis eius, qui reipublicæ causa aberat, rem vsu adquisierim: & ea antequam euinceretur, mihi legata sit^a, deinde postea euincatur: rectè ex testamento petam eam mihi dari oportere. Fundus mihi legatus est. proprietatem eius fundi redemi detracto vsufructu. postea venditor capite minutus est, & vsufructus ad me pertinere cœpit. si ex testamento egero, iudex tanti litem æstimare debebit, quantum mihi aberit. Marcellus: idem erit & si partem redemero,^b pars mihi legata est, aut donata. partem enim dumtaxat petere debebo. Iulianus: quod si legatum mihi est quod ex Pamphila natum erit,^c ego Pamphilam mercatus sum, & ea apud me peperit: non possum videri partem ex causa lucratiua habere. quia matrem eius mercatus sum. argumentum rei est, quod euicto eo actio ex empto competit.

De duobus reis.

Qui Gaium & Lucium eiusdem pecuniæ reos habebat, si ita legauerit, **QVOD MIHI GAIVS DEBET, ID HERES MEVS SEMPRONIO DAMNAS ESTO DANES QVOD MIHI LVCIVS DEBET, ID HERES MEVS MAEVIO DAMNAS ESTO DARY**: eam condicione heredis^d sui constituit, vt is necesse habeat alteri actiones suas, alteri litis æstimationē præstare. si tamen viuus testator Gaius acceptum fecit, necesse est ve Sempronij & Mæuij legatum inutile sit.

De alternatione.

Cum mihi Stichus aut Pamphilus legati fuissent ditorum testamentis, & Stichum ex altero^e testamento cōsecutus fuisssem, ex altero Pamphilum petere possum. quia & si vno testamento Stichus aut Pamphilus legati fuissent, & Stichus ex causa lucratiua meus factus fuisset: nihilo minus Pamphilum petere possent.

De parte legata.

LXXXIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum^f

Titius Stichi partem tibi legauit. eiusdem Stichi partem Scius tibi legauit. ex vtriusque testamento consequeris.

De vi condicionis que in cauendo consistit.

LXXXIII. IULIANVS ^{libro} trigesimo tertio Digestorum¹

Huiusmodi legatum, SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT CENTVM MAEVIO SE DATVRVM, ET HERES MEVS TITIO CENTVM DATO: vtile² legatum³ est. quemadmodum quod alicui legatum⁴ ex causa fideicommissi restituatur. Eadem ratione hoc quoque legatum⁵ vtile sit. SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT SE IN MVNICIPIO EX CENTVM AVREIS OPVS FACTVRVM: TVM EI CENTVM AVROS HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO.

Concurfus causarum lucriatiuarum an admittendus.

- 1 Si Sempronius Titium herede instituerit, & ab eo post biennium fundum dari^b iusserit Mauius, Titius deinde ab herede suo eundem fundum Mauius presenti die legauerit, & Mauius pretium fundi ab herede Titij acceperit: si ex testamento Sempronij fundum petere velit, exceptione repelli poterit, si pretio fundi contentus non erit.

Debitor generis re oblata preempta liberatur.

- 2 Si cui homo legatus fuisset, & per legatarium stetit, quominus Stichum, cum heres tradere volebat, acciperet: mortuo Sticho exceptio doli mali heredi proderit.

Actio ex testamento durat ad rem, si res est tradita legatario, non tamen perfectæ.

- 3 Aedes quibus heredis ædes seruibant, legatæ sunt^c traditæ legatario non imposita seruitute. dixi, posse legatarium ex testamento agere. quia non plenum legatum acceperit. nam & cum qui debilitatum ab herede seruum acceperit, rectè^d ex testamento agere.

De eo, qui sibi rem legatam emit.

- 4 Qui seruum^d testamento si vi legatum, ignorans eum sibi legatum, ab herede emit: si cognito legato ex testamento egerit, & seruum acceperit: actione ex vendito absolui^e debet. quia hoc iudicium fidei bonæ est, & continet^f in se doli mali exceptionem. quod si pretio soluto ex testamento agere instituerit, hominem consequi debet. ^g actione ex empto pretium recipere vit, quemadmodum reciperet si homo euictus fuisset. quod si iudicio ex empto actum fuerit, & tunc actor comperit legatum si vi hominem esse, & agat ex testamento: non aliter absolui heredem oportebit, quam si pretium restituerit, & hominem actoris fecerit.

^a est, vtio

^b dare

^c legatæ sunt, & traditæ
^d ex testamento
^e Id est, lib. vari, vt ea venatur: vel (si mania) denegari debet actio ex vendito heredi, si eam à pratore postulet, vt pretium consequatur. Sic prator dicit actione quæ soluitur. item, supra ex quibus causis maiorum autem interpretandum est, a iudice, absolui.

^f Ita vt actio qua hinc nasci debet, ipsa iure exanascatur, & vim nascendi facultatemque nullam habeat. sed etsi idesup. soluto mari. & l. item. § secundum. supra, de pact. & l. si mulier. § si dos. supra, quod met. cau. Homo. ad. §. actio. nū aut. l. illi. de act. § & adiunc

Dos

Dotis legata à patre.

Cum pater pro filia sua dotis nomine centum promississet, 5
deinde eidem centum eadem legasset: doli mali exceptione he-
res tutus erit, si & gener ex promissione, & puella ex testa-
mento agere instituerit. conuenire enim inter eos oportet, vt
alterutra actione contenti sint.

De liberatione legata.

Si ita cui legatum esset, SI TABVLAS CHIROGRA- 6
PHI MEI HEREDI MEO REDDIDERIT, HERES
MEVS EI DECEM DATO: huiusmodi condicio hanc
vim habet, si heredem meum debito liberauerit. quare & si
tabulæ extabunt, non intellegetur conditioni satisfacisse
creditor, nisi acceptum heredi fecerit. & si tabulæ in rerum
natura non fuerint, existimabitur inplese condicionem, si
heredem liberauerit. nec ad rem pertinebit, iam tunc cum te-
stamentum fiebat, tabulæ interciderint, an postea, vel mortuo
testatore.

Coniunctio legatariorum.

Si Titio & Mæuio legatus fuerit Stichus qui Titij erat, 7
debebitur pars Stichi Mæuio. nam Titius quamuis ad legatū
non admittatur, partem faciet.

*Ei, qui habet electionem ex ultima voluntate, variare
non licet.*

STICHVM AUT PAMPHILVM, VTRVM HERES 8
MEVS VOLET, TITIO DATO. si dixerit heres Sti-
chum se velle dare: Sticho mortuo liberabitur. cum autem se-
mel dixerit heres vtrum dare velit, mutare sententiam non
poterit.

Qui est in fuga, praesens esse intelligitur.

Legatum est ita, FVNDVM CORNELIANVM ET 9
MANCIPIA, QVAE IN EO FVNDO CVM MORIAR
MEA ERVNT, HERES MEVS TITIO DATO. ancilla
quæ in eo fundo esse consueuerat, mortis tempore cum in fu-
ga esset, enixa est. quæro an vel ipsa vel partus eius legato ce-
dat. respondi, ancilla quamuis in fuga sit, legata videtur. &
licet fugitiua erat, perinde habetur, ac si in eo fundo fuisset mo-
riente patrefamilias. huic consequens est, vt partus quoque
matrem sequatur, & perinde legato cedat, ac si in fundo edi-
tus fuisset.

Alternatio.

Si Titio Stichus aut Pamphilus, vtrum eorum malet, lega- 10
tus est: deinde Pamphilum testator Titio donauit: Stichus in
obligatione remanet.^a

Coniuncti sunt, quibus eadem res legatur, non diuise.

- 11 Quibus^a ita legatum fuerit, TITIO ET MAEVIO SINE VLOS SERVOS DO LEGO, constat^b eos non concurrere in eundem seruum. sicuti non concurrunt cum ita legatur, TITIO SERVVM DO LEGO: MAEVIO ALTERVM SERVVM DO LEGO.

^a Heredes nunquam diuisi reperiuntur, ne contingat testatoris hereditatem pro parte alii, & pro parte repudiari, l. vnica, §. huius ita. C. de ca. coll. Itaque inter eos est semper ius accrescendi.

Quomodo agant heredes legatarij.

- 12 Si is cui legatum fuerat, antequam constitueret qua actione uti vellet, decessit duobus heredibus relictis: legatum accipere simul venientes, nisi consenserint, non possunt. quare quamdiu alter rem vindicare vult, alter in personam agere non potest. sed si consenserint, rem communiter habebunt. consentire autem vel sua sponte debent, vel iudice imminente.

Coniunctio legatariorum.

LXXXV. PAULVS libro vndecimo ad Plautium^d

DVobis coniunctim fundus erat legatus. alter ex his partis æstimationem per actionem personalem abstulit. alter si fundum totum vindicare velit, exceptione doli pro parte dimidia repellitur. quia defunctus semel ad eos legatum peruenire voluit.

Res mea mihi legatur propter pignus.

LXXXVI. IULIANVS libro trigesimo quarto

Digestorum^d

SI tibi homo, quem pignori dederas, legatus ab alio fuerit: actionem ex testamento habebis aduersus heredem, ut pignus luat.

De re bis legata.

- 1 Si testamento Stichus ab vno herede legatus fuerit Mauius, & eidem codicillis idem Stichus ab omnibus heredibus: & antequam codicilli aperirentur, Mauius litis æstimationem consecutus fuerit: ipso iure vindicari ex codicillis non potest: quia testator semel legatum ad eum peruenire voluit.

De acquisitione rei legata.

- 2 Cum seruus legatur, & ipsius serui status, & omnium que personam eius attingunt, in suspensio est. nam si legatarius repulerit a se legatum, numquam eius fuisse videtur. si non repulerit, ex die aditæ hereditatis eius intelletur^b. secundum hanc regulam & de iure eorum, quæ per traditionem seruus acceperit, aut stipulatus fuerit, de quæ his quæ legata ei vel donata fuerunt, statuetur. ut vel heredis^c vel legatarij seruus singula gessisse existimetur.

^b intelligitur.

^c vel heredi, vel legatario

Pro qua parte hereditentur.

- 3 Si fundus ab omnibus heredibus legatus sit, qui vnus heredis esset: is quidem, cuius fundus esset, non amplius quam partem suam præstabit. ceteri in reliquis partestenebuntur.

Par. v.

§ III

Valeat

Valet legatum, si superficies legata sit ei, cuius in solo fuerit: licet is dominus soli sit. nam consequetur, ut hac seruitute liberetur, & superficiem lucrifaciat.

De praelegato.

LXXXVII. P APINIANVS libro octauodecimo

Quaestionum¹

a Coniunge l. penul. alias, antepen. de iis qua vi indig. e herede

Filio^a pater, quem in potestate retinuit, heredi^b pro parte instituto, legatum quoque relinquit. durissima sententia est existimantium, denegandam ei legati petitionem, si patris abstinuerit hereditate. non enim impugnatur iudiciū ab eo qui iustis rationibus noluit^c negotiis hereditariis implicari.

c In Novicia voluit: non iam fortasse Hileandi, quam libri vj errore. Aug. lib. 4. em. n. c. 17. d retinere: o ad legata

LXXXVIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum¹
Sed si non aliās voluit pater habere eum legatum, nisi hereditatem retineat^d: tunc neque aduersus coheredem dandam ei^e legati petitionem secundum Aristonis sententiā constat. cum ipsi filio non videretur esse soluendo hereditas. & hoc ita est, licet non condicionaliter expressisset^f. intellexisse tamen manifestissimē adprobetur.

f expressit.

LXXXVIII. IULIANVS libro trigesimo sexto

Digestorum¹

Nam nec emancipatus hereditate omiſsa legatum ab herede petere prohibetur. praetor enim permittēdo his qui in potestate fuerint, abstinere se hereditate paterna, manifestum facit, ius se in persona eorum tribuere. quod futurū esset, si liberum arbitrium aedeundae hereditatis habuissent.

LXXXIX. P APINIANVS libro octauodecimo

Quaestionum¹

Quid ergo si ita legauerit? HOC AMPLIUS FILIO ME O: non dubiē voluntatis quidem quaestio erit. sed non absimilis est prioris casus circa filij prouidentiam, nisi euidentis voluntas contraria patris probetur. planē si pluribus filiis institutis^g, ratione legatorum actio denegabitur ei qui non agnouerit^h hereditatem.

g institutis, Inter eos verbis legatorū bona dixerit, voluit: eius ratione. h agnouit

Cui a quo legari possit.

LXXXI. IULIANVS libro trigesimo sexto Di-

gestorum¹

i Coniunge l. cū legato. qua n. d. leg. ced.

Quaestumⁱ est, si filius familias, qui filium habebat, heres institutus fuisset, cum esset vterque in potestate aliena: an ab eo filio eius legari possit. respōdi, cum possit a filio patri legari: consequens est, ut vel fratri ipsius, vel filio, vel etiam seruo patris sui legetur.

An & quando utile sit legatum seruo relicto.

k Reperitur haec Iuliani sententia l. Iuliano. 85. de cond. & dem. inst. infra.

Præsenti^k quidem die data libertate, seruo legari vel purē vel sub condicione poterit. cum verō libertas sub condicione data fuerit, aliās vtiliter, aliās inutiliter purē legatur. nam si

- 2a condicio libertatis fuerit, vt patrefamilias statim mortuo possit ante aditam hereditatem existere cōdicio, veluti, **STICHVS SI DECEM TITIO DEDERIT**, vel **CAPITOLIVM ASCENDERIT**, **LIBER ESTO**: vtile legatum est. huiusmodi autem cōdiciones, **SI^a HEREDI DECEM DEDERIT: SI POST ADITAM HEREDITATEM CAPITOLIVM ASCENDERIT**: inutile legatum efficiunt. Necessario autem ex assē herede scripto, etiā hęc condiciones quę ante aditam hereditatem impleri possunt, inutile legatum efficiunt. Duobus heredibus institutis, alteri Stichum legauerat, & eidem Sticho decem, cum Stichus viuo testatore ad libertatem peruenisset^b, totum legatum ei debetur. nam in solidum cōstituisse causam legati in eius personā, hoc quoque argumento est, quod si heres, cui legatus fuerat, hereditatem non adisset, solidum ab altero herede confectum qui possit^c. Seruo legato legatum datum est, si alienatus a testatore fuisset^d, legatum ad emptorem pertinebit. Cum seruus Titio, & eidem seruo aliquid legatur: fideicommissi potest, vt aut seruum alicui restituat, vel ea quę seruo legata sunt, hoc amplius etiam ipsi seruo, cum liber erit, fideicommissum a Titio dari potest: Si quis Stichum legauerit, & eundem alienauerit vel manumiserit, deinde codicillis eidem legatum dederit: legatum vel manumisso vel emptori debebitur. Si mihi seruus a te herede legatus fuerit, & eidem seruo aliquis legauerit, & viuo eo qui mihi seruum legauerat, dies legati seruo dati cesserit: confestim id legatum hereditati acquiritur. & ideo quamuis postea moritur^e is qui seruū mihi legauerat, ad me id quod seruo legatum est, non pertinebit.

Fructus & accessiones à lite contestata.

- 7 Cum homo ex testamento petitus est, causa eius temporis quo lis contestabatur, repręsentari^f debet actori. & sicut parvus ancillarum, sicut^g fructus fundorum interim percepti in hoc iudicium deductur, ita quod seruo legatorum vel hereditatis nomine interim obuenerit, præstandum est petitori.

Consentiens alienationi rei suę quatenus sibi præiudicat.

LXXXII. IULIANVS s^h libro trigesimo nono Digestorumⁱ

- SI** fundum per fideicommissum relictum vnus ex heredibus excusso pretio secundum reditum eius fundi mercatus sit propter æs alienum hereditarium, præsentē & adsignante eo, cui fideicommissum debebatur: placet non fundum, sed pretium eius restitui deberi^h. Marcellus notat, si fundum re-

- stituire malit heres, audiendum existimo. Iulianus, Si Titio pecunia legata fuerit, & eius fidei commissum vt alienū

5 m ij seruum

a *Loce horū omniū hæc in alio libro legitur, conditiones post aditam hereditatē, inutile est.*

b *peruenit.*

c *potuisset.*

d *fuerit.*

e *moritur.*

f *reputat.*

g *sic &*

h *debere.*

seruum manumitteret, nec dominus eum vèdere velit: nihilo minus legatum capiet, quia per eum nō stat, quominus fideicommissum præstet, nam & si mortuus fuisset seruus, à legato non summoueretur.

Quis possit onerari fideicommissio.

Sicuti conceditur vnicuique ab eo, ad quem legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruentura est, fideicommissum dare: ita & ab eo, ad quem impuberis filij legitima hereditas vel bonorum possessio peruentura est, fideicommissa retè dabuntur.

LXXXIII. VLP IANVS ¹libro primo Fideicommissorum ¹

Quod fideicommissum hæctenus quatenus impubes decedat valebit, ceterū si pubes factus decesserit, cBanescit fideicommissum.

LXXXIII. IULIANVS ¹libro trigesimo nono Digestorum ¹

Planè si filium impuberem exheredauerit, fideicommissum legitimus heres præstare cogendus non erit, nisi idem & patri heres fuerit. Qui^a rogatus erat hereditatem, ex qua seruus eius heres institutus erat, restituere, (cum) alij seruū vendidisset: quæsitum est, an hereditatem restituere cogendus est^b is, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenit^c. dixi, compellendum esse ad fideicommissum restitutum eum qui seruum suum heredem scriptum vendidit: cum pretium hereditatis, quā restituere rogatus est, habeat. Is autem, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenit ex causa cogendus erit fideicommissum præstare. id est, si dominus serui heredis scripti soluendo non erit. Si cui^d Stichus aut Dama legatus esset electione legatario data, & fidei eius commissum esset, vt Stichum alteri præstaret: si Dama vindicare maluerit, nihilo minus Stichū ex causa fideicommissi præstare debebit. siue enim plurius est Dama, compellendus^e est^f Stichum redimere. siue minoris, æquè Stichum iuste dare cogetur^d, cum per eū steterit, quo minus ex testamento haberet quod fideicommissum fuerit^e. Qui testamento manumittitur, & neque legatum neque hereditatem capit, fideicommissum præstare cogendus non est. ac ne is quidem qui seruū legatum rogatus fuerit manumittere. is enim demum pecuniam ex causa fideicommissi præstare cogendus est, qui aliquid eiusdem generis vel similis^f ex testamento consequitur,

LXXXV. VLP IANVS ¹libro primo Fideicommissorum ¹

Videndum tamen est, numquid si vice operarum rogauerit eum aliquid^g: debeat hoc fideicommissum valere. quod nequa-

^a Cum qui

^b esset,

^c peruenisset

^d cogitur.

^e fuerat.

^f simile

^g aliquid dare: ire in quibusdam, vt aliquid det, debeat. in alio vt aliquid donet, debeat legatur.

nequaquam dicendum est, quia nec operæ inponi huiusmodi liberto possunt, nec impositæ exiguntur, quamvis testator ita cauerit.

a id cauerit:

Interpretatio voluntatis.

LXXXVI. IULIANVS libro trigesimo nono
Digestorum^l

Quidam testamento vel codicillis ita legauit. AVREOS QUADRIGENTOS PAMPHILAE DARI VOLO, ITA UT INFRA SCRIPTVM EST. AB IULIO ACTORE AVREOS TOT: ET IN CASTRIS QVOS HABEO, TOT: ET IN NVMERATO QVOS HABEO, TOT: post multos annos eadem voluntate manente decessit, cum omnes summæ in alios vsus trāslatæ essent, quæro an debeat fideicommissum. respōdi, vero similius^b est, patrem familias demonstrare potius heredibus Boluisse, vnde aureos quadringentos sine incommodo rei familiaris contrahere possint, quàm condicionem fideicommissi iniectisse, quod initio purè datum esset. & ideo quadringenti Pamphilæ debebūt.

b similius esse,

- 1 Quotiens lege Iulia Vona vacantia ad fiscum pertinent, & legata & fideicommissa præstantur, quæ præstare cogentur
- 2 heres, à quo relicta erant. Si tibi seruus legatus fuerit, & petitum à te, vt Titio aliquid præstares vsque ad pretium serui, deinde seruus decesserit: nihil fideicommissi nomine præstare
- 3 cogendus eris. Si scriptus ex parte heres rogatus sit præcipere^c pecuniam, & eis quibus testamento legatum erat distribuere: id quod sub cōdicionem legatū est, tunc præcipere^d debet, cū cōdicio extiterit. interim^e aut ei, aut his quibus legatum est, satisfdari oportet. Cui statuliber pecuniā dare iustus
- 4 est, is rogari potest, vt eandem pecuniam alicui restituat. nam cum possit testator codicillis purè libertatē dare, & hoc modo cōdicionem extinguere: cur non etiam per fideicommissum eandem pecuniam adimendi potestatem habeat?

c præcipere

d præcipere

e interim ab eo satis,

LXXXVII. IDEM libro quadragesimo secundo
Digestorum^l

SI mihi Stichus legatus esset, fideique meæ commissum, vt aut Stichum aut Pamphilum meum seruum redderem, & in Sticho aliquid ex legato propter legē Falcidiam perdidissem: necesse habeo aut Pamphilum seruum meum totum Titio dare^f, aut eam partem Stichi, quam legatorum nomine accepero.

f Cū enim arbitrio eo per Falcidiam minimum sit, nihil de eo demicues legatarius, sed totum dabit. l. maritum. §. à liberta. infra. ad l.

Falc.

g quemadmodum enim

De iure postliminij.

LXXXVIII. IDEM libro quinquagesimo secundo
Digestorum^l

SERBUS ab hostibus captus rectè legatur. hoc enim iure postliminij fit, vt^h quemadmodū heredem instituere possumus

a possumus.

sumus seruum qui in hostium potestate est: ita legare quoque eum possemus^a.

LXXXVIIII. IDEM libro septuagesimo Digestorum

b Cùm enim testator non simpliciter legauerit seruum Stichum, sed dederit ei facultatem eligendi quem vellet ex seruorum numero: hæc verba sic interpretari nos oportet, ne frustra videatur adiecta fuisse, ut seruum quemlibet seruum eligere liceat.

Aliud est, cùm testator mi generaliter alteri verò specialiter legauit. l. xxvii. §. Fidei iurati. infra, de leg. 3.

c eandem seruum

SI domino Stichus legatus esset, & seruo eius optio data: partem dimidiam Stichi dico ad dominum pertinere. quod possit seruus manumissus eundem Stichum optare.

c. IDEM libro septuagesimo septimo Digestorum

SI mihi Sempronius à Titio herede legauerit, Titiusq; mihi sub eadem conditione eandem rem legauerit: existente conditione capiam legatum ex testamento Sempronij.

Qui repudiat ex persona serui, potest agnoscere ex sua.

c. I. IDEM libro septuagesimo octauo Digestorum.

SI seruo meo Stichus legatus fuerit testamento, idque legatum repudiauero, deinde prolatis codicillis apparuerit, mihi quoque eundem Stichum legatum esse: nihilo minus eundem vindicare possum. Sicut qui in hostium potestate est, legatum fuerit, & is apud hostes decesserit: nullius momenti legatum erit, quamuis postliminio confirmari potuit.

Legatum seruo relictum sine libertate.

c. II. IDEM libro octagesimo primo Digestorum.

d profectus fuerit:

SI minor quam viginti annis dominus seruum causa non probata manumiserit, & postea legatum ei dederit, isque alienatus ad libertatem perductus fuisset: legatum non capit. nam perinde nullius est momenti legatum, ac si sine libertate datum fuisset.

c. III. IDEM libro octagesimo tertio Digestorum

e rogatur,
f obligat

IN tacitis fideicommissis fraus legi fieri videtur, quotiens quis neque testamento neque codicillis rogaretur, sed domestica cautione vel chirographo obligaretur ad præstandum fideicommissum ei qui capere non potest.

Interpretatio voluntatis.

c. IIII. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem

g Ne sequar Ha-
lo in. a hæc inscrip.
Ang. li. i. emen. ca. 5.

AB omnibus heredibus legatum ita erat, QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO TITIO DARE CENTVM: deinde infra conprehensum erat, ne vnus ex heredibus ei daret. queritur, reliqui heredes vtrum tota centum dare deberent, an deducta vnus illius hereditaria portione. respondit, verius esse reliquos heredes tota centum debere: cum & significatio verborum non repugnet huic sententiæ, & voluntas testatoris congruat.

h centum dare

De conditionali legato.

i tabulas,
k præstitit,

In testamento sic erat scriptum, LVCIO TITIO, SI IS HEREDI MEO TABELLAS, QUIBUS EI PECUNIAM EXPROMISERAM, DEDERIT: CENTVM DATO. Titius deinde antequam tabellas heredi redderet, decessit.

- decesserat^a. quæsitum est, an heredi eius legatum deberetur. *a* deceſſite.
- Cassius respondit, si tabulæ fuissent, non deberi: quia non red- *b* ceſſiſſet-
- ditis his dies legati non cessit^b. Iulianus notat, si testamenti *c* tabellæ
- faciendi tempore tabulæ nullæ fuerunt, vna^d ratione dici po- *d* vera
- test, legatum Titio deberi: quod Α Α Υ Ν Α Τ Ο Σ^e condicio *e* Ad. lib. 2. primum.
- 2 pro non scripta habetur. Etiam rem hostium posse legari
- 3 Sabinus ait, si aliquo casu emi possit. Si Attio^f ita legatum *f* Titio
- fuerit, QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS *g* conſta
- ESTO ATTIO HEREDI DECEM DARE: deducta sua
- parte Attius decem petet. Item si iussus fuisset heres decem
- dare, & fundum sibi habere: deducta sua parte decem dabit.
- Denique constitit^g, cum ita legatum fuisset, QVIS QVIS *g* conſta
- MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO HEREDI
- MEO DECEM DARE, exæquari omnium heredum par-
- tes. eo quod unusquisq; & sibi & coheredi suo dari damna- *h* videretur.
- tus videtur^h.

De legato condicionali.

- 4 Cum quidam heredem instituitⁱ quandoque mater eius de- *i* instituiſſet, quan-
- cessisset, deinde secundus heres scriptus^k fuisset, & ab eo lega- *k* institutus
- ta ei, qui sub cōdicione heres institutus^l fuisset, relicta essent^m: *l* ſcriptus erat,
- isquæ viua matre deceſſiſſet postquam dies legati ceſſeritⁿ: *m* fuiffent:
- quæsitum est, an heredi eius legata deberentur. verius est, le- *n* ceſſerat:
- gatum heredi deberi, siue pure à^o substituto legatum datum *o* ab instituto
- est primo heredi, siue sub hac condicione SI HERES NON
- 5 FVERIT. quia moriente eo condicio impletur. Si socero *p* nam & co
- à genero suo heredem instituto pars hereditatis alij legata fuis- *p* nam & co
- set: deducta dote eum debiturum esse partem hereditatis lega- *p* nam & co
- ram Sabinus respondit. quemadmodum si pecunia ex crediti
- causa socero debita fuisset, ea^p deducta partem hereditatis da- *p* nam & co
- turus fuisset.

Actiones legata.

CV. IDEM^q libro primo ex Minicio^q

LEGatum ita erat, QVAE LVCIVS TITIVS MIHI *q* ei legatum

DEBET, EA^q HERES MEVS CORNELIO DARE *q* ei legatum

DAMNAS ESTO, nihil amplius ex hoc legato, quam actio- *q* ei legatum

nes suas heres præstare debet.

CVI. ALFENVS VARVS libro secundo Digesto- *q* ei legatum

rum à Paulo epito, natorum^q

SI in testamento scriptum esset, HERES MEVS AVREOS *q* ei legatum

SCENTVM LICINIO DAMNAS ESTO, neq; adscri- *q* ei legatum

psisset DARE: deberi^q legatum constat.

A quo petatur legatum.

CVII. AFRICANVS^r libro secundo Quæſtionum^r

SI à pluribus heredibus legata sint, eaquæ vnus ex his præ- *r* percipere

cipere^r iubeatur, & præstare: in potestate eorum quibus *r* percipere

5 m iij sit

fit legatum, debere esse ait, vtrumne à singulis heredibus petere velint, an ab eo qui præcipere fit iussus. itaque eum qui præcipere iussus est, cauere debet: coheredibus, indemnes eos præstari. Si quis seruum, cui aliquid sine libertate legaerit, cum morietur ipse seruus leget: minimè dubitandum, quin vtile legatum futurum sit. propterea scilicet quòd moriente seruo id quod ipsi legatum erit, ad eum cui ipse legatus fuerit, peruenturum sit.

Vbi præstandum sit legatum.

C. VIII. IDEM libro quinto Quæstionum^l

^a fuit,
^b debet,

SI seruus legatus viuo testatore fugisse dicatur, & impensa & periculo eius cui legatus fit^a, reddi debet: quoniam rem legatam eo loco præstare heres debeat^b, in quo à testatore sit relicta.

De concursu causarum lucratiuarum.

Si id quod ex testamento mihi debes, quilibet alius seruo meo donauerit: manebit adhuc mihi ex testamento actio. & maximè si ignorem meam factam esse. alioquin consequens erit, vt etiam si tu ipse seruo meo eam donaueris, inuito me libereris. quod nullo modo recipiendum est. quando ne solutione quidem inuito me facta libereris.

Legato homine generaliter cuius sit electio.

^c dari:

Cum homo Titio legatus esset, quæsitum est, vtrum arbitrium heredis est què velit dandi: ^c an potius legatarij. respondi, verius dici, electionem eius esse, cui potestas sit, qua actione vti velit. ^l id est legatarij. ^l Huiusmodi legatum, ILLI AVT ILLI VTER EORVM PRIOR CAPITOLIVM ASCENDERIT, vtile esse, euidenti argumento probari ait: quòd constet vsumfructum^d libertis legatum, & ^e qui eorum superuixerit, proprietatem, vtiliter legari. idq; & de herede instituendo^f dicendum existimauit.

^d vsumfructu libertis legato,
^e ei qui: vel & ei qui
^f instituto

De concursu causarum lucratiuarum.

Stichum, què de te stipulatus eram, Titius à te herede mihi legauit. si quidem non ex lucratiua causa stipulatio intercessit, vtile legatum esse placebat. sin è duabus, tunc magis^l placet^l inutile esse legatum. quia nec absit quicquam, nec bis eadem res præstari possit. Sed si cum mihi ex testamento Titij Stichum deberes, eundem à te herede Sempronius mihi legaerit, fideiq; meæ commiserit, vt eum alicui restituam: legatū vtile erit, quia non sum habiturus. Idem iuris erit & si pecuniam à me legaerit. multo magis si in priore testamento fideicommissum sit. Item si in priore testamento Falcidiæ locus sit: quod inde abscidit^g ratione Falcidiæ, ex sequenti testamento consequar. Item si domino heres exstitero, qui non esset soluendo, cuius fundum tu mihi dare iussus esses: manebit

tua

^g decedit

- 5 tua obligatio, sicut maneret, si eum fundum emissem. Si ita scriptum erit, **AMPLIUS QUAM TITIO LEGAVI, HERES MEVS SEIO DECEM DATO:** dubitandum non erit, quin & Titio suum legatum maneat, & Scio nihil ultra decem debeatur. nam & vñtatum ferè est sic legare, **LVCIO TITIO TOT, ET HOC AMPLIUS VXORI ET LIBERIS EIVS TOT.** Si^a ei cui nihil legatum est, cum hac adiectione **HOC AMPLIUS** aliquid legetur: minimè duVitandum est, quin id quod ita legauerit^b debeatur. multoq; minus dubitandum, si ab eo qui nihil mihi debet, ita stipulatus fuero, **AMPLIUS QUAM MIHI DEBES, DECEM DARE SPONDES?** quin decem debeantur. Si seruus alienus liber esse iussus, & legatus sit: peti eum ex legato posse ait. nam cum libertas nullius momenti sit, absurdum esse per eam legatum infirmari, quod alioquin valeret & si solum datum fuisset.

De falsa demonstratione.

- 8 Qui quinque in arca habebat, ita legauit, vel stipulanti promisit, **DECEM QVAE IN ARCA HABEO:** & legatum & stipulatio valebit. ita tamen, vt sola quinque vel ex stipulatione vel ex testamento debeantur. vt verò quinq; quæ decerunt, ex testamento peti possint, vix ratio patietur^c. nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natura non sit, legatum videtur. Quòd si mortis tempore plena summa fuerat^d, & postea aliquod^e ex ea deperierit: sine dubio soli heredi deperit.
- 9 Si seruus legatus sit, & moram heres fecerit: periculo eius & viuit & deterior fit. vt si debilem fortè tradat, nihilo minus teneatur.

Vtilis distinctio de dolo & culpa.

- 10 Cum quid tibi legatum, fideiue^f tuæ commissum sit, vt mihi restituas: si quidem nihil præterea ex testamento capias, dolum malum dumtaxat in exigendo eo legato, alioquin etiam culpam te mihi præstare debere existimauit. sicut in contrahentibus fidei bonæ seruatur: vt si quidem vtriusque contrahentis commodum versetur, etiam culpa: sin^g vnus solius, dolum tantummodo præstetur.

Heres præstat fideicommissum, quamuis non sit rogatus.

- 11 Qui margarita Titio pignori dederat, filium heredem instituit, & filiam exheredauit. deinde ita cauit, **TE TITIO ROGO, FIDEIQUE TVAE COMMITTO, VTI^h MARGARITA QVAE TIBI PIGNORI DEDI, VENDAS: ET DEDUCTO OMNI DEBITO TVO, QUOD AMPLIUS ERIT, ID OMNE FILIAE MEAE RESTITVAS.** ex ea scriptura filiam à fratre fideicommissum petere posse,

a que

vt is actiones suas aduersus debitorem ei præstaret. hoc enim casu eum qui creditor fuisset, debitorem intellegendum eius scilicet, quod¹ pretium pignoris summam debiti excedat. Non autem mirandum, si² cum³ alius rogatus sit, alius fideicommissio obstringatur. nam & cum in testamento ita scribatur, **T E TITI ROGO, VT ACCEPTEIS CENTVM ILLVM SERVVM MANVMITTAS, VEL SEMPRONIO QUID PRÆSTES:** parum quidem apte scribi. verum æquè intellegendum heredis fidei commissum, vt pecuniam Titio præstet. ideoq; & ipsum Titium cum herede acturum: & libertatem seruo vel Sempronio quod rogatus sit præstare cogendū.

b An. h. n. s. filio suo

Auidius⁴ filij sui fidei commissit, vt certam pecuniam quatuor libertis suis mutuam daret, & vsuras leuiores taxauerat. placuit hoc fideicommissum vtile totum esse.

Interpretatio facienda, per quam legatum non sit inutile.

C VIII. IDEM libro sexto **Quæstionum**

c vxori meæ

d donauero, cael
f rgo: vel

SI quando quis vxori suæ ea quæ viuus donauerat, v⁵ Olgari modo leget, non de aliis donationibus videri eum sentire ait, quàm de his quæ iure valituræ non sunt. alioquin⁶ & frustra legaturus sit. atq; si ita exprimat, **QVAE VXORI IVRE DONAVERO,** vel ita, **QVAE VXORI MANVMISSIONIS CAUSA DONAVERO, EA EI LEGO.** nam inutile legatum futurum est.

Pecunia pro re soluta ob testatoris voluntatem.

e relinqnatur

f constituetur,

Heres, cuius fidei commissum erat, vt mihi fundū aut centum daret, fundum Titio vëdidit. cum electio ei relinquitur⁷ vtrum malit dandi, vt tamen alterum solidum præstet: pretoris officio conuenire existimo, vt si pecuniam Titius offerat, inhibeat fundi persecutionem. ita enim eadem causa cõstitueretur,⁸ quæ futura esset, si alienatus fundus non fuisset. quando etiam aduersus ipsum heredem officium prætoris, siue arbitri tale esse deberet, vt si fundus non præstaretur, neq; plus neq; minoris quàm centum æstimaretur.

Qualis præstari debet res legata.

C X. IDEM libro octauo **Quæstionum**

g teneri,

h deditioe

SI heres generaliter seruum quem ipse voluerit dare iussus, sciens furem dederit, isque furtum legatario fecerit: de dolo malo⁹ agi posse ait. sed quoniam illud verum est, heredem in hoc teneri, vt non pessimum det: ad hoc tenetur,¹⁰ vt & aliū hominem præstet, & hunc pro noxæ dedito¹¹ relinquat.

De excusatione tutorum.

C XI. MARCIANVS libro secundo **Institutionum**

i Coniuge l. 3. de
Imp. patro.

ET iam¹² si partis bonorum se excusauerit tutor, puta Itali-
carum vel prouincialium rerum: totum quod testamento datum

datum est, ei auferetur. & ita Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

De relegata, cuius non est commercium.

CXII. IDEM libro sexto Institutionum¹

SI quis¹ inquilinos sine prædiis quibus adhærent, legauerit: inutile est legatum. sed an æstimatio debeatur, ex voluntate defuncti statuendum esse Diui Marcus & Commodus rescripserunt.

Æstimatio pro re.

- 1 Cum seruum suum heres damnatus dare, eum manumiserit: tenetur in eius æstimatione. nec interest, a scierit, an ignorauerit legatum. sed & si donauerit seruum heres, & eum is cui donatus est manumiserit: tenetur heres, quamuis ignorauerit à se eum legatum esse. Si ita legatum fuerit, TITIO CVM SEIO DO LEGO: vtriusque legatum est. sicut^b vtrumque legatum est cū fundus cum domo Formiana legatus est.
- 3 Si quis scripserit testamento fieri quod contra ius est, vel bonos mores: non valet. veluti si quis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris vel etiam turpe aliquid.
- 4 Diui Seuerus & Antoninus rescribserunt, iusturandum contra vim legum & auctoritatem iuris in testamento scriptum nullius esse momenti.

a si scierit.

b sicut si fundus cum domo

Alimenta seruo legata.

CXIII. IDEM libro septimo Institutionum¹

- 1 SERVO alieno ita legari potest, quoad seruiat. vel, si seruus forte Titij erit: vt & Marcellus ait. Si quis post tempus libertatem seruo suo dederit, & interea rogauerit heredem, donec ad libertatem perueniat, cibaria ei dare: testatoris voluntati obtemperandum esse Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Repetitio legatorum.

- 2 Si quis à primo herede centum legauerit alicui, & eidem à secundo ducenta, posteaque generaliter repetierit legata: trecenta videtur repetisse. Sed si pater impuberi filio substituerit, & à substituto legata repetierit: si pupillus heres exstiterit, & intra pubertatem decesserit: repetitio non valet. quia voluntas defuncti hæc est, vt semel debeantur.^c Si ab impubere legatum fuerit sub conditione, SI AD PUBERTATEM PERVENERIT, & à substituto repetitum fuerit: legatum debetur & à substituto. nec videtur repetita cōdicio, quæ inutile legatum facit.

e debeatur.
d Idem constituisse?
Lycurgus refert Alex.
ab Alex. lib. 3. Gen.
dic. c. 2. & lib. 6. c.
14: ubi copiose de
concessu, aut veris
apud varios gentes
impensi differis.
e vt reses,
f aut quæ alia
g ei, in
h digestorum: in
quibusdam deest.

De sepultura.

- 4 Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, veluti vestes,^e aut si qua^f alia superua Quia vt^g in funus impendantur: non valere Papiianus libro tertio responsorum^h scribit.

Quis

Quis fideicommissio nerari possit.

EX IIII. IDEM ¹ libro octauo Institutionum¹

Filius familias miles vel veteranus, licet sine testamento de-
cedat, potest fideicommittere à patre. quia etiam testamen-
tum facere potest. Si libertus ab intestato ^a decesserit, à pa-
trono potest vsque ad partem debitam fideicommissum relin-
quere. quia si testamentum faceret, licebit ^b ei partem debitam
solam relinquere. **Qui** intestato decedit, & scit bona sua ad
fiscum peruentura Bacantia: fidei fisci committere potest.

Apud Marcellum libro duodecimo digestorum talis quæ-
stio agitatur: Quidam ab eo, cui fundum legauerat, fideicom-
miserat vt eum fundum post mortem suam restitueret Sem-
pronio. eiusdem legatarij fidei commiserat, vt Titio daret
centum. quæritur quid iuris sit. & ait Marcellus, si Titio te-
stator centum ex fructibus, quos viuus legatarius perceperit,
reliquerit: & legatarius post tantum temporis decessisset, vt
ex fructibus centum fierent: Titium centum accepturum. si
post acceptum legatum confestim decessisset legatarius, Titij
fideicommissum extingui. quia placet, non plus posse rogari
quem restituere, quam quantum ei relictum est. ^d Sed si Titij
fideicommissum non est ^e in tempus mortis legatarij colla-
tum: ait Marcellus, confestim fideicommissum Titio dandū.
sed cautione exacta, quanto amplius ceperit, reddi. quam cau-
tionem ita committi, si prius legatarius decesserit quam ex fru-
ctibus centum perciperet. sed vix est, vt legatarium ex rediti-
bus voluit ^f ante dare, quam fructus legatarius percepisset. cer-
tè erit legatarius audiendus, si velit totum fundum præstare,
si de restituendo cauerur. ^g absurdum enim est de suo eū præ-
stare centum. maximè si fundus centum, vel non multo pluri-
s est. quo iure vtimur.

Æstimatio loco rei legata.

Si quid alicui licitè fuerit relictū, ¹ vel ius aliud ² quod ipse
quidem propter corporis sui vitium, vel propter qualitatem
relictū, vel aliam quamcumq; proba vilem causam habere nō
potuit, alius tamen hoc habere potuit: quanti solet compara-
ri, tantam æstimationem accipiet.

Quibus verbis relinquitur fideicommissum.

Vt quis heredem instituat aliquem, rogari non potest. pla-
nè senatus censuit perinde habendum, atque si rogasset here-
ditatem restituui. Quid ergo si heres post mortem suam roga-
tus fuerit hereditatis suæ partem quartam restituere? verius
esse existimo, quod & Scæuola notat & Papirius ^h Fronto
scribit, Balere fideicommissum, atque si de hereditate sua re-
stituenda rogatus esset. & eatenus restitucnda est, quatenus
here-

^a intestato: vel,
intestatus

^b Bacantia

^c perciperet, re-
liqueret:

^d relictum esset.

^e non esset

^f voluerit

^g cauerur.

^h Papinianus Fron-
toni. Restit. est Flor.
qua autem fuerit hic
Papirius, vide Lina-
ria. in su. sup. ad leg.
12. de iur.

hereditas testatoris patitur secundum ^a vOlgarem formã iuris. Sed si liberos suos emancipare rogatus fuerit, ^b non cogitur hoc facere. potestas enim patria inæstimabilis est. Aedes destruendæ neque legari neq; per fideicommissum relinquere possunt. & ita senatus censuit. Si fideicommissum relictu fuerit seruo alieno sine libertate, & ad libertatem peruenerit: dicendum est posse eum admitti ad capiendum.

Quando restituendum sit fideicommissum.

8 Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt eum, qui rogatus est sub conditione fratris sui filiis restituere, ante diẽ fideicommissi cedentem ne quidem ex voluntate eorum posse restituere his in potestate patris agentibus. cum possit die fideicommissi cedente sui iuris constitutis ipsis debere restitui. vel si aliquis ex his ante decesserit, non omnibus. Idem ^c principes rescripserunt, filiis ante diẽ fideicommissi venientẽ restitui hereditatẽ maternam necesse non esse. sed præstare heredẽ posse vOlgarem cautionem. aut si præstare eã non poterit, mitti liberos in possessionẽ fideicommissi seruandi causa: vt pro pignore, non vt pro dominis possideant, vel ^d alienandi ius, sed vt pignus habeant: vt filius per patrẽ fructus consequatur, & seruus per dominum.

Sine liberis decessisse quis dicatur.

10 Cum erit rogatus: si sine liberis decesserit, per fideicommissum restituere: condicio defecisse videbitur, si patri superuixerint liberi. nec quæritur, ^e an heredes extiterint.

An testator possit alienationem prohibere.

11 Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, eos ^f qui testamento vetant quid alienari, nec causam exprimunt propter quam id fieri velint: nisi inuenitur ^g persona cuius respectu hoc à testatore dispositum est, ^h nullius esse momenti scripturam, quasi nudum præceptum relinquerint. quia talem legẽ testamento non possunt dicere. Quod si liberis, aut posteris, aut libertis, aut heredibus, aut aliis quibusdam personis consulentes, eiusmodi voluntatem significarent: eam seruandam esse. sed hæc neque creditoribus neque fisco fraudi esse. nam si heredis ⁱ propter testatoris creditores bona venierunt, fortunam communem fideicommissarij quoque sequuntur.

12 Cum pater filio heredẽ instituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommissit ne fundum alienaret, & vt in familia relinqueret: & filius decedens duos heredes instituit, ^k tertium exheredauit, ^l eum fundum extraneo legauit: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, verum esse, non paruissẽ voluntati defuncti filium. sed & si cum duos exheredauit, vnum heredem instituit, fundum extraneo legauit: vt putat Marcellus, posse exheredatos petere fideicommissum. quod

^a Id est, quæ in vulgari nota est, vt vulgaris cautio. S. idem principes. inf. ead. leg. vulgaris questio. l. vulgaris. inf. de fuis. Et exceptio patris vulgaris. l. Babius sup. de pro. distal. Sic formula vulgaris dicitur. l. si ceruus nomen. ff. de fuis. Ang. lib. 1. emend. c. c. O deservus tamen Et Accurs. hunc. S. hinc ita incipiens. Secundum vulgarem formulam iuris, & si liberos. Et c.

^d nec vt alienandi

^e quæretur,

^f eorum

^g inueniatur

^h sit

ⁱ nam si propter heredis creditores testatoris bona venierint.

^k instituisset,

^l exheredasset,

cuc-

euenit & si viuis filios emancipasset, & postea fundum alienasset. sed si omnes filij heredes instituti sint ex disparibus partibus, non possunt petere fideicommissum ex minore parte scripti, vt viriles, non hereditarias partes in eo habeant. verum est enim in familia reliquisse; licet vni reliquisset. Item si vnum heredem instituisset, nec quicquam legasset: exheredati nihil interim quamdiu in familia res est, petere possunt.

De interituri legati.

a si tamē pluribus
separatim est ita

Interdum etiam cum lucro heredis moritur seruus legatus, vel per fideicommissum relictus. veluti si alienus, vel licet proprius, pluribus tamē separatim ita relictus, vt vnusquisque in solidum capiat. scilicet si sine culpa heredis mortuus sit.

CXV. VLP IANVS ¶ libro secundo Institutionum^d

ETIAM hoc modo, CVRIO DES; OPTO DES, CRE-
DOTE DATVRVM, fideicommissum est.

Diffinitio legati.

CXVI. FLORENTINVS ¶ libro vndecimo Institutionum^d

LEGATUM est delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod vniversum heredis foret, alicui quid collatum velit.

An legari possit heredi à seipso.

Heredi à semetipso legatum dari non potest. à te^d coherede potest. itaque si fundus legatus sit ei qui ex parte dimidia heres institutus est, & duobus extraneis: ad heredem, cui legatus est, sexta pars fundi pertinet. quia à se vindicare non potest. à coherede verò semisario, duobus extraneis cōcurrentibus, non amplius tertia parte. extranei autem & ab ipso herede, cui legatum est, semissem: & ab alio herede trientē vindicabunt. Alienus seruus heres institutus legari ipse à se nec totus nec pro parte potest. Seruo hereditario rectè legatur, licet ea adita non sit. quia hereditas personæ defuncti, qui eā reliquit vice fungitur.

b licet heredes
adita

Qualis dari debet res legata.

Fundus legatus talis dari debet, qualis relictus est. itaque siue ipse fundo heredis seruitutem debuit, siue ei fundus heredis, licet confusione dominij seruitus extincta sit: pristinū ius restituendum est. & nisi legatarius imponi seruitutem patiat, petenti ei legatum exceptio doli mali opponetur. si verò fundo legato seruitus non relinuetur, actio ex testamento superest.

amplius, quod in alimenta infirmæ ætatis, puta senioribus vel pueris puellisque, relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere responderetur.^a

^a videtur.

Hæreditas accrescit coheredi cum onere.

^b Vide l. pater. §. vlt. in fratris sequen. de leg.

LVCIVS^b TITIVS ET GAIUS SEIUS PVBLIO MAEVIIO DECEM DARE DAMNAS SVNT O: Gaius Seius heres non existit. Sabinus ait, Titium solum legatum de Viturum. nam Seium pro non scripto habendum esse. hæc sententia vera est. hoc est Titius tota decem debet.†

Oneratus fideicommissio tenetur, quatenus ex testamento cepit.

Eum cui sub hac conditione fundus legatus est, si centum heredi dedisset, si tantum sit in pretio fundi, quantum heredi dare iussus est: non est legatarius cogendus fideicommissum à se relictum præstare. quoniam nihil ex testamento videtur capere qui tantum erogat quantum accipit.

Si creditor debitori succedit, creditum extinguitur pro parte hereditaria: nisi probetur testatorem compensare voluisse.

EXXIII. MARCELLVS § libro singulari Respon-
sorum[†]

Lvcius Titius cum duos filios heredes relinqueret, testamento ita cauit, QVIS QVIS MIHI LIBERORVM MEORVM HERES ERIT, EIVS FIDEI COMMITTO, VT SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DECEDAT, HEREDITATIS MEAE BESSEM, CVM MORIETVR, FRATRIBVS SVIS RESTITVAT: frater decedens fratrem suum ex dodrante fecit heredem. quæro an fideicommissio satisfecerit. Marcellus respondit, id quod ex testamento Lucij Titij fratri testator debuisset, pro ea parte, qua alius heres extitisset, peti posse: nisi diuersum sensisse eum probaretur. nam paruum inter hanc speciem interest, & cum aliàs creditor debitori suo extitit heres. sed plane audiendus erit coheres, si probare possit ea mente testatorem heredem instituisse fratrem suum, vt contentus institutione fideicommissio abstinere deberet.

De tacito fideicommissio.

In testamento ita scriptum est: GAIIO SEIO ILLVD ET ILLVD HERES MEVS DATO. ET TE ROGO SEI, FIDEIQVE TVAE MANDO, VT IEA OMNIA, QVAE § SVPR[†] SCRIPTA SVNT, REDDAS SINE VLLA MORA, EI^c REDDE RES IPSE. quæro an tacitum fideicommissum sit, cum personam testator, cui restitui vellet, testamento non significauerit. Marcellus respondit, si in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodasset: nihil ei pro-

^c & reddas ipse.

ei pro-

ei prodesse potest, si his verbis paterfamilias cum eo locutus esset. non enim ideo circumuenisse minus leges existimādus est, cum perinde incertum sit cui prospectum voluerit.

a existimandus est.

Pro qua parte heredes teneantur.

CXXIII. NERATIVS libro quinto Membranarum

SI heredes nominati. n. enumerati dare quid damnati sunt, propius est vt viriles partes debeant. quia personarū enumeratio hunc effectum habet, vt exæquentur in legato præstando qui, si nominati non essent, hereditarias partes debitori essent.

b præstando. quod si c debitori sunt.

De legato præceptionis.

CXXV. RUTILIVS MAXIMVS libro singulari ad legem Falcidiam

SI heres centum præcipere iussus sit. & restituere hereditatem, & patronus bonorum possessionem contra tabulas petierit: sicut legata, ita & præceptio pro parte, quam patronus abstulit, minuetur.

d Iulianus

e percipere

f perceptio

Quis possit legato, aut fideicommissio onerari.

CXXVI. PAVLVS libro singulari de secundis tabulis

AB exheredati substituto inutiliter legatum datur. ergo nec a legitimo exheredati fideicommissum dari poterit. quod & legitimi eo iure prætare coguntur, quos si scripti fuissent. Sed si committente aliquo ex liberis edictum prætoris, quo contra tabulas bonorum possessionem pollicetur, scriptus quoque filius contra tabulas bonorum possessionem petierit: substitutus eius legata pro modo patrimonij quod ad filium peruenit præstabit, perinde ac si id quod per bonorum possessionem filius habuit, a patre accepisset. Cum a postumo ita legatur, SI HERES ERIT, & non nato postumo substituti adeant: legata eos debere existimandum est, quæ ille si viueret debitus erat.

g quasi li in edictum

i In codicillis quid rogauerat fratris sui postumum (qui omnino alienus erat) vt daret Titio centum: id fideicommissum non videbatur valere duobus de causis, quia sicut postumo alieno inutiliter legatur, ita ab eo inutiliter legari videtur: non potest heres esse iure civili quibus respondet his verbis, si alienus esse significat autem in fideicommissis, quæ non pendunt ex iure civili, vt legata, sed ex prætorum iurisdictione soluta voluntate spectari, & subtilitates iuris negligi. Exempla suppeditabit Vlpianus tit. de fideicom. Inst. Duare. 2. dist. 1. cap. 30.

De postumo alieno.

CXXVII. IDEM libro singulari de iure Codicillorum

FRATRIS postumo fideicommissum dari potest. sola enim voluntas seruetur in fideicommissis. & optinuit Galli sententia, alienos quoque postumos legitimos nobis heredes fieri.

Nuptiæ prohibita.

CXXVIII. MARCIANVS libro secundo Institutionum

SI tutor pupillam suam contra senatusconsultum vxorem duxit, illa quidem ex testamento eius capere potest: ipse autem non poterit. & merito: delinquent enim hi qui prohibitas nuptias contrahunt. & merito puniendi sunt. quod imputari non potest mulieri quæ a tutore decepta est.

Pars v.

§ n

LIBER

LIBER TRIGESI- MVS PRIMVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

De legato in arbitrium alterius collato.

VLP IANVS libro nono ad Sabinum

a Scilicet legatarij:
quo modo accipe l.
fenanus. § legatum.
supr. tit. de lega. Au-
gust. lib. 4. t. men. c. 15.
b condicio non po-
test. quia enim

N ARBITRIUM alterius^a conferri legatum,
veluti condicio, ^b potest. quid enim interest s i
TITIVS IN CAPITOLIVM ASCEN-
DERIT mihi legetur, an s i VOLVERIT?
Sed cum ita legatum sit pupillo siue pupillæ,
ARBITRIO TVTORVM: neque condicio
ineff legato, neque mora. cum placeat, in testamētis legatum
in alterius arbitrium collatum pro Biri boni arbitrio accipi.
quæ enim mora est in boni viri arbitrio, quod iniectum lega-
to velut certam quantitatem exprimit, pro viribus videlicet
patrimonij?

II. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum[¶]

e Ex titul. de pra-
sor. § iij. u.

QUOTIENS^c nominatim plures res in legato exprimuntur,
plura legata sunt. si autem supellex, aut argentum,
aut peculium, aut instrumentum legatum sit: vnum lega-
tum[¶] est.

III. IDEM libro quarto ad Plautium[¶]

SI ita legetur, HERES DARE DAMNAS ESTO, S I
IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIT: vile le-
gatum est, quamvis in potestate eius sit, ascendere, vel non
ascendere.

Differentia vnius legati & plurium.

IIII. IDEM libro octauo ad Plautium[¶]

NEMINEM eiusdem rei legatæ si Vi partem velle, partē nolle,
verius est.

V. IDEM libro septimo Quæstionum[¶]

SED duobus legatis relictis, vnum quidem repudiare, alterū
verò amplecti posse, respondetur. Sed si vnum ex legatis
onus habet, & hoc repellatur: non idem dicendum est. pone
eum, cui decem & Stichus legatus est, rogatum seruū manu-
mittere. si Falcidia locū habet, ex decem vtriusq; legati quar-
ta deducetur. igitur repudiato seruo non euitabitur onus de-
ductionis. sed legatarius ex pecunia duas quartas relinquet.

VI. IDEM libro singulari ad Legem Falcidiam[¶]

d possunt

GREGE autē legato non potest^d quædam sperni, quædā vin-
dicari. quia non plura, sed vnum legatum est. Idemque
dicemus peculio legato, aut veste, aut argento, & similibus.

Qui

Qui non capit partem, facit partem.

VII. IDEM [¶] libro octauo ad Plautium [¶]

SI Titio & ei qui capere non potest, decem legata sint: quia duobus heres dare damnatur, & vnus capere non potest, quinque sola Titio dantur.

VIII. IDEM [¶] libro nono ad Plautium [¶]

SI quis seruū heredis vel alienum legauerit, & is fugisset: cautiones interponendæ sunt de reducendo eo. sed^a si quidē ^{a & fi} viuo testatore fugerit, expensis legatarij reducitur. si post mortem, sumptibus heredis. Si ita legetur, **SEMPRONIO**

DECEM, AVT SI NOLVERIT, HOMINEM STICHYM LEGO: hoc casu duo legata sunt. sed vni^b contentus ^{c viuo} esse debet. Si quis legauerit ex illo dolio amphoras decem: etsi non decem, sed pauciores inueniri possint: non exstinguitur legatum. sed hoc tantummodo accipit, quod inuenitur.

3 Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet: vt puta si Titio relatum est, & duo eiusdem nominis amici testatoris veniant, & legatum petant, & heres soluere paratus sit, deinde ambo defendere heredem parati sint: eligere ^c debere heredem cui soluat, vt ab eo defendatur. ^c **Certain** pecuniam legatam si & legatarius & substituti^d legatarij peterent, ^c & heres soluere paratus sit: si ambo defendere heredem parati sint, eligere debet heres cui soluat, vt ab eo defendatur. & si neutrius manifesta calumnia videatur, ei potius soluendum, cui primū legatum est.

^c defendatur, confirmat.
^d substitutus
^e petat,

Differentia hereditatis & bonorum.

5 Si cui certam partem hereditatis legauero, Diuus Hadrianus rescripsit, vt neque pretia manumissorū neque funeris impensa deduceretur.

VIII. MODESTINVS [¶] libro nono Regularum [¶]

CVM autem pars bonorū ita legatur, **BONORVM MEMORVM, QVAE SVNT CVM MORIAR:** dos^f & manumissorū pretia è medio deducenda sunt.

De eo quod rei legata accedit.

X. IAVOLENVS [¶] libro primo ex Plautio [¶]

CVM fundus nominatim legatus sit, si quid^{ei} post testamentum factum adiectum est: id quoque legato cedit, etiam si illa Verba adiecta non sint, **QVI MEVS ERIT.** si modò testatoream partem non separatim possedit: sed vniuersitati prioris fundi adiunxit.

An statulibero possit legari.

XI. POMPONIVS [¶] libro septimo ex Plautio [¶]

STatuliberum ab herede ne tunc quidē, cū dubia sit eius ex testamento libertas, legatū sine libertate accipere posse Labeo ait: quia seruus eius esset. sed si heres eandem cōditionem

§ n ij legato

8 proposita

legato inferat, qua libertati à testatore data præposita³ fuerit: valet legatum. nam & si cum moreretur heres, seruus liber esse iussus esset: rectè sine libertate ei ab herede legari posse constitit. quia superuacuum sit ei libertatē dare, quam ex testamento heredis capturus non sit, sed⁴ ex⁵ testatoris⁶ habet.⁷

De electione quam habet heres in alternatione.

STICHVM AUT PAMPHILVM VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO: DVM VTRVM VELIT DARE, EO DIE QVO TESTAMENTVM MEVM RECITATVM ERIT DICAT. si non dixerit heres, Pamphilum an Stichum dare malit: perinde obligatum eum esse puto, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset, vtrum legatarius elegerit. si dixerit se Stichum dare velle, Stichum mortuo liberari eum. si ante diem legati cedentem alter mortuus fuerit, alter qui supererit, in obligatione manebit. cum autem semel dixerit heres vtrum dare velit, mutare sententiam non poterit. & ita & Iuliano placuit.

Pecunia legata etiam si in bonis non esse reperitur, ex hereditate soluenda est.

XII. PAVLVS⁸ libro secundo ad Vitellium⁹

SI pecunia legata in bonis legantis non sit, soluendo tamen hereditas sit: heres pecuniam legatam dare compellitur: siue de suo, siue ex venditione rerum hereditariarum, siue unde voluerit.

Dies incertus pro conditione.

Quod ita legatum est, HERES CVM MORIETVR, LVCIO TITIO DATO DECEM: cum incerta die legatum est, ad heredes legatarij non pertinet, si viuo herede decesserit.

De eo quod debetur legatario.

XIII. POMPONIVS¹⁰ libro septimo ex Plautio¹¹

QUI¹² duos reos eiusdem pecunię habet Titium atque Mæuium, ita legauit: QVOD MIHI TITIVS DEBET, MAEVIIO HERES MEVS DATO: QVOD MAEVIVS DEBET, SEIO DATO. his verbis onerat heredem. nam cum actiones suas heres Mæuiio præstitit aduersus Titium, videtur Mæuius factio eius liberatus esse. & idcirco Seio heres tenebitur. Si is qui vnū reum habebat, quod is sibi deberet, duobus in solidum separatim legasset: oneratur heres duobus satisfacere, vni actione¹³ cedendo, alteri pecuniam soluendo.

In dubio libertas præualet legato.

XIII. PAVLVS¹⁴ libro quarto ad Vitellium¹⁵

SI idem seruus & legatus & liber esse iussus sit, fauor libertatis præualet. sin autem & in posteriore scriptura legatus est,

⁶ Coniunge l. q. de lib. lega.

¹³ actionem

est, & evidens ademptio libertatis ostenditur: legatum propter defuncti voluntatem præualebit. Seruo alieno herede instituto, post mortem domini eius cui acquisita hereditas, a hereditas efficit, & libertatem fideicommissariam dari posse constat.

De alternatione.

XV. CELSVS libro sexto Digestorum¹

SI quis duobus heredibus institutis ita legauerit, STICHVM AVT DECEM HEREDES DANTO: non potest alter heredi quinque, alter partem Stichi dare. sed necessè est vtrumque aut Stichum totum aut decem soluere.

Duo rei ex testamento.

XVI. PAVLVS libro sextodecimo Digestorum¹

SI^b Titio aut Seio, vtri heres vellet, legatum relictum est: heres alteri dando ab vtroque liberatur. si neutri dat, vterque perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum foret. nam vt stipulando duo rei constitui possunt, ita & testamento potest id^d fieri.

b Cuius l. Titius 24. de heredi. insti. c dederit.

Fideicommissum deficiens cuius commodo cedat.

XVII. MARCELLVS libro decimo Digestorum¹

SI quis Titio decem legauerit, & rogauerit vt ea restituat Mævio, Mæuiusq; fuerit mortuus: Titij commodo cedit, non heredis: nisi^c dumtaxat vt ministrū Titium elegit. idem est & si ponas vsum fructum legatum. Si heres damnatus esset decem vni ex libertis dare, & non constituerit cui daret: heres omnibus eadem decem præstare cogendus est.

Potest mihi legari res mea sub conditione, si mea esse desierit.

XVIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum¹

HEREDem meum ita tibi obligare possum, vt si quz hodie ego moriar, tuus seruus Stichus non erit: dare eum tibi damnas fit.

De pluribus rebus disiunctim legatis.

XVIII. IDEM libro octauodecimo Digestorum¹

SI is, cui legatus sit Stichus aut Pamphilus, cum Stichum sibi legatum putaret, vindicauerit: amplius mutandæ vindicationis ius non habet. tamquam^h si damnatus heres alterutrum dare, Stichum dederit, cum ignoret sibi permissum vel Pamphilum dare: nihil repetereⁱ possit.

Ius accrescendi.

XX. IDEM libro nonodecimo Digestorum¹

ET^k Proculo placebat, & à patre sic accepi, quod seruo communi legatum sit. si alter dominorū omitteret, alteri non adescere. non enim coniunctim, sed partes legatas. nam ambo si vindicarent, eam quemque legati partem habiturum, quam in seruo haberet.^l

d idem e nisi si f constituerit. Hæc l. 1. c.

g quandoque cum

h namque & si

i Hanc Celsi sententiam refert Vlpia. lo si non foret. §. si decem de cond. indeb.

k In hereditate ius accrescendi benignius recipitur, ne pro parte intestatus quis

decedat Insti. de heredi. instiuen. §. hæc dicitur in usufructu

verò, quòd certa modo die finitur, & ad proprietatem redeat.

amissis etiam accrescat quòd in alterius dures usufructus. l. quous. §. denique.

supr. de usufructu. accresce. Ac in legato proprietatis ea mens

testatoris vis non est Insti. consulti. re cum dominus insti-

titio coniunctim eadē res legata non sit, si & partes donatica rei

eiusdem, vt ius accrescendi seruetur: ne propeud contri meam

tem testator. hæres parte legati a nissa careat, vt l. 1. l. habeant.

XXI. IDEM libro vicesimo Digestorum

a Coniunge l.verbū
reddendi.94 de.verb.
figni.
b & quadraginta
c dotem ei

CVm^a quidam vxori suæ dotem reddidisset, ^b quadraginta ei legare voluisset: & quamquam sciret dotem^c redditam, hoc tamen prætextu vsus esset, quasi dotis reddendæ nomine eam summam legaret: existimo deberi quadraginta. etenim reddendi verbum quamquam significationem habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

De re legata, quam testator adhuc viuus soluit legatario.

XXII. IDEM libro vicesimo primo Digestorum

d superuixisset
e & hoc

LVcius Titius in testamento suo Publio Mæuio militiam suam reliquit, siue pecuniam^l eius^l quæcumque redigi ex venditione eius potuerit, cum suis commodis. sed cum superuixit^d testamento Lucius Titius, militiam vendidit, & pretium exegit, &^e dedit ei cui illam militiam vel pretium eius testamento dari voluerit. post mortem Lucij Titij iterum Publius Mæuius vel militiam vel pretium eius ab heredibus Lucij Titij exigebat. Celsus: existimo pretium militiæ præstari non oportere: nisi legatarius ostenderit, testatorē & post factam solutionē iterū eum pretiū militiæ accipere voluisse. quōd si non totum pretium militiæ, sed partem viuus testator legatario dedit: reliqui superesse exactiōem. nisi heres^l &^l ab hoc decessisse^f testatorem ostēderit, onus enim probandi mutatam esse defuncti voluntatē ad eum pertinet qui fideicommissum recusat.

f recessisse

Electio legatarij.

XXIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum

LVcio Titio fundum seianum vel vsufructum fundi seiani lego. potest legatarius vel fundum vindicare, vel fructū. quod facere non potest is cui tantum fundus legatus est.

De legato in voluntatem heredis collato.

XXIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum

g Coniunge l. n. de
leg. 1.

CVm^g quidam ita fideicommissum reliquisset, **ROGO RESTITVAS LIBERTIS MEIS, QUIBUS VOLES:** Marcellus putabit posse heredem & indignū præferre. at si ita, **HIS QUOS DIGNOS PVTABERIS:** petere posse ait eos qui non offenderint. Idem ait, si neminem eligat: omnes ad petitionem fideicommissi admitti videri, quasi iam præsentī die datum, ^h cum sic relinquatur, ⁱ **QUIBUS VOLES,** nec vlli offerat. planē si ceteri defuncti sunt, superstiti dandum, vel heredi eius, si prius quàm peteret decesserit. Scæuola autem notat, si omnes petere potuerunt, ^k cum nulli offertur: cur non & qui decesserunt, ad heredem transmiserunt?

h datum sit,
i relinquatur,

k potuerunt, & alij
nclurunt,

vtique

vtique, si vno petente iam eligere non potest cui det? videtur enim Marcellus, ^a cum fideicommissum ita relinquatur, **EX LIBERTIS CUI VOLVERIS**, ^b "arbitrari" nisi offerat cui heres velit, & statim offerat, sine aliquo scilicet interuallo: statim competere omnibus petitionem. cū igitur omnibus competat, merito notatus est, cur ^b superstiti soli putet dandū. nisi ^b cūm superstiti forē antequam iustum tempus prætereat, quo potuit eligere cui potius offerat, ceteri decesserint.

XXV. MARCELLVS || libro quintodecimo Digestorum ||

SI tamen quibusdam absentibus præsentibus petent, cum præsentis die relictum sit fideicommissum: causa cognita statuendum est, explorandumq; an & alij sint petitori.

XXVI. IDEM || libro sextodecimo Digestorum ||

IS cuius in seruo proprietates erat, fructuario herede instituto alicui eum seruum legauit. non potest heres doli mali exceptione uti, si legatarius vindicare seruum vellet non relicto heredi usufructu.

Alternatio.

XXVII. CELSVS || libro trigesimo quarto Digestorum ||

SI illud aut illud legatum sit, vnum legatum est. si sub contrariis condicionibus aliud atque aliud legatum est, vnum legatum esse arbitramur. neque refert, & heredum & eorum quibus legatum est diuersas personas esse. veluti si ita legatum est, **SINERVA CONSUL FACTVS ERIT, TITIVS HERES ATTIO^c FVNDVM: SI NON ERIT NERVA** ^c Attio det **CONSUL FACTVS, SEIVS HERES MAEVIO GENTVM DATO.**

Quis fideicommissum præstet.

XXVIII. MARCELLVS || libro vicefimo nono Digestorum ||

CVM patronus ex debita parte institutus, fideicommissum relictum ab eo præstare non cogitur: ^d si omiserit institutionem, qui eam partem vindicant, vtrum eodem modo retinere, an verò præstare debeant ^e fideicommissum? & magis est ^e debet deberi fideicommissum. quoniam quod illius personæ præstatur, hoc nequaquam ad alium pertinere deberet. ^f præstatur,

Legata caduca remanent apud heredem cum onere suo.

XXVIII. CELSVS || libro trigesimo sexto Digestorum ||

Pater meus referebat, cum esset in consilio Duceni ^g Veri ^g Ducenij consulis, itum in sententiam suam: vt cum Otacilius Carulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legasset, pe-

tissetque ab eo, ut ea concubinæ ipsius daret: & libertus viuo testatore decessisset: & quod ei relictum erat, apud filiam remansisset: cogeretur filia id fideicommissum concubinæ reddere.

Ius accrescendi.

a *Emanatur hic §. I. unica. §. huius. C. de cad. toll. & confir. m. l. l. 122. §. Lucius sup. de leg. 1. b si fidei quis committit, c Vnde, si d quod iure cadit.*

Quod a alicuius heredis nominatim fidei b committitur, potest videri ita demum dari voluisse, si ille existisset heres. Si c filio heredi pars eius, à quo nominatim legatum est, adcrefcit non præstat vit legatum quod iure d antiquo capit.

Interpretatio voluntatis.

XXX. IDEM libro trigesimo septimo Digestorum

Q Vidam in testamento ita scripsit: REIPUBLICAE GRAVISCANORVM LEGO IN TVTELAM VIAE REFI CIENDAE, QVAE EST IN COLONIA EORVM, VSQVE AD VIAM AVRELIAM. quæsitum est an hoc legatum valeat. Iuuentius c Celsus respondit, propemodum quidem inperfecta est hæc scriptura IN TVTELAM AVRELIÆ VIAE: quia summa adscripta non est, potest tamen videri tanta summa legata, quanta ei rei sufficeret: si modò non apparet aliam fuisse defuncti voluntatem aut ex magnitudine eius pecuniæ, aut ex mediocritate facultatum quam b testatrix reliquit. tunc enim officio iudicis secundum æstimationem patrimonij & legati quantitas definiri potest.

e Subentius

ff. officiat:

g quia

XXXI. MODESTINVS libro primo Regularum

h *Vide l. si quis eum, infr. de condi. & demonstr.*

Si h quis quos non poterit i manumittere, legavit ut manumitterentur: nec legatum nec libertas valet.

XXXII. IDEM libro nono Regularum

k præstantur.

O Mnia quæ testamentis sine die vel conditione adscribuntur, ex die aditæ hereditatis præstantur. k Fundum ante conditionem conpletam ab herede non traditum, sed à legatario defentum, heres vindicare cum fructibus poterit.

Cum ita legatur, ILLI HOC AMPLIVS FVNDVM ILLVM CVM OMNIBVS REBVS QVAE IN EODEM FVNDO ERVNT: mancipia quoque continentur. Cum 3 ita legatur, QVID QVID IN HORREO MEO ERIT: & is cui legatum est, ex rebus non legatis, ignorante eo ampliandi legati sui gratia in horreum intulerit: quod illatum est, non videtur esse legatum. Quod à legatario petatum 4 erat, ut alij restitueret: si legatarius decedat, heres quoque eius id quod legatum est, præstare debet. Species nominatim 5 legatae si non repperiantur, nec dolo heredis deesse p robètur: peti ex eodem testamento non possunt. In fideicommissis, 6 quod familiæ relinquitur, hi ad petitionem eius admitti possunt,

sunt, qui nominati sunt: aut post omnes eos extinctos, qui ex nomine defuncti fuerint eo tempore quo testator moreretur, & qui ex his primo gradu procreati sunt. nisi specialiter defunctus ad ulteriores voluntatem suam extenderit.

^a qui ea nomine fuerint

A quo præstandum sit legatum.

XXXIII. IDEM¹ libro nono Responsorum respondit²

Legatorum petitio aduersus heredes pro partibus hereditariis competit. nec pro his qui soluendo non sunt, onerari coheredes oportet. Qui plures heredes instituit testamento, à quibusdam nominatim relinquit legata. postea codicillos ad omnes heredes scripsit. quæro quæ legata debeant. ^b Modestinus respondit, cum manifeste testator testamento expresserit, à quibus heredibus legata præstari vellet: licet codicillos ad omnes scripserit, apparet tamen ea quæ codicillis dedit, ab his præstanda esse, quos munere fungi debere testamento suo ostendit testator.

^b debeantur?

Quibus verbis legatum relinquatur.

XXXIII. IDEM¹ libro decimo Responsorum²

Titia cum testamento facto decederet, heredibus institutis Mæuia & Sempronio filiis suis ex æquis partibus, petit à Mæuia ut Stichum seruum suum manumitteret, in hæc verba: A TE AVTEM MAEVIA FILIA CARISSIMA PETO, UT STICHVM SERVVM TVVM MANVMITTAS, CVM IN MINISTERIO TVO TOT CAPITA SERVORVM TIBI HIS CODICILLIS LEGAVERO, nec legavit. quæro quid his verbis relictum videatur: cum ut supra cautum^c est, duobus heredibus institutis defunctam testatricem, & mancipia hereditaria duarum personarum fuisset, & codicillis nihil relictum sit de præstandis mancipiis, nec possit vile fideicommissum putari, quod datum non sit cum legasse se dixerit, nec adiecerit legati speciem, nec ab herede ut præstarentur mancipia petierit. Modestinus respondit, ex verbis consultationi infertis Mæuiam neque legati neque fideicommissi petitionem habere, neque libertatem seruo suo dare compelli.

^c comprehensum est.

Interpretatio voluntatis.

Lucius Titius in testamento suo ita cauit: ΟΚΤΑΒΙΑΝΗ ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΗ ΤΗ ΓΑΥΚΥΤΑΤΗ ΜΟΥ ΘΥΓΑΤΡΙ ΧΑΙΡΕΙΝ. ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΑΥΤΗΝ ΠΑΡ ΕΑΥΤΗΣ ΛΑΒΕΙΝ ΧΩΡΙΟΝ ΓΑΖΑΝ ΣΥΝ ΤΑΙΣ ΕΝΘΗΚΑΙΣ ΑΥΤΟΥ ΠΑΣΑΙΣ. ΟΚΤΑΒΙΑΝΩ ΛΑΒΕΣΑΝΔΡΩ ΤΩ ΓΑΥΚΥΤΑΤΩ ΜΟΥ ΥΙΩ. ΕΞΑΙΡΕΤΟΝ
 § Π V ΒΟΥΛΟ-

* ἄνωφρος neutra
 lectio placet. Rectius
 ἄνωφρος legendum
 videtur ex Aristotele
 le lib. 9. de natura a-
 nimalium: quom le-
 ctionem & ipsa le-
 gio species suadet. Est
 autem ἄνωγος plantae
 seu fructus genus.
 b seipso
 c quonquam

ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΑΥΤΟΝ ΠΑΡ ΕΑΥΤΟΥ ΛΑΒΕΙΝ Ε
 ΣΥΓΚΤΗΣΙΝ ΑΓΩΝΟΦΟΡΟΝ ^a ΚΟΜΙΑΝΗΝ,
 ΣΥΝ ΑΙΣ ΕΚΕΙ ΕΝΘΗΚΑΙΣ ΠΑΣΑΙΣ. quæro an
 huiusmodi scriptura integrum prædium singulis datum esse
 videatur, an verò partem hereditariam dumtaxat contineat:
 cum inutiliter à semetipso ^b quemque ^c eorum quam habe-
 bat partem accipere voluit. Modestinus respondit, non sic
 interpretandam scripturam de qua quæritur, vt fideicom-
 missum inutile fiat. Item quæro, si integrum prædium re-
 lictum esse videtur, an pretium portionis fratri & coheredi
 soluendum sit. vt hoc ipso quòd à semetipso accipere præce-
 pit, pretio illato integrum habere eum voluerit. Item respon-
 dit, ad solutionem pretij fideicommissarium minimè com-
 pellendum.

Qui praesens est testimonij causa, an consentire videtur.

d iidemque
 e diuiderent

Lucia Titia intestata moriens, à filijs suis per fideicommis- ²
 sum alieno seruo domum reliquit. post mortem, filij ^d eius
 Idem ^e qui heredes cum diuiserunt ^f hereditatem matris, di-
 uiserunt etiam domum. in qua diuisione dominus serui fi-
 deicommissarij quasi testis adfuit. quæro an fideicommissi
 persecutionem adquisitam si vi per seruū, eo quòd interfuit
 diuisioni, amississe videatur. Modestinus respondit, fideicom-
 missum ipso iure amissum non esse, quod ne repudiari ^f qui-
 dem potest, sed nec ^g per doli exceptionem summo Betur ^h:
 nisi euidenter apparuerit, omittendi fideicommissi causa hoc
 eum fecisse.

f repudiatum qui-
 dem videri
 g nec dominum
 h sum moueri:

Interpretatio voluntatis.

i prætorium
 k se contulisset,
 l in idem prætoriū

Gaius Seius cum domum ^l suam haberet, & in prætorio ⁱ ³
 vxoris sue ^k transfulisset, quasdam res de domo sua in eodem ^l
 prætorio transfulit. ibique post multos dies decedens testa-
 mento vxorem suam heredem & alios complures reliquit.
 quo testamento significauit verba, quæ infra scripta sunt. I N
 PRIMIS SCIAN T HEREDES MEI NULLAM PE-
 CVNIAM ESSE PENES VXOREM MEAM. SED
 NEC ALIVD QVICQVAM. IDEO QAE HOC NO-
 MINE EAM INQVIETARI NOLO. quæro an ea quæ
 viuo eo in prætorio vxoris eius translata sunt, communi he-
 reditati vindicari possint. & an secundum verba testamen-
 ti præscribi coheredibus possit à parte vxoris defuncti. Mo-
 destinus respondit, si ea quæ in domum ^m seu prætoriū vxor-
 is defunctus transfulit, præcipua ad eam pertinere voluit:
 nihil proponi, cur voluntate ⁿ ipsius standum non sit. ne-
 cessè igitur habet mulier, talem voluntatem fuisse testatoris
 ostendere. quod nisi fecerit, in hereditate ^o mariti ^p & hæc re-
 manere oportet.

m quæ de domo
 sua in prætorium

n voluntati

o hereditatem
 p mariti eius

De implenda condicione

- 4 Si ea condicione liberto fideicommissum relictum est, ne à filiis eius recederet: & per tutores factum est, quo minus condicionem impleat: iniquum est eum, cum sit inculpatus, emolumento fideicommissi carere.

Dos à patre legata filia.

- 5 Qui inuita filia de dote egerat, decessit eadem illa exheredata, filio herede instituto. & ab eo fideicommissum filiaē dotis nomine reliquit. quæro quantum à fratre mulier consequi debeat. Modestinus respondit, quod in primis est, non esse consumptam de dote actionem mulieri, cum patri suo non cōsenserit, utiq; non ignoras. ^a sic enim ^b res explicatur, ut si quidem maior quantitas in *priori* dote fuit: illius petitione sit tantummodo mulier contenta. quod si in summa dotis nomine legata amplius sit quàm in dote principali, compensatio fiat usque ad eandem summam quæ cōcurrit. & id tantummodo, quod excedit in sequenti summa, ex testamento consequatur. non est enim verisimile, patrem duplici præstatione dotis filium eundemque heredem onerare voluisse ^c præterea, cum putauerit se efficaciter, licet non consentiente filia, instituisse aduersus generum de dote actionem.

Interpretatio verborum.

- 6 Lucius Titius relictis duobus filiis suis heredibus diuersi sexus institutis, addidit caput generale, ut legata, & libertates ab his heredibus suis præstarentur. quadam tamen parte testamenti à filio petit, ut omne onus legatorum in se sustineret, ^d in hunc modum. **¶ B A** **¶** QVAECUMQUE IN LEGATIS RELIQVI, VEL DARI PRAECEPI: AB ATTIANO FILIO MEO ET HEREDE DARI PRAESTARIQUE IVBEO. ^e deinde subiecit in præceptione relinquenda filiaē suæ hæc verba: PAVLINAЕ FILAЕ MEAE DVLCISSIMAE SI QUID ^f ME VIVO DEDI ^g COMPARAVI, SIUI HABERE IVBEO: CVIVS REI QVAESTIONEM FIERI VETO. ET PETO ATE FILIA CARISSIMA, NE VELIS IRASCI, QVOD AMPLIOREM SVBSTANTIAM FRATRI TVO RELINQVERIM ^h QVEM SCIS MAGNA ONERA SVSTENTATVRVM, ⁱ ET LEGATA QVAE SVPRA FECI, PRAESTATVRVM. quæro an ^k ex his extremis verbis, quibus cum filia sua in testamento pater locutus est, effectum videatur, ^l ut hereditarijs actionibus ^m id est omnibus ⁿ filium suum oneraverit: an verò iam ^o solum propter onus legatorum locutus ^p esse videatur. petitiones autem hereditarie in utrumque heredem creditoribus dari debeant. Modestinus respondit, ut actiones creditorum filius solus

a ignorans.
b autem

c voluisse: præfer-
tini cum

d susciperet,

e iubeo.

f quæ

g comparavi, dedi,

h reliquerim,
i sustenturum,

k videtur,
l oneribus
m eam
n allocutus

Al. lib. 4. Dif-
finit. c. 19.

folus excipiat, iussisse testatorem non proponi. Titia³ cum nubere Gaio Seio, dedit in dotem prædia, & quasdam alias res. postea decedens codicillis ita cauit: ΓΑΙΟΝ ΣΕΙΟΝ ΤΟΝ ΑΝΔΡΑ ΜΟΥ ΠΑΡΑ ΚΑΤΑΤΙΘΕΜΑΙ ΣΟΙ Ω ΘΥΓΑΤΕΡ, Ω ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΔΟΘΗΝΑΙ ΕΙΣ ΒΙΟΥ ΧΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΑΡΠΙΑΝ, ΜΕΤΟΧΗΝ^b ΚΩΜΗΣ ΝΑΚΛΗΝΩΝ, ΗΝ ΕΦΘΑΣΑ ΔΕΔΩΚΥΙΑ ΕΙΣ ΠΡΟΙΚΑ ΣΥΝ ΣΩΜΑΣΙ ΤΟΙΣ ΕΜΦΕΡΟΜΕΝΟΙΣ ΤΗ ΠΡΟΙΚΙ: ΚΑΙ ΚΑΤΑΜΗΔΕΝ ΕΝΟΧΛΗΘΗΝΑΙ ΑΥΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΟΣ: ΕΣΤΑΙ ΓΑΡ ΜΕΤΑ || ΤΗΝ^{||} ΤΕΛΕΥΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΣΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΣΟΥ. præterea alia multa^{||} huic^d eidem marito legauit, vt quamdiu viueret haberet. quæro an propter hæc quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, possit post mortem Gaii Seij ex causa fideicommissi petitio filix & heredi Titix competere & earum rerum nomine, quas in dotem Gaius Seius accepit. Modestinus respondit, licet non ea verba proponuntur^c, ex quibus filia testatricis fideicommissum à Gaio Seio, postquam præstitit quæ testamento legata sunt, petere possit: tamen nihil prohibet propter voluntatem testatricis post mortem Gaii Seij fideicommissum peti.

κατοχή

proponantur,

XXXV. IDEM^{||} libro sextodecimo Responsorum respondit^{||}

Legatis vxori quæ vsus eius causa parata sunt, eos seruos ad eam non pertinere, qui non proprii ipsius, sed communis vsus causa parti^d sunt.

parati

XXXVI. IDEM^{||} libro tertio Pandectarum^{||} Legatum est^e donatio testamento relicta.

e est quædam

f Papinianus, vel,
Sabianus

XXXVII. ΙΑΒΟΛΕΝΥΣ^f || libro primo ex Cassio^{||}

Qui testamento inutiliter manumissus est, legari eodem testamento potest. quia totiens efficacior est libertas legato, quotiens vtiliter data est.

XXXVIII. IDEM^{||} libro secundo ex Cassio^{||}

Quod seruus legatus ante aditam hereditatem adquisijt, hereditati acquirit.

XXXVIII. IDEM^{||} libro tertio ex Cassio^{||}

Si area legata post testamentum factum ædificium impostum est: vtrumq; debebitur, & solum & superficium.^g

g superficies,
h Nō obsta: l. 20. sup.
ead. quæ ill. c. vni est
legat^o, hic verò ino-
bus, quod solum in-
fici debet: cū enim
quæritur de coniun-
diu, videndum est
cui legatur, non cui
acquiratur. l. 1. q. 3. ni-
hil nos mouere de-
bet, quod in l. 2. de o-
bus res acquiratur.

De iure accrescendi.

XL. IDEM^{||} libro primo Epistularum^{||}

*SI^h duobus seruis meis eadem res legata est, & alterius serui nomine ad me eam pertinere nolo: totum ad me pertinebit, quia

quia partem alterius serui per alterū seruum adquireo perinde ac si meo & alterius seruo esset legatum.

De iure accrescendi.

XL I. IDEM [¶] libro septimo Epistularum [¶]

MAEVIO FVNDI PARTEM DIMIDIAM, SEIO PARTEM DIMIDIAM LEGO, EVMD^a FVNDVM TITIO LEGO. si Seius decesserit, pars eius vtrique adcrefcit. quia cum separatim ^b & partes fundi & totus legatus sit, necesse est vt ea pars quæ cessat, pro ^c portione legati cuique eorum quibus fundus separatim legatus est adcrefcit.

^a Alc. li. 7. parer. a. 9.

^b Animaduerte in hac specie non esse veram coniunctionem. Itaque nō potest hinc probari verba conium flum vt coniunctio nō pref. rei, consual. re cōiuncti. in f. de leg. 3. c de portione d hærcda

De dote legata.

A me heredi ^d vxori meæ ita legatum est, QUID QUID PROPTER TITIAM AD SEIVM DOTIS NOMINE PERVENIT, TANTAM PEGVNIAM SEIVS HERES MEVS TITIAE DET. quæro an deductiones in pensarum fieri possint, quæ fierent, si de dote ageretur. respōdit, non dubito quin vxori suæ, ^e quidd ita legatum est, A TE HERES PETO, QUID QUID AD TE PERVENISSET, VT TANTVM EI DARES: tota dos sine ratione deductionis impensarum mulieri debeatur. non autē idem ius seruari debet ex testamento extranei, quod seruatur in testamento viri qui dotem vxori relegauit. ^f hæc ^g enim taxationis loco habenda ^h est, QUID QUID AD TE PERVENIT. illic autem vbi vir vxori relegat, ⁱ id videtur legare, quod in iudicio dotis ^l mulier ^m consecutura fuerit.

^e tur,

^f legauit hfc.
^h habendum est.
ⁱ legat,

Capere intelligitur cum effectu

XL II. IDEM [¶] libro vndecimo Epistularum [¶]

CVm ei qui partem capiebat, legatum esset vt alij restitueret: placuit solidum capere posse.

Interpretatio verborum.

XL III. POMPONIVS [¶] libro tertio ad Quintum Mucium [¶]

SI ita relictum fuerit, QVANTVM HERES MEVS HABEBIT, TANTVM TITHASO DARI VOLO: pro eo est, quasi ita sit scriptum, quantum omnes heredes habebunt. Quodd si ita fuerit, QVANTVM VNVS HERES HABEBIT, TANTVM TITHASO HEREDES MEOS DARE VOLO, minor pars erit accipienda, quæ venit in legato.

De fideicommissio in diem relicto.

Pegasus solitus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit, veluti post annos decem: interesse, cuius causa tempus dilatum sit. vtrūmne heredis, quo casu heredē ^k fructum retinere debere: an legatarij, veluti si in tempus pubertatis

^k fructū heres retinere deberet:

tatis

a & fructus

tatis ei qui impubes sit, fideicommissum relictū sit. tunc enim^a fructus præstandos & antecedentis temporis. & hæc ita intellegenda sunt, si non nominatim adiectum est, vt cum incremento heres fideicommissum præstet.

Alternatio.

b *Coniunæ l. 109. de verb. oblig. c at si ita*

Si ita^b scriptum sit, DECEM AVT QVINDECIM HERES DATO: pro eo est, ac si decem sola legata sint. aut^c si ita sit, POST ANNUM; AVT POST BIENNIUM QVAM EGO DECESSERO, HERES DATO: post biennium videtur legatum. quia heredis esset potestas in eligendo.

Interpretatio verborum.

XLIIII. IDEM[¶] libro quarto ad Quintum Mucium[¶]

d damnari

SI pluribus heredibus institutis ita scriptum sit, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE AVREOS QVINQVE: non quilibet heres; sed omnes videbuntur damnati^d vt vna quinque dent. Si ita legatum fuerit, LVCIVS TITIVS HERES MEVS TITHASO QVINQVE AVREOS DARE DAMNAS ESTO: deinde alio loco ita, PVBLIVS MAEVIVS HERES MEVS TITHASO QVINQVE AVREOS DAMNAS ESTO DARE: nisi Titius ostenderit adimendi causa^e à Publio legatum esse relictum, quinos aureos ab vtroque accipiet.

e id à Publio Mævio

XLV. IDEM[¶] libro octavo ad Quintum Mucium[¶]

f *Coniunget. 122. de verb. sig.*

SI^f ita sit scriptum, FILIABVS MEIS CENTVM AVREOS DO: an & masculini generis & feminini liberis legatum videatur? nam si ita scriptum esset, FILIIS MEIS HOSCE TVTORES DO: responsum est, etiam filiabus tutores datos esse. quod non est ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine etiam masculi contineantur. exemplo^g enim pessimum^h est, femininoⁱ vocabulo etiam masculos contineri.

g exemplum

h turpissimum
i *Veteres solebant, quoties aliquem tanquam mollem & effeminatum notabāt, feminino eum vocabulo irrisioni causa appellare. Al. lib. 2. paterget. 48.*

Quando legatum potest repudiari.

Si sub conditione, vel ex die certa nobis legatum sit: ante condicionem vel diem certum repudiare non possumus. nam nec pertinet ad nos, antequam dies veniet, vel condicio existat.

Conditio nuptiarum.

Si pater filia suæ testamento aureos tot heredem dare iusserit, vbi ea nupsisset: si filia nupta sit cum testamento sit, sed absente patre & ignorante: nihilominus legatum debetur. si enim hoc pater non ignorabat, videtur de aliis nuptiis sensisse.

Inter -

*Interpretatio verborum.*XLVI. PROCULVS || libro quinto Epistularum^d

SI scripisset qui lega^a Vat, QUID QUID MIHI LV-^a Si ita
 CIUM TITIVM DARE FACERE OPORTET, ^b SEMPRONIO LEGO, nec adiecit, ^b PRAESENS IN ^b adiecisset,
 DIEMVE: non dubitarem, quantum ad Berborum signifi-
 cationem adtineret, quin ea pecunia comprehensa non esset,
 cuius dies moriente eo qui testamentum fecisset, nondum ve-
 nisset. ad Iciendo autem hec verba PRAESENS IN DIEM-
 VE: aperte mihi videtur ostendisse, eam quoque ^c pecuniam ^c se pecuniam
 legare voluisse.

Interpretatio pro herede.

XLVII. IDEM libro sexto Epistularum

Sempronius Proculus^d Nepoti suo salutem. Binæ tabulae ^d Procule
 Testamenti eodem tēpore exemplarij causa scriptæ, vt vOl-
 go fieri solet, eiusdē patris familias proferuntur. in alteris cen-
 tum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio. quæris ^c c quæro
 vtrum & quinquaginta aureos, an centum dumtaxat habitur-
 us sit. Proculus respondit, in hoc casu magis heredi parcen-
 dum est. ideoque vtrumq; legatum nullo modo debetur. sed
 tantummodo quinquaginta aurei.

De dote relegata.

XLVIII. IDEM libro octauo Epistularum

Licinnius^f Lucusta Proculo suo salutem. cum faciat cōdi- ^f Lucius
 tionem in releganda dote, vt ^g si mallet vxor mācipia quæ ^g vtrum
 in dotem dederit, quā pecuniam numeratam recipere: si ^h ea ^h & si
 mancipia vxor malit, numquid etiam ea mācipia quæ postea
 ex his mancipiis nata sunt, vxori debeantur quæro. Proculus
 Lucustæ suo salutem. Si vxor mallet mācipia quā dotem
 accipere: ipsa mancipia quæ æstimata in dotem dedit, non etiā
 partus mancipiorum ei debebuntur.

De furioso herede.

Bonorum possessione dementis curatorum data, legata à cu-
 ratore qui furiosum defendit peti poterūt. sed qui petent, ca-
 uere debent, si hereditas euicta fuerit, quod legatorū no-
 mine datum sit, redditu iri.

*Quid præstandum sit legatario.*XLVIII. PAVLVVS || libro quinto ad Legem Iu-
 liam & Papiam^d

Mortuo boue qui legatusⁱ est, neque corium neque caro
 debetur. Si Titio frumentaria^k tessera^l legata sit, & is
 decesserit: quidam putant extinguui legatum. sed hoc nō est
 verum. nam cui tessera vel militia legatur, æstimatio videtur
 legata.

ⁱ Nondum tamen est
 acquisitus: quia foris
 ante diem legati, vel
 conditionis cedentem
 interit. l. si post diē.
 infr. quod. dies leg.
 ce. quod si acquisitus
 esset her. corium, &
 caro vindicari possit
 à legatario. l. solv. §.
 vlt. sup. de rei vindic.
^k Quid tessera, &
 quorū modis. n. iure
 accipitur, Alexan. ab
 Alex. lib. 4. Grevi.
 diu. cap. 2.
^l vel militia lega-
 ta sit.

Quæ

Quæ res legari possint.

Labeo refert, agrum cuius commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respondisse. quod merito Priscus Fulcinius falsum esse aiebat. Sed Proculus^a ait, si quis heredem suum cum fundum, cuius commercium is heres non habeat, dare iusserat ei qui eius commercium habeat: putat heredem obligatum esse, quod verius est, vel in ipsam rem, si hæc in Vonis testatoris fuerit: vel si non est, in eius æstimationem. Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus^a dari: proportionem suam eos præstare, quibus pars hereditatis adcreveret, æquè atque cetera legata, placet.

^a Scilicet gladiatorium: nam si de domo, quod alij faciunt, intelligamus, battologia quaedam videtur Iurifensulius, qui prius dixerat, si testator quid dari iussisset. A. l. lib. 2. g. ar. 2. c. 22.

Substitutio.

L. MARCELLVS [¶] libro vicesimo octavo Digestorum[¶]

VT heredibus substitui potest, ita etiam legatariis. videamus an idem fieri possit & cum mortis causa dona Vituri ut id promittat ille alteri, si ipse capere non poterit. quod magis est. quia in posterioris quoque persona^b donatio conferitur. Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, & legauero tibi Stichum quem mihi debet: placet extinguere legatum decem solutis. & ^c si diuersis, alij decem alij Stichus legatus fuerit: ex euentu solutionis legatum valet. Cum ita legatum est, **Q**UANTAM PECUNIAM HERES MEVS A TITIO EXGERIT, TANTAM MAEVIÒ DATO: si sub conditione legatum est: antequam exacta pecunia sit, legatarius agere non potest. quod si statim dies legati cedit: ut Publicius^d rectè putat, legatarius agere potest ut actiones præstentur.

^b personam

^c & ex diuerso, si alij

^d Publicus

Interpretatio verborum.

L. I. VLPIANVS [¶] libro octauo ad legem Iuliam & Papiam[¶]

SI ita quis testamento suo cauisset, **ILLI QUANTVM SPLVRIMVM PER LEGEM ACCIPERE POTEST, DARI VOLO:** utique tunc, cum quando^e capere potuerit, videtur ei relictum. sed & si dixerit, **Q**UAM MAXIMAM PARTEM DARE POSSVM, DAMNAS ESTO HERES MEVS EI DARE: idem erit dicendum.

^e quandoque

Adoptio.

Is cui in tempus liberorum tertia pars relicta est, utique non poterit adoptando tertiam partem consequi.

L. II. TERENCEIVS CLEMENS [¶] libro tertio ad legem Iuliam & Papiam[¶]

Non oportet prius de conditione cuiusquam quæri, quam hereditas legatumve ad eum pertineat.

De eo

De eo quod mulieri legatum est pro dote.

LIII. IDEM[¶] libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

CVM ab vno herede mulieri pro dote compensandi animo legatum esset, eaque dotem suam ferre, quam legatum maluerit: vtrum in omnes heredes, an in eum solum à quo legatum est, actio^a ei dote dari debeat, quaeritur. ^b Iulianus in eum primum, à quo legatum fit actionem dandam putat. nam cum aut suo iure, aut iudicio mariti contenta esse debeat: æquum esse eum, à quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, vsque ad quantitatem legati onus huius aris alieni sustinere. reliqua parte dotis ab heredibus ei præstanda. eadem erunt dicenda, si heres instituta pro dote omiserit hereditatem, vt in substitutum actio detur. & hoc verum est. sed de legatis & legis Falcidie ratione belle dubitatur, vtrum is, in quem solum^c dotis actio detur, legata integra ex persona sua debeat perinde ac si omnes heredes dotem^d præstarent: an dotem totam in ære alieno computare, quia in eum solum actio eius detur. quod sanè magis rationem habere videtur.

a actio dotis est: n. l. actio ei de dote
b & Iulianus in eum solum

c primum

d dotem totam

LIII. IDEM[¶] libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

SI cui fundus centum dignus legatus fuerit, si centum heredivellibet alij dederit: vberimum videtur esse legatum. nam aliàs^e interest legatarij fundum potius habere quam centum. sæpe enim confines fundos etiam supra iustam æstimationem interest nostra acquirere.

e aliquando

Coniunctio legatariorum.

LV. GAIUS[¶] libro *duo* decimo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

SI Titio^f & mihi eadem res legata fuerit, & is die cedente legatarij decesserit me herede relicto: & vel ex mea propria causa vel ex hereditaria legatum repudiauero: magis placere video partem defecisse.

f si mihi & Titio

Hæreditas representat personam defuncti, non hæredis.

Si eo herede instituto, qui vel nihil vel non totum capere potest, seruo hereditario legatum fuerit: tractantibus non vis de capacitate, videndum est vtrum heredis, an defuncti personam, an neutrius spectari debeat. & post multas varietates placeat vt, quia nullus est dominus in cuius persona de capacitate quaeri possit, sine vlllo impedimento adquiratur legatum hereditati. atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicumque postea heres extiterit, secundum quod accipere potest. reliqua autem pars ad eos qui iure vocantur venit.

Pars v.

§ 0

Dē

De re principi vel Augusta legata.

LVI. IDEM¹ libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam¹

a exemptus

Quod principi relictum est, qui antequam dies legati cedat, ab hominibus ereptus^a est, ex constitutione Diui Antonini successori eius debetur.

b Papiianus

LVII. IVNIVS^b MAVRICIANVS¹ libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam¹

c deficiet,

SI Augusta legaueris, & ea inter homines esse defierit: deficiet quod ei relictum est. sicuti Diuus Hadrianus in Plotinae, & proximè imperator Antoninus in Faustinae Augustae persona constituit, cū ea ante inter homines esse deiecit^c, quā testator decederet.

Acquisitio legati.

LVIII. GAIVS¹ libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam¹

d Neramus

SI cui res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte voluerit suam esse: totam acquirit.

LVIII. TERENTIUS^d CLEMENS libro quinto-decimo ad Legem Iuliam & Papiam

e velim

SI mihi purè, seruo meo vel purè vel sub condicione eadem res legata est, ego què legatum quod mihi datum est repudiem: deinde condicione existente, id quod seruo meo legatū est, vellem^e ad me pertinere: partem legati deficere responsum est. nisi si quis dubitet, an existente condicione, si seruus viuat, omnimodo legatum meum fiat quod semel ad me pertinere voluerim. quod æquius esse videtur. idē est & si duobus seruis meis eadem res legetur.

f voluerit.

Apud quem remaneat legatum fideicommissio deficiente.

LX. VLPPIANVS¹ libro sextodecimo ad Legem Iuliam & Papiam¹

g remanet,

Iulianus ait, si à filio herede legatum sit Scio, fideique eius commissum¹ fuerit¹ sub condicione vt Titio daret, & Titius pendēte condicione decesserit: fideicommissum deficiēs apud Scium manet^g, non ad filium heredem pertinet. quia in fideicommissis potiore causam habere eum cuius fides electa sit, senatus voluit.

*Si portio non grauata accedit grauata, fit contributio:**& legata solida præstantur.*

LXI. VLPPIANVS¹ libro octauodecimo ad Legem Iuliam & Papiam¹

h quadringenta

SI Titio & Mæuio heredibus institutis, qui quadringenta relinquebat, à Titio ducenta legauerit. & quisquis heres esset, centum: neque Mæuius hereditatem adierit: trecēta Titius debbit.

De iure accrescendi.

Tulianus quidem ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem, cum essent ab eo fideicommissa relicta: coheredem eius non esse cogendum fideicommissum^a præstare. portionem enim^b ad coheredem sine onere pertinere. sed post rescriptum Seueri, quo^c fideicommissa ad instituto relicta à substitutis debentur, & hic quasi substitutus cum suo onere consequetur ad crescentem portionem.

a si fideicommissa al.
si fideicommissum
b enim eius ad
c quod

Quis fideicommissum præstare debeat.

LXII. LICINNIVS RVFINVS libro quarto

Regularum

SI alienus seruus heres institutus fuerit, à domino eius fideicommissum relinqui potest. sed ita hoc fideicommissum dominus præstare debet, si per seruum factus sit heres. quod si antequam iussu eius adiretur hereditas, seruus manumissus fuerit, & suo arbitrio adierit hereditatem: dominus id deviturus non est, quia heres factus non est: nec seruus, quia rogatus^d est. itaque utilis actio hoc casu competit, ut is ad quem emolumentum hereditatis peruenerit, & fideicommissum præstare compellatur.

d rogatus non est.
vel, rogatus dominus est.

*Actio in factum contra heredem.*LXIII. CALLISTRATVS^e libro quarto Edictimonitorij^l

SI heres rem legatam ignorans, in funus consumpsit: ad exhibendum actione non tenebitur. quia nec possidet, nec dolo malo fecit quo minus possideret. sed per in factum actionem legatario consulitur, ut indemnitas ei ab herede præstetur.

*Coniectura voluntatis in fideicommissis.*LXIII. PAPIANVS^l libro quintodecimoQuæstionum^l

CVm proponeretur in scriptura fideicommissi, quod pluribus sub conditione fuerat relicta, per errorem omittam^f mutua substitutionem, quam testator in secundis tabulis, cum eosdem substituere, expressit: Diui Marcus & Commodus imperatores rescripserunt, voluntatem manifestam videri mutua^h factæ substitutionis. etenim in causa fideicommissi, utcumque precaria voluntas quaereretur, coniectura potuit admitti.

f coniectura
g suis

h mutua

*De vniuersitate rerum legata.*LXV. IDEM^l libro sextodecimo Quæstionum^l

PECULIUM legatum augeri & minui potest, si res peculij postea esse incipiant, aut desinant. Idem in familia erit: siue vniuersam familiam suam, siue certam, veluti vrbanam, aut rusticam, legauerit: ac postea seruorum officia vel ministeria mutauerit, eadem suntⁱ lecticariis aut pedisequis legatis.

i in lecticariis

Quadrigæ legatum equo postea mortuo perire quidam ita credunt, si equus ille deceſſit qui demōſtrabit quadrigam. ſed ſi medio tempore deminuta ſuppleatur, ad legatarium pertinebit. Titio Stichus legatus, poſt mortem Titij libertatem accepit & legatum adita hereditate, & libertas poſt mortem Titij competit. Idemque eſt & ſi moriente Titio liber eſſe iuſſus eſt. ſi tamen Titio ex parte herede inſtituto, ſeruus legatus ſit, & poſt mortem eius liber eſſe iuſſus ſit: ſiue adierit hereditatem Titius ſiue non adierit, poſt cuius mortem libertas ei data eſt, defuncto eo libertas competit.

Interpretatio voluntatis.

LXVI. IDEM libro ſeptimodecimo Quæſtionum^h

MAeuius fundum mihi ac Titio ſub cōdicionem legauit. heres autem eius eundem ſub eadem cōdicionem mihi legauit. verendum eſſe Iulianus ait, ne ꝑ extante cōdicionem pars eadem ex vtroque teſtamento mihi debeat. Voluntatis tamen quæſtio erit. nam incredibile videtur, id cogiſſe heredem, vt eadem portio bis eidem debeat. ſed veriſimile eſt, de altera parte eum cogitaſſe. ſane cōſtitutio principis, qua placuit eidem ſæpe legatum corpus non onerare heredem, ad vnum teſtamentum pertinet. Debitor autem non ſemper quod debet, iure legat. ſed ita, ſi plus ſit in ſpecie legati, ſi enim idem ſub eadem cōdicionem relinquitur, quod emolumentum legati futurum eſt?

Res eadem duorum teſtamenti eidem legata.

Duorum teſtamētis pars fundi, quæ Mæuij eſt Titio legata eſt. non ineleganter probatum eſt, ab vno herede ſoluta parte fundi quæ Mæuij fuit, ex alio teſtamento liberationem optingere: neque poſtea parte alienata reuocari actionem ſemel extinctam. Sed ſi pars fundi ſimpliciter, non quæ Mæuij fuit, legatur: ſolutio prior non ꝑeremit alteram actionem. atque etiam hanc eandem partem aliquo modo ſuam factam, poterit alter heres ſoluere. [neque] plures in vno fundo dominiū iuris intellēctū, non diuiſionem corporis optinent. Non idem reſponderetur, cum duobus teſtamenti generatim homo legatur, nam qui ſoluente altero legatarij factus eſt, quamuis poſtea ſit alienatus, ab altero herede idem ſolui non poterit. Eademque ratio ſtipulationis eſt. hominis enim legatum orationis compendio ſingulos homines continet. vtque ab initio non conſiſtit in hiſ qui legatarij fuerunt, ita fruſtra ſoluitur, cuius dominiū poſtea legatarius adeptus eſt: tametsi dominus eſſe deſinit.

Æſtimatio rei legata.

In fundo legato ſi heres ſepelierit, æſtimatio referenda erit ad totum pretium fundi, quo potuit ante ſepulturā æſtimari. quare

a ſupplicatur,

† exiſtente

b reliquit,

c ſi duobus reſ,
Duobus

d Haloander ſubſtituit hanc rationem, vt & paulo poſt, neque. Aug. lib. 1. c. 2. cap. 2. o diuiſionem

f & quemadmodum ab

g Coniunge l. ꝑ Titio. de di. ꝑ. ꝑ.

quare si fuerit solutus, actionem adhuc ex testamēto propter locum alienatum durare, rationis est.

Res eadem in testamento & codicillis legata.

- 3 Eum qui ab vno ex heredibus, qui solus oneratus^a fuerat, litis æstimationem legatæ rei abstulit, postea codicillis aper-^a testamento suo
tis, ab omnibus heredibus eiusdem rei relictæ dixi dominium
non querere. eum enim, qui pluribus speciebus iuris vteretur,
non sæpius eandem rem eidem legare: sed loqui sæpius.

Legato fundo quid debeatur legato vno.

- 4 Fundo legato si vsusfructus alienus sit, nihilo minus pe-
tendus est ab herede. vsusfructus enim etsi in iure non in par-
te consistit, e molumentum tamen rei continet. enim uero fun-
do relicto,^b ob reliquas præstationes quæ legatum sequuntur
agetur. verbi gratia, si fundus^c pignori datus, vel aliena
possessio sit. non idem placuit de ceteris seruitutibus. sin au-
tem res mea legetur mihi, legatum propter^d istas causas non
5 valebit. A municipibus heredibus scriptis detracto vsufructu
legari proprietas potest: quia non vtendo possunt vsu-
fructum amittere.

De legato relicto vni ex familia quem heres elegerit.

LXVII. IDEM Libro nonodecimo Quæstionum¹

- V Num^e ex familia propter fideicommissum à se cum mo-
reretur relictum, heres eligere debet. ei quem elegit, fru-
stra testamēto suo legat quod posteaquam electus est, ex alio
testamento petere potest. vtrum ergo non constitit quod da-
tur, quasi creditori relictum: an quamdiu potest mutari vo-
luntas, non rectè creditori comparabitur? si Be tamen durat
electio, fuisse videtur creditor: siue mutetur, ex neutro testa-
1 mento petitio competit. Si Falcidia quærat, perinde o-
mnia seruabuntur, ac si nominatim ei qui postea electus est,
primo testamento fideicommissum relictum fuisset. non enim
facultas necessariæ electionis propriæ liberalitatis beneficium
est. quid est enim quodd de suo videatur relinquisse, qui quod
relinquit, omnimodo reddere debuit? Itaque si cum fortè tres
ex familia essent eius qui fideicommissum reliquit, eodem, vel
dispari gradu: satis erit vni reliquisse. nam postquam paritum
2 est voluntati, ceteri conditione deficiunt.⁸ Sed si vno ex fa-
milia herede instituto, ille fundus extraneo relictus est: per-
inde fideicommissum ex illo testamento petetur, ac si nemo
de familia heredi heres exstitisset, verum is qui heres scriptus
est, ratione doli exceptionis ceteris fideicommissum petenti-
bus facere partem intellegitur. nam quæ ratio ceteros admit-
3 tit, eadem tacitam inducit pensationem. Si duos de familia
non æquis portionibus heredes scriberit, & partem, fortè
quartam, extero eiusdem fundi legauerit: pro his quidem

a non magis petetur, quam
 b alia
 c heredum virilem portionem compensatione.

d fideicommissi scilicet vel fideicommissum ab extraneo

e si præterea tantum ei relatum esset, quod fundi pretium efficeret.

f & siquidem
 g nullus

portionibus, quas iure hereditario retinent, fideicommissum non^a petetur. non magis quam si alteri fundum prælegasset. pro altera^b verò parte quæ in exterum collata est, virilem, qui sunt de familia, petent: admissa propter heredes^c virilium portionum pensatione. Sed & si fundum heres vni ex familia reliquerit, eiusque fidei commiserit, vt eum extero restituat: quæritum est an hoc fideicommissum^d peti possit. dixi ita demum peti posse, si fundi pretium efficiat. sed^e si quidem ille prior testator ita fideicommissum reliquisset, **ROGO FVNDVM CVI VOLES AVT QVIBVS VOLES EX FAMILIA RELINQVAS**: rem in expedito fore. quod si talia verba fuissent, **PETO NON^b FVNDVS DE FAMILIA EXEAT**: heredis heredem propter sequens fideicommissum, quod in exterum collatum est, oneratum intellegi. petituris deinceps ceteris ex primo testamento fideicommissum, post mortem videlicet eius qui primo electus est. & ideo si electo vno fideicommissum in exterum non conferatur, non aliis ei qui electus est, fideicommissum præstandum erit, quam interpositis cautionibus, **FVNDVM, CVM MORIETVR, SE NON IN FAMILIA. CVM EFFECTV RELINQVETVR, RESTITVI.**

Lusus cum morietur eligere, potest donec vivit eligere: & ante nullus admittetur, se Leo non eligente, omnes.

ROGO FVNDVM, CVM MORIERIS, RESTITVAS EX LIBERTIS CVI VOLES: quod ad Berba atinet, ipsius erit electio. nec^b petere qui quæ poterit, quamdiu præferri alius potest. defuncto eo prius quam eligat, petent omnes. itaq; eueniet, vt quod vni datum est, viuis pluribus vnus petere non possit: sed omnes petant quod non omnibus datum est. & ita demum petere possit vnus, si solus moriente eo superfuit.

Si testator legat rem heredis vt suam, valet legatum.

Si rem tuam, quam existimabam meam, te herede instituto, Ficio legem: non est Neratij Prisci sententiæ nec constitutioni locus, qua cauetur, non cogendum prætare legatum heredem. nam succursum est heredibus, ne cogentur redimere quod testator suum existimans reliquit. sunt enim magis in legandis suis rebus, quam in alienis comparandis, & onerandis heredibus facilioresⁱ voluntates. quod in hac specie non euenit, cum dominium rei sit apud heredem.

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

Si ommissa fideicommissi verba sint, & cetera quæ leguntur, cum his quæ scribi debuerant congruant: rectè datum, & minus scriptum, exemplo institutionis legatorum⁴³, intellegetur. quam sententiam optimus quoque imperator noster

Seuerus

h nec hoc

i scilicet testatores relucetate.

- 8 Seuerus secutus est. Item Marcus imperator rescripsit, verba, quibus testator ita cauerat, non dubitare se quodcumque vxor eius cepisset, liberis suis reddituram: pro fideicommissio accipienda. quod rescriptum summam habet vtilitatem. ^a a æquitatem. ^b b & fides ^c c idem
- ne scilicet honor bene transacti matrimonij, ^b fides etiam communium liberorum decipiat patrem qui melius de matre præsumperat. & ideo^c princeps prouidentissimus, & iuris religiosissimus cum fideicommissi verba cessare animaduerteteret, eum sermonem pro fideicommissio rescripsit accipiendum.

LXVII. PAVLVS ¶ libro vndecimo Quæstionum¹

SEQUENS quæstio est, an etiam quæ viuis per donationem in vxorem contulit, in fideicommissi petitionem veniant. respondi, ea extra causam bonorum defuncti computari debere. & propterea fideicommissio non contineri, quia ea habitura esset etiam alio herede existente. plane nominatim maritus vxoris fidei committere potest, vt & ea restituat.

Verba fideicommissi.

LXVIII. PAPIANI VS ¶ libro nonodecimo Quæstionum¹

PETO ^d LVCI TITI ^e CONTENTVS SIS CENTV M AVREIS. fideicommissum valere placuit: idque rescriptum est. quid ergo si cum heredem ex parte instituisset, ita locutus esset? PETO PRO PARTE TVA CONTENTVS SIS LVCI TITI CENTVM AVREIS. petere poterunt coheredes partem hereditatis, retinente^f siue præcipiente^g quo contentum esse voluit: defunctus. sine dubio facilius est hoc probare, quam probari potuit illud: cum ibi fideicommissum petatur ab his^h cum^h quibus testator non est locutus. Idem dicemus, si cū ex assē scripsisset heredē: eius gratia, qui legitimus heres futurus esset, ita loquatur, PETO PRO HEREDITATE QVAM TIBI RELIQVI, QVAE ^h AD FRATREM MEVM IVRE LEGITIMO REDIRET, CONTENTVS SIS CENTVM AVREIS.

Res prohibita potest alienari ex causa necessitatis.

- 1 Prædium, quod nomineⁱ familiæ relinquitur, si non voluntaria facta sit alienatio, sed bona heredis veniant: tam diu emptor retinere debet, ^k quam diu debitor haberet bonis non venditis. post mortem eius non habiturus quod exter^l heres præstare cogeretur.

Relicta à tutore videntur relicta à pupillo: & ideo valet, licet tutoris datio non sortiatur effectum.

- 2 Mater filio impubere herede instituto tutorem eidem adscripsit. ^m eiusq; fidei commisit, vt si filius suus intra quattuordecim annos decessisset, restitueret hereditatem Sempronio.

non ideo minus fideicommissum rectè datum intellegi debet, quia tutorem dare mater non potuit. nam etsi pater non iure factò testamento tutoris fidei commiserit, æquè præstabitur, quemadmodum si iure testamentum factum fuisset. sufficit enim, vt ab impubere datum fideicommissum videatur, ab eo dari, quem is qui dabat, tutorem dederat. vel etiam tutorem fore arbitrabatur. Idè in curatore impuberis, vel minoris annis debet probari. nec interest, tutor rectè datus viuò patre moriatur, vel aliquo priuilegio excusetur, vel tutor esse non possit propter^a ætatem, cui tutor fuerat datus. quibus certè casibus fideicommissum non intercidit, quod à pupillo datum videtur. hac deniq; ratione placuit, à tutore qui nihil accepit, fideicommissum pupillo relinqui non posse: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipsius proprio, sed pupilli iure debeatur.

^a propter eius

De prohibita alienatione.

Fratre herede institutò petit, ne domus alienaretur: sed vt in familia relinqueretur. si non paruerit heres voluntati, sed domum alienauerit, vel extero herede instituto decesserit: omnes fideicommissum petent qui in familia fuerunt. quid ergo si non sint eiusdem gradus? ita res temperari debet, vt proximus quisque primo loco videatur inuitatus. nec tamè ideo sequentium causa propter superiores in posterum lædi debet: sed ita proximus quisque admittendus est, si paratus sit cauere, se familiæ domum restitutum. quod si cautio non fuerit ab eo, qui primo loco admissus est, desiderata: nulla quidem eo nomine nascetur condictio. sed si domus ad exterum quandoque peruenerit, fideicommissi petitio familiæ cõpetit. cautionem autem ratione doli mali exceptionis puto iustè desiderari: quãuis nemo alius vlterior ex familia supersit. Si quidam sint postea emancipati, tractari potest, an hi quoque rectè fideicommissum petât. & puto rectè petituros. quoniam familiæ appellatione personæ quoque hæc demonstratè intelleguntur.

Cessio actionum.

LXX. IDEM libro vicentesimo Quæstionum^d

Imperator Antoninus rescripsit, legatarium, si nihil ex legato accepit, ei cui debet fideicommissum, actionibus suis posse cedere: nec id cogendum soluere. quid ergo si non totum, sed partem legati relictæ restitueret rogatus, abstinuit eo? vtrum actionibus suis in totum cogetur cedere, an verò non nisi ad eam quantitatem, quæ fideicommissò continetur? quod ratio suadet. sed & si legatum perceperit, non amplius ex causa fideicommissi cogendus erit soluere, quàm recepit.^b

^b perceperit.

Qua-

Quatenus potest quis onerari fideicommissio.

- 1 Si centum legatis duplum restituere rogatus sit, ad summam legati videbitur constituisse. ^a si autem post tempus fideicommissum relictum sit, vsurarum dumtaxat additamentum admittetur. nec mutanda sententia erit, quod fortè legato percepto magnum emolumentum ex aliquo negotio consecutus est, aut pœnam stipulationis imminentem euasit: hec ita, si quantitas cum quantitate conferatur. enim uero si pecunia accepta rogatus sit rem propriam, quamquam maioris ^b pretij est, restituere: non est audiendus legatarius, legato percepto si velit cõputare. nõ enim æquitas hoc probare patitur, si ^c quod legatorum nomine perceperit legatarius offerat.
- 2 Cum quidã filio suo ex parte herede ^d instituto patruũ eius coheredem ei dedisset, & ab eo petisset, vt filium suum pro virili portione filiis suis coheredem faceret: si quidem minus esset in virili portione, quã fratris hereditas habuit: nihil amplius peti posse. quod si plus, etiam fructuum quos patruus perceperit, vel cũ percipere potuerit, dolo non cepit, ^e habẽdam esse rationem responsum est. non secus quã si centum ^l milibus ^m legatis rogetur post tempus maiorẽ quãtitate restituere. cum autem rogatus quidquid ex hereditate supererit post mortem suam restituere, de pretio rerum venditarũ alias comparat, ^f deminuisse quæ vendidit non videtur.

LXXI. IDEM ^l libro octauo Responsorum ^m

Sed quod inde comparatum est, vice permutati dominij restitueretur. ^g

LXXII. IDEM ^l libro vicesimo Quæstionum ^m

Idem seruandum erit & si proprios creditores ex ea pecunia dimiserit. non enim absumitur quod in corpore patrimonij retinetur.

Partum dicitur quis habere eo titulo, quo habet matrem.

LXXIII. IDEM ^l libro vicesimo tertio Quæstionum ^m

SI quod ex Pamphila nasceretur, legatum mihi fuerit, & ego Pamphilam emam, eaq; apud me sit enixa: ratione summa responsum est, non ex causa lucratiua partum intellegi meum factum. ideoq; petendum ex testamento: ^h tamquam istum emissem. vt scilicet pretij contributione facta consequar tantũ quanti puerum deducta matris æstimatione constituisse mihi, iudex in causa legati datus æstimauerit.

De vulgari clausula qua dies prorogatur.

LXXIII. IDEM ^l libro vicesimo septimo Quæstionum ^m

TITIO ^l CENTVM AVREOS HERES PRAESENS ^k DATO. deinde protulit diem legatorum. non est verum quod Alfenus rettulit, cẽtum præsentĩ deberi: quia diem proprium habuerunt.

Verba fideicommissi.

LXXV. IDEM libro sexto Responsorum¹

a Combouge l. 219. de man. testa.

Miles^a ad sororem epistulam, quam post mortem suam aperiiri mandauit, talem scripsit: SCIRE TE VOLO DONARE ME TIBI AVREOS OCTINGENTOS. fideicommissum deberi sorori constitit. nec aliud probandum in cuiuslibet suprema voluntate. placet enim consiliteri fideicommissum. ac^b si defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur.^c

b Id est, est, vel id est, si ita non accipitur ac, nec quicumque huiusmodi est. Exemplum autem, in quo testator cum fideicommissario non cum herede loquitur, perendum est ex l. p. in prin. sup. eo. vi. verum interpretis iam pridem ostendit.
c remunerat.

De legato præceptionis.

Pro parte heres institutus, cui præceptiones erant relictae, post diem legatorum cedentem, ante aditam hereditatem, vita decessit. partem hereditatis ad coheredes substitutos pertinere placuit. præceptionum autem portiones, quæ pro parte coheredum constituerunt, ad heredes eius transmitti.

De testamento pro parte rescisso.

LXXVI. IDEM libro septimo Responsorum¹

d proculdubio, e item

CVm filius diuisis tribunalibus actionem in officiosi testamenti matris pertulisset, atque ita^d variæ sententiæ iudicum exstitissent, heredem qui filiū vicerat, pro partibus quas aliis coheredibus abstulit filius, non habiturum præceptiones sibi datas, non magis quam ceteros legatarios actiones, constitit. sed libertates ex testamento competere placuit, cum pro parte filius de testamento matris litigasset. quod non erit trahendum ad seruitutes, quæ pro parte minui non possunt. plane petetur integra seruitus ab eo qui filium vicit. partis autem æstimatio præstituitur.^e aut^f si paratus erit filius pretio accepto seruitutem prævere, doli summo obicitur exceptione legatarius, si non offerat partis æstimationem. exemplo scilicet legis Falcidiæ.

f præstabitur. g at

De hereditate legata.

LVCIO SEMPRONIO LEGO OMNEM HEREDITATEM PVBLII MAEVII. Sempronius ea demum onera suscipiet, quæ Mæuianæ hereditatis fuerunt, & in diem mortis eius, qui heres Mæuij exstitit, perseverauerit. sicut vice mutua præstabuntur actiones quæ^h præstari potuerunt.

h quæ est

Fundo legato an debeat heres præstare usum fructuum.

Dominus herede fructuario scripto fundum sub cōdicione legauit. voluntatis ratio non patitur, vt heres ex causa fructus emolumentum retineat. diuersum in ceteris prædiorum seruitutibus, quas heres habuit, responsum est. quoniam fructus portionis instar optinet.

Ex testamento debitum quid dicatur.

HERES MEVS TITIO DATO QVOD EX TESTAMENTO

3 MENTO

MENTO SEMPRONII DEBETUR MIHI. cum iure nouationis, quã legatarius idemque testator ante fecerat, legatum ex testamento non debeatur, placuit falsam demonstrationem legatario nõ obesse. nec in totum falsum videri quod veritatis primordio adiuuaretur.

Legatum relictum seruo inutiliter.

- 4 Seruus purè manumissus, cui libertas propter impedimentum iuris post aditam hereditatem non cõpetit, quod status eius extrinsecus suspõditur, a fortè propter adulterij quæstionem, ex eodem testamento neque legata neque fideicommissa purè data sperare potest: quia dies inutiliter cedit.

Deo qui iubet plus vni restitui quam aliis.

- 5 Pater cum filia pro semisse herede instituta sic testamento locutus fuerat: PETO CVM MORIERIS, LICET ALIOS QVOQVE FILIOS SVSCEPERIS, SEMPRONIO NEPOTI MEO PLVS TRIBVAS IN HONOREM NOMINIS MEI. necessitas quidem restituendi nepotibus viriles partes, præcedere videbatur. sed moderandæ portionis, quam maiorem in vnus nepotis personam conferri voluit, arbitrium filia^b datum.

a Hinc apparet, forte futurum, vt liber ille fiat, nec penitus existas inutilis manumissis, quod et verba illa, data sperare, innunt. Vigl. ad ris. de here. insti. §. est autem. Insti.

b filia datur.

Conditio.

- 6 Non iure tutori dato mater legauit. si consentiat vt decreto prætoris confirmetur, & prætor non idoneum existimet: actio legati non denegabitur.

De cautione Mutiana.

- 7 Qui Mucianam cautionem alicuius non faciendi causa interposuit, si postea fecerit: fructus quoque legatorum, quos principio promitti necesse est, restituere debet.

Actionum electio.

- 8 Variis actionibus legatorum simul legatarius vti non potest. quia legatum datum in partes diuidi non potest. nõ enim ea mente datum est legatariis pluribus actionibus vti: sed vt laxior eis agendi facultas sit, ex vna interim quæ fuerat electa legatum petere.

Legati soluti repetitio.

- 9 Repetendorum legatorum facultas ex eo testamento solutorum danda est, quod irritum esse post defuncti memoriam damnatam apparuit. modo si † à legatis solutis crimen per† iam duellionis illatum est.

LXXVII. IDEM Libro octauo Responsorum[¶]

CVM pater filios, eorumque matrem heredes instituisset, ita scripsit: PETO A TE FILIA, VT ACCEPTIS EX HEREDITATE MEA IN PORTIONEM TVAM CENTVM AVREIS ET PRAEDIO TVSCVLANO, PARTEM HEREDITATIS RESTITVAS MATRI TVAE.

respon-

respondi, prædium quidem hereditarium iudicio diuisionis de communi filiam habituram. pecuniam autem de parte sua retenturam.

De donatione causa mortis.

a heredi filioet
filia

b continetur,

Eorum quibus mortis causa donatum est, fidei committi quoquo tempore potest. quod fideicommissum heredes ^a salua Falcidiae ratione, quam in his quoque donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, præstabunt. Si pars donationis fideicommissio teneatur, ^b fideicommissum quoque munere Falcidiae fungetur. Si tamen alimèta præstari voluit, collationis totum onus in residuo donationis esse respondendum erit ex defuncti voluntate, qui de maiore pecunia præstari non dubiè Boluit integra.

Dos viro legata.

Mater filii suis vulgo conceptis dotem suam mortis causa donando stipulari permisit. cum aliis heredibus institutis petisser à filiis, viro dotem restitui: totum viro fideicommissum dotis deberi, si Falcidiae ratio non interuenerit. ideo retentione dotis virum habere placuit. alioquin Falcidiae partem heredibus à filiis ex stipulatu cum viro agentibus, ex dote esse per in factum actionem reddendam.

De legati acquisitione.

Surdo & muto, qui legatum accipit, vt cum morietur restituat, rectè mandatur. nam & ignorantes adstringuntur fideicommissio, quibus ignorantibus emolumentum ex testamento quaritur.

Quæ sit vis, & effectus deportationis.

c Vide l. ex facto. §. si quis rogatus. 2. ad S. C. Trebell.

Hereditatem ^c filius cum moreretur, filiis suis, vel cui ex his voluisset, restituere fuerat rogatus. quo interea in insulam deportato, eligendi facultatem non esse poena preceptam placuit. nec fideicommissi condicionem ante mortem filij heredis existere. viriles autem inter eos fieri, qui eo tempore vixerint cum de aliis eligendi potestas non fuerit.

Pretium rei dotalis legatum uxori.

d fideicommissio
e facere vellet,

Quid dotale prædium contra legem Iuliam vendidit, vxori legatum dedit, & emptoris fidei comisit, vt amplius ei pretium restituat. emptorem fideicommissi ^d non teneri constabat. si tamen accepto legato mulier venditionem irritam faceret, ^e eam oblato pretio doli placuit exceptione summoueri.

Mandatum morte mandantis reuocatum.

Mæuius de Vitore suo reus stipulandi mandauit vt Titio, cui mortis causa donabat, pecuniam de Vitam solueret. cum sciens dominum vita decessisse Mæuius pecuniam dedisset, non esse liberationem secutam constitit. nec si Mæuius soluendo non esset, in Titium actionem solidi, vel iure Falcidiae danda esse:

esse: quia mortis causa cepisse non videretur. diuersum probandum foret, ^a si Mæuius ignorans dominum vita decessisse, pecuniam errore laBsus dedisset. tunc enim portio iure Falcidiæ reuocaretur.

Portio deficiens defertur à substitutis & coheredibus cum onere suo.

- 7 Cum pater fideicommissum prædiorum ex testamento matris filiæ deberet, eandem pro parte ita heredem instituit, ut hereditatem fideicommissum compensaret. eademque prædia filio exheredato dari voluit. quamquam filia patris hereditatem suscipere noluisse, fideicommissum tamen ab heredibus esse filio præstandum, ad quos hereditatis portio, quam accepit filia, redierat, placuit. quod si alium filiæ substituisset, ^b cum oportere filio ^c fideicommissum reddere.

^b & cum
^c filie

Electio rei prælegata.

- 8 Euisitis prædiis quæ pater, qui se dominum esse crediderit, verbis fideicommissi filio reliquit, nulla cum fratribus & coheredibus actio erit. si tamem inter filios diuisionem fecit, arbitri coniectura voluntatis non patietur cum partes coheredibus prælegatas restituere: nisi parati fuerint & ipsi patris iudicium fratri conseruari. ^d

^d conseruare.

Cum testator vult filium stipulari dotem filiæ datam, id, quam vim habeat, docet.

- 9 Pater certam pecuniam exheredatæ ^e filiæ verbis fideicommissi reliquit. eamque nupturæ dotis nomine dari ^f voluit, filio dotem stipulante. cum filius minorem dotem dedisset, superfluum esse filiæ reddendum constabat. Diuorrio quoque secuto fideicommissum filiam recte petituram, ut actio stipulationis sibi præstaretur: quoniam verisimile non erat, patrem interponi stipulationem voluisse, quo filia post primas nuptias indotata constitueretur. ceterum si postea nuberet, ad secundas nuptias cautionem extendi non oportere.

^e ex hereditate
^f dare

Cui committitur electio personæ, cum moreretur, non potest ante tempus cum effectu eligere.

- 10 A filia pater petierat, ut cui vellet ex liberis suis prædia cum moreretur restitueret. vni ex liberis prædia fideicommissi viua donauit. non esse electionem propter incertum diem fideicommissi certæ donationis videbatur. nam in ^g eum destinatio dirigi potest, qui fideicommissum inter ceteros habiturus est, remota matris electione.

^g nam in vnum etiamnum destinatio dirigi potuit.

Manumissi ex causa fideicommissi inter defuncti libertos numerantur.

- 11 FIDELI HEREDUM MEORUM COMMITTO, NE FUNDUM TVSCVLANVM ALIENENT, ET NE DE FAMILIA NOMINIS MEI EXEAT. secundum voluntatem

tatem eos quoque inuitatos intellegendum est, quibus heredes extranei fideicommissam libertatem reddiderunt.

Interpretatio horum verborum, quidquid ad te peruenit, &c.

a Ale. lib. q. diffus.
c. 1.

FIDEI^a TVAE COMMITTO VXOR, *VK DES* 12
VT RESTITVAS FILIAE MEAE, CVM MORIE-
RIS, QUID QUID AD TE QVOQVO NOMINE DE
BONIS MEIS PERVENERIT. etiam ea quæ postea co-
dicillis vxori dedit, fideicommissis continebuntur. nam or-
do scripturæ non impedit causam iuris ac voluntatis. sed dos
prælegata^b retinebitur. quoniam reddi potius videtur, quàm
dari.

b relegata

Interpretatio voluntatis.

c partem eius

VOLO PRAEDIA DARI LIBERTIS MEIS. 13
QVOD SI QVIS EORVM SINE LIBERIS VITA
DECESSERIT, PARTES^c EORVM AD RELIQUOS
PERTINERE VOLO. collibertum patris eundemque fi-
lium, ex voluntate substitutionem excludere placuit. Cu- 14
ratoris sui frustra fidei commissis videbatur,^d vt heredi fra-
tri negotiorum gestorum rationem redderet. quamquam igitur
testamento cautum esset, vt cum ad statum suum frater
peruenisset, ei demum solueretur: tamen sub curatore alio fra-
trem agentem rectè placuit actionem inferre. cum illis ver-
bis fratri potius consultum videretur, quàm solutio quæ iu-
stè fieri potuit dilata. Ab instituto extraneo prædia liber- 15
tis, cum moreretur, verbis fideicommissi relinquerat, & pe-
ti rat ne ex nomine familiae alienarentur. substitutum ea præ-
dia debere ex defuncti voluntate respondi. sed vtrum confe-
ssim, an sub eadem condicione, voluntatis esse quaestione. sed
coniectura ex voluntate testatoris capienda, mors^e instituti
expectanda^f est.

d videbitur,

e mortem
f expectandam.

Mensa negotium suscipiens tenetur, etiam si damnosum sit.

Mensa negotium ex causa fideicommissi cum indemnitate 16
heredum per cautionem susceptum, emptioni simile videtur.
& ideo non erit quaerendum, an plus in aere alieno sit, quàm
in quaestu.

Dos legata filiae.

Pater filiae mancipia, quæ nubenti dedit, verbis fideicom- 17
missi præstari voluit. partus susceptos, ceteras matres ante testa-
mentum mortuæ fuissent, ex causa fideicommissi præstados
respondi. nec aliud in vxore confirmatis donationibus pridè
obseruatum est.

*Diuisio facta à coheredibus rogatis partem suam resti-
tuere post mortem suam.*

Hereditatem post mortem suam rogati restituere, nominū 18
peri-

periculo, quæ per diuisionem optigerunt, inter coheredes interpositis delegationibus non adstringuntur: non magis quàm prædiorum, cum permutatio rerum discernens communionem interueniet. ^a FILIA MEA PRÆCIPAT, SIBI QUÆ HABEAT VOLO REM MATRIS SVÆ. fructus quos medio tēpore pater percipiet, nec in separato habuit, sed absumpsit, vel ^b in suum patrimonium conuertit: non videntur filia relicti.

^a interuenit.

^c & in suum

Coniectura voluntatis ex ratione quæ expressa est à testatore.

30 DVLCISSIMIS FRATRIBVS MEIS ABVNCVLIS AVTEM TVIS, QUÆCVMQVE MIHI SVPER SVNT IN PAMPHILIA, LUCIA, VEL VBICVMQVE, DE MATERNIS BONIS, CONCEDI VOLO, NE QUAM CVM HIS CONTROVERSIAM HABEAS. omnia corpora maternæ hereditatis, quæ in eadem causa dominij manserunt, ad voluntatem fideicommissi pertinent. ex isdem igitur facultatibus percepta pecunia, & in corpus proprii patrimonij versa: item iurè diuisionis res propriæ factæ non præstabitur. cum discordiis propinquorum sedandis prospexerit, quas materia ^c communionis solet excitare.

^c In hac sententiâ multa præclarè Aristot. lib. 2. Pol. cap. 3. & Vale. Maxi. de. 7. cap. 9.

Claves cum annulo tradita causa custodia tantum.

21 Pater pluribus filiis heredibus institutis moriens claves & anulum custodiae causa maiori natu filia tradidit: & libertum eidem filia, qui præsens erat, res quas sub cura sua habuit, adsignare iussit. commune filiorum negotium gestum intellegbatur. nec ob eam rem apud arbitrum diuisionis præcipuam causam filia fore.

Interpretatio verborum.

22 Cum in perfecta scriptura inuenitur, ita demum Verbum legati vel fideicommissi, quod præcedit vel sequitur, ad communionem adsumitur, si dicto scriptum congruat.

Fideicommissum etiam ab intestato præstandum propter iurisiurandi religionem.

23 Filius matrem heredem scripserat, & fideicommissa tabulis data cum iurisiurandi religione præstari rogauerat, cum testamentum nullo iure factum esset. nihilo minus matrem legitimam heredem cogendam præstare fideicommissa respondi. nam enixæ voluntatis preces ad omnem successioneis speciè porrectæ videbantur.

Interpretatio voluntatis.

24 MANDO FILIAE MEAE PRO SALVTE SOLlicitVS IPSIVS, VT QVO AD LIBEROS TOLLAT TESTAMENTVM NON FACIAT. ITA ENIM POTERIT SINE PERICVLO VIVERE. fideicommissariam hereditatem sorori coheredi non videri relicta apparuit. quòd

quòd non de pecunia sua testari: sed obtentu consilij derogare iuri, testamentum fieri prohibendo, ^a voluit.

^a perhibendo, no-
luit. Restio est Flor.
anuis sensus est, quia
superiori formula de
sua bonia non est te-
statur pater, sed pra-
teritu consilij filium,
qui iure testamentum
facere licet, ne id fa-
ciat, prohibere vult.

Electio commissa heredi.

ROGO FILIA, BONA TVA QUANDO QVE DIS- 25
TRIBVAS LIBERIS TVIS, VT QVIS QVE DE
TE MERVERIT. videtur omnibus liberis, et si non æqua-
liter promeruerint, fideicommissum relictum. quibus matris
electione cessante sufficere si non offenderint. eos autem quos
mater elegerit, fore potiores, si soli promeruissent, existima-
ui. quòd si neminem elegerit, eos solos non admitti, qui offen-
derunt.

Verba fideicommissi.

Donationis prædiorum epistulam ignorante filio mater 26
in æde sacra verbis fideicommissi non subnixam deposuit, &
litteras tales ad ædituum misit, INSTRUMENTVM VO-
LUNTATIS MEAE POST MORTEM MEAM FILIO
MEO TRADI VOLO. cum pluribus heredibus intestato
diem suum obiisset, intellegi fideicommissum filio relictum
respondi. nõ enim quæri oportet, cū quo de supremis *quis*
loquatur: sed in quem voluntatis intentio dirigitur.

Alienatio prohibita.

Libertis prædium reliquit, ac petit ne id alienarent: utq; ^b 27
in familiaribus retinerent. si excepto vno ceteri partes
suas vendiderint: qui non vendidit, ceterorum partes, quibus
non dedit alienandi voluntatem, integras petet. eos enim ad
fideicommissum videtur inuitasse, qui iudicio paruerunt. alio-
quin per absurdum erit vice mutua petitionem induci. scilicet
ut ab altero partem alienatam quis petat, cum partem suam alie-
nando perdidit. sed hoc ita procedere potest, si pariter alie-
nauerint. ceterum prout quisque prior alienauerit, partem po-
sterioribus ^c non faciet. qui vero tardius vendidit, ei qui non
vendidit, in superiorum partibus fecisse partem intellegitur.
at si nemo vendiderit, & nouissimus sine liberis vita deceffe-
rit: fideicommissi petitio non supererit. Cum inter liber-
tos ad prædij legatum liberta quoque fuisset admissa, quod
patronus petit, ut de nomine familiæ non exiret: heredem li-
bertæ filium partem prædij, quam mater accepit, retinere vi-
sum est. 28

*Species, in qua legata ab vno heredem relicta præ-
stantur ab omnibus.*

Cum existimaret ad solam consobrinam suam bona per- 29
uentura, codicillis [†] ab ea factis, pluribus fideicommissa reli-
querat. iure successionis ad duos eiusdem gradus possessione
de Boluta, rationibus [‡] acquiritatis [§] & perpetui edicti exemplo
pro

^b atque

^c posteriori

[†] ad eam

pro parte dimidia mulierem releuandam respondi. sed libertates ab ea præstandas, quas interciderè damni causa durum videbatur.

Æstimatio patrimonij facta à testatore, quam vim ha'eat.

- 30 Pater qui filio semissem dederat, & sororibus eius impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus: **FILI CONTENTVS ERIS PRO TVO SEMISSE AVREIS DVCENTIS, ET VOS FILIAE PRO VESTRIS QVADRANTIBVS CENTENIS AVREIS.** vice mutua liberis fideicommissum hereditatis relinquissè non videbatur, sed æstimationem, vt à parentibus frugri fieri solet, patrimonij sui fecissè. nec idcirco fratrem iudicio tutelæ bonæ fidei rationes quandoque præscriptione demonstratæ quantitatis exclusurum.

Dolo non facit, qui fraudem excludit.

- 31 Titio fratri suo Mæuius hereditatem Seij, à quo heres institutus erat, post mortem suã restituere rogatus, eodem Titio herede scripto, petit vt moriens Titius tam suã quàm Seij hereditatem Sempronio restitueret. cum ex fructibus medio tempore perceptis fideicommissi debitam quãtitatem Titius percepisset, æris alieni loco non esse deducendum fideicommissum respondi. quoniam ratione compensationis percepissè debitum videbatur. planè si ea lege Mæuius Titium heredem instituat, ne fideicommissum ex testamento Seij retineat: Falcidiam^a compensationi sufficere. sed iniquitate^b occurrere. prudentius autem fecerit, si ex testamento fratris hereditatem repudiauerit, & intestati possessionem acceperit. nec videtur dolo fecissè, cum fraudem exclusèrit.

^a Falcidiis quidem
^b iniquitatem

Interpretatio voluntatis contra vim particula disjunctiua.

- 32 **A TE PETO MARITE, SI QVID^c LIBERORVM HABVERIS, ILLIS PRAEDIA RELINQVAS. VEL SI NON HABVERIS, TVIS SIVE MEIS PROPINQVIS, AVT ETIAM LIBERTIS NOSTRIS.** non esse datam electionem, sed ordinem^d scripturæ factum substitutioni, respondi. Vicos ciuitati relictos, qui proprios fines habebant, ex causa fideicommissi non ideo minus deberi placuit, quod testator fines eorum significaturum, & certaminis formam quam celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte præuentus non fecit.

^c quos liberos
^d ordine scripturæ factam substitutionis nunc

Quando mora facta intelligatur.

LXXVIII. IDEM libro nono Responsorum[¶]

Qui solidum fideicommissum frustra petebat herede Falcidiam obiciente, si partem interim solui si vi desiderauerit, neque acceperit: in eam^e moram passus intellegitur.

^e si eo

*Legatario debetur æstimatio ipsius rei vel partis,
que ad heredem loco rei peruenit.*

Cum post mortem emptoris venditionem reipublicæ prædiorum optimus maximusque princeps noster Seuerus Augustus rescindi, heredibus pretio restituito, iussisset: de pecunia legatario, cui prædium emptor ex ea possessione legaue-
rat, coniectura voluntatis, pro modo æstimationis, partes soluendam esse respondi.

Vsuræ fideicommissi post moram.

a post mortem fideicommissa

Etiam reipublica fideicommissi post moram vsuras præstare cogitur. sed damnum si quod ex ea re fuerit secutum, ab his sarcindum erit, qui post dictam sententiam iudicatum soluere superfederunt. nec aliud seruabitur in licis sumptibus, si ratio litigandi non fuit. ignauiam etenim prætendentes audiri non oportere. b quod in tutoribus quoque probatur.

b oportet.

Alienatio prohibita.

c liberos alienare

Prædium pater de familia liberorum c alienari verus fideicommissi prohibuit. supremus ex liberis, qui fideicommissum petere potuit, non idcirco minus actionem in bonis suis relinquere visus est, quod heredem extrarium sine liberis decedens habuit. Si creditor ab eo qui testamentum fecit, domum acceptam iure pignoris vendidit: contra emptorem fideicommissi causa, tametsi voluntatem defuncti non ignorauit, nihil decerneretur.

Qui per ignorantiam iuris patitur alium uti re sibi debita, non ideo ius suum amittit.

LXXVIII. IDEM libro vndecimo Responsorum d

d ignorantia

Quæ fideicommissa moriens liberis viri debuit, eorundem prædiorum suis quoque liberis fructum reliquit. iuris ignorantia e lapsi, qui petere prædia ex mariti testamento debuerunt, secundum fideicommissum inter ceteros longo tempore perceperunt. non ideo peremptam videri petitione prioris fideicommissi constitit.

Acquisitio legati.

LXXX. IDEM libro primo D. finitionum f

e facta

Legatum ita dominium rei legatarij facit, ut hereditas heredis res singulas, quod eo pertinet, ut si purè res relicta sit, & legatarius non repudiauit defuncti voluntatem: recta via dominium quod hereditatis fuit, ad legatarium transeat, numquam factum e heredis.

Scripti heredes, si succedant ab intestato, non debent legata.

LXXXI. PAVLVVS libro nono Quæstionum

f reliqua

SI quis testamento facto, a filiis suis quos heredes instituisset, fideicommissa reliquisset non ut a legitimis heredibus, se. l

sed vt à scriptis, ^a & testamentum aliquo casu irritum factum ^{a scriptis blia.} fit: filij ab intestato venientes fideicommissa ex testamēto præstare compelli non possunt.

*Si pecunia debita legetur creditori à debitore,
an sit utile legatum.*

LXXXII. IDEM libro decimo Questionum ¶

Debitor decem legauit creditori, quæ^b ei post annū sub pi- ^{b qui}
gnore debebat, nō, vt quidā putant, medijs tēporis tantū
commodū ex testamēto debetur. sed tota decem peti possunt:
nec tollitur petitio si interim annus superuenerit. nam sufficit
quod utiliter dies cecidit. quod si uiuo testatore annus superue-
niat, dicendū erit inutile effici legatū: quamquā confiterit ab
initio. sic & in dote prælegata^c rei pōsum est, totā eā ex testa- ^{c relegata}
mēto peti posse, alioquin secundū illā sententiā si interusuriū
tantū est in legato, quid dicemus, si fundus legatus sit ex die
debitus? nā nec pecunia peti potest, quæ nō est legata: nec pars
fundus facillē inueniretur, quæ possit pro commodo peti. Si
Primo & Secundo & Tertio herēdibus institutis, sic legata
dentur, *SI MIHI PRIMVS HERES NON ERIT, SE-
CVNDVS TITIO DECEM DATO: SI SECVNDVS
MIHI HERES NON ERIT, PRIMVS SE IO FVNDVM
TVS CVLANVM DATO:* vtriusq; omittētibus hereditatē Pri-
mo & Secūdo: quærebat^r substituti, quos eis dederat, an, &
cui legata præstare debēt. ab utroq; substituto legata debētur.

Legatum seruo alieno, ex cuius persona vires capiat.

Seruo alieno posse rem domini legari Valens scribit. item
id quod domino eius purē debetur. cū enim seruo alieno ali-
quid in testamēto damus, domini persona ad hoc tantū
inspicitur, vt sit cum eo testamenti factio. ceterum ex persona
serui constitit legatum. & ideo rectissimē Iulianus definit, id
demū seruo alieno legari posse, quod ipse liber factus capere
posset. calumniofa est enim illa adnotatio, posse legari seruo
& quamdiu seruiat, nam & hoc legatum ex persona serui vi-
res accipit. alioquin & illud adnotaremus, esse quosdam ser-
uos, qui licet libertatem consequi non possint, attamen lega-
tum & hereditatem possunt acquirere domino. ex illo igitur
præcepto, quod dicimus serui inspicere personam in testamen-
tis, dictū^d est seruo hereditario legari posse. ita non mirum ^{d diuisus &}
si res domini, & quod ei debetur, seruo trās purē legari possit:
quamuis domino eius non possent^h h. vtiliter legari.

*Conditio adiecta fideicommissis intelligitur repetita in substitu-
tione facta circa idem de eadem persona.*

LXXXIII. IDEM libro vndecimo Questionum ¶

Latinus Largus: proximē ex facto incidit species talis. li-
bertinus patronū ex seruissē heredē instituit, & filiā suam

a restitueret suum
fideicommissum

ex alio semisse. fidei commisit filia, vt quibusdam ancillis patroni restitueret cum hæ manumissæ essent. & si eadem filia heres non esset, substituit ei easdem ancillas. quoniã filia non voluit heres exsistere, ancillæ iustû domini id est patroni adierunt defuncti hereditatem. post aliquantum temporis ab eo manumissæ quærebant, an fideicommissum petere ab eodem patrono possint. rogo ergo quid. de hoc exiitimes rescribas. respondi, nec repetitû videri in hunc casum fideicommissum. sed alterutrum datum, vel fideicommissum, vel ipsam hereditatem. melius autem dici, in eundem casum substitutas videri, in quem casum fideicommissum meruerunt. & ideo ad substitutionem eas vocari. cum enim seruo alieno fideicommissum ab vno ex heredibus sub conditione libertatis fuerit datum: idemque seruus ei heredi substituitur: licet purè substitutio facta sit, tamen sub eadem conditione substitui videtur, sub qua fideicommissum meruit.

*Si libertas per fideicommissum debita retardetur,
nihilominus ipsa, & fideicommissum
pecuniarium debebitur.*

LXXXIII. IDEM libro vicefimo primo Quaestionum¹

SI quis seruo suo fideicommissam libertatē reliquit, & aliud quid adscriptit: quidam dicunt, quia placebat ab herede eum manumitti debere: futurum esse, vt non admittatur ad fideicommissum. sed hoc iniquum est. in huiusmodi enim persona vtriusque quodammodo dies celsit, & libertatis, & pecuniæ petendæ. adeo vt putem, si mora fiat præstandæ libertati, etiam fideicommissio moram videri factâ: & vsurarû onus accedere. nam & cetera quæ medio tempore adquisiit domino, dum moratur prestare libertatem, eidem restitui oportere rectissimè responsum est.

LXXXV. IDEM libro quarto Responsorum¹

b Coniunge l. si, cui,
& fin. de obligat. &
actio.

CREditorem^b, cui res pignoris iure obligata à debitore legata esset, non prohiberi pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare volentis euidenter non ostendatur.

*His verbis, quæ ibi sunt, non continentur
nomina debitorum.*

LXXXVI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum¹

GAIVS SEIVS PRONEPOS MEVS HERES MIHI ESTO EX SEMISSE BONORVM MEORVM EXCEPTA DOMV MEA, ET PATERNA, IN QVIBVS HABITO, CVM OMNIBVS QVAE IBI SVNT. QVAE OMNIA SCIAS AD PORTIONEM HEREDITATIS, QVAM TIBI DEDI, NON PERTINERE.
quæro,

quæro; cum sit in his domibus argentum, nomina debitorū, suppellex, mancipia: an hæc omnia, quæ illic inueniuntur, ad alios heredes institutos debeant pertinere. Paulus: respondi nomina debitorum non contineri: sed omnium esse^a communia: in ceteris verò nullum pronepoti locum esse.

Diuisio gratia vrbioris cultura diuersos fundos non facit.

Titius cum fratris filio fundos & vrbana prædia legaret, in his & fundū Seianū legauit, quem ipse paterfamilias quoad viuêret, vno quidem nomine vniuersum habuit: sed quo facilius condūctorem inueniret, per duas partes locauit: ita vt ex qualitate loci superiorem partem Seianum superiorem, inferiorem autem partem Seianum inferiorem appellaret. quæro an is fundus totus ad fratris filium pertineat. Paulus respondit, si testator fundum Seianum vno nomine vniuersum posedit: quamuis eundem diuisis^b partibus locauerat, vniuersum cum ex causa fideicommissi præstari oportere: nisi si heres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit.

In legato quantitatis non habet locum regula de duabus causis lucretiuis.

LXXVII. IDEM libro quartodecimo Respon-
sorum^c

Titia Seio tesseram frumentariam comparari voluit post diem trigessimū a morte ipsius. quæro, cum Seius viua testatrice tesseram frumentariam ex causa lucretiua habere cepit, nec possit id quod habet, petere: an ei actio competat. Paulus respondit, ei de quo queritur, pretiū tesserae præstandum, quoniam tale fideicommissum magis in quantitate quam in corpore consistit.

Vsuræ ex mora.

Vsuras fideicommissi post impletos annos viginti quinque puellæ, ex quo mora facta est, deberi respondi. quamuis enim constitutum sit, vt minoribus viginti quinque annis usuræ omnimodo præstentur: tamen non pro mora hoc habendū est. quam sufficit semel interuenisse, vt perpetuo debeantur.

Fideicommissum relictum ab vno ex heredibus, qui vltimus decessit, facti videri heredes inuicem substitutos.

Seia^c libertis suis fundum legauit, fideique eorum ita commisit, FIDEI AVTEM VESTRAE VERE ET SAPIDE COMMITTO, NE EVM FVNDVM VENDATIS: EVMQVE QVI EX VOBIS VLTIMVS DECESSERIT, CVM MORIETVR, RESTITVAT SYMPHORO LIBERTO MEO ET SVCCessori, ET BERYLLO, ET SAPIDO, QVOS INERA MANVMISI, QVIVE EX HIS TVNC SVPERVIVENT.

^c Vigl. ad Titu. de pup. subst. §. vel fin. gulis. Inst.

a secunda autem

quaro; cum nec in prima parte testamenti, qua fundum prælegauit, eos substituit: in secunda tamen adiecerit verò, Q V I V L T I M V S D E C E S S E R I T: an pars vnius defuncti ad alterum pertineret. Paulus respondit, testatricem videri in eo fideicommissò, de quo quæritur, duos gradus substitutionis fecisse: vnum, vt is qui ex duobus prior morietur, alteri restitueret: alterum, vt nouissimus his restitueret, quos nominatim postea enumerauit.

Inofficiosa donatio reuocata.

b ob interuentum
inofficiosi querelâ.
Flur. l. cilius cum ge-
uis est, in quo suban-
dri, gratia, sepe no-
tanimus atque me-
liore est.
c referuauit,

Imperator Alexander Augustus Claudiano Juliano præfecto vrbi. Si liquet tibi Iuliane carissime auiam interuertendâ in officiosi querellâ patrimonium suum donationibus in nepotem factis exinanisse: ratio deposcit, id quod donatum est, pro dimidia parte reuocari. Lucius Titius cum haberet quinque liVeros, vniuersos emancipauit, & in vnum filium Gaium Seium amplissimas facultates donationibus contulit, & modicum sivi residuum seruauit, & vniuersos liberos cum vxore scripsit heredes: in eodem testameto duas possessiones quas retinuerat, eidem Gaiò Seio prælegauit: & ab eo petit, vt ex redditibus prædiorum quæ viuis ei donauerat, Mauiæ filie tot aureos daret, ite alteri fratri alijs rot. conuentus à Mauiâ sorore sua, legem Falcidiam implorat. quæro, cum sanctissimus Imperator, vt supra scriptum est, contra voluntatem donantis ea quæ donata sunt reuocari præcepit: an Gaius Seius compellendus sit secundum voluntatē patris ex donationibus fideicommissum præstare heredi sororis. Paulus respondit, post litteras Imperatoris nostri dubitari non oportere, quin in hac quoque specie de qua quæritur, subueniendum sit liberis, quorum portio in vrum filium donationibus collatis imminuta est, præsertim cum Imperator noster contra voluntatem patris subuerit, in proposita autem causâ etiam voluntas patris pro his qui fideicommissum petunt, intercedit. sed si Falcidia lex intercedit, fideicommissa in solidum esse præstanda propter immodicatum donationum rationem.

d qui conuentus

*His verbis generalibus continetur pecunia concessa iurationes
patris, & deinde in nomen filij redacta*

LXXXVIII. SCAEVOLA libro tertio Respon-
sorum^d

e cuiquam

LUCIUS TITIVS RES AMETO ITA CAUIT, SI QUID CUIQUE^e
LIBERORVM MEORVM DEDI AVT DONAVI
AVT IN VSYM CONCESSI, AVT SIBI ADQVI-
SIIT, AVT EI AB ALIQUO DATVM AVT RELI-
CTVM EST: ID SIBI PRÆCIPIAM, SVMA, HA-
BEAT. filij nomine kalendarium fecerat. postea sententia
dicta

f percipiat,

dicta est, & placuit id quod sub nomine ipsius filij in Kalendario remanserat, ei deberi: non etiam id quod exactum in rationes suas pater conuertisset. quæro si id quod exegisset pater ex nominibus filij, ante testamentum factum, iterum post testamentum factum in nomen filij conuertisset: an ad filium secundum sententiam pertineret. respondi, id quod ex eadem ^a causa exactum, in eandem causam redisset, deberi.

Nudus minister nullum commodum sentire debet.

- 1 **A^b TE PETO TITI, FIDEI QVE TVAE COMMIT TO, VTI CVRAM CONDENDI CORPORIS MEI SVS CIPIAS: ET PRO HOC TOT^c AVREOS E MEDIO PRAECIPITO.** quæro an si Lucius Titius minus quàm decem aureos erogauerit, reliqua summa heredibus proficiat. respondi, secundum ea quæ proponerentur, heredum commodo proficere.

Cum iniunguntur onera præterita, & futura, intelligitur de oneribus nondum solutis.

- 2 **Quæ marito heres exstiterat, ita testamento cauit: MAEVI ET SEMPRONI FILII DVLQISSIMI PRAECIPITOTE OMNE QVID QVID EX HEREDITATE BONISVE TITII DOMINI MEI PATRIS VESTRI AD ME PERVENIT MORTIS EIVS TEMPORE: ITA TAMEN, VT OMNE ONVS EIVSDEM HEREDITATIS TAM IN PRAETERITVM QVAM IN FVTVRVM, NEC NON ETIAM SI QVID POST MORTEM TITII DOMINI MEI^d, ADGNOSCATIS.** quæro an si quid soluisset post mortem mariti, cum ipsa fructus cepisset, dedisset, ad onus eorum pertin. respondi, secundum ea quæ proponerentur, ea dumtaxat onera legatariis imposuisse, quæ superessent.

Legatum sub modo relictum debetur, si non stet per legatarium, &c.

- 3 **QUISQVIS MIHI HERES HEREDESVE ERVNT, HOC AMPLIVS LVCIVS EYTYCHVS, QVAM QVOD EVM HEREDEM INSTITVI, E MEDIA HEREDITATE SVMITO, SIBI QVE HABETO VNA CVM PAMPHILO, QVEM LIBERV M ESSE IVBEO, INSTRVMENTVM TABERNAE FERRARIAE, ITA VT NEGOTIVM EXERCEATIS^e.** Lucius Etychus viua testatrice decessit. pars hereditatis eius ad coheredem pertinuit. quæro an Pamphilus eodem testamento manumissus, ad petitionem partis instrumenti admitti possit: licet taberna ut volui Testatrix exerceri non possit. respondi, admitti.

*Qui factum heredis impugnat, non testamentum,
non est indignus legato.*

Sempronia substituta heredi instituto, legata accepit si heres non esset. mouit contra institutum actionem, quod dolo eius factum esse dicebat, quo minus testatrix volens primo loco scribere eam heredem, testamentum mutaret: nec optinuit. quæro an legati persecutionem saluam haberet. respondi, secundum ea quæ proposerentur, saluam habere.

Heres qui quadam legata soluit ante diem, cetera nihilominus integra debet.

Testator legata ante quinquennium vetuit peti præstari: quæ: sed heres quadam sua sponte ante quinquennium soluit. quæsitum est an eius, quod ante diem existentem solutum est, representatione in reliqua solutione legati reputare possit. respondi, non propterea minus relictum videri, quod aliquid ante diem sit solutum. Lucius Titius testamento ita cauit; **PRAEDIOLVM MEVM DARI BOLO LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, ET QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET SEIAE ALVMNAE MEAE; ITA NE DE NOMINE FAMILIAE MEAE EXEAT, DONEC AD VNVM PROPRIETAS PERVENIAT.** quæro an Seia in communione cum liberis habeat portionem. an verò sibi partem dimidiam eius prædioli vindicare possit. respondi perspicuam esse testantis voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis.

Duplicatio legatorum trahitur ad legata, quæ consistunt in quantitate, non ad ea quæ consistunt in specie.

Impuberem filium heredem instituit: uxori dotè prælegauit: item ornamenta, & seruos, & aureos decem: & si impubes dece sisset, substituit: à quibus ita legauit: **QVAECVMQVE PRIMIS TABVLIS DEDI, EADEM OMNIA AB HEREDIBVS QVOQVE HEREDIS MEI IN DVPLVM DARI VOLO.** quæritur, an ex substitutione, impubere mortuo, dos quoque iterum debeat. respondi, non videri de dotis legato duplicando testatorem sensisse. Item quæro, cum corpora legata etiam nunc ex lucratiua causa possideantur, an à substitutis peti possint. respondi, non posse.

*Si legatur nomen debitoris, heres liberatur
cedendo actionem.*

CIVIBVS MEIS DO LEGO CHIROGRAPHVM GAIJ SEI. postea codicillis vetuit, à Seio exigi. & ab herede petit, vt ex alterius debitoris debito, quem codicillis nominauit, eandem summam reipublice daret. quæsitum est, si posterior idoneus non esset, an integram quantitatem heredes præstare

a repudiare. M. her
est Flor.
† deberi,

b relegauit,

c nominasset.

præstare debeant. respondi, heredes reipublicæ aduersus eum dumtaxat debitorè, qui nouissimis codicillis, vt proponitur, designatus est, actionem præstare debere.

Relictum in defectum institutorum videtur relinqui à venientibus ab intestato.

- 9 Filiam ex asse instituit heredem, eique substituit nepotem suum, & ita cauit: SI, QVOD ABOMINOR, NEQVE FILIA MEA NEQVE NEPOS MEVS HEREDES MEI ERVNT: TVNC PORTIONEM MEAM PARTIS DIMIDIAE FVNDI ILLIVS AD LIBERTOS MEOS PERTINERE VOLO. quæritur, cum ante testatorem & filia & nepos decesserunt, & intestati^a bona pertinerunt ad pronepotem eius: an fideicommissum ad libertos pertineret. respondi, secundum ea quæ proponerentur, si nullus alius heres institutus, substitutusque esset, quàm filia & nepos: videri legitimorum fidei commissum esse, vt præstaretur.

^a intestate

Confessio debiti falsa vim habet fideicommissi.

- 10 QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, SCIAT DEBERE ME DEMETRIO PATRVO^b MEO DENARIA^c TRIA, ET DEPOSITA APVD ME A SELEVCIO PATRVO MEO DENARIA TRIA, QVAE ETIAM PROTINVS REDDI ET SOLVI EIS^d IVBEO. quæsitum est an si non deberentur, actio esset. respondi, si non deberentur, nullam quasi ex debito actionem esse, sed ex fideicommissio.

^b patrone

^c denarium, tria nullia,

^d solui ei

Verba generalia restringuntur ex coniectura voluntatis.

- 11 Lucius Titius Damam & Pamphilum libertos suos ante biennium mortis suæ de domu dimisit: & ciVaria quæ dabat, præstare desijt; mox factò testamento ita legauit: QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, OMNIBVS LIBERTIS MEIS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET QVOS ANTE HABVI, QVOSQVE VT MANVMITTANTVR, PETII: ALIMENTORVM NOMINE IN MENSES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM DATO. quæsitum est, an Damæ & Pamphilo fideicommissum debeatur. respondi, secundum ea quæ proponerentur, ita deberi, si hi qui petent^e, manifestè docerent eo animo circa se

^e peterent,

Filiorum appellatione etiam naturales continentur.

- 12 Damæ & Pamphilo quos testamento manumiserat, fundum dedit, ita vt post mortem suam filiis suis restituerent^f. eodem testamento petiit ab heredibus suis, vt Pamphilâ ma-

^f restitueretur.

creditrici delegauerit, an condicio testamenti existisse videatur, vt filiis suis fideicommissi nomine teneatur. respondi, secundum ea quæ proponerentur, non existisse.

Interpretatio voluntatis pro fideicommisso.

- 16 **MATRE & VXORE HEREDIBUS INSTITUTIS, ITA CAUIT: A TE VXOR CARISSIMA PETO, NE QUID POST MORTEM TVAM FRATRIEVS TVIS RELINQVAS. HABES FILIOS SORORVM TVARVM, QVIBVS RELINQVAS. SCIS VNVM FRATREM TVVM FILIVM NOSTRVM OCCIDISSE, DVM EI RAPINAM^a FACIT. SED ET ALIVS MIHI DETERIORA FEERIT. QUARO CVM VXOR INTESTATA DECESSIT, & LEGITIMA EIVS HEREDITAS AD FRATREM PERTINEAT: AN^b SCORIS^b FILII FIDEICOMMISSVM AB EO PETERE POSSUNT, RESPONDI, POSSE DEFENDI FIDEICOMMISSVM DEBERI.**

^a Id est, rapinam, vel tunc illis fieri non parauit. Coll. lib. 2. c. 2. Cato c. 31. de re rusti. Itaque interpretatio, est iuriconsulimus doctissimus Valerius in libello de verborum ambiguatione, cuius interpretationem probat. Ita enim augetur facinus interf. Florii, qui etiam de se bene merentem interfecti: tamen si non ignorat grane quoque crimini videri, fideicommissum glimum occisum esse ab eo qui rapinam ei faciebat, id est bona eius rapinabat.

^b Coniungit. Titian. de mass. res. a.

Relicta testamento non iure facta debentur ex causa fideicommissi ob voluntatem testatoris.

- 17 **LVCIVS^b TITIVS HOC MEVM TESTAMENTVM SCRIPSI SINE VILLO IVRIS PERITO, RATIONEM ANIMI MEI POTIVS SECVTVS, QVAM NIMIAM ET MISERAM DILIGENTIAM. ET SIMINVS ALIQVID LEGITIME MINVSVE PERITEFFCERO, PRO IURE LEGITIMO HABERI DEBET HOMINIS SANI VOLVNTAS. deinde heredes instituit, quæsitum est, intestati eius bonorum possessione petita, an portiones adscriptæ ex causa fideicommissi peti possunt. respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.**

Epistola scripta a testatore quam vim habeat.

LXXXVIII. IDEM^a Libro quarto Responsorum^a

Testamento^c filium & vxorem suam heredes instituit; postea epistolam scripsisse dicitur, qua & quidquid in peculio habuit filius, ei donauit, & adiecit, ^d præcipua hæc eum, sui que iuris, & post mortem suam habere velle. quaro cum testamento significauerit, si quid ob signatum recepisset, id vice codicillorum valeret: epistula autem non sit ob signata; an quæ epistula continentur, ad filium pertineant. respondi, si fides epistolæ relicta constaret, deberi quæ in eam dare^e se vellet significauit.

^c Testator

^d sc. præcipua

^e valere

^f dari

Generalia verba ad tempus testamenti relicta ob coniecturam voluntatis

- 1 **Qui indiuisam cum fratre suorem habebat, filias suas heredes instituit, & ita cauit: PROPTER RES VNIVERSAS, QUÆ**

QVAE MIHI CVM ILLO FRATRE MEO PATRVO VESTRO COMMVNES SVNT, QVAS AESTIMATIONIS CONSTITERIT ESSE VNIVERSAS DVO MILIVM AVREORVM, FIDEI VESTRAE COMMITTO; VTI PRO PORTIONE VESTRA MILLE AVREOS A LVCRETIO PACATO PATRVO VESTRO ACCIPIATIS. huic testamento quinquennio supervixit, & abunde patrimonium reliquit. quaesitum est, an heredes Lucretij Pacati secundum verba suprascripta offerentes mille aureos, fideicommissum consequantur. respondi, secundum ea quae proponerentur, non facere voluntatem, ut uniuersa datis millenis aureis restituerentur. sed aestimationis, quae mortis tempore in rebus fuerat, oblationem debere fieri.

a mille

Conditio apposita in persona unius, in persona alterius communcti non videtur repetita.

Scio, quem heredi substituerat, ita legauit: SE IO, SI MIHI HERES NON ERIT, ET VXORI EIVS MARCELLAE ARGENTI LIBRAS QVINDECIM DARI VOLO. quaero cum Seius heres extiterit, an Marcellae legati dimidia portio debeatur. respondi, secundum ea quae proponerentur, deberi.

Communicatio bonorum ex causa fideicommissi.

Lucius Titius intestato moriturus, cum haberet uxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis haec verba inseruit: PERTINENTIAM VTEM ET CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. PRIMVM VTEM ROGO SIC INTER VOS AGATIS, VTI ME VIVO EGISTIS. ITAQVE ROGO VTI QUID QUID AVT EGO RELINQVERO, AVT QVOD VOS IPSAE HABETIS, COMMVNE VOBLIS SIT. filia intestati patris bonorum possessionem accepit. quaeritur, an aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex causa fideicommissi a filia matri deberetur, & quota. respondi, secundum ea quae proponerentur, dimidiam partem deberi; si modo vxor parata sit in commune bona sua conferre.

a aut vos ipsi

b. Quattuor filios aequis partibus instituit, & fundum per praecipionem singulis legauit. filij cum vniversa bona patris obligata essent, mutua accepta pecunia hereditario creditore soluerunt, & posteriori obligauerunt. qui cum ei debitum non solueretur, praedia uniuersa lege pignoris vni ex heredibus vendidit. quaeritur an cum iste filius ex causa emptionis ea possideat, fratribus & coheredibus fideicommissi portio esset: an vero ea praempta esset, cum communiter uniuersa sequenti creditori obligauerint. respondi, actionem quidem fideicom-

c mutua accepta pecuniam

deicommissi in personam competentem omnibus inuicē manere. non autem fideicommissum restituendū est ^a, nisi prius ^a esse debitum ab eis emptori, eidemque coheredi perfolueretur.

Dos onerata fideicommisso.

- 5 Filia fidei commissit in hæc verba: PETO A TE FILIA MEA, VT DOTALEM CAUTIONEM POST MORTEM MEAM MVTES, ET ITA RENOVES, VT FRATRES TVI DOTE M STIPVLARENTVR HOC CASV, VT SI SINE LIBERIS VNO PLVRIBVSVE IN MATRIMONIO MORIERIS, DOS AD EOS PERVENIAT. post mortem patris decessit maritus antequā renouaretur cautio dotalis: & postea alij nupta decessit nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus. quæsitū est, an Titius petitionē haberet rerum quæ in dotē ^b fuerant. ^b dote respondi, posse fideicommissum ab heredibus sororis peti, si per eam stetit quo minus dotem frater stipularetur.

Pluribus post eorum mortem simulrogatis, vno mortuo, aliis superstitibus statim competit fideicommissi petitio.

- 6 Filium & filiam heredem instituit, & libertis legata dedit, eorumque fidei commissit in hæc verba: A VOBIS PETO, VT QVIBQV D VOBIS LEGAVI ^c, CONTENTI ^d SITIS VIVENTES, VT POST VOS FILIIS MEIS RESTITVATIS. defuncta testatrix filia Mævia, libertus decessit, herede instituto patronæ ^d filio ex parte debita, ex altera extraneo. quæsitum est, an adita hereditate patronæ filius à coherede suo partem eorum, quæ ex testamento matris ad Mævium libertum peruenerant, petere potest. respondi, eius quod ei deberetur si hereditatem non adisset, partem à coherede petere posse.

Iusta ignorantia facit, vt valeat alienatio rei per fideicommissum relicta.

- 7 Maritus vxorem ex assc heredem instituit, cuius post mortem codicillos aperiri testator præcepit. prædium hereditariū vxor, infructuosum rationi suæ exiltimans, vendidit. emptor quarit, an retractari hæc venditio possit post mortem mulieris ab his quibus codicillis per fideicommissum hereditas data deprehenderetur: an verò solūm quantitas pretij ab herede vxoris fideicommissariis debeat. respondi, propter iustam ignorantiam tam mulieris quā emptoris, heredem mulieris, vt fundus apud emptorem remaneat, fideicommissario pretium dare debere.

LIBER

LIBER TRIGESIMVS SECVNDVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

Quis possit fideicommissum relinquere.

VLP IANVS ¶ libro primo. Fideicommissorum.

a Coniugel. 2. l. 6
leg. 1.
b obiectus su:

c relegatus.

d Sed et h

e sed valet fideicommissum, e. si alius quis reliquerit.

f In sume loci Alex.
ab Alexan. lib. 3.
cap. 5. C. l. Rhedi.
l. c. an. lib. 2. c. 48.
g Quas in insulas
deportandos in a. 7.
fideicommissarias referend. l. de perscriben-
dis cupan. Dant. d.
diffus. cap. 8.
h Imperator no-
rter

SINCERTVS^a QVIS SIT, captiuus sit, an à latrunculis obiectus^b: testamentum facere non potest. sed & si sui iuris sitignarus, put. t. que se per errorem, quia à latronibus captus est, seruum esse velut hoitium: vel legatus^c, qui^d nihil se à captiuo differre putat: non posse fideicommittere certum est. quia nec testari potest, qui an liceat sibi testari dubitat. Sed^d si filiusfamilias vel seruus fideicommissum reliquerit, non valet. si tamen manumissis decessisse proponantur, constanter dicemus, fideicommissum relictum videri, quasi nunc datum, cum mors ei contingit. videlicet si durauerit voluntas post manumissionem. haec utique nemo crederet in testamentis nos esse probaturos: quia nihil in testamento valet, quotiens ipsum testamentum non valet: sed^e si aliàs fideicommissum quis reliquerit. Hi quibus aqua & igni interdictum est, ¶ item deportati^f fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciendi ius habent, cum sint ΑΠΟΛΙΔΕΞ^f. Deportatos autem eos accipere debemus, quibus princeps^g insulas adnotauit, vel de quibus deportandis scripsit. ceterum prius quàm factū praefidis comprober, nondum amississe quis ciuitatem videtur, proinde si ante decessisset, ciuis decessisse videtur: & fideicommissum, quod ante reliquerat quàm sententiam pateretur, valebit. sed^h & si post sententiam, antequam Imperator^h comprober: valebit quod factum est. quia certum statum vsq; adhuc habuit. à praefectis verò praetorio, vel eo qui vice praefecti ex mandatis principis cognoscer, item à praefecto vrbs deportatos, quia ei quoque epistula Diui Seueri & Imperatoris nostri ius deportandi datum est, statim amittete ciuitatem. & ideo nec testamenti faciendi ius, nec fideicommittendi constat habere. Si quis plane in insulam deportatus codicillos ibi fecerit, & indulgentia Imperatoris restitutus isdem codicillis durantibus decesserit: potest defendi fideicommissum valere, si modo in eadem voluntate durauit.

Quia

Quis fideicommissum onerari possit.

- 4 Sciendum^a est autem eorum fidei committi {quem} posse, ad quos aliquid peruenturum est morte eius: vel dum eis datur, vel dum eis non adimitur. nec tantum proximi Vonorum possessoris, verum inferioris quoque fidei committere possumus, sed & eius qui nondum natus est, fidei committi posse^b si modò natus nobis successurus sit. Illud à cerè indubitatè dicitur, si quis intestatus decedens, ab eo qui primo gradu ei succedere potuit, fideicommissum reliquerit: si illo repudiante ad sequentem gradum deuoluta sit successio: eum fideicommissum nõ debere. & ita Imperator noster rescripsit. sed & si à patrono sit relictum, & aliquis ex liberis eius mortuo^b admissus sit ad bonorum possessionem: idem erit dicendum.

Non valet fideicommissum quod relinquitur à præterito.

II. GAIUS^c libro primo Fideicommissorum^d

- EX^e filio præterito, licet saus heres erit, fideicommissum relinqui non potest.

III. ULPIANVS^f libro primo Fideicommissorum^g

- SI mulier dotem stipulata fuerit, & accepto tulit marito in hoc dotem, ut fideicommissum det: dicendum est fideicommissum deberi. percepisse enim aliquid à muliere videtur. hæc ita, si mortis causa donatura mulier marito fecit acceptum. Sed & si mortis causa auxerit marito dotem, vel in matrimonium eius mortis causa redierit: potest dici fideicommissum ab eo deberi. Iulianus^h scribit, si seruus mihi legatus sit, eumq; manumittere rogatus sum, fideicommissum à me relinqui qui nõ possit: scilicet si purè rogetⁱ. nam si sub conditione, vel in diem: propter fructum medijs temporis posse me obligari, nec Iulianus dubitaret. Si rem quis debeat ex stipulatu ei^j
- 2 Qui rem legauerit, fidei committere^k eius non poterit: licet ex legato commodum sentire videatur, quòd dominium nanciscitur statim, nec expectat ex stipulatu adtionem. fortassis quis dicat & sumptum litis, quem sustineret si ex stipulatione litigaret, eum lucrari. sed nequaquam dicendum est huius fidei committi^l posse. Sed & si habenti tibi proprietatem, vsum fructum mortis causa cesserò: potest dici fideicommittere me posse. nec quemquam moueat, quòd vsusfructus solet morte extinguì. nã medijs potius temporis, quo uiuat qui donauit, commodum cogitemus^m. si autem pignus debitorisⁿ si uero mortis causa, & eius fidei commiserò: non potest valere fideicommissum.

IIII. PAVLVS^o libro quarto SENTENTIARUM^p

- A Patre vel domino relictum fideicommissum, si hereditas ei nõ quaratur, ab emancipato filio vel seruo manumisso

^a A quibus fideicommissum, vel legatum relinquitur potest, hic agitur. Qui legatum relinquitur ad l. 1. §. 1. hic. §. 1. de leg. 1. l. 1. §. 1. §. 1. de leg. 1.

^b mortuo eo

^c A filio

^d Hæc verba est in l. 1. §. 1. de leg. 1. §. 1. de leg. 1. §. 1. de leg. 1. §. 1. de leg. 1.

^e eius, cui

^f fidei committere me

^g cogitemus.
^h debitoris

utilibus actionibus postulatur. penes eos enim quaesita hereditatis emolumentum remanet.

V. VLP IANVS ¶ libro primo Fideicommissorum ¶

SI fuerit municipio legatum relictum ab his qui rempublicam gerunt, fideicommissum dari potest. Si quis non ab herede vel legatario, sed ab heredis vel legatarii herede fideicommissum reliquerit: hoc valere benignum est.

VI. PAVLVS ¶ libro primo Fideicommissorum ¶

SEd et si sic fideicommissum dedero ab herede meo, TE ROGO LVCITITI, VT AB HEREDE TVO PETAS DARI MAEVIIO DECEM AVREOS, utile erit fideicommissum: scilicet vt mortuo Titio ab herede eius peti possit. idque & Iulianus respondit. Sic autem fideicommissum dari non poterit, SI STICHVS SEII FACTVS IVSSV EIVS HEREDITATEM ADIERIT, ROGO DAT. quoniam qui fortuito, non iudicio testatoris consequitur hereditatem vel legatum, non debet onerari. nec recipiendum esse, vt cui nihil^a dederis, eum rogando obliges.

VII. VLP IANVS ¶ libro primo Fideicommissorum ¶

SI deportati seruo fideicommissum fuerit adscriptum, ad fiscum pertinere dicendum est. nisi si eum deportatus viuo testatore alienauerit, vel fuerit restitutus. tunc enim ad ipsum debebit pertinere. Si miles deportato fideicommissum reliquerit, verius est quod & Marcellus probat, capere^b eum posse.

Si quis creditori suo legauerit id quod debet, fideicommissum eius non poterit, nisi^c commodum aliquod ex legato consequatur. forte exceptionis timore^d, vel si quod^e in diem debitum fuit, vel sub conditionem^f.

VIII. PAVLVS ¶ libro primo Fideicommissorum ¶

SI legatarius, a quo fideicommissum datum est, petierit legatum: id tantum, quod per iudicem exegerit, prestare fideicommissario cogetur. vel si non exegerit, actione cedere. ad eum enim litis periculum spectare iniquum est, si non culpa legatarij lis perierit. Seruo heredis fideicommissum utiliter non relinquitur: nisi si fideius commiserit vt seruum manumittat. Cum ita petisset testator, vt quidquid ex bonis ad patrem peruenisset, filiae suae ita restitueret, vt eo amplius haberet, quam ex bonis patris habitura esset: Diuus Pius rescriptit, manifestum esse de eo tempore sensisse testatorem, quod post mortem patris futurum esset.

Heredes ab intestato succedentes verbis generalibus onerati fideicommissio.

VIIII. MAECIANVS ¶ libro primo Fideicommissorum ¶

SI ita fuerit fideicommissum relictum, AD QVEM CVMQVE EX TESTAMENTO MEO VEL AB INTESTATO,

† est

vt qui nihil

b credere: mudo sum est cavere, vt apparet ex l. 13. §. 1. sup. de mil. testamen. c nisi si d timore leuatur, e quid f conditione.

g actionem

TATO, vel ita, AD QVEM CVMQVE QVOQVO IVRE BONA MEA PERVENIANT: hac oratione & eius qui postea natus erit, in ve^a familiam venerit, & eius qui postea cognatus esse coeperit, fidei commissum videtur. eius quoq; quæ nondum nupta erit, sed postea, eo casu quo ex edicto ad uxorem bona mariti intestati solent pertinere.

X. VALENS^o libro secundo Fideicommissorum^o

S I tibi & ei qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legauero: non minuitur in tua persona legatum, si nemo venit.

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

XI. VLP IANVS libro secundo Fideicommissorum

Fideicommissa quocumque sermone relinqui possunt: non solum Latina vel Græca, sed etiam Punica vel Gallicana vel alterius cuiuscumque gentis^b. Quotiens quis exemplum testamenti præparat, & prius decedat quam testetur^c: non valent quasi ex codicillis quæ in exemplo scripta sunt: licet verba fideicommissi scriptura^d habeat. & ita Diuum Pium decessisse Mæcianus scribit. Si ita qui scripserit, ILLVM TIUI COMMENDO: Diuus Pius rescripsit fideicommissum non deberi. aliud est enim personam commendare, aliud voluntatem suam fideicommittentis heredibus insinuare. Cum esset quis rogatus restituere portionem accepta certa quantitate, responsum est, vltro petere ipsum fideicommissum ab herede posse, sed vtrum si volet, præcipiet^e, restituetque portionem: an verò & si noluerit, cogatur accepta^f quantitate portionem restituere, propria est deliberationis. & sanè cum quis rogatur accepta certa quantitate portionem restituere, duplex est fideicommissum: vnum, vt possit petere quantitatē paratam portione cedere: aliud, vt etsi non petet, tamen cogatur fideicommissario restituere parato præstare quantitatē. Si quis ita scripserit, SUFFICIUNT TIBI VINÆAE, VEL FUNDVS: fideicommissum est, quoniã & illud fideicommissum esse arbitramur, CONTENTVS ESTO ILLARE.

Fideicommissum collatum in voluntatem aut arbitrium heredis.

Sic fideicommissum relictum, NISI HERES MEVS NOLVERIT, ILLI DECEM DARI^o VOLO; quasi conditionale fideicommissum est: & primam voluntatem exigit. ideoque post primam voluntatem non erit arbitrium heredis^h dicendi noluisseⁱ. hoc autem * legatum * CVM VOLVERIT tractum habet; quamdiu viuat is à quo fideicommissum relictum est. verum si antequam dederit deceaserit, heres eius præstat, sed^o & si fideicommissarius antequam heres constituat, deceaserit: ad heredem suum nihil transfusisse videtur.

Pars v.

5 9

condi-

a hinc cam

b gentis lingua.

c testator: Reste est Flor.

d scripta habeant.

e percipiet, restituetque f accepta certa

g dare

h heredi i voluisse. Sequere Floren.

condicionale enim esse legatum, nemini dubium est: & pendente condicione legati videri decessisse fideicommissarium.

a Coniunge l. 24 de leg. 2.

Quamquam^a autem fideicommissum ita relictum non debeat, SI VOLVERIS: tamen si ita adscriptum fuerit, SI

b existimaueris, r

FVERIS ARBITRATUS, SI PVTABERIS, SI AESTI-

c fideicommissum

MAVERIS^b, SI VTILITATI FVERIT VISVM, vel

d & si

VIDEUITVR: debebitur. non enim plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, sed quasi viro bono commissum^c relictum.

e Restius est, si de-

Proinde si^d ita sit fideicommissum relictum, *SI FILI SI TE*^e

f meritum,

MERV ERIT: omnimodo fideicommissum debebitur. si modo

f cum metitum,

meritum, quasi apud virum bonum, collocare fideicommissarium potuit. & si ita sit, *SI TE NON OFFENDERIT:*

æque debebitur. nec poterit heres causari non esse meritum, si

alius vir Vonus & non infestus meritum potuit admittere.

Verba fideicommissi.

Hæc verba *TE FILI ROGO VT PRAEDIA QVAE*

AD TE PERVENERINT, PRO TVA DILIGENTIA

DILIGAS, ET CVRAM EORVM AGAS, VT POSSINT AD FILIOS TVOS PERVENIRE, licet nō satis

exprimunt fideicommissum, sed magis consilium quam necessitatē relinquēdi: tamen ea prædia in nepotibus post mortem patris eorum vim fideicommissi videntur continere.

Fideicommissum filio relictum.

Si filio à patre herede instituto fideicommissum relictum

fuerit: etsi Verbis non sit ita relictum, cum pater moreretur,

sed intellegi hoc possit: puta quia sic relictum est, vt relinquat filio, vel *VOLO EVM HABERE,* vel *VOLO AD*

EVM PERTINERE: defendetur in id tempus fideicommissum relictum, quo sui iuris filius efficitur.

Si cui ita fuerit fideicommissum relictum, *SIMORTE PATRIS SVI IURIS*

FVERIT EFFECTVS, & emancipatione sui iuris factus sit: non videri^g defecisse condicionem. sed & cum mors patri contingat, quasi existente condicione, ad fideicommissum admittetur.

g non videtur defecisse conditio.

De ademptione legati.

Si rem suam testator legauerit, eamque necessitate vrguēte

h Mæcianus putat fideicommissum

alienauerit: h fideicommissum peti posse, nisi probetur adimere ei testatorem voluisse. probationem autē **mutata** voluntateis ab heredibus exigendam. Ergo & si nomen quis debitoris exegerit, quod per fideicommissum reliquit: non tamen hoc animo, quasi vellet extinguere fideicommissum: poterit dici deberi. nisi fortè inter hæc interest. hic enim extinguitur ipsa constantiaⁱ debiti: ibi res durat tametsi alienata sit. cum tamen quidam nomen debitoris exegisset, & pro deposito pecuniam habuisset: putavi fideicommissi petitionem superesse.

i substantia

esse. maxime quia non ipse exegerat, sed debitor vltro pecuniam optulerat: quam offerente ipso non potuit (non) accipere. paulatim igitur admittemus, etsi ex hac parte pecuniæ rem comparauerit, quam non hoc animo exegit, vt fideicommissarium priuaret fideicommissio: posse adhuc fideicommissi petitionem superesse.

Quid legari possit.

12 Si quis illicitè ædificasset, id est hoc quod dirui constitutiones iubent: an fideicommissum relinquere ex eo quis possit, videamus. & puto posse. cum enim dirui necesse sit, nulla dū vitatio est, quin senatusconsultum impedimento non sit.

13 Si heres rogatus sit certam summam vsuris certis fænorari dare: vtile est fideicommissum. sed Mæcianus putat, non aliàs cogendum credere, quàm idonei caueatur. sed ego procliuor sum, vt putem cautionem non exigendam. Si seruo alieno militia relinquatur, an domino quærat legatum, quæritur. & aut scit seruum esse, & dico æstimatione deberi. aut ignorauit, & denegari fideicommissi persecutio debet. quia

14 si scisset seruum, non reliquisset. ex his apparet, cum per fideicommissum aliquid relinquitur: ipsum præstandū quod relictum est. cum verò ipsum præstari non potest, æstimationem esse præstandam.

a Non enim est idoneus habende militia seruus. Lab omni. infra, de re milit.

Voluntatis interpretatio pro herede.

15 Si quis decem alicui per fideicommissum reliquerit, & si perdidisset id quod testamento relictum est, rursus ei reliquerit: quærebatur an sequens fideicommissum valeat. vel an exigere heres debeat cautionem, salua fore decem, ne cogatur ad præstationem. & an si sapius perdidisset, sapius ei sarciretur fideicommissum. Diuus Pius rescripsit neque cautionem exigendam, & non amplius quàm semel postquam perdidisset præstandum. non enim onerandus est heres, vt in infinitum quotiens perdidisset, restituere ei tantundem debeat: sed vt per fideicommissum posterius duplicata eius^b legata videantur; nec amplius ad periculum heredis pertineant^c, si quid postea is consumpserit, exsoluto & posteriore fideicommissio.

*b ei legata
c pertineat.*

Spectanda voluntas in fideicommissis.

16 Item si quis certam quantitatem cui reliquerit, & addiderit, facilius hanc summam posse compensari, cum debitor sit fideicommissarius ex causa hereditatis Gaij Seij: nec velit ille hereditatem adire Gaij Seij, sed petat fideicommissum: Imperator noster contra voluntatem eum testantis petere fideicommissum rescripsit. cum in fideicommissis præcipuè spectanda seruandaque sit testatoris voluntas. Plerumq; euenit, multorū interesse id quod relinquitur: verum testatorem vni voluisse honorem habitum, & est hac sententia Marcelli

a sic enim verissimā. sic^a euenit vt interdum, si pluribus testator honorem habere voluit, & de pluribus sensit: quamuis vnum legatum sit, tamen ad persecutionem eius plures admittantur. vt puta si decem fuerunt eiusdem rei stipulandi, & heres vel fideicommissarius rogatus est, vt eis solueret. hic enim si omnium interest, & de omnibus sensit testator: fideicommissum relictum omnes petere potuerunt^b. sed vt in partem agēt, an in solidum, videamus. & credo, prout cuiusque interest, consequentur. vnus igitur qui occupat, agendo totum consequitur, ita vt caueat, defensu in aduersus ceteros fideicommissarios eum qui soluit: siue socij sunt, siue non. Interdum alterius nomen scribitur in testamento, alteri verò fideicommissi petitio vel legati competit. vt puta si fidei heredis committatur, vt ipse publicum^c pro Titio præstet. fideicommissum hoc vel legatum non publicanus petit, licet ei sit adscriptum. sed ipse petere poterit, pro quo legatum relictum est. multum autem interesse arbitror, cui[†] volet prospectum, cuiusque contemplatione testator fecerit. plerumque autem intellegendum est priuati causa hoc fecisse, licet emolumentum publicano quæatur.

Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum sit. vnumque¹⁹ etque heredem in solidum teneri Diuus Marcus & Lucius Verus Proculæ rescripserunt. tempus tamen coheredi præstiterunt, intra quod mittat ad opus faciendum: post quod solam Proculam voluerunt facere, imputaturam coheredi sumptum pro parte eius. ergo & in statua, & in seruitute, ceterisque quæ diuisionem non recipiunt, idem Diuus Marcus rescripsit. Siquis opus facere iussus, paratus sit pecuniam dare reipublicæ, vt ipsa faciat, cum testator per ipsum id fieri voluerit: non audietur. & ita Diuus Marcus rescripsit.

Incertæ voluntatis declaratio.

XII. VALENS^d libro primo Fideicommissorum[¶]

d Paulus. vel, Caius.

STICHVS LIBER ESTO, ET VT EVM HERES ARTIFICIUM DOCEAT, VNDE SE TVERI POSSIT, PETO. Pegasus inutile fideicommissum esse ait: quia genus artificij adiectum non esset. sed prætor aut arbiter ex voluntate defuncti & ætate & cōdicione & natura ingenioque eius cui relictum erit, statuet quod potissimum artificium heres docere eum sumptibus suis debeat.

XIII. MAECIANVS^s libro secundo Fideicommissorum[¶]

SI sic locutus erit testator, HERES MEVS ILLI FUNDVM DATO: SEIO HOC AMPLIVS DECEM: non erit dubitandum, quin Seius & fundi partem & decem ex testamento percipere debeat.

XIII. GAIUS [¶] libro primo Fideicommissorum

Non du Vium est, quin si vxori legatum sit, si non nupserit, idque alij restituere rogata sit: cogenda est si nupserit restituere. Heres quoque, cui iurisiurandi condicio remittitur, legatum & fideicommissum debet. Sed si a ^{sed est} cui legatum relictum est, vt alienam rem redimat, vel prestet: si redimere non possit, quod dominus non vendat, vel immo- dico pretio vendat: iustam æstimationem inferat^b.

b inferet.

XV. MAECIANVS [¶] libro secundo Fideicommissorum

Hæc res testatoris legata, quæ in profundo esse dicuntur, quandoque apparuerint, præstantur^d.

e Hæres testatoris legata,

XVI. POMPONIUS [¶] libro primo Fideicommissorum

Sæpe legatum plenius restituitur fideicommissario, quam esset relictum, veluti si alluione ager auctus esset, vel etiã insula nata^c.

d præstat. Inepid hic adnotarunt men- dicit esse Flor. dum non cogitant inilio legatum esse, hæc res, dicitur distinctionibus, non vna.

XVII. MAECIANVS [¶] libro secundo Fideicommissorum

Etiam ea quæ futura sunt, legari possunt: vt insula vel in mare vel in fluminibus enata. Seruitus quoque seruo prædium habenti rectè legatur.

e De insularum nati- fignitii ratione Plin. lib. 2. c. 87. & sequ.

f; vt in insula

Quo modo fideicommissum reuocetur.

XVIII. POMPONIUS [¶] libro primo Fideicommissorum

Si iure testamento factò fideicommissum tibi relinquero, deinde postea aliud fecero non iure, in quo fideicommissum relictum^g tibi, vel aliud quàm quod priore testamento, vel omnino non sit relictum: videndum est, mens mea hæc fuerit facientis postea testamentum, vt nolim ratumⁱ tibi sit priore testamento relictum: quia nuda voluntate fideicommissa infirmarentur, sed vix id optinere potest. fortassis ideo, quod ita demum à priore testamento velim recedi^k, si posterius valitum sit. & nunc ex posteriore testamento fideicommissum ei non debetur, etiam si Idem heredes vtroque testamento instituti ex priori exsisterint.

g. relinquam tibi,

h. an mens

i. ratum esse priore testamento tibi relictum:

k. recedere,

l. qui ex priore

Modus legato adiectus.

XVIII. VALENS [¶] libro quinto Fideicommissorum

Si tibi legatum est vel fideicommissum relictum, vti quid facias: etiam si non interest heredis id fieri, negandam tibi actionem, si non caueas heredi futurum quod defunctus voluit, Nerua & Atilicinus rectè putauerunt.

Eadem res duobus in solidum legata.

XX. VLPIANVS [¶] libro sexto Fideicommissorum

Si res mihi per fideicommissum relictã, eadem tibi legata vel per fideicommissum relictã sit, non comunicandi animo,

a ip'are
b. rāmen

sed vtrique in solidum: ambigendum non est, si alteri sit soluta, alterum nullū quidem ius in ipsam rem habere, sed actionem de pretio integram cum habere.

XXI. PAVLVS libro quarto Sententiarum^l

NVtu etiam relinquitur fideicommissum: dummodo is nutu relinquat, qui & loqui potest, nisi superueniens morbus ei impedimento sit. Fideicommissum relictū, & apud *eum* cui relictum est, ex causa lucratiua inuentum extingui placuit: nisi defunctus æstimationem quoque eius præstari voluit. Columnis ædium vel tignis per fideicommissum relictis, ea tantummodo amplissimus ordo præstari voluit, nulla æstimationis facta mentione, quæ sine domus iniuria auferri possunt.

Semper suprema voluntas potior est, modo certa sit, ac specialiter expressa.

c Hermogenes

XXII. HERMOGENIANVS libro quarto iuris Epitomarum^l

SI quis in principio testamēti adscripserit, CUI BIS LEGAVERO, SEMEL DEBERI VOLO, postea eodem testamēto vel codicillis sciens sæpe eidem legauerit: suprema voluntas potior habetur. nemo enim eam sibi potest legem dicere, vt à priorē ei recedere non liceat. Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit prioris voluntatis si Vi^c pænituissē, & voluissē vt legatarius plura legata accipiat. Miles, in eum ex militari delicto capitali dicta sententia, permittente eo in ipsa sententiā qui damnauit, sicut testamenti faciendi, ita fideicommissi relinquendi potestatem consequitur. Mortis damnū per fideicommissum serui relictī, antequā mora fiat, fideicommissarius solus patitur: licet alienus relinquatur.

XXIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum

EX imperfecto testamento legata vel fideicommissa Imperatorem vindicare, inuercundum^g est. decet enim tantæ maiestati, eas seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur.

XXIIII. NERATIUS libro secundo Responsorum^l

Creditori ita potest legari, ne indebitum ab eo repetere-
tur.

XXV. PAVLVS libro primo ad Neratium^l

ILLE AVT ILLE HERES SEIO CENTVM DATA. potest Seius ab vtro velit petere. Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quæstio.

XXVI. IDÉM libro secundo ad Neratium^l

IS qui fideicommissum debet, post moram non tantum fructus, sed etiam omnē damnus quo adfectus est fideicommissarius, præstare cogitur.

Legatum

f Contingit l. vlc. de testam. l. pen. de hered. insti.

g Impudens: non autem valde inuercundum, vt notat. Accur.

Quidam legunt vercundum, quæ lectio quoque cōuenit.

Aug. li. v. emend. ca. 3.

h Vnde Claudianus, in commune iu-

bes si quid, censē se reuendū: Primus ius

sa subi, tunc obser-

uandior aequi. Eius po-

pulus: nec ferre ve-

rat, cū viderit ipsum

Audierit parere sibi.

i ipsa soluta

k Terentius

l heres esto, &

Seio

Legatum filiae in testamento non reuocatur per legatum factum patri in codicillis.

XXVII. IDEM libro secundo De rectorum^l

PAula^a Callinico ex parte herede instituto, filiae eiusdem Iu^a Paulo Callima-
bentianae, cum in familia nupsisset, decem testamento le-
gavit. deinde post tempus codicillis factis, centum eidem Cal-
linico reliquerat, non adiecto *HOC AMPLIUS*. pronuntiavit
vtramque summam deberi. maximè cum in codicillis filiae
Callinici nihil legatum fuisset.

Benigna ademptionis interpretatio.

- 1 Pompeius^b Hermippus filium Hermippum ex dodran-
te, filiam Titianam ex quadrante heredes instituerat, & præ-
dia certa singulis prælegauerat. præterea si sine liberis Her-
mippus moreretur, aliam possessionem filiae dari iusserat.
post testamentum factis codicillis filiae certa prædia dederat:
eamque his contentam esse voluit pro omni hereditate & his
quæ in testamto relinquerat. Hermippi bona ad fiscum per-
uenerant. Titiana soror fideicommissum petebat. quæreba-
tur, vtrum pro hereditate tantum, an & pro his quæ post mor-
tem frater rogatus erat restituere, pater eam voluisset accipere
ea quæ codicillis relinquerat. mihi ab omni voluntate reces-
sum videbatur. placuit^c humanius interpretari, ea sola quæ
viuente fratre acceptura erat, adempta videri: non etiam quæ
post mortem eius relinquerat, si sine liberis decederit^d. & ita
pronuntiavit.

*Fidei commissum ipse heres debet, non debitor: quamuis
testator voluerit ex pecunia debita solui.*

- 2 Iulianus^e Seuerus decedens, iustitutis quibusdam heredi-
bus, alumno suo quinquaginta legauerat: eaque^f Iulio Mau-
ro colono suo ex pensionibus fundi debitis ab eo præstari vo-
luerat: eidemque^g Mauro quedam legauerat. cum de hereditate
fiscus quæstionem mouisset iussu procuratoris Maurus pecu-
niam fisco soluerat. postea heres scriptus optinuerat fiscum^h.
alumno autem mortuo heres eius fideicommissum ab herede
Mauri petebat. placuit Imperatori non videri eius fidei com-
missum, sed demonstratum vnde accipere posset. & ideo heresⁱ
Seueri hæc præstare debet^k.

XXVIII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum
Tertullianum^l

SI fidei meæ committatur, vt quod mihi relictum fuerit su-
pra quod^l capere possum, alij restituam: posse me id capere
constat.

Interpretatio verborum.

XXVIII. LABEO^a libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

^a Tabolenus libro secundo ex posterioribus Labeonis.

Qui concubinam habebat, ei vestem prioris concubinæ vrendam dederat. deinde ita legauit, *VESTEM QUAE EIVS CAUSA EMPTA, PARATA ESSET.* Cascellius, Trebatius negant ei deberi prioris concubinæ causâ parata, quia alia condicio esset in vxore. Labeo id non probat; quia in eiusmodi legato non ius vxorium^b sequendum, sed verborum interpretatiō esset faciendâ. idemque vel in filia vel in qualibet alia personâ iuris esset. Labeonis sententia vera est.

^b vxoris

In dubio sequimur quod minus est.

^c tantulam

Cum ita legatum esset, vt Titia vxor mea tantandem^c partem habeat, quantulam vnus heres: si non æquales partes essent heredum, Quintus Mucius & Gallus putabant maximam partem legatam esse: quia in maiore minor quoque inesset. Seruius, Ofilius, minimam: quia cum heres^d dare^d damnatus esset, in potestate eius esset, quam partem daret. Labeo hoc probat. idque verum est.

Verbum, peruenisse, intelligitur cum effectu.

Cum ita legatum esset, *QUANTA PECVNIA EX HEREDITATE TITII AD ME PERVENIT, TANTAM PECVNIAM HERES MEVS SEIAE^d DATO:* id legatum putat Labeo, quod acceptum in tabulis^e suis ex ea hereditate testator rettulisset. ceterum negat cauendum heredem à legatario, si quid fortè postea eius hereditatis nomine heres damnatus esset. ego contra puto: quia non potest videri peruenisse ad heredem, quod eius hereditatis nomine præstaturus esset. idem Alfenus Varus Seruio placuisse scribit. quod & verum est.

^d Seio
^e tabulas suas

An heres teneatur, euicta re legata.

Si heres tibi, seruo generaliter legato, Stichum tradiderit, isque à te euictus fuisset: posse te ex testamento agere Labeo scribit. quia non videtur heres dedisse quod ita dederat, vt habere non possis. & hoc verum puto. sed hoc amplius ait, debere te prius quàm iudicium accipiatur, denuntiare heredem si aliter feceris, agenti ex testamento opponetur tibi doli mali exceptio.

Oratio pluralis resoluitur in singularem.

SI STICHVS ET DAMA SERVI MEI IN POSTESTATE MEA ERVNT CVM MORIAR, TAM STICHVS ET DAMA LIBERI SVNTO, ET FVNDVM ILLVM SIBI HABENTO. si alterum ex his post testamentum factum dominus alienasset, vel manumississet: neutrum

trum liberum futurum Labeo putat. sed Tubero eum qui remansisset in potestate, liberum futurum, & legatum habiturum putat. Tuberonis sententiam voluntati defuncti magis puto conuenire.

Questio ex ambiguo.

XXX. IDEM libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

Qui quattuor pocula oleaginea habebat, ita legauit: *POCULA OLEAGINEA^a PARIA DVO.* respondi vnum par legatū esse: quia non ita esset, *BINA PARIA*: neque ita, *POCULORVM PARIA DVO.* idem & Trebatius.

Fruētibus legatis fundi conducti, quid debeat.

- 1 Qui hortos publicos à republica conductos habebat, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Aufidio legauerat: & heredem eam conductionem^b eorum hortorum ei dare damnauerat, sinereq; uti eum & frui. respondi, heredem teneri sinere frui. hoc amplius heredem mercedem quoq; hortorum reipublicæ præstaturum. Cum testamento scriptum esset, *STIPNO SERVO MEO HERES QVINQVE DATO. ET SI STICHVS HEREDI MEO^c BIENNIVM SERVIERIT, LIBER ESTO:* post biennium legatum deberi existimo. quia in id tempus & libertas & legatū referri deberet^d. quod & Trebatius respondit. Si fundum mihi vendere certo pretio dānatus es, nullum fructum eius rei ea venditione excipere^e tibi liberum erit. quia id pretium ad totam causam fundi pertinet.

^b conditionem. *Parum referri vno modo legat, ut & Accus. adinstaur.*

^c per biennium

^d debent.

^e recipere

Interpretatio pro herede.

- 4 Qui fundum mandatu meo in locietate^f mihi & sibi emerat, deinde eum finibus diuiserat, & prius quam mihi traderet, ita eum tibi legauerat: *FVNDVM MEVM HELIDO.* negavi amplius partem^g deberi: quia verisimile non esset, ita testatum esse patremfamilias, ut mandati heres eius damna-

^f locietatem

^g parte illi deberi:

Interpretatio verborum.

- 5 *VXORI MEAE DVM CVM FILIO MEO CAPVAE ERIT, HERES MEVS DVGENTA DATO,* filius à matre migravit. si ambo Capuæ habitassent, legatum matri debitu iri putavi: quamuis vnà non habitassent. sin autem in aliud municipium transissent, vnus anni tantum modo debitu iri, quo vnà habitassent quantumlibet tempore, Trebatius ait. videamus, an his verbis *DVM CVM FILIO CAPVAE ERIT* non condicio significetur, sed ea scriptura pro superua^h Quo^b debet haberi. quod non probo. sin autem per mulierem moraⁱ non est, quo minus cum filio habitet^k: legata ei deberi.

^h pro superuacua debeat
ⁱ factum non
^k habitare

De re aliena legata.

Si ædes alienas vt dares damnatus sis, neque eas vlla condi- 6
tione emere possis, æstimare iudicem oportere Ateius scribit,
quanti ædes sint, vt pretio soluto heres liberetur. idémq; iuris
est, etsi potuisses emere, non emereres.

a est cõn

Aedibus legatis quid debeat.

XXXI. IDEM libro primo Pithanorum à Paulo
epitomatorum

b supra solum

SI cui ædes legatae sint, is omne habebit id ædificiũ, quod^b
solum earum ædium erit. Paulus: hoc tunc demum falsum
est, cum dominus ædium binarum aliquid conclauē, quod^d
supra concamarationem alterarum ædium esset, in vsum al-
terarum conuertit, atque ita his vsus fuerit. namque eo modo
alteris ædibus id accedet, alteris decedet.

c aliquid
d quod & supra
concamarationem

Prælegata non veniunt in substitutione vulgari.

XXXII. SCAEVOLA libro quattodecimo Dige-
storum

SExtiam^c filiam ex quadrante, ex reliquis Seium & Mar-
cium^f sororis filios scripsit heredēs. Sextiam substituit Mar-
cio, & Marcium Sextia. dedit autem per præceptionem Mar-
cio certas species. Marcius partem hereditatis, ex qua scriptus
erat, omisit. & eo intestato defuncto bona eius ad fratrem
legitimum Seium de Bolura sunt. quæsitum est, an Sextia ex
substitutione etiam hæc quæ prælegata Marcio erant, iure sub-
stitutionis à legitimo heredē defuncti sibi vindicare possit.
respondit^g, secundum ea quæ proponerentur, Sextiam in lega-
tis quæ Marcio data sunt substitutam non esse.

e Sextiam
f Marcium

g respondit,

Quæstio facti: ad quam non videtur Scævola respondere.

XXXIII. IDEM libro quattodecimo Dige-
storum

Vxor suæ inter cetera ita legauit, ET DOMVS EAM PAR-
TEM, IN QVA MORARI CONSVEBIMVS. quæsi-
tum est, cum tam testamenti faciendi tempore quàm mortis
totam domum in vsu habuerit. nec quicquã ex ea locatum:
an ea tãtummodo videtur legasse cubacula, in quibus dormi-
re consueuerat^h. respondit, eam omnem partem, in qua mo-
rari cum familia sua consueuisset.

h consueuerant

Interpretatio verborum.

Vxori suæ inter cetera ita legauit, Vxorimeae Quid
quid vñ vñ dedi, donavi, vsibusve eius
comparavi; concedi volo: quæro, an quod post
testamentum factum ei donatum est, id quoque concessum
videatur. respondit verbaⁱ, quæ proponerentur, nihil pro fu-
turo tempore significare.

i secundum verba

Cum Seius pro vxore centum aureos creditori soluerit, &
orna-

ornamentum pignori positum fuerit, postea autem testamento facti uxori suae legauit quidquid ad eum, inue stipulatum eius concessit, & hoc amplius videnos aureos annuos. quaesitum est, an hos centum aureos heredes viri ab uxore, vel ab heredibus eius reperant. respondit, si donationis causa creditori soluisset: teneri heredes ex causa fideicommissi, si reperant: atque etiam petentes exceptione summoueri. quod praesumptum esse debet, nisi contrarium ab herede approbetur.

a id esse
b heredibus pro-
betur.

Nomine legato continentur etiam usura.

XXXIIII. IDEM libro sextodecimo Digestorum

Nomen debitoris in haec verba legauit, TITIO HOC AMPLIUS DARI VOLO DECEM AVREOS, QUOS MIHI HEREDES GAII SEII DEBENT, ADVERSUS QUOS EI ACTIONEM MANDARI VOLO, EIQUE EORUNDEM PIGNORA TRADI. quaero utrum heredes decem dare debeant, an in omne debitum, hoc est in usuras debeant mandare. respondit, videri vniuersam eius nominis obligationem legatam. Item quaero cum ignorante matrefamilias, actores in prouincia adiectis sorti usuris, decem stipulati sint: an ex causa fideicommissi supra scripti etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat. respondit, pertinere.

Species, in qua spectatur tempus testamenti propter fraudem legatarij.

Filio ex parte herede scripto praeeptionem dedit inter cetera his verbis. TITIO FILIO MEO NOMINA EX KALENDARIO, QUAE ELEGERIT FILIUS MEVS SIBI, VIGINTI DARE DAMNAS SVNTO SINE DOLO MALO. eidem filio viuus omnium rerum suarum administrationem permisit. qui post testamentum factum ante mortem patris annos decem, quibus procurabat patri, contra veterem consuetudinem patris, qua calendarium exercebatur, novos debitores ampliarum pecuniarum fecit. & in priores, quos pater exiguarum fortunarum habebat, maius creditum conrulit, ad hoc, ut viginti nominibus propè omnis substantia Kalendarij esset. quaesitum est, an huic filio eorum nominum, quae ipse fecit, praeeptio permittenda est. respondit, ex his electionem habere, quae testamenti tempore testator in Kalendario habuit.

e Sunt qui putent
verba filius meus
glossam esse, idque
ex Accursij scriptis
ad hunc locum liquet
recitat fuisse in Ac-
cursiano Codice desep-
derantur.
d annis.

Is, cui legata est hereditas, onus subit eris alieni: quatenus id testator voluit.

Vni ex heredibus per praeeptionem reliquit ea quae ex patrimonio viri sui Aretonis ei supererant. eiusque fideicommissit, haec eadem restituere pronepoti, cum erit annis sedecim, in quibus

bus hæc verba adiecit. ITEM ROGO VTI RELIQUVM AES ALIENVM, QVOD EX BONIS ARETONIS DEBETVR, OMNIBVS CREDITORIBVS EX REDITIBVS EORVM BONORVM SOLVAS, REDDAS, SATIS QVE FACIAS. quæsitum est, ^{an} si probauerit heres non sufficere redditum bonorum ad totius debiti exsolutionem, nihilo minus tamen ipse debet adgnoscerè onus æris alieni. respondit manifeste proponi, ex re ditibus bonorū eorū iustum æs alienum exsoluere, non de proprio.

Quod de mutuo dictum est, pertinet ad omne æs alienum propter voluntatem testatoris.

Pater filio & filia heredibus institutis, cum singulis certa prædia & Kalendaria prælegasset, ita cauit, A TE AVTEM FILI CARISSIME [¶] PETO [¶], QVE CVM QVE LEGAVI, PRAESTARI VOLO. ET SI QUID EVENERIT AERIS ALIENI, SI QVOD IN TEMPVS PROMVTVO ACCEPERAM, ET DEBVERO, A TE SOLVI VOLO: VT QVOD SORORI TVAE RELIQVI, INTEGRVM AD EAM PRETINEAT. quæsitum est an quod ex quacumque causa debuit pater, à filio sit præstandum. respondit, posse filiam ex fideicommissò consequi vt legetur ^a, quo magis integrum, quod testator dedisset, ad eam peruenisset ^b.

Rei legatæ, quæ desit posse præstari post moram heredis, debetur æstimatio cum accessionibus.

XXXV. IDEM [¶] libro septimodecimo Digestorum [¶]

^a releuaretur, ^b perueniret.

^c Tribum emi, vt in lit. anti. dicebant, c. monacho in tribum vel milisiam a quo dato cooptabatur. c. 7. in. c. de proxi. sacri. scri. c. Con. filii. nouella. 57. c. 97. Vide quoque Ali. lib. 1. parer. c. 16.

Patronus liberto statim tribum ^c emi petierat. libertus diu morā ab herede patroni passus est, & decedens heredē reliquit clarissimum virum. quæsitum est, an tribus æstimatio heredi eius debeat. respondit deberi. Idem quæsitum est, an & comoda & principales liberalitates, quas libertus ex eadem tribu vsq; in diem mortis suæ consecutus fuisse, si ei ea tribus secundum voluntatem patroni sui tunc comparata esset: an verò vsuræ æstimationis heredi eius debeantur. respondi, quidquid ipse consecutus esset, id ad heredem suum transmittere.

Falsa demonstratio non nocet legato.

^d Sempronius ita legauit, SEMPRONIUS ^d SVMITO PRAEDIA EA ^c OMNIA, QVAE SVNT VSQVE AD PRAEDIVM QVOD VOCATVR GAAS, ^f FINIBVS GALATIAE SVB CVRA VILICI ^b PRIMI, ITA VT HAEC OMNIA INSTRVCTA SVNT. quæsitum est, cū in eodem confinio prædiorum vnum sit prædium non ^h Galatiae, sed Cappadociae finibus, sub cura tamen eiusdem vilici:

an

^d Sempronius
^e mea
^f in finibus
^g vilici

^h in Galatia

an etiam id prædium cum cæteris ad Sempronium pertineat.
 2 respondit, & hoc deberi. Libertis quos nominauerat, ita legauit, FVNDVM TREBATIANVM, QVI EST IN REGIONE ATELLATA^a: ITEM FVNDVM SATRIANVM^b, QVI EST IN REGIONE NIPHANA CVM TABERNA DARI VOLO. quæsitum est, cum inter fundos, quo supra legauit, sit quidem fundus vocabulo Satrianus, in regione tamen Niphana nõ sit: an ex causa fideicommissi libertis debeat. respondit, si nullus esset Satrianus in regione Niphana, & de eo sensisse testatorem certum sit, qui alibi esset: nõ idcirco^c minus deberi, quia^c in regione designanda lapsus esset.

^a Arelatia:

^b Sarranium.

^c quamuis

Legato usu balnei videntur legata omnia necessaria ad balneum.

3 Codicillis confirmatis ita cauit: TIBVRTIBVS MVNICIPIBVS MEIS, AMANTISSIMIS QVE^d: SCITIS BALINEVM IVLIANVM IVNCTVM DOMVI MEAE, ITA VT PVBLICE SVMPTV HEREDVM MEORVM ET DILIGENTIA DECEM MENSIBVS TOTIVS ANNI PRAEBEATUR GRATIS. quæsitum est, an & sumptus refectioibus necessarios heredes præstare debeant. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri testatorē^e e & super super calefactionis & præbitionis onus, de his quoque sensisse, qui ad cottidianam tutelam pertineant, quibus balnear aut instruuntur, aut denique inter solitas cessationum vices parari purgarique, vt habiles ad laBandum fierent, sint solitæ.

^d amantissimis, quos scitis. sequere Flor. In alijs, quod scitis balneum, &c. legitur.

^e & super

XXXVI. Apud SCAEVOLAM libro octauodecimo Digestorum CLAVDIVS notat

Nec fideicommissa ab intestato data debentur ab eo, cuius de inofficioso testamēto cõstitisset. quia crederetur quasi furiosus testamentum facere non potuisse. ideoque nec aliud quid pertinens ad suprema eius iudicia valet.

Qui mihi rem meam legat, frustra me onerat fideicommissis.

XXXVII. SCAEVOLA^h libro octauodecimo Digestorum

CVM quis decedens Seia matri fundum, qui proprius matris erat, legauerat, ab ea^f petierat, vt eundem cum moretetur, Flauia Albina coniugi suæ restitueret. post mortem testatoris mater apud magistratum professa est, nihil se aduersus voluntatem filij sui facturam: paratamque esse^g fundum Flauia Alvinæ tradere, si sibi annua bina præstarentur reddituum nomine. sed neque possessionem tradidit, neque annua bina accepit. quæsitum est, an iure fundum alij vendere possit.

^f eo. Restat est Flor.

^g esse fundum

respon-

respondit, si de legati iure fideique commissi quaeretur: secundum ea quæ proponerentur, nec valuisse quod matri suæ legatur^a: neque onus fideicommissi processisse, si modò nihil præterea^b mater cepisset.

Ademptio legati.

Qui testamento heredem scripserat, Mævio ducenta legauit, & fidei eius commisit vt centum daret Glaucæ^c Tyche, Elpidi autem quinquaginta. postea Mæuius volentè testatore litteras emisit ad eas, secundum voluntatem testatoris^d restitutorum. postea testator fecit codicillos, quibus & hæc præcepit, vt præter hos codicillos si quid aliud prolatum esset, nõ valeat. quæsitum est, an Mæuius qui ducenta accepit, quia mutauit voluntatem de ea epistula testator, à mulieribus conueniri ex causa fideicommissi^e possit. respondit, secundum ea quæ proponuntur, frustra Mæuium conueniri, siue ducenta siue prædium pro his accepit. Sciam & Mæuium liberos^f suos æquis partibus heredes scripsit. Mævio substituit Sempronium pupillum suum. deinde codicillos per fideicommissum confirmauit, quibus ita caBit: **LVCIVS TITIVS SE-
IAE HEREDI SVAE, QVAM PRÒ PARTE DIMIDIA
INSTITVI, SALVTEM, MAEVIUM LIBERTVM ME-
VM, QVEM IN TESTAMENTO PRO PARTE DIMI-
DIA HEREDEM INSTITVI, EAM PARTEM HE-
REDITATIS VETO ACCIPERE, CVIUS IN LO-
CVM PARTEMVE EIVS PVBLIVM SEMPRO-
NIVM DOMINVM MEVM HEREDEM ESSE VO-
LO: & Mævio, ad quem hereditatis portionem noluit per-
uenire, cum hoc elogio fideicommissum reliquit. MAEVI-
O LIBERTO MEQ DE ME NIHIL MERITO DARI
VOLO LAGYNOS^f VINI VETVSTI CENTVM
QVINQVAGINTA. quæsitum est, cum voluntas testatoris
hæc fuerit, vt omnimodo perueniat portio hereditatis ad Sem-
pronium pupillum: an fideicommissum ex verbis superscriptis
valere intellegatur. & à quo Sempronius petere possit, cū ad
certam personam codicillo scripserit. respondit, posse fideicom-
missum à Mævio peti.**

*Donatio obligato potest imponi onus fideicommissi,
tanquam debitori.*

Pater emancipato filio bona sua vniuersa exceptis duobus
serbis non mortis causa donauit, & stipulatus est à filio in
hæc verba: **QVAE TVI MANCIPIA, QVAE QVE PRAE-
DIA DONATIONIS CAUSA TRADIDI, CESSI,
PER TE NON FIERI DOLO VE MALO, NEQVE
PER EVM AD QVEM EA RES PERTINEBIT, QVO
MINVS**

a legabat:

b postea

c Glaucæ Tyche,
Elpidi:

d se restitutorum.

e non possit: siue
ad ea, siue de verbis
negationem, eadē sin-
tentia remanet.

f lagynos

MINVS EA MANCIPIA, QVAEQVE EX HIS AD-
GNATA ERVNT, EAQVE PRAEDIA CVM INSTRV-
MENTO, CVM EGO VOLAM, VEL CVM MORIE-
RIS, QVAEQVE EORVM EXSTABVNT, NEQVE
DOLO MALO AVT FRAYDE FACTOVE TVO,
EIVSQVE AD QVEM EA RES PERTINEBIT, ^{a ita in} IN
RERVN NATVRA, AVT IN POTESTATE ESSE
DESISSENT: SI VIVAM, MIHI, AVT CVI EGO VO-
LAM, REDDANTVR, RESTITVANTVR. STIPVLA-
TVS EST LVCIVS TITIVS PATER, SPOPONDIT
LVCIVS TITIVS FILIVS. Idem pater decedens, epistu-
lam fideicommissariam ad filium suum scripsit in haec verba:
LVCIO TITIO FILIO SVO SALVTEM. CERTVS
DE TVA PIETATE FIDEI TVAE COMMITTO, VTI
DES PRAESTES ILLI ET ILLI CERTAM PECV-
NIAM. ET LVCRIONEM ^b SERVVM MEVM LIBE-
RVM ESSE VOLO. ^b *Lustrionem*
quaesitum est, cu filius patris nec bo-
norum possessionem acceperit, nec ei heres extiterit: an ex epi-
stula fideicommissa & libertatem praestare debeat. respondit, et si
neque hereditatem adisset, neque bonorum possessionem pe-
tisset, & nihil ex hereditate possideret: tamen nihil ^c minus &
ex stipulatu ab heredibus patris, & fideicommissio ab his quo-
rum interest, quasi debitorem conveniri posse. maximè post
constitutionem Diui Pii, quæ hoc induxit.

*Qui stipulatur dotem sibi reddi mandato mulieris, potest
onerari fideicommissio.*

- 4 Nuptura, duobus filiis ^d suis quos ex priorè marito habe-
bat, mandavit ut viginti, quæ doti dabat, stipularentur in om-
nem casum quo solvi posset matrimonium. ut etiam alterutri
ex his tota dos solvatur. constante matrimonio vno ex filiis
mortuo, vxor per epistulam petit à superstitè filio; uti quan-
doque partem dimidiam dumtaxat dotis exigeret, & ea con-
tentus erit ^d. alteram autem partem apud maritum eius remane-
re concedat. ^d *cas.*
quaesitum est, postea in matrimonio muliere
defuncta, an maritus, si de tota dote conveniatur à filio, doli
mali exceptione se tueri possit. & an vltro ^e ex causa fideicom-
missi actio ei competat, ut de parte obligationis accepto ei fe-
ratur. respondit, & exceptionem vtilem fore, & vltro ex fidei-
commissio peti posse. Idem quaerit, an de reliqua dimidia par-
te mandati actio utilis sit heredibus mulieris aduersus filium
eius. respondit, secundum ea quæ proponerentur, maximè post
litteras ad filium scriptas, non fore vtilem. Claudius: quonia
in his expressit, ut contentus esset partis ^f dimidiæ dotis. qui-
bus verbis satis fideicommissum filio relinqui placuit. ^f *parte dimidia.*

Confessio debiti facta in testamento, si testator iurauit vel iurasse se dicit, probationem inducit.

• *Alc. lib. 4. diffun. cap. 12.*

• *παρὰ καθήκην τῆ θύου*

• *ἀποδοῖ κατὰ γένους*

d habeant,

• *credendum esse scripturæ.*

f in negotiis

g *Alciar. lib. 2. gatermiss.*

Codicillis^a ita scripsit, ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΥΠΟ ΤΕΤΑΓΜΕΝΑ ΚΥΡΙΑ ΕΙΝΑΙ. ΜΑΣΙΜΩ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΜΟΥ ΔΗΝΑΡΙΑ ΜΥΡΙΑ ΠΕΝΤΑΚΙΣΧΙΛΙΑ, Α ΤΙΝΑ ΕΛΛΑΒΟΝ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ^b ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΙΟΥΔΙΟΥ ΜΑΣΙΜΟΥ, ΙΝΑ ΑΥΤΩ ΑΝΔΡΩΘΕΝΤΙ ΑΠΟΔΕΩ^c: ΑΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΥΝ ΤΟΚΩ ΤΡΙΣ ΜΥΡΙΑ, ΑΠΟΔΟΘΗΝΑΙ ΑΥΤΩ ΒΟΥΛΟΜΑΙ. ΟΥΤΩ ΓΑΡ ΤΩ ΘΕΙΩ ΑΥΤΟΥ ΩΜΟΣΑ. *quæsitum est, an ad depositam pecuniam petendam sufficientia verba codicillorum, cum hanc solam nec aliam ullam probationem habeat^d. respondi, ex his quæ proponerentur, scilicet cum iurandum dedisse super hoc testator adfirmavit, credenda^e est scriptura.*

Confessio facta in fraudem legis non valet.

Titia honestissima femina cum^f negotiis suis opera Callimachi semper vteretur, qui ex testamento capere non poterat, testamento facto manu sua ita cauit: ΤΙΤΙΑ^g ΔΙΕΘΕΜΗΝ ΚΑΙ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΔΟΘΗΝΑΙ ΚΑΛΛΙΜΑΧΩ ΜΙΣΘΟΥ ΧΑΡΙΝ ΔΗΝΑΡΙΑ ΜΥΡΙΑ. *quæro an hæc pecunia ex causa mercedis ab heredibus Titiaë exigi possit. respondi, non idcirco quod scriptum est, exigi posse in fraudem legis relictum.*

Dictio, siue, non inducit restrictionem: simile de dictione, seu.

h suas omnes

Ex his verbis testamenti, ΟΜΝΙΒΥΣ QVOS QVASVE⁷ MANVMISI MANVMISERAM SIVE HIS TABVLIS SIVE QVIBVSCVMQVE ALIIS, FILIOS FILIASVE SVOS^h ΟΜΝΕΣ CONCEDI VOLO: *quæsitum est, an his quos viuus manumisisset, debeatur filij respondit, his quoque, quos quæsvæ ante testamentum factum manumisisset, filios filiasve ex causa fideicommissi prætari oportere.*

Alienatio prohibita.

XXXVIII. IDEM || libro nonodecimo Digestorum^l

i instituerat, &

Pater filium heredemⁱ prædia alienare seu pignori ponere prohibuerat: sed conseruari liberis ex iustis nuptiis, & ceteris cognatis fideicommisserat. filius prædia, quæ pater obligata reliquerat, dimisso hereditario creditore nummis noui creditoris, à priorè in sequentū creditore pignoris hypothecaë nomine transtulit. *quæsitum est, an pignus rectè contractum esset. respondit, secundum ea quæ proponerentur, rectè contractum. Idem quæsit, cum filius prædia hæreditaria, vt dimit-*

- dimitteret hereditarios creditores, distraxisset: an emptores, qui fideicommissum ignorauerunt, bene emerint. respondi, secundum ea quae proponerentur, recte contractum, si non erat aliud in hereditate unde debitum exsoluisset^a. Duobus^b libertis Sticho & Erote heredibus institutis ita cauit, FVNDVM CORNELIANVM DE NOMINE MEORVM EXIRE VETO. vnus ex heredibus Stichus ancillam^d Arescufam testamento liberam esse iussit, eique^c partem suam fundi legauit. quæro an Eros & ceteri conliberti Stichi ex causa fideicommissi eius fundi partem ab herede Stichi petere possint.
- 2 respondit, non contineri. Filiam suam heredem scripserat, & ita cauerat, VETO AVTEM AEDIFICIVM DE NOMINE MEO EXIRE: SED AD VERNAS MEOS, QVOS HOC TESTAMENTO NOMINAVI, PERTINERE VOLO. quaesitum est, defuncta herede & legatariis vernis, an ad vnum libertum qui remansit, totum fideicommissum pertineret. respondit, ad eum qui ex vernis superesset, secundum ea quae proponerentur, virilem partem pertinere.
- 3 Fundum^f a filio, quoad vixerit, vetuit vendari, donari, pignerari, & hæc verba adiecit: QVOD SI ADVERSVS VOLVNTATEM MEAM FACERE VOLVERIT, FVNDVM TITIANVM AD FISCVM PERTINERE. ITA ENIM FIET, VT FVNDVS TITIANVS DE NOMINE VESTRO^g NVMQVAM EXEAT. quaesitum est, cum viuis filius eum fundum secundum voluntatem patris retinuerit: an defuncto eo, non ad heredes scriptos a filio, sed ad eos qui de familia sunt pertineat. respondit, hoc ex voluntate defuncti colligi posse, filium quoad videret, alienare vel pignerare non posse. testamenti autem factionem & in eo fundo in extraneos etiam heredes habiturum. Iulius Agrippa primipilaris testamento suo cauit, ne vlllo modo reliquias eius, & praedium suburbanum, aut domum maiorem heres eius pigneraret^h, aut vlllo modo alienaret. filia eius heres scripta heredem reliquit filiam suam neptem primipilaris, quæ easdem res diu possedit, & decedens extraneos instituit heredes. quaesitum est, an ea prædia extraneus heres haberet: an verò ad Iuliam dominamⁱ, quæ habuit patruum maiorem Iulium Agrippam, pertineret. respondi, cum hoc nudum præceptum est^k: nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredes pertinerent. Quindecim libertis quos nominauerat prædiolum cum taberna legauerat, & adiecerat hæc verba: SI IIVQE EOS HABERE POSSIDERE VOLO EA LEGET CONDICIONE, NE QVIS EORVM PARTEM SVAM VENDERE, DONAREVE, ALIVDVE QVID FACERE ALII VELIT. QVOD SI ADVERSVS EA QVID
- Patris v. § I FACTVM

a exolveret.
 b *Coniunge l. 107. de condi. & demissio*
 c meo
 d (scilicet Arescufam)
 e eademque

f Fundum Titianum

g nostro

h pigneraret;

i dominam;

k esset

FACTVM ERIT, TVNC EAS PORTIONES PRAEDIVMVE CVM TABERNA AD REMPVBLICAM TVSCVLANORVM PERTINERE VOLO. quidam ex his libertis vendiderunt partes suas duobus conlibertis suis ex eodem corpore. emptores autem defuncti Gaium Seium extraneum heredem reliquerunt. quæsitum est, partes quæ venierunt, vtrum ad Gaium Seium, an ad superstites collivertos suos, qui partes suas non vendiderunt, pertinerent. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ad Gaium Seium pertinere. Idem quæsiit, an partes venditæ ad rempublicam Tusculanorum pertinerent. respondi, non pertinere. Claudius: quia non possidentis persona; qui nunc extraneus est, respicienda est: sed emptorum, qui secundum voluntatē defunctæ ex illis fuerunt, quibus permiserat testatrix veniendari. nec condicio existitit dati fideicommissi^a Tusculanis.

a rempublicæ Tusculanorum

Fideicommissum deficiens remanet penes legatarium.

b Tusculanus fidei eius, cui duo milia solidorum legasset, commisit in hæc verba. c huius

Fidei^b commisit eius, cui duo milia legavit, in hæc verba: **6**
A TE PETRONI PETO, VTI EA DVO MILIA SOLIDORVM REDDAS COLLEGIO CVIVSDAM TEMPLI. quæsitum est, cum id collegium postea dissolutum sit, vtrum legatum ad Petronium pertineat: an verò apud heredem remanere debeat. respondit Petroni iure petere. vti que si per eum non stetit, parere defuncti voluntati.

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

d pater
e adiecerat:

Mater^d filios heredes scripserat, & adiecit^e: **7**
PRAEDIA QVAE AD EOS EX BONIS MEIS PERVENTVRA SVNT, NVLLA EX CAUSA ABALIENENT, SED CONSERVENT SVCCESIONI SVAE, DEQVE EA RE INVICEM SIUI CAVERENT^f. ex his verbis quæsitum est, an prædia per fideicommissum relicta videantur. respondit, nihil de fideicommissio proponi. Ex parte di
8
midia heredi instituto per præceptionem fundum legavit, & ab eo ita petit: PETO VTI VELIS COHEREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIANO MEO, QVEM HOC AMPLIVS TE PRAECIPERE IVSSI, CLODIVM VERVM NEPOTEM MEVM COGNATVM TVVM. quæsitum est, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti debeat. respondit deberi.

f caueant.

XXXVIII. IDEM^h libro vicesimo Digestorum^h

g & scio

PAMPHILO LIBERTO HOC AMPLIVS QVAM CODICILLIS RELIQVI, DARI VOLO CENTVM. ^g SCIO OMNIA, QVAE TUI PAMPHILE RELINQVO, AD FILIOS MEOS PERVENTVRA: CVM AFFECTIONEM TVAM CIRCA EOS BENE PERSPECTAM HABEO^h. quæro, an verbis supra scriptis

h habeam.

ptis Pamphili^a fideicommissit, vt post mortem filiis defuncti centum restituat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri quidem, quantum ad verba testatoris pertinet, fidei commissum Pamphili^b, vt centum restitueret. sed cum sententiam defuncti à liberto decipi satis inhumanum est, centum ei relictos^c filiis testatoris, debere restitui. quia in simili specie & Imperator noster Diuus Marcus hoc constituit.

Propositum est, non habentem liberos nec cognatos in discrimine vitæ constitutum per infirmitatem, arcessitis^d amicis, Gaio Scio contubernali dixisse, quod vellet ei relinquere prædia quæ nominasset; eaque dicta in testationem Gaio Seium redegisse, etiam ipso testatore interrogato an ea dixisset, & responso eius tali ΜΑΛΙΣΤΑ^e inserto. quæsitum est, an prædia quæ destinata erant, ex causa fideicommissi ad Gaio Seium pertinerent. respondit super hoc nec dubitandum esse, quin fideicommissum valet.

Renocato legato videtur renocatum onus legato appositum.

2 Duas filias æquis ex partibus heredes fecerat: alteri fundum prælegauerat, & ab ea petierat vt sorori suæ viginti daret. ab eadem filia petit, vt partem dimidiam fundi eidem sorori restitueret. quæsitum est an viginti præstari^h non deberent. respondit non esse præstanda.

Gratuus præstare fideicommissum, tenetur ad illud in solidum: licet tam ipse quam alius cum eo succedat defuncto, alio iure quam defunctus crederet: sed in eadem portione.

X L. I D E M^h libro vicefimo primo Digestorum^h

Post emancipationem patris suscepta, à patruo vt legitimo herede petierat, vt partem hereditatis à Bunculo suo daret, & agros duos. ad vtrumque autem vt proximum cognatum successio eius pertinuit per bonorum possessionem. quæsitum est, cum in parte hereditatis fideicommissum non constiterit, quam suo iure per bonorum possessionem à Bunculo habiturus est: an nihilo minus in partem^g agrorum consistat, vt Titius partes agrorum duas, id est vnam quam suo iure per bonorum possessionem habeat, alteram vero partem ex causa fideicommissi petere debeat. respondit posse petere. Idem quæsiit, si ab eodem patruo fideicommissum^h aliis quoque dederit: vtrum in solidum, an vero pro parte ab eo præstanda sint. respondit, in solidum præstari. Seiam

ex dodrante, Mæuiumⁱ ex quadrante instituit heredes. fidei Seia commisit in hæc verba. A T E P E T O, T V A E Q V E F I D E I C O M M I T T O, ^k Q V I D Q V I D E X H E R E D I T A T E M E A A D T E P E R V E N E R I T, R E S T I T V A S F I L I O T V O R E T E N T I S T I B I H O R T I S M E I S. quæsitum est, cum generali capite fideicommississet,

§ r ij

quisquis

a Pamphilo

b Pamphilo,

c relicta

d arcessitis

e vox cum verbo illa. Sic. *μάλιστα*, omnia ne & aperte affirmatiua non sit, quæ sionis causam dedit: cuius rei ignorantiam suspicet hic hestius Lufon ad l. serui supra de l. 1. de l. 1. 3. παρτ. 1. 23.

f quod eam

g parte

h fideicommissum

i Mæuiam

k vt quicquid

a præstaret quod-
cunque

b Seia

quisquis heres esset de omnibus vt præstarent^a quod cuique legasset, præstari fieri iussisset: an cum dodrantem hereditatis restituerit, hortos in assem vindicare Seia^b debet. respondit, etiam coheredis fidei commissum videri, vt quadrantem quem in his hortis haberet Seia redderet.

Interpretatio voluntatis.

XLI. IDEM^b libro vicefimo secundo Digestorum¹

Vxor & filium communem heredes instituit, & vxoris fidei commisit in hæc verba: PETO A TE DOMINA VXOR, NE EX FVNDO TITIANO PARTEM TIBI VINDICES, CVM SCIAS ME VNIVERSAM EMPTIONEM EIVS FVNDI PECISSE: SED BENEFICIO AFFECTIIONIS ET PIETATIS QVAM TIBI DEBVI, EANDEM EMPTIONEM, CVM NUMMIS MEIS COMPARASSEM, TECVM COMMVNICASSE. quæsitum est, an eum fundum in solidum filij esse voluerit. respondit, eum de quo quæreretur, perinde ratione in fundo haberi voluisse, ac si vniuersus hereditarius esset: vt pro dimidia parte & vxor & filius agrum vt hereditarium habeant.

*Non est verisimile testatorem grauare heredem
voluisse duplici præstatione.*

In testamento ita scriptum fuit, DOMVM MEAM CVM HORTO APPLICITO LIBERTIS MEIS CONCEDI VOLO. & alio capite, FORTVNIO LIBERTO MEO EX DOMV MEA QVAM LIBERTIS^c DEDI, DIAETAM IN QVA HABITABAM, ITEM CELLARIVM VNCTVM EIDEM DIAETAE AB HEREDE MEO CONCEDI VOLO. quæsitum est, an heres testatoris oneratus videatur in præstando legato Fortunio, quamuis^d domus vniuersa libertis sit prelegata. respondit, non esse oneratum.

e libertis meis

d cum

Coniectura voluntatis.

Codicillis confirmatis ita cavit, OMNIBVS AVTEM² LIBERTIS MEIS, ET QVOS VIVVS ET QVOS HIS CODICILLIS MANVMISI, VEL POSTEA MANVMISERO: CONTVBERNALES SVAS ITEM FILIOS FILIAS LEGO, NISI SI QVOS QVASVE AD VXOREM MEAM TESTAMENTO PERTINERE VOLVI, VEL EI NOMINATIM LEGAVI, LEGAVERO. idem postea^e perit ad heredes suos, vt regionem Vmbriæ, Tusciæ, Piceno^f coheredes^g vxori suæ remittuerent cum omnibus quæ ibi erunt, & mancipiis rusticis vel vrbans, & auctoribus, exceptis manumisis. quæsitum est cum Eros & Stichus serui in diem vite testatoris in Vmbria

e postea epistola
f in Piceno
g coheredi

in Piceno actum administrauerint, sint autem Damae, quem testator vivus manumiserat, filij naturales: vtrum eidem Damae ex verbis codicilli ab heredibus praestandi sint: an vero ad Seiam uxorem ex verbis epistulae pertineant. respondit, ex codicillis ad patrem eos naturalem pietatis intuitu pertinere.

Generi per speciem derogatur.

- 3 Felicissimo & Felicissimae, quibus libertatem dederat, fundum Gargilianum legauit cum caesa. & alio capite Titio filio, quem ex parte quarta heredem scripserat, praelegauerat in haec verba, TITI FILI HOC AMPLIUS DE MEDIO SUMITO LEGATA MEA, QVAE MIHI TAM PATER TVVS PRAESENS, QVAM COELIVS^a IVSTVS^a FRATER PATRIS RELIQUERVNT. quaesitum est, cum fundus Gargilianus testatrici à marito eius, id est à patre Titij filij legatus sit^b, cui fundus ex causa fideicommissi debeatur: vtrum Titio filio tantum, an Felicissimo & Felicissimae, an tribus, respondit, non esse verisimile eam quae nihil aliud Felicissimo & Felicissimae, nisi haec^c quae specialiter, legauit: ad filium, cui & hereditatis suae partem reliquit, legatum generali sermone^c transferre voluisse.

^a Coelius

^b & ita Titio quoque filio legatus videatur.

^c Semper enim species generi derogat, & legatum speciale detrahit generale: non id est, cum vni seruus, aut vni capio seruorum legatus est: hic enim optare potest quae necunquam voluerit, etiam cum qui alteri nominatus est legatus. l. si dominus, supr. de leg. 1.

Verba referuntur ad tempus testamenti.

- 4 Testamento pueros ita legauerat, PVBLIO MAEVIODOMINULO MEO AB HEREDIBVS MEIS DARI VOLO PVEROS QVINQVE EX MEIS, DVMT AXAT INTRA ANNOS SEPTEM. post annos complures quam fecit testamentum, moritur. quaesitum est, cuius aetatis Maevio mancipia debeantur: vtrumne quae testamenti facti tempore intra septe n annos fuerunt, an quae mortis tempore intra eam aetate inueniantur. respondit, eam videri aetate designatam, quae esset, cum à testatore relinquerentur^d.

Filiorum appellatione continentur nepotes.

^d relinqueretur.

- 5 Concubinae inter cetera his verbis legauerat, FVNDVM IN APPIA CVM VILICO SVO ET CONTVBERNALIBVS ET FILIIS DARI VOLO. quaesitum est, an nepotes quoque vilici, & contubernalis eius testator ad concubinam pertinere voluit. Respondit, nihil proponi cur non deberentur.

^e Angu. lib. 3. em. 10. c. 2. ubi dicit quoque legendum esse supra §. codicillis contubernales sunt, non contubernales suos.

Interpretatio verborum.

- 6 Legauerat per fideicommissum Mauius ita, ET QVID QVID IN PATRIA GADIBVS POSSIDEO. quaesitum est, an si quam suburbanam adiacentem possessionem haberet, haec quoque ex causa fideicommissi Mauius debeatur. respondit, posse ad hanc quoque verborum significationem extendi. Item quaesitum est, calendarij, quod in patria sua vel intra

fines eius defunctus exercuit, instrumenta in domo, quam in patria sua habebat, reliquit. an id quoque Calendarium propter verba supra scripta Mæuii ex causa fideicommissi deberetur. respondit, non deberi. Item quaesitum est, an pecunia quæ in arca domi Gadibus inuenta esset, vel ex diuersis nominibus exacta, & ibi deposita: ex fideicommissio debeatur. respondit, supra responsum.

Ex legatoreuocato, vel cui renuntiatum est, nihil petitur.

Testamento, quo filium & vxorem heredes instituerat, 7
 filiæ per fideicommissum centum, cum in familia nuberet, legauit: & adiecit ita. FIDEI TVÆ FILIA COMMITTO, VT GVM^a IN FAMILIA NVBAS, ET QVOTIENS CVMQVE NVBES, PATIARIS EX DOTE TVA QVAM DABIS, PARTEM DIMIDIAM STIPVLARI FRATRÈM TVVM ET SEIAM MATREM TVAM PRO PARTIBVS DIMIDIIS DARI SIBI, SI IN MATRIMONIO EIVS, CUI NVBES, SIVE DIVORTIO FACTO, PRIVS QVAM DOS TVA REDDATVR EOVE NOMINE SATISFACTVM ERIT, MORIERIS NVLLO FILIO FILIAVE EX EO RELICTO. pater virginem filiam nuptum collocavit, eiusque nomine dotem dedit: & post diuortium eandem recepit, & alij in matrimonium cum dote dedit, & si iulatus est cā^b dotem sibi aut filiæ suæ reddi. manente filia in matrimonio secundo mortuus est eodem testamento relicto. ei que heredes existerunt filius & vxor. postea marito defuncto puella dote recepta nupsit alij presentibus & consentientibus fratre & matre, quæ^b etiam dotem eius auxit. & neuter eorum stipulati sunt dotem. mox matri filius & filia heredes existerunt. deinde in matrimonio filia decessit marito herede relicto: quaesitum est, cū puella non ex causa legati pecuniam in dotē ab heredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfamilias facta dotem recipere berat: an heres eius ex causa fideicommissi fratri defunctæ^c teneatur in eā pecuniam, quā percipere posset, si dotem stipulatus esset. respondit, secundū ea quæ proponerentur, non teneri.

Nemo cogitur adoptare ex causa fideicommissi.

¶ Eius heres, vel legatarius rogatus est vt quædam adoptet, 8
 his verbis adiectis, SI ALIAS^d FECERIT, EX HERES ESTO, vel PER DAT^e LEGATVM. quaesitum est, si non adoptauerit, an ei qui adoptatus non est actio quædam ex fideicommissio competit. respondit fideicommissum, quo quis rogatur vt adoptet, ratum non esse.

De facto quod diuisionem recipit.

AGRI PLAGAM, QVÆ EST IN REGIONE 9
 ILLA,

a cui

b quæ &

c defuncti

d si aliter
 e perditu

ILLA, MAEVIUS PYBLIO ET GAIUS TRANSCRIBUI VOLO, PRETIO FACTO VIRI HONI ARBITRATV, ET HEREDITATI ILLATO, DVPLAE EVICTIONE EXPROMISSA RELIQUIS HEREDIBVS, ITA VT SVE POENA CENTVM PROMITTANT EAM AGRY PLAGAM, PARTEMVE EIVS AD SEIAM POSTEROSVE EIVS NON PERVENTVRAM QVAQVA RATIONE. quæsitum est an legatum valeat, cum Publius emere velit, Gaius nolit. respondit, eum, qui fideicommissum præstari si V i velit, posse partem dimidiam eius agri qui legatus est petere, quamuis alter persequi^a a profequi nolit. Item quæsitum est, cautio quæ interponi debeat secundum voluntatem, pro quota parte cuique heredum præstanda sit. respondit, pro ea portione quæ ex fideicommissio præstatur.

Partus rei legate.

- 10 Sorori legavit homines quos nominavit testamento, cuiusque fidei commisit, vt eadem mancipia filiis suis cum obiret restitueret. quæsitum est, adgnata ex his an defuncti filij^b heredibus restituenda sint post mortem legatarie, an remaneant † ad heredes eius. respondit, † ea quæ postea adgnata essent, † apud verbis fideicommissi non contineri.

Pater debitor filie quo animo dotem ei det, videndum est.

- 11 Pater naturalis filie suæ ex testamento mariti eius fideicommissi debitor, cum ea mulier alij nuberet, non mandatu mulieris dotem marito eius dedit, & sibi reddi eam stipulatus est, si sine liberis filia moreretur. mulier filiam suscepit. quæsitum est an fideicommissum à patre exigere possit. respondit, si nec ratam habuisset dotem datam, superesse fideicommissi petitionem. Idem^c quæsit, an si pater accepto facere stipulationem velit, mulieri persecutio fideicommissorum^d deneganda sit. respondit, supra responsum. eumque patrem, de quo quæreretur, si ita dedisset vt mulier ratum haberet, posse condicere.

Restitutio fideicommissi facta ante diem, alij non præiudicat.

- 12 Seium^e maritum scripsit heredem, eique substituit Appiam alumnam, fidei quæ heredis commisit, vt post mortem suam hereditatem eidem alumne restitueret. aut si quid ante contigisset alumne, tunc Valeriano fratris filio restitueret eandem hereditatem. quæsitum est, si Seius viuus, qui aliquid ad eum ex hereditate peruenisset, alumne restituisset: an secundum voluntatem defunctæ id fecisse videretur: præsertim cum hæc eide^f substituta esset. respondit, si viuo Seio Appia decedisset: non esse liberatum à fideicommissio Valeriano relicto.

Rogatus restituere, cum uolet post mortem rogatus uidetur.

Scauola respondit, cum heres scriptus rogatus esset, cum **13**
 a esse compellendū uolet, alij restituere hereditatem: interim non est^a compellen-
 dus ad fideicommissum. Claudius: post mortem^b enim^c utrique
 creditur datum.

Fideicommissum statim praestandum.

Heredis scripti fidei commiserat, ut Scia uxori vniuersam **14**
 restituere hereditatem. & uxoris fidei commisit in hæc verba:
 A TE SCIA PETO, UT QUID QUID AD TE EX
 b quiz
 c & à qua
 HEREDITATE MEA PERVENERIT: EXCEPTIS
 HIS^d SI^e QVA^b TIBI SVpra LEGAui, RELIQVVM
 OMNE REDDAS RESTITVAS MAEVIÆ INFAN-
 TI DVLCISSIMAE. ^c A QVA SCIA SATIS EXIGI
 VETO: CVM SCIAM, EAM POTIVS REM AVCTV-
 RAM, QVAM DETRIMENTO. FVTVRAM. quæsitum
 est, an statim Mæuia fideicommissum à Scia petere possit. re-
 spondit, nihil proponi cur non possit.

*Is cui cura monumenti committitur, ad expensas in
 solidum non tenetur.*

XLII. IDEM^f libro trigesimo tertio Digestorum^g

TItius heredes instituit Seiam uxorem ex parte duodeci-
 ma, Mæuiam ex reliquis partibus. & de montium
 quod sibi exstrui volebat, ita caBit: CORPVS MEVM
 VXORI MÆAE VOLO TRADI SEPELIENDVM IN
 FVND0 ILLO, ET MONVMENTVM EXTRVIVS-
 QUE AD QVADRIGENTOS AVREOS. quero cum in
 duodecima parte non amplius quàm centum quinquaginta
 aurei ex bonis mariti ad uxorem perueniant: an hac scriptura
 ab ea sola monumentum sibi testator exstrui voluerit. respon-
 di, ab vtraque herede monumentum pro hereditariis portio-
 nibus instruendum^c.

d extreundum

Arbitrium boni viri.

XLIII. CELSVS^h libro quintodecimo Digestorumⁱ

e Coniungit l. fiso-
 cietatem. pro facis.
 f & ait,
 g Hæc pertinet l. que
 est sup. de iur. dot.
 SI filia^e pater dotem arbitrato tutorum dari iussisset, Tibe-
 ro perinde hoc habendum ait, ac si viri boni arbitrato lega-
 tum sit. Labeo quærit, quemadmodum apparet, quantam do-
 tem cuiusque filia^e boni viri arbitrato constitui oportet. ^f ait,
 id non esse difficile ex dignitate^g, ex facultatibus, ex numero
 liberorum testamentum facientis aestimare.

XLIIII. POMPONIVS^h libro secundo ad Sabi-
 numⁱ

SI fundus legatus sit cum hi: quæ ibi erunt: quæ ad tempus
 sibi sunt, non videtur legata: & ideo pecuniæ quæ fæneran-
 di causa ibi fuerunt, non sunt legata.

Vxoris

Vxoris causa paratum quid sit.

XLV. VLP IANVS ¶ libro vicenſimo ſecundo ad Sabinum¶

HOc legatum VXORIS CAUSA PARATA generale eſt, & continet tam veſtem quàm argentum, aurum, ornamenta^a, ceteraque quæ vxoris gratia parantur. ſed quæ videantur vxoris cauſa parari? Sabinus libris ad Vitellium ita ſcripſit: quod in uſu frequentiſſimè verſatur, vt in legatis vxoris adſciatur, quòd eius cauſa parata^b ſint, hanc interpretationem optinuit quod magis vxoris ¶ cauſa^a, quàm communis promiſcuique uſus cauſa paratum foret. neque intereſſe uſum eſt, ante ductam vxorem id pat. ¶ familias parauiſſet, an poſtea. an etiam ex his rebus, quibus ipſe vti ſoleret, vxori aliquod adſignauiffet: dum id mulieris uſibus propriè adtributum eſſet.

XLVI. PAVLVVS ¶ libro ſecundo ad Vitellium¶

EA^c tamen adiectione legatum aliàs exiguius aliàs plenius eſſiciat. augetur, cum ſic ſcriptum eſt, *QVÆ QVE EIVS CAUSA PARATA SVNT.* id enim ſignificat, & ſi quid præter ea quæ dicta ſunt, eius cauſa paratum eſt. minuitur, detracta coniunctione^d: quia ex omnibus ſupra comprehenſis ea ſola definiuntur, quæ eius cauſa parata ſunt.

XLVII. VLP IANVS ¶ libro vicenſimo ſecundo ad Sabinum¶

SI quid earum rerum ante comparaBit, quàm vxorem duxit, ſi id ei vt vteretur tradidit: perinde eſt, quaſi poſtea parauiffet. ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quæ eius cauſa empta, comparata^e, quæque retenta ſunt. in quibus etiam quæ prioris vxoris, quæque filia, neptis, vel nurus fuerunt, continètur. Inter emptum & paratum quid intereſt, quæritur. & reſponſum eſt, in empto paratum ineſſe. in parato non continuo emptum contineri. veluti ſi quis quæ prioris vxoris cauſa emiſſet, poſteriori vxori tradidiſſet, eas res eum poſterioris vxoris cauſa parauiffet, non emiſſe conſtat. ideoque quamuis maritus poſterioris vxoris cauſa nihil emerit, tamen tradendo quæ prior habuerit^f, eius cauſa parata ſunt: & ſi ei adſignata non ſunt, legato cedunt. at quæ prioris vxoris cauſa parata ſunt, ita poſteriori debentur, ſi ei adſignata ſint. quia non eſt ita de poſteriore vxore cogitatum, cum compararentur^g.

XLVIII. PAVLVVS ¶ libro quarto ad Sabinum¶

NAm ne id quidem quod traditum eſt, ſi poſtea ademptum ſit, legato cedet.

XLVIII. VLP IANVS ¶ libro vicesimo secundo ad Sabinum[¶]

Item legato continentur mancipia, puta lecticarij qui so-
lam matremfamilias portabant. item iumenta, vel lectica,
vel sella, vel burdones^a. item mancipia alia: puellæ fortassis,
quas^b sibi comatas mulieres exornant. sed & si fortè virilia ei
quædam donauerit, quodammodo eius causa parata videbun-
tur. proinde & si quædam promiscui vsus sint, solitus tamen
fuerit ab ea quasi vsus^c mutuari: dicendum erit, ipsius causa
videri parata. Item interest, ipsius causa parata sint ei lega-
ta, an ipsius causa empta. paratis enim omnia continentur,
quæ ipsius vsibus fuerunt destinata^d. empta verò ea sola, quæ
propter eam empta^e fecit maritus. vnde non continebuntur
emptis solis legatis, quæ alia ratione paterfamilias adquisita
ei destinauit. vtroq; autem legato, continebuntur & quæ ma-
ritus emi mandauerat, vel quæ emerat, necdum autem^f ei ad-
signauerat, adsignaturus si viuisset^g. Parui autem^h refert, vxori,
an concubinæ quis leget quæ eius causa empta parataⁱ
sunt: sanè enim nisi dignitate nihil interest. Si vxori aurum²
quod eius causa paratum est legatum sit, & postea sit confla-
tum, materia tamen maneat: ea ei debetur. sed vt legatum va-
leat, mortis tempore vxorem esse debere Proculus scribit: &
verum est. separatio enim dissoluit legatum. Hoc legatum³
& filio & filiaë relinqui potest *QUAE EIVS GRATIA PA-
RATA SVNT: & seruo seruaëque. & continebuntur quæ
ipsi sunt adtributa vel destinata.*

*Interpretatio verborum.*L. IDEM ¶ libro vicesimo tertio ad Sabinum[¶]

Cum filiofamilias ita legatur, *CUM IS IN TUTELAM
SVAM PERVENERIT*: pubertatis tempus significa-
tur. & sanè si impuberi filiofamilias legatum sit, plerumque
fentiendum est quod Sabinus ait, vt nō & paterfamilias fiat:
sed vt pubes. ceterum si mater, quæ suspectam habuit mariti
à quo diuorterat vitam, filio suo quamuis impuberi leget: non
videtur sensisse de eo tempore quo pubes^k est: sed^l eo quo &
pubes & paterfamilias est. nam & si pubes fuit, multo magis
dicemus de paterfamilias eam sensisse. ac *si* dixisset, *IN
SVAM TUTELAM ET IN SVAM POTESTATEM.*
Quòd si quis paterfamilias impuberi leget, cum suæ tutelaë
sit: de pubertate sensit, interdum & de viginti quinque annis,
si mens testantis appareat. nam si iam^m puberi, minori tamen
viginti quinque annis legauit: procul du Vio anni viginti quin-
que erunt præstituti. Item si furioso vel prodigo vel ei cui
prætor ex causa curatorem dedit, ita sit legatum: puto & de
eo sensum casu quo curæⁿ & tutela liberetur.

Ex

^a Burdones sunt, qui
ux equo & asina
giguntur.

^b quæ scilicet co-
mant mulieres, &
exornant. alij legunt
comataz.
^c vsu

^d designata. emptis
verò
^e eius fecit

^f tamen
^g viuisset.
^h etiam
ⁱ paratiuo

^k impubes
^l de eo quo

^m ita

ⁿ cura & tutela
liberetur.

Ex his & huiusmodi apparet voluntatis quæstionem Sabinum interpretatum. & utique non dubitaret, si puberi, & multo magis maiori viginti quinque annis ita sit legatum: de sua potestate testatorem sensisse. sic autem hæc scriptura varia est, & voluntatis habet quæstionem: ut^a illa quoque, si quis ita scripserit, CVM SVI IVRIS FVERIT FACTVS. nam aliter aliàs accipiatur. & plerumque potestatis^b liberationem continet, plerumque pubertatem, vel vicessimum quintum annum. ego quidem & si quis iam puberi, minori tamen viginti quinque annis sic legauerit, CVM AD PVBERTATEM PERBENERIT: puero de^c ætate cum sensisse, quæ caret in integrum restitutione. Idem^d & si quis CVM SVAE AETATIS FVERIT FACTVS, *vel LEGITIMAE AETATIS*: utrum de pubertate, an de viginti quinque annis sensum^e sit, disputari de voluntate potest. non minus quàm si ita adscripserit, CVM IVSTAE AETATIS SIT FACTVS, vel CVM MATURAE AETATIS, vel CVM AD OLIVERIT.

L. I. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SI filia familias ita legatum sit, CVM IN FVTELAM SVAM PERVENERIT: tunc debetur, cum viripotens facta fuerit.

De libris legatis.

L. II. VLPIANVS libro vicelimo quarto ad Sabinum

LIBRORUM appellations cõtinentur omnia volumina: siue in charta, siue in membrana sint, siue in quavis alia materia. sed & si in philyra, aut in tiliis, ut nonnulli conficiunt, aut in quo alio corio: idem erit dicendũ. quòd si in codicibus sint membranis, vel chartaceis, vel etiam eVoreis, vel alterius materiae, vel in ceratis codicillis: an debeantur videamus. & Gaius Cassius scribit deberi & membranas libris legatis. consequenter igitur cetera quoque debebuntur, si non aduersatur voluntas testatoris. Si cui centum libri sint legati, centum volumina ei dabimus. non centum quæ quis ingenio suo meritus est, Qui ad libri scripturam sufficerent. ut puta cum haberet Homerum totum in vno volumine, non quadraginta octo libros computamus. sed vnũ Homeri volumẽ pro libro accipiendũ est. Si Homeri corpus sit legatum, & nõ sit plenum: quantæcumque partes hodie inueniantur, debentur. Libris autem legatis bibliothecas non contineri Sabinus scribit. idem & Cassius. ait enim membranas, quæ scriptæ sint, contineri, deinde adiecit neque armaria neque scrinia neque cetera, in quibus libri conduntur, deberi. Quod tamen Cassius de membranarum puris scripsit, verum est. nam nec chartæ puræ debentur libris legatis: nec chartis legatis libri debe

ave & illa

b potestas

c dees

d item & si

e scripserit,

f sit, vel

g In hũc locũ Alex. ab Alex. lib. 2. Gen. n. d. c. cap. 30.

h quò magis ad libri

i vniuersum k Rhapsodia. Ita vero vocatur singuli Homeri libri. 2. quòd rã

l. 1. autem hanc locũ emendat August. lib. 4. c. 2. d. 1. rior autem est Floro l. c. contineri legatis libris. m non puris

debebuntur. nisi fortè & hic nos vserit voluntas. vtputa si quis fortè chartas sic reliquerit, **CHARTAS MEAS VNIVERSAS**, qui nihil aliud quàm liros habebat, studiosus seu dioso. nemo enim dubitabit libros deberi. nam & in vſu plerique libros chartas appellant. Quid ergo, si quis chartas legauerit puras membranæ non continebuntur. neque ceteræ ad scribendum materiæ. sed nec cœpri scribi libri. Vnde nõ malè quæritur si libri legati sint, an contineantur nondum perscripti. & non puto contineri. non magis quàm vestis appellatione nondum detexta continetur. sed perscripti libri nondum malleati^b vel ornati continebuntur. proinde & nondum conglutinati, vel emendati continebuntur. sed & membranæ nondum confusæ continebuntur. Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratum, neque chartæ nondum perfectæ continebuntur. Sed si bibliothecam legauerit, vtrum armarium solum vel armaria continebuntur. an verò libri quoque contineantur, quæritur. & eleganter Nerua ait, int. resse^d id quod testator senserit. nam & locum significari^d bibliothecam eo, e aliàs armarium, sicuti dicimus eboram bibliothecam emit: aliàs libros, sicuti dicimus bibliothecam emisse. Quod igitur scribit Sabinus, libros bibliothecam nõ sequi, non per omnia verum est. nam interdum armaria quoque debentur quæ plerique bibliothecas appellant. Planè si mihi proponas adhærentia esse mēbro^f armaria, vel ad Vixar sine dubio non debebūt, cum ædificij portio sint. Quod in bibliotheca tractauimus, idem Pomponius libro sexto ex Sabino in dactyliothe^gca legata tractat. & ait anulos quoque contineri, non solum thecam quæ anulorum causa parata sit. hoc autem ex eo coniectat, quod ita proponitur quis legasse, **DACTYLIOTHECAM MEAM, ET SI QVOS PRAETEREA ANVLOS HABEO.** & ita Labeonem quoq; existimasse ait. Sunt tamē quædam, quæ omnimodo^h legatum sequuntur. vt lectum legatum contineat & fulstra. & armariis & vculis^k claustra & claues cedunt.

a nondum detextam. sed
b id est, iam ligati.
c punicati: qui feruntur libri malleabantur, antequam confusentur, id quod videmus nostro ætate fieri: malleati dicebantur. Quod sequitur Col. m. lib. ii. ca. 19. Nebriſſi. in lexico Iur. ciuil.
e quid d significare bibliothecam,
& aliàs

f membro domus

g Dactyliothe^gca verbo videtur Plin. lib. 37. nat. histo. cap. 1. & Mart. lib. 11. de gramm. de Casino loquens.

h omnino
i fulcrum
k loculis

LIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum^l

ARgento legato constat arculas ad legatarium non pertinere. Item anulis legatis dactyliothe^gcæ non cedunt.

Hoc amplius, quid significet.

LIIII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum

SI purè tibi legauero, deinde postea scripsero ita, **HOC AMPLIVS SI NAVIS EX ASIA VENERIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO:** verius est eo verbo **AMPLIVS** superiora repeti. sicuti dicimus, **LVCIVS TITVS**

TIVS

TIVS PLEVI QVINA MILIA DEDIT, HOC AMPLIVS SEIVS VISCERATIONEM: ^a quina quoq; milia Seium dedisse intellegimus. & TITIVS ACCEPIT QVINQVE, SEIVS HOC AMPLIVS FVNDVM: Scitū quinque quoque cepisse intellegimus.

De ligno legato.

L. V. VLPIANVS libro viceſimo quinto ad Sabinum

Ligni appellatio nomen generale est. sed sic separatur, vt sit aliquid ^b materia, aliquid ^c lignum. materia est, quæ ad ædificandum, fulciendum necessaria est. lignum, quicquid comburendi causa paratum est. sed vtrum ita demum, si concisum sit, an & si non sit? & Quintus Mucius libro secundo refert, si cui ligna legata essent quæ in fundo erant: arbores quidem materiæ causa succisæ non deberi. nec adiecit, si non ^d comburendi gratia succisæ sunt, ad eum pertinere. sed sic intellegi consequens est. Ofilius quoque libro quinto iuris partiti ita scripsit, cui ligna legata sunt ad eum ^e omnia ^f ligna pertinere, quæ alio nomine non appellantur: veluti virgæ, carbones, nuclei oliBarum, quibus ad nullam aliam rem nisi ad comburendum possit vti. sed & balani, vel si qui alij nuclei.

1 Idem libro secundo negat arbores nondū concisas, nisi quæ minutatim cōciduntur, videri ei legatas, cui ligna legata sunt. ego autem arbitror hoc quoque ligni appellatione contineri, quod nondum minutatim fuit concisum, si iam concidendo fuit destinatū. proinde si siluam huic rei habebat destinatam, silua quidem non cedit. deiectæ autem arbores lignorum appellatione cōtinebuntur: nisi aliud testator sentit.

2 Lignus autem legatis, quod comburendi causa paratum est continetur: siue ad balnei calefactionem, siue diætarum ^g hypocaustarum, siue ad calcem, vel ^h ad aliam rem coquendam solebat vti Ofilius libro quinto iuris partiti scripsit, nec sarmenta ligni appellatione contineri. sed si voluntas non refragatur, & virgulæ, & Gremia, ⁱ & sarmenta, & superamenta materiarum, & vitium stirpes atque radices continebuntur.

3 Lignorum appellatione in quibusdam regionibus, vt in Aegypto ^k vbi arundine pro ligno vtuntur, & arundines & papyrum comburitur ^l, & herbulæ quædam vel spinæ vel vepres continebuntur, quid mirum? cū ^m ΣΥΛΟΝ hoc, & naues ΞΥΛΙΓΑΣ appellant, quæ hæc ΑΠΟΤΟΝΕΑΩΝ deducunt. in quibusdā prouinciis & editu bubum ⁿ ad hanc rem

4 vtuntur. Si lignū ^o sit paratū ad carbones quoquendas, atque conficiendas: ait Ofilius libro quinto iuris partiti, carbonum appellatione huiusmodi materiā non contineri. sed an lignorum? & fortassis quis dicit, nec lignorum, non enim ligno-

^a De qua vide Aug. lib. quæmenc. c. 1. & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7. male ergo hic legum Seias: huiusmodi oratione, &c.

^b aliud
^c aliud

^d Si non comburendi, vel si comburendi, vti utque legitimum interpretatur Accur. his enim verbis ad eum demonstrari ait habere addita negatione, eadem vero de veritate legatum. Verū cum heredia nulla omisso hic mentio facta sit, non vides quo modo hic intelligi possit? Crediderim autem negationem esse vtinēdam, & alteri addendam, hoc modo, ad eum non pertinere, quod sequentia indicant. e sine diætarum, siue hypocaustorū, siue ad

^g Cremia, melior. Flor. l. 7. §. si fundū. sol. mat.

^h Alc. li. 2. præterm. i comburunt.

^k cum Græci & es ξύλα, & naues ξυληγας
^l boum
^m Coniunge ca. 167. de verb. sig. n coquendos atque conficiendos,

a Lignorum collecta
meminis Cael. Rho.
dig. lib. 13. cap. 48.

lignorum gratia hæc testator habuit. sed & titiones, & alia ligna cocta^a nefumum faciât, vtrum ligno, an carvoni, an suo generi adnumerauimus? & magis est, vt proprium genus habeatur. sulphurata quoq; de ligno æquè eandem habebunt definitionem. ad faces quoq; parata non erunt lignorum appellatione comprehensa: nisi hæc fuit voluntas. de pinu autem^b integri strobili ligni appellatione continebuntur.

b etiam

LVI. PAVLVS § libro quarto ad Sabinum^l

c Coniunge cap. 108.
de verb. sig. ipsi.
d numerum
e continebuntur

P Ali, ^c & perticæ in numero^d materiæ redigendi sunt, & ideo lignorum appellatione non continentur. ^e

Cui est legata materia, non est legatum materiatum.

LVII. POMPONIVS § libro trigentesimo ad Sabinum^l

S Eruius respondit, cui omnis materia legata sit, ei nec arcam nec armarium legatum esse.

LVIII. VLPIANVS § libro quarto Disputationum^l

f deinde is: al. deinde
de cuius: al. deinde
quereretur cum is

C Vm vxori suæ quis ea quæ eius causa parata sunt, legasset, deinceps^f viuis purpuras comparasset in prouincia, nec dum tamen aduexisset: recriptum est, ad mulierem purpuras pertinere.

Legato instrumentorum continentur nomina debitorum.

LVIII. IULIANVS § libro trigentesimo quarto Digestorum^l

Q Vi chirographum legat, non tantum de tabulis cogitat: sed etiam de actionibus quarum probatio tabulis continetur. appellationem enim chirographi uti nos pro ipsis actionibus, palam est: cum venditis chirographis intellegimus nomen venisse. quin etiam si nomen quis legauerit, id quod in actionibus est, legatum intellegitur.

LX. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum

g mensum esse.

h anniculis

C Vm quereretur agni legati quatenus viderentur, quidam caiebant, agnum dumtaxat sex mensum. ^g sed verius est eos legatos esse, qui minores anniculi^h essent. Seruis & ancillis vrbanis legatis, agasionem, mulionem legato non contineri respondi. eos enim solosⁱ in^l eo numero haberi, quos paterfamilias circum se ipse sui cultus causa haberet. Lana, lino, purpura vxori legatis, quæ eius causa parata essent, cum multam lanam & omnis generis reliquisset: quærebatur, an omnis deberetur. respondit, si nihil ex ea destinasset ad usum vxoris, sed omnis comixta esset: non dissimilem esse deliberationemⁱ cum penus legata esset, & multas res quæ penus essent, reliquisset, ex quibus paterfamilias vendere solitus esset. nam^k si vina diffudisset, habiturus vsioni^l ipse, & heres eius: tamen omne in penum existimari, sed cum probaretur eum, qui

i atque cum

k nam est
l vsui

testa-

testamentum fecisset, partem penus vendere solitum esse: constitutum esse, ut ex eo quod ad annum ^a opus esset, heredes legatario darent. sic mihi placet & in lana fieri: ut ex ea quod ^b ad usum annum mulieri satis esset, ^c ea ^d sumeret. non enim deducto eo quod ad viri usum opus esset, reliquum vxori ^d legatum esset: sed quod vxoris causa paratum esset. Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum causa empta, parataque essent: neq; topiarium neque saltuarium legatum videri ait. topiarium enim ornandi, ^e saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis quam colendi paratum esse. asinum machinarium legatum videri. item oves quæ stercoreandi fundi causa pararentur. item vpilionē, ^f si eius generis oves curaret.

a usum annuum
b quantum

c sumeretur.

d videri vxori legatum esse:

e Subaudi in gratia, vel causa. Aug. lib. 2. in en. cat.

f opilionem,

LXI. IDEM || libro octavo Digestorum à Paulo epitomatorum^d

Extoribus omnibus, qui sui essent cū moreretur, legatis: questum est, an & is quem postea ex his ostiarium fecisset, legato contineretur. respondit contineri. nō enim ad aliud artificium, sed ad alium usum transductum ^g esse.

g traductum

Masculinum continet femininum.

LXII. IULIANVS || libro singulari de Ambiguitatibus^d

Qui duos mulos habebat, ita legauit, MVLOS DVOS, QUI MEI ERVNT CVM MORIAR, *SEIO*HERES DATO. idem nullos mulos, sed duas mulas reliquerat. respondit Seruius deberi legatum: quia mulorum appellatione etiam mulæ continentur ^h. quemadmodum appellatione feruorum etiam seruæ plerumque continentur. Id autem eo veniet, quod semper sexus masculinus ^h etiam ^h femininum ^h sexum ^h continet.

h continerentur.

LXIII. IDEM || libro primo ad Vrseium Ferocem^d

IN repetundis legatis hæc verba quæ ad Ici solent, ITEM DARE DAMNAS ESTO: & ad cōditiones & ad dies legatorum easdem ⁱ repetendas referri, Sabinus respondit.

i easdē repetendas

Calendarium quid significet.

LXIII. AFRICANVS || libro sexto Quaestionum^d

Qui filium & nepotem heredem instituerat, certa prædia, quæque in his mortis tempore sua essent, nepoti per fideicommissum dederat, excepto Calendario. mortis tempore in ea arca, in qua instrumenta & cautiones debitorum erant pecunia numerata inuenta est. plerisque videbatur, vix verosimile esse, ut testator de pecunia numerata sensisset. ego autē illud dignum animaduersione existimabā: cum quis Calendarium

a voluit, darium præstari alicui voluerit, ^a vtrumne nomina dumtaxat debitorum præstari voluisse intelligendus est, an verò etiã pecuniam, si qua ab his exacta, eidem tamen Kalendario destinata fuerit. & magis puto, quemadmodum si exacta pecuniæ, & rursus collocatæ^b essent, permutatio nominum nõ peremeret vel minueret fideicommissum: ita ipsa^c quoque pecuniæ, si adhuc Kalendario, id est nominibus faciendis destinatae essent, eidem fideicommissõ cedere debeant. ^d quin etiam illud quoque^e putem^f defendi posse: vt non modò a debitoribus exacta pecuniæ, sed quacunque de causa redacta, eidem tamen rationi ^g fuerint^h destinatae, fideicommissõ cedant.

Seruum varia officia, artificia, & ministeria.

LXV. MARCIANVS ¶ libro septimo Institutionum[¶]

e *Coniunze Lis qui. 210. di. verba sc.* **L**egatis^e seruis exceptis negotiatoribus, Labeo scripsit eos legato exceptos videri, qui præpositi essent negotij exercendi causa. veluti qui ad emendum, locandum, conducendũ præpositi essent. cubicularios autem, vel obsonatores, vel eos qui piscatoribus^f præpositi sunt, non videri negotiationis appellatione contineri. & puto veram esse Labeonis sententiã.

f piscationibus præpositi essent.

Si ex officio quis ad artificium transierit, quidam rectè putant legatum extinguì. quia officium artificio mutatur. non idem è contrario, cum lecticarius cocus postea factus est. Si vnus seruus plura artificia sciat, & alij coci legati fuerunt, alij textores, alij lecticarij: ei cedere seruum dicendum est, cui ^g legati sunt in quo artificio plerumque BersaVatur. Ornaticibus^h legati, Celsus scribitⁱ eas quæ duos tantum menses apud magistrum fuerunt, legato non cedere: alij & has cedere: ne necesse sit nullam cedere. cum omnes adhuc discere possint: & ^j omne artificium incrementum recipit. ^k quod magis optinere debet: quia humanæ naturæ congruum est. Pecoribus^l legati Cassius scripsit quadrupedes contineri quæ gregatim pascuntur. & sues autem pecorum appellatione continentur: quia & hi gregatim pascuntur. sic denique & Homerus in Odussia^m ait,

g qui legatus est,

h scribit

i *Vnde apud Cicer. Cato maior Solonem commendat, qui se quæstidie aliquid ad discendum senem feci dicit.*
j recipiat.
l Odyssa

m *Ale. li. 2. praterm.*

n *di. 8.*

Δ Η Ε Ι Σ^m Τ Ο Ν Τ Ε Σ Υ Ρ Ε Σ Σ Ι Π Α Ρ Η Μ Ε Ν Ο Ν , Α Ι -
Δ Εⁿ Ν Ε Μ Ο Ν Τ Α Ι
Π Α Ρ Κ Ο Ρ Α Κ Ο Σ Π Ε Τ Ρ Η : Ε Π Ι Τ Ε Κ Ρ Η Ν Η
Α Ρ Ε Θ Ο Υ Σ Η .

Iumentis legatis boues non continentur: nec contra. equis ^o autem[¶] legatis & equæ continentur. OBibus legatis agni ^p non continentur. quamdiu autem agnorum loco sunt ex vsu cuiusque loci sumendum est. nam in quibusdam locis ouium nu mero esse videntur, cum ad tonsuram venerint.

LXVI.

LXVI. PAVLVS [¶]libro tertio Sententiarum[¶]

AVibus legatis, anseres, phasiani, & gallinæ, & auaria debebuntur^a. phasianarij autem, & pastores anserum non^a debentur. continentur: nisi id testator expressit.

LXVII. MARCIANVS [¶]libro septimo Institutionum[¶]

Qui saltum æstiuum legauit, & hoc amplius etiam eas res [¶]legauerit quæ ibi esse solent, non videtur de illis pecoribus sensisse, quæ hieme in hibernis, aut æstate in æstiuis esse solent. sed de illis[¶] sensit, [¶]quæ perpetuò ibi sunt.

Ius pignoris legatum.

LXVIII. VLPPIANVS libro primo responsorum

[¶]Iuniano respondit[¶]

Testatorem^b adiciendo PRAEDIVM SEIANVM OMNE, eam quoque partem fundi suprascripti quasi ad se pertinentem videri per fideicommissum reliquisse, quam ex causa pignoris nactus est, salvo scilicet iure debitoris. Ex his verbis CVRATE AGROS ATTENDERE, ^c ET ITA FIET, VT FILIVS MEVS FILIOS VESTROS VOBIS CONDONET: fideicommissum peti non posse.

^b Iulianus respondit testatorem vel Iuniano respondit.

^c accedere: vel, attentè vendere: quæ Acc. quoque notauit.

Seruos communes à Seia ita relictos, SI MEI ERVNT CVM MORIAR: non deberi. si modò hoc sensit testatrix, vt ita deberentur, si in solidum eius fuissent. Prædijs cum his enthecis, quæ in ea possessione sunt, relictis, mancipia quoque prædiorum, cum illic testamenti facti tempore fuerunt, cedent. sed & quæ postea accesserunt: si modò hoc testator manifestè expressit.

Quatenus propria verborum significatio sit sequenda.

LXVIII. MARCELLVS [¶]libro singulari Responsorum[¶]

Non aliter à significatione Verborum recedi oportet, quam cum manifestum est aliud sensisse testatorem. Titius codicillis suis ita cauit, PVBLIO MAEVIO OMNES IVBENES, QVOS IN MINISTERIO HABEO, DARI VOLO, quero à qua ætate iuvenes, & in quam intellegi debeant. Marcellus respondit, quos verbis quæ proponerentur, demonstrare voluerit testator, ad notionem eius qui^d de ea re cogniturus esset pertinere. non enim in causa testamentorum ad definitionem utriusque descendendum est, ^e cum plerumque abusive loquantur: nec propriis nominibus ac vocabulis semper vtantur. ceterum existimari possent^f iuvenes is qui adulescentis excessit^g ætatem, quoad incipiat inter seniores numerari.

^d quæ
^e esse,

^f posse iuvenem
eum,
^g excessisset

De lana legata.

LXX. VLP IANVS libro vicefimo secundo ad Sabinum

SI cui lana legetur, id legatum videtur, quod tinctum non est, sed ΑΥΤΟΦΥΕΣ.^a siue autem facta est, siue infecta: lanæ appellatione continetur. quæ situm est, vtrum lanæ appellatione ea sola contineatur quæ neta non est: an & ea quæ neta est. vtrputa stamen & subtemen^b. & Sabinus & c^c neta contineri putat. cuius sententia vtimur. Lanæ appellationem eatenus extendi placet, quoad^d ad telam peruenisset. & sciendum, si Ocida quoque contineri, & lotam: si modò tincta non sit. Lanæ appellatione tomentum non continebitur. sed nec ea lana, ex qua quis quæsi vestimentum fecerit valetudinis vel deliciarū gratia, continebitur. ne ea quidem quæ fomentationis gratia parata sunt vel medicinæ, lanarum appellatione continetur. sed & c^e pelles lanatæ contineantur? & hoc lanæ cedere manifestum est. Lana^f legata, etiam leporinam lanam & anserinam & caprinam credo contineri, & de ligno, quam^g ΕΡΠΙΟΞΥΛΟΝ^h appellant. Linum autem lana legata vtique non continebiturⁱ. lino autem legato tam factū quam infectum continetur, quodque netum, quodque in tela est, quod est nondum detextum. ergo aliud in lino quam in lana est. & quidem si tinctum linum sit, credo lino continebitur. Versicoloribus^k videndum est. & constabat apud veteres lanæ appellatione versicoloria non contineri. sed^l ea omnia videri legata, quæ tincta sunt & neta, quæ neque detexta neque contexta sunt. proinde quæritur, an purpura appellatione versicolorum^m contineatur. & ego arbitror ea quæ tincta non sunt, versicoloribus non adnumerari. & ideo neque album neque naturaliter nigrum contineri, nec alterius coloris naturalis. purpuram autem & coccum, quoniā nihil natiui coloris sunt, contineri arbitror. nisi aliud sensit testator. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. sed coccum non continebitur. fucinum, & ianthinum continebitur. Purpuræ appellatione etiam subtemen factum contineri, nemo dubitat. lana tinguendæ purpuræⁿ causa^o destinata non continebitur.

Sunt quid dicatur.

LXXI. IDEM libro vicefimo ad Sabinum^p

VM suæ ancillæ siue serui in testamento scribuntur, hi designari videntur, quos paterfamilias suorum numero habuit.^q

LXXII. PAVLVVS libro quarto ad Sabinum^r

EAdem in omnibus rebus, quas suas quis legauerit, dicenda sunt.

a Est autem av-
τοφυες, quod isa per
se uacuum sit, & nulla
arte fucari. August.
lib. 4. c. 1. 16.
b subtegmen
c etiam
d quatenus

e etiam
f Alc. li. 2. prater.

g quam Græci
h Quasi lanam ligno
decerptā dicas. Lanu-
go est, que ex pomo
fraxinea cuiusdam
apud Arabes & eos
qui sub cytisura
sunt, depellitur, qui
in ster barbatæ nucis,
aut medici cotonei
mali est. unde et non-
nulla cotonei vocant:
veteres verò Gosi-
pium. Alc. li. 6. 104.
gig. c. 25. vel lepium
ἐπιξυλον, hoc est,
ligneam lanam ap-
pellant.

i contineri.
k De versicolori-
bus
l iis
m versicolorium
n habent,
o buccinum,

p siue ancillæ
q habuerit.

LXXIII. VLP IANVS ¶ libro vicesimo ad Sabinum ¶

S Vos^a autem seruos vel ancillas eos accipimus, qui sunt ple-
no iure testantis. inter quos fructuarij non continebuntur.
sed qui bona fide testatori seruiunt, suorum appellacione ma-
gis est vt contineatur: si modò suorum appellacione eos, quos
suorum numero habuit, voluit contineri. Eos verò, quos
quis pignori hypotheca eue dedit, sine dubio inter suos lega-
se videbitur debitor: creditor nequaquam. proinde si quis ser-
uos habuit proprios, sed quorum operas locabat, vel pisto-
rias, vel histrionicas, vel alias similes: an seruorū appellacione
etiam hos legasse videatur? quod & præsumi oportet: nisi con-
traria voluntas testatoris appareat. Eum qui venaliciariam
vitam^b exercebat, puto suorum numero non facile cōtineri
velle eiusmodi mancipia: nisi euidentis voluntas fuit etiam de
his sentientis. nam quos quis ideo comparauit, vt ilico distra-
heret, mercis magis loco quàm suorum habuisse credendus^c
est. vicarios autem seruorum suorum numero non contineri
Pomponius libro quinto scribit.

a seruos

b exerceat,

c credendum est.

LXXIII. POMPONIVS ¶ libro sexto ad Sabinum ¶

S Id quis suos seruos legauit, communes quoque continetur.
& in quibus vsusfructus alienus fuit.

Coniectura voluntatis.

LXXV. VLP IANVS ¶ libro vicesimo ad Sabinum ¶

N Vm in indistinctè legatis, hoc receptum est, vt exiguo-
res legati videantur, si neque ex consuetudine patris fa-
milie, neque ex regionis vnde fuit, neque ex contextu testa-
menti possit apparere.

d Censetur enim
seruus esse ordinari-
um seruorū, a qui-
bus empsit, &
peculio adiecti. l. f.
seruus. sup. de pecu.

LXXVI. IDEM ¶ libro secundo ad Edictum ¶

C Hartis legatis, nemo dicet † scriptas & libros iam factos
legato cedere. hoc idem & in tabulis est.

† scripturas

LXXVII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio

C Vm in substitutione legata repetuntur, libertates etiā con-
tinentur.

Qui studiorum causa abest, abesse non videtur.

LXXVIII. PAVLVS ¶ libro secundo ad Vitellium ¶

Q Væsitum est, Stichum^e seruū ex eo fundo ante annum
mortis testatoris abductum; & disciplina traditum,
postea in eum fundum non reuersum: an deberetur. respon-
sum est, si studendi causa misisset, non quo de fundo eum
aliorum transferret. deberi.

e mancipiū ex eo

f id aliorum

Coniectura voluntatis.

MAEVI FILI, QVOD IAM TIBI MAXIMAM PAR-
TEM FACVLTATIVM^g DEDERIM, CONTENTVS
ESSE DEFES FVNDO SEMPRONIANO. CVM
SVIS INHABITANTIBVS, ID EST FAMILIA ET

g facultatum

a Eadem epistolam
talem mihi,

QVAE IBI ERVNT. quæsitum est de nominibus debitorum
& nummis. Eadem^a epistolam talem emisit, ARGENTVM
OMNE ET SVPELLECTILEM, QVOD CVM QVE
HABEO, TIBI DONO, ET QVID QVID IN PRAE-
DIO SEMPRONIANO HABEO. an supellex, quæ in
aliis prædiis vel domibus esset, ad Mævium pertineret. & an
serui, quos ex eo fundo aliis legavit. responsum est, nomina
& nummos non videri debere: nisi manifestè de his quoque
legandis voluntas defunctæ adprobaretur. seruos ex isdem
fundis aliis datos deminuisse filij legatum. de argento & sup-
pellectili quæ alibi esset, cum cuius notio est, æstimaturum: vt
id optineat, quod testatori placuisse à legatario adprobabi-
tur. Prædia quidam reliquit adiectis his verbis, VTI A 2

b Campanum

MEVM CAPANIANVM^b GENESIAE ALVMNAE
MEAE ADSCRIBATIS DVCENTORVM AVREORVM,
ITA VTI EST. quæritur, an fundo & reliqua colonorum,
& mancipia, si quæ^c mortis tempore in eo fuerunt, debeantur.
respondit, reliqua quidem colonorum non legata. cetera verò
videri illis^d verbis ITA VTI EST data. Illud fortassè 4
quæsiturus sit aliquis, cur agenti appellatione etiam factum
argentum comprehendetur^e: cum si marmor legatum esset^f,
nihil præter rudem materiam demonstratū videri posse. cuius
hæc ratio traditur. quippe ea quæ talis naturæ sint, vt sapius
in sua redigi possint initia, ea materiæ potentia victa, num-
quam vires eius effugiant. Coccum quod proprio nomine 5
appellatur, quin vericoloribus cederet, nemo dubitavit. quin
minus porro coracinum^g aut isginum^h aut melinū suo nomi-
ne, quàm coccum purpuræve designatur.

c quæ

d comprehendatur:

e legatum est,

f crocinum. herba
dicta est à cocco, quæ
Græcum vocant. co-
racinū verò à nigri.
Ad. lib. 2. parerg.
cap. 1.

g hyssinum

h Coniuge lea ta-
men. qd. s. p. r. co.

i petebat

k vsu

l ab ipso

m legauerat do-
tem

Cum^h vir ita legasset, QVAE VXORIS CAUSA PA- 6
RATA SVNT, EIDO LEGO, lego^l apud prætorem fi-
deicommissarium petebamⁱ etiam res æstimas, quarū pre-
tium in dotem erant, nec optinui: quasi testator non sensis-
set de his rebus. atquin si in vsum^k eius datæ sint, nihil inter-
est, ab ipsa^l an ab alio comparatæ sunt. postea apud Aburniū
Valentem inueni ita relatum: mulier res æstimas in dotem
dederat, ac deinde maritus ei legauerat^m his verbis, QVAE
EIVS CAUSA COMPARATA, EMPTRAQVE ES-
SENT. dixit emptorum paratorumque appellatione non
contineri

contineri ea quæ in dotem data essent: nisi si maritus eas res posteaquam ipsius factæ essent, in vxoris vsum conuertisset.

7 Rebus, quæ in fundo sunt, legatis accedunt etiam ea quæ tunc non sunt, si esse solent^a, nec quæ casu ibi fuerunt, legata existimantur.

LXXVIII. CELSVS libro nono Digestorum

1 SICHORUS aut familia legetur, ^bperinde est, quasi singuli homines legati sint. His verbis, *QVAE IBI MOUILIA MEA ERVNT, DO LEGO*, nummosibi repositos vt mutui darentur, non esse legatos Proculus ait. at eos quos præsidij causa repositos habet, ^cvt quidam^d Vellis ciuilibus factitassent, eos legato contineri. & ^eaudisse se rusticos senes ita dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse. peculium appellantes, quod præsidij causa seponeretur. Area legata si inædificata medio tempore fuerit, ac rursus area^f sit: quamquã tunc peti non poterat, nunc tamen debetur. Seruus quoque legatus si interim manumittatur, & postea seruus factus sit: ^gpostea^h petiⁱ potest.

LXXX. IDEM libro trigesimo quinto Digestorum

2 Coniunctim heredes institui, aut coniunctim legari, hoc est: totam hereditatem, & tota legata singulis data esse: partes autem concursu fieri.

LXXXI. MODESTINVS libro nono Differentiarum

3 SERUIS^b legatis, etiam ancillas quidam deberi rectè putant: quasi commune nomen vtrumque sexum contineat. ancillis verò legatis masculos non deberi nemo dubitat. sed^c pueris legatis etiam puellæ debentur. id non æquè in puellis pueros contineri dicendum est. Mulieribus verò legatis etiam virgines debentur. sicuti viris legatis etiam pueros deberi respondetur. Pecudibus autem legatis, & boues & cetera iumenta continentur. Armento autem legato etiam boues contineri conuenit. non etiam greges ouium, & caprarum. Quibus legatis, neque agnos neque arietes contineri quidam rectè existimant. ouium verò grege legato, & arietes & agnos deberi nemo dubitat.

LXXXII. IDEM libro nono Regularum

SERUUS, qui in fundo morari solitus erat, si fugerit, licet post mortem testatoris adprehendatur: fundo legato vt instructus est, etiam ipse legato^b cedit.

LXXXIII. IDEM libro decimo Responsorum

QVOD his verbis relictum est, *QVID QVID EX HEREDITATE BONISVE MEIS AD TE PERVENERIT, CVM MORIERIS RESTITVAS*, fructus quos heres viuus percepit, item quæ fructu^b vice sunt, non venire

a placuit

placuisse^a. nec enim quicquam proponi, ex quo de his quoque restituendis testatricem rogasse, probari poterit.

Appellatione posterorum continentur liberi, non liberi.

Idem testator, qui libertis fideicommissum relinquebat, substitutione inter eos facta expressit, ut post mortem extremi ad posteros eorum pertineret. quæro, cum nemo alius sit, nisi libertus eius qui extremo mortuus est: an is ad fideicommissum admitti debeat. respondit, posterorum appellatione liberos tantummodo^b, non etiam libertos eorum quibus fideicommissum relictum est, fideicommissio contineri, nequaquam incertum est.

b tantum, non

LXXXIII. IAVOLENVS ¶ libro secundo ex

Cassio ¶

CVI quæ Romæ essent, legata sunt, ei etiam quæ custodiæ causa in horreis extra urbem reposita sunt, debentur.

Hæc distinctio, meum, quam habeat significationem.

LXXXV. POMPONIUS ¶ libro secundo ad Quintum Mucium ¶

NVper constitutum est à principe, ut & non adiecto hoc **MEVM**, si quis corpus alicui leget, & ita sentiat, ut ita demum præstetur, si suum sit: ita valere legatum ut appareat magis sententiã legantis, non hoc verbum **MEVM**, respiciendum esse. & ideo elegans est illa distinctio, ut quotiens certum corpus legatur, ad præsens tempus adiectum hoc verbum **MEVM** non faciat condicionem. si verò incertum corpus legetur, veluti ita, **VINA MEA**, **VESTEM MEAM**: videatur pro conditione hoc verbum esse **MEA**: ut ea demum, quæ illius sint, videantur legata. quod non puto fortiter posse defendi. sed potius & hic **vestem**, vel vinum quod suorum numero habuerit, hoc legatum esse. sic enim responsum est, etiam quod **coquerit vinum** legato cedere, si id vini numero testator habuisset. Planè in mortis tempore collatum hunc sermonem, **VESTEM QUAE MEA ERIT**, sine dubio pro conditione accipiendum puto. sed & **STICHVM QVI MEVS ERIT**, pro conditione accipiendum. nec interesse vtrum ita, **QVI MEVS ERIT**, an ita **SI MEVS ERIT**. vtrubique^d conditionem^e eam^e esse^e. Labeo tamen scribit, etiam in futurum tempus collatum hunc^f sermonem **QVI MEVS ERIT**, pro demonstratione accipiendum. sed alio iure utimur.

c & vestem

d vtrubique enim

e inesse

f huc

Interpretatio voluntatis.

LXXXVI. PROCVLVS ¶ libro quinto Epistularum ¶

SI ita legatum est, **DOMVM QUAEQUE MEA IBI SERVNT CVM MORIAR**: nummos ad diem exactos à debitoribus, ut aliis nominibus collocarentur, non puto legatos esse. & Labeonis distinctionem valde probo, qui scripsit nec

nec quod casu abesset, minus esse legatum: nec quod casu ibi sit, magis esse legatum. a abfit.

LXXXVII. PAVLVS libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam¹

ET fideicommissum & mortis causa donatio appellatione legati continetur. b continentur.

LXXXVIII. IDEM libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam¹

ANalegata, vellem quæ ex ea facta sit, deberi non placet. sed & materia legata, nauis, armariumve ex ea factum non vindicetur. c vindicatur. naue autem legata dissoluta, neque materia neque nauis debetur. massa autem legata, scyphi ex ea facti exigi possint.

Qui sint coniuncti tam re quam verbis: & quibus preferantur.

LXXXVIII. IDEM libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam¹

RE¹ d¹ coniuncti videntur, non etiam verbis, cum duobus separatim eadem res legatur. item verbis, non etiam re, TITIO ET SEIO FVNDVM AEQVIS PARTIBVS DO LEGO: quoniam semper partes habent legatarij. preferitur igitur omnimodo ceteris, qui & re & verbis coniunctus est. quod si re tantum coniunctus sit, constat non esse potiorum, si verò verbis quidem coniunctus sit, re autem non: questionis est, an coniunctus potior sit. & magis est, ut & ipse preferatur.

XC. IDEM libro septimo ad Legem Iuliam & Papiam¹

Nominatum legatum accipiendum est, quod à quo legatum sit intellegitur: licet nomen pronuntiatum non sit.

Reliquis legatis quid debeatur.

XCI. PAPIANVS libro septimo Responsorum¹

PRædiis per præceptionem filiae datis cum reliquis actorum & colonorum, ea reliqua videntur legata, quæ de reditu prædiorum in eadem causa manserunt. alioquin pecuniam à colonis exactam, & in Kalendarium in eadem regione versam, reliquis non contineri neque colonorum neque actorum, facile constat. 1 *Vir.* tamen nominatum actores ad filiam pertinere voluit. Ex his verbis, LVCIO TITIO PRAEDIA

MEA ILLA CVM PRAETORIO, SICVT A ME IN DIEM MORTIS MEAE POSSESSA SVNT, DO: instrumentum rusticum, & omnia quæ ibi fuerunt, quo dominus fuisset instructior, deberi convenit. colonorum reliqua non debentur. Pater filio tabernam purpurariam cum seruis institutoribus & purpuris, quæ in diem mortis eius ibi fuerunt, legauit. 2

d Coniuge scriptici. de verb. sig. & vide Alc. lib. parad. 4. c. 8. & 9. & li. 6. ca. 7. e Distincti interdum nocantur, l. & nom. §. huius ita. C. de cad. toll. cum comparatur cū reliquis magis cōiunctis: ut obligatio naturalis comparata cū civili, non proprie dicitur obligatio. §. de iur. iur. §. fideiussor. infr. de fideiussor.

f Quia nihil habet quod ceteris coniunctis commune non sit: certum enim est omnes coniunctos ad eadem rem vocari.

g Verbis coniunctus preferatur etiam coniuncto: nam eodem iure nititur quo re coniunctus, & ad eandem rem vocatur. Deinde hoc amplius habet, quod coniunctum & eadem ratione vocatur: & quamvis re coniuncti solitum habeant, prima facie, tamen verbis coniuncti non minus habent ex mente testatoris: & si non singuli, certe vnici sunt: unde propter vnicitatem sermonis dicitur quod sit in vnum corpus reddigendum. & nomen. §. huius ita. C. de cad. sol.

h vnica persona loco dicitur. l. i. §. 34. sup. de leg. 2. h constat.

neque pretia purpuræ condita, neq; debita, neque reliqua legato contineri placuit.

Coniectura voluntatis.

TITIO SEIANA PRAEDIA, SICVTI COMPARATA SVNT, DO LEGO. cum essent GaViniana quoque simul vno pretio comparata, non sufficere solum argumentum emptionis respondi, sed inspiciendum, an litteris & rationibus appellatione Seianorum GaViniana quoque continentur, ^a & vtriusque possessionis confusi reditus titulo Seianorum accepto lati essent. Balneas legate ^b domus esse portionem constabat, quod si eas publicè præbuit, ita domus esse portionem balneas, si per domum quoq; intrinsecus adirentur, & in vsu patrisfamilie vel vxoris nonnumquam fuerunt, & mercedes eius inter ceteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur, & vno pretio comparata, vel instrumta communi ^c coniunctu fuissent. Qui domum possidebat, hortum vicinum ædibus comparauit, ac postea domum legauit, si hortum ^d domus causa comparauit, vt amœniorem domum ac salubriorem possideret, aditumq; in eum per domum habuit, & ædium hortos additamentum fuit: domus legato continebitur. Appellatione domus insulam quoq; iniunctam ^e domui videri, si vno pretio cum domo fuisset comparata, & vtriusque pensiones similiter accepto latas rationibus ostenderetur.

In legato generali non continentur instrumenta.

XOII. PAVLVS libro tertio decimo Responsorum ^l

SI MIHI MAEVIA ET NEGIDIA FILIAE MEAE HEREDES ERVNT, TVNC MAEVIA E MEDIO SVMITO, PRAECEPTO, SIBIQVE HABETO FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM CVM CASVLIS ET CVSTODIBVS OMNIVM HORVM FVNDORVM, ET CVM HIS OMNIBVS AGRIS QVI AD CONIUNCTIONEM CVIVSQUE EORVM FVNDORVM EMPTIONE, VEL QVOLIBET ALIO CASV OBTIGERINT. ITEM CVM OMNIBVS MANCIPIIIS: PECORIBVS, IVMENTIS, CETERISQUE VNIVERSIS SPECIEBVS, QVAE IN ISDEM FVNDIS, QVOVE EORVM, CVM MORIAR ERVNT: VTI OPTIMI MAXIMIQUE SVNT, VTIQUE EOS IN DIEM MORTIS MEAE POSSEDI, ET VT PLENIVS DICAM, ITA VTI CLVDVNTVR ^f. in fundo autem vno ex his qui prælegati sunt, tabularium est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones. sed & fundorum & variorum contractuum instrumenta. præterea & nomina debitorum, quæro, an instrumenta communia sint. respondi,
secun-

^a continerentur,
^b legatas

^c communi iure
coniunctæ fuissent.

^d si hoc tum

^e iniunctam

^f clauduntur.

secundum ea quæ proponuntur, ^a instrumenta emptionum, ^a proponerentur, item debitorum, quæ in fundo prælegato remanserunt, non videri legato contineri. His verbis domibus legatis, FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO, VTI SINANT EVM HABERE DOMVS MEAS, IN QVIBVS HABITO, NVLLO OMNINO EXCEPTO, CVM OMNI INSTRVMENTO, ET REPOSITIS OMNIBVS NON videri testatorem de pecunia numerata, aut instrumentis debitorum sensisse.

Alienatio inutiliter prohibita.

X C III. SCAEVOLA ¹ libro tertio Responsorum ¹

* **L**ucius ^b Titius testamento suo ^c cauit, nec villo ^d modo prædium suburbanum aut domum heres alienaret. ^e filia eius heres scripta heredem reliquit filiam suam: quæ easdē res diu possedit, & decedens extraneos heredes instituit: quæsitum est, an prædia pertinerent ad Iuliam, quæ Lucium Titium testatorem patrum maiore habuit. respondit, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredem pertineret, ^f cum hoc nudum præceptum est. *

^b Eadem species est l. pater. §. Iulius. sup. eo.
^c ita cauit,
^d nullo modo
^e alienet.

^f pertinerent.

Qui iubet reddi, ut debitum, quod debitum non est.

SEMPRONIAE MVLIERI MEAE REDDI IVBEO AB HEREDIBVS MEIS CENTVM AVREOS, QVOS MVTVOS ^g ACCEPERAM. quæsitum est, si hanc pecuniam ut debitam Sempronia petens victa sit: an fideicommissum peti possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse ex causa fideicommissi peti quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitum. Quidam prædia legavit libertis, adiectis his verbis: VTI A ME POSSESSA SVNT, ET QVAECVMQVE IBI ERVNT CVM MORIAR. quæsitum est, an mancipia, quæ in his prædiis morata in diem mortis patris familias fuerunt operis rustici causa, vel alterius officij, ceteraēque res quæ ibi fuerunt, ad legatarios pertineant. respondit pertinere.

^g mutuo

Appellatione fratrum continentur sorores.

Quæsitum est, an quod heredes fratribus rogati essent restituere, etiam ad sorores pertineret. respondit pertinere: nisi aliud sensisse testatorem probetur. Collegio fabrorum fundum cum siluis quæ ei cedere solent, uti optimus maximusq; esset, legavit. quæro, an ea quoque quæ in diem ^h mortis ibi fuissent, id est fœnum, pabulum, paleam: ⁱ item machina, Basa Binaria, * id est cuppæ & dolia quæ in cella defixa ^k sunt, item granaria * legata essent. respondit, non recte peti quod legatum non esset.

^h in die
ⁱ palea: item machinz,
^k infixa

Verba fideicommissi.

Ex parte dimidia herede instituto, per præceptionem fundum

dum legauit, & ab eo ita petit^r: PETO VTI VELIS
 HEREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIA-
 NO MEO QVEM AMPLIUS TE RECIPERE IVS-
 SI, GLODIVM VERVM NEPOTEM MEVM CO-
 GNATVM TVVM. quæro an pars fundi ex causa fideicom-
 missi nepoti deberetur. respondit deberi.

Questio voluntatis.

¶ *Vlpianus*

X CIIII. VALENS ^b libro secundo Fideicommissorum^d

Testatoris, scilicet: ferri enim manumissis familia manumissis nomen assequantur. Min. Tyro li. berius Ciceronis veritas est Tullius. li. vlt. capi. fam. huc per- tinet principium op. xli. que. epist. ad Ar- ti. Accur. hic habetur. et in alijs legatur numerorum. voce vna. debet

IS qui complures libertos relinquebat, tribus ex his fundum legauerat: & petierat vt curarent ne de nomine^c suo exiret. quærebat ex tribus qui primus moriebat, vtrum vtriq; vel alteri ex his qui sibi in legato coniuncti essent, relinquere partem suam deberet. an possit vel alij conliberto suo eam relinquere. placuit, etsi voluntatis quæstio esset, satis illum facturum & si alij reliquisset. quod si nulli dedisset: occupantis, an omnium conlibertorum: & num^d eorum tantum, quibus pariter legatum esset, petitio fideicommissi esset, dubitabatur. & Iulianus rectè omnibus debere^e putabit.

Interpretatio horum verborum, quantas summas &c.

X CV. MAECIANVS ^b libro secundo Fideicommissorum^d

QUIS QVIS MIHI HERBS ERIT, DAMNAS ESTO DARE, FIDEIQVE EIVS COMMITTO, VTI DET QVANTAS SVMMAS PICTAVERO, DEDERO. Aristoteles res quoq; corporales contineri ait: vt prædia, mancipia, vestem, argentum. quia & hoc verbū QVANTAS non ad numeratam dumtaxat pecuniam referri, ex dotis relegatione & stipulationibus emptæ hereditatis apparet. & SVMMAE appellatio similiter accipi deberet, vt in his argumentis, quæ relata essent, ostenditur^f. voluntatē præterea defuncti, quæ maximè in fideicommissis valeret, ei sententiæ suffragari. neque enim post eam præfationem adiecturum testatorem fuisse res corporales, si dumtaxat pecuniam numeratam præstari voluisset.

Appellatione hereditatis non continentur legata, nec fideicommissa.

X CVI. GAIVS ^b libro secundo Fideicommissorum^d

SI Titius ex parte heres rogatus sit Mæuio hereditatem restituere, & rursus Titio coheres eius rogatus sit partem suam, aut partis partem restituere: an hanc quoque partem, quam à coherede ex fideicommissis recipit, Titius restituere Mæuio debeat, Diuus Antoninus consultus rescribit non debere restituere. quia hereditatis appellatione neque legata neq; fideicommissa continentur.

Reliquis

¶ *ostendebatur.*

*Reliquis legatis quid debeat.*XCVII. PAVLVS libro secundo Decretorum¹

O Sidius^a quidam instituta filia Valeriana herede, actori suo Antiocho data libertate, prædia certa, & peculium, & reliqua relegauerat, tam sua quam colonorum. legatarius proferebat manu patrisfamilie^b reliquatū, & tam suo quam colonorum nomine. item in eadem scriptura adiectū in hunc modum: ITEM QVORVM RATIONEM REDDERE DEBEAT, SCILICET^c QVAE IN CONDITO HABERAT PATERFAMILIAE, FRUMENTI, VINI, ET CETERARVM RERVM. quæ & ipsa libertus petebat, & ex reliquis esse dicebat, & apud præfidem optinuerat. ex diuerso cum diceretur, reliqua colonorum ab eo non peti, nec propria: diuersam autem causam esse eorum, quæ in condito essent: Imperator interrogauit partem legatarij, quærēdi causam. pone, inquit, in condito centies aureorū esse, quæ in vsum sumi solerent. dices totum, quod esset relictum in arca, deberi? & placuit recte appellasse. A parte legatarij suggestum est, quædam à colonis post mortem patrisfamilie exacta. respondit, hoc quod post mortem exactum fuisset, reddendum esse legatario.

*Verborum interpretatio.*XCVIII. IDEM libro singulari de forma^f testamenti

Si plures gradus sint heredum. & scriptum sit HERES MEVS DATO: ad omnes gradus hic sermo pertinet. sicuti hæc verba, QVIS QVIS MIHI HERES ERIT. itaque si quis velit non omnes heredes legatorū præstatione onerare, sed aliquos ex his: nominatim damnare debet.

XCVIII. IDEM libro singulari de instrumenti significatione

Seruis vrbanis legatis, quidam vrbana mancipia non loco sed opere separant. vt licet in prædijs rusticis sint, tamen si opus rusticum non faciant, vrbani^h videntur. dicendum autem est, quod vrbani intellegendi sunt, quos paterfamilias inter vrbanos adnumerare solitus sit. quod maximè ex libellis familiaris, item ciuarijs deprehendi poterit. Venatores & aucupes vtrum in vrbanis, an in rusticis cõtineantur, potest dubitari. sed dicendum est, vbi paterfamilias moraretur, & hos aiebat, ibi eos numerari. Muliones de vrbano ministerio sunt: nisi propter opus rustice testator eos destinatos habebat. Eum qui natus est ex ancilla vrbana, & missus in villam nutriendus, interim in neutris esse quidam putant. videamus ne in vrbanis esse intellegatur. quod magis placet. Seruis lecticarijs legatis, si idem lecticarius sit & cocus: acce-

b Offidius

b patrisfamilias reliquatorum. sequere Flor.

c si quæ in credito

d ab ipsa

e Scilicet, centena millia aureorum: hoc enim compendia hæc summa significatur. Augusti. lib. 2. meminerat, Sicut qui hic legant, centum aureos.

f formula

g Huc pertinet exemplū quod in sopi. M. Cicerone præpono in loco à repugnansibus.

h vrbana videatur. Coniunge l. vrbana. de verb. significis.

a si quidam & cursores, & verna sint:
b si verò in specie

accedet legato. Si alij vernæ, alij cursores legati sunt, si quidam^a & verna Et cursores sint: cursoribus cedent. semper enim species generi derogat. si in^b specie, aut in genere vtrique sint: plerumque communicabuntur.

Reddere quid sit.

C. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus
Labeonis¹

HERES MEVS DAMNAS ESTO LVCIO TITIO STICHVM SERVVM MEVM REDDERE. VEL IRA, ILLVM SERVVM MEVM ILLI REDDITO. Cascellius ait deberi. neque id Labeo improbat. quia qui reddere iubetur, simul & dare iubetur.

Coniectura voluntatis.

Dux statuarum marmorearum cuidam nominatim, item omne¹ marmor erat legatum. nullam statuam marmoream præter duas, Cascellius putat deberi. Ofilius, Trebatius contra. Labeo Cascellij sententiam probat. quod verum puto. quia duas statuas legando, potest videri non putasse in marmore se^c statuas legare.

c sed statuas

Questio ex ambiguo.

VXORI MEAE * VESTEM, * MVNDVVM MVLIÆ BREM, ORNAMENTA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, QVOD EIVS CAUSA FACTVM PARATVMQVE ESSET, OMNE DO LEGO. Trebatius hæc verba, QVOD EIVS CAUSA FACTVM PARATVMQVE EST, ad aurum & argentum dumtaxat referri putat. Proculus ad omnia. quod & verum est. Cui Corinthia vasa legata essent, & ΒΑΣΕΙΣ^d quoque eorum Basorum collocandorum causa paratas deberi Trebatius respondit. Labeo autem id non probat, si eas ΒΑΣΕΙΣ testator numero Basorum habuit. Proculus verò rectè ait si æneæ quidem sint, non autē Corinthiæ: non deberi. Cui testudinea legata essent, ei lectos testudineos pedibus inargentatos deberi, Labeo, Trebatius responderunt. quod^e verum est.

d Pedimenta sunt, & sustentacula, siue in ea partes curusque rei. Alc. lib. 4. p. 107. c. 2. Sunt qui bases, alij abaces legant.

e quod &

Legatis prædiis, quæ quis habet, an prædia pignoratæ debeantur.

C. I. SCAEVOLA libro sextodecimo Digestorum¹

f Alc. lib. 4. dispunc. cap. 12.
g nec non alia

QVI^f habebat in prouincia, ex qua oriundus erat, propria prædia, & ^g alia pignori sibi data ob debita, codicillis ita scripsit. ΤΗ ΓΑΥΚΥΤΑΤΗ ΜΟΥ ΠΑΤΡΙΑΙΣ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΜΕΡΗ ΑΥΤΗΣ ΔΟΘΗΝΑΙ. ΑΦΟΡΕΙΣ ΔΕ ΑΥΤΗ ΧΩΡΙΑ ΠΑΝΤΑ, ΟΣΑ ΕΝ ΣΥΡΙΑ

ΚΕ-

ΚΕΚΤΗΜΑΙ ΣΥΝ ΗΑΣΙΝ ΤΟΙΣ ΕΝΟΥΣΙΝ ΒΟΞ-
 ΚΗΜΑΣΙΝ, ΔΟΥΛΟΙΣ, ΚΑΡΠΟΙΣ, ΑΠΟΘΕΤΟΙΣ^a, ^a *usque ad heredes,*
 ΚΑΤΑΕΚΕΥΑΙΣ ΠΑΣΑΙΣ. *quæsitum est, an etiam præ-*
dia quæ pignori habuit testator, patriæ suæ reliquisse videat-
tur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri
relicta: si modò in proprium patrimonium, quod ferè cessante
de Vitore sit, non sint redacta. P E T O F V N D V M M E V M
I T A V T I E S T, A L V M N A E M E A E D A R I. quæsitum est,
an fundo^b & reliqua colonorum, & mancipia si qua mortis
tempore in eo fundo fuerint, debeantur. respondit reliqua qui-
dem colonorum non esse legata. cetera verò videri illis verbis
I T A V T I E S T data.

^b *an fun. Jus, &*

Coniectura voluntatis.

CII. IDEM¹ libro septimodecimo Digestorum¹

H¹is verbis legauit: V X O R I M E A E L A T E R A R I A^c M E A ^c *lateralia*
 V I A T O R I A, E T Q V I D Q V I D I N H I S C O N D I -
 T V M E R I T, Q V A E M E M B R A N V L I S M E A M A N V
 S C R I B T I S C O N T I N E B V N T V R, N E C^d E A S I N T ^d *neque exacta*
 E X A C T A C V M M O R I A R, L I C E T I N R A T I O N E S ^e *eruit.*
 M E A S T R A N S L A T A S I N T, E T C A V T I O N E S A D
 A C T O R E M M E V M T R A N S T V L E R I M. *hic chirogra-*
pha debitorum & pecuniam, cum esset profecturus in urbē,
in lateralibus condidit: &^e chirographis exactis, quàm pe-
cutia erogata, reuersus in patriam post biennium alia chiro-
grapha prædiorum, quæ postea comparauerat, & pecuniam
in lateralialia^f condidit. quæsitum est, an ea tantùm videatur
nomina ei legasse, quæ postea reuersus in hisdem lateralibus
condidit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, nō de-
beri quæ mortis tempore in his lateralibus essent, & mem-
branis manu eius scriptis continerentur. Idem^g quæsiit, an cū
empiones prædiorum in hisdem lateralibus cōdiderat, præ-
dia quoque legato cedant. respondit, non quidem manifestè
apparere quid de prædiis sensisset. verùm si ea mente emptio-
nes ibi haberet, vt his legatariaè datis proprietates prædiorum
præstaretur: posse defendi, prædia quoque deberi. Paterfa-
milias ita legauit, L A N C E S N V M E R O D V A S L E V E S,
Q V A S D E S I G I L L A R I B V S^h E M I, D A R I V O L O. is de
sigillaribus leues quidem non emerat, lances autem emptas
habebat. & dictauerat testamētum ante triduum quàm mo-
reretur. quæsitum est, an hæ lances, quas emptas de sigillari-
bis habuit, legato cederent, cum nullas alias de sigillaribus
emerit, nec legauerit. respondit, secundum ea quæ propone-
rentur, deberi eas quas de sigillaribus emisset. Alumno præ-
cepit militiã his verbis, S E M P R O N I O A L V M N O M E O

^e *Subaudi, sicut Aug. lib. 4. q. 1. c. 2.*

^f *lateralialia*

^g *Item quæsiit est,*

^h *Elegantior hoc, sicut auctores respondunt ex plerisque Alex. ab Alex. li. 2. Gen. dist. c. 4.*

ⁱ *habebat, legato cedant.*

^a Plin ad Traia. Superest ergo ut ipse in-
spiciat, an in omni-
bus ciuitatibus certū
aliquid omnes, quō
Volens legatur, de-
beat pro introitu
dare.

^b hæcque omnia

ILLVD ET ILLVD: ET CVM PER AETATEM LI-
CEBIT, MILITIAM ILLAM CVM^a INTROITV
COMPARARI VOLO: HVIC^b QVOQVE OMNIA
INTEGRA. quæsitum est, si Sempronius eam militiam si Vi
comparauerit, an pretium eius, sed & id quod pro introitu
erogari solet, ex causa fideicommissi ab heredibus consequi
possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse. Idē
testator liberto militiam his verbis legauit, SE IO LIBER-
TO MEO MILITIAM DO LEGO ILLAM. quam
militiam & testator habuit. quæsitum est, an onera om-
nia & introitus militiæ ab hærede sint danda. respondit
danda.

*Legata ab exheredati substituto non valent, etiamsi ad
eum bona defuncti perueniant per me-
diam personam.*

C III. IDEM[¶] libro singulari Quæstionum publice
tractatarum[¶]

SI pater exheredato filio substituit heredem extraneū, dein-
de ille extraneus hunc filium heredē instituit, & heres fa-
ctus intra pubertatem decedat: puto à substituto ei filio om-
nino legata præstari nō debere, quia nō directo, sed per succes-
sionem ad filiū hereditas patris peruenit. plus ego in fratre,
qui cum heres existisset patri, exheredatum fratrem heredem
iustituit, accepi substitutum eius legatum non debere. ac ne
quidem si intestato fratre^c successerit: quia non principaliter,
sed per successionem bona fratris ad eum peruenerunt. Si
filius ex vncia heres institutus sit, & ab eo^d legata data sint, ha-
beat & substitutum, deinde commisso edicto per alium filiū
accepi partis dimidiæ bonorum possessionem: substitutus
eius utrū ex vncia legata præstat, an verò ex semisse? & verius
est ex semisse. sed^d ex vncia, omnibus. ex reliquis, liberis &
parentibus. contra quoque si ex dodrante institutus com-
misso edicto^e semissem acceperit bonorum possessionem:
ex semisse tantū legata substitutus debet. quomodo enim
augentur^f vbi amplius est in bonorum possessione: sic & vbi
minus est deducitur.

^c fratres

^d sed &

^e in semissem

augentur

LIBER TRIGESI-

MYSTERTIVS.

DE ANNVIS ^a LEGATIS ET FIDEI-
COMMISSIS.

a De annuis & mēstruis legatis, fidelicommissis.
b Vlpianus

POMPONIVS ^b libro quinto ad Sabinum^d

QUIN IN ANNOS singulos quid legatum sit, neque adscriptum quo loco datur: quocumque loco petetur, dari debet. sicuti ex stipulatu, aut nomine facto petatur.

Mora heredis.

II. IDEM libro sexto ad Sabinum

IN annos singulos heres damnatus finire me frui fundo, si initio anni quo colere deberem, moram fecerit: licet postea patiatur, quia ^c cultura sum exclusus, tamen totius anni nomine mihi tenebitur. quemadmodum si ^d diurnas operas Stichi dare damnatus, non à mane sed à sexta diei hora det: totius diei nomine tenetur. ^e

c quia cultura & cultura d est
e recubitur.

Annua, bima, trima die legatum.

III. VLPIANVS libro vicelimo quarto ad Sabinum^{||}

SI legatum sit relictum annua Vima trima die, triginta forte: dena per ^f singulos debentur annos, licet non fuerit adiectum **AEQVIS PENSIONIBVS**. proinde & si adiectum fuerit **PENSIONIBVS**, licet non sit insertum **AEQVIS**: ite si scriptum fuerit **AEQVIS**, licet non sit adiectum **PENSIONIBVS**: dicendum erit æquas fieri. Sed si adiectum **PENSIONIBVS INAEQVIS**, & inæquales debebuntur. quæ ergo debeantur, videamus. & puto eas deberi, nisi specialiter testator electionem heredi dedit, & qui vir bonus fuerit arbitratus. ut pro facultatibus defuncti & depositione ^h patrimonij debeatur. sed ei si fuerit adiectum **VIRI BONI ARBITRATV**, hoc sequemur, ut propositione patrimonij sine vexatione & incommodo heredis fiat. quid ⁱ si ita, **PENSIONIBVS QVAS PVTAVERIT LEGATARIVS?** an totum petere possit, videamus. & puto totum non petendum simul. sicut & in heredis electione. fieri enim pensiones debere testator voluit. quantitates dumtaxat pensionum in arbitrio ^k heredis aut legatarij contulit. sed si ita sit legatum, **HERES MEVS TITIO DECEM TRIMA DIE DATO**: utrum pensionibus, an verò post triennium debeatur? ^l & puto sic accipiendum, quasi pater familias de annua bima trima die sensisse proponatur.

f Ex hoc loco & G. pen. apparet, quid sit annua, bima, trima die.
g iniquis,
† quas
h dispositione vel de portione vel, pensionem
i quod
k in arbitrium

Vfurarum modus.

Si cui certa quantitas legetur, & quoad præstetur, in singulis annos certum aliquid velut vsuras iusserit testator præstari: legatum valet, sed ^a in vsuris hæctenus ^b debet valere, quatenus modum probabilem vsurarum non excedit.

a sed & in
b eatenus

Tot legata, quot annua præstationes.

IIII. PAVLVS ¶ libro sexagesimo secundo ad Edictum ¶

SI in singulos annos alicui legatum sit, Sabinus, cuius sententia vera est, plura legata esse ait. & primi anni purum, sequentium condicionalia. videri enim hanc inesse conditionem, SI VIVAT. & ideo mortuo eo ad heredem legatum non transire.

Pensio ultimi anni integra.

V. MODESTINVS ¶ libro decimo Responsorum ¶

AVOBIS QVOQVE CETERI HEREDES PETO, VT VXORI MEAE PRAESTETIS QVOAD VIVERET, ^cANNVOS DECEM AVREOS. VXOR superuixit marito quinquennio & quattuor mēibus. quæro an heredibus eius sexti anni legatū integrum debeat. Modestinus respondit, integri sexti anni legatum deberi.

c vsuet,

Coniectura voluntatis.

VI. IDEM ¶ libro vndecimo Responsorum ¶

ANNUAM pecuniã ad ludos ciuitati ^d reliquit, quibus præsidere heredes voluit. successores heredum negant se debere: quasi testator tamdiu præstari voluisset, ^e quamdiu præsiderent heredes. quæro igitur, ^fan cum præsidendi mentionem fecerit, ad tempus fideicommissum, an perpetuò præstari voluerit. Modestinus respondit, fideicommissum quotannis in perpetuum reipublicæ præstandum esse.

d ciuitatis

e voluerit,

Cum auctoritas sola est testatoris sine obligatione, interuentu iudicis ad effectum perducitur.

VII. POMPONIVS ¶ libro octauo ad Quintum Mucium ¶

QVINTUS MUCIUS ait, si quis in testamento ita scripsit, FILII FILIAEQVE MEAE IBI SYNT O, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET: EISQVE HERES MEVS IN ANNOS SINGVLOS, INQVE PVEROS PVELLASQVE SINGVLAS, DAMNAS ESTO DARE CIBARII NOMINE AVREOS DECEM: si tutores eã pecuniam dare nolunt ei, apud quem pueri atque puellæ sunt: nihil est, quòd ex testamento agere possit. nam ea res eo pertinet, vt tutores sciant quæ voluntas testatoris fuit. vt possint eam pecuniam sine periculo dare. Pomponius: in testamentis qua-

causa fideicommissi rei seruandæ gratia rectè petetur. Paulus notat: hoc admittendum est & in aliis rebus hereditariis: vt & in eas legatarius mittatur.

Legatum diuisum pro modo laboris, & industrie.

X. IDEM¹ libro octauo Responsorum¹

SEIO AMICO FIDELISSIMO, SI VOLVERIT, SICVT MEIS NEGOTIIS INTERVENIEBAT, EODEM MODO FILIORVM MEORVM INTERVENIRE: ANNVOS SENOS AVREOS ET HABITATIONEM QVA VTITVR, PRAESTARI VOLO. non ideo minus annua Seio pro parte hereditaria viuentis filiaè deberi placuit, quòd ex tribus filiis Titiaè duo aliis heredibus institutis vita decesserunt: cum tam labor quàm pecunia diuisionem recipere. MEDICO SEMPRONIO QVAE VIVA PRAESTABAM, DARI VOLO. ea videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuaè, non incertam liberalitatis voluntatem habuerit. VXORI PRAETER ID QVOD A ME VIVO ANNI NOMINE ACCIPIEBAT, AVREOS CENTVM DARI VOLO. annum videtur, & semel centum aureos reliquisse. LIBERTIS DARI VOLO QVAE VIVA PRAESTABAM. & habitatio præstabitur. sumptus^a iumentorum non debetur^b, quem^c a stori domina præstare solita fuit utilitatis suæ causa. ideo nec sumptum medicamentorum medicus libertus rectè petet. quem, vt patronam eiusque familiam curaret, accipiebat.

a sumptus autem
b. debentur,
c quos

XI. PAVLV^s libro vicefimo primo Quaestionum¹

CVM in annos singulos legatur, plura legata esse placet: & per singula legata ius capiendi inspicietur. idem in seruo inspiciendum est ex persona dominorum.

Quomodo constituatur seruus.

XII. IDEM¹ libro tertiodecimo Responsorum¹

GAIVS SEIVS prædia diuersis pagis Maruia & Seiaè legauit, & ita cauit. PRAESTARI AVTEM VOLO EX PRAEDIIS POTITIANIS^d PRAEDIIS^e LVTATIANIS ANNA HARVNDINIS MILIA TRECENA, ET SALICIS MVNDÆ ANNA LIBRARVM SINGVLA MILIA. quæro an id legatum defuncta legataria extinctum sit. Paulus respondit, seruitutem iure constitutam non videri neque in personam neque in rem. sed fideicommissi petitionem competisse ei cui prædia Lutatiana legata sunt. & ideo cum annua legata fuerint, mortua legataria finitum legatum videri.

d Pontianis
e ex prædiis Lutatians / Lutatians

Conditio quæ habetur pro impleta.

XIII. SCAEVOLA [¶] libro quarto Responsorum[¶]

MAeuius nepotem ex Mæuio puberem heredem instituit, & Lucio Titio ita legauit: LVCIO TITIO VIRO BONO, CVIVS OBSEQVIO GRATIAS AGO, DARI VOLO ANNVS QVAMDIV VIVAT AVREOS DECEN, SI REBVS NEPOTIS MEI INTERVENIAT, OMNEMQVE ADMINISTRATIONEM RERVN NEPOTIS MEI AD SOLLICITVDINEM SVAM REVOCaverit. quæro, cum Lucius Titius aliquo tempore Mæuij negotia gesserit, & per eum non stet, quo minus gerat: Publius autem Mæuius nollet eum administrare. an fideicommissum præstari debeat. respondi, si non propter fraudem, aliâ nequam iustam causam improbandæ operæ causa remota esset à negotiis, quæ administrare secundum defuncti voluntatem veller: percepturum legatum.

Questio de bono & equo, quæ non potest in universum defini.

Vxore herede scripta ita cauit: LIBERTIS MEIS OMNIBVS ALIMENTORVM NOMINE SINGVLIS ANNVS DENARIOS DVODECIM AB HEREDE DARI VOLO, SI AB VXORE MEA NON RECESSE RINT. quæro, cum paterfamilias sua voluntate detuitate difficilè profectus sit, ea autem adfiduè proficiscatur: an liberticum ea proficisci debeat. respondi, non posse absolute responderi: cum multa oriri possint, quæ pro bono sint æstimanda. a ideoque huiusmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda est. Item quæritur, cum proficiscens eis nihil aliud optulerit, ac per hoc eam secuti non sint, an legatum debeatur. respondit, & hoc ex longinquis breuibusque excursionibus, & modo legati æstimandum esse.

Coniectura voluntatis.

XIII. VLP IANVS [¶] libro secundo Fideicommissorum[¶]

SI cuius annum fuerit relictum sine adiectione summæ: nihil videri huic adscriptum Mela ait. sed est verior Neruæ sententia, quod testator prætare solitus fuerat, id videri relictum. si minus, ex dignitate personæ statui oportebit.

An fideicommissum in diem relictum possit ante diem solui.

XV. VALENS [¶] libro septimo Fideicommissorum[¶]

Auolentus eum, qui rogatus post decem annos restituere pecuniâ, ante diem restituerat, respondit si propter capientis personam, quod rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relictum probetur, & perdituro ei id heres

a Huius sententiæ congruè quod præclarè M. Cicer. Orat. pro Cu. Pla. non semper easdem sententiâ ab eisdem, sed quasi ut quæres. statum, inclinationem temporis, ratio concordie possibiles, esse defendendos.

b propter
c si
d labolentus
e Si dies adiectionis esset propter danti personam, (quod sapienti si) licere: aut diem solvere. l. leg. 2. §. cum dies. inf. de condi. & dem. §. l. cum qui. §. quous. inf. de verb. oblig. licet enim fauori pro se introducto venundat. d. Si quis in. Co. de pac.

ante diem restituiisset: nullo modo liberatum esse. quod si tempus heredis causa prorogatum esset, ut commodum medijs temporis ipse sentiret: liberatum eum intellegi. nam & plus eum præstitisse quam debuisset.^a

a debuisset.

XVI. PAVLVS^b libro tertio ad Neratium^l

Seruus post decem annos liber esse iussus est, legatumque ei ex die mortis domini in annos singulos relictum est. eorum quidem annorum, quibus iam liber erit, legatum debetur. interim autem heres ei alimenta præstare compellitur.

b Iabolenus

XVII. LABEO^b libro secundo Posteriorum Iauoleno epitomatorum^l

Legatum ita est, ATTIAE DONEC NVBAT, QVINQVAGINTA DAMNAS ESTO HERES MEVS DARE: neque adscriptum est IN ANNOS SINGVLOS. Labeo, Trebatius præfens legatum deberi putat. sed rectius dicetur, id legatum in annos singulos deberi. VINI FALERNI, QVOD DOMI NASCERETVR, QVOTANNIS IN ANNOS^c SINGVLOS BINOS CVLEOS HERES MEVS ATTIO DATO. etiam pro eo anno quo nihil vini natum est,^d deberi duos culeos: ^e si modò ex vindemia ceterorum annorum dari possit.^f

Coniectura voluntatis.

XVIII. SCAEVOLA^l libro quartodecimo Digestorum^l

Codicillis testamento confirmatis, fundum libertis legavit, eumque alienari vetuit. sed pertinere voluit & ad filios libertorum, velex his natos. deinde hæc verba adiecit. A QVIBVS PRAESTARI VOLO HEREDI EX REDITV EIVS FVNDI DECEM PER ANNOS SINGVLOS VSQVE AD ANNOS TRIGINTA QVINQVE A DIE MORTIS MEAE. quæsitum est, cum heres à Titio institutus intra^h trigessimum quintum annum ætatis decefferit: an residui temporis fideicommissum ex verbis superscriptis heredis quoque heredi debeatur. respondit deberi: nisi ostendatur à libertis, testatorem ad heredis trigessimum quintum annum respexisse.

Legatum ante tempus petendum.

Sticho alumno suo centum, & menstruos decem, & annuos centum dari voluit. & Semproniam, quam heredem ex triente instituerat, rogavit in hæc verba: FIDEI TVAE COMMITTO SEMPRONIA SOROR, VTI LEGATA, QVAE ALV MNIS MEIS RELINQVIⁱ, EX MEDIO RECIPIAS, ET APVD TE HABEAS QVOAD^k VSQVE COMMENDATOS HABEAS. quæsitum est, cum Semproniam, cuius fideicommissum sit, abstinuerat se hereditate

ante-

e Si re ad punctum di
singulorum verba hæc
in annos singulos
glossa non erit, ut
falsò putarunt qui-
dam.

d esset,
e culleos respon-
dit:

f possint.

g vel

h infra

i reliqui,
k Quoad eos com-
m. edato. habes. In-
seligit: a. tit. 25. An-
nion atasiæ eorum:
vi in eadem specie
idem factis indicat. l.
liberto. §. Largito.
infra eo. §. quidam.

antequam secundum voluntatem defuncti perciperet pecuniam alumnis relicta, an Sticho de legatis actio etiã ante vicessimũ quintum annum competat. respondit competere.

Legatum relictum ab usufructuario, morte eius finitur.

XVIII. IDEM¹ libro septimodecimo Digestorum¹

Titia herede Seia scripta, usufructum fundi Mæui legatauit, eiusque fidei commisit in hæc verba: A TE MÆVI EX REDITV FVNDI SPERATIANI PRAESTARI VOLO ARRIO PAMPHILO ET ARRIO STICHO¹ EX¹ DIE MORTIS MEAE ANNVS SEXCENTOS QVOTANNIS QVOD VIVENT. quæsitũ est, cum Mæuius annua alimenta præstiterit, post mortẽ autem eius fundus ad heredem Titiaẽ pleno iure redierit: an alimenta ex fideicommissõ Pamphilo & Sticho debeantur. respondi, nihil proponi, cur debeat præstari ab heredibus Titiaẽ: cum ab usufructuario alimenta relicta sunt. Idem quæsit, an ab heredibus Mæuij legatarij præstanda sint. respondit, nihil ab herede¹ legatarij, nisi testatorem manifeste proberur voluisse

a ab heredibus legatarij præstandũ, nisi b præstandũ

1 etiam finito usufructu, præstari. si modò id quod ex usufructu receptum esset, ei rei parandæ^b sufficeret. Qui Marco homini docto certa annua præstabat, testamento cauit: DOMINA SANCTISSIMA SCIO TE DE AMICIS MEIS CVRATVRAM, NE QVID HIS DESIT: VERVM TAMEN ET MARCO DARI^c OCTINGENTA. quæsitum est, an Marcus præstitis sibi ex causa legati octingentis, annua quoque consequi debeat. respondit, nihil proponi cur non secundum ea quæ in consultatione^d collata essent, debeantur.

c dari volũ

d consultationem

2 LVCIO TITIO AVRI PONDO TRIA, QVAE VIVA PRAESTABAM. quæro, cum testatrix quadraginta Titio quoad viueret, e^e salarij nomine certam summam, & amplius festorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretiũ præstiterit: an eadem ex causa legati vel fideicommissi ab heredibus eius Titio præstari debeat. respondit, nihil proponi cur præstanda non sunt.

e & salarij

Legatum debitum conditione deficiente.

XX. IDEM¹ libro octauodecimo Digestorum¹

Annua his verbis legauit, SI MORARENTVR CVM^f MORTENTVR MATE MEA, QVAM HEREDEM EX PARTE INSTITVI. quæsitum est, an mortua matre condicio adposita defecisse videatur: ac per hoc neque cibaria neque vestitaria his debeantur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

*Templo relictum fideicommissum censetur, licet
ministri sint nominati.*

Attia fideicommissum his verbis reliquit, **QVIS QVIS**
MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO,
VTI DET EX REDITV CENACVLI MEI ET HOR
REI POST ORITVM SACERDOTI ET HIERO
PHYLACO^a ET LIBERTIS, QVI IN ILLO TEM
PLO ERVNT, DENARIA DECEM DIE NVNDINA
RVM QVAS IBI POSVI. quero vtrum his dumtaxat, qui
eo tempore quo legabatur, in rebus humanis & in eo officio
fuerint, debitum sit: an etiam his qui in locum eorum succes
serunt. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ministe
rium^b nominatorum designatum. ceterum datum templo.
Item quero, vtrum vno dumtaxat anno decem fideicommissi
nomine debeantur: an etiam in perpetuum decem annua præ
stantia sint. respondit, in perpetuum.

*Legatum ex reditu certi prædij præstandum, alienato
prædio, non extinguitur.*

XXI. IPSEM libro vicesimo secundo Digestorum

Liberto suo ita legauit, PRAESTARI VOLO PHILO
NI, VSQVE DVM VIVET^c, QVINQVAGESIMAM
OMNIS REDITVS, QVAE^d PRAEDIIS A COLONIS
VEL EMPTORIBVS FRVCTVS, EX CONSVETV
DINE DOMVS MEAE PRAESTANTVR^e. heredes præ
dia vendiderunt, ex quorum reditu quinquagesima relicta est.
quaesitum est an pretij usurae, quæ ex consuetudine in provin
cia præstarentur, quinquagesima debeat. respondit, redi
tus dumtaxat quinquagesimas legatas, licet prædia vendita
sunt.

*Fideicommissum à legatario relictum ob Falcidiam
non minuitur.*

A liberto, cui fundum legauerat ferentem annua sexaginta,¹
per fideicommissum dederat Pamphilæ annua dena. quaesitum
est, si lex Falcidia liberto legatum minuerit, an Pamphilæ
quoque annum fideicommissum minutum videatur: cum
ex reditu legata sint, qui largitur, etiam si Falcidia partem di
midiam fundi abstulerit, annuam Pamphilæ præstationem.
respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri mi
nutum: nisi si alia mens testatoris probaretur.

Interpretatio voluntatis.

Filium^f ex dodrante, uxorem ex quadrante instituit here
des: & filij fidei commissit, vt nouerca restitueret hereditatem.
ab ea autem petit, vt infirmitatem filij commendatam habe
ret. eique menstruos aureos denos præstaret donec ad vicesi
mum quintum annum ætatis peruenerit. cum autem impleffet
eam

^a ἀγοφύλωσι: tu
vide in huc locum
Alexaa. ab Alex. lib.
Genis. diuum 5. c. 17.

^b ministerium
quidem

^c vivit,
^d quæ ex prædiis

^e præstatur,

^f Quidam filium

eam ætatem, partem dimidiam hereditatis ei restitueret. filius deducta dodrantis parte quarta, ex qua institutus erat, nouerca hereditatem restituit: & postea impleuit vicesimum quintum annum ætatis. quæsitum est, cum nouerca vniuersæ hereditatis haberet dodrantem, semunciam^a, & ficilicum^b, an eius partem dimidiam priuigno suo restitueret. respondi, secundum ea quæ proponerentur, tantum restituendū, quantum cum eo quod Falcidiæ nomine filius deduxisset, semissem faceret. Idem quæsiit, an quod infirmitati filij pater consulere voluerit, fructus quoque mediij temporis nouerca ei restituere deberet. respondit, secundum ea quæ proponerentur, debere.

^a In epistola nonnulli hinc legunt semunciam. Aug. lib. 2. c. 6. c. 3.
^b Constat duabus drachmis. Alia. ad titul. de metal. lib. 11. C. 5. Sicut qui hic legatū filiquam.

Si legatarius non implet modum à testatore adiectum, legatum ei solutum renocatur.

- 3 Lucius Titius testamento patriæ suæ ciuitati Sebastenorum centum legauit, vti alternis annis ex vsuris eiusdem certamina sub^c nomine ipsius celebrarentur: & adiecit hæc verba. QVOD SI CONDICIONE SVPRASCRIPTA RECIPERE LEGATAM SIBI PECVNIAM CIVITAS SEBASTENORVM NOLVERIT, NVLLO MODO HEREDES MEOS OBLIGATOS EI ESSE VOLO. SED HABERE SIBI PECVNIAM. postea præses provinciae ex nominibus debitorum hereditariorum elegit idonea nomina, & in causam legati reipublicæ adiudicauit. post cuius sententiam reipublica à plerisque^d adiudicatis sibi pecunias percepit. quæsitum est, an si reipublica condicionibus testamento adscriptis postea non paruerit, legatum ad filios heredes pertineat. respondi, rempublicam voluntati testatoris parere compellendam, ac nisi faciat, in his quidem summis, quæ per numerationem vel nouationem solutæ sunt, vtili repetitione heredes adiudicatos. ab his verò nominibus, quæ neque soluerunt reipublicæ neque nouatione abcesserunt à pristina obligatione, non prohibendos, quo minus debitum petant.

^c suo nomine

^d adiudicatus à plerisque sibi

Nudus minister, siue executor, non satisdat.

- 4 Largius Eurippianus^e consuluit, alumno certam pecuniam patronum testamento legasse, de quæ ea re testamento ita cauisset, PECVNIAM QVAM TITIO LIBERTO ET ALVMO MEO LEGAVI, ESSE VOLO PENES PVBLIVM MAEVIVM VSQVE AD ANNV M VICESIMVM QVINTVM AETATIS EIVS, PROQVE EA COMPVTARI CVM EO VSVRAS QVADRANTES. QVANTVM AVTEM IN SVPTVM EI STATVENDVM SIT, TV PVBLI MAEVI, CVM PATRIS AFFECTVM EI PRAESTARE DE-

^e Eurippianus

BEAS, AESTIMABIS. quæsitum est, an heredes à Publico Mæuio satis accipere debuerint, soluentes eam pecuniam. respondit, cum testamento nulla exigendæ satisfactionis commemoratio fiat, satis habuisse heredes, secundum voluntatem defuncti Publico Mæuio pecuniam numerare. & ideo nec Titius alumnus, vel heredes eius audiri debeant^a, aduersus heredes patroni agentes, quod satis non exegerunt. ex ea enim numeratione etiam à Titio, ac proinde etiam ab heredibus eius liberatos esse superscriptos heredes. nisi viuentem testatorem Publium Mæuium soluendo esse defecit. tunc enim cautio ab eo exigenda est.

a debent.

Interpretatio voluntatis.

Pater duos filios æquis ex partibus instituit heredes, maiorem, & minorem qui etiam impubes erat: & in partem eius certa prædia reliquit. & cum quattuordecim annos impleuerit, certam pecuniam ei legauit, idque fratris eius fidei commisit. à quo petit in hæc verba. A TE PETO SEI, VT AB ANNIS DVODECIM ÆTATIS AD STVDIA LIBERALIA FRATRIS TVI INFERAS MATRI EIVS ANNUA TOT VSQVE AD ANNOS QVATTVORDECIM. EO AMPLIVS TRIBVTA FRATRIS TVI PRO CENSV EIVS DEPENDAS DONEC BONA RESTITVAS. ET AD TE REDITVS PRAEDIORVM ILLORVM PERTINEANT, QVOAD PERVENIAT FRATER TVVS AD ANNOS QVATTVORDECIM. quæsitum est, defuncto maiore fratre, herede alio relicto, vtrum omnis condicio percipiendi redditus fundorū^b, annuaria præstetur^c: alia, quæ præstaturus esset si viueret Seiūs, ad heredem eius transferri debeat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, intellegitur^d testator quasi cum tutore locutus: e^e vt tempore quo tutela restituenda est, hæc^f quæ pro annuis præstari iussisset, percipiendisq; fructibus, finiantur. sed cum maior frater morte præuentus est, omnia quæ relicta sunt, ad pupillum & tutores eius cōfestim post mortem fratris transiisse.

b fundorum, & vte præstentur:

d intelligi testatorem
e locutum:
f hæc quoq; quæ

XXII. ALFENVVS VARVS libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum^h

FILIAE MEAE, QVOTIENS CVMQVE VIDVA ERIT, IN ANNOS SINGVLOS CENTVM HERES MEVS DATO. quæritur, si filia minus annu^g temporis vidua fuisset, numquid minus ei centum deberentur. respondit, sibi videri, tametsi totus annus nondum fuisset, tamen deberi.

g annuo tempore

Coniectura voluntatis.

XXIII. MARCIANVS^a ¶ libro sexto Institutionum^d

a Marcellus

CVM quidam decurionibus diuisiones dari voluisset die natalis sui: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, non esse verisimile, testatorem de vno anno sensisse. sed de perpetuo legato.

XXIIII. IDEM ¶ libro octauo Institutionum^d

CVM erat certa pecunia, id est centum reipublicæ Sardinorum relicta per quadrienniū certaminis Chrysanthiani: Diui Seuerus & Antoninus rescripserūt, videri perpetuam pensitationem reliquisse testatorem per quadriennium. non in primum quadriennium.

XXV. VALENS^b ¶ libro secundo Fideicommissorum^d

b Causa

FILIOS familias, quoad in potestate patris sit, in annos singulos dena dari possunt.

DE VSV^c ET VSVFRVCTV ET REDITV ET
HABITATIONE ET OPERIS PER LEGATVM
VEL FIDEICOMMISSVM
DATIS TIT. II.

e Hic tit. ad actum
in personam magis
refertur: libro autem
septimo supra, ad ac-
tionem in rem.

Vsusfructus seruitutis realis non potest legari, ut proprie præstetur: sed præstabitur prout potest.

PAVLVS ¶ libro tertio ad Sabinum^d

NEC VSVS nec vsusfructus itineris, actus, viæ, aquæ ductus^d legari potest: quia seruitus seruitutis esse non potest. necerit utile ex senatusconsulto, quo cauetur vt omnium, quæ in bonis sint, vsusfructus legari possit. quia id neq; ex bonis neq; extra bona fit. sed incerti actio erit cum herede, vt legatario quamdiu vixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem præstet. aut^e ea seruitus constitutur sub hac cautione, vt si decesserit legatarius, vel capite deminutus ex magna^f causa fuerit, restituitur.

d aquæ ductus

e & vt ea

II. PAPINIANVS ¶ libro septimodecimo Quæ-
stionum^d

f Verba sunt compo-
sitorum Pandectarum
addita propter con-
ruptiorem. C. de v-
suf.

Hominis operæ legata, capitis deminutione vel non vtendo nō amittuntur. & quoniam ex operis mercedem percipere legatarius potest, etiam operas eius ipse locare poterit. quas si prohibeat heres capi, tenebitur. Idem est, & si seruus se locauerit. & quia legatarius fructuarius non est, ad heredem suum operarum legatum transmittit. sed seruo vsucapto legatum perit.

III. PAVLVS ¶ libro tertio ad Sabinum^d

HOminis quoque liberi operæ legari possunt. sicut locari, & in stipulationem deduci.

III. VLP IANVS ¶ libro octauo decimo ad Sabinum^d

SI purè proprietatis legata erit, ea ad legatarium perueniet, quamuis fructuarius heres sit institutus.

V. PAVLVS ¶ libro tertio ad Sabinum^d

Vsum fructum cum moriar inutiliter stipulor. idem est in legato. quia & constitutus vsus fructus morte intercidere solet.

Aestimatio vsus fructus post mortem heredis.

VI. POMPONIVS ¶ libro quintodecimo ad Sabinum^d

SI vsus fructus mihi in biennium continuum à morte testatoris legatus sit, & per heredem steterit, quo minus eum mihi daret: præterito biennio nihilo minus tenetur. quemadmodum teneretur, si res legata in rerum natura esse defisset, quam quis deberet, moratusq; esset in ea danda. vt peti quidem iam vsus fructus, qui legatus sit, non possit: quia alius futurus sit, quam qui legatus fuerit. sed aestimatio^a eius bima^b dumtaxat facienda sit.

^a Hic obserua post institutum rei debita, non rem ipsam, sed eius aestimacionem peti.

^b bina: in quibusdam dicitur.

VII. VLP IANVS ¶ libro vicesimo sexto ad Edictum^d

Operæ testamento relictae quando cedere debeant? vtrum ex quo petit eas legatarius, an ex quo adita hereditas est? & cui pereant dies, quibus æger seruus fuit? & puto ex die petitionis eas cedere. quare si post petitas æger esse seruus coeperit: legatario peribunt.

VIII. GAIVS ¶ libro tertio de legatis ad edictum prætoris^d

^c Coniunge l. Me-nius. §. si. de leg. 2. & l. 73. ad fi. de leg. 1.

^d Idem scripsit alio libro Caius, et constat ex l. 51. de vsu fr. sup. & De statutis vix longissimis Plin. libr. 7. nat. hist. c. 48.

SI vsus fructus^d municipibus legatus erit, quaeritur quousq; in eo vsu fructu tuendi sint. nam si quis eos perpetuò tuetur, nulla utilitas erit nudæ proprietatis, semper abscedente vsu fructu. vnde centum annos obseruandos esse constat: qui finis vitæ^e longissimus esset.

Legatum caducum remanet apud heredem cum onere suo.

VIII. VLP IANVS ¶ libro octauo Disputationum^d

^f Coniunge l. 78. de

SI ab eo, cui legatus esset vsus fructus, fideicommissum fuerit relictum: licet vsus fructus ad legatarium non perueniret: heres tamen, penes quem vsus fructus remanet, fideicommissum præstat. quod & in militis testamento erit dicendū, si legatarius, à quo fideicommissum relictum est, repudiauerit legatum, vel viuo testatore decesserit.

*Coniunctio, posita inter incompatibilia, resoluitur in
dysiunctiuam.*

X. IULIANVS ¶ libro septuagesimo octauo Digesto-
rum^a

SI Titio fundus, & eiusdem fundi vsusfructus legatus fue-
rit: erit in potestate eius, fundum, an vsusfructum vindica-
re malit. & si fundum elegerit, necessario plenam proprietatem
habebit, licet vsusfructum à se reppulerit. si verò vsus-
fructum habere maluerit, & proprietatem fundi reppulerit:
solum vsusfructum habebit.

XI. IDEM ¶ libro primo ex Minicio^a

H Abitationis^a legatum in singulos annos ab initio anni
deberi constat. ^a quoq; legatum

XII. ALFENVS ¶ VARVS libro secundo digestorum
à Paulo epitomatorum^a

Heres in fundo, cuius vsusfructus legatus est, villam po-
suit. eam inuito fructuario demolire^b non potest: nihilo
magis, quàm si quam arborem posuisset, ^c ex fundo^{is} euelle-
re vellet. sed si antequam vsusfructuarius prohibuerit demo-
lierit^d: impenè facturum. ^b demoliri non
^c & ex
^d demolitus erit.

XIII. PAVLVS ¶ libro tertiodecimo ad Plautium^a

CVm vsusfructus alternis annis legatur, nò vnum, sed plu-
ra legata sunt. aliud est in seruitute aquæ & viæ. viæ enim
seruitus vna est: quia natura sui habet intermissionem.

XIII. CELSVS ¶ libro octauodecimo Digestorum^a

Dvos separatim vtifruui sine damnato heres, communi-
ter vtifruui passus est. quærebat, an vtrique ex testamen-
to teneretur. dixi teneri, si testator vtrumque solidum habe-
re voluit. nam ipsius onus est, vt solidum singulis legatum
præstaret. qua parte igitur alterū vtifruui fineret heres, ea parte
eum nò sinere alterum vtifruui. ideoq; per æstimationem vni-
cuiq; quod deest, replere debet. ^e debere.

XV. MARCELLVS ¶ libro tertiodecimo Digesto-
rum^a

DAMNAS ESTO HERES TITIVM SINERE IN
ILLA DOMO HABITARE QVO AD VIVET.
vnum videtur esse legatum.

*Ei cui legatur fructus fundi, debetur via per alium fundum
testatoris etiam alteri legatum.*

Qui duos fundos habebat, vnum legauit, & alterius fundi
vsusfructum alij legauit. quæro, si fructuario ad fundum
aliunde viam non habeat, quàm per illum fundum qui lega-
tus est: an fructuario seruitus debeatur. respondit, quemad-
modum si in hereditate esset fundus, per quem fructuario po-
test præstari via, secundum voluntatem defuncti videtur

ide

præter.

id exigere ab herede: ita & in hac specie non aliter concedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius ius trāseundi vsufructuario præstet. ³ vt hæc forma in agris feruetur, quæ viuo testatore optinuerit: siue donec vsufructus permanet, siue dum ad suam proprietatem redierit.

An legatum relictum ad certum vsum possit in alium vsum conuerti.

XVI. MODESTINVS ¹ libro nono Responsorum ¹

¹ Alii lib. 1. p. nec. 22.

et illis celebrare

Legatum ^b ciuitati relictum est, vt ex re ditibus quotannis in ea ciuitate memoriae conseruandæ defuncti gratia spectaculum celebretur, quod illi Celebrari ^c non licet. quæro quid de legato existimes. *Modestinus* respōdit, cum testator spectaculum edi voluerit in ciuitate, sed tale, quod ibi celebrari non licet: iniquum esse hanc quantitatem, quam in spectaculum defunctus destinauerit, lucro heredum cedere. igitur adhibitis heredibus & primoribus ciuitatis, dispiciendum est in quam rem conuerti debeat fideicommissum, vt memoria testatoris alio & licito genere celebretur.

XVII. SCAEVO LA ¹ libro tertio Responsorum ¹

Quidam prædia reipublicæ legauit, de quorū reditu quotannis ludos edi voluit, & adiecit: *QVAE LEGATA PETO DECVRIONES, ET ROGO, NE IN ALIAM SPECIEM AVT ALIOS VSVS CONUERTE RE VELITIS.* reipublica per quadriennium continuum ludos non edidit: quæro an reditus, quos quadriennio reipublica percepit, heredibus restituere debeat, vel compensare in aliam speciem legati ex eodem testamento. respondit, & iniuris heredibus possessione adprehensa perceptos fructus restituendos esse. & non erogatum secundum defuncti voluntatem, in alia quæ deberentur, compensari.

Inutile legatum ob incertitudinem.

XVIII. MODESTINVS ¹ libro nono Responsorum ¹

Qui plures habebat liberos, testamento suo dixit, se habitationem relinquere iis quos codicillis designasset. cum nullos postea designauerit, quæro an omnes admitti debeant. respondit, si patronus, qui se designaturum personas liberorum pollicitus est, nullum postea designauit: legatum habitationis perfectum esse non videtur, ^d non existente cui datum intellegi possit.

et videri,

Scriptura voluntate potior.

XVIII. IDEM ¹ libro singulari de Euermaticis ¹

Si alij fundum, alij vsufructum eiusdem fundi testator legauerit: si eo proposito fecit, vt alter nudam proprietatem habe-

haberet: errore labitur. nam detracto usufructu, proprietatem eum legare oportet eo modo, TITIO FVNDVM DETRACTO VSVFRVCTV LEGO, vel SEIO EIVSDEM FVNDI VSVFRVCTVM HERES DATO. quod nisi fecerit, usufructus inter eos communicabitur: quod^a interdū plus valet scriptura, quā^b peractum fit.

^a quia
^b quāquod actum
fit.

XX. POMPONIVS ¶ libro octavo ad Quintum Mucium[¶]

SI seruum sub condicione liberum esse iubeam, & vsumfructum eius tibi legauero: valet legatum.

XXI. PAVLVS ¶ libro septimo ad legem Iuliam & Papiam[¶]

TITIO^c usufructus Stichi, aut si naus ex Asia venerit, decē legata sunt. non petet vsumfructum antequam condicio decem existat, vel deficiat: ne potestas heredi vtrum velit dari auferatur.

^c Paulus ac commo-
datus non est ad legē
Iustiniani, l. i. C.
com. de leg. vii. alibi
in hoc peccatū suprad.
ar. induerimus. h. c. i.
res de leg. i. Bartolua
causam huius in fre-
quentis contrarietate
in ignorant, diuinae
hic verbal. nisi ad
heredē directā fuisse.
Imò verò detracta
verba per damnatio-
nem equidē non du-
bitis: in quo genere
heredis suis electio
Baro.

XXII. VLPPIANVS ¶ libro quintodecimo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

PATRIMONII MEI REDITVM OMNIBVS ANNIS VXORI MEAE DARI VOLO. Aristo respondit, ad heredem vxoris nō transire. quia aut vsuifruictui simile esset, aut huic legato IN ANNOS SINGVLOS.

XXIII. IVNIVS^d MAVRICIANVS ¶ libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

LIcet testatori repetere legatum usufructus, vt etiam post lapitis deminutionem deberetur. & hoc nuper Imperator Antoninus^e ad libellum rescripsit, tunc tantū^f esse huic constitutioni locum, cum in annos singulos relegatur.^g

^d Iulianus
^e noster
^f tamen
^g relegatur.

Que usure debeantur usufructuario.

XXIII. PAPIANVS ¶ libro septimo Responsorum[¶]

VXori fructu bonorum legato, fenus quoque fortiū, quas defunctus collocavit, post impletam ex senatusconsulto cautionem præstabitur. igitur vsuras nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpositam debitas, velut ortes in cautionem deduci necesse est. non idem seruabitur nominibus ab herede factis. tunc enim sortes dumtaxat legatario dabuntur. aut^h quod propter moram vsuras quoque reddi placuit, super his non cauebitur. SCORPVMI SERVM MEVM SEMPRONIAE CONCVBINAE^k MEAE SERVIRE VOLO, nō videtur proprietates serui relictæ, sed usufructus.

^h & quod
ⁱ Scorpionum
^k Scorpionum
^l concubinae
^l legata.

Vsufuctu legato frustra cauet testator, ut res mortuo legatario ad heredem redeat.

XXV. IDEM^o libro octauo Responsorum^o

Qui fructus prædiorum vxori reliquit, post mortem eius prædia cum redditibus ad heredes suos redire voluit, imperitia lapsus. nullum fideicommissum dominus^a neque proprietatis neque fructus ad eos reuerti dedit. ^b etenim redditus futuri, non præteriti temporis demonstrati videbantur. ^c

^a dicimus

^b debere.

^c videntur.

Vsufuctus nondum constitutus, an transmittatur ad heredem vsufuctuarij.

XXVI. PAVLVS^o libro decimo Quæstionum^o

Sempronius Attalus ab herede suo fundum in Italiã Gajo post decennium, deducto vsufuctu dari iussit. quæro, cum medio hoc decennij spatio heres vita functus sit, an post tempus decennij p̄sens fundus ad legatarium pertineat. mouet enim me, quod dies legati huius siue fideicommissi cesserit, ac per hoc^d &^e ad heredem legatarij pertinere potuerit: & ideo quasi circa debitum iam legatum mortuo herede vsufuctus extinctus sit, nec ad heredem heredis pertinere possit. respondendi, dies quidem fideicommissi vel legati cedit statim, cum post tempus certum heres dare rogatur, siue iubetur, sed vsufuctus nõdum est heredis, nisi cum dominium deducto vsufuctu præstitit. & ideo capitis deminutione vel morte perire non potest quod nõdum habuit. Idem euenit, si proprietates deducto vsufuctu sub conditione legata sit, & pendente conditione heres decesserit. tunc enim ab heredis herede incipit vsufuctus, qui ex^d persona eius finietur. sed his casibus de sententia testatoris quærendum est, qui utique de eo vsufuctu detrahendo sensit, qui coniunctus esset heredis personæ. quo extincto, solidam proprietatem ad legatarium veluit pertinere. nec plus transmitti ad successorem suum, qui nõdum habere cœpit vsufuctum, quàm si iam habere cœpisset.

^d qui & ia

Plures coniuncti ad vnã portionem vocantur cum alio disiuñcto.

Si fundus duobus, alij vsufuctus legatus sit: non trientes in vsufuctu, ^e sed semilles constituuntur. idemque est ex contrario, si duo sint fructuarij, & alij proprietates legata est. & inter eos tantum ad crescendi ius est.

^e vsufuctum,

^f etiam inter

Quod postea apparuit indebitè solutum, repetitur.

XXVII. SCAEVO LA^o libro primo Responsorum^o

Vxori maritus per fideicommissum vsufuctum, & alia & dotem prælegauit^e. heredes vsufuctum ei concesserunt. post biennium illicitum matrimonium fuisse pronuntiatum

^g relegauit.

flatum est. quaesitum est, an id quod praeterito tempore possedit, ab ea repeti possit. respondit, id quod fructus nomine percepisset, repeti posse.

Onus fructuarij.

XXVIII. PAVLVS [¶] libro tertio decimo Respon-
forum[¶]

QVæro, si vsusfructus fundi legatus est, & eidem fundo indi-
cationes temporariae indictae sint: quid iuris sit. Pau-
lus respondit, idem iuris esse & in his speciebus quae postea in-
dicuntur, quod in vectigalibus dependendis responsum est.
ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet. ^a

^a pertinere.

*Vsusfructu legato & per fideicommissum relicto, inspicitur potius per-
sona fideicommissarij, quam legatarij.*

XXVIII. GAIVS [¶] libro primo Fideicommissi-
forum[¶]

SI quis vsumfructum legatum sibi alij restituere rogatus sit,
eumque infundum induxerit fruendi causa: licet iure civili
morte, & capitis deminutione ex persona legatarij pereat
vsusfructus, quod ^b huic ipso iure adquisitus est: tamen praetor ^c
iurisdictione sua id agere debet, ut idem seruetur, quod
futurum esset, si ei, cui ex fideicommissio restitutus esset, legati
iure adquisitus fuisset.

^b qui
^c ex iurisdictione

*Conditione, sub qua legatum diuiduum debet solui, impleta
pro parte legatum pro parte resoluitur.*

XXX. IAVOLENVS [¶] libro secundo ex Posterioribus
Labeonis[¶]

CVi vsusfructus legatus esset, donec ei totius dotis satisfac-
ret: cum ei heres pro sua parte satisfecisset, quamuis reli-
qui satis non darent, tamen pro ea parte vsumfructum ^d desi-
nere habere mulierem, ait Labeo. idem fieri, & si per mulierem
mora fieret, quo minus satis acciperet. Colono suo domi-
nus vsumfructum fundi, quem is colebat, legauerat. agat ^e co-
lonus cum herede ita, ut iudex cogat heredem ex locationis
actione eum liberare.

^d vsumfructus
fundi

^e ager

Diuisio facta cum proprietario non praedicit fructuario.

XXXI. LABEO [¶] libro secundo Posteriorum à Ia-
uoleno epitomatorum[¶]

^f Sabinus

IS qui fundum tecum communem habebat, vsumfructum
fundi vxor ei legauerat. post mortem eius tecum heres ar-
bitrum communi diuidendo petierat. Blæsus ^g ait Treba-
rium respondisse, si arbiter certis regionibus fundum diuifif-
set: eius partis, quae tibi optigerit ^h, vsumfructum mulie-
ri nulla ex parte deberi. sed eius, quod ⁱ heredi optigisset,
totius vsumfructum eam habituram. ego hoc falsum puto.
nam cum ante arbitrum communi diuidendo coniunctus
pro

^g Celsus

^h obtigisset,

ⁱ que

pro indiuiso ex parte dimidia totius fundi vsusfructus mulieris fuisse: non poruisse arbitrum inter alios iudicando alterius ius mutare. quod & receptum est.

Quibus verbis legitur.

XXXII. S CAEYOLA ¹ libro quintodecimo Digestorum¹

a proposito

Generali capite præposito² quidam in testamento suo ita adiecit: FELICI, QVEM LIBERV M ESSE IVS³ SVSVMFRVCTVM FVNDI VESTIGIANI LEGO: CVIVS PROPRIETATEM PVTO TE^b CONSECVTVRV M, SI NON CONTENDERIS CVM HEREDE MEO, SED POTIVS CONCORDAVERIS, SED ET TV HERES OMNIA FAC, VT AMICI SITIS. HOC ENIM VOBIS EXPEDIT. quæsitum est an vivente herede exigere possit Felix fundi proprietatem. respondit, nihil proponi, cur Felici proprietas fundi legata videretur.

b te Felicem

Interpretatio voluntatis.

Filios ex Seio, & filiam ex alio marito heredes instituit & æquis portionibus, & matri ita legauerat: AELIAE DORCADI MATRI MEAE DARI VOLO QVOAD VIVAT VSVMFRVCTVM BONORVM MEORVM, ITA VT POST OBIV M^c EIVS AD LIBEROS MEOS, AVT AD EVM QVI EX HIS VIVET, PERTINEAT. filij post aditam hereditatem decesserant. quæsitum est, mortua matre, superstiti filia testatrix, vsusfructus vtrum ad solam filiam, an verò pro portione hereditatis pertineret^c. respondit, ad eos redire, apud quos proprietates esset. Claudius non credidit ipsum vsusfructum in vicem portionum hereditariarum post mortem aviæ inter ipsos datum: eo magis, quod æquis partibus heredes erant scripti. Vxori vsusfructum domuum^d & omnium rerum quæ in his domibus erant, excepto argento, legauerat. item vsusfructum fundorum, & salinarum. quæsitum est, an lanæ cuiusque coloris mercis causa paratæ, item purpuræ quæ in^e domibus erant, vsusfructus ei deberetur. respondit, excepto argento, & his quæ mercis causa comparata sunt, ceterorum omnium vsusfructum legatariam habere. Idem quæsit, cum³ in salinis, quarum vsusfructus legatus esset, salis inuentus sit non minimus modus, an ad uxorem ex causa fideicommissi vsusfructus pertineat. respondit, de his legandis quæ venalia ibi essent, non sensisse testatorem. Idem quæsit, cum eodem testamento ita cauerit, A TE PVTO Vxor⁴ VTI EX VSVFRVCTV, QVEM TIBI PRAESTARI VOLO IN ANNV M^f QVINTVM DECIMVM,

c partioat.

d domus

^a Interpretatio est eade apud Pomponium in præditis ex quibus an. pign. vel hypoth. solui. ut in domibus esse intelligatur, quæ non ad rem pign. sed mercem causa sunt, sed per manus.

^g annum vicessim quintum.

CONTENTA SIS ANNVIS QVADRINGENTIS: QVOD AMPLIVS FVERIT, RATIONIBVS HEREDIS HEREDVMVE MEORVM INFERATVR: an recessum videatur à superiore capite: ideoq; vxor non amplius habeat ex vsufructu, quàm annuos quadringentos. respondit satis id, quod quaeretur, apertè verba quæ proponerentur declarare.

Ad expensas factas pro fructibus colligendis, fructuarius tenetur pro rata.

- 5 Lucius Titius testamento suo Publio Mævio fundum Tusculanum reliquit, eiusque fidei commisit, vt eiusdem fundi partem dimidiam vsufructus Titia præstaret. Publius Mæuius villam vetustate corruptam, cogendis^a & conseruandis fructibus necessariam ædificauit. quaero, an sumptus partem pro portione vsufructus Titia adgnosceret debeat. respondit, si prius quàm vsufructum præstaret, necessariò ædificauit: non aliàs cogendum restituere, quàm^b eius sumptus ratio habeatur.

Quomodo extinguatur vsufructus.

- 6 Duas filias & filium mente captum heredes scripsit. filij^c portionis mente capti^d datæ vsufructum legauit in hæc verba, HOC AMPLIVS PVBLIA CLEMENTIANA PRÆCIPRET SIBI^e QVARTAE PARTIS HEREDITATIS MEAE, EX QVA IVLIVM IVSTVM FILIVM MEVM HEREDEM INSTITVI: PETO QVE A TE PVBLIA CLEMENTIANA, VTI FRATREM TVVM IVLIVM IVSTVM ALAS, TVEARIS, DEFENDAS PRO EO, PRO QVO TIBI VSVFRVCTVM PORTIONIS EIVS RELIQVI, DONEC MENTIS COMPOS FIAT ET CONVALESCAT. quaesitum est, cum filius in eodem furore in diem mortis suæ perseuerans decesserit: an vsufructus intercederet. respondit, verbis quæ proponerentur, perseuerare legatum: nisi manifestissimè probetur, aliud testatorè sensisse. Heredis instituti fidei commisit, filio suo annua decem præstare: aut^f ea^g prædia emere, & assignare vt vsufructum haberet, redditum^f efficiencia annua^g decem. filius fundos sibi ab herede secundum matris voluntatem traditos locauit. & quaesitum est, defuncto eo reliqua colonorū vtrūmne ad heredem filij fructuarij, an verò ad heredem Seiaë testatricis pertineant. respondit, nihil proponi cur ad heredem Seiaë pertineant.

Æstimatio soluta pro re &c.

- 8 Vsumfructum tertiæ partis bonorum suorum vni ex heredibus legauerat. quaesitum est an pecuniæ, quæ ex rebus diuisis secundum æstimationem effecta est, tertia præstanda sit.

Pars v.

§ V

respon-

a vellet.
b an tributa,
c æstimanda

respondit, heredis esse electionem, vtrum rerum an æstimationis vsumfructum præstare vellet.^a Item quæsitum est, ^btributa, præter ea quæ vel pro prædiis aut mouentibus deberi & reddi necesse est, ^can æstimanda sint ex quantitate, ^dvt reliquæ dumtaxat pecuniæ, si hoc heres eligerit, reddi debeat, respondit reliquæ pecuniæ tertiam præstandam.

Coniectura voluntatis.

XXXIII. IDEM [¶]libro septimodecimo Digestorum[¶]

SEMPRONIO EA QUÆ VIVVS PRAESTABAM, DARI VOLO. is etiam habitabat in testatoris domo, quæ vni ex heredibus prælegata erat. quæsitum est, an habitatio quoque debeat. respondit, nihil proponi cur non debeat.

Ex his verbis testamenti, LIBERTIS MEIS, QUIBUS NOMINATIM NIHIL RELIQUI, QUÆ VIVVS PRAESTABAM, DARI VOLO: quæsitum est, an libertis, qui cum patrono suo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur. respondit videri. Codicillis ita scripsit, NEGIDIVM, TITIVM, DIONEM LIBERTOS MEOS SENES ET INFIRMOS, PETO IN LOCIS, IN QUIBUS NVNC AGVNT, ^dSENESCERE PATIAMINI. quæro, an ex hoc capite liberti superscripti ex fideicommissio fructus locorum, quibus morantur, recipere debeant: cum alia, quæ eis specialiter legata sunt, sine controuersia consecuti sunt. respondit, verbis, quæ proponerentur, id petitum, vt ad eum modum paterentur heredes ibi eos esse, ad quem modum ipsa patiebatur.

d degunt,

e eius

XXXIII. IDEM [¶]libro octauodecimo Digestorum[¶]

Codicillis fideicommissa in hæc verba dedit: LIBERTIS LIBERTABVS QVE MEIS, ET QVOS IN CODICILLIS MANVMIS, FVNDVM, VNI ME HVARI VOLVI, DARI VOLO, VT QUI AB HIS DECESSERIT, PORTIO EIVS RELIQUIS AD CRESCAT, ITA VT AD NOVISSIMVM PERTINEAT. POST CVIVS NOVISSIMI DECESSVM AD REM PVBLICAM ARELATENSIVM PERTINERE VOLO. HOC AMPLIVS LIBERTIS LIBERTABVS QVE MEIS HABITATIONES IN DOMO, QVAM DIV VIVENT. ^fPACTIAE ET TROPHIMAE DIAETAS OMNES, QUIBUS, VTI ^gCONSVEVIT, ^hHABITET. QVAM DOMVM POST MORTEM EORVM AD ⁱREMPUBLICAM PERTINERE VOLO. quæsitum est, reipublicæ fideicommissum vtrum ab herede an à libertis datum sit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse ita verba accipi, vt eius legatarij, qui nouissimus decederet, fidei commissum videatur. Idem quæsit, defunctis quibusdam ex libertis, quibus

f sed PaGiz

g vti quisque
h vt habitent.
i ad eandem Rem-
pub.

quibus habitatio relicta erat, an portiones domus, in quibus^a a qua hi habitauerant, iam ad rempublicam pertineant. respondit, quoad aliquis eorum viuat, fideicommissum reipublicæ non deberi.

Fideicommissum relictum à curatore, quem quis putabat legitimè datum, ab herede scripto debetur.

Qui Semproniam ex parte decima, & Mæuiam ex parte decima, alumnū ex reliquis partibus instituerat heredes, curatorem alumno dedit, cum iure facere putaret. & curatoris fidei commisit, ne pateretur fundum venire; sed cum Semproniam & Mæuia nutricibus suis frueretur redditu eius. & ^b in parte testamenti ita adiecit, OMNEM VOLUNTATEM MEAM FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO. quæsitum est, an tertias partes vsusfructus fundi nutrices ex fideicommissio petere possint; quāuis curator ei receptus sit, quem iure dare non poterit alumno. respondit, secundum ea quæ proponerentur, vtiliter fideicommissio voluntatem suam confirmasse. id igitur cuique dedisse, vt & nutrices vna cum alumno redditu fundi vterentur.

Licet extiterit conditio, tamen expectanda est dies quæ superest.

XXXV. IDEM¹ libro vicésimo secundo Digestorum¹

Vxor vsusfructum villæ legauit in quinquennium à die mortis suæ. deinde hæc verba adiecit, ET PERACTO QVINQUENNIO CVM EIVS VSVSFRVCTVS ESSE DESIERIT, TVNC EVM FVNDVM ILLI ET ILLI LIBERTIS DARI VOLO. quæsitum est, cum vxor intra quinquennium decesserit, an libertis^c proprietatis petitio iam, an verò impleto quinquennio competat, quia peracto quinquennio testator proprietatem legauerat. respondit, post completum quinquennium fundum ad libertos pertinere.

Qui habet ius in re, in dubio videtur legare rem respectu iuris quod habet, licet morte finiatur.

XXXVI. IDEM¹ libro quintovicesimo Digestorum¹

Sticho testamento manumisso fundi vsusfructus erat legatus. & cum is vti fruique desisset; fidei heredum testator commisit, ^d vti eum fundum darent Lucio Titio. sed Stichus testamento suo eiusdem fundi proprietatem nepotibus suis legauit. & heredes Stichi ex testamento eius legatariis nepotibus eum fundum tradiderunt. quæsitum est, cum nepotes legatarij ignorauerint condicionem fundi superscripti priore testamento datam, & plus quàm tempore statuto possederint, an eum fundum sibi adquisierint. respondit, secundū ea quæ proponerentur, legatarios sibi adquisisse. Idē quæsit, si

^b & in ima parte Restior est l. loc. Id autem est quod Suetonio in Lulio cap. 82. dixit, in ima & cetera. Et Cicero in exren. a. qua omnia pro vltima parte tabularum, seu testamenti accipiuntur.

^c libertis meis

^d commiserat

a potuitur:

aliquo casu legataris auferri possit: an repetitionem ab heredibus Strichi eius nepotes habere possint. respondit, supra quidem de acquisitione responsum. verum si ex alia causa adquisitio cessasset, videri Strichum, si post mortem eorum quibus proprietates legata esset, testamentum fecisset, potius quod habere se crederet, quam quod onerare heredes veller, legasse.

XXXVII. IDEM libro trigesimo tertio Digestorum¹

b omnia

VXORI MEAE VSVM FRUCTVM LEGO BONOVRVM MEORVM, VSQVE DVM FILIA MEA ANNOS IMPLEAT OCTODECIM. quaesitum est, an praediorum tam rusticorum quam urbanorum, & mancipiorum & suppellectilis, itemque calendarij vsusfructus ad vxorem pertineat. respondit, secundum ea quae proponerentur, omnium^b pertinere.

*Qui capit ab alio reditus certi fundi, non ideo
vsusfructum habet.*

XXXVIII. IDEM libro tertio Responsorum¹

c Trebatiani

d viuet

e viuis patrisfamilias

FVNDI AEBVTIANI^c REDITVS VXORI MEAE QUOAD VIVAT^d DARI VOLO. quaero, an possit tutor heredis fundum vedere, & legatario offerre quantitatem annuam, quam viuo^e patrisfamilias ex locatione fundi recipere consueuerat. respondit, posse. Item quaero, an habitare impune prohiberi possit. respondit, non esse obstrictum heredem ad habitationem praestandam. item quaero, an compellendus sit heres reficere praedium. respondit, si heredis facto minores reditus facti essent: legatarium recte desiderare quod ob eam rem deminutum sit. Item quaero, quo distat hoc legatum ab vsufructu. respondit, ex his quae supra responsa essent, intelligi differentiam.

XXXVIII. IDEM libro sexto Responsorum¹

Filios heredes instituit. vxori vestem, mundum muliebrem, lanam, linum, & alias res legauit, & adiecit: PROPRIETATEM AVTEM EORVM, QVAE SVPRASCRIPTA SVNT, REVERTI VOLO AD FILIAS MEAS, QVAEVE EX HIS TVNC VIVENT. quaesitum est, vtrum vsusfructus, an proprietates earum rerum data sit. respondit, proprietatem legatam videri.

f Iulianus

XL. ALFENVVS^f VARVS libro octauo digestorum à Paulo epitomatorum¹

ILLI CVM ILLO HABITATIONEM LEGO. perinde est, ac si ita illi et illi legasset.

XLI. IAVOLENVS¹ libro secundo ex posterioribus Labeonis¹

Cum ita legatum esset, FRUCTVS ANNVS FVNDI CORNELIANI PVBLIO MAEVIO DO LEGO: perinde

perinde putat accipiendum esse Labeo, ac si ususfructus fundi similiter esset legatus. quia hæc mens fuisse testatoris videatur.

XLII. IDEM¹ libro quinto ex Posterioribus Labeonis¹
IN fructu id esse intellegitur, quod ad usum^a hominis indutum est. neque enim maturitas naturalis hic spectanda est. sed id tempus, quo magis colono dominove eum fructum tollere expedit. itaque cum olea immatura plus habeat reditus, quam si matura legatur: non potest videri, si immatura lecta^b est, in fructu non esse.

^a Pulcherrima huius sententia amplificationem vide apud Cice. lib. de leg.

^b legata est.

XLIII. VENVLEIVS¹ libro decimo Actionum¹
Nihil^c interest, utrum bonorum quis, an rerum terciæ partibus usumfructum legauerit. nam si bonorum ususfructus legabitur, etiam æs alienum ex bonis deducatur: & quod in actionibus erit, computabitur. At si certarum rerum ususfructus legatus erit, non idem obseruabitur.

^c Multam

DE SERVITUTE LEGATA

TIT. III.

Coniectura voluntatis.

IULIANVS^d libro primo ex Minicio¹
QVI DVAS tabernas coniunctas habebat, eas singulas duobus legavit. quæsitum est, si quid ex superiore taberna in inferiorem inædificatum esset: num inferior oneri ferundo in superioris tabernæ loco^e contineretur. respondit, seruitutem impositam videri. Iulianus^f notat: videamus, ne hoc ita verum sit, si aut nominatim hæc seruitus imposita est, aut ita legatum datum est, TABERNAM MEAM VTI NVNC EST DO LEGO.

^d Papinianus. Paulus

^e legato

^f Ulpianus: Multam est Fidei.

II. MARCELLVS¹ libro tercio decimo Digestorum¹
FVNDUM communem habentibus legari potest via: cum & communis seruus rectè viâ stipulatur: & cum duo ei, qui ipse viam stipulatus fuerit, heredes exstiterint, non corrumpitur stipulatio.

III. IDEM¹ libro vicefimo nono Digestorum¹
SI^g fundum Mævio, & ad eum viam per alium fundum, & eundem fundum sine via Titio legasset^h: si vterque fundum vindicasset, sine via legato¹ fundum cessurum. quia neque acquiri per partem seruitus possit. Et si prius Mævius fundum vindicaret, altero deliberante, posse dubitari an si postea Titius omisisset, viæ legatum saluum esset. & hoc magis videbatur. Quamquam si sub conditione quis fundum legasset, viam purè: aut pro parte fundum purè, pro parte sub conditione, & viam sine conditione: si pendente ea legati dies

^g Cuiusmodi Lea qua. in de reg. iur.
^h Hæc lex de legato vindicationis accipienda est, quod et Barrilius quoque vidit.

cessisset, interiturum fore viæ legatum. vt responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub conditione, alteri purè legasset, pendente conditione decessisset: quia alterius legatarij persona impedimèto esset, quo minus solidus fundus cum via vindicaretur.

III. IAVOLENVS libro nono Epistularum[¶]

SI is qui duas aedes habebat, vnas mihi, alteras tibi legauit: & medius paries, qui vtrasque aedes distinguat, interuenit: eo iure eum^a communem nobis esse existimo, quod^b si paries tantum duobus nobis communiter esset legatus. ideoque neque me neque te agere posse, ius non esse alteri ita immittas^c habere. nam quod communiter socius habet, & in^d iure eum habere constitit. itaque de ea re arbiter communi diuidendo sumendus est.

a cum
b quasi

c immittum in
d id iure

V. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum[¶]

ET si maximè testamenti factio cum seruis alienis ex persona dominorum est: ea tamen quæ seruis relinquuntur, ita valent, si^e liberis relicta possent valere. sic ad fundum domini via seruo frustra legatur.

e factis liberis

Si seruitus legata sit, an ius personale iudicetur ex coniecturis.

VI. IDEM libro septimo Responsorum[¶]

PATER filia domum legauit, eique per domus hereditarias ius transeundi præstari voluit. si filia domum suam habet, viro quoque ius transeundi præstabitur. alioquin filia præstari non videbitur. quod si quis non vsum transeundi personæ datum, sed legatum seruitutis esse plenum intellegat: tantundem iuris ad heredem quoque transmittetur. quod hic nequaquam admittendum est: ne quod affectu filiae datum est, hoc & ad externos eius heredes transire videatur.

VII. PAVLVS libro viceesimo primo Quæstionum[¶]

CVm à pluribus heredibus institutis via legata est, quia partem non recipit, singuli heredes in solidum cõueniuntur. quia & vno ex heredibus aduente vindicari potest.

f relegata. Halsan.
satis hoc signat. male
pro prælegata vsurpa
tis reliquere. Baro.

DE DOTE PRAELEGATA
TIT. IIIII.

Quid dotis legato contineatur.

VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum

CVM DOS relegatur^g, verum est id dotis legato^h inesse, quod actioneⁱ de dote inerat. & ideo si inter virum & uxorem conuenerat, vt morte viri soluto matrimonio, filio communi interueniente, dos apud mariti heredem remaneret, & maritus decedens dotem relegauerit: stari pacto non

g prælegatur,
h relegato
i actioni

- non debet ob hoc quòd dos relegata est. verùm & citra relegationem hoc probari debet. nam quod est admissum, posse deteriorem condicionem dotis fieri interuenientibus liberis: totiens locum habet, quotiens ipsa in matrimonio decedit: vel diuortium interuenit. ^a Et verum est commodum in dote relegata esse repræsentationis, quâuis annua die dos præstaretur. est & illud, quòd ob res donatas hodiè post senatuscòsultum nulla fit exactio: si modò voluntatem non mutauit testator. ^a *si exactio:*
- Impensæ autem ipso iure dotè minuunt. sed quod diximus, ipso iure dotem impensis minui, non ad singula corpora, sed
- 1 ad vniuersitatem erit referendum. Adeo autem dotis actionem còtinet dotis relegatio, vt si viuus eam vxori, scilicet quibus licet casibus soluerit, cesset legatum. sed & si mancipia fuerint in dote ^b non æstimata, & hæc demortua sint: legatum ^b *in dotem* dotis in his euanescit. sed & si dotem promiserit mulier, neq; dederit, & decedens maritus vxori dotem prælegauerit: ^c mulier nihil amplius quàm liberatione ^d habebit. nam & si quis ita legauerit, *CENTVM QVAE IN ARCA HABEO*, aut *QVAE ILLE APVD ME DEPOSVIT*: si nulla sint, nihil
- 2 deberi constat. quia nulla corpora sint. Si quis vxori fundum Titianum his verbis legasset, *IS ENIM FVNDVS PROPTER ILLAM AD ME PVERNIT*: omnimodo debetur fundus. nam quidquid demonstratæ rei additur satis
- 3 demonstratæ, frustra est. Celsus libro vicesimo digestorum scribit, si focer nurui dotè relegauit, si quidem ius actionis de dote voluit relegare: nullius momenti esse legatum. quippe nupta est. sed si voluit eam recipere dotalem pecuniam, inquit, vile erit legatum. si tamen hæc dotem receperit, nihil minus maritus dotis persecutione habebit: siue heres institutus esset, familiæ herciscundæ iudicio: siue non, vtli actione. ego puto, quoniã nõ hoc voluit focer, vt bis dotem heres præstet: & mulierem agentem ex testamento cauere debere, defensu iri heredem aduersus maritum. ergo & maritus idè debet cauere,
- 4 aduersus mulierem defensu iri, si prior agat. Per còtrarium apud Iulianum libro trigensimo septimo ^e quarritur, si focer ^e *libro vicesimo septimo* filio suo exheredato dotem nurus legasset. & ait, agi quidem cum marito exheredato de dote non posse. verum tamè ipsum dotem persecuturum ex causa legati. sed non aliàs eum legatum consecuturum, quàm si cauerit, heredes aduersus mulierem defensu iri, & differentiam facit inter eum cui dos relegata est, & orcinum libertum, cui peculium legatum est. namque eum de peculio posse conueniri ait; heredem non posse: quia peculium desijt penes se habere. at dotis actio nihilo
- 5 minus competit, etsi dotem desiderit habere. Idem Iulianus quarrit, si dotem marito relegauerit focer, an dote soluta

mulieri legatum mariti extinguatur. & dicit extingui: quia nihil esset iam quod marito posset præstari. Idem querit, si dos alij legata esset, eamque rogatus sit mulieri restituere: an lex Falcidia in legato locum haberet. & dicit habere. sed quod minus est in fideicommissum, mulierem dotis a stione consecuturam. ego quero, an commoda representationis in hoc legato sic obseruatur, atque si dos ipsi mulieri fuisset relegata. & puto habere. Idem Iulianus querit, si mulieri dos sit relegata, eaque rogata dotem restituere, an Falcidia locum habeat. & negat habere: quoniam fideicommissum quoque negat valere. quod si præterea quid vxori legatum sit, a purat ex residuo fideicommissum præstari. quod utique habita ratione Falcidiæ mulieri præstabitur. Sed & marito ex parte herede instituto, a socero dote prælegata, legatum dotis Falcidiam passurum. videlicet, quia adhuc constante matrimonio indebita dos videtur relegata. verum quod Falcidia recidit, in familiæ heriscundæ iudicio maritum præcepturum. quemadmodum totam dotem præciperet, si non esset relegata. Mela scripsit si fundus in dote sit, & specialiter sit legatus, mox generaliter dos relegata: nõ bis, sed semel deberi fundum. Ibidem Mela coniungit, si fundus in dote fuit locatus a marito ad certum tempus: vxorem non aliàs fundum ex relegatione cõsequi, quàm si cauerit se passurum colonum frui. dummodo ipsa pensiones percipiat.

Sine legetur dos mulieri, siue aliud pro ea, eatenus potest onere fideicommissi grauari, quatenus relictum dotis quantitatem excedit.

II. V L P I A N V S ¶ libro quinto Disputationum

CVm quis vxori suæ dotem relegat, fideique commissum ab ea relinquit, hoc fideicommissum ex commodo quod ex relegatione mulier sentit æstimabitur. & ita Celsus quoque libro vicesimo digestorum scripsit. quod si necessariæ fuerunt impensæ, quæ ipso iure dotem minuunt, amplius dici potest, si tanta quantitas dotis, quam maritus accepit, ei relegata est: oportere dici, etiam eam quantitatẽ posse fideicommissum erogare, quæ ipso iure dotem minuit. esse enim mulierem legatariam nemo est qui dubitet. sed & si non dos, sed pro dote aliquid vxori fuerit legatum: adhuc quasi dos relegata accipitur. Hoc amplius Iulianus scribit, et si non fuerit adiectum, pro dote esse legatum, hoc tamẽ animo relictum: adhuc eius esse condicionis. vxor igitur, si rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum est, vel quod in vicem dotis sibi adscriptum est, restituere: non cogitur, nisi eatenus quatenus diximus, restituere. & ideo heres instituta, rogataque quantitatem hereditatis

a legatum sit purè,

b relegata,

c percepturum.

d coniunxit,
e in dotem fuerit
datus, & specialiter
locatus

f quantant
g fideicommissum
herogari,

reditates restituere: id demum restituere, quod quantitatem dotis excedit, idque quod ex repræsentationis commo-
 tit. nam & si quis, cum à nuru dotem accepisset, filium suum
 heredem instituerit. eumque rogauerit, quidquid ad eum ex
 hereditate peruenisset, restituere: mox morte vxoris dotem
 fuerit lucratus: id non restituere, ^a quod ex dote percepit. quia a restituet,
 matrimonij causa id lucratus est, nō ex patris iudicio. Mu-
 lier dotem promittit quadringentorum, & dedit fundos duos
 in ducenta: preterea nomina debitorum in residua ducenta:
 mox maritus eius decedens pro dote fundos ei duos, non eos
 quos in dote eius acceperat, reliquit: & preterea duos illos dota-
 les, quos ætimatos acceperat, reliquit: fideique eius commi-
 sit, vt quidquid ad se ex hereditate eius peruenisset, id restitue-
 ret. Scio cum moreretur. quærebatur, quantum esset in fidei-
 commissō, muliere defuncta. dicebam vxorem ^b hanc, quæ b mulierem hanc,
 rogata est quicquid ad se peruenerit ex testamento, restituere, in
 ea esse conditione, vt id demum restituere rogetur, quod de-
 ducta dotis quantitate ad eam peruenit: dotem enim recepisse
 eam magis quàm accepisse: saluo eo quod ex commo-
 repræsentationis ab ea fidei committi potuit. proinde id quidē,
 quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur restituere: nisi
 plus fuit in eo, quàm in quantitate dotis. residuū verò, quod
 preterea illi relictum est, cum fructibus cogetur ^c restituere. c cogatur
 habebit igitur præcipuam dotem cum suis fructibus. id verò
 quod extrinsecus ei relictum est, cum fructibus, qui ad eam
 peruenerint, restituere.

III. IULIANVS [¶] libro trigesimo quarto Digesto-
 rum[¶]

Quota legat vxori suæ, TITIAE AMPLIUS QUAM
 DOTE M, AVREOS TOT HERES MEVS DAM-
 NAS ESTO DARE: manifestus ^d est dotem quoque rele-
 gasse. ^e

III. AFRICANVS [¶] libro quinto Quæstionum[¶]

Cum vOlgaris modo dies legatorum profertur, nihil eam
 rem ad dotis relegationem pertinere ait. quia suum diem
 habeat.

Solutio non differtur dotis prelegata.

V. MARCIANVS [¶] libro tertio Regularum[¶]

Dote relegata, ^g non est heres audiendus, si velit ob dona-
 tiones in mulierem factas solutionem differre, vel ob im-
 pensas alias, quàm quæ ipso iure dotem minuunt. aliud est e-
 nim minorem esse factam dotem, quod per necessarias im-
 pensas accidit: aliud pignoris nomine retineri dotem ob ea,
 quæ mulierem inuicem præstare æquum est.

^d Phrasio Græca est,
 quod qui ignorant
 legunt, manifestū
 est: vt & alibi no-
 tati.

^e prelegatū.
^f Vulgari modo lega-
 turum scilicet ita
 legamus, que legauit
 annua, bima, vima
 die præstari velo.
 Hac enim clausula
 vulgaris vocatur. h.
 salis scriptura de
 leg. 1. Gon. lib. 1. lect.
 c. 37. quem vide.
^g prelegata.

*Pecunia legata pro dote.*VI. LABEO^l libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum^l

CVM scriptum esset, QUAE PECVNIA PROPTER VXOREM MEAM AD ME VENIT QUINQUAGINTA, TANTVNDEM PRO EA DOTE HERES MEVS DATO: quamuis quadraginta dotis fuissent, tamen quinquaginta debere, ^a Alfenus Varus Seruium respondisse scribit. quia proposita summa quinquaginta adiecta sit. Item ei, quæ dotem nullam habebat, vir sic legauerat, QUANTA PECVNIA DOTIS NOMINE, ET RELIQUA: PRO EA QUINQUAGINTA HERES DATO. deberi ei legatum Ofilius, Cascellius, item & Seruij auditores rettulerunt. perinde habendum esse, ac si seruus alicui mortuus, aut pro eo centum legata essent. quod verum est: quia his verbis non dos ipsa, sed pro dote pecunia legata videtur.

a deberi,

VII. PAPINIANVS^l libro octauodecimo Quaestionum^l

PATER dotem à nuru acceptam filio exheredato legauit. heres patris opposita doli exceptione nõ ante soluere legatũ cogendus est, quàm ei cautum fuerit de indemnitate soluto matrimonio. sed si prius quàm legatum filio solueretur, mulier dotem suam reciperauit: frustra filius de legato aget. Sed si lex Falcidia locum in legato dotis aduersus filium exheredatum habuerit, & mulier solutionem ratam fecerit: propter eam quantitatem, quam heres retinuerit, utilis actio dotis ei dabitur. quòd si ratum non habeat, defendi quidem debet heres à viro qui se defensurum promisit. sed si totam litem vir solus subierit, actio iudicati, si cautum non erit, pro ea quantitate, quæ iure Falcidiæ petenda est, aduersus heredem dabitur. sed si prius quàm legatum filio solueretur, mulier diuertit: quamquam ipsa nondum præcipere^b dotem possit, non ideo tamen actio filij differtur. quia tunc isdem diebus filio solui dotem responsum est. Cum patri^c pro parte heres exstiterit, & ad præceptionem dotis soluto matrimonio, postquam heres exstiterit, ^d admissus est, si fortè per errorem cautio defensionis ommissa sit, & ex causa fideicommissi filius dotem accepit: vt indebitum fideicommissum non repeteretur. cautionis enim præstandæ necessitas solutionem moratur: non indebitum facit quod fuit debitum. sed non erit iniquum, heredi subueniri. Quid ergo si patris heres soluendo non sit: nonne iustè mulieri dabitur aduersus virum utilis actio dotis: cui dos perire non debet: quia non interposuit per errorem heres cautionem.

b percipere

c patri filius

d ita admissus

VIII. IDEM[¶] libro septimo Responſorum[¶]

Vir vxori, quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legauerat. viuo viro mancipiis mortuis, vxor post virum vita deceſſit. ad heredem eius actio legati rectè tranſmittitur: quoniã mariti voluntas ſeruanda eſt.

VIII. IDEM[¶] libro octauo Responſorum[¶]

VXORI MEAE FVNDVM CORNELIANVM, ET QVAE NVPTVRA OPTVLIT AESTIMATA IN SPECIEBVS RESTITVI VOLO. reſpondi non æſtimatum prædium in dotem datum exceptum non videri. ſed vniuerſa dote prælegata, ^a rerum æſtimatarum pretium non relictum: verùm ipſas res, quales inuenirentur. ^a relegata,

X. SCAEVOLA[¶] libro octauo Quaëſtionum[¶]

SI Seia pro dote centum fundus legatus ſit, idemquæ Mauius: quod Mauio Falcidia aufert, pro eo quaſi concurſus non fuerit, mulier plus vindicet. quia amplius ſit in dote mulieris.

De eo qui qui adhibetur ad ſtipulandam dotem.

XI. PAVLVS[¶] libro ſeptimo Responſorum[¶]

Seia^b cum nubret Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, & adhibuit Quintum Mucium, qui nihil numerauit. ſed dotem ſtipulatus eſt, ſi morte mulieris ſolutum fuerit matrimonium. Seia moriens teſtamento ſuo ita cauuit, LVCIO TITIO MARITO MEO, CUI MAXIMAS GRATIAS AGO, DARI VOLO SVPER^c DOTE^c QVAM EI DEDI, TOT AVREOS. quæro cum inſtituit Lucium Titium conuenire Quintus Mucius ex ſtipulatu actionem^d: an repellere eum maritus poſſit ex verbis teſtamenti. reſpondit, ſi Quintus Mucius mandante^e Seia^f non donationis cauſa ſtipulatus eſt: heredibus mulieris eum teneri. & ideo Quintum Mucium exceptione repellendum eſſe. quod ſi donationis cauſa Seia ſtipulari permiſiſſet, videri eum in eum caſum, qui morte mulieris exſtitit, mortis cauſa ſtipulatum. & ideo fidei eius committi potuiſſe in eum caſum, dicendum fore. ^c ſupra ^d adione: ^e mandatu vel, ex mandatu ^f Seia

Parendum conditioni, quatenus eſt poſſibilis.

XII. SCAEVOLA[¶] libro tertio Responſorum[¶]

Quidotem in pecunia numerata, & æſtimatis rebus acceperat, vxori ita legauit: SEIAE VXORI MEAE, SI OMNES RES QVAE TABVLIS DOTALIBVS CONTINEANTVR^g HEREDI MEO EXHIBVERIT, ET TRADIDERIT SVMMAM DOTIS, QVAM MIHI PRO EA PATER EIVS INTVLIT, DARI VOLO HOC AMPLIVS^h DENARIOS^h DECEM. ^g continentur ^h quæ-

quæsitum est, cum res in dotem datæ plures ipso vsu finitæ essent, nec moriente marito fuerant. an quasi sub impossibili cõdicionẽ legatum datum debeat. respondi, videri cõdicioni paritum, si quod ex rebus in dotem datis supererat, in potestatem heredis peruenit.

XIII. LABEO [¶] libro primo Pithanorum à Paulo epitomatorum [¶]

Paulus: si filius familias, vxorem cum haberet, dotem ab ea acceperat, deinde pater familias factus dotem ei, vt solet, legauit: quamuis patri heres non erit, tamen id legatum debetur.

Quanta fides habenda sit ei, cui testator voluntatem suam se declarasse testatus est.

XIII. SCAEVOLA [¶] libro quintodecimo Digestorum [¶]

a. sic explicat hanc leg. lib. 2. pater. c. 19.

Theopompus ^a testamento facto duas filias & filiũ æquis partibus instituit heredes, & codicillis ita cauit. ΤΗΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΜΟΥ ΚΡΙΣΠΙΝΑΝ ΗΝ ΗΥΧΟΜΗΝ ΕΚΔΟΥΝΑΙ, Ω ΑΝ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΞΥΓΓΕΝΕΙΣ ΔΟΚΙΜΑΣΩΣΙ, ΠΡΟΝΟΗΣΕΙ ΕΚΔΟΘΗΝΑΙ ΠΟΛΛΙΑΝΟΣ, ΚΙΑ ΩΣ ΜΟΥ ΤΗΝ ΓΝΩΜΗΝ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΙΣΟΙΣ, ΕΦ ΟΙΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗΝ ΑΥΤΗΣ ΞΕΕΔΩΚΑ ^b. Pollianus ^c à marito puellæ iuratus, scripsit ^d voluisse patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, quam maior accepisset. quæro, an eandem summam dotis nomine coheredes extra partẽ hereditatis minori filiæ præstare debeant. respondit eum, cuius notio est, æstimaturum, vt eadem quantitas ex communi præcipua ^e minori filiæ dotis nomine detur.

*b. dicitur.
c. Pollianus autem d. respondit*

e. pecunia

XV. GAIUS [¶] libro secundo de legatis ad edictum prætoris [¶]

Interplaceat pigneratas res vel in publicum obligatas, heredem, qui dare iussus est, liberare debere: tamẽ si is qui tales res in dotem accepit, dotem prælegauerit: non cogetur heres liberare eas, nisi aliud specialiter testator dixerit.

Interpretatio voluntatis pro herede.

XVI. PAVLVS [¶] libro secundo ad Vitellium [¶]

Qui dotem à matre vxoris acceperat, & stipulanti ei promiserat, testamento vxori dotem legauit. cum quæsitũ esset, an vxor dotis summam consequi posset, respondit Scæuola. non videri dari vxori quod necesse sit matri reddi. aliàs sic respondit, non videri ^f, nisi manifestè vxor docuisset, eam testantis voluntatem fuisse, vt onerare heredes duplici præstatione dotis vellet.

f. deberi,

XVII. SCAEVOLA¹ libro tertio Responforum¹

Vxor ita legavit, VXOR MEA QUID QUID EI COM
PARAVI ET QVOD MIHI DEDIT, E MEDIO
SIBI SVMAT. quæro an dos prælegata^a videatur. respon-
dit^b, verbis quæ proponerentur, videri & de dote legata^c lo-
qui: nisi aliud testatorẽ voluisse probaretur. TITIAE VXO
RI MEAE QVANTA PECVNIA AD ME, INVE STI
PVLATIONEM^d DOTIS EIVS NOMINE PERVE
NIT: QVÆ DOS EST DOTALIBVS DVOBVS CON
SIGNATIS INSTRVMENTIS CENTVM AVREO
RVM: quæsitum est, an vtramque summam consequi possit.
respondit, nihil proponi cur non possit.

^a re legata^b respondi, verba
^c re legata^d ex stipulationeDE OPTIONE VEL ELECTIONE LE
GATA TIT. V.VLPIANVS¹ libro secundo ad Sabinum¹

DIVVS Pius Cæcilio^e Proculo rescripsit, eum cui ser-
uorum legata sit electio, tres posse eligere.

II. IDEM¹ libro vicefimo ad Sabinum¹

QVotiens serui electio vel optio datur, legatarius optabit
quem velit, sed & homine generaliter legato, arbitriũ
eligendi quem^f acciperet, ad legatarium pertinet. data igitur
optione si quis optauerit alienum seruum, vel hominem libe-
rum: videndum est, an consumpsit optionem. & puto non
consumi. Eum, cui centum amphorarũ electio data sit, ace-
tum eligentem non consumere optionem, si id acetum elegerit,
quod vini numero paterfamilias non habuit.

^f quæ velit accipe-
re,III. IDEM¹ libro vicefimo tertio ad Sabinum¹

SCilicet^g si ante exhibitionem, hoc est ante degustationem
acetum elegerit.

^g Coniunge l. si quis
vini. de viis. viii. leg.III. PAVLVVS¹ libro tertio ad Sabinum¹

SCyphi electione data, si non omnibus scyphis exhibitis le-
gatus elegisset: integram ei optionem manere placet. nisi
ex his dumtaxat eligere voluisset, cum sciret & alios esse.

V. AFRICANVS¹ libro quinto Quæstionum¹

NEc solum si fraude heredis: sed etiam si alia qualibet causa
id eucnerit.

Tempus dandum legatario ad eligendum.

VI. POMPONIVS¹ libro sexto ad Sabinum¹

MAncipiorum electio legata est. ne venditio quandoque^h
eligenteⁱ legatario interpelletur, decernere debet præ-
tor, nisi intra tempus ab ipso præfinitum elegisset, actione^k le-
gatorum ei non competere. quid ergo si die præterito. sed^l an-
tequam venderet heres, vindicare legatarius velit^m? quia non
est

^h quoqueⁱ In epic Maloax. ad-
ditæ. egatione legit.
non eligente. Aug.
lib. 4. c. men. c. 17.^k electionem^l sed tamen antè,

quàm

^m velit: audietur:

quia

a definerit. et pre-
finierit vel, præ-
niit

est damnum subiturus heres, propter quod decernere prætor id solet. & quid si die præterito, quem finierit^a prætor, heres aliquos ex seruis, vel omnes manumiserit: nonne prætor eorū tuebitur libertatem? ergo totiens actio deneganda non est, si omnia in integro sint. idem est, & si pignori aliquos ex his seruis heres dederit post diem, vel vendiderit.

VII. PAVLV S^l libro decimo Quæstionum^l

b distraxit,

IMmo & si quosdā seruos distraxit^b, quosdam retinuit: non est audiendus legatarius, si velit optare ex retentis ab herede, cum iam disposuerit familiam heres.

VIII. POMPONIVS^l libro sexto ad Sabinum^l

c legatæ

SI tibi electio serui, & mihi reliqui legati sunt: decernendū est à prætore, nisi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non datu iri. Si ex quattuor viriolis duæ quas elegissē, mihi legatæ sint: siue duæ solæ relictæ^c sint, siue ab initio duæ solæ fuerint: valet legatum. Vnius hominis mihi & tibi optio data est. cum ego optassē, si non mutassē voluntatem, deinde tu eundem optaueris: vtriusque nostrum seruū futurum. quod si ante decessissē, vel furiosus factus essem: non futurum communē. quia^d non videor consentire qui sentire non possim. humanius autem erit, vt & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat communis. Si rerum depositarum electio mihi relictā sit: & ad exhibendum cum eo, apud quē depositæ sint, agere poterō: & cum herede agere, vt is depositi agendo, facultatem mihi eligendi præstet.

d tunc non videar

VIII. IVLIANVS^l libro trigesimo secundo Digestorum^l

e elegerit, & eidē
Titio Pamphilum,
si Stichum non elegerit: simile est,

CVM ita legatur, TITIO STICHVM DO LÉGO, SI PAMPHILVM NON ELEGERIT^e: simile est, atque si ita legatū fuisset, TITIO STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM EORVM VOLET DO LÉGO.

Cui est legata optio, non potest eligere seruū parvè, vel sub conditione manumissum, nisi conditio defecerit.

f & in optione vel,
ex optione

Quæsitum est, si Stichus sub conditione liber esse iustus sit, & mihi optio serui data esset, vel seruus generaliter legatus esset: quid iuris esset. dixi, commodius constitui, eum qui sub conditione libertatem Sticho det, &^f optionem seruorū: non cogitare de Sticho. sicuti constat non cogitare eum de eo, cui præsentem libertatem dederit. secundum quod si Stichū optauero vel elegero: nihil agam. & ex ceteris nihilo minus opta Vo. In eodem casu quæsitum est, si optione seruorum data, antequam optarem, conditio statutæ libertatis defecisset: an Stichum optare possim. puto Mucianæ sententiæ adferendum. qua placet, ipsa libertate legatum præferri, non datione

tione^a statuta^b libertatis. quare siue viuo testatore, siue post mortem eius, ¶ & ante aditam hereditatem condicio statuta libertatis defecerit: legatum erit vtile. nam sicut pura libertas, ita statuta^c libertas aditæ hereditatis tempore vires accipit. ideo^d que Stichum optare possum.

X. IDEM^e libro trigesimo quarto Digestorum^f

SI Pamphilo seruo Lucij Titij seruus generaliter legatus sit, deinde dominus Pamphili, postquam^d dies legati cesserit, eum manumississet: si quidem Titius seruum vindicauerit, extinguitur Pamphili legatum: quia non esset in hereditate qui possit optari. si verò Titius legatum à se repudiasset, Pamphilum optare posse legatum constat. licet enim manumissione Pamphili duæ personæ constituerentur^e, Titij & Pamphili: vnus tamen rei legatum inter eas vertitur. & Titio vindicante optio extinguitur: repudiante, Pamphilus optare potest.

XI. IDEM^g libro trigesimo sexto Digestorum^h

SI Eros^f Seio legatus sit, & Eroti fundus, deinde optio serui Mæuio data fuerit, isque Eroté optauerit: fundus ad solum Seium pertinebit. quoniam aditæ hereditatis tempore is solus erit, a quo posset legatum pertinere. nam & cum seruo communi alter ex socijs legat: idcirco ad solum socium totum legatum pertinet. quoniam die legati cedente solus est, Cui^g per eum seruum possit adquirere.

XII. IDEMⁱ libro primo ex Minicio^j

SERUO generaliter legato, verius est omnes heredes, si eis^h electio data est, eundem dare debere. siⁱ non consentiant heredes, ex testamento eos teneri.

XIII. PAVLVVS^k libro octauo ad Plautium^l

SI optio serui data mihi fuerit^k, & Sticho aliquid testator sine libertate legasset: tunc sequens legatum consistit, cum rota familia ad vnum id est Stichum reciderit. vt quasi purè legato vtiliter sit legatum. nec aduersatur Catoniana^l, si voluntarius heres institutus sit. quia potest ante aditam hereditatem, etiam si statim decesserit, familia minui. quod si necessarius heres institutus sit, sequens legatum propter Catonianam inutile est. Pomponius scribit, emptore hereditatis postulante; vt is cui serui optio legata sit, optet: videndum esse, an prætor, vt id faciat, cogere debeat legatarium, quemadmodum si heres institutus id postularet: quia potest per heredem id emptor consequi. & quare non possit, non video.

XIII. IAVOLENVS^m libro secundo ex

Cassio.

SI cum optio serui ex vniuersa familia legata esset, heres aliquem prius quam optaretur, manumissit: ad libertatem eum

^a donatione
^b statulibertatis.

^c statulibertas

^d priusquam

^e constituantur,

^f Heros

^g qui

^h Eadem conditio
additur l. heres. §. si
incerto. fam. v. c. §. si
ⁱ & si

^k fuit,

^l Catoniana regula,

^m Labeo

CEM, QUAE CONFESTIM POST ADITAM HEREDITATEM MEAM A SEMPRONIA VXORE MEA ELIGI VOLO. QUAE MANCIPIA, CVM IN FAMILIAM^a NVPSERIT, DARI VOLO. ET SI ANTE^a QUAM NVPSERIT, ALIQVOD EX^b MANCIPIIS DECESSERIT: TVNC IN LOCVM EIVS ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS DARI VOLO, DVM AD EAM PLENVS NVMERVS PERVENIAT. QVOD SI SEMPRONIA MATER EIVS NON ELEGERIT: TVNC IPSA SIBI QUAE^c VOLET ELIGAT. ^{a familia} ^{b ex his} ^{c quae} *quæsitum est, cum mater elegerit, an ea quæ ex his mancipiis ante nuptias adgnata sunt, ad puellâ supra numerum decem mancipiorû pertineât. respondit, cum mancipiorum legatum in tempus nuptiarum testator transtulit, id quod medio tempore ancillæ enixæ sunt, ad filiam non pertinere. Idem quæsit, ante nuptias, eorûdem mancipiorû fructus & vsus an ad Semproniam matrem pertineant. respondit, nihil proponi cur ad matrem pro solido pertineant.*

XXII. IDEM[¶] libro septimodecimo Digestorum[¶]

MARITUS VXORI SUÆ CODICILLIS PER FIDEICOMMISSVM DEDIT PRÆTIA, ITEM LANCES QUAS ELEGERIT QUATTUOR. QUÆSITVM EST, AN EX HIS LANCIBUS QUÆ MORIS TEMPORE SINT, ELIGERE POSSIT. RESPONDIT POSSE.

DE TRITICO VINO VEL OLEO
LEGATO TIT. VI.

VLP IANVS[¶] libro vicesimo ad Sabinum[¶]

VINO legato, acetum quoque continetur quod paterfamilias vini numero habuit.

II. POMPONIVS[¶] libro sexto ad Sabinum[¶]

CVM alij penum, alij vinum legatum esset^d: excepto vino ^{a cæ} *omne penum ad alium legatariû pertinebit. Si centum amphoræ, quas velles, tibi legatæ sint: ex testamento agendo consequi potes, vt degustare tibi liceat. aut quanti interruerit licere tibi degustare, ad exhibendum agere potes.*

III. VLP IANVS[¶] libro vicesimo tertio ad Sabinum[¶]

SI cui vinum sit legatum centum amphorarû, cum nullum vinum reliquisset: vinum heredem empturum, & præstaturum: non acetum quod vini numero fuit.

Vino legato, quæ vasa debeantur.

Si vinum legatum sit, videamus an cum vasis^e debeatur. & ^{e vase} *Celsus inquit, vino legato, etiam si non sit legatum cum valis, vasa quoque legata videri. non quia pars sunt vini vasa,*

a poculis

quemadmodum emblemata argenti, scyphorū fortè, vel speculi^a: sed quia credibile est, mentem testantis eam esse, vt voluerit accessioni esse vino amphoras. & sic, inquit, loquimur, habere nos amphoras mille, ad mensuram vini referentes. In doliis non puto verum, vt vino legato & dolia debeatur, maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sunt, quæ per magnitudinem difficilè mouentur. In^b cuppis autè siue cupulis puto admittendum & ea^c deberi: nisi pari modo immobiles in agro velut instrumentum agri erant. Vino legato vres non debebuntur, nec cull os quidem deberi dico.

Electio heredis.

III. PAVLVS^d libro quarto ad Sabinum^e

CVM certum pondus olei non adiecta qualitate legatur, non solet quæri cuius generis oleo vti solitus fuerit testator: aut cuius generis^f oleum^g istius regionis homines in vsu habeant. & ideo liberum est heredi, cuius vellet generis oleum legatario soluere.

V. IVLIANVS^h libro quintodecimo Digestorumⁱ

CVM^d certus numerus amphorarum vini legatus esset ex eo quod in fundo Semproniano natum esset, & minus natum esset: non amplius deberi placuit. & quasi taxationis vicem optinere hæc verba **QVOD NATVM ERIT**:

VI. PROCVLVS^j libro quinto Epistularum^k

CVI^e vinum^l heres dare damnatus est, quod in amphoris & cadis diffusum est, dari debet: etiam si vasorū mentio facta non est. Item quantum cum vasis, cadis legatū est: tamen id quoque quod in doliis, legatum esse videtur, sicuti si seruos omnes cum peculio cuiusque eorum legasset: etiam eos, quibus peculij nihil esset, legasse videtur.

Interpretatio verborum.

VII. IAVOLENVS^m libro secundo ex Posterioribus Labeonisⁿ

Quidam heredem damnauerat dare vxori suæ vinum, oleum, fumentum, acetum, mella, fassamenta. Trebatius aiebat, ex singulis rebus non amplius deberi, quam quantum heres mulieri dare voluisset. quoniam non adiectū esset, quantum ex quaque re daretur. Ofilius, Cascellius, Tubero, omne quantum paterfamilias reliquisset, legatum putant. Labeo id probat: idque verum est. **LVGIO TITIO TRITICI MODIOS CENTVM, QVI SINGVLI PONDO CENTVM PENDEANT, HERES DATO.** Ofilius nihil legatum esse, quod & Labeo probat: quoniam eiusmodi triticum in rerum natura non esset. quod verum puto.

VIII.

b Quid hinc vase
seruoni non scilicet,
sed cupis, cadis, im-
phoris. l. c. §. 14. §.
15. infra eod.
c e. s. d. heri: vel
eadem deberi:

d Coniunge cum hæc
leg. l. §. de heri. §.
v. infra eod. de contr.
imp.

e Cum vinum
f Coniunge, §. quæ.
2 de au. §. at. §. lega.

VIII. POMPONIUS libro sexto Epistularum

SI heres damnatus sit dare vinum quod in doleis esset, & per legatarium stetit, quo minus accipiat: periculosè heredem facturum, si id vinum effunderet. sed legatarium petentem vinum ab herede doli mali exceptione placuit summoueri. si non praestet id quod propter moram eius damnus passus sit a passurus heres.

Vini appellatione quid contineatur.

VIII. ULPIANVS libro viciesimotertio ad Sabinum

SI quis vinum legauerit, omne contineatur quod ex vinea natum vinum permanit^b. sed si mulsum sit factum, vini appellatione non continebitur proprie. nisi fortè paterfamilias etiam de hoc senserit. certè zythum, quod in quibusdā provinciis ex tritico vel ex^d hordeo vel ex^e pane conficitur: non continebitur. simili modo nec camum^c, nec ceruesia continebitur, nec hydromeli. quid conditum? nec hoc puto, nisi alia mens testantis fuit. anomeli^d planè, id est dulcissimū vinum continebitur. & passum, nisi contraria sit mens, continebitur. defrutum non continebitur, quod potius cōdituræ loco fuit. acinaticium^e planè vino cōtinebitur. cydoneum, & si qua alia sunt quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur. item acetum vini appellatione non continebitur. hæc omnia ita demum vini nomine non continentur, si modò vini numero à testatore non sunt habita. alioquin Sabinus scribit, omnia vini appellatione contineri, quæ vini numero paterfamilias habuit. igitur & acetum quod vini numero paterfamilias habuit, & zythum, & camum^f, & cetera quæ pro hominū affectione atque vsu vini numero habebuntur. quòd si totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacuit: non extinguitur legatum. Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero testator habuit. embamma autem continebitur: quia aceti numero fuit. Item si quis vinū quod habuit legauit, deinde hoc coacuit: licet postea in aceti locum translatum sit à paterfamilias, vino legato continebitur. quia id quod testamenti facti tempore vinum fuit, demonstratum est. & est hoc verū, nisi voluntas aduersetur. Vino autem paterno legato, id demum legatum videtur, quod testator vini numero habuit, non quod pater. Item si peculiare vinum legatum sit, id cōtinebitur, quod serui habuerunt. cur tam diuersæ? quòd paternum vinum iam cœpit vsus ipsius testatoris esse: at peculiare in vsu seruorum remansit. Item si vinum vetus sit legatum,

^b In huc locum vide qua de variis vinorum generibus copiose tradit P. in. nar. libro lib. 12. c. 67. 8. & sequent.

^c curmi.

^d Hoc anomeli est, quod tempore vinidemia conficitur, sexta parte mellis addita, quod dulce permacet, & speciatim vocatur anomeli dicitur: alterū est ex vino austero, & retore: quod proprie mulsum dicitur, & vini appellatione non continetur. Alc. lib. 9. parerg. c. 2.

^e In vespibus libris mana scriptis acinaticium & acinaceum legitur. Ejsdem autem vinum ex cinis vinas eius confectum.

^f curmi. vel caluenum.

* Neratius

X. HERMOGENIANVS ² libro secundo Iuris
epitomarum^l**E**X vsu testatoris legatum æstimabitur. id est quot annorū
vino pro vetere utebatur. quod si non appareat,XI. VLP IANVS libro vicefimo tertio ad Sabinum^l

b siquidē & anni

Vetus accipietur, quod non est nouum: id est^b & anni prio-
ris vinum appellatione veteris continebitur.XII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum^l**N**am aliter obseruantibus, quis finis, aut quod initium ve-
teris vini sumeretur?*Si legatum non potest solui ex fructibus fundi unius anni,
supplebitur de fructibus alterius anni.*XIII. VLP IANVS libro vicefimo tertio ad
Sabinum^lc Alc. lib. 4. dispun.
c. 21.**E**X^c EO VINO, QUOD IN ILLO FVNDO NA-
SCETVR, HERES MEVS AMPHORAS DECEM
QUOTANNIS IN ANNOS SINGVLOS DATO. QUO
anno natum non fuisset, ex superiore anno eius fundi eum
numerum amphorarum heredem daturum Sabinus existi-
mat. quæ sententia, si voluntas non aduersetur, mihi quo-
que placet.XIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum^l

d in quæ

Vino legato ea demum vasa sequuntur, ^d quæ ita diffusa
sunt, vt non ad perpetuum vsu^m vasa referuarētur. veluti
amphoræ & cadi.XV. PROCVLVS libro secundo Epistularum^l

e dolis

Vinum cum vasis legauit. negat Trebatius quod in doleis^e
sit deberi. & sensum testatoris alium putat esse, verborum
alium. ceterū^f doleas^g in vasis vinariis non essent^h. ego etsi do-
lia in vasis vinariis non sunt, tamen non cōcederem Trebatio
vinum quod in doleis esset, id est quod in vasis non esset, non
esse legatum. Illud verum esse puto, cui vinum cum vasis lega-
tū erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffusa seruamus,
legatos esse. vinum enim in amphoras & cados hac mēte dif-
fundimus, vt in his sit donec vsus causa probeturⁱ. & scilicet
id vendimus cum his amphoris & cadis. in dolia autem alia^k
mente coicimus^l: scilicet vt ex his postea vel in amphoras &
cados diffundamus, vel sine ipsis dolcis veniat.

XVI. IDEM libro tertio ex Posterioribus Labeonis

m Alciat. lib. 4. disp.
c. 21.**Q**uoniam vinum Surrētinum in vrnalibus habebat diffusum,
quis tibi vinum legauerat in amphoris. omne illud quo-
que vinum, quod in vrnalibus fuisset, legatum esse Labeo &
Trebatius responderunt.*Questio ex ambiguo.***C**ui dulcia legata essent, si nihil aliud testamento signifi-
cetur,

etur, omnia hæc esse legata, mulsam, passum, defrutum, & similes potiones: item uvas, ficos^a, palmas, caricas, quod si ita esset legatum, VINVM^b AMPHORARIVM, AMINAEVM, GRAECVM, ET DVLCIA OMNIA: nihil inter dulcia, nisi quod potionis fuisset, legatum putat Labeo ex collatione vini amphorarij. quod non improbo.

a ficus.

b *At. lib. 1. diffus. c. 16.*DE^c INSTRUC^dTO VEL INSTRVMENTO

LEGATO. TIT. VII.

P A V L V S ¶ libro quarto ad Sabinum[¶]

c De fundo instructo

d *Vide Aug. lib. 10. c. 4. emend. 1.*

Sue^e cum instrumento fundus legatus est, siue instructus: duo legata intelleguntur. Fundo cum instrumento legato, & alienato, instrumentum non vindicabitur ex sententia defuncti.

e *Coniunge leg. de pec. leg.*II. P A P I N I A N V S ¶ libro septimo Responsorum[¶]

Cum pater pluribus filiis heredibus scriptis, duobus præceptionem bonorum auæ præter partes hereditarias dedisset, pro partibus coheredum vires habituros legatarios placuit. Dores prædiorum, quæ Græco vocabulo ΕΝΘΗΚΑΙ appellatur, cum non instructa legatur, legatario non præstantur.

f *At. lib. 2. prætermis.**Interpretatio voluntatis.*

III. I D E M libro octauo Responsorum

Fundum instructum libertis patronus testamento legauit. postea codicillis petiit^g, vt morientes partes suas fundi superstitibus restituerent, nec instructi mentionem habuit. talem in causam fideicommissi deductum videri placuit, qualis fuerat legatus. sed^h medijs temporis augmēta fetuum & partuum, item detrimenta fatalium fideicommissio contineri.

g petiit.

h sed &

Minor viginti annis instructa prædia consobrinæ suæ dari voluit, & quosdam seruos prædiorum viuus manumisit. non idcirco serui manu nisi præstabuntur, quod ad libertatem peruenire non possunt. idem iuris est, cum ex quauis alia causa libertas non competit.

III. F A V O L E N V S ¶ libro secundo ex posterioribus Labeonis[¶]

Cum quisdam duos fundos iunctos haberet, & ex altero boues, cum opus fecissent, in alterum reuenterentur: vtrumque fundum cum instrumento legauerat. Labeo, Trebatius boues ei fundo cessuros putant, vbi opus fecissentⁱ, non vbi manere consueuissent. Cascellius contra. Labeonis sententiā probo.

i fecissent.

Interpretatio verborum.

V. LABEO ^llibro primo ΠΙΘΑΝΩΝ à Paulo epitomatorum^l

SI cui fundum & instrumentum eius legare vis, nihil interest quomodo leges: *FVNDVM CVM INSTRVMENTO, *AN FVNDVM ET INSTRVMENTVM, *AN FVNDVM INSTRVCTVM.* Paulus: immo contra. nam inter ea legata hoc interest, quòd si fundo alienato mortuus fuerit qui ita legauit: ex hac scriptura *FVNDVM CVM INSTRVMENTO* nihil erit legatum. ex ceteris poterit instrumentum esse legatum.

VII. SCAEVOLA ^llibro sextodecimo Digestorum^l

Nepoti legauerat quæ certa regione prædia habuerat, vt in instru^a sunt cum vino, grano, calendario: & adiecerat hæc verba, *QVID QVID ERIT CVM MORBAR, IN ILLA REGIONE ET QVID QVID IN QVACVMQVE SPECIE ERIT IN ILLA REGIONE, VEL QVOD MEVM ERIT.* viua testatrice vnus ex debitoribus condemnatus, viuente testatrice satis non fecit. quæsitum est, an quod ex sententia iudicis deberetur, ad nepotem pertine-
ret. respondit, nihil proponi cur non deberetur.

Questio facti, de quo non respondet Scauola.

VII. IDEM ^llibro vicefimo secundo Digestorum^l

TAbernam cum cænaculo Pardulæ manu missio^b testamēto legauerat cum mercibus & instrumentis & suppellectili quæ ibi esset: item horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento & institoribus quos secum habere consueuerat. quæsitum est, ^l& cum viuo testatore insula, in qua cænaculum fuit quod ei legatum erat, exi^a sit, & post biennium eodem loco constituta noua: & horreum, quod eidem legatum erat, à testatore venierit: vini autem venditio dilata sit, vt ex eo commodò^c venirent: an vniuersa legata Pardula consequi possit. respondit, ea, in quibus voluntas mutata esset, non deberi.

Instrumentum fundi quid sit.

VIII. VLPIANVS ^llibro vicefimo ad Sabinum^l

IN^d instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conferuendi gratia parata sunt, Sabinus libris ad Vitellium euidenter enumerat. Quærendi, veluti homines qui agrum colunt, & qui eos^e exercent, præpositi sunt his. quorum in numero sunt vilici, & ^lmonitores^f. præterea boues domiti, & pecora stercoreandi causa parata. vasaque vtilia culturae, quæ sunt aratra, ligones, sarculi^g, falces putatoriæ, bidentes, & si qua similia dici possunt. Cogendi, quemadmodum torcularia, corbes, falcesq; messoriæ, falces fenariæ, quali vindemiatorijs,

exce-

a & quod al. vel
quicquid

b manu missi

c commodò vel,
commoda

d Instrumenta vel,
Instrumento

e eum
f monitores.

g sarcula,

exceptorijq; in quibus vix cōportantur. Conseruandi, quasi dolia, licet defossa non sint, & cupæ, quibusdā in regionibus accedunt instrumento; si villa cultior est, veluti attrientes, scoparij, si etiā viridiaria^b sint, topiarij, si fundus saltus pastionesq; habet, greges pecorum, pastores, saltuarij.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

DE grege ouium ita distinguendum est, vt si ideo comparatus sit, vt ex eo fructus caperetur: nō debeatur, si verò ideo, quia non aliter ex saltu fructus percipi poterit: contra erit, quia per greges fructus ex saltu percipiuntur.

X. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum

SI reditus etiam ex melle constat, alBei ap. s̄que continetur.

aqua sunt dolia, ali. Conseruandi causa dolia. Florentina & sequis ferri potest, tertie vniusa est nam in simili dicendi genere nō addidit sup. Vltia causa. b viridaria

c etiam aluci

XI. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio

EAdem ratio est in auibus, quæ in insulis maritimis aluntur.

XII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum

QVæsitum est, an frumentum, quod cibariis cultorum paratum foret, instrumento cederet. & plurimis nō placet: quia consumeretur, quippe instrumentum est apparatus rerum diutius mansuraru, sine quibus exerceri nequiret possessio, accedit^d eò, quòd cibaria victus magis quàm colèdi causa pararentur^e. sed ego puto & frumentum & vinum ad ciuaria paratum instrumento contineri. & ita Seruii respondisse auditores eius referunt. Item nonnullis visum est frumentum, quod serendi causa sepositum est, instrumento contineri. puto quia & instar culturæ esset, & ita consumeretur, vt semper reponeretur. sed causa feminis nihil à ciuariis differt.

d accedere eò, e parentur.

f consumeretur,

2 Conseruandi fructus causa, veluti granaria. quia in his fructus custodiuntur, vrceos, capsellas, in quibus fructus componuntur. sed & ea, quæ exportandorum fructuum causa parantur, instrumenti esse constat: veluti iumenta, & vehicula, & naues, & cupæ, & culei. Alfenus autem, si quosdam ex hominibus aliis legauerit, cet ros qui in fundo fuerunt, non contineri instrumento ait, quia nihil animalis instrumenti esse opinabatur. quod non est verum. constat enim eos, qui agri gratia ibi sunt, instrumento contineri. Queritur an seruus, qui quasi colonus in agro erat, instrumento legato contineatur. & Labeo & Pegasus rectè negauerunt. quia non pro instrumento in fundo fuerat^g, etiam si solitus fuerat &

g fuerit.

4 familie imperare. Saltuarium autem Labeo quidem putat eum demum contineri, qui fructuum seruandorum gratia paratus sit. eum^h non, qui finium custodiendorum causa, sed Neratius etiam hunc. & hoc iure vtimur, vt omnes saltuarij contineantur. Trebatius amplius etiam pistorem &

h non eum,

tonsores, qui familiae rusticae causa parati sunt, putat contineri. item fabrum, qui villae reficiendae causa paratus sit. & mulieres quae panem coquant, quaeque villam seruent. item molitores, si ad usum rusticum parati sunt. item focariam^a, & villicam: si modò aliquo officio virum adiuet. item lanificas, quae^b familiam rusticam vestiunt^c, & quae pulmentaria rusticis coquant. Sed an instrumenti instrumentum legato instrumento continetur, quaritur. haec enim quae rusticorum causa parantur, lanificae, & lanæ, & tonsores, & fullones, & focariae, non agri sunt instrumentum, sed instrumenti. puto igitur etiam focariam contineri. sed & lanificas, & ceteros qui supra numerati sunt. & ita Seruio respondisse auditores eius referunt. Vxores quoque & infantes eorum qui supra enumerati sunt, credendum est in eadem villa agentes voluisse testatorem legato contineri. neque enim duram separationem iniunxisse credendus est. Si aliqua parte in fundo pascantur pecora, aliqua parte his pabulum conducitur: vel serui, si aliqua parte anni per eos ager colitur, aliqua parte in mercedem mittuntur: nihilo minus instrumento continentur. cellararium^d quoque, id est deo prepositum, ut rationes saluae sint: item ostiarium, mulionemque instrumenti esse constat. Et molas, & machinas, fenum, stipulas, asinum machinarium, machinam frumentaria, vas aeneum, in quo sapa^e coqueretur, & defrutum fiat, & aqua ad bibendum la Bandamque; familiam paratur, instrumenti esse. & cribra, & plaustra, quibus stercus euehatur. ea vero, quae solo continentur, instrumenti fundi non esse Cassius scribit, veluti arundineta & salicta antequam caesa sint: quia fundus fundi instrumentum esse non potest. sed si caesa sint, puto contineri: quia quaerendo fructui deseruiunt. idem & in palis erit dicendum. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque, & vestigatores, & canes, & cetera quae ad venationem sunt necessaria, instrumento contineri. maxime si ager^f & ex hoc redditum habuit. Et si ab aucupio redditus fuit, aucupes, & plagae, & huius rei instrumentum agri instrumento continebitur^g. nec mirum: cum & aues instrumento exemplo apium^h contineri, Sabinus & Cassiusⁱ putauerunt. Si quis eodem instrumento in plurimis agris utatur, cuius agri sit instrumentum, quaritur. & ego arbitror si quidem apparet voluntas patrisfamiliae, cui potius agro destinauerat: eius esse instrumentum. ceteri enim agri ab hoc agro veluti mutuantur. si non appareat, nullius instrumento cedit. neque enim pro parte diuidemus instrumentum. Supellex, ceteraque; si qua in agro fuerunt, quo instructior esset paterfamilias, instrumento fundi non continentur. Si domus sit instrumentum legatum, videndum quid contineatur. & Pegasus ait, instrumentum domus

^a focariam,^b qui
^c vestiunt,^d cellarium: viuisse
est Flor.^e sapa. Rectior H. r.
maxime cum s. quaeritur, de fructu in genere
enim fuerit deo
H. de quibus Plin.
& Colum.^f continebuntur.
^g apium
^h Cassianusⁱ scelus^k parte agri

id est

id esse, quod tempestatis arcendæ aut incendij causa paratur: non quod voluptatis gratia. itaq; neque specularia, neq; vela, quæ frigoris causa vel vmbrae in domo sunt, deberi. quæ sententia Cæsij fuit, qui dicebat, inter instrumentum & ornamentum multum interesse: instrumenti^a enim ea esse quæ ad tutelam domus pertinent. ornamentis, quæ ad voluptatem: sicuti tabulas pictas. Vela autem Cilicia instrumentum esse Cæsij. quæ ideo parantur, ne ædificia vento vel pluuiâ laborerent. Acetum quoq; quod exstinguendi incendij causa paratur. item centones, lifones, perticæ quoq; & scalæ. & formiones, & spōgias, & amas^b, & scopas^c contineri pleriq; & Pegasus aiunt. Tegulam autem & tignum eius rei causa paratū, instrumento contineri, si ad huiusmodi causam habeat tigna parata, ad alios vsus non deseruientia. proinde & fulcimenta, si qua habebathuic rei necessaria: etiam ea instrumento domus continebuntur. De velis quæ in hyperhis^d extenduntur, item de his quæ sunt circa columnas, Celsus scribit, magis suppellectili adnumeranda. & ita Sabinum & Cæsium putare. Canales autem, & arpagones, & amas instrumento contineri constat. Item perticæ, quibus araneæ detergantur: item spongias, quibus columnæ, pavimenta, podiuma extergantur: scalæ quæ ad la cunaria ad moueantur, instrumenti sunt: quia mundiorē domum reddunt. Papinianus quoq; libro septimo responsorum ait, sigilla^e, & statuae adfixæ instrumento domus nō continentur: sed domus portio sunt. quæ verò non sunt adfixa, instrumento non continentur, inquit: suppellectili enim adnumerantur: excepto horologio aereo, quod nō est adfixum. nam & hoc instrumento domus * putat contineri. sicut prothyrum domus, si velamen est, inquit, instrumento domus * continetur. Fistula autem, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria: itē ferræ^f, & clauis, magis domus portio quam domus instrumentum sunt. Specularia quoque adfixa magis puto domus esse partem. nam & in emptione^g domus & specularia, & pegmata cedere, siue in ædificio sunt posita, siue ad tēpus detracta. sed si non sint reposita, ad hoc tamen sint, vt suppleantur si qua desint: instrumento * potius continebuntur. cancellos quoq; instrumento * contineri puto. Sed si fundus non sit cum instrumento legatus, sed ita vt instructus sit: quæ sitū est, an plus^h contineatur quam si cum instrumento legatus esset. & Sabinusⁱ libris^{ad Vitellium} scribit, fatendū esse, plus esse cum instructus fundus legetur, quam si cum instrumento. quam sententiā cottidie increfcere & inualescere videmus. quanto igitur hoc legatū vberius est, videndum est. & Sabinus definit, & Cæsij apud Vitellium notat, omnia quæ eo collocataⁱ sunt, vt instructior esset pater-

a instrumenta

b amas,
c scopas,

d Hoc vocabulū explicat Bud. sup. ca. 40 de vs qui nos. infra

e In hunc locū vide Alex. ab Alex. Genit. die. li. 5. ca. 24. circa finem.

f ferræ.

g emptionem

h amplius

i colla. a. id est, quæ ibi habuit. instrumentum hic efficit.

familias, instructo, inquit, continebuntur. ^{id est quæ ibi ha-}
^{bat ut instructior esset.} hoc ergo legato nõ ^a agri instrumen-
 tum, sed ^b proprium suum instrumentum reliquisse videtur.
 proinde si fundus sit instructus legato, & suppellex contine-
 bitur, quæ illic fuit vsus ipsius gratia. & vestis non solum stra-
 gula, sed & qua ibi^c uti solebat. mense quoq; eboreæ, vel si quæ
 aliæ. item vitrea, & aurum, & argentum. vina quoq; si qua ibi
 fuerint vsus ipsius causa, continentur^d. & si quid aliud utensi-
 lium. Sed si qua eo congefserat non vsus sui causa, sed custo-
 diæ gratia: non continebuntur. vina etiam, quæ in apothecis
 sunt, non cedent. & hoc iure utimur, ut quæ ibi paterfamilias
 quasi in horreo habuit, hæc non contineantur. Celsus quoq;
 libro nono decimo^e digestorū scribit, fructus ibi repositos ut
 venirent, vel in aliū vsū quàm fundi conuerterentur: instru-
 cto fundo non contineri. idem Celsus eodē libro ait, etiā sup-
 pellecticarios, & ceteros hoc genus seruos cōtineri: ^{id est mi-}
^{nisteria} quibus instructus erat in eo fundo, extra ea^f quæ liber-
 tatem acceperunt: & qui iure morari solebant. Si instru-
 ctum fundum legasset, ea pædagogia, quæ ibi^g habebat, ut cū
 ibi venisset præsto essent in triclinio, legato continentur. Con-
 tubernales quoq; seruorū, id est vxores, id est natos instructo fun-
 do contineri verum est. Instructo autē fundo & bibliotheca^h
 & libros, qui illic erant ut quotiens venisset vteretur, con-
 tineri constat. sed si quasi apotheca librorum vtebatur, contra
 erit dicendū. Neratius quoq; libro quarto epistularum Ru-
 fino respondit, instructo fundo & suppellectilem, & vina, &
 mancipia non solum ad cultū custodiāmve villæ, sed etiā quæ
 ut ipsi paterfamilias in ministerio ibi essent, legato cedere. Ima-
 gines quoque hæc solæ legatæ videntur, quæ in aliquo ornatu
 villæ fuerunt. Papinianus quoq; prædiis instructis legatis,
 mancipia non contineri, quæ temporis causa illic fuerunt, ac
 non eo animo transfuit paterfamilias, ut aut fundi aut suum
 instrumentū faceret. Idem respondit, prædiis instructis lega-
 tis, actorem ex his in prouinciā missum, ut ordinatis negotiis
 ad pristinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quam-
 uis nondum redierit. Idem respondit, instructis hortisⁱ le-
 gatis, etiam vina quæ ibi fuerunt, quo dominus esset instru-
 ctior, contineri. aliud esse, si horrea ibi habuit, vnde instrueba-
 tur vel in vrbe vel in aliis prædiis. Idē respondit, domo per
 fideicommissum relicta cū suppellectili Claudio Hieronia-
 no^j clarissimo viro ab Umbrio^k Primo, & mensas & ceteram
 suppellectilem, quam in hortis^l paterfamilias in proconsula-
 tum^m profecturus contulerat, ut tutiore loco essent: contineri.
 Idem respondit, theriacam quoq; & cetera medicamēta quæ
 secessus causa dominus ibi habuit, & vestē propter secessum
 ibi

anon tantum. Re-
 hē hinc abest iūm,
 yreos dicit de genere.
 sup. lib. 2. omē d. 4.
 h sed &

c illic

d continebuntur.
 sed cū

e lib. 18. d. lib. 21.

f eos qui

g ob

h horreis

i Hieronymiano
 al. Hieroniano
 k Umbrio
 l hortos al. horrea
 m proconsulatu. In
 tellige autem de pro-
 consulatu Umbrii te-
 ratiarū, non Hiero-
 niano, ut nonnulli ma-
 h acciperunt.

16
 17
 18
 19
 20
 21

- 22 ibi deposita instructo fundo legato inesse. Idem respondit, domo ita ut instructa est cum omni iure suo legata: urbanam familiam, item artifices, quorum opera ceteris quoque; praediis exhibebantur, legato non contineri. hostiarum autem, inquit, vel topiarum, diatarum, aquarum domui tantum deseruientes continebuntur. sed quod de artificibus ait, falsum est, si eius domus causa
- 23 parati sunt: licet aliis quoque; praediis commodabantur. Idem respondit, domo instructa legata, meas eboreas, & libros non contineri. sed hoc falsum est. nam omne quidquid in domo fuit, quo instructor ibi esset paterfamilias, continebitur. suppellectilem autem patris familiae instrumentum esse, nemo dubitat. denique Neratius libro quarto epistularum Marcello fratri suo respondit, & vestem domus instructae legato contineri. maxime, inquit, in proposita specie. proponebatur enim qui legauerat, argentum & rationes excepisse. nam qui haec, inquit, excepit, non potest non videri de ceteris rebus, quae in ea essent, sensisse. Sed & ipse Papinianus eodem libro responditorum ait, patrem mercatorem ac faeneratorum, qui duos filios totidemque; filias heredes instituerat, ita legasset: FILIIS MARIIVS DOMVM MEAM INSTRVCTAM DO LEGO, DARIQVE IVBEO: merces & pignora an continentur, quari posse. sed facile iudici voluntatis coniectura fore, ceteris patris facultatibus ex aminationis.
- 24
- 25 Celsus scribit, seruis qui in fundo morarentur legatis, vicarios eorum non contineri: nisi appareat & de vicariis eum sensisse. Papinianus quoque libro septimo responditorum, uxori, qui vir omnia quae in domo erant, ab herede filia praestari voluit, cautiones debitorum emptionesque; seruorum non videri legatas, respondit, nisi, inquit, ex alia parte & de seruis eum cogitasse apparuerit. scilicet ut eorum seruitum ei legasse videatur emptiones, quos & ipsos voluit ad eam pertinere. Si quis fundum ita ut instructus est legauerit, & adiecerit cum suppellectili, vel mancipiis, vel vna aliqua re quae nominatim expressa non erat: utrum minuit legatum adiciendo speciem, an vero non, quaeritur. & Papinianus respondit, non videri minutum: sed potius ex abundantia adiectum.
- 26
- 27
- 28 Idem Papinianus libro septimo responditorum ait, instructis hortis filio legatis, mater argentum muliebri filiae legauerat. respondit, etiam id argentum muliebri, quod in hortis habuit, ut ibi esset instructor, ad filiam pertinere.

Instrumentum tabernae.

XIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

Tabernae cauponariae instrumento legato etiam inuitores contineri Neratius existimat. sed videndum, ne inter instrumentum tabernae cauponariae, & instrumentum cauponariae sit discriminem. ut tabernae, non nisi loci instrumenta sint, ut do-

f Aug. li. 2. em. 1. 4.
g cauponae

a alienum. *Ad lib.*
7. *parerg.* c. 3. *quem*
vide.

vt dolia, vasa, ancones, calices, trullæ, quæ circa cænam solent
trahuntur: item vrne æreæ, & congiarja, sextaria, & similia. cau-
ponæ autem, cum negotiationis nomen sit, etiam infitores.

Instrumento balneario legato, etiam balneatorem conti-
neri Neratius respondit.

b fornicator.

XIIII. IDEM libro secundo ad Vitellium¹
Contineretur autem & fornicator^b.

XV. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum¹

c cauponiz

d cauponia

Sita testamento scriptum sit, QUAE TABERNARVM
EXERCENDARVM, INSTRVNDARVM, PISTRI
NI, CAUPONAE CAUSA FACTA PARATAQVE
SVNT, DO. LEGO: his verbis Seruius respondit & caballos
qui in pistrinis essent, & pistores, & in cauponio^d infitores,
& focariam, mercesq; quæ in his tabernis essent, legatas vide-
ri. Domo instructa, responsum est suppellectilem legatam, ¹
non etiam vina, quia domus vinis instructa intellegi non po-
test. Mulier villæ custos perpetua^c fundo, qui cum instru- ²
mento legatus esset^f, aut instructo, continebitur, sicuti saltua-
rius: par enim ratio est. nam desiderant tam villæ quàm agri
custodiam, illic, ne quid vicini aut agri aut fructuū occupent:
hic, ne quid ceterarum rerum quæ in villa continentur, villa
autem sine vllâ dubitatione pars fundi habetur.

e in fundo,
f est.

XVI. ALFENVS libro secundo Digestorum à Pau-
lo epitomatorum¹.

g nullum

Villæ instrumento legato, suppellectilem non contineri ve-
rius est. Vineæ & instrumento eius legato, instrumentū ¹
vineæ nihil esse Seruius respondit, qui eum consulebat, Cor-
nelium respondisse aiebat, palos, perticas, rastros, ligones in-
strumenti vineæ esse, quod verius est.

Quidam uxori fundum uti instructus esset, in quo ipse ha- ²
bitabat, legauit, consultus de mulieribus lanificis an instru-
mento continerentur, respondit, non quidem esse instrumēti
fundis: sed quoniam ipse paterfamilias qui legasset, in eo fun-
do habitasset: dubitari non oportere, quin & ancillæ & cete-
ræ res, quibus paterfamilias in eo fundo esset instructus, o-
mnes legatæ viderentur.

XVII. MARCIANVS libro septimo Institutio-
num¹

h naucellas,
i paræ
k balneario

Item piscatoris instrumento legato, ceræ, colores, similiaque
horum legato cedunt. item peniculi, & cauteria, & con-
chæ. Instrumento piscatorio contineri Aristo ait naucel- ¹
las^h, quæ piscium capiendorum causa comparatæ sunt. sed &
piscatores contineri, verius est. Instrumento balneario^k le ²
gato, dictum est balneatorem sic instrumento contineri bal-
neario, quomodo instrumento *fundis saltuariū, & topianos:
& in-

& instrumento cauponio infitorem. cum balneæ sine balnearioribus vsu suum præbere non possint.

XVIII. PAVLVS libro secundo ad Vitellium

Cum de lanionis instrumento quæritur: semota carne, mēsas, pondera^b; ferramenta^c que laniandæ carnis causa preparata^d: item trutinas, cultros, dolabras instrumento relinquimus. Instrumento legato, aliquando etiam personas legantium necesse est inspicere. ut ecce pistorio instrumento^e legato vita ipsi pistores inesse videri possunt, si paterfamilias pistirinum exercuit. nam plurimum interest, instrumentum pistoribus, an pistirino^f paratum sit. A sinam molendariam & molam negat Neratius instrumento fundi contineri. item caccabos & patinas^g in instrumento fundi esse dicimus: quia sine his pulmentarium coqui non potest. nec multum refert inter caccabos & ænium^h quod supra focum pēdet. hic aqua ad potandum calefit: in illis pulmentarium coquitur. quod si ænium instrumento continetur: vrcei quoque, quibus aqua in ænium infunditurⁱ, in idem genus rediguntur: ac deinceps in infinitū primis quibusque proxima copulata præcedunt. optimum ergo esse Pedius ait, non propriam verborum significationem scrutari: sed in primis quid testator demonstrare voluerit. deinde in qua præsumptione sunt, qui in quaque regione commorantur. Cum de vilico quæreretur, & an instrumento inesset, & dubitaretur: Scævola consultus respondit, si non pensionis certæ quantitate, sed fide dominica coleretur^j: deberi. Idem consultus de meta molendaria^k respondit, si rusticis eius fundi operariis moleretur: eam quoque deberi. est autem meta inferior pars molæ, catillus superior. De bubulco quoque ita respondit: siue de eo qui bubus^l ibi araret, siue de eo qui boues eius fundi aratores^m pasceret, quæreretur: deberi. De putatoribus quoqueⁿ ita respondit, si eius fundi causa haberentur, inesse. Pastores quoque, & fossores ad legatarium pertinere. Item cum fundus ita legatus esset, MAEVIO FVNDVM SEIANVM, ITA VT OPTIMVS MAXIMVS QVE EST, CVM OMNI INSTRUMENTO RVSTICO, ET VRBANO, ET MANCIPIIS QVAE IBI SVNT: & quæreretur, an semina deberentur, respondit, verius esse deberi: nisi aliud testatorem sensisse heres probaret. Idem respondit de fumento reposito ad Mancipiorum exhibitionem. In instrumento medici esse collyria, & emplastra, & cetera eius generis Casius scribit.

^b Cantes appendit solitas, cū venderetur, confirmat locus Læpidij in Alexan. citatus à Duar. x. dist. c. 26. & inscriptio veteris descripta à Philando eruditissimo viro ad 1. de lib. 10. Virruvij. & Aelian. lib. 1. c. 27. variæ historia. ^c Ferramenta, & alia quoque preparata sunt e pistirinum molendinariam athena uia

^h funditur.

ⁱ coleret: ^k molendinaria

^l bobus ^m aratorios

Coniectura voluntatis.

6 Cui fundum instructum legauerat, nominatim mancipia legauit. quæsitum est, an reliqua mancipia, quæ non nominasset,

nasser, instrumento cederent. CaSius ait, responsum esse, tametsi mancipia instructi fundi sint, tamen videri eos solos legatos esse, qui nominati essent: quod apparet non intellexisse patrem familias, instrumento quoque seruos adnumeratos esse. ⁷ Sabinus; cui fundus, quæque ibi sint, legata sunt: ei fundus & omnia, quæ in eo solita sunt esse, quæque ibi maiore parte anni morari, & hi qui in eum manendi causa recipere se cõsueuerunt, legati videtur. at si qua consulto in fundo congesta, contractaue ^b sunt quo legatum cumularetur: ea non videntur legata esse. Quidam cum ita legasset, VILLAM MEAM ITA VT IPSE POSSEDI, CVM SUPPELLECTILE, MENSIS, MANCIPIIIS QUAE IBI DEPV TABVNTVR VRRANIS ET RVSTICIS, VINIS QUAE IN DIEM MORTIS MEAE IBI ERVNT, ET DECEM AVREIS: & quæreretur, cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vesticulam ^c habuerit: an eadem ^d omnia legato cederent, quoniam quædam enumerasset ^e. Scaeuola respondit, specialiter expressa quæ legato cederent ^f. Domum instructam legauit cum omnibus adfixis. ⁹ quæritur de instrumentis debitorum, an ea legatarius habere potest. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse.

Legatum instrumenti est vniuersale, ideo recipit augmentum vsque ad mortem testatoris.

XVIII. PAVLVS ¶ libro tertio decimo Responsorum[¶]

SI mancipia, quæ post testamentum factum in fundū Seiaë relictum à testatore inducta fundi colendi gratia in eodem fundo fuerint: ea quoque instrumẽto fundi contineri respondendi. quamuis enim ea mancipia testator demonstrasset, que tunc ibi essent cum legaret: tamen non minuendi legati, sed augendi causa, mancipiorum quoque fecit mentionem. ceterum instrumẽto fundi mancipia quoque colendi agri causa inducta contineri non ambigitur. Paulus respondit, villæ instrumento neque fructus repositos neque equitium contineri. ^g suppellectile autem legato cedere. Seruum verò arte fabrica peritum, qui annuam mercedem præstabat, instrumento villæ non contineri.

Interpretatio voluntatis.

XX. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

SEIAE ex parte heredi instituta, si heres erit, fundos per præceptionem dederat instructos cum suis vilicis, & reliquis ^h colonorum. & codicillis ita scripsit. POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM, SEIAE FVNDOS QVOS RELIQUI, ITA VT SVNT INSTRVCTI RVSTICO IN-

STRV-

a morabantur,

b contractaue

c vesticulam habuerat:
d an ea
e nominasset.
f cedere.

g suppellectilem

h Reliqua colonorum sunt ea, quæ coloni ex precio conductio- nis reliquati sunt. infra ead. l. §. liberto & §. prædia. Plin. lib. 3. epist.

STRUMENTO, SUPPELLECTILE, PECORE, ET
 VILICIS, CVM RELIQUIS COLONORVM ET
 APOTHECA^a HABERE VOLO. quæsitum^b est, an etiam
 ea, quæ patrisfamilias vsus cottidiani causâ in fundis fuerunt,
 legato continerentur. respondit, testamento quidem, vt pro-
 poneretur, Seiæ insuper^c fundum legatû. verûm non amplius
 deberi, quàm in codicillis, quos sanè post obliBionem testa-
 mentariæ scripturæ fecisset: instructi appellatione contineri
 velle se, manifestè ostendisset. Liberto suo quidam prædia
 legauit his verbis: SEIO LIBERTO MEO FVNDOS
 ILLVM ET ILLVM DO LEGO ITA VT INSTRV-
 CTI SVNT, CVM DOTIBVS ET RELIQUIS CO-
 LONORVM ET SALTVARIIS, CVM CONTVBER-
 NALIBVS SVIS ET FILIIS ET FILIABVS. quæsitû
 est, an Stichus seruus, qui prædium vnum ex his coluit, & re-
 liquatus est amplam summam, ex causâ fideicommissi Seiò
 debeat. respondit, si non fide dominica, sed mercede, vt ex-
 tranei coloni solent, fundum coluisset: non deberi.

Quæstio ex ambiguo.

- 2 GAIO SEIO ALVMNO MEO FVNDOS MEOS
 ILLVM ET ILLVM, ITA VT INSTRVCTI SVNT,
 ET DOMVM SVPERIOREM DARI VOLO. quæsitum
 est, an etiam domû instructam dari voluerit. respondit, secun-
 dum ea quæ proponerentur, ita videri dedisse, nisi is à quo pe-
 teretur, aliud testatorem sensisse manifestè doceret. at si habi-
 tationis, id est ædificij instrumentum legasset: non cedere ser-
 uos operæ, aliive rei paratos.

Reliqua colonorum legata.

- 3 Prædia vt instructa sunt cum dotibus, & reliquis colono-
 rum & vilicorum, & mancipiis, & pecore omni legauit, &
 peculiis, & cum actore. quæsitum est, an reliqua colonorum,
 qui finita conductione interposita cautione de colonia disces-
 serant, ex verbis suprascriptis legato cedant. respondit, non vi-
 deri de his reliquis esse cogitatum. Idem quæsit in actore
 legato, an vxor & filia legato cedant: cum actor non in præ-
 diis, sed in ciuitate moratus sit. respõdit, nihil proponi cur ce-
 dant. Idem quæsit, cum testator factò testamento in pro-
 uinciam sit profectus: an ea mâcipia, quæ post profectionem
 eius aut mortem sine cuiusquam auctõritate sponte sua ad
 parentes & notos sibi homines, in fundos legatos transiere^d,
 legato cedant. respondit, non legatos eos^e, qui fortè veluti
 commeantes transissent.

Interpretatio voluntatis.

- 6 PAMPHILAE LIBERTAE MEAE DARI VOLO
 FVNDVM TITIANVM, CVM INSTRUMENTO ET
 HIS

^a apothecam

^b Si scripturam spe-
 ciosam, plenum est lega-
 tum instructum: namque
 fundum legauit: qua
 appellatione non ca-
 sansam, qua in coti-
 diano recensuit conti-
 nentur, sed etiã qua
 ipse illic habuit vsus
 sui quædiani gra-
 tia. l. quæsitum. §. sed
 si fundus. supra co.
 Sed melius est dicere
 non amplius deberi,
 quàm instructi appel-
 latione in codicillis,
 quod scilicet in testa-
 mento id obliuione
 præterisset, contineri
 se velle ostendisset.

^c Id est, præter insti-
 tutionem, et amplius
 quàm coheredi: quod
 cum rectum sit, cur
 aduersus omnium exero-
 plarium fidem lega-
 mus instrumentum pro
 insuper, non video.

^d transissent,
^e eos illic.

HIS QUAE IN EODEM ERVNT CVM MORIAR: quaesitum est, si Stichus seruus ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductus, & in disciplinam traditus, postea in eum fundum non reuersus sit: an debeatur. respondit si studēdi causā misisset, non quō à fundo cum aliorum trāsferat^a: deberi. TYRANNAE SORORI MEAE FVNDVM ME-
 VM GRAECIANVM CVM STABVLO ET INSTRV-
 MENTO RVSTICO OMNI RELINQVO. quaeritur, an appellatione etiā pascua quae ad eum simul cū fun-
 do perucenerint, & quae semper in vsibus huius possessionis ha-
 buerat, legato cederent. respondit si prata fundo Graeciano ita
 coniunxisset, vti sub vna fundi appellatione haberentur: ea
 quoque deberi. Instructis domibus legatis, crabattus argen-
 to inaurato tectus mortis Titiae tempore in domibus non est
 repertus, sed in horreis tantisper conditus: quæro an is quo-
 que praestandus sit. respondit, si in domo esse soleret, & quo-
 tutiore loco haberetur, interim in horreo allatus esset: nihilo-
 minus praestandum. Quod adiecit testator VTI POSSE-
 DIT, an hoc significet, sicut instructa in diem mortis habuit,
 id est, cum mancipiis, pecoribus, instrumento rustico? respon-
 dit, non de iure quaeritur^b.

XXI. POMPONIUS ¶ libro primo Fideicom-
 missorum¶

CVM fundus sine instrumento legatus sit: dolia, mola oli-
 uaria, & pralum, & quaecunque infixae inaedificataeque
 sunt, fundo legato continentur nulla^c autem ex his rebus, quae
 moueri possunt, paucis exceptis, fundi appellatione continen-
 tur. de molis tum quaeri solet, cum ita adfixae, itaue inaedifica-
 tae sint, vt partes aedificiorum esse videantur.

XXII. PAVLVS ¶ libro tertio Sententiarum¶

FVNDO legato vt optimus maximusque est, retia apraria, &
 cetera venationis instrumenta continebuntur. ¶ quod etiā^d
 ad instrumenta pertinet, si quaestus fundi ex maxima parte
 in venationibus consistat. Fundo legato cum mancipiis &
 pecoribus & omni instrumento rustico & urbano, peculium
 actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, ma-
 gis placet ad legatarium pertinere.

XXIII. NERATIVVS ¶ libro secundo respon-
 sorum¶

CVM quaeratur quod sit tabernae instrumentum: inter-
 esse, quod genus negotiationis in ea exerceri solitum
 sit.

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Neratium

FVNDVS^e, qui locatus erat, legatus est cum instrumento. in-
 strumentum, quod colonus in eo habuit, legato cedit Pau-
 lus;

a transferret,

b quaeri.

c nullae

d pertinent,

e Hanc leg^o noue-
 rit Malact. in duu.
 d uisit. Augustilib.
 emend. cap 6.

lus: an quod coloni fuit, an tantum id quod testatoris fuit? & hoc magis dicendum est: nisi nullum domini fuit.

Instrumentum fundi quid sit.

XXV. IAVOLENVS^{II} libro secundo ex Posterioribus
Labeonis^{II}

FVndi instrumēto legato, id pecus cedere putabat Tubero, quod is fundus sustinere potuisset. Labeo contra, quid enim fiet, inquit, si cum mille oves fundus sustinere potuisset, duo milia ouium in eo fundo fuerint? quas oves potissimum legato cessuras existimus? nec quæredum esse, quid debuisset parari pecoris instrumenti fundi causa, sed quid paratum esset. non enim ex numero aut multitudine legata aestimandum esse. Labeonis sententiam probo. Quidam cum in fundo figlinas haberet, figulorum opera maiore parte anni ad opus rusticum utebatur. deinde eius fundi instrumentum legauerat. Labeo, ^a Trebatius, non videri figulos ^b in instrumento fundi esse^c. Item cum instrumentum omne legatum esset, excepto pecore: pastores ouiliones, ouilia quoque legato contineri, Ofilius non rectè putat.

a Labeo &
b figlinas
c esse aiunt.

XXVI. IDEM^{II} libro quinto ex Posterioribus
Labeonis^{II}

DOlia fictilia, item plumbea, quibus terra adgesta^d est, & in his viridiana posita aditū esse Labeo, Trebatius putant. ita id verū puto, si ita illigata sint ædibus, ut ibi perpetuo posita sint. Molas manuarias quidem suppellectilis, iumentarias autem instrumēti esse Ofilius ait. Labeo, Cascellius, Trebatius neutras suppellectilis, sed potius instrumenti putant esse. quod verum puto.

d adiecta

XXVII. SCAEVOLA libro sexto Digestorum

PRædia maritima cum seruis qui ibi erunt, & omni instrumento, & fructibus qui ibi erunt, & reliquis colonorū nutritori suo legauit. quæsitum est, an serui piscatores, qui solebant in ministerio testatoris esse, & ubicumque^e cum sequi, & vrVicis rationibus expungebantur^f, nec mortis testatoris tempore in prædiis legatis deprehensi fuerint: legati esse videantur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non esse legatos.

e quorumque
f fungebantur,

Adfini suo ita legauit, **FVNDVM CORNELIANVM TITIO ITA VT EST INSTRVCTVS, CVM OMNIBVS REBVS ET MANCIPIIS ET RELIQUIS COLONORVM DARI VOLO.** hæc testatrix Romæ^g litis causa ex Africa veniens, mancipia quædam ex fundo suprascripto, quocitius^h per hiemem [operamⁱ elegeret,] secum abduxit. quæsitum est, an ea mancipia fideicommissio cedant, cum quædam ex his rusticis officiis ad tempus peregrinationis abducta sunt, relictis cōseruabus & filiis suis, & quædam matribus &

g Romam

h titius
i ad oram legcret,

patribus. respondit mancipia, de quibus quæreretur, secundū ea quæ proponerentur, ex causa fideicommissi deberi. Idem quæsiit, an fructus eiusdem fundi, qui ibi in diem mortis coacti manserint, fideicommissio cedant, cum plenissima testatoris erga adfinem voluntas ab eo quoque manifestetur, quo reliqua colonorū eiusdem possessionis ad eum pertinere voluerit. respondit, in huiusmodi scriptura posse responderi, hoc solum quæredum, an manifestè appareat defuncta^a id, de quo quæreretur, dari noluisse^b. Liberto, quem heredem ex parte

a defunctam

b voluisse.

c scripsit,

PAMPHILE LIBERTE PRAECIPITO, TIBI QVE HABETO FVNDVM MEVM TITIANVM ET AGELLVM SEMPRONIANVM CVM INSTRVMENTO ET HIS QVAE IN EODEM ERVNT CVM MORIAR, FAMILIAQVE QVAE IN EO FVNDO MORATVR: EXCEPTIS QVOS MANVMISERO. quæsitum est, cum testator in eo fundo aliquantū vini in doleis habuerit, quod viuis totum vendiderat: & partem tertiam pretij pro eo acceperat, an vinum in doleis remanēs ad libertum ex causa præceptionis pertineat. respondit, verbis, quæ proponerētur, contineri: nisi manifestè contrariam voluntatem coheredes approbant. In eo fundo instrumenta calendarij^d, & nummos reliquit. responsū^e est, de nummis quoque vt supra responsū^f. Ita legatum est, SEPTICIAE SORORI MEAE 3 FVNDI PATERNI MEL SEIANI PARTEM DARI VOLO SICVT EST: ET ALTERAM PARTEM ITA VT IN DIEM MORTIS FVERIT. quæsitum est, an ex verbis supra scriptis asseres^g & præla iam posita^h parataque, vt immittentur ædificio: item instrumentum vrbānum & rusticum cum mancipiis, quæ fundi causa erant, ad legatariosⁱ pertineant. respondit, possunt hæc verba SICVT EST, ad instructū referri. Fundos legauit in hæc verba, SEMPRONIO FRATRI MEO. HOC AMPLIVS FVNDOS 4 MEOS ITA VT INSTRVCTI SVNT, CASSIANVM, NONIANVM^k CVM SVIS SALICTIS ET SILVIS. quæsitum est, cum filuæ & salicta non in fundis superscriptis, sed in adiectis agellis, & quos simul testator comparauit, nec sine his fundi coli possint: an legato cederent. respondit id tantūm cedere legato, quod verbis comprehendit,

d calendaria,

e respondi,

f responsū est.

g aggeres. Florentina magis conuenit frequentibus.

h disposita, al. imposita,

i legatariam

k Nomiani, alijs. Numerianum

In legato fundi instructi inspicitur tempus mortis.

XXVII. IDEM^l libro vicesimotertio Digestorum^l

Lucius Titius fundum, vti erat instructus, legauerat. quæsitum est, fundus instructus quemadmodum dari debeat: vtrum sicut instructus fuit mortis patris familiae tempore, vt quæ medio tempore adgnata, aut in fundū illata sunt, heredis sint:

ſint: an verò inſtructus fundus eo tempore inſpici debeat, quo factum eſt teſtamētum: an verò eo tempore, quo fundus peti cœperit: vt quidquid eo tempore inſtrumenti deprehendatur, legatario proficiat. reſpōdit, ea quibus inſtructus ſit fundus, ſecundum verba legati, quæ ſint in eadem cauſa cum dies legati cedat, inſtrumento contineri.

Inſtrumentum nauis.

XXVIIII. LABEO ^{libro primo, ΠΙΘΑΝΩΝ}

SI nauem cum inſtrumēto emiſti, præſtari tibi debet ſcapha nauis. Paulus: immo contra. etenim ſcapha nauis non eſt inſtrumentum nauis. etenim mediocritate, non genere ab ea differt. inſtrumentum autem cuiuſque rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, atque ea quæque ^a ſit. quod ^b Pomponio libro ſeptimo epiſtularum placuit.

a cuius ſit. vel ea,
quæ ſit
b quod &

DE PECULIO LEGATO.

TIT. VIII.

PAVLVS ^{libro quarto ad Sabinum}

SERVO legato cum peculio, & alienato vel manumifſo ſuel mortuo: legatum etiam peculij exſtinguitur.

II. GAIVS <sup>libro octauodecimo ad edictum
provinciale</sup>

NAm quæ acceſſionū locum optinent, exſtinguuntur, cum principales res peremptæ fuerint.

III. PAVLVS ^{libro quarto ad Sabinum}

AT^c ſi^d ancilla cum ſuis natis legata ſit: etiam mortua ea vel alienata vel manumifſa, nati ad legatarium pertinebunt: quia duo legata ſunt ſeparata.

c eſt
d Coniungit. l. de
inſtru. leg.

IIII. GAIVS <sup>libro octauodecimo ad edictum
provinciale</sup>

Sed & ſi^c cum vicariis ſuis legatus ſit ſeruus: durat vicariorū legatum & mortuo eo, aut alienato, aut manumifſo.

e ſi quidem cum

V. PAVLVS ^{libro quarto ad Sabinum}

PECULIO legato, conſtat heredem nomina peculiaria perſequi poſſe, & inſuper ipſum, ſi quid debeat ſeruo, reddere legatario debere.

VI. VLPIANVS ^{libro viceſimo quinto ad Sabinum}

SI peculiū legetur, & ſit in corporibus, pura fundi vel ædes, ſi quidem nihil ſit quod ſeruus domino, vel conſeruis liberisve domini debeat: integra corpora vindicabuntur. ſin verò ſit, quod domino vel ſupraſcriptis perſonis debeat: deminui ſingula corpora prorata debebunt. & ita & Iulianus & Celfus putant. Et ſi fuerit legatum peculium, non deducto aere alieno: verendum, ne inutile legatum ſit. quia quod adicitur,

a fit.
b sed putauerim
hanc

c Id est, nuda re-
miffione, & à rei
apprehenfione fe-
parata.

contra naturam legati fit^a. sed puto^b verū {ad} hanc adiectio-
nem non vitiare legatum. sed nihil ei ad Icere. nec enim potest
crescere vindicatio peculij per hanc adiectionē. Planè si pro-
ponas legatarium nactum possessionem rerum: exceptione
doli aduersus heredem vindicantem vti potest. habet enim in
solidis rebus voluntatem æris alieni non deducendi. Sed & si
dominus remittere se seruo quod debet, vel nihil sibi seruum
debere significauerit: valet hæc adiectio. quia nuda^c voluntate
potest dominus seruo remittere quod ei debet. Vicario autē 2
meo mihi legato, an & vicarij mei peculium ad me pertineat,
quæritur. & putamus contineri legato vicarij eius peculium.
nisi aduersa sit volūtas testatoris. Si fertus & vicarius eius 3
liberi esse iussi sint, eisque peculia sua legata sint: verba secun-
dum voluntatem testatoris exaudienda, tamquam de duobus
separatisque peculiis testatore locuto. & secundum hæc vica-
rius vicarij non communicabitur: nisi hæc mens fuit testātis.
Sicut autem æs alienum, hoc est quod debetur domino, mi- 4
nuit legatum peculium: ita per contrarium id quod dominus
debet seruo, augere debet. sed huic sententiæ aduersatur rescri-
ptum Imperatoris nostri & patris eius, quod ita est. Cum 5
peculium seruo legatur, non etiam id conceditur, vt petitionē
habeat pecuniæ, quam se in rationem domini impēdisse dicit.
Quid tamen si hæc volūtas fuit testatoris: cur non possit con-
sequi? certè compensari debet hoc quod impendit, cū eo quod
domino debetur. An & quod dominus scripssisset se seruo de-
bere, peculio legato cederet? Pegasus negat. idē Nerua. & cum
Gnæus Domitius filia suæ peculium quod eius esset legasset:
& annum, quod ei solitus erat dare, biennio non dedisset,
sed in rationibus suis rettulisset, filia se debere quinquaginta:
Atilicinus existimauit, legato non cedere. quod verū est: quia
consonat rescripto. Non solum autem quod domino 5
debetur, peculio legato deducitur: sed & si quid heredi debi-
tum fuit.

VII. POMPONIVS ¶ libro septimo ad Sabinum¶

SI quis creditori suo adrogādum se dederit, & agetur de pe-
culio cum adrogatore: idem puto dicendum, quod de he-
rede dicitur.

VIII. VLP IANVS ¶ libro vicesimo quinto ad
Sabinum¶

Denique Pegasus respondit, si statulibero, cui peculium le-
gatum fit, heres interim crediderit: id ipso iure detrahi, &
corpora singula ¶ etiam ¶ per hoc æs alienum deminui. Proinde
si purè libertatē accipiet^d, & heres vel viuo domino vel ante
aditam hereditatem seruo crediderit: legatum peculij minue-
tur secundum Iuliani sententiam, licet dominus serui num-
quam

d acceperit,

- 1 quam fuerit. Qui Stichum & Pamphilum seruos habebat, testamento eos manumisit, & vnique peculium suū legauit. placet, quod alteri debet, de peculio eius decedere, & alterius accedere legato. Item quaeritur, si seruo libertas data sit, si decem dedisset heredi, peculiumq; ei legatum sit: an decem quæ dedisset heredi, debeant de peculio decedere. & est verum quod Sabino placuit, hoc minus esse in peculio legato. plus ait Sabinus, si statuliber seruum heredi viderit, perinde de-
- 3 finere eum in peculio esse, atque si extraneo vendidisset. His consequenter quaeritur, si seruus cum domino de libertate pactus fuerit, & partem pecuniæ dederit, & antequam residuū dederit, dominus decesserit, liberumque esse testamento iusserit cum peculio legato: an quod domino dederit, in peculio sit imputandum. & ait Labeo, de peculio decedere. planè si nondum dederat, sed donec totū traderet, pro deposito apud
- 4 eum fuerit: id in peculio esse placuit. Item si seruo peculium sit legatum, & à debitore eius peculiari heres veritus sit petere: verum est, hoc minus esse in legato peculio^a: hoc est, de-
- 5 trahendum id quod debitori legatum est. Interdum & si non sit legatum peculium, velut legatū sic accipitur. id est^b in b idque est huiusmodi specie. quidam seruo libertatē, si rationes reddisset, dederat: & si heredibus centum intulisset. Imperator igitur noster cum patre rescripsit, peculium quidem non nisi legatum deberi, verūm, inquit, si condicionibus praescriptis paruit seruus: testatorem voluisse eum retinere peculium interpretamur. videlicet ex eo, quod ex peculio eum iusserat centū
- 6 inferre. Vtrum autem id demum peculiū accipimus, quod mortis tempore fuit: an verò & quod postea accessit, applicamus: vel quod decessit detrahimus? & Iulianus aliàs^c accipien-
- d aliter dum legatum peculij ait, si ipsi seruo legetur: aliàs, si alij. nam si ipsi, id tempus in legato spectandum, quo dies legati cedit. si verò extraneo, mortis tempus. fictamen, vt incrementa ex rebus peculiaribus ad eum perueniant. vt puta partus ancillarum, vel fetus pecorum. quod autem ex operis suis, vel ex alia re^e accedit, id, si alij quàm ipsi legetur peculium, non debetur. hoc vtrumque Iulianus secundum voluntatem testatoris scribit. cum enim ipsi suum peculium legatur, verisimile est, eum omne augmentum ad ipsum pertinere voluisse, cui patrimonium manumisso futurum est. cum alij, non sic. tamē vt si in alterius persona hoc eum sensisse appareat, idem dicas.

VIII. PAVLVS ¶ libro quarto ad Sabinum ¶

ID quod seruo, qui in ipsius peculio est, debetur, non deducitur ex legato peculio, quamuis cōseruus eius sit. Si conferuum suū vulnerauerit seruus, & viliozem fecerit: Marcellus^f, f Marcellus ait,

a domini
b interfit,

non esse dubitandum, deduci ex peculio, quod domino^a interesset^b. nam quid interest, conseruum vulneret, an scindat aliquid, vel frangat, an subripiat? quo casu sine dubio minuitur peculium. sed non ultra simplum. sed si se vulnerauit, vel etiam occidit: nihil est deducendum hoc nomine. alioquin dicemus, & si fugerit, deducendum id quanto yilior sit factus propter fugam.

X. POMPONIUS^l libro septimo ad Sabinum^l

SI peculium seruo vel filio prælegare velis: ne deducatur id quod tibi debetur, specialiter ea quæ in peculio erunt, leganda sunt.

XI. VLPIANVS^l libro vicefimo nono ad Edictum^l

c Ex titul. de pecul.

EI^c quoque, qui nihil in peculio habet, potest peculium legari: non enim tantum præsens, sed etiam futurum peculium legari potest.

XII. IULIANVS^l libro trigesimo septimo Digestorum^l

TVnc inutile legatum peculij fit, cum seruus viuo testatore decedit. ceterum si mortis tempore seruus vixerit, peculij legato ceder.

XIII. CELSVS^l libro nonodecimo Digestorum^l

ALiter atque si seruus vestitus legatus foret.

Quo ordine quid scriptum sit, non refert.

XIII. ALFENVS^l VARVS libro quinto Digestorum^l

QVidam in testameto ita scripserat, PAMPHILVS SERVVS MEVS PECVLIVM SVVM CVM MORIAR SIBI HABETO, LIBERQVE ESTO. confulebatur, rectene Pamphilo peculium legatum videretur, quod prius quam liber esset, peculium sibi habere iussus esset. respondit, in coniunctionibus ordinem nullum esse. neque quicquam interesse, vtrum eorum primum diceretur, aut scriberetur. quare recte peculium legatum videri: ac si prius liber esse, deinde peculium sibi habere iussus est.

XV. IDEM^l libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum^l

SERVO manumisso peculium legatum erat: alio capite omnes ancillas filas vxori legauerat: in peculio serui ancilla fuit. serui eam esse respondit. neque referre, vtri prius legatum esset.

XVI. AFRICANVS^l libro quinto Quæstionum^l

STICHUS habet in peculio Pamphilum: hunc dominus noxali iudicio defendit: & damnatus litis æstimatione soluit: deinde Stichum testameto manumisit: ei que peculium legauit. quesitum est, an quod Pamphili nomine prestitum sit, ex peculio

vel

vel ipſius Pamphili vel Stichi deducendū ſit. reſpondit, Pamphili quidem^a de peculio utique deducendum quantacumq; ea ſumma eſſet; id eſt, etiam ſi cum noxæ dedere expediret. quidquid enim pro capite ſerui preſtitum ſit, in eo debitorem eum domini conſtitui. quod ſi Pamphili peculium non ſufficiat: tunc ex peculio Stichi non ultra pretium Pamphili deduci debere. Quæſitum eſt, ſi ex alia ^bqua^a cauſa Pamphilus pecuniam domino debuiſſet, nec ea ex peculio eius ſeruari poſſet: an uſque ad pretium eius ex peculio Stichi poſſit deducere. negauit. neque enim ſimile id ſuperiori eſſe. ibi enim propterea pretium vicarij deducendum, quod eo nomine ipſe Stichus ob deſenſionem vicarij ſui domino debitor cōſtituatur. at in propoſito, quia Stichus nihil debeat, ex eius peculio nihil eſſe deducendum. ſed ex Pamphili dumtaxat, qui certè ipſe in ſuo peculio eſſe intellegi non poteſt.

XVII. IAVOLENVS ¶ libro ſecundo ex Caſſio^d

Qui peculium ſerui legauerat, iudicium eo nomine acceptum: deinde deceſſerat, placuit non aliter peculium ex cauſa legati præſtari^b, quàm ſi de accepto iudicio heredi cauere^b præſtare herede.

XVIII. MARCIANVS ¶ libro ſexto Inſtitutionum^d

Si ſeruo manumifſo peculium legatum fuerit, in eum ſine dubio creditoribus peculiariis^c actiones non competunt. ſed non aliàs heres peculium præſtare debet, niſi ei caueatur, deſenſu iri aduerſus creditores peculiarios.

XVIII. PAPINIANVS ¶ libro ſeptimo Reſponſorum^d

Cum dominus ſeruum vellet manumittere, profeſſionem edi ſibi peculij iuſſit. atque ita ſeruus libertatem accepit: res peculij profeſſioni ſubtractas non videri manumifſo tacite conceſſas, apparuit. Teſtamento data libertate peculium legauerat: eundemq; poſtea manumiferat. libertus, ut &^d nominum^d peculij actiones ei præſtarentur^c, ex teſtamento conſequetur. Filius familias, cui pater peculium legauit, ſeruum peculij viuo patre manumifſit. ſeruus communis omnium heredum eſt exemptus peculio propter filij deſtinationem: quia id peculium ad legatarium pertinet, quod in ea cauſa moriente patre inueniatur.

XX. MARCIANVS ¶ libro ſeptimo Inſtitutionum^d

Nihilque intereſt, ^bante^b legatus deinde inutiliter manumifſus ſit, an contra.

XXI. SCAEVOLA ¶ libro octauo Quæſtionum^d

Si Sticho manumifſo peculium legatum ſit, & Titio ſeruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod

domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait.

a Iulianus

XXII. LABEO^a libro secundo Posteriorum à Iauo-
leno epitomatorum^b

b soluerat.

Dominus seruum testamento manumiserat, & ei peculiū legauerat. is seruus mille nummos domino debuerat, & eos heredi soluit^b. respondi omnes eas res deberi orcinio, si pecuniam orcinus quam debuerat soluisset. Dominus seruum, qui cum eo vicarium communem habebat, testamento manumiserat, & peculium ei legauerat. deinde ipsum vicarium, qui communis erat, nominatim & ipsi & libertæ suæ legauerat, respondi, partem quartam libertæ, reliquā^b partem^b quartam liberti futuram. quod & Trebatius^c.

Trebatius ait.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum^d

Dominus Stichus seruo suo, qui bona liberti eius gessit, cui pro parte dimidia testamento heres extiterat, in quibus negotiis gessit & Kalendaria fuerunt, testamento suo libertatem dederat, si rationem reddidisset: ei que peculium suum per fideicommissum dedit. Stichus summas, quibus reliquatus erat tam ex Kalendario quam ex variis causis, reddidit, manentibus debitoribus pro quibus ipse pecuniam heredibus patroni refuderat: libertatemque adeptus decessit. quaesitum est, an heredibus Stichi aduersus nomina debitorum, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patroni ex causa fideicommissi compellendi sint actiones praestare, cum nihil aliud à Sticho patrono debitum fuerit. respondit, praestandum. Testamento codicillisve seruos manumisit, & peculia^d legauit, & de Sticho ita cavit, STICHVM SERVVM MEVM LIBERVMSSE VOLO, EI QVE VOLO DARI DECEM AVREOS, ET QVID QVID EX RATIONE LOCVLORVM MEORVM HABET. RATIONES AVTEM HEREDIBVS MEIS DARI VOLO. HIS OMNIBVS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, PECVLIA^e SVA CONCEDI VOLO. quaesitum est, an quod amplius rationi loculorum in diem mortis erogavit Stichus ex peculio suo, ab heredibus recipere debeat: cum ex consuetudine domus esset, ut quidquid amplius ex suo in ratione^f loculorum erogasset, dominica ratio ei deberet, atque exsolueret. respondit, secundum ea quae propter^g consuetudinem proponerentur, id quoque peculio legato contineri, quod & dominica ratio deberet, & solita erat reddere. Seruis libertates, legataque dederat, & condicionem ita scripserat,

d pecuniam

e peculium suum

f rationem

g proponerentur,
propter consuetu-
dinem id quodque

h *Al. li. 4. diffu. c. 13*

i *ἢ ληρότα*

Ο ΣΟΥΣ^h ΚΑΤΕΛΙΠΟΝ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑⁱ ΛΗΓΑΤΑ ΑΥΤΟΙΣ, ΤΟΥΤ
ΤΟΥΤ

ΤΟΥΣ ΒΟΥΧΑΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΕΤΑΥΤΟΥΣ. quæ-
situm est, an peculia quoque legata his videbuntur^a. respon-
dit, secundum ea quæ proponerentur, non videri legata. a videantur.

3 Item quæsitum est, an ex isdem verbis reliqua rationum
quasi legata retinere possint. aut si res dominicas apud se ha-
buerint, aut si qui eorum coloni prædiorum fuerunt, pensio-
nes. respondit, supra responsum^b. b responsum esse.

XXIII. VLP IANVS ¶ libro quadragesimo tertio
ad Sabinum ¶

SI legatus fuerit seruus, peculium excipere non est necesse.
quia non sequitur, nisi legetur.

XXV. CELSVS ¶ libro nonodecimo Digestorum ¶

SI seruus liber esse iussus sit, ei que peculium legatum sit: vi-
cariorum eius vicarij legato continentur.

XXVI. SCAEVOLA ¶ libro tertio Responsorum ¶

TITI FILI E MEDIO PRAECIPITO, SVMITO,
TIBIQUE HABETO DOMVM ILLAM: ITEM
AVREOS CENTVM. alio deinde capite peculia filiis præ-
legavit^c. quæsitum est, an peculio prælegato & centum au-
rei & vsuræ eorum debentur: cum rationibus breuiariis in ære
alieno & sortem & vsuras inter ceteros creditores complexus
sit. respondit, si id fœnus nomine filij exercuisset, & vsuras ita
vt proponeretur, filio adscripisset: id quoque peculio lega-
to deberi. c legavit.

DE PENV^d LEGATA
TIT. VIII.

d De penu Gell. lib.
4. ca. 1.

Penoris legatum transfusum in legatum pecunie.

VLP IANVS ¶ libro vicesimo quarto ad Sabinum ¶

VXORI suæ in annos singulos penoris aliquid heres da-
re iussus est: si nõ dedisset, nummos dare damnatus est.
quæritur, an penus legata peti possit: an verò solummo-
do sit in præstatione: & si non præstetur, tunc quantitas pe-
tatur. & si quidem semel penus sit legata, non per singulos
annos: certo iure utimur, vt & Marcellus libro^e trigesimo no-
no digestorum apud Iulianũ notat, in præstatione esse dum-
taxat penum: quantitatem verò & peti posse. habebit igitur
heres oblationem tamdiu, quamdiu lis cum eo de pecunia
contestetur: nisi fortè aliud tempus vel mente vel verbis testa-
tor præstituit. quodd si in annos singulos penus legata sit: per
singulos annos penus adhuc poterit præstari. si minus, sum-
mæ per singulos annos petentur. quid ergo si vna summa le-
gata sit, & primo penus non sit præstita? vtrum tota summa
debeatur, quasi toto penoris legato transfuso: an verò quan-
titas e lib. 23. et lib. 32.
f summa per singu-
los annos

titas primi anni æstimationis sola sit translata, dubitari potest. puto tamen sic voluntatem sequendam testatoris, vt tota summa ilico, postquam cessauerat heres dare penum vxori, præstetur, heredis in deuotione coercenda.

II. MARCIANVS¹ libro tertio Regularum¹

Penu certa cum vasis certis legata & consumpta, ne vasa quidem cedunt legato, exemplo peculij.

Penoris appellatione quid contineatur.

III. VLPIANVS¹ libro vicesimo secundo ad Sabinum¹

Qui penum legat, quid legato complectatur, videamus. & Quintus Mucius scribit libro secundo iuris ciuilis, penum legata contineri quæ esui potuique sunt. idem Sabinus libris ad Vitellium scribit. quæ harum^a, inquit, patrisfamilie, vxoris, liberorumve eius, vel familie quæ circa eos esse solet: item iumentorum quæ dominici vsus causa parata sunt. Sed Aristo notat, etiam quæ vsui potuique non sunt, contineri legato. vt puta ea in quibus esse solemus: oleum fortè, garum, muria^b, mel, ceteraque his similia. Planè, inquit, si penus esculenta legetur, Labeo libro nono posteriorum scribit, nihil eorum cedere. quia non hæc esse, sed per ea solemus. Trebatius in melle contra scribit. meritò: quia mel esse solemus. Sed Proculus omnia hæc contineri rectè scribit: nisi contraria mens testatoris appareat. Esculenta vtrum ea quæ esse, an & ea per quæ esse solemus, legauerit? & ea quoque legato contineri credendum: nisi contraria mens patrisfamilie doceatur. mella certè semper esculentæ penui cedere. lacertas quoque cum muria sua contineri, nec Labeo negauit. Poculenta^c penu^e ea quæ vini loco paterfamilias habuit, continebuntur. *suprascripta verò non continebuntur.* Penori acutum quoque cedere nemo dubitat: nisi extinguendi ignis causa fuit *paratum. tunc enim esui potuique non fuit.* & ita Ofilius libro sextodecimo^d actionum scribit. Sed quod diximus, *VSVS SVI GRATIA^e PARATVM*: accipiendum erit, & amicorum eius, & clientium, & vniuersorum quos circa se habet: non etiam eius familie, quam neque circa se neque circa suos habet. puta si qui sunt in villis^f deputati: quos Quintus Mucius sic definiebat, vt eorum ciVaria contineri putet, qui opus non facerent. sed materiam præbuit Seruio notandi, vt textorum, & textricum ciVaria adiceret contineri. sed Mucius eos voluit significare, qui circa patremfamilias sunt. Simili modo & iumentorum ciVaria penuis continentur. sed eorum iumentorum, quæ vsibus ipsius & amicorum deseruiant^h. ceterum si qua iumenta agris deseruebant, vel locabantur: legato non cedere ciVaria eorum.

Sive

a horum,

b muriana, vel amurca,

c penu legata

d lib. 15. ad lib. 9.
e causa

f in villas

g penu

h deseruiant.

4 Siue autem frumentum, siue quid leguminis in cella penuaria habuit: penori^a legato continebitur. Sed & hordeum siue familiae siue iumentorum gratia^b: & Ofilius scribit libro sextodecimo actionum. Ligna, & carbones, ceteraque per quae penus conficeretur, an penori legato contineantur^c, queritur. & Quintus Mucius & Ofilius negauerunt: non magis quam molae, inquit, continentur. Idei & tus & ceras contineri negauerunt. Sed Rutilius & ligna & carbones, quae non vendendi causa parata sunt, contineri ait. Sextus autem Caecilius etiam tus, & cereos in domesticum usum paratos, contineri legato scribit. Seruius apud Melam & vnguentum & chartas epistulares penoris esse scribit. & est verius haec omnia, odores quoque contineri. sed & chartas ad ratiunculam vel ad logarium^d paratas contineri. Vasa quoque penuaria quin contineantur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit, dolia non contineri. & est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. Nec frumenti, nec leguminum thecae, arGulae fortè, vel sportae. vel si qua alia sunt, quae horrei penuarii vel cellae penuariae instruendae^e gratia habentur, non continebuntur. sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non rectè potest.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum^f

NAm quod liquidae materiae sit, quia per se esse non potest, rapit secum in accessionis locum id, sine quo esse non potest. vasa autem, accessio legatae penus, non legata sunt. denique penus consumpta, vasa non debentur. sed etsi penum cum vasis specialiter sit legatum: vasa non debebuntur vel consumpta penu vel adempta. Si cui quae in promptuario sint, legata fuerint: non omnis penus legata est. Item si quis solutus fructus suos vendere, penum legauerit: non omnia, quae & promercij^g causa habuit, legasse videtur: sed ea sola quae in penum sibi separabat. quod si promiscuè vti solebat: tunc quantum ad annum usum ei sufficeret, familiaeque eius, ceterorumque qui circa eum sunt, legato cedit. quod ferè, inquit Sabinus, euenit in personis mercatorum, aut quotiens cella est olei & vini, quae venire solebant, in hereditate relicta.

2 Nomen autem PENVS mihi traditum est omnibus generibus dictum.

Vrbis appellatio.

3 Si ita legetur, PENVM^h QVAE ROMAE SIT: vtrum quae est intra continentia, legata videtur: an verò ea sola, quae est intra murum? & quidem vrbes ferè omnes murotenus finiri, Romam continentibus, & urbem Romam aequè continentibus. Quod si vrbana penus sit legata: omnemⁱ quae vbiq; est, legatamⁱ videri Labeo ait: etiam si in villa

a penore
b gratia paratum.
contineri Ofilius

c contineatur.
Reltior est Flor.

d Haec vice videtur
intelligere non codi-
ces, verasque ratio-
nes. sed potius quaedam
aduersaria, quae sunt
causa describendi
quod quotiè in vi-
dualibus expendat-
ur: quale est quod
diuina veteres di-
xerunt. Alc. lib. 2. pa-
ret. cap. 25.
e instruendi

f pro commercij

g penus quae

h omne quod
i legatum

fit

fit vrbico vsui destinata. sicuti vrbica ministeria dicimus & quæ extra vrbem nobis ministrare consueuerunt. Si autem extra vrbem, Romæ tamen sit, sed & si in hortis sit vrbi iunctis: idem erit dicendum. Si cui penus legata sit præter vinum: 4
omnis penus legata videtur, excepto vino, sed si ita scriptum sit, OMNEM PENVM PRAETER VINVM QVOD ROMAE ERIT: sola penus, quæ Romæ est, legata videtur. & ita & Pomponius libro sexto ad Sabinum scribit.

V. IDEM || libro quarto ad Sabinum ||

NON omne quod bibetur, in penu habetur. alioqui necesse est, vt omnia medicamenta, quæ biberentur, contineantur. itaque ea demum penoris esse, quæ alendi causa biberentur. quo in numero antidotum non est, & sanè verè Celsius sensit. sed quod quidam negauerunt, piper, & ligusticum^a, & careum, & laser, & cetera huiusmodi in penu non esse, improbatum est.

VI. IDEM || libro decimo ad Sabinum ||

INstrumentum pistrini, item vniuersa vasa cocitatoria^b penu non continentur.

VII. SCAEVOLA || libro tertio Responsorum ||

PENVM MEAM OMNEM AD MATREM LIBEROSQUE^c MEOS, QUI CVM MATRE SVNT, PERTINERE VOLO. quæro, si tutores pupilli eam solummodo penum deberi, quæ in cænaculo esset, dicant, sint autem & in horreis a Nphoræ: an hæc quoque deberentur. respondit quidquid penoris vsus causa vbi cumque habuisset, deberi.

DE SUPPELLECTILE LEGATA TIT. X.

Quid sit suppellex.

POMPONIVS || libro sexto ad Sabinum ||

SUPPELLEX^d est domesticum patrisfamilie instrumentum, quod neque argento aurove facto vel^e vesti adnumeretur.

II. FLORENTINVS || libro vndecimo Institutionum ||

ID est res mouentes^f non animales g.

III. PAVLVVS || libro quarto ad Sabinum ||

SUPPELLECTILI legata hæc continentur, mensæ, trapezophora, delphicæ^h, subsellia, scamna, lecti etiam inargentati, culcitæⁱ, toralia^k, imperia, vasa aquaria, pelles, † aquimalia, candelabra, lucernæ, trulla. item vasa ænea vulgaria, id est quæ non

a Recta est hæc lectis: quod enim Graeci λέγουσιν dicunt, Romani carum & careum. Exiguum nomenque omnibus semper est, cuius meminit Dioscorides li. 3. c. 66. Alciatus legis ligustrum Carraui. Cuiusvis sunt hic peccata, quod ligusticum in ligustrum, & careum in Carraui mutat, ac coniunctionem tollit.
b coquinaria: aliis, cocinatoria. Hæc prærema lecti velle videtur: quo modo legitur in Pand. Flos. cum a urum §. si cui. infra de auro & arg. leg.
c liberiosque

d In hæc definitio nem pulchre Alex. ab Alex. Genia. adie. lib. l. cap. 19.
e nec

f mobiles
g animalia

h delphica,
i culcitæ,
k toralia, mappæ villosæ, vasa † aquinaria,

non proprie essent loco adtributa . præterea capsæ , armaria . sed sunt qui recte putant capsas , & armaria , si librorum aut vestium aut armamentorum ^a gratia parata sint , non esse in suppellectili . quia ne hæc quidem ipsæ res , quibus adtributæ essent , suppellectilis instrumento cederent . Vitrea escaria , & pororia in suppellectili sunt , sicut fictilia . nec solum vulgaria , sed etiam quæ in pretio magno sunt . nam & pelbes argenteas , & aquiminalia argentea , & mensas , & lectos inargentatos vel inauratos atque gemmatos in suppellectili esse , non dubitatur . vsque adeo , vt idem iuris sit , & si tota argentea vel aurea sint . De murrinis & crvstallinis dubitari potest , an debeant adnumerari suppellectili , propter eximium vsum & premium . sed & de his idem dicendum est . nec interest , cuius materiæ sunt res , quæ sunt in suppellectili . sed craterem argenteum non esse in suppellectili . nec vllum vas argenteum , secundum seculi ^b seueritatem nondum admittētis suppellectilem argenteam . hodie propter vsum imperitorum ^c , si in argento relatum sit candelabrum argenteum , argenti esse videtur : & error ius facit .

a armorum

† aquiminaria

b Cassellij

c imperatorum,

III. IDEM libro singulari de instrumenti significatione

REdæ , & sedularia ^d suppellectili adnumerari solent .

V. IDEM libro quarto ad Sabinum

DE tapetis quæri potest ^e , subsellia cathedraria ^f quibus insterni solent , vtrum in veste sint , sicut stragula , an in suppellectili , sicut toralia quæ propria stragulorum non sunt . & hoc magis placuit , ea suppellectili cōtineri . de tapetis autē vel linteis , quibus insternuntur vehicula , dubitari potest , an sint in suppellectili . sed dicendum est , potius instrumenti viatorij ea esse : sicut pelles quibus inuoluuntur vestimenta . lora quoque quibus hæc pelles constringi solent .

d sellularia . Sicut autem sedularia , quæ in rheda sedēi subijciebantur . Male autē reponit Halsander feliquastra . Augusti lib. i. emend. cap. 4. e potest quibus f cathedræ

VI. ALFENVS libro tertio Digestorum à Paulo epitomatorum

SUPpellectilis eas esse res puto , quæ ad vsum communē patrisfamilias paratæ essent . quæ nomen sui generis separatum non haberent . quare quæ ad artificij genus aliquod pertinerent , neque ad communē vsum patrisfamilias accommodatæ essent , suppellectilis nō esse . sed nec pugillares & codices in suppellectili sunt .

De significatione verborum .

VII. CELSVS libro nonodecimo Digestorum

LABEONIS ait originem fuisse suppellectilis , quod olim his , qui in legationem proficiscerentur , locari solerent quæ sub pelibus vsui forent . Tubero hoc modo demonstrare suppellectilem temptat ^h , instrumentum quoddam patrisfamilias rerū

g Alc. lib. i. di-
spunc. ca. 5.

h teneat,

ad

ad cottidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem nō caderet. vt, verbi gratia, penum, argentum, vesteni, ornamenta, instrumenta agri, aut domus. nec mirum est moribus ciuitatis & vsu rerum appellationem eius mutatam esse. nam fictili aut lignea aut vitrea aut area denique supellectili utebantur. nunc ex ebore, atque testudine, & argento, iam ex auro etiam atque gemmis supellectili vtuntur. quare speciem potius rerum, quam materiam intueri oportet, supellectilis potius, an argenti, an vestis sint. Seruius fatetur sententiam eius, qui legauerit, aspici oportere, in quam rationem ea^b solitus sit referre. verum si ea, de quibus non ambigeretur, quin in alieno genere essent, vt puta escarium argentum, aut pennis & togas supellectili quis adscribere solitus sit: non idcirco existimari oportere, supellectili legata ea quoque contineri. non enim ex opinionibus singulorum, sed ex communi vsu nomina exaudiri debere. Id Tubero parum sibi liquere ait. nam quorum nomina, inquit, nisi vt demonstrarent voluntatem, dicentis? equidem non arbitror quemquam dicere quod non sentiret, vt maximè nomine vsus sit, quo id appellari solet. nam vocis ministerio vtimur. ceterum nemo existimandus est dixisse quod non mente agitauerit. sed etsi magnopere me Tuberonis & ratio & auctoritas mouet, non tamen a Seruio dissentio, non videri quemquam dixisse, cuius non suo nomine vsus sit. nam etsi prior atque potentior est quam vox mens dicentis, tamen nemo sine voce dixisse existimatur, nisi fortè & eos, qui loqui non possunt, conato^d ipso & sono quodam ΚΑΙ ΤΗ ΑΝΑΡΘΡΩΦΩΝΗ dicere existimamus.

VIII. MODESTINVS ¶ libro nono Responsorum[¶]

CVM quidam vxori suæ legauerat domum cum iure suo omni, & instrumento & supellectili: quærebatur, an videretur & argentum escalæ & potorium legato contineri. respondit, si quid in supellectili argentum est, deberi. escalæ autem vel potorium argentum non deberi, nisi hoc quoque testatorem sensisse legatarius doceat.

VIII. PAPIANVS ¶ libro septimo Responsorum[¶]

LEGATA supellectili, cum species ex abundantia per imperitiam enumerentur, generali legato non derogatur. si tamen species certi numeri demonstrata fuerint, modus generi datus in his speciebus intellegitur. idem seruabitur instructio prædio legato, si quædam species numerum certum acceperint.

Supellectilis mensas esse cuiuscumque materiae, scilicet vel argenteas vel argento inclusas, placet. nam & argenteos lectos, item argentea candelabra supellectili cadere, posterior aetas recepit. cum & Vlixem^f ex auro & argento lectum viuentis arboris truncis

a oportet. Sed de his quidem, de quibus dubitari potest, supellectilis potius, an eam

e qui

d conati
e Alcia lib. 2. praermissi.

f Vlyses auro &

truncis ædificatum^a ornasse: quem Penelopa^b recognoscendi
 2 viri signum accepit, vt voluit Homerus^c. Supellectili sua
 omni legata, acceptum argentum pignori non continebitur:
 quia supellectilem suam legauit. vtiq; si non in vsu credito-
 ris id argentum voluntate debitoris fuit, sed propositum^d pro-
 pter contractus fidem, ac restituendæ rei vinculum.

X. IAVOLENVS^e libro tertio ex Posterioribus

Labeonis^f

QVi vestem omnem, & res plurimum generum supellectilis^g
 expenso ferresolitus erat, is vxori supellectilem legauit.
 rectè negabat vestem legato cessuram Labeo, Ofilius, Ca-
 scellius. quia non posset videri vestis appellatione supellecti-
 lis contineri.

XI. IDEM^h libro decimo ex Posterioribus Labeonisⁱ

VAsa anea salientis aquæ posita, item si quid aliud magis
 deliciarum quam vsus causa posita, non esset sup-
 pellectilis, Labeo, Trebatius putant. Murrea autem vasa &
 vitrea, quæ ad vsum edendi & bibendi causa parata essent, in
 supellectili dicuntur^f esse.

XII. LABEON^j libro quarto Pithanon à Paulo
 epitomatorum^k

QVemadmodum vrbanus seruus & rusticus distinguitur
 non loco, sed genere vsus: ita vrbana penus & suppellex
 ad vsum vrbani, non ad locum vrbani aut peregrinum
 dirigenda est. multumque interest, penus & supellex ea, quæ
 in vrbe sit, an vrbana legetur, vel promittatur.

XIII. MODESTINVS libro nono Responsorum
 respondit

NVMquam ex eo, quod supellectilem legauit maritus te-
 stamento, habitationem, in qua suppellex fuit, legasse vi-
 detur. quare contra defuncti voluntatem habitationem sibi
 mulierem vindicare, procul dubio est.

XIII. CALLISTRATVS^l libro tertio de Cogni-
 tionibus^m

FVndolegato, instrumentum eius non aliter legato cedit,
 nisi specialiter id expressum sit. nam & domo legata, neque
 instrumentum eius, neque supellex aliter legato cedit, quam
 si id ipsum nominatim expressum à testatore fuerit.

a inædificatum
 ornasset:

b Penelope

c Alc. li. 2. præterea,
 rectè docuit hic iudi-
 cari locum sumptom
 ex Odyssea lib. 3. sic
 non est in sercadiæ
 contextui.

d repositum

e supellectilis
 nomine

f dicunt in supel-
 lectile esse

g id ipsum ad
 vsum

LIBER TRIGESI- MVS QVARTVS.

& cibariis

DE ALIMENTIS VEL^a CIUARIIS
LEGATIS.

VLPIANVS ¶ libro quinto de omnibus tribu-
nalibus¶

^b Coniunge L. cum
bi. de transa.

I^b ALIMENTA fuerint legata, dici potest etiã
aquam legato inesse, si in ea regione fuerint le-
gata, vbi venundari aqua solet.

II. MARCIANVS ¶ libro octauo
Institutionum¶

SI quis libertis alimenta reliquerit: etsi legati fuerint serui,
& rogati legatarij manumittere: ad fideicommissum ad-
mittuntur. vt & Diui quoque Seuerus & Antoninus rescrip-
serunt. & licet ad fiscum bona fuerint deuoluta, ex quibus
alimenta debeantur, præstãda sunt, sicuti si ad quemlibet suc-
cessorem transfissent.

Alimentorum præstatio diuisa.

III. VLPIANVS ¶ libro secundo de officio
Consulis¶

SOlent iudices ex causa alimentorũ libertos diuidere, quo-
stiens plures sunt heredes: ne à singulis heredibus minuta-
tim alimenta petentes † distribuatur. quam diuisionẽ per-
inde tueri oportet, atque si paterfamilias ipse libertos diuisif-
set. Solent & vnum eligere, per quem alimenta præstentur,
aut ex voluntate defuncti, aut arbitrio suo. vt rescripta subie-
cta ostendũt. Exemplum libelli dati mihi à libertis Silij^c misi
vobis, sciens ad exemplum istam rem pertinere: quia multi te-
stamentis suis præstari^d libertis iubent necessaria, quæ quia
minimi æris sunt, ad nihilum perducuntur, cum plures here-
des coeperunt per successiones existere. qua de causa puto vos
recte facturos si conuocatis Fauillæ^e heredibus procuratori-
bũsve eorum, constitueritis cui à ceteris dari debeat pecunia,
ex cuius vsuris alimenta præstentur. debet autem^f is qui ac-
cipiet, cauere eis qui dabunt, redditurum se vt quisque ex li-
bertis decesserit, aliõve quo modo in ciuitate esse deserit, tan-
tum ex sorte, quantum efficiet pro portione computatio. Di-
uus Pius Rubrio cuidam Telephoro rescripsit, Cõsules vo-
catis his, à quibus vobis alimenta deberi ex causa fideicom-
missi constiterit, vel omnes ab vno, vel facta pro rata distribu-
tione, quis & à quibus percipiatis, decernent. fiscus^g enim, si

† distringantur

^c Fasalij: aliã
Fauillæ

^d suis libertis
præstare

^e Fasalij

^f Confer cum hoc
loco sententiã Papi-
niani l. 57. §. 7. de
vsurariis.

^g fiscus etiam,

eo nomine quid ab eo vobis deberetur, ^a exemplum sequetur. iam nunc sciatis, partes^b eorum, qui soluedo esse desierint, non pertinere ad onus reliquorum heredum.

a id exemplum
b partis. *Fler. β*
melior.

Dominium prædiorum relictum in alimenta.

III, MODESTINVS ¶ libro decimo Responsorum[¶]

ΤΟΙΣ ΤΕ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΙΣ, ΤΑΙΣ ΤΕ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΑΙΣ ΜΟΥ, ΟΥΣ ΖΩΣΑ, ΕΝΤΕ ΤΗ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΕΝΤΕ ΤΩ ΚΡΑΙΚΙΑΛΩ ΗΛΕΥΘΕΡΩΣΑ Η ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΩ. ΔΟΘΗΝΑΙ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΤΑ ΕΝ ΧΙΟΙΣ ΜΟΥ ΧΩΡΙΑ. ΕΠΙ ΤΩ ΚΑΙ ΟΣΑ ΖΩΣΗΣ ΜΟΥ ΕΛΑΜΒΑΝΟΝ, ΕΤΟΙ^c ΧΕΙΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΚΙΒΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΒΕΣΤΙΑΡΙΟΥ ΟΝΟΜΑΤΙ. quæro quam habeant^d significationem: vtrum vt ex prædiis alimenta ipsi capiant: an verò vt præter^e prædia, & ciVaria & vestiaria ab hærede percipiant. & vtrum proprietas, an vsusfructus relictus est. & si proprietas relicta sit, aliquid tamen superfluum inueniatur in redditibus, quàm est in quantitate ciVariorum & vestiariorum: an ad heredem patronæ pertinet. etsi mortui aliqui ex libertis sint, an pars eorum ad fideicommissarios superstitites pertinet. & an die cedente fideicommissi, morietium libertorum portiones ad heredes eorū, an testatoris decurrant. Modestinus respondit, videntur mihi ipsa prædia esse libertis relicta, vt pleno dominio hæc habeant, & non per solum vsusfructum. & ideo & si quid superfluum in redditibus, quàm in ciVariis erit: hoc ad libertos pertineat. Sed etsi decesserit fideicommissarius ante diem fideicommissi cedentem, pars eius ad ceteros fideicommissarios pertinet. post diem autem cedentem si quis mortui sint, ad suos heredes hæc transfuerint. Lucius Titius testamento suo libertis liberabufque^g ciVaria & vestiaria à liberis[¶] suis[¶] eisdemque heredibus præstari iussit, nulla cōdicione addita. quæro, an si sine patroni liberis Idem liberti agant, ciVaria & vestiaria accipere possint. Modestinus respondit, nihil proponi; propter quod petitio eorum, quæ testamento pure legata sunt, non competat.

c ἐπιχειρῶσαι

d habeat

e propter

f Subaudi, tam, vt
in illis verbis, in
princ. sup. de leg. 3.
Aug. li. q. em. d. c. 8.

g liberabufque
suis

Interpretatio voluntatis.

V. IDEM ¶ libro vndecimo Responsorum[¶]

Verba testamenti: ΟΜΝΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡΤΙΣ ΝΟΤΡΙΣ^h CIUARIA ΠΡΑΕΣΤΑΒΙΤΙΣ ΠΡΟ ΑΡΒΙΤΡΙΟ VΕΣΤΡΟ: ΝΟΝ ΙΓΝΟΡΑΝΤΕΣ QVOT ΕΧ ΗΙΣ CΑΡΟΣ ΗΑΒΕΡΙΜ. item alio loco: ΠΡΟΤΗVΜVΜⁱ, ΠΟΛΥΧΡΟΝΙVΜ, ΗΥΡΑΤΙVΜ CΟΜΜΕΝΔΟ, VΤ ΕΤ VΟΒΙΣ CΥΜ ΣΙΝΤ, ΕΤ CΙVΑΡΙΑ ΠΡΑΕΣΤΕΤΙΣ ΠΕΤΟ. quæro, an omnibus ciVaria debent dari, an his quos commendauit, & cum heredibus esse iussit. Mo-

h mei

i Proximior,

Statuendus sit.

destinus respondit, omnibus libertis ciVaria relicta proponi. quorum modum viri boni arbitrio statuendum^a esse.

VI. IAVOLENVS [¶] libro secundo ex Cassio[¶]

^b Favus legatarij il postulat: qui cum cessat, & periculum insipia potius imminet, ob transactionem de alimentis factam hac interpretatio obstrahitur. cum hi, & qui transigunt, sup. de transac.

Legatis alimentis, ciVaria & vestitus & habitatio debebitur. quia sine his ali corpus non^b potest. cetera, quæ ad disciplinam pertinent, legato non continentur.

VII. PAVLVS [¶] libro quartodecimo Responso-
rum[¶]

Nisi aliud testatorem sensisse probetur.

Hæres, cui est aliquid prælegatum cum onere alimentorum, non tenetur cauere, vel reddere cohæredibus deficientium portionem.

Secus si est electus ut nudus minister.

VIII. PAPINIANVS [¶] libro septimo Responso-
rum[¶]

Pecuniæ sortem alimentis libertorum destinatam, vnum ex hæredibus secundum voluntatem defuncti præcipientem, cauere non esse cogendum ex persona deficientium partes cohæredibus restitui, placuit. ob eam igitur speciem post mortem omnium libertorū indebiti non competit actio: nec utilis dabitur. Diuersa causa est eius, cui legatorum diuisio mandatur: nam ea res præsentem ac momentariam curam iniungit. alimentorum verò præbendorū necessitas oneribus mèitruis atque annuis, verecundiâ quoque pul'antibus, adstringitur.

Nudus minister non potest bona defuncti distrahere, sed actionem habet pro relictis in causam alimentorum usque ad Falcidiam.

VIIII. IDEM [¶] libro octauo Responso-
rum[¶]

ALio herede instituto ita scripsit: A TE PETO, GAI SEI QUID QUID EX HEREDITATE MEA REDDERIS, ILLIS ALUMNIS MEIS DES SINGVLIS DENOS AVREOS, EANDEMQUE SVMMAM PENES TE ESSE VOLO, CVIVS EX INCREMENTO EOS ALERE TE VOLO: RELIQVVM RESTITVES NVMERLO CONLIBERTO NOSTRO. respondi, quâuis distrahere bona Gaius Seius alio scripto herede non possit: tamen eum, alumniis relictam pecuniâ vt seruet ac restituat intra Falcidiâ, rectè petiturû: quod de superfluo probari non potest. Eum quoque libertum inter eos, quibus ciVaria item vestiarium patrona, quæ viua præstabat, reliquit, rectè fideicommissarij petiturum existimari, qui annuos viginti aureos & mensuram frumentum atque vinum acceptauit.

Prælegatum cum onere alimentorum transit ad hæredes hæredis, licet sint plures.

X. IDEM [¶] libro nono Responso-
rum[¶]

CVm vnus ex heredibus certam pecuniam præcipere iussus esset, de cuius sorte libertis alimenta præstaret: heredem quoque

quoque heredis ad præceptionem admitti placuit. si tamen plures heredes heres haberet, intentione quidem defuncti prima facie refragari: sed aliud probari non oportere. quid enim si ceteros heredes suos euitauit, & quietam ac verecundam atque etiam idoneam, libertis consulens, domum sequi maluit? & ideo ab omnibus heredibus heredis alimenta præstabitur. Verbis fideicommissi pure manumisso, præteriti quoque temporis alimenta reddenda sunt, quæ amius tardius libertatem reciperauerit: nec heres moram libertati fecerit. tunc enim explorari moram oportet, cum de usuris fideicommissi quaeritur: non de ipsis fideicommissis. Alimentis viri boni arbitrato filiae relicta, ab herede filio pro modo legatae dotis, ^{a herede suo,} quam solam pater exheredatæ filiae nubenti dari voluit, atque pro incrementis ætatis eam exhibendam esse respondi, non pro viribus hereditatis.

Restitutio damnati.

XI. PAULVS libro decimo Quaestionum

IS, cuius annua alimenta relicta fuerat, in metallum damnatus, indulgentia principis restitutus est. respondi, eum & præcedentium annorum recte cepisse alimenta, & sequentium deberi ei.

Si prædia pro alimentis relicta obligentur, ex hoc legarum alimentorum non augetur, vel minuitur.

XII. IDEM libro quartodecimo Responsorum

LCIUS TIIVS libertis suis ciVaria & vestiaria annua certorum nummorum reliquit, & posteriore parte testamenti ita cauit. OBLIGATOS EIS OB CAUSAM FIDEICOMMISSI FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM, VT EX REDITV EORVM ALIMENTA SVPRASCRIPTA PERCIPIANT. quaesitum est, an si quæto minores reditus peruenerint, quàm est quantitas ciVariarum & vestiariarum, heredes ad supplendam eam onerari non debeant. vel si alio anno. excefferint, an supplendum sit quod superiore anno minus perceperint. Paulus respondit, ciVaria & vestiaria libertis defuncti integra deberi. neque ex eo quod postea prædia his pignoris iure testator obligare voluit, ut ex reditu eorum alimenta perciperent, minuisse eum, vel auxisse ea quæ reliquerat, videri.

Interpretatio voluntatis.

XIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum

GAIO SEIO trecentos aureos legauit, ut ex usuris eius summæ libertis ciVaria & vestiaria præstaret, quæ statuerat. codicillis autem eandem summam vetuit dari Gaiio Seio, sed dari Publio Mæuio voluit. quaero, an libertis fideicommissum debeat Mæuius. respondi Mæuium, nisi aliud, de quo non

a dubitaretur, deliberaretur^a, doceat sibi à testatore iniunctum, videri secundum voluntatem testatoris recepisse ea onera, quæ adscripta erant ei summæ quæ in eum codicillis transferebatur. Imperator Antoninus Pius libertis Sextiæ Basilæ. Quâuis verba testamēti ita se habeāt, vt quoad cum Claudio Iusto morari effētis alimenta^b & vestiariū legata sint: tamē hanc fuisse defunctæ^c cogitationem interpretor, vt & post mortem Iusti eadem vobis præstari voluerit, respondit, eiusmodi scripturam ita accipi, vt necessitas alimēris præstandis perpetuo maneat. Item consultus de tali scriptura, **ET TECVM SINT SEMPER VOLO**: quæro, cum manumissi ab herede, cum eo^d morari diu sint, sed ob grauiorem seruitutem ab eo discesserint: an alimenta his debeantur, quæ negat se præstare, nisi vice seruitutis is vteretur, respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

b alimenta vobis
& vestiaria
c defuncti

d quo

*Ad quod tempus alimenta præstentur: & quomodo
definiatur pubertas.*

XXIII. VLP IANVS libro secundo Fideicommissorum^l

Mela ait, si puero vel puellæ alimenta relinquuntur, vsque ad pubertatem deberi, sed hoc verum non est, tamdiu enim debetur, donec testator voluit, aut si non paret quid sentiat, per totum tempus vitæ debentur, certè si vsque ad pubertatem alimenta relinquuntur, si quis exemplū alimentorum, quæ dudum pueris & puellis dabantur, velit sequi: sciat Hadrianum constituisse, vt pueri vsque ad decimū octauum^e, puellæ vsque ad quartumdecimum annum alantur, & hanc formam ab Hadriano datam obseruandam esse, Imperator noster rescripsit, sed etsi generaliter pubertas non sic definiatur: tamen pietatis intuitu in sola specie alimentorū hoc tempus ætatis esse obseruandum, non est inciuile. Sed si alimenta, quæ viuus præstabat, reliquerit, ea demum præstabitur, quæ mortis tēpore præstare solitus erat, quare si fortè varie præstiterit: eius tamen temporis præstatio spectabitur, quod proximum mortis eius fuit, quid ergo, si cum testaretur, minus præstabat, plus mortis tempore, vel contra? adhuc ferit dicendum, eam præstationem sequēdam quæ nouissima fuit.

e In hunc locū vide
Cælium Rhodigiū
lib. 10. l. 1. c. 1. q. 1. c. 1.
61. & 62.

f ad hoc

Aqua legata, seruitus legata non intelligitur.

Quidam liberis suis vt alimenta, ita aquam quoque per fideicommissum relinquerat, consulebar de fideicommissio: cum in ea regione Africæ, vel fortè Aegypti res*agi* proponeretur, vbi aqua venalis est, dicebam igitur esse emolumentum fideicommissi: siue quis habens cisternas id relinquerit, siue non: vt sit in fideicommissio quanto³ quis aquam sibi esset compar-

g quantum quis

comparaturus. nec videri inutile esse fideicommissum, quasi seruitute prædij non possessori vicinæ possessionis relicta. nã & haustus aquæ, vt pecoris ad aquam a Pulsus, est seruitus a & si personæ. tamen ei, qui vicinus non est, inutiliter relinquitur. in eadem causa erunt gestandi, vel in tuo vBas premendi, vel areæ^b tuæ ad frumenta ceteraque legumina exprimēda vten- b arx di. hæc enim aqua personæ relinquitur.

Executio voluntatis mandata testamento mulieri.

XV. SCAEVOLA^{ll} libro septimodecimo Digestorum^{ll}

A Filio herede codicillis Seia decem reliquit, & alumno his verbis. MAEVIO INFANTI ALVMO MEO QVADRINGENTA DARI VOLO, QVAE PETO A TE SEIA SVSCIPIAS, ET VSVRAS EI^c QVINCVN- c eius CES IN ANNUM VSQVE VICENSIMUM AETATIS PRAESTES, EVM QVE SVSCIPIAS, ET TVEARIS. quæsitum est, an Seia postquam legatum suum acceperit, si nolit pecuniam alumno relictam suscipere, vel in suscipienda ea cessauerit: onus^d alimentorum ex die mor- d onera tis testatoris compellenda sit adgnoscerè. respondit, secundum ea quæ proponerentur, compellendam præstare, cum^e e cui fideicommissum sit. Idem quæsit, an heres quoque Seia in annos viginti alimenta præstare debeat. respondit debere.

Interpretatio voluntatis.

Testator concubinæ mancipia rustica numero octo legavit, & his ciVaria præstari iussit in hæc verba: EIS QVE MANCIPIIS, QVAE SVpra LEGAVI, CIBARII NOMINE AB HEREDIBVS MEIS PRAESTARI VOLO QVAE ME VIVO ACCIPIEBANT. quæsitum est, cum viuo testatore semper micipia rustica tempore messium & arearum delegata fuerint: & eo tempore cibaria ex ratione domini sui numquã acceperint, excepto custode prædij: an heres eius quoque temporis, id est messis & arearum, & cibaria concubinæ pro mancipiis rusticis præstare deberet. respondit eum, cuius notio est, æstimaturum. Claudius: meritò. nam si eodem modo, quo apud testatorem fuerūt, & apud concubinam futura legavit: non debebantur eius temporis, de quo quæsitum est, cibaria. verum si velut in ministerium vrbani ab his transferentur: debebuntur. Titia decedens testamento ita cauit, OMNIBVS LIBERTIS LIBERTABVS QVE MEIS CIBARIA ET VESTIARIA, QVAE VIVA PRAESTABAM, DARI PRAESTARI QVE VOLO. quæsitum est, cum tribus solis eo tēpore quo ea vixit, sicut rationibus continebatur, cibaria & vestiaria

præstiterit: an heres eius à ceteris quoque libertis conueniri possit: an verò tribus tantum sit obnoxius, qui rationibus ipsius ciVaria & vestiaria accepisse reperiuntur. respondit, ab omnibus.

XVI. IDEM libro octauo decimo Digestorum

Alimenta & vestiaria libertis suis dedit. quaesitum est, an quia nominatim à Moderato vno ex heredibus dari iussit testator: solus Moderatus debeat, non etiam post mortem Moderati heredes eius. respondit & heredes teneri. Libertis libertabusque, item quos, quasque testamento codicillive manumiserat, alimenta Commoda, quae viua præstabat, dari iusserat. item omnibus libertis libertabusque fundos. quaesitum est, an ad ea legata admitteretur liberti paterni libertus, cui scribere solebat ita ΑΠΟ^a ΡΟΥΦΙΝΗΣ ΗΜΕΤΕΡΩ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩ: epistula etiam emissa ad ordinem ciuitatis, vnde oriunda erat, petierat vti publice, quod medicus erat, salaria ei præstarentur, manifestando litteris suis, eum suum esse libertum. respondit, eum, cuius notio est, aestimaturum: vt. si quidem viua ea & ei præstabat: nihilo minus ad fideicommissum admitteretur: aliter verò non.

a *Alia. lib. 2. praemissa.*

Clausula generalis non refertur ad ea, de quibus specialiter est cautum.

b Basilice

c Basilica

Basilice^b libertæ decem dedit, quam apud Epictetum & Callistum libertos esse voluit: vt cum fuerit Basilice^c annorum viginquinque, cum vsuris quicuncibus restituerentur: ita vt ex vsuris aleretur, prout ætatem ampliauerit. quaesitum est, an ex alio capite, quo generaliter libertis libertabusque ciVaria & vestiaria & habitationem reliquit, etiam Basilice deberetur^d. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non deberi: nisi hoc quoque ei datum probaretur. Claudius: quia destinauerat alimentis eius vsuras pecuniæ, quas^e specialiter ei prælegauerat.

d deberentur.

quam

An appellatione libertorum suorum communes contineantur.

Qui societatem omnium bonorum suorum cum vxore sua per annos amplius quadraginta habuit, testamento eandem vxorem & nepotem ex filio æquis partibus heredes reliquit, & ita cavit. ITEM LIBERTIS MEIS, QVOS VIVVS MANVMISI, EA QVAE PRAESTABAM^f. quaesitum est, an & qui eo tempore, quo societas inter eos permanit, manumisi ab vtrisque, & communes liberti facti sunt, ea quæ à viuento percipiebant, solida ex fideicommissis petere possint. respondit, non amplius, quam quod vir pro sua parte præstabat, deberi.

f præstabat dari vole.

Alimenta

*Alimenta seruis legata.*XVII. IDEM [¶]libro nonodecimo Digestorum¹

Seruos ad custodiam templi reliquerat, & his ab herede legauerat his verbis: P E T O F I D E I Q V E T V A E C O M M I T T O , V T D E S , P R E S T E S I N M E M O R I A M M E A M P E D I S E Q V I S M E I S , Q V O S A D C V R A M T E M P L I R E L I Q V I , S I N G V L I S M E N S T R V A C I V A R I A , E T A N N V A V E S T I A R I A C E R T A . quæsitum est, cum templum nondum esset exstructum: ex die mortis, an verò ex eo tempore quo templum explicitum fuerit, percipere serui debeant legatum. respondit, officio iudicis heredem compellendum seruis relicta præstare, donec templum extrueretur.

*Coniectura mutata voluntatis.*XVIII. IDEM [¶]libro vicensimo Digestorum¹

Libertis, quos testamento manumiserat, alimentorum nomine menstruos decem legauerat. deinde codicillis generaliter omnibus libertis menstruos septem, & annuos vestiarij nomine denos legauit. quæsitum est, [¶]an & [¶]ex testamento & [¶]ex codicillis libertis fideicommissum heredes præstare debeant. respondit, nihil proponi, cur non ea, quæ codicillis data proponerentur, præstari deberent. nam^b ab his, quæ testamento ciVeriorū nomine legata essent, recessum est propter ea quæ codicillis relicta sunt.

a an ex

b nam & ab iis,

Existente condicione alimenta petuntur præteriti temporis, etiam si nulla sit facta interpellatio.

1 Manumissis testamento ciVaria annua, si cum matre morabuntur, per fideicommissum dedit: mater filio triennio superuixit: neque ciVaria neque vestiaria eis præstitit, cum in petitione fideicommissi^c liberti cessarent. Sed & filia, postquam matri heres extitit, quoad vixit, annis quattuordecim interpellata de isdem soluendis non est: quæsitum est, an post mortem filia à nouissimo herede petere possint, & tam præteriti temporis quàm futuri, id quod ciVeriorum nomine & vestiarij relictum est. respōdit, si condicio extitisset: nihil proponi cur non possent. Ab heredibus Stichum manumitti voluit, cuiquē si cum Scio moraretur, ciVaria & vestiaria præstari à Scio. deinde hæc verba adiecit: ^d T E A V T E M S E I ^{d à te}

c fideicommissum

d à te

P E T O , V T C V M A D A N N V M V I C E N S I M V M Q V I N T V M P E R V E N E R I S , M I L I T I A M E I C O M P A R E S : S I T A M E N T E A N T E N O N R E L I Q V E R I T . quæsitum est, Sticho statim libertatem consecuto, prius autem defuncto Scio, quàm ad annum vicensimum quintum perueniret: an ab his, ad quos bona Scij peruenerunt, militia Sticho cōparari debet. & si placet deberi, utrum

statim militia comparanda sit, an eo tempore quo Seius an-
num vicensimum quintum expleturus fuisset, si superuixisset.
respondit, cum placeat comparadam: non ante deberi, quam
id tempus celsisset. Postumis heredibus institutis & patre
& matre, & substitutione facta, actores manumisit, & pecu-
lia eis legauit, & annua: & certis libertis suis legata: & alijs
exteris plura. deinde post testamentum factum nata filia, codi-
cillis ita cavit: SI QUID^a TESTAMENTO, QVOD

a si quid in

ANTE HOC TEMPVS FECI, LEGAVI CVI, DARI
VOLVI: PETO AB HIS, YTI TERTIAM PARTEM

b pecuniz

PETINAE^b FILIAE MEAE REDDANT. secundis autem
tabulis facta pupillari substitutione, impuberibus libertis,

c quantum singu-
lis
d numerato,

quibus a parentibus libertates dedit, eo amplius alterum tan-
tum, quantum^c in nummo^d, praeter ciVaria & vestiaria dari

e eidem

voluit. quaesitum est, cum superuixisset filia testamento aper-
to & codicillis, postea autem decesserit, & fideicommissum
datum ei^e de restituenda parte tertia ad heredes suos transmi-

f tertia pars

g debeat.

h substituto

ferat: an etiam ciVariorum & vestiariorum tertiae partes ei
per fideicommissum datae esse videantur. respondit non vi-
deri. Idem quaesit, an eorum, quae codicillis per fideicommis-

i debeat propter

suum relicta sunt, tertiae^f partes ad filiam pertinere deberent^g.
respondit non deberi. Idem quaesit, an alterum tantum a sub-

stitutione^h legatum, deducta tertia parte quantitatis legato-
rum testamento datorum, computari debeat: vt duae partes
quantitatis debeantur praeter codicillos, quibus tertia par-

k Sarcophagum, monu-
mentum ex lapide
Sarcophago carnem
exedire, in: l. 1. c. De
quo Plin. lib. 36. c. 17.

temⁱ codicillis^j legatorum ad filiam suam pertinere voluit.
respondit integrum ex tabulis substitutionis deberi. CiVa-

ria & vestjaria per fideicommissum dederat, & ita adiecerat.
QVOS LIBERTOS MEOS, VBI CORPVS MEVM

POSITVM FVERIT, IBI EOS MORARI IVBEO,
VT PER ABSENTIAM FILIARVM MEARVM AD
SARCOPAGVM^k MEVM MEMORIAM MEAM QVOT
ANNIS CELEBRENT. quaesitum est vni ex libertis, qui
ad die mortis neque ad heredes accesserit, neque ad sepulchrum
morari voluerit, an alimenta praestanda sint. respondit, non
praestanda.

XVIII. IDEM^l libro vicensimo secundo Digesto-
rum^m

TESTAMENTO ita cautum fuit, LIBERTIS MEIS CIUA
RIA, QVAE QVE ALIA PRAESTABAM, AB HE-
REDIBVS MEIS PRAESTARI VOLO. vnus ex libertis
ex voluntate patroni negotij sui gratia quadriennio ante diem
mortis afuit. ex hac causa ciVaria, quae ante acceperat, mor-
tis tempore non accepit. cui tamen liberto eodem testamen-
to patronus, sicut & aliis quos viuus manumiserat, legatum
quinque

quinque dederat. quaesitum est, an isti quoque ciVaria, & reliqua quæ ceteris libertis legata sunt, debeantur. respondit cur non?

Interpretatio voluntatis.

XX. IDEM^m libro tertio Responsorum^{ll}

STICHVS NVTRICIS MEAE NEPOS LIBER ESTO. CUI DECEM AVREOS ANNVS DARI VO-
 L O. qui deinde interpolitis nominibus eidem Sticho contubernalem^a eius & liberos^b legauit: isque^c quæ viuus præstabat. deinde alio capite libertis omnibus quæ viuus præstabat, dari iussit. quæro an Stichus præter suum legatum, & alimenta percipere possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. Item cum alimenta libertis vtriusque sexus reliquerit à republica, & ex prædiis, quæ ei legauit, dari voluisset: quæro, Stichi contubernali & liberis vtrum ab herede instituto, an à republica diaria^d & vestiaria, quæ viuus dabat, præstari deberent. respondit posse benigna voluntatis interpretatione dici, Is quoque à republica præstanda. Titia vsumfructum fundi legauit Mæuio, eiusque fidei commisit, vt ex redditu fundi^e præstaret Pamphilæ & Sticho annuos centenos nummos quoad viuens^f. quæro, an mortuo Mæuio heredes alimenta debeat^g. respōdit, nihil proponi, cur debeat præstari ab herede Titia. sed nec ab herede legatarij: nisi id testator^h manifeste probetur voluisse etiam finito vsufructu præstari, si modò id quod ex vsufructu receptum esset, ei rei præstandæ sufficeret. Mater filio herede instituto, per fideicommissum libertatem Pamphilo seruoⁱ dedit. eidem ciVariorum nomine legauit quinos aureos, & vestiarij in singulos annos quinquagenos, si cum filio eius moretur^k. quæro filio defuncto, an alimenta debentur. respondit, si conditioni paruisset, deberi & post mortem.

a Coniunge l. vxor.
 §. codicillis. sup. de
 leg. 2. & l. Thais. §.
 h. de. de fidei. om-
 miss. liberta. August.
 lib. 3. men. c. 2.
 b libertos. sequere
 Flor.
 c hisque

d cibaria

e fundi legati

f viuere.

g debeant.

h testatrix

i seruo suo

k moraretur.

XXI. VLP IANVS^s libro secundo Fideicommissorum^{ll}

Dariis^l vel ci Variis^l relictis, neque habitationem neque vestiarium neque calciarium deberi, palam est. quoniam de ciVo tantum testator sensit.

Coniectura voluntatis.

XXII. VALENS^l libro primo Fideicommissorum^{ll}

l Aburnius Valens

Cum^m alimenta per fideicommissum relicta sunt nō adiecta quantitate: ante omnia inspiciendum est, quæ defunctus solitus fuerat ei præstare. deinde quid ceteris eiusdem ordinis reliquerit. si neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti, & caritate eius cui fideicommissum datum erit, modus statui debet. Qui fratris sui libertis alimenta debe-

m Coniunge l. ll. de
 leg. 3.

bat,

5 z v

bat, is testamento vineas cum hac adiectione reliquerat, **VT HABEANT VNDE SE PASCANT.** si pro alimentis vineas reliquisset: non aliter eis ex fideicommissi causa eas præstari debere, quàm si testamenti obligatione heredes liberaissent. aut si id omissum fuisset, & postea ex testamento agerent: doli mali exceptione tutum heredem futurum. scilicet si non minus valent vineæ, quàm alimentorum estimatio. illam autem adiectionem, **VT HABEANT VNDE SE PASCANT,** magis ad causam prælegandi^a, quàm ad vsum fructum constituendum pertinere.

^a relegendi.

^b Libeo libro
μαβτωωδν.

XXIII. PAVLVS^b libro quarto ad Neratium

Rogatus es vt quendam educes. ad victum necessaria ei præstare cogendus es. Paulus: cur plenius est alimentorum legatum, vbi dictum est & vestiarium & habitationem contineri? immo ambo exæquanda sunt.

^c In hunc tractatum
vide libellum Legati
Basilij de re vestiva.

**DE AVRO^c ARGENTO MVNDO ORNAMENTIS
VNGVENTIS VESTE. VEL VESTIMENTIS
ET STATVIS LEGATIS
TIT. II.**

Generi per speciem derogatur.

POMPONIVS^d libro sexto ad Sabinum^d

SI ALII vestimenta, alij vestis muliebris separatim legata sit: detractis muliebribus, & ei assignatis, cui specialiter legata sunt: reliquum alteri debetur. idem est, cum alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum esset^d, de argento quod in mundo esset. item si duæ statuæ marmoreæ tibi, & deinde omne marmor legatum esset: præter duas, nulla statua marmorea legata est tibi. idem^e vrbani seruis tibi legatis, si mihi dispensator legatus sit. Cui certum pondus argenti dare heres iussus sit, ei pecuniam numeratam dando iure † ipse liberatur si in ea pecunia eadem estimatio fuerit. quod ita verum est, si non certum genus argenti legatum sit.

^d legatum est.

^e idem in, vel idem
de

† ipso

Interpretatio verborum & voluntatis.

II. AFRICANVS^f libro secundo Quæstionum^f

Qui tibi mandauerat, vt ornamenta in vsum vxoris suæ emereres, eidem vxori, vt ad solet, legauit quæ eius causa parata erunt. tu deinde post mortem mandatoris, ignorans eum decessisse, emisti. non debentur mulieri. quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. at si viuente testatore, muliere autem mortua emeris: non ineléganter dicitur, inefficax hoc legatum esse. quando^f non possit vere dici, eius causa paratum videri, quæ prius decessit. eadem dicenda erunt,

^f quoniam

runt, & si viuat quidem mulier, sed diuerterit: & quaratur, an postempta ei debeantur, quasi non videantur vxoris causa parata.

III. CELSVS || libro nonodecimo Digestorum¹

Vxori legauit quæ eius causa parata sunt, & ante mortem diuorut: non deberi, quia adempta videantur, Proculus ait. nimirum facti quæstio est. nam potest nec repudiata^a adimere voluisse.

^a repudiante. sequere Flor.

III. PAVLVS || libro quinquagesimo quarto ad Edictum¹

Cum quidam libertum suum in Asiam misisset ad purpuras emendas, & testamento vxori suæ lanam purpuream legasset: pertinere ad eam si quam purpuram viuo eo libertus emisset, Seruius respondit.

V. AFRICANVS || libro secundo Quæstionum¹

Apud Phuphidium^b quæstionum libro secundo ita scriptum est: si mulier mandauerit tibi, vt sibi vniones vsus sui causa emeris: si tu post mortem eius, cum putares eam viuere, emeris: Atilicinus negat esse legatos ei cui mulier ita legauerit, ORNAMENTA, QUÆ MEA^c CAUSA PARATA SVNT, ERVNTVE. non enim eius causa videri parata esse, quæ iam mortua ea empta fuerint.

^b Pamphilium: sic Pluphidius forte est, de quo Cice. in Bru.

^c mei

Solutio legati, & translatio in aliam speciem facta à testatore, legatum extinguunt.

VI. MARCELLVS || libro singulari Responsorum¹

Seia ab herede Publio Maudio ita legauit, ANTONIAE STERTYLLAE *DO* LEGO AVRI PONDO TOT, ET VNIONEM CVM HYACINTHIS. postea vnionem soluit^d, neque vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem reliquit. quæro, an heres ex causa fideicommissi æstimationem rei, quæ in hereditate non est, præstare debeat. Marcellus respondit, non debere. Item quæro, si probari possit, Seiam vniones & hyacinthos quosdam in aliam speciem ornamenti, quod postea pretiosius fecit additis aliis gemmis & margaritis, conuertisse: an hos vniones vel yacinthos petere possit, & heres compellatur ornamento^e posteriori eximere, & præstare. Marcellus respondit, petere non posse. nam^f quid fieri potest, vt legatum vel fideicommissum durare existimetur cum id quod testamento dabatur, in sua specie non permaneret? nam^g quodammodo extinctum sit: vt interim mittam^h, quod etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.

^d Id est, dissoluit accepit: Cleopatram fecisse accepimus. Plin. lib. 9. cap. 35. & Plutar. in Antio. & Anso pi filium, euiusmodi Horatio in sermone. vbi quoque Acron vsus est verbo, solui, pro dissolui, sive dilui. Accus. interpretatur solui, id est, dedit, quasi Seia legataria vnionem dederit. Quæ interpretacionem & ineptissimam & absurdissimam esse, ac sensus lecto facile intelligit. Vult autem Marcellus extinguere legata à testatore & perditam, eam non deberi ab herede ornamenta neque criminari posse, & quodammodo hominibus.

Legatum

Legatum, per quod ciuitati queritur aliquod ornamentum, valet.

Lucius Titius testamento ita scripsit, **HEREDEM MEVM VOLO, FIDEI QVE EIVS COMMITTO, VT IN PATRIAM MEAM FACIAT PORTICVM^a PVBLICAM, IN QVA PONI VOLO IMAGINES ARGENTEAS, ITEM MARMOREAS.** quæro, an legatum valeat. Marcellus respondit valere: & operis ceterorumque, quæ ibi testator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere. intellegi enim ^bpotuit ^caliquod ciuitati accedere ornamentum.

Nomina possessiua, meum, tuum, suum, præsens tempus significant.

VII. PAVLVS ^dlibro octauo ad Plautium^e

SI ita esset legatum, **VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM DAMNAS ESTO DARE:** id legatum videtur, quod testamenti tempore fuisset. quia præsens tempus semper intellegeretur, si aliud comprehensum non esset. nam cum dicit, **VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM:** hac demonstratione **MEVM** præsens, non futurum tempus ostendit. idem est & si quis ita legauerit, **SERVOS MEOS.**

Ambigua orationis interpretatio.

VIII. IDEM libro nono^b ad Plautium

PLautius: mulier ita legauit, **QVIS QVIS MIHI HERES ERIT; TITIAE VESTEM ^fMEAM, ^gMVNDVM ORNAMENTA QVE MVLIEBRIA DAMNAS ESTO DARE.** Casius ait, si non apparet quid sensisset: omnem vestem secundum verba testamenti legatam videri. Paulus: idem Iauolenus scribit. quia verisimile est, inquit, testatricem tantum ornamentorum vniuersitati derogasse, quibus significationem muliebrium accommodasset. accedere^c eo, quod illa demonstratio **MVLIEBRIA** neque vesti neque mundo applicari saluatione recti sermonis potest.

VIII. MODESTINVS ^hlibro nono Regularumⁱ

CVM certum auri vel argenti pondus legatum est, si non species designata sit: non materia, sed pretium presentis temporis præstari debet.

Interpretatio verborum.

X. POMPONIVS ^jlibro quinto ad Quintum Mucium^k

Quintus Mucius ait, si paterfamilias vxori vas, aut vestimentum, aut quippiam aliud ita legauit, **QVOD EIVS CAUSA EMPTVM PARATVMVE ESSET^d:** id videtur legasse, quod magis illius, quam communis vsus causa^l

^aporticum nouum,

^b Ang. libr. i. emend. e. b. notat Hal. and. malè edidisse libro quinto.

^c accedere, vel accidit

^d est:

fa paratum esset. Pomponius: sed hoc verum est, non solum si
 ipsius viri & vxoris communis vsus: sed etiam si liberorum
 eius, aut alterius alicuius communis vsus fuerit. id enim vi-
 detur demonstrasse, quod proprio vsui vxoris comparatum^a paratum
 fit. sed quod Quintus Mucius demonstrat, Bas, aut vestimen-
 tum, aut quid aliud: efficit vt falsa sint quæ subiecimur. mul-
 tum enim interest, generaliter an specialiter legentur hæc. nam
 si generaliter, veluti ita, **QVAE VXORIS CAUSA COM-
 PARATA SVNT**: vera est illius definitio. si verò ita scri-
 ptum fuerit, **VESTEM^b ILLAM PURPURAM^c**, vt cer-
 ta^d demonstraret: licet adiectum sit, **QVAE EIVS CAUSA
 EMPTA PARATAVE ESSENT^e**, licet^f neque empta ne-
 que parata neque in vsum ei data sint: legatum omnimodo
 valet. quia certo corpore legato, demonstratio falsa posita non
 peremit legatum. veluti si ita sit scriptum, **STICHVM, QVEM
 EX VENDITIONE TITII EMI**. nam si neque emit, aut
 ex alia venditione emit: legatum nihilo minus valet. Planè si
 ita legatum fuerit, **VAS**, aut **VESTIMENTA**, aut **QVAE
 VXORIS CAUSA PARATA SVNT**: tunc æque erit vera
 Quinti Muci sententia. quo casu sciendum est, etiam si alienæ
 res hæ fuerint, quas putavit testator suas esse: heredem teneri,
 vt eas det.

XI. PROCVLVVS^{||} libro quinto Epistularum^{||}

SI quis legauerit aurum, gemmas, margaritas quæ in eo auro
 essent: etiam id aurum, cui neque gemmæ neq; margaritæ
 inessent, legasse videtur.

XII. PAPINIANVS^{||} libro septimodecimo Quæ-
 stionum^{||}

SI^{is} imaginem legatam heres derasit, & tabulam soluit: po-
 test dici, actionem ex testamento durare. quia legatum ima-
 ginis, non tabulæ fuit.

^g Coniunge l. 6. de
 test. leg.

XIII. SCAEVOLA^{||} libro quintodecimo Digesto-
 rum^{||}

VXORI^h quis legauit his verbis, **MVNDVM MVLI-
 BREM OMNEM, ORNAMENTA, ET QVID QVID
 VIVVS DEDI, DONAVI, EIVS CAUSA COMPA-
 RAVI, CONFECI: ID OMNE DARI VOLO**. quæsitum
 est, an carrucha dormitoria cum mulis, cum semper vxor vsa
 sit, ei debeat. respondit, si eius vsus causa habita esset: deberi.
 Idem quæsitum, an ex eadem clausula vestis, quam ancillis, vel
 lexicariis eiusdem vxoris suæ comparauerat, vel fecerat, præ-
 standam esset. respondit, præstandam.

^h Paul. lib. 3. senten-
 tit. 9. sentent. penult.

XIII. POMPONIVS^{||} libro quinto ad Sabinum^{||}

SI statuam legauero, & postea ex alia statua brachium ei
 adiecero: omnimodo statua à legatario vindicari potest.

ⁱ Coniunge l. quot
 in rerum. §. vlt. de
 leg. 1.

XV. SCAEVOLA [¶] libro quintodecimo Digestorum [¶]

Species auri & argenti Seia legauit, & ab ea perit in hac verba, A TE SEIA PETO, VT QUID QUID TIBI SPECIALITER IN AVRO, ARGENTO LEGAUI, ID CVM MORIERIS REDDAS, RESTITVAS ILLI ET ILLI VERNIS MEIS: QVARVM RERVM VSVS FRVCTVS DVM VIVES TIBI SVFFICIET, quæsitum est, an vsusfructus auri & argenti solus legatariaæ debeat. respondit, verbis, quæ proponerentur, proprietatem legata adito onere fideicommissi.

A patre potest legari filio, cum sui iuris fuerit.

XVI. IDEM [¶] libro octauodecimo Digestorum [¶]

Filiam in potestate patris manentem mater scripsit heredem, eique patrem Mauium substituit, & ita scripsit: QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIUS COMMITTO, VTI ORNAMENTA MEA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, VESTIMENTA, QUIBUS EGO VSA SVM, NE VENEANT, ET FILIAE MEAE RESERVENTVR. quæsitum est, cum filia recusante pater ex substitutione heres extitisset, & intestato decessisset, filia autem bonis eius abstinerat: an fideicommissum petere possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri patris vtiliter fideicommissum. Claudius: quoniam verbo seruandi, quod scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo sui iuris futurus ^b esset is cui datur.

^a intestatus

^b futura esset ea

XVII. VLPIANVS [¶] libro vicensimo primo ad Sabinum [¶]

Si ^c gemma ex anulo legetur, vel alia materiae iuncta ^d, vel emblemata: recte legantur, & separantur, & præstanda sunt.

Qui iubet mihi vt meum reddi, quod meum non est, videtur mihi legare.

XVIII. SCAEVOLA [¶] libro vicensimo secundo Digestorum [¶]

Qui uxori suæ legauerat bonorum suorum decimam, & mancipia, & species argenti quas expresserat: eidem anulos & vestem reddi ab heredibus perit, quasi propria uxoris fuissent. quæsitum est, si uxoris non fuerint: an præstari ex causa legati deberent. respondit, legandi animo dedisse ea videri: nisi contrarium ab herede approbetur. Idem testator fidei commisit uxoris, vt quidquid ad eam ex testamento eius peruenisset, alumno communi restitueret. quæsitum est, an etiam eas ^e res quas proprias uxoris suæ fuisse testator sciat, eique reddi præcepit, alumno præstare debeat. respondit si pro-

^c Coniuge l. cetera. de leg. 1.
^d iuncta,

^e ea quæ propria

propria^a fuissent, non debere. si legato acquirerentur, debere. ^a propria

Mulier testamento, & postea codicillis multas species vestis, argenti, quas vel ipsa se confecisse, vel habere significavit, specialiter per fideicommissum reliquit. quaesitum est, an non aliae legatariis cederent, quam quae in hereditate inventae essent, respondit eas cedere, quae inventae essent.

Auri & argenti appellatione quid contineatur.

XVIII. VLP IANVS libro vicensimo ad Sabinum.

CVm aurum vel^b argentum legatum est, quidquid auri ar- ^b & argenti
gentique relictum sit, legato continetur: siue factum siue
infectum. pecuniam autem signatam placet eo legato non
contineri^c. proinde si certum pondus auri sit legatum, vel ar-
genti: magis quantitas legata videtur, nec ex vasis tanget. sed si
argenti facti pondo centum sint legata: ex facto argento de-
debitur legatum. unde est quaesitum apud Celsum, an & vas-
cula possit separare. & scripsit, vascula non separaturum, licet
ei optio fuerit relicta. idem Celsus libro nonodecimo^d qua-
estionum quaerit, si centum pondo argenti fuerint relicta, an
replumbari debeant, ut sic appendantur. & Proculus & Cel-
sus aiunt, exempto plumbo appendi debere. nam & empto-
ribus replumbatae adsignantur, & in rationes argenti pondus
sic defertur. quae sententia habet rationem. Planè si cui vas-
cula argentea, ut puta lances quadratae sint legatae: etiam plum-
bum, quo continentur, eum sequetur. Simili modo quaeritur,
si cui argentum legetur, an emblemata aurea, quae in eo sunt,
eum sequantur. & Pomponius libro quinto^e ex Sabino di-
stinguit multum interesse, certum pondus ei argentifacti le-
getur, an verò argentum factum. si pondus, non contineri. si
argentum factum, contineri: quoniam argento cedit quod
ad speciem argenti iunctum est. quemadmodum clavi au-
rei & purpurae pars sunt vestimentorum. idem Pomponius
libris epistularum, etsi non sunt clavi vestimentis confuti: ta-
men veste legata contineri. Idem Celsus libro nonodeci-
mo^f digestorum, commentariorum septimo scribit, auro le-
gato ea quae inaurata sunt, non deberi. nec aurea emblemata,
quae in absidibus^g argenteis sint. an autem auri appellatione
anuli aurei contineantur, quaeritur. & Quintus Saturni-
nus libro decimo ad edictum scribit contineri. lectum planè
argenteum, vel si qua alia supellex argentea fuit, argenti ap-
pellatione non continetur, si numero argenti habita non est,
ut in iunctura argentea scio me dixisse quod non in argen-
tario paterfamilias reponebat^h. sed nec candelabra, nec lucer-
nae argenteae, vel sigilla quae in domo reposita sunt, vel imagi-
nes argenteae argenti appellatione continebuntur. nec specu-
lumⁱ vel^j parieti adfixum, vel etiam quod mulier mundi causa

^c In hac sententia
vide quae argenti dis-
ferit Cicero Top. ubi
triplicem locum tra-
ctandi argenti ex
consequentibus expli-
cat, & in loco à dis-
ferentibus.

^d libro decimo
octavo

^e libro secundo

^f libro decimo
octavo

^g paradiplibus
vel, absidibus

^h ponebat.

ha-

habuit. si modò non in argenti numero habitant. Argèto 3
 facto legato, Quintus Mucius ait, vasa argentea contineri. ve-
 luti parapsidas, acetabula^a, tryllas^b, pelues, & his similia. non
 tamen quæ supellestilis sunt. Sed cui^c vasa sint legata, non so-
 lum ea continentur, quæ aliquid in se recipiant edendi, biben-
 dique causa paratum, sed & quæ aliquid sustineant. & ideo
 scutellas vel promulsidaria cõneri. Repositoria queq; con-
 tinebuntur. nam vasorum appellatio generalis est. dicimus^d
 vasa vinaria, & naualia^e. Infecti autem argenti appellatio 4
 rudem materiam continet, id est non factam, quid ergò si cõ-
 ptum sit argentum fabricari, nondum^f perfectum? vtrum fa-
 cti an infecti appellatione cõtineatur, dubitari potest. sed pu-
 to magis facti. certe si iam erat factum, sed celabatur: facti ap-
 pellatione continebitur. an & celati continebitur quod celari
 cõpiti? & puto contineri si cui forrè celatum sit argentum le-
 gatum. Si cui escarium argentum legatum sit: id solum de-
 bebatur, quod ad epulandum in ministerio habuit: id est ad
 esum & potum. vnde de aquiminario dubitatum est. & puto
 contineri. nam & hoc propter escam paratur. certe si cacca Vos
 argenteos habebat, vel miliarium^g argenteum, vel sartagi-
 nem, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an esca-
 rio contineatur. & hæc magis cocinatorij^h instrumenti sunt.
 Perueniamus & ad gemmas inclusas argento auroque. & 6
 ait Sabinus auro argenteve cedere. ei enim cedit, cuius maior
 est species. quod rectè expressum. semper enim, cum quæri-
 mus quid cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei ornandæ
 causa adhibetur: vt accessio cedat principali. cedent igitur
 gemmæ fialis vel lancibus, inclusæ auro argenteve. sed &
 in coronis mensarum gemmæ coronis cedent, &ⁱ hæc mensis.
 in margaritis quoque & auro idem est. nam si margaritæ
 auri ornandi gratia adhibitæ sunt: auro cedunt. si contra,
 aurum margaritis cedit. idem & in gemmis anulis inclusis.
 Gemmæ^k autem sunt perlucidæ materiæ, quas, vt refert
 Sabinus libris ad Vitellium, Seruius^l à lapillis eò distin-
 guebat, quòd gemmæ essent perlucidæ materiæ, velut smaragdi,
 chrysolithi, amethysti. lapilli autem contrariæ superioribus
 naturæ, vt obsiani¹, venientani. margaritas autem nec gem-
 mis nec lapillis contineri, satis cõtutisse, ibidem Sabinus ait.
 quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. mur-
 rina autem vasa in gemmis non esse Cassius scribit. Auro 7
 legato, vasa aurea continentur: & gemmis, gemmea^m vasa. se-
 cundum hæc^m siue gemmæ sint in aureis vasis, siue in argen-
 teis: auro argenteve cedent. quoniam hoc spectamus, quæ res
 cuius rei ornandæ causa fuerit adhibita, non quæ sit pre-
 tiosior.

a tabulas,
 b trullas,
 c si

d dicimus enim

e nauaria, et naua-
 lia. Verùm legendum
 est, vel nauaria, vel
 naualia. vt & infra
 l. 2. columnarium.
 f nondum tamen

g Miliarium vas est
 ad aquæ calidæ opus
 preparatum. Athen.
 lib. 3. c. 10.
 h coquinarij

i vt hæc

k De huiusmodi vasa
 Sabinus lib. 37. na-
 tur. hist.

l obsidians, venien-
 tani.

m hoc siue

XX. PAVLV S^o libro tertio ad Sabinum^o

SI vt habiliter gemmę geri possint, inclusę auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere.

XXI. POMPONI V S^o libro sexto ad Sabinum^o

IN argento potorio vtrum id dumtaxat fit, in quo bibi possit: an etiam id quod ad preparationem bibendi comparatum est, veluti colum^a ni Yarium, & vrceoli: dubitari potest. sed propius est, vt hæc quoque insint. Vnguētis legatis, non tantum ea legata videntur, quibus vnguimur voluptatis causa, sed & valetudinjs, qualia sunt, commagena, glaucina^b, crina^c, rosa^d, mura, colum^e, nardum^f purum. hoc quidem etiam quo elegantiores sint & mundiores, vnguuntur feminae. Sed de aquiminario Cassius ait; consultum se respondisse, cum alteri argentum potorium, alteri escarium legatum esset: escario cedere.

De vestibus & vestimentis legatis.

XXII. VLPIANVS libro vicen simo secundo ad Sabinum

Vestimentum id est, quod detextum est, et si defectum non sit: id est si sit consummatum^o quod in tela est nondum pertextum^o vel detextum, contextum appellatur: quisquis igitur vestem legauerit: neque stamen neque subtemen^h legato continebitur.

XXIII. IDEM^o libro quadragesimo quarto ad Sabinum^o

Vestis, an vestimenta legentur nihil refert. Vestimento- rum sunt omnia lanæ, lineæque, vel serica, vel bombuci- na, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternēdi, in Iciēdi, incumbandive^o causa parata sunt: & quæ his accessions vice cedunt. quæ sunt insitæ picturæ, clauique qui vestibus insuuntur. Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica^k. Virilia sunt, quæ ipsius patrisfamilia causa parata sunt: veluti togæ, tuni- cæ, palliola, vestimenta stragula, amfitapā, & saga, reliquaq; similia. Puerilia sunt, quæ ad nullum alium vsus pertinent, nisi puerilem. veluti togæ prætextæ, alicula^l, chlamydes, pallia^m quæ filiis nostris comparamus. Muliebria sunt, quæ matri- trisfamilia causa sunt comparata, quibus vir non facile uti potest sine vitOperatione. veluti stola, pallia, tunica, capitia, zonæ, mitra, quæ magis capitis regendi quam ornandi cau- sa sunt comparata, plagula, penula. Communia sunt, quibusⁿ promiscue vitur mulier cum viro. veluti si eiusmodi pen- nula, palliumve est, & reliqua huiusmodi, quibus sine repre- hensione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica^o sunt, quæ ad fam- iliam vestiendam parata sunt. sicuti saga, tunica, penula,

Pars v.

5 aā

lintea,

a Vide Politia. & Nibriſſena. in ſud ſe- xci. & Alc. li. 8. pa- rer. c. 4. Est autem in- ſtrumentum ad per- collandum vinum.

b glaucina, c. Alij crinina. Restia autem est Florcina. Ea enim ex quibus vnguentia fiunt, pro vnguentis saepe po- niuntur: vt hic rosa pro rhadino, nardum pro nardino & c.

quæ sit vnguentum cœcinum.

d rhodina, è myr- rha quoque,

e. costum: quod re- dius videtur. Costum enim inter vnguentia & odorata referitur à Plinio lib. 12. c. 12.

& lib. 22. c. 24. & Theophr. lib. de odor. tum nardinum

g Deest pertextum vel. His vero verbis nullam differensiam inter detextum & pertextum statuit, vt,

de, præpositio hic sug- geret. l. i. sup. de posi. Aug. lib. 3. inend. ca. 7. quæ vide.

h subtegmen i accubandive

k familiaria. I Alij alicubi legunt. Flor. lectionem con- firmant tres libri manus scripti. Vide tamen ac si legendum

caligula: ha enim cr. in vestimenta pue- rilia, vt caliga viri- lia.

m & alia, quæ n quia

o Familiaria

a autem

lintea, vestimenta stragula, & consimilia: Vestis etiam ex pel-
libus constabit.

XXIII. PAVLVS libro vndecimo ad Sa-
binum^l

Cum & tunicas^b & stragula^c pellicia nonnulli habeant:

XXV. VLP IANVS libro quadragensimo quarto
ad Sabinum^l

Argumento sunt etiam nationes quaedam, veluti Sarmata-
rum, quæ pellibus teguntur. Aristo etiam coactilia vesti
cedere ait. & regimera^d suppelliciorum huic legato cedere^e. Vittæ
margaritarum, item fibulæ, ornamentorum magis quam vestis
sunt. Tapeta vesti cedunt, quæ aut sterni^f aut in fici solent. sed
stragulas^g & babylonica, quæ equis interni solent, non puto
vestis esse. fasciæ curales, pedulesque, & in pilia vestis loco
sunt: quia partem corporis vestiunt. alia causa est odonumⁱ:
quia vsum calciamentorum prestant. ceruicalia quoque vestis
nomine continentur. Si quis addiderit vestem svam^k,
apparet de ea eum sensisse, quæ ipse in vsus suos habuit. Cul-
citæ^l etiam vestis erunt. * item pelles caprinæ & agninæ vestis
erunt. * Muliebri veste legata, & infantilem contineri &
puellarum & virginum, Pomponius libro vicensimo secun-
do ad Sabinum rectè scribit. mulieres enim omnes dici, quæ
cumque sexus feminini sunt. Ornamenta muliebria sunt,
quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, anu-
li, præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam
parantur, nisi corporis ornandi causa. quo ex numero etiam
hæc sunt, aurum, gemmæ, lapilli, quia aliam nullam in
se vtilitatem habent. Mundus mulieris est, quo mulier mun-
dior fit. continentur eo specula, matulæ, vnguenta, vasa un-
guentaria, & si qua similia dici possunt: veluti labatio^m, tri-
scus. Ornamentorum hæc, vittæ, mitra, semimitræ, calauti-
caⁿ, acus cum margarita quam mulieres habere solent: reticu-
la, crocufantia^o. sicut & mulier potest esse munda, non ta-
men ornata, vt solet contingere in his quæ se emundauerint
lotæ in balneo, neque se ornaverint: & contra est aliqua ex
somnia statim ornata, non tamen commundata. Margarita, si
non soluta sunt, vel qui alij lapides, si quidem exemptiles
sunt: dicendum est ornamentorum loco haberi. sed etsi in hoc
sint resoluti vt componantur^s: ornamentorum loco sunt.
Quod si adhuc sint rudes lapilli vel margaritæ vel gemmæ,
ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuit testantis,
qui hæc quoque, quæ ad ornamenta parauerat, ornamentorum
loco & appellatione comprehendere voluit. Vnguenta, quibus
valerudinis causa vnguimur^t, mundo non continentur.

d regimenta d. te-
gumenta
e cedere vice mar-
garitarum. Item
f interni
g sed stragula, &
babylonicas,
h nem pilica
i vdonum:

k meam,

l Culcitæ

m alabastrites.
n calantica,
o Effusum est hoc
nomen per diminu-
tionem à ποκός φαν-
τος: Et ornamentum
est capitis, vt appa-
ret ex Græco etymo-
logico in distiane xpo
κός φαντος. Itaque
non est audientibus
Alicius, dum hanc
lectionem mutat lib.
mag. l. 6. cap. 25.
Alij l. 2. vni croco-
byphantæ, alij, cro-
cufantia, sequere Flo.
p sed &
o commundauerint
r soluti
s recomponantur:
t vnguntur:

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum^l

Quamuis quædam ex veste magis ornatus gratia, quam quo corpus tegant^a, comparentur: tamen quod eo nomine sint reperta^b, potius habenda esse vestis numero, quam ornamentorum. Similiter ornamentorum esse constat, quibus uti mulieres venustatis & ornatus causa cœperunt. neque referre, si quædam eorum alium quoque usum præbeant, sicuti mitræ & anademata^c quamuis enim corpus tegant, tamè ornamentorum, non vestis esse.

De auro & argento.

XXVII. VLP IANVS libro quadragesimo quarto ad Sabinum^l

1 Quintus Mucius libro secundo iuris ciuilis ita definit, argentum factum vas argenteum videri esse. An cui argentum omne legatum est, ei nummi quoque legati esse videantur, queritur. & ego puto non contineri, non facile enim qui quam argenti numero nummos computat. item argento facto legato, puto, nisi euidenter contra sensisse testatorem appareat, nummos non contineri. Argento omni legato, quod suum esset: sine dubio non debetur id quod in credito esset. hoc ideo, quia non videtur suum esse, quod vindicari non possit. Cui aurum, vel argentum factum legatum est, si fractum aut collisum sit: non continetur. Seruius enim existimat, aurum vel argentum factum id videri, quo commode uti possumus. argentum autem fractum & collisum non incidere in eam definitionem, sed infecto contineri. Cui legatum est aurum omne, quod suum esse cum moreretur vindicare potuit: suum esse. sed si qua distributio, eius rei facta est, tunc interest quomodo sit legatum. si factum aurum legatum est, omne ad eum pertinet cui legatum est, ex quo auro aliquid est effectum: siue id suæ, siue alterius vsionis causa paratum esset. veluti vasa aurea, emblemata, signa, aurum muliebre, & cetera quæ his rebus sunt similia. sed si infectum legatum est, quod eius ita factum est, ut eo quod ad rem comparatum est, non possit uti sine refectione, quodque ab eo paterfamilias infecti numero fuerat: id videtur legatum esse. si autem aurum vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias videtur testamento legasse, quod eius aliqua forma est expressum: veluti quæ Filippi sunt, itemque nomismata, & similia. Argento legato, non puto ventris causa habita scasiaⁱ contineri. quia 2 argenti numero non habentur. Argentum factum rectè quis ita definierit, quod neque in massa neque in lamina^k neque in signato neque in suppellectili neque in mundo neque in ornamentis insit^l.

a tegatur,

b parata,

c Alc. lib. 2. præter.

d Cùm

e suum esset, cum moreretur, eius omnia aurum fieri quod tunc paterfamilias cum moreretur, vindicare potuit suum esse, sed

f ad rem, ad quam comparatum non potest. g non potest. h paterfamilias

i Vasa, in que ventris foras accipiuntur. Nebris. & eius sicuti Alcian. lib. 6. parete. c. 26. k lamina l sit.

XXVIIII. ALFENVS^l VARVS libro septimo Digestorum^{ll}

^a Cingre. *Lin lege 203 de ver. signifi.*

CVm^a in testamento alicui argentum, quod vsus sui causa paratum esset, legaretur, itemq; vestis aut suppellex: quaesitum est, quid cuiusque vsus causa videretur paratum esse: vtrum ne id argentum, quod victus sui causa paratum paterfamilias ad co Titidianum vsum parasset: an & si eas^b mensas argenteas, & eius generis argentum haberet, quo ipse non remere vteretur: sed commodare ad ludos & ad ceteras apparationes soleret. & magis placet, quod victus sui causa paratū^c est, tantum contineri.

^b quas

^c comparatum esset.

XXVIII. FLORENTINVS^{ll} libro vndecimo Institutionum^l

^d consuetudine

SI quando alterius generis materia auro argentoque iniecta sit: si factum aurum vel argentum legatur, & id quod iniectum est, debetur. vtra autem vtrius materiae sit accessio, visu atque vsu rei, consuetudinis^d patrisfamilias aestimandum est.

XXX. PAVLV S^{ll} libro singulari de adsignatione libertorum^l

^e scilicet, seu

SI quis ita legauerit, VXORI MEAE MVNDVM, ORNAMENTA, SEV QVAE EIVS CAUSA PARAVI, DO LEGO: placet omnia deberi. sicuti cum ita legatur, TITIO VINA, QVAE IN VRBE HABEO SEV IN PORTV, DO LEGO: omnia deberi. hoc enim verbum^e SEV ampliandi legati gratia positum est.

XXXI. LABEO^{ll} libro secundo Posteriorum Iaboleni epitomatorum^l

^f dolego.

Qui lancem maximam, minorem, minimam relinquebat, ita legauerat: LANCEM MINOREM ILLI^f LECO. mediae magnitudinis videri legatam lancem responsum est, si non appareret, quam lancem ex his paterfamilias demonstrare voluisset.

XXXII. PAVLV S^{ll} libro secundo ad Vitellium^l

^g quippe. *hæ*
^h *Cymbia non sunt ornamenta, sed paucit. proceras, ac navi- bus similia.*
ⁱ *paropsidibusque. Quid autem fiat ap- plicet, explicat Hermolani in calligatio. in Plinium.*
^k videri

Pediculis argenteis adiuncta figilla aenea, ceteraque omnia quae ad eandem similitudinem redigi possunt, argento facto cedunt. Auro facto adnumerantur gemmae anulis inclusae, quippe anulorum sunt: cymbia^h argentea crustis aureis illigata, margaritae, quae ita ornamentis muliebribus contextae sunt, vt in his aspectus auri potentior sit, auro facto adnumerantur. aurea emblemata, quae in lapidibus, apsidibusⁱ argenteis essent, & replum Vari possent, deberi Gallus ait. sed Labeo improbat. Tubero autem, quod testator auri numero habuisset, legatum deberi^k ait. alioquin aurata & inclusa vasa alterius materiae auri numero non habenda. Argentopotorio vel escario legato, in his quae dubium est cuius generis

generis sint, consuetudinem patrisfamilias spectandam: non etiam in his quæ certum est eius generis non esse. Quidam primipilaris vxori suæ argentum escarium legauerat. quæsitum est, cum paterfamilias in argento suo vasa habuerit, quibus & potabat & edebat: an legato hæc quoque vasa cõtinerentur. Scauola respondit, contineri. **Item cum** Idem² cum quæretur de tali legato, **HOC AMPLIUS FILIA MEA DVLCISSIMA E MEDIO SVMITO, TIBI QVE HABETO ORNAMENTVM OMNE MEVM MVLIEBRE CVM AVRO, ET SI QVA ALIA MVLIEBRIA APPARVERIT**^b: cum testatrix negotiatrix fuerit, an non solum argentum, quod in domo vel intra horreum^c vsibus eius fuit, legato cedit: sed etiam quod in basilica fuit muliebri: respondit, si testatrix habuit proprium argētum ad vsu suum paratum, nō videri id legatum, quod negotiandi causa venale proponi^d soleret: nisi de eo quoque sensisse is qui petat probet. Neratius Proculum refert ita respondisse vasis electrinis legatis, nihil interesse quantum ea vasa, de quibus quæritur, argenti aut electri habebant^d: sed vtrum argentum electro, an electrū argento cedat. id^e ex aspectu vasorum facilius intellegi posse. quod si in obscuro sit, inspiciendum est^f, in vtro numero ea vasa is qui testamentum fecit habuerit.

Enumeratio specierum non restringit genus precedens.

5 Labeo testamento suo Neratiae vxori suæ nominatim legauit, **VESTEM, MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, ORNAMENTA QVE MVLIEBRIA OMNIA, LANAM, LINVM, PVRPVRAM, VERSICOLORIA, FACTA INFECTA QVE OMNIA, & cetera.** sed non mutat^g substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quia^h Labeo testamento lanam ac deinde versicoloria scripsit, quasi desitⁱ lana tincta lana esse: detracto^jque verbo **VERSICOLORIO**, nihilo minus etiam versicoloria debentur, si non appareat aliam defuncti voluntatem fuisse. Titia mundum muliebrem Septiciae legauit. ea putabat sibi legata & ornamenta & monilia in quibus gemmæ & margaritæ insunt^k, & anulos, & vestem tam coloriam quàm versicoloriam. quæsitum est, an hæc omnia mundo continentur. Scauola respondit, ex his quæ proponerentur, dumtaxat **† argenti** argumentum Valneare mundo muliebri contineri. **Item cum in aures, in quibus duæ margaritæ elenchi^l, & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset: & quæreretur, an nihilo minus detractis elenchis in aureis deberentur: respondit, deberi si maneant in aures^m, quamuis margaritæⁿ eis detractæ sint. De alio idem respondit, cum quædam ornamentum^o mamillatum ex cylindris triginta quatuor,**

^b apparuerint
^c hortum

^d habeant
^e idque ex
^f esse.

^g inuauit
^h quamuis
ⁱ desierit

^k inessent,

[†] argentum

^l De elenchis & tympanis Plinius lib. 9. c. 35. De cylindris idem lib. 37. c. 5. et 8. ^m in aures, ⁿ margaritæ eis detractæ sint. ^o ornamenta manualium

a tympaniis
margaritis
b & sex

tuor, & tympaniis^a margaritis triginta quattuor legasset, & postea quattuor ex cylindris, etiam^b sex de margaritis detra-
xisset.

XXXIII. POMPONIVS^s libro quarto ad Quintum
Mucium^l

c Vide *Uar. ad l.*
100. si mihi & Titio.
de ver. oblig. infr.

INter vestem virilem & vestimenta virilia nihil interest, sed difficultatem facit mens legantis, si & ipse solitus fuerit uti quadam veste, quæ etiam mulieribus conueniens est, itaque ante omnia dicendum est, eam legatam esse, de qua senserit testator, non quæ re vera aut muliebris aut virilis sit, nam & Quintus [Titius]^d ait, scire se quendam senatoris muliebris cenatoriis uti solitum, qui si legaret muliebræ vestem, non videretur de ea sensisse, quæ ipse quasi virili utebatur.

*Qui legat aurum suum, intelligitur legare quod
potest vindicari.*

XXXIII. IDEM libro nono ad Quintum Mu-
cium

e deberi.

SCRIBIT Quintus Mucius, si aurum suum omne paterfamilias uxori suæ legasset, id aurum, quod aurifici faciendum dedit, aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum non esset, mulieri non debetur. Pomponius: hoc ex parte verum est, ex parte falsum, nam de eo quod debetur, sine dubio, ut puta si auri libras stipulatus fuerit, hoc aurum quod ei deberetur ex stipulatu, non pertinet ad uxorem: cum illius factum adhuc non sit, id enim quod suum esset, non quod in actione haberet; legavit, in aurifice falsum est, si aurum dederit ita ut ex eo auro aliquid sibi faceret, nam tunc licet apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutabit: manet tamen eius qui dedit: & tantum videtur mercedem præstaturus pro opera aurifici, per quod eo perducimur, ut nihilo minus uxori debeat, quod si aurum dedit aurifici, ut non tamen ex eo auro fieret sibi aliquid cotiputulum, sed ex alio: tunc quatenus dominium transit eius auri ad aurificem, quippe quasi permutationem fecisse videatur, & hoc aurum non transibit ad uxorem.

An alienatione rei legatum extinguatur.

f tantum

Item scribit Quintus Mucius, si maritus uxori, cum haberet quinque pondo auri, legasset ita, aurum quodcumque uxoris causa paratum esset, uti heres uxori daret: etiam si libra auri inde venisset, & mortis tempore amplius quam quattuor libræ non deprehenderentur, in totis quinque libris heredem esse obligatum, quoniam articulus EST præsentis temporis demonstrationem in se continens, quod ipsum, quantum ad ipsam^l iuris obligationem pertineat, recte dicitur: id est ut ipso iure heres sit obligatus, verum sciendum, si in hoc alienave-

g contineret.

alienauerit testator in delibram, quòd deminuere vellet ex legato vxoris suæ: tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni: vt si perseverauerit mulier in petendis quinq; libris, exceptione doli mali submo. Beatur. sed si ex necessitate aliqua cõpulsus testator, non quòd vellet deminuere ex legato: tunc mulieri ipso iure quinq; librę auri debebuntur, nec doli mali exceptio nocebit aduersus petentem. quòd si ita legasset vxori, AVRVM, QVOD EIVS CAUSA PARATVM ERIT: tunc rectissime scribit Quintus Mucius vt hæc scriptura habeat in se & demonstrationē legati, & argumentum. ^aideoq; ipso iure, alienatã libra auri, amplius quattuor pondo non remanebunt in obligatione. nec erit vtendum distinctioni ^b, qua ex causa alienauerit testator.

^a Nam se vera hoc genus legati non est demonstratum. nuper. §. vii. sup. de leg. 3.
^b distinctione,

Aestimatio rei legate soluta.

XXXV. PAVLVS ¶ libro quartodecimo Responsorum¹

TITIAE AMICAE MEAE, CVM QVA SINE MENDACIO VIXI, AVRI PONDO QVINQVE DARI VOLO. quæro, an heredes ad præstationem integræ materię auri, an ad pretium, & quantum præstandum compellendi sint. Paulus respondit, aut aurum ei, de qua ^c quæritur, præstari oportere: aut pretium auri, quanti comparari ^d potest.

^c quo
^d computari

Item quæro, si lite contestata prætor ita pronuntiauit, vt materia præstetur: an tutores audiendi sint ab hac sententia pupillum, aduersus quem pronuntiatum est, apud successorem eius in integrum restituere volentes. Paulus respondit, prætorem, qui auro legato certi ponderis materiam præstari iussit, rectè pronuntiatie videri.

XXXVI. SCAEVOLA ¶ libro tertio Responsorum¹

SEIAE DVLCISSIMAE POCVLVM AVREVM QVOD ELEGERIT, FIDEI HEREDVM COMMITTO, VT DARENT^e. quæro, cum in hereditate non sint nisi trullæ^f, scyphi, modioli, phialæ: an Scia de his speciebus eligere possit. respondit, cum omnia potui parata pocula dicuntur: posse eam ex his eligere.

^e dent, quæro
^f trullæ, id est profundiores scyphi, & oblongiores, & nauicula instar. Ale. libr. 7. parerg. ca. 3. quem vide, & Alex. libr. 3. §. via. de. ca. 30.

XXXVII. PAVLVS ¶ libro vicensimo primo Responsorum¹

ORnamentorum appellatione vestem muliebrem non contineri, nec errorem heredis ius mutasse respondi.

XXXVIII. SCAEVOLA ¶ libro tertio Responsorum¹

Titia testamento, idem codicillis multas species tam argenti quam vestis specialiter per fideicommissum reliquit. quæro an non alia species legato cedant, quam quæ in hereditate inuenta essent. respondit, eas cedere, quæ inuenta essent. de ceteris cauendum, vt si inuenta essent, præstentur.

Interpretatio voluntatis.

a Ita dicta, quod a
 Tabi: Italia ciuita-
 te portabantur.
 b Synthesis est ordo
 quidam, & cōformis
 vestium compositio:
 cum tunica, segum,
 chlamys, caligæ, et
 dem coloris sunt: vul-
 gō libra. em vocant.
 Alc. lib. 2. pat. erg. ca.
 21. quem vid.
 c an & pallioli:
 d singulæ
 † essent,
 e Græco more, & d. 7. §.
 Aug. lib. 2. c. men. ca. 10.
 f cū subscriptione
 g aurea

SEMPRONIAE PIAE HOC AMPLIUS COPER-
 TORIA TABIANA^a ET TUNICAS TRES CVM PAL-
 LIOLIS QVAE ELEGERIT, DARI VOLO. quæro an
 ex vniuersa veste, id est an ex^b synthesis^b tunicas singulas &
 palliola Sempronia eligere possit. respondit, si essent tunicae
 singulares^d cum pallioliis relictæ: ex his dumtaxat eligi posse.
 quod si non test, heredem vel tunicas & palliola, se T ex syn-
 thesi præstaturum, vel veram æstimationem earum. Seia
 testamento ita cauit, SI MIHI PER CONDICIONEM
 HVMANAM CONTIGERIT, IPSA FACIAM. SIN
 AVTEM^e, AB HEREDIBVS MEIS FIERI VOLO:
 IVBEO QVÆ SIGNVM DEI EX LIBRIS CENTVM
 IN ILLA SACRA AEDE ET IN PATRIA STATVI^f
 SVBScriptione NOMINIS MEI. quæsitum est,
 cum in eo templo non nisi aut ærea^g aut argentea tantum sint
 dona: heredes Seia vtrum ex argēto an ex auro signum pone-
 re compellendi sunt, an æreum. respondit secundum ea quæ
 proponerentur, argenteum ponendum.

XXXVIII. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis^h

h a viro

i domi

k depositum esset,

l tantum custodiam
 m veluti depositum
 n thesauri esset:
 o domi

SI vxori mundus muliebris legatus esset, ea tantummodo
 deberi, Ofilius, Labeo responderunt, quæ ex his tradita
 vtendi causa vxori^h viro fuissent. aliter enim interpretantibus
 summam fore captionem, si vascularius, aut faber argenta-
 rius vxori ita legasset. Cum ita legatum esset, ARGEN-
 TVM, QVOD DOMOⁱ MEAE ERIT CVM MORIAR:
 Ofilius nec quod depositum^k a se, nec quod commodatum re-
 liquisset, argentum legatum videri, respōdit. idem Cascellius
 de commodato. Labeo quod depositum esset, ita deberi, si
 præsentis^l custodiæ causa, non perpetuæ, veluti^m thesaurō,
 depositum esset. quia illa verba QVOD DOMOⁿ MEAE
 ERIT sic accipi debere, ESSE SOLEBAT. & hoc probō.
 Atteius Seruium respondisse scribit, cui argentum, quod in
 Tusculano fundo cum moreretur habuisset, legatum esset, &
 quod antequam moreretur, ex vrbe in Tusculanum iussu tes-
 tatoris translatum esset, deberi. contra fore, si iniussu transla-
 tum esset.

XL. SCAEVOLA libro septimodecimo Digesto-
rum^o

Medico suo contubernali & communium expeditionum
 comiti inter cetera ita legauerat: ARGENTVM VIA-
 ORIVM MEVM DARI VOLO. quæsitum est, cum pa-
 ter familias in diuersis temporibus reipublicæ causa afue-
 rat:

rat^a: quod viatorium argentum hoc legato comprehensum esse videtur. respondit, quod habuisset argentum viatorium eo tempore cum testamentum faciebat, deberi. Vxori suæ testamento ita legatum est, SEMPRONIAE DOMINAE MEAE HOC AMPLIUS ARGENTVM BALNEARE. quæsitum est, an etiam id argentum, quod diebus festis in balneo^b vti consuevit, legato cedat. respondit, omne legatū^b videri.

Legato generis non derogatur per legatum speciei inutile.

Mulier decedens ornamenta legauerat ita, SE IAN AMICAE MEAE ORNAMENTA VNIVERSA DARI VOLO. eodem testamento ita scripserat, FVNERARI ME ARBITRIO VIRI MEI VOLO, ET INFERRI MIHI QVAECVMQVE SEPVLTVRAE MEAE CAUSA FERAM EX ORNAMENTIS, LINEAS DVAS EX MARGARITIS, ET VIRIOLAS EX SMARAGDIS. sed neque heredes neque maritus, cum humi corpus daret, ea ornamenta, quæ corpori iussus^c erat adici^d, dederunt. quæsitum est, vtrum ad eam cui ornamenta vniuersa reliquerat pertineant, an ad heredes. respondit, non ad heredes, sed ad legatariam pertinere.

^c iusserat
^d adicere.

DE LIBERATIONE LEGATA

TIT. III.

Casus in quo res mea mihi legatur.

VLP IANVS ¶ libro vicensimo primo ad Sabinum[¶]

OMNIBVS debitoribus^e ea quæ debent, recte legantur: licet domini eorum sint. Iulianus scripsit, si res pignori data legetur debitori à creditore, valere legatum, habereque eum actionem, vt pignus recipiat prius quam pecuniã soluat. sic autem loquitur Iulianus, quasi debitum non debeat lucrari. sed si alia testantis volũtas fuit, & ad hoc peruenietur exemplo luitionis.

^e debitoribus
etiam

De reo & fideiussore.

II. POMPONIVS ¶ libro sexto ad Sabinum[¶]

Heredem damnatum à fideiussore non petere, a reo petere posse. sed à reo petere vetitum, si à fideiussore petat: reo ex testamento teneri Celsus putat. idem[¶] Celsus[¶] ait, nullam dubitationem habere, quin herede petere à debitore vetito, nec heres heredis petere possit.

Qui dat, vel dari mandat instrumentum, videtur liberationem relinquere.

III. VLP IANVS ¶ libro vicensimo tertio ad Sabinum[¶]

Liberationem debitori posse legari iam certum est. sed et si chirographum^f quis decedens debitori suo dederit, ex-

^f Huc pertinet exemplum cõtrouersie inter Thebanos. Theofalor, quod est apud Quintil. lib. 5. c. de Argum.

per fideicommissum
 h Eadem species re-
 peritur quos apud
 Iulianū lib. 60. Dig.
 mortis causa capi-
 ritur de mort. cau. do.

ceptionem ei competere puto, quasi pro^a fideicommissio huiusmodi datione valitura. Iulianus^b etiam libro quadragensimo digestorum scripsit, si quis decedens chirographum Seij Titio dederit, vt post mortem suam Seio det, aut si conualuisset, sibi redderet: deinde Titius defuncto donatore Seio dederit, & heres eius petat debitum: Seius doli exceptionem habet.

Quem habeat effectum legatum liberationis.

Nunc de effectu legati videamus. & si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor: siue à me petatur, exceptione uti possim: siue non petatur, possim agere, vt liberer per acceptilationem. sed & si cum alio sim debitor, puta duo rei fuimus promittendi, & mihi soli testator consultum voluit: agendo consequar, non vt accepto liberer, ne etiam conreus^c meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto liberabor. sed quid si socij fuimus? videamus ne per acceptilationem debeam liberari^d. alioquin dum à conreo meo petitur, ego inquietor. & ita Iulianus libro trigensimo secundo digestorum scripsit: si quidem socij non simus, pacto me debere liberari. si socij, per acceptilationem. Consequenter queritur, an & ille socius pro legatario habeatur, cuius nomen in testamento scriptum non est: licet commodum ex testamento ad vtrumque pertineat, si socij sunt. & est verum, non solum eum, cuius nomen in testamento scriptum est, legatarium habendum: verum eum quoque qui non est scriptus, si & eius contemplatione liberatio relicta esset. vtrique autem legatarij habentur & in hoc casu. nam & si quod^e ego debeo Titio, fit ei legatum mei gratia, vt ego liberer: nemo me negabit legatarium, vt & Iulianus eodem libro scribit, & Marcellus notat, vtriusque legatum esse, tam meum quam creditoris mei, & si soluendo fuero. interesse enim creditoris, duos reos habere.

III. POMPONIVS libro septimo ex Plautio^f

Quid^f ergo est, cum agere poterit^g creditor ex testamento? non aliter heres condemnari debet, quam si caueatur ei aduersus debitorem defensu iri. item agente debitore, nihil amplius heres prestare debet, quam vt cum aduersus creditorem defendat.

V. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Sabinum^h

SI quis reum habeat & fideiussorem, & reo liberationem^h leget: Iulianus ibidem scripsit, reum per acceptilationem liberandum. alioquin si fideiussorem coeperit conuenire, alia ratione reus conuenitur. quid tamen si donationis causa fideiussor interuenit, ne habet aduersus reum regressum? vel quid si ad fideiussorem pecunia peruenerit, & ipse reum dederit vice sua,

e conreus

d quod magis est.
 alioquin

e quis

h Coniungit l. 13. de
 leg. 2.
 g possit

h liberatē. Melior
 est Flor. de magis
 congruit simulo.

sua, ipseque fideiussorit pacto est reus liberandus. atquin^a solemus dicere, pacti exceptionem fideiussori dandam, quae reo competit. sed cum alia sit mens legantis, alia paciscentis, nequaquam hoc dicimus. Quod si fideiussori sit liberatio legata, sine dubio, & ut Iulianus scripsit, pacto erit fideiussor liberandus. sed & hic puto interdum acceptilatione liberandum, si vel reus ipse vere fuit, aut in eam rem socius reus^b. Idem Iulianus eodem libro scripsit, si filiusfamilias debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum esse, ne etiam filius liberetur. & parui, inquit, refert, si sit aliquid in peculio die legati cedente, nec ne. securitatem enim patet per hoc legatum consequitur. maxime, inquit, cum rei iudicandae tempus circa peculium spectetur. huic patri similem facit Iulianus maritum, cui vxor post diuortium liberationem dotis legauit. nam & hunc, licet die legati cedente soluedo non sit, legatarium esse: & utrumque ait solutum repetere non posse. sed est verius quod Marcellus notat, patrem petere posse. nondum enim erat debitor, cum solueret. maritum non posse, quod debitum soluit. patrem enim etsi quis debitorem existimauerit, attamen loco esse condicionalis debitoris: quem solutum repetere posse non ambigitur. sed si damnatus sit heres filium liberare, non adicit Iulianus, utrum acceptilatione filius, an pacto sit liberandus. sed videtur hoc sentire, quasi acceptilatione debeat liberari. quae res patri quoque proderit. quod optinendum est, nisi euidenter approbetur, contrarium sensisse testatorem. id est ne filius inquietetur, non ne pater. tunc enim acceptilatione eum non liberandum, sed pacto.

Si liberatio relinquatur ei, qui duobus iuribus tenetur, ab utroque liberandus est in dubio, nisi aliter sit actum.

Idem Iulianus scripsit, si pro filio pater fideiussorit, ei que liberatio sit legata: eum pacto liberandum, quasi fideiussorem, non quasi patrem. & ideo de peculio posse conueniri. hoc ita demum putat, si dumtaxat quasi fideiussorem eum voluit testator liberari. ceterum si & quasi patrem: & de peculio erit liberandus.

VI. IAVOLENVS libro sexto Epistularum¹

Post emancipationem vero filij eatenus pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verso praestaturus est. id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod eius intererit. Illud quari potest, an eo quoque nomine pater ex testamento agere possit. ut etiam^d filius actione liberetur. quibusdam eousque extendi actionem placebat. quia patris interesse videatur, si peculium filio post emancipationem concessisset, integrum ius eius permanere. ego contra sentio: nihil quicquam amplius patri praestandum

a putans, dum ex eiusmodi scriptura testamenti puto^a, quàm vt nihil ex eo, quod præstaturus heredi fuerit, præstet.

VII. VLP IANVS ¶ libro vicefimo tertio ad Sabinum^b

Non solùm autem quod debetur, remitti potest: verum etiã pars eius, vel pars obligationis: vt est apud Iulianum tractatum libro^b trigefimo tertio digestorum.

Alternatio.

c qui est Si is, qui^c stipulatus Stichum aut decem, dampnauerit heredem Stichum non petere: legatum valere constat. sed quid contineat videamus. & Iulianus scribit actionem ex testamento in hoc esse videri, vt debitor accepto liberetur. quæ res vtrique debitorem & in decem liberauit: quia acceptilatio solutioni comparatur. & quemadmodum si Stichum soluisset debitor, liberaretur: ita & acceptilatione Stichi liberari. Sed si debitorem decem damnatus sit heres viginti liberare: idem Iulianus scribit^d libro trigefimo tertio^e, nihilo minus esse liberandum decem. nam & si ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur. sed si duobus heredibus institutis, alterum ex his dampnauerit creditori soluere, valet legatum propter heredem: eumque ex testamento acturum, vt creditori soluatur.

Exactione debitoris legatum liberationis euanescit.

Liberatio autem debitori legata*ita* demum effectum habet, si non fuerit exactum id à debitore dum viuat testator. ceterum si exactum est, euanescit legatum. vnde quærit Iulianus, si ab impuberis substituto sit liberatio relicta, deinde impubes exegerit quod debetur: an euanescat legatum. & cum constet pupillum in his quæ à substituto relinquuntur, personam sustinere eius à quo sub conditione legatur: consequens est, substitutum actione ex testamento teneri, si pupillus à debitore exegerit. idemque est & si pupillus nõ exegerit, sed solummodo litem sit contestatus: teneri^d eum vt remittat actionem, nam & si debitori liberatio sub conditione legata fuisset, & vel lis fuisset contestata, vel etiam exactum pendente conditione: ex testamento actio maneret, liberatione relicta.

VIII. POMPONIVS ¶ libro sexto ad Sabinum^f

Non solùm nostrum debitorem, sed &^c heredis & cuiuslibet alterius, vt liberetur, legare possumus. Potest heres damnari, vt^f ad certum tempus non petat à debitore^g. sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debet^h. &ⁱ si debitor decesserit, ab herede eius intra id tempus peti non poterit. Illud videndum est, an eius temporis, intra quod petere heres vetitus sit, vel vsuras vel pœnas petere possit. & Priscus

Nera -

b lib. 32.

c qui est

d teneri enim eum

e etiam

f vt &
g debitore suo.
h cogitur.
i vel est

Neratius existimabat, committere eum aduersus testamentū, si petisset. quod verum est.

Legatum personale.

- 3 Tale legatum HERES MEVS' A SOLO LVCIO TITIO NE PETITO, ad heredem Lucij Titij non transit, si nihil viuo Lucio Titio aduersus testamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum temptauit^a, sit commissum. quotiens enim cohæret personæ id quod legatur, veluti personalis seruitus, ad heredē eius^b non transit. [¶] Si non cohæret, transit. [¶] Si verba liberationis in rem sint collata, pro eo est, quasi heres ab eo debitore, heredēque eius petere veritus sit. vt adiectio heredis perinde nihil valeat, atque non esset valitura, ipsius debitoris persona non comprehensa. Is qui reddere rationes iussus sit, non videtur satisfacere si reliquum reddat, non editis^c rationibus. Si heres veritus sit agere cum eo qui negotia defuncti gesserit, non videtur obligatio ei prælegata, quæ dolo, vel [¶] ex^d fraude eius qui negotia gesserit, commissa sit: ^d & testator id videtur sensisse. ^e ideo si heres negotiorum gestorum legisset, agens procurator ex testamento incerti doli mali exceptione excludi potest. Et ei liberatio recte legatur, apud quem deposuero, vel cui commodauero, pignoriue dederō, vel ei quem ex furtiua causa mihi^f dare oportet.

^a tentauit.

^b id quod legatur non transit.

^c redditis. *Vitiuse est hæc ratio: non enim necesse est reddi rationes, sed tantū edi, seu exhiberi. l. cum seruis. in fin. de cond. et demōstr. infr. Itaque sequere Flor.*

^d vt & testator
^e & ideo
^f nihil

VIII. VLP IANVS [¶] libro vicesimoquarto ad Sabinum[¶]

SI quis rationes exigere vetetur, vt est sapissime rescriptū, non impeditur reliquas exigere, quas^g quis se reliquauit, & si quid dolo fecit qui rationes gessit. quod si quis & hæc velit remittere, ita debet legare: DAMNAS ESTO HERES MEVS QUID QUID AB EO EXEGERIT ILLA VEL ILLA ACTIONE^h, ID EI RESTITVERE, VEL ACTIONEM EI REMITTERE.

^g quæ quis ipse reliquauit, al. quis quis reliquauerit.

^h ratione.

X. IULIANVS [¶] libro trigenfimo tertio Digestorum[¶]

SI damnatus heres fuerit à fideiussore quidem non petere: quod autē reus debet, Titio dare: pacisci debet ne à fideiussore petat: & aduersus reum actiones suas præstare legatario. quemadmodum damnatus heres ne à reo petat, & damnatus dare quod fideiussor debet: & reo acceptum facere, & legatario litis æstimationem sufferre cogatur.

XI. IDEM [¶] libro trigenfimo sexto Digestorum[¶]

SI debitor fideiussorem suum ab herede suo liberari iussit, an fideiussor liberari debeat? respondit debere. Itē quæsitum est, an quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum estⁱ, quod debitor creditori suo legat. respondit, quo-

ⁱ esset

quo-

quotiens debitor creditori suo legaret, ita inutile esse legatum, si nihil interesset creditoris, ex testamento potius agere quam ex pristina obligatione. nam & si Titius mandauerit Mæuio, vt pecuniam promitteret, deinde liberari eum iussit à stipulatore: manifestum est, quantum interfit promissoris liberari potius, quam præstare ex stipulatu, deinde mandati agere.

Liberatio ab onere reddendarum rationum ad reliqua non porrigitur, nisi exprimat.

XII. IDEM ¶ libro trigentesimo nono Digestorum

Lucius Titius cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cauisset: *EROTEM LIBERVM ESSE VOLO, QVEM RATIONES REDDERE VOLO EIVS TEMPORIS, QVOD ERIT POST NOVISSIMAM MEAM SUBSCRIPTIONEM.* Postea vius Erotem manumisit, ^a in eodem actu habuit. rationesque subscripsit vsque in eum diem qui fuit ante paucissimos dies quam moreretur. heredes Lucij Titij dicunt quasdam summas & seruum adhuc Erotem & postea liberum ^b accepisse: neque in eas rationes, quæ à Lucio Titio subscriptæ sunt, intulisse. quæro, an heredes ab Erotē nihil exigere debent eius temporis, quo Lucius Titius subscripsit. respondi, Erotē ex ea causa, quæ proponeretur, liberationem petere non posse: nisi & hoc specialiter ei remissum est.

XIII. IDEM ¶ libro octagesimo primo Digestorum

Si creditor debitori, qui se exceptione perpetua tueri poterat, legauerit quod ^c sibi deberet: nullius momenti legatum erit: at si idem debitor creditori legauerit, intelligendum erit exceptionem eum remitti ^d creditori voluisse.

XIII. VLP IANVS ¶ libro primo Fideicommissorum

Idem est, & si in diem debitor fuit ^e, vel sub condicione.

XV. IDEM ¶ libro sexagesimo quarto ad Edictum

Si ^f quis in testamento damnatus est, ne à Titio debitore exigat: neque ipsum neque heredem eius potest conuenire. nam neque heredis heres agere, neque ab heredis herede potest peti. Heredis autem heres potest damnari, ne exigat debitorem.

Liberatio legata conductori.

XVI. PAVLVS ¶ libro nono ad Plautium

Ei, cui ^h fundum in quinquennium locaueram, legauit quidquid eum mihi dare facere oportet, oportet vitæ, vt fineret heres sibi habere. Nerua, ⁱ Atilicinus, si heres pro-

libe-

a & so

b libertus

quoad

d remittere

fuert,

Ex tit. de reb.
aucto. ind. § 1. § 1.

g Si ei, cui
h Coniuge eius, si ad
cetero. de verb. oblig.
i & Atilicinus,

hiberet etiam frui, ex conducto: si iure locationis quid retine-
ret, ex testamento fore obligatum aiunt: quia nihil interes-
set, peteretur^a, an retineret: totam enim locationem legatam a peteretur
videri.

XVII. IAVOLENVS ¶libro secundo Labeonis
Posteriorum¶

REliqua quoque in iudicio locationis venire.

XVIII. PAVLVS ¶libro nono ad Plau-
tium¶

CAsius: etiam si habitatio eo modo legata esset, gratuitam
habitationem heres prestare deberet. & præterea placuit,
agere posse colonum cum herede ex testamento, vt liberetur
conductione, quod rectissimè dicitur.

XVIII. MODESTINVS ¶libro nono Regu-
larum¶

CVin ita testemur, HERES MEVS DAMNUS ESTO
LIBERARE ILLVM, QVOD^b BIS NEGOTIA MEA^b QUI NEGOTIA MEA
GESSIT: ET SI QVID EVM MIHI DARE FACE-
RE OPORTET, AB EO NON EXIGERE, damnatur^c DAMNATUS HERES^c
heres: nec creditas ab eo quoque pecunias exigit. in simili autè
legato vix est vt de eo quoque legando paterfamilias senserit,
quod seruis eius peculij nomine debetur.

Legatum liberationis personale.

XX. IDEM ¶libro decimo Responsorum¶

AVRELIO SEMPRONIO FRATRI MEO. NEMI-
NEM MOLESTARI VOLO^d NOMINE DEBITI,^d NOLO
NEQVE EXIGERE ALIQVID AB EO QVAMDIV
VIVERET NEQVE DE SORTE AVT^e VSVRA NO-
MINE DEBITI: ET ABSOLVO ¶EI¶ ET LIBERO
EX PIGNORIBVS EIVS DOMVM ET POSSES-
SIONEM CAPERLATAM^f. Modestinus respōdit, ipsum
debitorem, si conueniatur, exceptione tutum esse. diuersum in
persona heredis eius.

Liberatio generalis restricta interpretatione.

Gaius Seius cum adoleuisset, accepit curatores Publium
Mauium & Lucium Sempronium. ¶ sed enim ¶ idem Gaius
Seius intra legitimam ætatem constitutus cum in fatum[†] con-
cideret, testamento suo de curatoribus suis ita cauit: QVAE-
STIONEM CVRATORIBVS MEIS NEMO FACIAT.
REM ENIM IPSE TRACTAVI. quæro, an ratione curæ
heredes adulti à curatoribus petere possint: cum defunctus,
vt ex verbis testamenti apparet, confessus sit, se omnem rem
suam administrasse. Modestinus respondit, si quid dolo cura-
tores fecerunt; aut si quæ res testatoris penes eos sunt: eo no-
mine conueniri eos posse.

^f Caprelatam.
Alicuius corre. sic cum
prolati, li. 6. pa-
terg. c. 2. August. se-
men hanc emenda-
tionem improbat li. 3.
emen. c. 7. cui assen-
tit.

[†] concederet,

Legatum liberationis quomodo extinguatur.

a Neratius

XXI. TERENTIUS^a ¶ Clemens libro duodecimo
ad Legem Iuliam & Papiam[¶]

b placet,

SI id quod mihi (deberes, vel tibi vel alij legauero, idque mihi) solueris, vel qualibet alia ratione liberatus à me fueris: extinguitur legatum. vnde Iuliano placuit^b; et si debitori heres extiterit creditor, posteaque ipse creditor decesserit: legatum extingui. & hoc verum est. quia confusione perinde extinguitur obligatio, ac solutione. sed si sub conditione dato legato heres præoccupauerit, & exegerit debitum; aliud dici oportet. quia in arbitrio heredis esse non debet; vt quandoque conditione existente neque ipsi legatario debeat legatum, si tum viuat, & capere possit, neque ei ad quem hoc commodum peruenit^c, si legatarius capere non possit.

c peruenerit,

XXII. PAPINIANVS ¶ libro nonodecimo
Quæstionum[¶]

QVOD MIHI SEMPRONIUS DEBET, PETI NOLO. non tantum exceptionem habere debitorum: sed & fideicommissum vt liberetur petere posse, responsum est.

XXIII. IDEM ¶ libro septimo responsorum[¶]

PROcurator, à quo rationem heres exigere prohibitus, eoque nomine procuratorem liberare damnatus est, pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem vt procurator fecit, iure mandati cogetur restituere, vel actiones præstare.

Interpretatio voluntatis.

XXIII. IDEM ¶ libro octauo Responsorum[¶]

d rogatus
e cogitatum esse

CVm heres rogatur^d debitorem suum liberare, de eo tantum cogitatum^e videtur, quod in obligatione manserit. itaque si quid ante tabulas apertas fuerit solutum, ad causam fideicommissi non pertinebit. quod autem post tabulas apertas ante aditam hereditatem ab eo, qui voluntatem defuncti non ignorauit^f, fuerit exactum, dolo proximum erit: ideoque repeti potest.

f ignorauerit,

Debitum quomodo utiliter legatur.

XXV. PAVLV S ¶ libro dccimo Quæstionum[¶]

LEGavi Titio quod mihi debetur, vel adiecta certa quantitate siue specie, vel non adiecta. aut ex contrario, æque cū distinctione. veluti TITIO QVOD EI DEBEO. vel ita, TITIO CENTVM QVAE EI DEBEO. quæro, an per omnia requirendum putes, an debitum sit. & plenius rogo, quæ ad hæc spectat attingas. cotidiana enim sunt. respondi, si is cui Titius debebat, debitum ei remittere voluit: nihil inter-

inter-

interest, heredem suum iussit^a, vt eum liberaret, an prohibeat eum exigere. vtroque enim modo liberandus est debitor, & vtroque casu competit vtro ad liberandum debitori actio. quodd si etiam centum aureorum, vel fundi debiti mentionem fecit^b: si quidem debitor fuisse probetur, liberandus est. quodd si nihil debeat, poterit^c dici, quasi falsa demonstratione adiecta, etiam peti quod comprehensum est posse. sed poterit hoc dici, si ita legauit, CENTVM AVREOS QVOS MIHI DEBET: vel STICHVM QVEM DEBET, HERES MEVS DAMNAS ESTO NON PETERE. quodd si sic dixit, HERES MEVS CENTVM AVREOS, QVOS MIHI TITIVS^d DEBET, DAMNAS ESTO EI DARE: etiam illud temptari^d poterit, vt petere possit, quasi falsa demonstratione adiecta. quod mihi nequaquam placet: cum dandi verbum^e ad debitum referre se testator existimauerit. Contra autem, si debitor creditori leget, nullam utilitatem video, si sine quantitate leget^f. sed & si id demonstrat^g, quod debere se confitetur: nulla utilitas est, nisi in his speciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. quodd si centum aureos, quos se debere dixit, legauit: si quidem debet, inutile est legatum. quodd si non fuit debitor, placuit vtile esse legatum. certa enim nummorum quantitas similis est Sticho legato cum demonstratione falsa: idque & Diuus Pius rescripsit, certa pecunia doris acceptae nomine legata.

A legatario potest relinqui liberatio heredibus: qui agnito legato repellitur exceptione: nisi beneficio aetatis inuetur.

XXVI. SCAEVOLA^h libro quarto Responsorum^h

Tutor decedens aliis heredibus scriptis, pupillo suo, cuius tutelam gessit, tertiam partem bonoru dari voluit, si heredibus suis tutelae causa cotrouersiam non fecerit, sed eo nomine omnes liberauerit. pupillus legatum^h praetulit, & postea nihilo minus petit quidquid ex distractione aliaue causa ad tutorem suu ex tutela peruenerit. quare, an verbis testamenti ab his exactionibus excludatur. respondit, si prius quam conditioni pareret, fideicommissum percepisset, & pergeret petere id in quo contra condicionem faceret, doli mali exceptionem obstaturam: nisi paratus esset, quod ex causa fideicommissi percepisset reddere. quod ei aetatis beneficio indulgendum est.

XXVII. TRYPHONIVS^h libro octauo Disputationum^h

Videamusⁱ, si ei, cum quo de peculio actio erit: liberatio testamenti legata sit: an si die, quo legata cedere solent, nihil in peculio sit: legatarij loco habetur^k. atquin nondum debitor fuit, nec procedit, vt emolumentum aliquid^l ex legato

^a iusserit,

^b fecisset:
^c potest

^d interpretari

^e verba

^f legauerit. *al.* legauit.
^g demonstraret,

^h legatum permissum
lit. *al.* legatum sibi
praetulit,

ⁱ Coniunge l. 57. de peculio l. 95. de iur. legat. k habeatur. *al.* haberebitur.
^l aliquid

ad eum perueniat, nisi propter spem futuri peculij, numquid ergo in pendentis sit, an legatarius fuerit: perinde atque si qua alia causa spem legati dubiam faceret^a.

^a faceret, quod magis est.

Interpretatio voluntatis.

XXVIII. SCAEVO LA^l libro sextodecimo Digestorum^l

^b Symphorinus
^c eiusdem
^d Aurelio *al.*
Relio
^e Aurelio *al.*
Relio

AVrelius Symphorus^b fideiusserat pro tutore quodam, & decedens eisdem^c pupillis legauit in haec verba: ARELLIO^d LATINO ET ARELLIO^e FELICI SINGVLIS QVINA, CVM QVIS EORVM QVATTVORDECIM ANNORVM FVERIT: AD QVOD TEMPVS PRAESTARI EIS VOLO, SINGVLIS ALIMENTORVM NOMINE MENSTRVOS DENARIOS SENOS, ET VESTIARIJ NOMINE ANNOS DENARIOS VIGINTI QVINQVE. QVO LEGATO CONTENTI ESSE DEBETIS, QVANDO^f TVTELA VESTRA NON MINIMO DAMNO RATIONEM MEAM ADFLIXERIT. A VOBIS AVTEM HEREDES MEI PETO, NE QVID EX RATIONE TVTELAE AB HIS EXIGERE, VEL AB^g HOC LEGATO EORVM RETINERE VELITIS. quæsitum est, si heres eius ex causa fideiussioⁿis aliquid præstiterit: an^h herede filiorum eius, pro quo fideiusserat, repetere possit. respondit, verbis quæ proponerentur, id solum videri heredum fidei commissum, ne exigere quod ex ratione tutelæ, quam ipse Symphorusⁱ administrauerat, ab Arellis^k sibi deberetur. Testamento facto debitoribus liberationem reliquerat, post inciso lino & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetit legatum his verbis: QVIBVS QVE^l LEGATA IN EO TESTAMENTO, QVOD INCIDERAM, DEDI: OMNIA RATA ESSE, ET QVAEQVAE^m SCRIPTA SVNT, VOLO. quæsitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitores, quibus priori testamento liberatio relicta erat, consequi possint, vt etiam eius quantitatis nomine, quam post prius testamentum debere coeperant, liberarentur. & si ab his heredes petere coeperint, an doli mali exceptione summouerenturⁿ. respondit, non liberari. Titius Seio debitori suo ita legauit, DO LEGO SEIO DENARIOS DECEM. ITEM DONO ILLI QVID QVID SORTIS ET VSVRARVM NOMINE MIHI DEBEbat. præterea generaliter damnauit heredes, fideique eorum commisit, vt darent, restituerent^o vnicuique quidquid ei legasset. postea Seius aliam præterea pecuniam à Titio mutuatus est. quæro, an hac quoque pecunia,

^f quoniam

^g ob hoc legatum

^h an ab

ⁱ Symphorinus
^k ab Aurelio *al.*
ab Relio

^l quibuscunque

^m quæcunque

ⁿ summoueantur.

^o restituerentque

nia, quæ post testamentum factum data esset^a Scio, legata^a est intellegitur. respondit, cum in præteritum tempus verba colata proponerentur: non esse posterius credendum^b legatum.^b creditum

3 Titius testamento facto, & filiis heredibus institutis, de patre tutore suo quondam facto ita locutus est: SEIVM PATREM MEVM LIBERATVM ESSE VOLO AB ACTIONE TUTELAE. quæro, hæc Verba quatenus accipi debent. id est, an pecunias, quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in suos usus conuertit, vel nomine suo fæneravit: filiis & heredibus testatoris nepotibus suis debeat reddere. respondit, eum cuius notio est æstimaturum. præsumptio enim propter naturalem affectum^c facit, omnia patri videri concessa: nisi aliud

4 sensisse testatorem ab heredibus eius aProbetur^d. Mævia testamento suo alterum ex heredibus^e suis actione tutelæ voluit liberari his verbis. RATIONEM TUTELAE, QVAM EGIT TITIANVS PAVLVVS CVM ANTIPTIO CICERONE, POSCI AB EO NOLO: EOQVE NOMINE CAUSA OMNI LIBERATVM ESSE VOLO. quæro, an si qua pecunia ex tutela apud eum remansit: peti ab eo possit. respondit, nihil proponi, cur pecunia quæ pupillæ est^f, & apud tutorem posita maneret, legata videretur.

5 Testamento ita scripserat, TITIO ADFINI MEQ QVID QVID MIHI QVACVMQVE EX CAUSA DEBEAT, REMITTI VOLO. EOQVE AMPLIVS DECEM DO. codicillis ita scripsit^g, TITIO HOC AMPLIVS ADFINI^h ET DEBITORI MEQ VSYRAM PECVNIAE, QVAM MIHI DEBEATⁱ, AB HEREDE MEO DONEC ADVLVET^k. QVOD SI EXIGERE VLVTRA^l VOLVNTATEM MEAM PVTAVERIT, EIUS SORTIS VSYRAM EIDEM TITIO AB HEREDIBVS MEIS DONEC VIVIT PRÆSTARI VOLO. quæsitum est, cum augendi potius, quàm minuendi testator voluntatem habuerit: an heredes ex causa fideicommissi Titio teneantur, ut eum omni debito liberent. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri minutum legatum, quod primo dederat.

6 Legatum est testamento hoc modo, SEIQ CONCEDI VOLO QVID QVID MIHI AB EO DEBITVM EST, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. quæro, vtrum id solum, quod testamenti facti tempore debebatur, legatum sit: an etiam si quid ex ea summa usurarum nomine postea accessit, legato cedat. respondit, videri omnem obligationem eius debiti per fideicommissum solui voluisse. Stichio testamento manumisso fundum instructum & alia legavit.

7

c Ad hanc sententiam pertinens memorabilia exēpla, quæ refert Vale. Max. lib. 5. cap. 4.
d approbaretur.
e tutoribus
† Iulius

f fuisse, et esset.

g scripserat,
h adfini meo
i debet,
k vivet, exigi veto.
Quod
l contra

a & denuo **&^a hæc verba adiecit: QVEM RATIONEM REDDERE VETO, QVIA, INSTRUMENTA PENES SE HABET. quæsitum est, an Stichus reliqua, quæ ex administratione actus debuerat, reddere debuerit, respondi Stichum eo nomine non teneri. Claudius: nemo enim ex seruitutis actu post libertatē teneretur. & consultatio ad ius debiti relata fuerat^b. retineri ergo reliqua possunt cum peculio, aut ex eo deduci, si legatum est: CENTVM, QVÆ APVD APRONIANVM DEPOSITA HABEO, APVD IPSVM ESSE VOLO DONEC FILIVS MEVS AD ANNOS VIGINTI PERVENERIT: EIVS QVÆ PECVNIAE VSVRAM EXIGI VETO. quæsitum est, an ex causa fideicommissi Apronianus consequi possit, ne ante tempus à testatore præscriptū ea summa ab eo exigatur, respondit, secundum ea quæ proponerentur, consequi posse. Filias heredes scripserat, quarum fidei commisit in hæc verba: NE A GAIIO SEIO RATIONES ACTVS REI MEÆ, QVÆ PER MENSAM MEIVS SIVE EXTRA MENSAM IN DIEM MORTIS MEÆ GESTA EST, EXIGATIS. EOQVE NOMINE EVM LIBERETIS. quæsitum est, cum uniuersas rationes in diem mortis iste administrauerit & per mensam suam & quæ extra administrabantur: an ad rationes reddendas heredibus teneatur, respondit, liberationem quidem secundum ea quæ proponerentur, legatam esse, sed quatenus præstanda sit, ex qualitate disceptationis iudicem æstimaturum. Eum qui tutelam ipsius administrauerat, & fratrem suum; & alios quosdam scripsit heredes: & tutori legauit quæ impenderat in se & fratrem ipsius, decem. quæsitum est, an utile esset in persona eius fideicommissum. respondit, si id dederit per fideicommissum; quod debebatur: peti non posse. idem quæsit, si in tutoris persona inutile esset: an in persona fratris utile videretur: quoniam illi proficeret, cuius & ipsius tutelam administrasset. respondit, fratri utiliter esse legatum: cum suo debito liberetur. Idem quæsit, si tutor amplecteretur fideicommissum ita, vt quibusdam stari vellent^k verbis testamenti, in quibusdam autem recedat, quod minorem quantitatem sumptuum dicat fideicommissio contineri, quam ipse erogauerat: an audiri deberet. respondit, non impediri eum scriptura testamenti, quo minus omne, quod sibi deberi probasset, petere possit. Quidam ita legauit, SEMPRONIAE VXORI MEAE REDDI IVBEO AB HEREDIBVS MEIS QVINQVAGINTA EA QVÆ MVTVA ACCEPERAM CHIROGRAPHO PARTICVLATIM IN NEGOTIA MEA. quæsitum est, an si vere vxoris debitor fuerit, fideicom-**

b fuit.

c quod sibi legatum est.

d & quæ per e extra mensam: an

f scripserat

g dedit

h videatur:

i in quibusdam
k velit
l a quibusdam

9

10

11

fideicommissum constiterit respondit, si debita^a fuisset: nullū esse fideicommissum. Idem quæsiit an si hanc pecuniam vt debitam apud iudicem petierit, & victa fuerit: an fideicommissum peti possit. respondit, secundum ea quæ proponuntur^b, posse ex causa fideicommissi peti, quod apparuisset^c non fuisse ex alia causa debitum.

a debitor

b proponerentur,
c paruisset

XXVIII. PAVLVS^d libro sexto ad Legem Iuliam
& Papiam^e

SI is, qui duos reos promittēdi habet, damnauerit heredem vt vtrosque liberet: si alter ex his capere non possit, nec socij sint: delegari debebit is qui nihil capit. ei cui hoc commodū lege competit. cuius petitione^d vtrumque accedit^e: vt & hoc commodum ad eum perueniat, & is qui capit, liberetur. quod si socij sint, propter eum qui capax est, & ille capit per consequentias, liberato illo per acceptilationem. id enim eueniret etiam^f si solum capacem liberare iussus esset.

d petitioni
e accedit:

f & si socium capacem

XXX. IDEM^g libro decimo Quæstionum^h

PETITOR vel possessor damnauit heredem suum, ne centumuirale iudicium exerceat. de effectu legati quæritur. & dictum, ita demum vtiliter videri legatum esse, si malam causam aduersarius testatoris habuit^g, vt litigāte herede vinci debeuerit. tunc enim non tantum litis emolumentum, sed etiā sumptus heres legatario præstare cogitur. nam in bona causa nihil videtur esse in legato nec^h propter sumptus: quod quidam existimauerunt.

g habuerit,

h sed nec

Interpretatio voluntatis.

XXXI. SCAEVO LAⁱ libro tertio Responsorum^j

CREDITOR debitori legauit ita: GAI O SEIO QUID QUID MIHI SVB PIGNORE HORTORVM SVORVM DEBVI T, AB HEREDIBVS MEIS DARI VOLO. quæro, cum testator viuus à Seio aliquid recepit, an id ex causa legati peti possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. Idem repetiit, & ait^k item^l testatorem ante factos codicillos, quibus legauit, pæne omnem pecuniam sortis & vsurarum recepisse, ita vt modicum sortis & vsurarum debeatur. & quæsiit, an ei^m ¶ petitiō competeret propter verba ad præteritum relata QUID QUID MIHI DEBVI T. respondit, prius quidem secundum ea quæ proponerentur, recte responsum estⁿ. verum posterius propter ea, quæ in tempore adderentur, ita ab iudice æstimandum, vt inspiceret obliuione^o pecuniæ solutæ, aut^p quod eo in scio numerata esset, id fecisset: an consulto, quod quantitatem quondam debitam, non ius liberationis dare voluisset. Inrertera liberto ita legauit, ET SI QUID ME VIVO GESSIT, RATIONES AB EO EXIGI VETO. quæritur, an

† repetitiō

i esse.

k obliuionem. Re-
Hier est Flor.
l aa

chartas in quibus rationes conscriptæ sunt, item reliquas secundum accepta & expensa heredibus reddere debeat. respondit, ea de quibus quæreretur, posse heredem vindicare. id autem quod conferuis, qui remanent in hereditate, crediderit^a, & in rem domini versum esset, desisse in reliquis esse. Titia quæ duos tutores habuerat, ita cauit: RATIONEM TUTELÆ MEÆ, QUAM EGIT PVBIVS MAEVIVS CVM LVICIO TITIO, REPOSCI AB EO NOLO. quæritur, an si qua pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit. respondit, nihil proponi, cur non pecunia quæ pupillæ^b esset, & apud tutorem remaneret, legata videretur. Item quæritur, an contutor liberatus videretur. respondit, contutorem non liberari. GAIO SEIO OPTIME MERITO^c HOC AMPLIVS LEGO, CONCEDIQVE VOLO, NEQVE AB EO PETI NEQVE AB HEREDIBVS EIVS QVIDQVID MIHI AVT^c CHIROGRAPHIS AVT RATIONIBVS DEBITOR EST, VEL QVIDQVID A ME MVTVVM ACCEPIT, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. quæro, vtrum id solum, quod eo tempore quo testamentum fiebat debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa vsurarum nomine postea accessit, legato cedat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnem obligationem Seio eius debiti per fideicommissum solui voluisse. Item quæritur, si postea nouatione facta, & ampliata summa, coeperit debere: an id, quod ex vetere contractu debebatur^d, nihilo minus in causa legati daret. & an verò nouatione facta quasi nouus debitor ampliatae summæ possit conueniri. respondit, id dumtaxat legatum videri, quod tunc debuisset. si tamen mansit in ea voluntate testator, quæ tunc fuisset.

DE ADIMENDIS VEL TRANSFERENDIS
LEGATIS VEL^f FIDEICOM-
MISSIS TIT. IIII.

PAVLVS libro tertio ad Sabinum^g

QUI ACTV legato iter adimat^g, nihil adimit: quia numquam actus sine itinere esse potest.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum^g

FVNDV legato adimi ita potest, FVNDVM ILLI PRAETER VSVMFRVCTVM NEQVE DÒ NEQVE LEGO, vt vsusfructus in legato relinquatur. sed & fructus adimi potest, vt proprietates relinquatur. Item pars fundi legati adimi potest.

III. ULPIANVS ^l libro viceſimo quarto ad Sabinum ^l

SI quis ita legauerit, TITIO FVNDVM DO LEGO. SI TITIVS DECESSERIT, SEIO HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO: recte trāſſatum legatum videtur. ſed etſi iam mortuo eo cui legatum erat, eaſdē reſtranſtulerit, Sempronio debetur.

Interpretatio voluntatis contra ſubtilitatem verborum.

- 1 Si quis Titio legauerit ſic, TITIO DATO, AVT SI TITIVS ANTE DECESSERIT QVAM ACCIPIAT, SEMPRONIO DATO: ſecundum meram ſubtilitatem vtrique obligatum videri heredem, id eſt ^a & ^b Sempronio & heredi Titij, ſed ſi quidem mora Titio ab herede facta eſt, ad heredes eius legati exactio tranſmittitur, Sempronio repellēdo. ſi autem nulla mora interceſſerit ^a, tūc Sempronius legatum accipit, & non Titij heredes. ſed ^b ſi ante diem legati cedentem deceſſerit Titius, ſolū Sempronio debetur legatum. Idem dicendum eſt & fideicommiſſa hereditate puero data, aut ſi ante reſtitutam deceſſiſſet, matri eius relicta: vt ſi puer ante diem legati cedentem deceſſiſſet, matri debeat ^c. ſi poſtea, ad pupilli heredes fideicommiſſum tranſmittatur, vtpote re ipſa mora ſubſecuta. ſed & cū quis ita legaiſſet, HERES MEVS TITIO DATO: ſi non dederit, SEMPRONIO DATO: ita demum Sempronio debetur, ſi dies eius in perſona ^d Titij non ceſſiſſet.

Cautio exacta à legatario.

- 2 Si quis ita legauerit, HERES MEVS TITIO FVNDVM DATO, ET SI TITIVS EVM FVNDVM ALIENAVERIT, HERES MEVS EVNDEM FVNDVM SEIO DATO: oneratus eſt heres. non enim à Titio fideicommiſſum relictum eſt, ſi alienaſſet fundum, ſed ab herede ei ^e legatum eſt. heres igitur debet doli exceptione poſita ^f, proſpicere ſibi cautione à Titio de fundo non alienādo. Si quis plus quā dedit, ademcrit: ademptio valet. veluti ſi quis viginti legauerit, & quadraginta ademcrit. Si loci vſum fructum leget teſtator, & iter adimat: nō valet ademptio. ne ^g vi-tiarur legatum. ſicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo legatum non minuit.

Ademptio inutilis ob incertitudinem.

- 5 Si ^h duobus Titijſ ſeparatim legauerit, & vni ademcrit, nec appareat cui ademptum ſit: vtrique legatum debetur. quem admodum & in dando, ſi non appareat cui datum ſit, dicemus ⁱ neutri legatum. ^k Si Titio fundus pure, eidemque ſub conditione legatus ſit, deinde poſtea ademptum ^l ſit ſic, TITIO FVNDVM, QVEM SVB CONDICIONE I. P. GAVI, ^l ademptus eſt ſit.

HERES MEVS NE DATO: EX NULLA DATIONE DEBETUR: NISI specialiter dixerit, pure eum legatum velle accipere. Con- 7
 dicio legati an adimi possit vel hereditatis vel statuliberi, vi-
 dendum. & Iulianus scribit, in statulibero detractam condi-
 tionem non repræsentare libertatem. Papinianus quoque li-
 bro septimodecimo^a quæstionum scribit generaliter cōdicio-
 nem adimi non posse. nec enim datur, inquit, cōdicio, sed ad-
 scribitur. quod autem adscribitur, non potest adimi, sed quod
 datur sed melius est, sensum magis quam verba amplecti. &
 condiciones sicut adscribi, ita & adimi posse. Cum Titio 8
 centum testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset,
 TITIO QVINQVAGINTA DVMTAXAT, NEC AM-
 PLIVS HERES MEVS DATO: non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

a lib. 17.

Tacita ademptio.

Non solum autem legata, sed & fideicommissa adimi pos- 9
 sunt: & quidem nuda voluntate. vnde quæritur, an etiam ini-
 micitiis interpositis fideicommissum non debeatur. & si qui-
 dem capitales vel grauissimæ inimicitia intercesserint, ademp-
 tum videri^b quod relictum est. sin autem leuis offensa, manet
 fideicommissum. secundum^c hæc & in legato tractamus, do-
 li^d exceptione opposita.^e

b videtur

c secundum hoc

d sed hoc

e doli mali

f Scilicet fideicom-
 missario, vel legato
 via ab herede.
 f redierint,

IIII. IDEM libro trigensimo tertio ad Sabi-
 num[¶]

QVOD si iterum in amicitiam redierint^f, & pænuit testa-
 torum prioris offensa: legatum vel fideicommissum re-
 lictum redintegratur. ambulatoria enim est voluntas defun-
 cti vsq; ad vitæ supremum exitum.

V. GAIVS libro secundo ad Edictum vrbicum[¶]

SCITUM hoc modo, QVOD TITIO LEGAVI, ID SEIO
 DO LEGOI, quæ res in personam^h Titij tacitam ademptio-
 nem continet.

VI. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam &
 Papiam[¶]

TRANSlatio legati fit quattuor modis. aut enim à persona
 in personam transfertur: autⁱ ab eo qui dare iussus est,
 transfertur, vt alius detrauat cum res pro re datur, vt pro fun-
 do decem aurei: aut quod pure datum est, transfertur sub con-
 ditione. sed si id quod à Titio dedi, à Mæuio dem: quamuis
 soleant esse duo eiusdem rei debitores, tamen verius est, hoc
 casu ademptum esse legatum. nam cum dico, QVOD TI-
 TIVM DARE DAMNAVI, SEIVS DAMNAS ESTO
 DARE: videor dicere, ne Titius det. Item si pro fundo de-
 cem^k legentur, quidam putant non esse ademptum prius le-
 gatum.

g Pronom[¶] enim sub
 stantia efficit, vt a-
 dempta vsq; prima vi
 deatur: & cum ad to-
 tum referatur, nō pa-
 tiatur vt ambo cōcur-
 rant. Ad. li. 7. paver.
 cap 8.

h persona

i Id est, aut pro eo
 qui dare iussus fue-
 rit, alius dare iube-
 tur: & alij iniungi-
 tur, vt det. Itaq; rectè
 sequitur vt alius
 det: non autē legem-
 mus vt detur alius.

k fundo decem, de-
 cem legentur:

gatum. sed verius est ademptum esse. nouissima enim voluntas seruatur.

VII. VLP IANVS [¶] libro vicenfir. quarto ad Sabinum [¶]

QVod si alij legetur sub condicione, quod alij pure datū ^a legatum est. est: non plene recessum videtur à primo. sed ita deniū, si condicio sequentis extiterit. ceterum si hoc animo fuerit testator, vt omnimodo ^b recessum à primo putauerit: dicendum ^b omnino erit, à primo ademptum legatum.

VIII. IVLIANVS [¶] libro trigensimo secundo Digestorum [¶]

ET ideo si viuo testatore mortuus fuerit is, in quem translatum legatum fuerit: nihilo magis ad eum, à quo translatum fuerit ^c, pertinebit.

VIII. VLP IANVS [¶] libro quinto Disputationum [¶]

CVm centum, quæ quis pure reliquit, condicione adiecta iterum eidem legauit: si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit: & quod pure relictum est, statim debetur: & quod sub condicione adscriptum est, si condicio extiterit. quod si eandem summam mutata voluntate sub condicione reliquit, pura datio condicionalis effecta videbitur. quare si in eodem ^d testamento, in quo centum adscripserat, postea quinquaginta reliquerit: si quidem alia voluit esse hæc quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur. sin verò quinquaginta tantum deberi voluit, quinquaginta tantum debebuntur. idem est & si in codicillis ^d fuerit factum.

X. IVLIANVS [¶] libro trigemosextimo Digestorum [¶]

SI legatum pure datum Titio adimatur sub condicione, & pendente condicione Titius decesserit: quamuis condicio defecerit, ad heredem Titij legatum non pertinebit. nam legatum cū sub condicione adimitur, perinde est ac si sub contraria condicione datum fuisset. Quod ^e ita legatum est, ^e Quod si ita
TITIO DECEM HERES MEVS DATO: SI TITIO NON DEDERIT, EADEM DECEM SEMPRONIO DATO: si moriatur Titius ante diem legati, Sempronius legatum vtiliter petet. translatum enim legatum intellegi debet.

XI. IDEM [¶] libro quinquagensimo quarto Digestorum [¶]

QV i hominem legat, & Stichum adimit, non perimit ^f legatum, sed extenuat. ^f perimit

XII. VLP IANVS [¶] libro quinquagensimo ad Sabinum [¶]

V T Stichum legatarius eligere non possit.

XIII. MARCIANVS ¶ libro sexto Institutionum[¶]

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt, cum testator p^q-
aquaquam
strema scriptura quaqu^a ratione motus pessimum li-
bertum esse adiecisset: ea quæ priori scriptura ei relicta fue-
rant, adempta videri.

† primo

XIIII. FLORENTINVS ¶ libro ¶ vndecimo Insti-
tutionum[¶]

LEgata inutiliter data ademptione non confirmantur: ve-
luti si ^b domino herede instituto ¶ seruo ¶ pure legatum sub
b si seruo à domino
condicione adimatur. nam pure legatum si sub condicione a-
dimatur, sub contraria condicione datum intellegitur. & ideo
confirmatur. ademptio autem quo minus, non quo magis le-
gatum debeat, interuenit. Quibus ex causis datio legati
inutilis est, ex isdem causis etiam ademptio inefficax habe-
tur. veluti si viam pro parte adimas, aut pro parte liberum ef-
se vetes.

XV. PAVLVVS ¶ libro singulari de adsignatione li-
bertorum[¶]

CVM seruus legatus à testatore & alienatus, rursus redem-
ptus sit à testatore: non debetur legatario, opposita exce-
ptione doli mali. sanè si probet legatarius nouam volunta-
tem testatoris, non submouebitur.

XVI. IDEM ¶ ex libro singulari de iure Codicillo-
rum[¶]

Nihil interest, inducatur quod scriptum est, an adima-
tur.

XVII. CELSVS ¶ libro vicesimosecundo Digesto-
rum[¶]

Nihil prohibet priorem scripturam posteriore ^c corrigere,
epo^retio^rem
commutare, rescindere.

Alienatione voluntaria extinguitur legatum.

XVIII. MODESTINVS ¶ libro octauo Differen-
tiarum[¶]

d omnino

REM legatam ¶ si ¶ testator viuus alij donauerit, omnimodo^d
R
extinguitur legatum. nec distinguimus, vtrum propter
necessitatem rei familiaris, an mera voluntate donauerit. vt si
necessitate donauerit, legatū debeat: si nuda voluntate, non
debeat. hæc enim distinctio in donantis munificencia non
cadit: cum nemo in necessitatibus liberalis existat.

XVIII. IDEM ¶ libro vndecimo Responsorum[¶]

Modestinus respondit, ¶ si adimendo legatum quod Mæ-
uio relictum sit, fideicommissum ab eo datū defunctus
reuocare noluit: heredes ex causa fideicommissi conueniri
posse, rectè probari.

Inutilis

Inutilis translatio perimit legatum.

XX. POMPONIUS^a libro primo ad Quintum Mucium^b

Licet^a transferam legatū in eum, cum quo nobis testamēti factio non est, siue in seruum proprium, cui sine libertate legauero: licet eis non debeat, nec illi tamen debebitur, cui fuerit^b ademptum.

XXI. LICINIUS RVFINVS^b libro quarto Regularum^d

Legatum nulli alij adimi potest, quā cui datum est. quapropter si filio aut seruo alieno legatum fuerit, domino aut patri legatum adimi non potest.

XXII. PAPINIANVS^c libro sexto Responsorum^e

Ex parte heres institutus etiam legatum acceperat: cum^c restator inimicitiiis grauissimis persecutus, cum testamētum aliud facere instituisset, neque perficere potuisset, prateriit. hereditariæ quidem actiones ei non denegabuntur: sed legatū si petat, exceptione doli mali submouebitur.

Si ex pecunia legata per testatorem aliquid ematur, legatum non extinguitur, sed ex re emptā prestabitur.

XXIII. IDEM^d libro septimo Responsorum^f

Pater inter filios facultatibus diuisis, filiam ex ratione primipili^d commodorum trecentos aureos accipere voluit, ac postea de pecunia commodorum possessionem parauit^e. nihilo minus fratres & coheredes sorori fideicommissum prestabunt. non enim absumptum videtur quod in corpus patrimonij versum est. cum autem inter filios diuiso patrimonio res indiuisas ad omnes coheredes pertinere voluisset, ita possessionem ex commodis comparatā diuidi placuit, vt in eam superflui pretij filia portionē hereditariam accipiat. hoc enim eueniret in bonis pecunia relicta.

XXIII. IDEM^d libro octauo Responsorum^f

Legatum^f sub condicione datum cum transfertur, sub eadē condicione transferri videtur, si non condicio priori personæ cohereat. nam si quis vxori sublati liberis legauerit, repetita condicio non videbitur^g, quæ fuit in persona mulieris necessaria. Pater hortos instructos filia legauit: postea quedam ex mancipiis hortorum vxori donauit. siue donationes^h confirmauit, siue non confirmauit, posterior voluntas filia legato potior erit. sed etsi non valeat donatio, tamen minuisse filia legato pater intellegitur.

XXV. IDEM^d libro nono Responsorumⁱ

Alteri ex heredibus præceptionem prædij dedit: mox alteri præstari aduersus debitorem actiones ad eum finem mandauit, quo prædium fuerat comparatū. cum postea prædium

^d Primipilus dicebatur decima legionis centurio, de quo Verges. lib. 2. Vetus, inquit, consuetudo tenuit, vt ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili: hic tamquam caput totius legionis merita consequeretur, & præmia, hæc ille. Vt iam facilius hic locus, vide (si libet) & l. cap. pen. ad 12. li. C. In hac loco explicando grauius Accurs. errauit, e comparauit. ^f Hæc lex vsq̄ verba repetitur in fr. l. 9. de condit. & dem. & tribuitur Hermogeniano, nisi forte inscriptio vitiosa est. ^g Vi letur, n testamento confirmauit.

dio distracto citra vllam offensam eius qui preceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonij redisset: non esse præstandas actiones coheredi respondi.

XXVI. PAVLVS¹ libro nono Quæstionum¹

SI seruo cum libertate dato legato & alienato adimatur libertas, quamuis alieno inutiliter adimatur, tamē legatum ad emptorem non peruenturum. & meritò: constitit enim ademptio, quia possit redimi. sicut datio, cum in eum conferretur, qui testamenti faciendi tempore fuit testatoris, deinde alienato codicillis libertas datur. quid ergo si eum, quem liberum esse quis iusserat, manumiserat viuus, deinde codicillis libertatem ei ademerit? videamus an perdiderit legatum vana ademptio libertatis. quod quidam putant. sed superuacua scriptura non nocet legato.

XXVII. IDEM¹ libro vicesimoprimo Quæstionum¹

a Si seruus

b quod ipsi: al. deest ei.

Seruus^a legatus est, & ei aliquid. si alienato eo adimatur quod ei^b legatum est, valet ademptio: quia & legatum potest procedere, si redimatur. Seruo legato, & inter viuos manumisso si legatum adimatur: nullius momenti ademptio est. igitur legatum, quod ipsi datum est, capiet. nam etsi rursus in seruitutem ceciderit^c, non tamen legatum eius resuscitabitur. nouus enim videtur homo esse.

c reciderit, al. inciderit,

d Paulus

XXVIII. VALENS^d libro quinto Fideicommissorum¹

SI tibi certam rem legauero, & rogauero te vt eam Titio restitueres: deinde eandem rem tibi fideicommissero, nec rogauero te vt alij eam præstares: quæritur, an in tua potestate sit, ex causa fideicommissi eligere vt fideicommissum non præstes. & magis posteriorem scripturam testamenti placuit spectari^e.

e seruari.

XXVIII. PAVLVS¹ libro tertio Sententiarum¹

f Coniunge hanc legem cum l. 22. & 13. supra. sup. eo. iij.

Libertus^f, qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est: commutata voluntate actionem ex testamento habere non potest.

XXX. SCAEVOLA¹ libro vicesimo Digestorum¹

g suæ Sempronie

ALumnæ suæ^g plura legauerat. quædam ex his abstulit: quædam vt præstarentur ab herede suo petiit: in quibus & viginti dari voluit his verbis: HOC AMPLIUS DOLEGO DARIQUE VOLO VIGINTI AVRI LIBRAS: & adiecit, FIDEIQUE TVAE ATTI COMMITTO, VT IN PRIMIS SEMPRONIAM SOROREM TVAM PRO

TVA

a eius cuius. *Melior est Flor.*
b & in patriam
repositur:

decessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, ut is corpus eius curaret in^h patriam reportari: & adiecerat hæc verba, CUI CONCEDI VOLO SI QUID EX FA PECUNIA SUPERERIT. eadem die codicillos ad heredes suos ita scripserat, PETO A BOBIS, UT SIVE IN PROVINCIA SIVE IN VIA ALIQUID MIHI HUMANITVS ACCIDERIT: CORPVS MEVM CVRETIS ET IN CAMPANIA ET IN MONVMENTVM FILIORVM MEORVM REPORTARE. quæsitum est, an id quod superfuert ex sexaginta, à Lucio Titio tacite ademerit, respondit, ademptum videri.

Qui filias ex disparibus portionibus testamento heredes instituerat, pæne omnium bonorum suorum eodè testamento diuisione fecit. deinde hæc verba adiecit: TA ΔΕ ΛΟΙΠΑ ΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ ΜΟΥ, ΟΜΟΙΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΒΑΡΗ ΕΣΤΑΙ ΜΟΝΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΟΥ ΘΥΓΑΤΕΡΩΝ ΠΡΙΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΚΟΥΝΔΗΣ, Η ΤΗΣ ΕΞ ΑΥΤΩΝ ΗΕΡΙΟΥΣΗΣ.

c bonorum suorum

d filie

e recessum
f sed ab

g Priscianus
h legata portione

i Priscianum

postea codicillis longe aliam diuisionem fecit bonorum^c inter easdem, inter quas & testamento diuiserat: quædam tamen nulli nominatim dedit. quæsitum est, an Prima & Secunda filia^d ex verbis testamenti consequi possint, ut solæ habeant ea quæ nominatim nulli relicta sunt in diuisione, quæ nouissima à patre facta est. respondit, non à tota voluntate recessisse^e videri, sed^f his tantum rebus quas reformasset. Cum post apertas tabulas testamenti Priscillianus^g viverit, de cuius legato^h portioneque hereditatis mater epistula ita cauerat QVONIAM COGNOVI PRISCILLIANVMⁱ FILIVM MEVM IN EXTREMIS ESSE: IVSTISSIMVM ET PISSIMVM DVXI, PORTIONEM EIVS HEREDITATIS, QVAM EI TESTAMENTO DEDERAM, LEGARE MARIANO FRATRI MEO ET IANVARIO MARITO MEO AEQVIS PORTIONIBVS. ET SI QUID EI AMPLIVS LEGAVERAM, UT SI QUID EI HUMANITVS CONTIGERIT, ADOLEGO, DARI QVE EIS VOLO: postea ex eadem infirmitate Priscillianus decessit. quæsitum est, an legatū quoque eius ad Ianuarium & Marianum ex causa fideicommissi pertineat. respondit, posse videri, si decessisset ex ea infirmitate, omnimodo & legatum ad eos de quibus quaeretur transulisse.

XXXI. IDEM^l libro quartodecimo Digestorum^m

k hærede. melior est
Flor. ut idem hæres
ex legato in se
legatur.

Flilio ex parte heredi^k instituto duos fundos cum mancipiis & instrumento omni legauit. idem vxori plura legata & seruos Stichum & Damam legauit. sed cum in altero ex fundis

dis

dis filio prælegatis cognouisset vilicum non esse, Stichum misit: & tam rei rusticæ quàm rationibus fundi præfecit. quæsitum est, Stichus utrum ad vxorem, an ad filiū pertineret ^a. respondit, cum mēmor erat eorum quæ testamento cauisset: Stichū his prædiis, in quæ translatus est, actorem cedere: nec vxorem posse Stichum ex fideicommissi causa petere. Matri suæ heredi ex parte institutæ quattuor prædia legauit, & fidei eius cōmisit, vt ex his duo focero restitueret. deinde codicillis focero ademit fideicommissum. quæsitum est, an nihilo minus ex prælegatione ad matrem pertineret, respondi, nihil proponi, cur ad matrem pertinerent.

a pertinetroni.

Cognitio de crimine post mortem accusati.

Seia testamento suo legauit ^b auri pondo quinque. Titius accusabit ^c eam, quod patrem suum mandasset interficiendum. Seia post institutam accusationem codicillos cōfecit, nec ademit Titio priuigno legatum, & ante finem accusationis decessit. acta causa pronunciatum est patrem Titij scelere Seiæ non interceptum ^d. quæro, cum codicillis legatum, quod ^e testamento Titio dederat, non ademerit: an ab heredibus Seiæ Titio debeatur. respondi, secundum ea quæ proponerentur, non deberi. Filia, quam in potestate habebat, inter cetera legauit peculium. idem post factū testamentum pecuniam à debitore filia exegit, & in suam rationē conuertit. quæro, an filia eo nomine cum heredibus patris agere possit. respondi, si probaret, non adimendi animo factum: agere posse.

b legauit Titio

c accusabat

d interceptum

e quod in

XXXII. VENVLEIUS ¶ libro decimo

Actionum ¶

Detrahere legatis vel adicere, si nihil præter numeratam pecuniam legatum sit, promptum est. cum verò res corporales interuenient ^f: & scriptura difficilior sit, & obscura ^g portio. Cum libertas adimitur, legata seruis relicta nihil attingit adimi.

f interueniunt:

g obscura ob id

DE REBUS ^h DVBIIS

TIT. V.

Coniectura voluntatis.

PAPINIANVS libro septimo Responsorum

FVNDVM Mæuianum aut Seianum Titio legauerat. cū vniuersa possessio plurium prædiorum sub appellatione fundi Mæuiani rationibus demonstraretur, respondi, nō videri cetera prædia legato voluisse defunctum cedere, si fundi Seiani pretium à fundi Mæuiani pretio non ⁱ magna pecunia distingueretur.

^h Ad hanc tractatū pertinet locus apud Rhetores de ambiguo, seu amphibolias: de quo Quintil. li. 7. C. lib. 2. de Inuen.

ⁱ Si deest negatio, & malè etiam Accusatio iudiceo

II. IDEM ¶ libro nono Responsorum[¶]

Cuius^a ciuitatis legatum vel fideicommissum datum ciuitati relictum videtur.

III. PAVLVS ¶ libro quartodecimo Quaestionum[¶]

In ambiguo sermone non vtrumque dicimus, sed id dumtaxat quod volumus. itaque qui aliud dicit quam vult, neque id dicit quod vox significat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur.

III. IDEM ¶ libro nonodecimo Responsorum[¶]

Paulus^b respondit, cum nomen fideicommissarij testamento adscriptum non sit: nulli personæ neque certæ neque incertæ datum fideicommissum videri, indubitatum est.

Legatum relictum incertæ personæ valet.

V. GAIVS ¶ libro primo Fideicommissorum[¶]

Quidam relegatus facto testamento post heredis institutionem & post legata quibusdam data ita subiecit: **S** I QVIS EX HEREDIBVS CETERISVE AMICIS, QVORVM HOC TESTAMENTO MENTIONEM HABVI, SIVE QVIS ALIVS RESTITVTIONEM MIHI IMPETRAVERIT AB IMPERATORE, ET ANTE DECESSERO QVAM EI GRATIAS AGEREM^c: VOLO DARI EI QVI IDEGERIT, A CETERIS HEREDIBVS AVREOS TO T. vnus ex his, quos heredes scripserat, impetrauit ei restitutionem, & antequam id sciret, decessit. cum de fideicommissio quæreretur an deberetur, consulus Iulianus respondit deberi. sed^d etiam si non heres vel legatarius, sed alius ex amicis curauit eum restitui: & ei fideicommissum præstari.

Coniunctio legatariorum.

Si tibi & postumo suo vel alieno hereditatē restituere quis rogauerit,

VI. MAECIANVS ¶ libro tertio Fideicommissorum[¶]

Vel ex parte ¶ te, & ex parte ¶ postumum heredem instituisset, legatumve similiter vel fideicommissum dedisset:

VII. GAIVS ¶ libro primo Fideicommissorum[¶]

Vtrum ita postumus partem faciat, si natus sit: an & si natus non sit, quæritur. ego commodius dici puto, si quidem natus non est: minime eum partem facere, sed totum ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto. si autē natus fuerit, utroque accipere quantum cuique relictum est:

VTVNO

^a Plin. li. 5. epist. ad Calpurnium ait, non potuisse hereditatem aut legatum ciuitatibus relinquere: Vlp. 22. tit. 5. nec municipia, nisi quod à libertis suis heredes institui possunt. itaque hic interpretandum est, hoc casu legari illis posse.

^b Coniunge ea 21. q. 22. de statulib.

^c egerim:

^d et si

Vt vno nato, pars tibi dimidia debeat. duobus natis, tertia tibi debeat. tribus natis, quia trigemini^a quoque^b nascitur, quarta^c debeat. & nostra quidem ætate Serapias^c Alexandria mulier ad Diuum Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos vno fetu enixa est. sed tamen quod ultra tres nascitur, ferè portentosum videtur.

a trigemini
b In hoc locu Plin.
nat. histo. li. 7. cap. 3.
c Serapia

Relictum incerta persona.

- 1 Cum quidam pluribus heredibus institutis, vnius fidei commississet, vt cum moreretur, vni ex coheredibus cui ipse vellet restitueret eam partem hereditatis quæ ad eum peruenisset: verissimū est, vtile esse fideicommissum. nec enim in arbitrio eius, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere, sed cui potius restituat. plurimū enim interest, vtrum in potestate eius, quem testator obligari^d cogitat, faciat si velit dare: an post^e necessitatem dandi solius^f distribuendi liberum arbitrium concedit.

d obligare
e an impositane.
cestrate
f solici

Portio relicta coheredibus quomodo eis distribuatur.

- 2 Quæsitum est, si coheredes ex disparibus partibus scripti sint: vtrum partem suam in viriles partes restituere singulis debeat, an pro portionibus hereditariis ex quibus heredes scripti sint. & placuit, si testator ita restitui iussisset partem, si aliquam pecuniam dedissent: si quidem æquas partes iussi fuerint dare, conueniens videri esse, etiam ex fideicommissio æquas partes eis^h restitui oportere. si verò dispares in ea pecunia distribuenda significauitⁱ testator: vt videatur^k hereditariis portionibus congruere, consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hereditariis partibus eis restitui debere.

g dedisset:

h ei restitui
i significasset
k videatur.

De commorantibus.

VIII. PAVLVS sⁱ libro secundo Sententiarum^l

SI inter virum & vxorē donatio facta fuerit: priore defuncto cui donatum est, ad eum res redit qui donauerat. quod si simul tam is cui donatum est, quàm is qui donauerit: questionis decidendæ gratia magis placuit valere donationem. eo maxime, quod donator non superuiuat, qui rem condicere^m possit.

l Coniunge l. si quæ
uxori de do. inst. vi.

m concedere

VIII. TRYPHONINVS sⁱ libro vicesimo primo

Disputationumⁿ

QUI duos impuberes filios habebat, ei qui supremus moriturⁿ, Titium substituit: duo impuberes simul in naue perierunt. quæsitum est, an substituto, & cuius hereditas deferatur. dixi, si^o ordine vira decessissent: priori mortuo frater ab intestato heres erit, posteriori substitutus. in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filij habebit hereditatem. in proposita autem questione, vbi simul perierunt: quia^p cum neutri frater superstes fuit, quasi vtrique vltimi decessisse^q sibi videantur: an verò neutri^q, quia comparatio posterioris de-

n moreretur,

o si ex
p quæritur eam
neuter frater su-
perstes fuerit, al.
verum quia neuter
frater superstes
fuerit,
q neuter,

Pars v.

5 cc

dentis

dentis ex facto prioris mortui sumitur? sed superior sententia magis admittenda est, ut utriusque heres sit. nam & qui unicum filium habet, si suppreum morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse. & proximus adgnatus intellegitur etiam qui solus est, quique neminem antecedit. & hic utriusque, quia neutrius alter^a superstes fuit, ultimi primique obierunt.

a alteri

b Cãmân

Cum^b bello pater cum filio perisset, materque filij quasi postea mortui bona vindicaret, adgnati verò patris quasi filius ante perisset: Diuus Hadrianus credidit patrem prius mortuum. Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima defertur hereditas, si non probatur superuixisse patri filius. hoc^c enim reuerentia patronatus suggerente dicimus. Si maritus & vxor simul perierint, stipulatio de dote ex capitulo **SI IN MATRIMONIO MULIER DECESSISSET** habeat locum, si non probatur illa superstes viro^d fuisse. Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solū testamento scriptum heredem habebat, perierit: intellegitur superuixisse filius patri, & ex testamento heres fuisse; & filij hereditas successoribus eius defertur, nisi contrarium approbetur, quòd si impubes cum patre filius perierit, creditur pater superuixisse, nisi & hic contrarium approbetur.

c huc

d viro suo

Relictum incerta persona, vel ademptum.

X. VLP IANVS libro sexto Disputationum^l

e relictum vni

f vel si

g aut si

SI fuerit legatum relictum^e ex cognatis meis qui primus capitolium ascenderit: si simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit: an impediatur legatū? vel ei qui monumentum fecerit, & plures fecerint. vel ei qui maximus natus est, & duo pares ætate sint. sed & si legatū Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua caritate coniuncti. sed & si duobus hominibus eiusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronij, mox Sempronio ademptum sit, nec appareat cui ademptum sit: utrum datio in utriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, quæri potest. Item si ex pluribus seruis eiusdem nominis vni, vel quibusdā libertas relicta est. & verius est, in his omnibus etiam legata & libertates impediri. ademptionem^h autem in utrumque valere.

h ademptione. Re-
tior est Vls. quod
Baroni visum est.

Benigna interpretatio orationis ambiguae.

i quod

Planè si ita libertatem acceperit ancilla, **SI PRIMVM MAREM PEPPERIT, LIBERA ESTO**, & hæc vno vtero marcm & feminam peperisset: si quidè certum est quid prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, utrum libera esset, necne. sed nec filia. nam si postea edita est, erit ingenua. si autem hoc incertum est, nec potest nec per supilitatē iudicalem manifestari: in ambiguis rebus humaniorē sententiam sequi oportet. ut tam ipsa libertatem consequatur, quam filia

filia eius ingenuitatem: quasi per præsumptionem priore mafculo edito.

XI. IULIANVS ¶ libro trigesimo sexto Digesto-
storum¹

¶ **Q**uotiens libertis vsusfructus legatur, & ei qui nouissimus superuixerit, proprietas: vtile est legatū. existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac condicione **SINOVISSIMVS SUPERVIXERIT** dari.

XII. IDEM ¶ libro quinquagesimo Digestorum¹

¶ **Q**uoties in actionibus aut in exceptionibus ambigua oratio est, cōmodissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat quàm pereat.

Interpretatio ambiguitatis.

XIII. IDEM ¶ libro singulari de Ambiguitatibus¹

Sis, qui ducēta deposuit, ita leget: **SEIO CVM DVCENTIS, QVAE APVD EVM DEPOSVI, TRECENTA LEGO**: singulae summae separatae quidem certam habent demonstrationē, coniunctione verò tali incidunt in ambiguitatem. sed dicendum est, non trecenta, sed quingenta deberi. quia **1** ducē summae iunguntur. Si quis leget, **FVNDVM SEIANVM HERES MEVS ATTIO^a CVM DIONE MAE-
VII SERVO DATO**: dubitatur quidem, **2** Dioni quoque fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. sed magis dicendum est, non solūm fundum, sed etiam seruum Dionem esse legatum: maxime si nullas iustas causas habuit Dioni legandi. Cum ita stipulationē concipimus, **3** **SI HOMINEM AVT^c FVNDVM NON DEDERIS, CENTVM DARI SPONDES?** utrumque est faciendum, ne stipulatio cōmittatur. id est, siue alterum siue neutrum factum sit, tenebit stipulatio. idemque est euidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus quas fieri volumus, ita stipulamur, **SI^d QVID EORVM FACTVM NON ERIT?** veluti **STICHVM ET DAMAM ET HEROTEM SISTI?** **SI QVIS EORVM NON STETERIT, DECEM DARI?** necesse est enim omnes esse^e sistēdos, vt stipulationi satisfiat. vel, vt propius accedamus, fingamus ita stipulationem factā, **SI STICHVM ET DAMAM ET HEROTEM NON SISTERIS, DECEM DARI?** neque enim dubitavimus, quin **3** æque omnes sisti oporteat. Vtrum ita concipias stipulationem, **SI ILLVD AVT ILLVD FACTVM NON ERIT,** an hoc modo, **SI^f QVID EORVM FACTVM NON ERIT, QVAE VT FIERENT, COMPREHENSASVNT,** hoc interest, quodd quamuis altero facto verum sit, hoc aut illud vere factum esse: non ideo^g tamen^h verum erit, hoc aut illud factum non esse. nam simul ea possunt esse

a Titio

b an Dioni

c ac fundum

^d Eadem est Dialectica ratio atq; alibi apud Vlpia. verum est omnes sisti non esse. l. si fundus. si quis casu. Nam illic cōiunctim, non (vt aiunt) copulatiue, hic cōiunctim, non (vt ita loquar) distributiue syncretice remata & separantur.

^e Id est, si nihil eorum factum erit, vt iactā, scilicet quid quod obiciuntur. C. de Barro.
^g idcirco
^h tamen minus verum. Barro.

esse vera, quæ unius inter se cōtraria sunt, quia cum significatio nō ex vniuerso, sed ex aliquo sumitur, si verū aliquid inde^b fit, veram efficit totam orationē. sicut ē contrariio duæ orationes pugnantia continentēs simul falsæ sunt, veluti, **S I QVI LIBERORVM PARTIM PVBERES PARTIM IMPVBERES DECESSERINT.** nam & hoc falsum erit, omnes impuberes decessisse: & illud, omnes puberes decessisse. id accidit, quia significatio sumitur ex vniuerso. in quo si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit. animadvertendum igitur est, quid sit de quo queritur. nam cum ita concipio, **S I ILLVD AVT ILLVD NON FVERIT**: queri debet, an aliquid factū non^d sit. illius effectus hic est, vt neutrū fiat. huius autē, vt vtrumq; fiat. nec in illo prodest aliquid non fecisse, si aliquid factū sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factū non sit. proinde si quis^e ita^h interroget, **EORVM QVID, QUAE OBICIUNTVR TIBI, FECIST?** ille neget: hoc exprimat, eorum quæ obiciuntur, non feci. id est nihil horum feci. Si quis autem plura in stipulatū deducat, quod vnum fieri velit, ita cōprehendere debet: **ILLVD AVT ILLVD FIERI SPONDES? SI NIHIL EORVM FACTVM ERIT, TANTVM DABIS?** Item si pater familias in testamēto ita scripserit, **S I QVIS MIHI FILIVS AVT FILIA GENITVR, HERES MIHI ESTO: SI MIHI FILIVS AVT FILIA HERES NON ERIT, SEIVS. HERES ESTO:** non satis voluntatem suā declaravit, si non aliter extraneū heredem esse volet, quā si neque filius neque filia heres sit. hoc enim modo cōcipi oportet, **S I MIHI NEQVE FILIVS NEQVE FILIA HERES ERIT.** potest autem interdum superior scriptura esse necessaria, si quis cum filiū & filiā habeat, vtrumq; heredē instituere velit. sed siue aliter heres futurus sit^e, extraneum miscere^f: siue neuter^g, extraneum substituere. sed proclivior^h est sententiā testatoris sic esse interpretanda^k, vt siue filius siue filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, nisi specialiter hoc testator expresserit.

XIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum^l

S I quis ita scripserit, ILLIS QVI TESTAMENTVM MEVM SIGNAVERINT, HERES MEVS. DECEDATO: Trebatius vtile legatum esse putat. quod Pomponius verius esse existimat. quia ipsum testamentum confirmatur testibus adhibitis. quod verum esse existimo.

Legatario repudante fingitur res nunquam fuisse legatarij, sed semper heredis.

XV. IDEM libro secundo Regularum^m

Quædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex post facto retroducitur, & apparet quid actū est. vt ecce si res legata fuerit,

a verum
b infir,

c erit:

d *Demonstrat illam formulam, si quid eorum saluum non erit: vel illam, omnes impuberes decessisse, aut (quod idem est) omnis puberes non decessisse. In vers. huius autē, demonstrat contrariū huius, in quibus significatio ex vniuerso sumitur, vt ex sequenti apparet.*

e *Sunt qui hic addant negationem, & futurus non sit, legatari.*

f *immiscere:*

g *uenti,*

h *proclivius*

i *sententiam*

k *interpretandam,*

4

5

fuerit, & deliberante legatario eam rem heres alij tradiderit, nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est. si verò repudiauerit, valet. Tantundem est, & si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres. nam si quidem non repudiauerit legatarius, alienam pecuniam credidit. si verò repudiauerit, suam pecuniam credidisse videtur. quid ergo si consumpta fuerit pecunia? ytique idem erit ex euentu dicendum.

De commorientibus.

XVI. IDEM libro tertio Regularum^l

Quod de pariter mortuis tractamus, & in alijs agitatum est. vt ecce si mater stipulata est^a dotem à marito mortua filia in matrimonio sibi reddi, & simul cū filia perire^b: an ad^c heredem matris actio ex stipulatu competeret? & Diuus Pius rescripsit, non esse commissam stipulationem. quia mater filiae non superuixit. Item quaeritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea propter quam stipulatus esset: an ad heredem suum actionem transmittat.

^a esset

^b perisset:

^c & heredibus

XVII. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium^l

Idem est, si dos vxori praelegata sit, & simul cum marito perierit.

XVIII. MARCIANVS libro tertio Regularum^l

Sed & in illo quaeritur, si pariter pupillus, & qui ei substitutus erat frater necessarius decesserit: an frater fratri existat heres, an contra. vel si duo inuicem necessarij substituti sunt, & vnà perierint: an heredes existisse videantur. vel alter alteri, hoc est si inuicem hereditatem rogati fuerint restituere. in quibus casibus si pariter decesserint, nec apparet quis ante spiritū emisit: non videtur alter alteri superuixisse. Sed & circa legem Falcidiam, si dominus cum seruis simul vita functus sit: serui quasi in bonis eius mortis tempore fuerint, non computantur.

XVIII. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Sabinum^l

Si cognatis legatum sit, & hi cognati quidem esse desierunt, in ciuitate autem mancant: dicendum deberi legatum. cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. certe si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis^d tempore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. Si quis cognationi leget, idem est atque si cognatis legasset.

Collegio licito legari potest.

XX. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium^l

Cum senatus temporibus Diui Marci permiserit collegiis legare: nulla dubitatio est, quòd si corpori cui licet coire e quin

legatum sit: debeatur. cui autem non licet, si legetur: non va-
lebit, nisi singulis legetur. hi enim non quasi collegium, sed
quasi certi homines admittentur ad legatum.

Regula de ambiguo.

XXI. IDEM [¶] libro quartodecimo ad Plautium [¶]

a actum

Vbi est verborum ambiguitas, valet quod acti^a est. veluti
cum Stichum stipuler, & sint plures Stichi: vel hominem
[¶] vel Carthaginib^b, cum sint duae Carthagines: semper ^c in du-
biis id agendum est, vt quam tutissimo loco res sit bona fide
contracta. nisi cum aperte contra leges scriptum est.

b Carthagine
c semper enim

De commorientibus.

XXII. IAVOLENVS [¶] libro quinto ex Cassio [¶]

d prius

Cum pubere filio mater naufragio periit. cum explorari
non possit, vter prior^d extinctus sit, humanius est credere
filium diutius vixisse.

XXIII. GAIVS [¶] libro quinto ad legem Iuliam &
Papiam [¶]

Si mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem
filium necatum esse intellegitur.

Regula de ambiguo.

XXIII. MARCELLVS [¶] libro vndecimo Digestorum [¶]

Cum in testamento ambiguitate, aut etiam perperam scriptum
est: benigne interpretari, & secundum id quod credible
est cogitatum, credendum est.

XXV. CELSVS [¶] libro vicefimo secundo Digestorum [¶]

Quem heredi meo dixerō velle me li-
berum esse, liber esto. Cui vt dare
damnas sit heres meus dixerō, ei heres
meus dare damnas esto. testatoris voluntas, si
quibusdam argumētis apparebit de quo dixit, adimplēda est.

XXVI. IDEM [¶] libro vicefimo sexto Digestorum [¶]

Cum quaeritur in stipulatione quid acti^e sit, ambiguitas
contra stipulatorem est.

XXVII. MODESTINVS [¶] libro primo Regularum [¶]

Si quis de pluribus vnum manumitti voluerit, nec appareat
de quo manumittendo testator sensit: nulli eorum fidei-
commissa^f competit libertas.

f fideicommissaria
g Labso

XXVIII. IAVOLENVS [¶] libro tertio ex Posteriori-
bus Labeonis [¶]

Qui habebat Flaccum fullonem & Philonicum pistorē,
uxori Flaccum pistorem legauerat. qui eorum, & num
vterque deberetur ^h? placuit primò eum legatum esse, quem
testator legare sensisset. quòd si non appareret, primùm in-
spiciendum esse, an nomina seruorū dominus nota habuisset.
quòd si habuisset, cum deberi qui nominatus esset, tamen si in
artificio

h deberetur: vel,
deberetur, qua re-
batur.

i nota habuisset,

artificio erratum esset, sin autem ignota nomina seruorum essent, pistorem legatū videri perinde ac si^a nomen ei adiectum non esset.

a Male in quibusdam subleata est hac particula.

X XVIII. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum^l

Plures testamento manumiserat, in quibus Sabinam & Cyprogeniam, cum quisque eorum ad trigésimum aetatis aetatis peruissent^b: & cum liber quisque eorum esset, certam summam dari voluerat, & coniuncta scriptura ita caue-
rat: SABINAE ET CYPROGENIAE DARI VOLO, CVM AD STATVTAM AETATEM PERVENERINT, SINGVLIS DECEM. ET HOC AMPLIUS ALIMEN-
TORVM NOMINE IN ANNOS SINGVLOS QVO AD VIVENT, SINGVLIS DECEM. quæsitū est, vtrum omnibus manumissis alimenta debeantur, an verò Sabinæ & Cyprogeniæ solis. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

b peruenisset:

DE HIS QUAE POENAE CAUSA^d RELINQVNTVR TIT. VI.

Quod relinquitur non in legatarij gratiam, sed in poenam & coërcitionem heredi, non valet.

*c Antoninus Pius primus confisus, de poene causa legatum relictum manere: vs refert Iul. Capito. in eodem.
d nomine: in vulg.*

AFRICANVS libro Quæstionum^l

FILIOFAMILIAS^c vel seruo herede instituto, etiam si in patris dominive poenam illicitè^f vel probrose datum est: nullius momenti legatum esse respondit. non enim id solum quod in heredes^g, sed omne quod in cuiusq; lucrum aliquid^h ex vltima voluntate sentientis, talemⁱ poenam in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum.

*e Filio etiam fami-
lias
f Tribonianus vide-
tur addidisse Africa
no hac verba, iuste
vel probrose, ex l. n.
C. eod.,
g heredis,
h aliquid*

II. MARCIANVS libro sexto Institutionum^l

Poenamⁱ à conditione voluntas testatoris separat. & anⁱ poena an condicio an translatio sit, ex voluntate defuncti apparet. idq; Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

*i Coniunge l. in testa-
mento. 27. de eod. &
demonst.*

DE REGVLA CATONIANA
TITVLVS VII.

CELSVS libro trigésimoquinto Digestorum^l

CATONIANA regula sic definit: quodd si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile^k foret: id legatum quandocumq; decesserit non valere. quæ definitio in quibusdā falsa est. quid enim si quis ita legauerit, SI POST KALENDAS MORTVVS FVERO, TITIO DATO?

k vtile

an cauillamur? nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatum verius est, quàm inutiliter datum. item si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est: si eum viuo testatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

II. PAVLVS [¶] libro quarto ad Plautium [¶]

a sic quis

Sed & si sic^a legauerit, SI FILIA MEA TITIO NUPPTA ERIT: sufficere visum est, si mortis tempore nupta inueniatur, licet testamenti facti tempore fuerit impubes.

III. PAPIANVS [¶] libro quatuordecimo Quaestionum [¶]

Catoniana regula non pertinet ad hereditates neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditum cedit hereditatem.

III. VLPIANVS [¶] libro decimo ad Sabinum [¶]

Placet Catonis regulam ad cōditionales institutiones non pertinere.

Regula Catoniana ad nōuas leges non pertinet.

DE HIS QVAE PRO NON SCRIPTIS
HABENTVR TIT. VIII.

IULIANVS [¶] libro septuagesimo octauo Digestorum [¶]

b August. lib. 1. cap. 1.
c legatum sibi

Si quis hereditatem vel legatum^c adscripserit, quaeritur, an hereditas vel legatum pro non scripto habeatur. & quid si substitutum habeat huiusmodi institutio. respondit pars hereditatis, de qua me consuluisti, ad substitutum pertinet. nam senatus, cum pœnas legis Corneliae constitueret aduersus eum qui sibi hereditatem vel legatum scripisset, eodem modo improbatæ videtur, quo improbatæ sunt illæ,

QVA EX PARTE ME TITIVS HEREDEM SCRIPTVM IN TABVLIS SVIS RECITAVERT, EX EA PARTE HERES ESTO. vt perinde haberentur^d, ac si insertæ testamento non fuissent^e.

II. ALFENVS [¶] VARVS libro quinto Digestorum [¶]

Quæ^f in testamento scripta essent^g, neque intellegentur^h quid significarent: ea perinde suntⁱ ac si scripta non essent. reliqua autem per seipsa valent^k.

III. MARCIANVS [¶] libro vndecimo Institutionum [¶]

Si in metallum damnato quid extra causam^l alimentorum relictum fuerit: pro non scripto est, nec ad fiscum pertinet. nam

d haberetur,
e essent.

f Cuiuslibet l. in se-
stamento. 27. de condi-
tio. 2. de ma-
g. sunt.

h intelligeretur
i esse
k valere.

l Legatum autem in
causam alimentorum
damnato in metallum
idcirco valet, quia in
facto maius, quàm in
iure consistit. l. lega-
tum. de cap. damna.
sup.

nam poenæ seruus est, non Cæsaris. & ita Diuus Pius rescripsit. Sed etsi post testamentum factum heres institutus vel legatarius in metallum datus sit, ad fiscum non pertinet. Item adamnatus sit, si seruo alieno quid legatum fuerit, & postea à testatore redemptus sit: legatum extinguitur. nam quæ in eam causam peruenerunt, à qua incipere non poterant ^b, pro non scriptis ^b possunt habentur.

IIII. VLP IANVS ¶ libro tertio *decimo* ad legem Iuliam & Papiam ¶

Si eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis non erat: pro non scripto hoc habebitur ^c. sed & ^c habetur. si in hostium potestate erat, quo ^d testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit: pro non scripto erit. & ita Iulianus scribit. ^d quo tempore

V. PAVLVS ¶ libro duodecimo Quæstionum ¶

Quod quis sibi adscripserit, si alij restituere à testatore iussus est: cum onere fideicommissum ^e id apud heredem ^e fideicommissi remanet, quamuis pro non scripto esset ^f. idem est & in testamento militis. ^f sit.

DE HIS QVAE VT^h INDIGNIS AVFERVNTVR TIT. VIII.

Varia causa, ex quibus legatum auferitur.

^g De iis quibus vt indignis legata auferuntur. ^h velut

MARC IANVS ¶ libro sexto Institutionum ¶

Diuus Severus ⁱ & Antoninus rescripserunt, quasi indignum carere legato seu fideicommissio libertum; quæ ei ^k testamento patroni relicta erant ^l, cum patronum suum post mortem eius quasi illicitè mercis negotiatorem detulerat, quamuis & præmium ^m meruit. ⁱ Verus ^k ex testamento l fuerant, ^m præmium libertatis meruerit.

Impugnatio testamenti.

II. IDEM ¶ libro vndecimo Institutionum ¶

Auferitur hereditas ex asse, & ad fiscum pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris vt præteritus petierit, & ex substitutione impuberis adierit hereditatem. Item si quis contra mandata duxerit vxorem ex ea prouincia in qua officium aliquid ⁿ gerit: quod ei ex testamento vxoris adquisitum est, Diui Severus & Antoninus rescripserunt, retinere eum non posse: tamquam si tutor pupillam contra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset. vtrouque ergo casu, etsi ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco locus fit. nam quasi indigno ei auferitur hereditas. per contrarium autem ducta tam ab eo qui officium in prouincia gerebat, quàm à tutore illicitè: magis est, ⁿ aliquod

vt dicatur capere illam ex testamento: nec quasi indignam esse repellendam. idem erit, si quis viui ignorantis bona, vel partem bonorum alicuius cognati donauerit, nam quasi indigno aufertur.

III. IDEM libro quinto Regularum

Indignum esse Diuus Pius illum decreuit, vt & Marcellus libro duodecimo digestorū refert, qui manifestissime comprobatus est id egisse, vt per negligentiam & culpam suā mulier, à qua heres institutus erat, moreretur.

a scilicet egisse,

III. VLPPIANVS libro quartodecimo ad Edictum

Papinianus libro quinto quaestionum ait, si quis vnum heredem quasi per falsum adscriptum accusauit: legatum ei non auferri à coherede relictum, quem non inquietauit.

V. PAVLVS libro primo de Iure Fisci

Post legatum acceptum non tantum licebit falsum arguere testamentum: sed & non iure factum contendere. in officiosum autem dicere non permittitur. Ille qui non iure factum contendit, nec optinuit, non repellitur ab eo quod meruit. ergo qui legatum secutus, postea falsum dixit, amittere debet quod consecutus est. De eo vero, qui legatum accepit, si neget iure factum esse testamentum, Diuus Pius ita rescripsit. cognati Sophronis licet ab herede instituto acceperant legata, tamen si is eius condicionis fuerit visus, vt optinere hereditatem non possit, & iure intestati ad eos cognatos pertinet: petere hereditatem ipso iure poterunt. Prohibendi autem sint, an non ex cuiusque persona, condicione, ætate, cognita causa à iudice constituendum erit.

e Quærela inofficiosa digna est odio maioris, quia ad iniuriam parentum spectat: ac exclusio autem falsi, non iure facti testamenti, alijs notam inueniunt, quæ in testamento.

d testamentum non iure consecutus, f Sophronij g acceperunt

h vtriusque

Excusatio tutela.

Amittit id quod testamento meruit, & eum placuit, qui tutor datus excusauit se à tutela. sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. diuersum puto in eo qui legatum tantum meruit, & à matre pupilli tutor petitus, excusare se maluit. hic enim nihil contra iudicium defuncti fecit. sed hoc legatum, quod tutori denegatur, non ad fiscum transfertur, sed filio relinquitur, cuius vtilitates deserta sunt.

i meruerit,

k admittetur

l voluntatem

Si pater accusauerit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam eius, quod filio eius vel seruo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei peruenturum est. quod si personam illorum spectet, diuersum dicendum est. Si seruum suum rogatus sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi seruo vtrumque datum sit: dicendum est, non debere obesse seruo factum domini. sed à fisco redimendum, vt manumittatur, si tamen velit seruum vendere. quia non potest cogi, qui iudi-

1

2

3

4

iudi-

- 5 iudicium spreuit defuncti. Si filius familias falsum accusaverit testamentum, videndum est, an denegari debeat actio patri. & puro, si inuito patre accusavit, non esse denegandam patri actionem. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit: restituere id fisco debebo. Qui accusavit falsum, heres legatario existit, vel heredi scripto, nihil huic nocere dicendum est. similis est ei & qui in officiosum dicit^a. Aetati eius, qui accusavit, ignoscitur. & maxime si tutor vel curator dicere falsum^b vel in officiosum velit. & ita imperatores Severus & Antoninus rescripserunt. His verò^c qui testimonio suo intentionem accusatoris adiuvauerunt, deneganda est actio. idque^d Diuus Severus decrevit. Sunt qui putant, & rectè, & ei denegandam, qui accusatori adruit, vel fideiusor pro eo existit. Quidam & praesidem indignum putant, qui testamentum falsum pronuntiauit, si appellatione intercedente heres scriptus optinuit. Aduocatū fisci, qui intentionem delatoris exsequitur, in omnibus officij necessitas satis excusat. Qui principale testamentum arguit, & à secundis tabulis repellendus est. item à codicillis ad testamentum factis, licet non confirmatis. non idem sequendum est si secundas tabulas vel codicillos coarguit. quia non vtrumque
- 11 hoc casu improbasse videtur. An libertas ei seruo data, qui testimonio suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat, videndum est. fideicommissum utique non est dignus consequi. & de libertate Diuus Pius iudicavit, esse ea priuandum.
- 12 Ei qui tutor datus est, non prodest ad excusationem quòd
- 13 falsum dixit, sed à legato remouetur. Qui mortis causa donationem accepit à testatore, non est similis in hac causa legatario. alia causa est eius qui propter testamentum à legatario vel à statulibero accipere iussus est. hic enim vt indignus repellatur. & Falcidiae beneficiū heredi scripto auferri debere, Diuus Pius & Diuus Marcus putauerunt. Omnes, qui vt indigni repellentur^e, summouendi sunt à praemio, quod secundum^f edictum Diui Traiani datur his qui se deferunt.

a dixit.

b falsum testamentum
c quoque

d idemque diuus Verus, & Antoninus decreuerunt.

e repelluntur,

f Hoc edictum repeto ex hoc ipso auctore l. edito, infr. de im. ffic.

VI. MARCELLVS ¶ libro vicefimo secundo Digestorum^g

Rescriptum est à principe, heredem rei, quam amouisset, quartam non retinere. & ideo si is qui quadringenta habebat, vniuersa quadringenta legauit, & heres centum subtraxisset: trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet: & ducenta viginti quinque dabit legatariis. lex^h centum quae subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque. reliqua, id est viginti quinque, ad fiscum venient.

VII. MODESTINVS [¶] libro sexto Differentiarum [¶]

Qui Titij testamentum falsum dixit, nec optinuit, heredi eius heres exsistere prohibendus non est. quia nõ principaliter in Titij hereditatem succedit.

VIII. IDEM [¶] libro nono Regularum [¶]

Indigno herede pronuntiato, adempta hereditate, confusas actiones restitui non oportet.

De inimiciis.

VIII. VLPIANVS [¶] libro quartodecimo ad legem

Iuliam & Papiam [¶]

Si inimicitiae capitales interuenerunt inter legatarium & testatorem, & verisimile esse coeperit, testatorem noluisse legatum siue fideicommissum praestari ei cui adscriptum relictum est: magis est, vt legatum ab eo peti non possit. sed & si palam & aperte testatori maledixerit, & infaustas voces aduersus eum iactauerit: idem erit dicendum. si autem ^a status eius controuersiam mouit, denegatur eius, quod testamento accepit, persecutio. ex qua specie statim fisco deferretur ^b.

etiam

Tacite relictum incapaci.

X. GAIVS [¶] libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam [¶]

In fraudem iuris fidem accommodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite promittit restitutum se personae, quae legibus ex testamento capere prohibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione repromiserit. Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & ¹ is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito quin, etsi deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere debet ^c. quia nulla fraus eius interuenisse ^d videtur: nisi si in futurum casum fidem accommodauit. id est vt licet capere legibus prohiberi coeperit, restituat.

e debeat.

*d. Obserua non tam
constitit fraudandi,
quã uentũ spiritari.
te pater filio.*

Recte dictum est, si pater ^e filij, quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere: ² quia parendi necessitatem habuerit ^f.

*f. Hac perinet ele-
gans distinctio
apud Gel. lib. 2. no. 11.
Assic. ca. 7.*

XI. PAPIANVS [¶] libro quintodecimo Quaestionum [¶]

Heres, qui tacitam fidem contra leges accommodauit, in ea parte, quae ^g fraudem adhibuit, Falcidia non vitur. & ita senatus censuit. sed si maior modus institutionis quã fraudis fuerit: quod ad Falcidiam attinet, de superfluo quarta retinebitur.

g in qua

XII. IDEM [¶] libro sextodecimo Quaestionum [¶]

Cum quidam scripisset heredes, quos instituere non potuerat: quamuis institutio non valeret, neque superius testa-

testamentum ruptum esset: heredibus tamen vt indignis, qui non habuerunt supremam voluntatem, abstulit iam pridem senatus hereditatem. quod Diuus Marcus in eius persona iudicauit, cuius nomen peracto testamento testator induxerat. causam enim ad praefectos aërarij misit. verum ab eo legata relicta salua manserunt. de praëceptionibus eidem datis voluntatis erit quaëstio. & legatum ei non denegabitur: nisi hoc euidenter testatorem voluisse appareat.

Matrimonium cum adultera.

XIII. IDEM ¶ libro trigesimo secundo Quaestionum¶

CLaudius Seleucus Papiniano suo salutem. Mæuius in adulterio Semproniae damnatus, eandem Semproniam non damnatam duxit vxorem: qui moriens heredem eam reliquit. quaero, an iustum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur. respondi, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem ¶ pertinere. ¶ sed quod relictum est, ad fiscum peruenire^a. sed etsi talis mulier virum heredem instituerit, & ab eo quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

^a pertinere. vel, fisco vendicari.

XIIII. IDEM ¶ libro trigesimotertio Quaestionum¶

Mulierem, quaë stupro cognita in contubernio militis fuit, etsi sacramento miles solutus intra annum mortem obierit, non admitti ad testamentum iure militiae factum: & id quod relictum est, ad fiscum pertinere, proxime tibi respondi.

Impugnatio codicillorum.

XV. IDEM ¶ libro sexto Responsorum¶

HEREDI, qui falsos codicillos esse dixit, neque optinuit, hereditas non auferitur. si tamen aliquid a cohærede codicillis acceperit, eius actio denegabitur. itaque si bonorum inter heredes diuisionem defunctus codicillis fecerit: partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit. sed Falcidiaë beneficio non vtetur, si tantum in amissis portionibus erit, quod Falcidiam æquitate compensationis recusaret.

XVI. IDEM ¶ libro octauo Responsorum¶

CVm tabulis secundis pater impuberi filio fratris filios coheredibus datis substituisset, ac substituti fratris filij post mortem pueri matrem eius partus subiecti ream postulassent, vt hereditatem patru legitimum optinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis respondi. quia ex testamento sententiam secundum se dictam non haberent.

De concubina.

Quoniam stuprum in ea contrahi non placuit, quæ se non patrōni concubinam esse patitur: eius, qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur. idque in testamento Coccei Casiani clarissimi viri, qui Rufi æ ingenuam honore^a pleno dilexerat, optimi maximiq; principes nostri iudicauerunt, cuius filiam, quam alumnam testamento Casianus nep̄ti coheredem datam appellauerat, vulgo quæsitam apparuit. Cum heredis nomē mutata voluntate paterfamilias incisis tabulis^b induxisset, atque ideo fisco portionis emolumentum adiudicatum fuisset: eam rem legatariis non obesse, qui retinuerant voluntatem, Diuo Marco placuit. & ideo cum suo onere fisco succedere.

Vindicta defuncti omissa.

XVII. IDEM ¶ libro tertio decimo Responsorum^d

Heredem, qui sciens defuncti vindictam^e insuperhabuit, fructus omnes restituere cogendum existimaui. nec probe desideraturum, actionem confusam restitui. deceptum autem ignoratione facti, bonæ fidei possessoris defensionem habiturum, ante motam scilicet controuersiam, si ratio fructuum subducatur: nec improbe confusam actionem reddi postulaturum.

Tacitum fideicommissum incapaci relictum.

XVIII. IDEM ¶ libro quinto decimo Responsorum^d

Ev̄m, qui tacitum fideicommissum in fraudem legis suscepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, restituere cogendum respondi: quod bonæ fidei possessor fuisse non videtur. exemplo bonorum fisco vindicatorum. post motam^d de tacito fideicommissio controuersiam, ante pretia fructuum percepta cum vsuris esse restituenda respondi. sed omnium fructuum, quorum pretia percepta fuerat. quod si fructus in vsu habuit^e, eorum pretia tantum restitui satis erit. sed Diuus Seuerus bonorum tacite relictorum, citra distinctionē temporis, fructus dumtaxat deberi, nō etiam vsuras eorum benigne decreuit, quo iure utimur. Bonis vniuersis ex causa taciti fideicommissi fisco restitutis, heredem onus aris alieni nō spectare cōuenit. nec aliud seruat̄ morte non defensa. si quid tamen ob aditam hereditatem actionibus aut seruitutibus confusis amiserit, auxilio^f restitutionis non merebitur. Pro parte heres institutus, prædij legatum acceperat, & in hereditate non capienti restituendi tacitum ministerium suscep̄erat. quamquam legatum pro ipsius parte non constitisset, ideoque portionem istam pro herede possideret: tamen ei prædium integrum esse relinquendum respondi.

a amore

b omnibus. Respon-
dit Iur.e omisit, & insu-
perhabuit. In repre-
sentatio est omisit, que
explicatur verbum,
insuperhabuit, ut
supra motam litem
per sua. de religio.
& sump. sanet.

d motam autem

e habuisset,

f ad heredem

g auxilium

h & hereditatem
non

di. neque enim rationem^a iuris ac possessionis varietatē inducere diuisionem voluntatis. ^a *ratione*

XVIII. PAVLV S libro sextodecimo Respon-
forum^d

SI scriptis heredibus ideo hereditas ablata est, quod testa-
tor aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, &
impeditus ab ipsis est: ab vniuerso iudicio priore recessisse eū
videri.

Vindicta omissa.

XX. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epi-
tomarum^d

EI qui mortem vxoris non defendit, vt indigno dos au-
feratur.

XXI. PAVLV S libro quinto Sententiarum^d

PORTIONES † quæ eorum fisco vindicantur, qui mortem li-
bertorum suspecto decedentium non defenderunt. omnes
enim heredes, vel eos qui loco heredis sunt officiose agere cir-
ca defuncti vindictam conuenit. [†] *quoque*

De eo qui impugnat testamentum nomine alieno.

XXII. TRYPHONINVS libro quinto Disputa-
tionum^d

TUTOREM^b, qui pupilli sui nomine falsum vel inofficio-
sum testamentum dixit, non^c perdere sua legata, si non
optinuerit, optima ratione defenditur. & si libertum patris
pupilli suo^d nomine capitis accusauerit, non repelli à bono-
rum possessione contra tabulas: quia officij necessitas, & tu-
toris fides excusata esse debet. nec quisquam iudicum calum-
nia notabit tutorem, qui non suis simultatibus accusatio-
nem sub nomine pupilli instituit, sed cogere fortē matre pu-
pilli, vel libertis patris instantibus. & si tutor reum ali-
quem postulauerit pupilli nomine, & ideo non sit exsecutus,
quod interim ad pubertatem pupillus peruenerit: non oportet
dici in Turpillianū eum senatusconsultum incidisse. dis-
creta sunt enim iura, quamuis plura in eandem personam
deuenerint: aliud tutoris, aliud legatarij. & cum non suæ
personæ iure, sed pupilli accusauerit: propriam pœnam me-
reri non debet. denique pupillo relicta in eo testamento, nisi
à principe conseruata sint, pereunt. adeo ille est accusatoris
defensor, & quasi patronus. idem & Sabinus libris ad Vitel-
lium scripsit.

XXIII. GAIVS libro singulari de tacitis fideicom-
missis^d

SI quilibet heres ex cuiuscumque testamento tacite roga-
tus fuerit, vt quadrantem, quē legis Falcidiæ beneficio reti-
nuit, non capienti restituat: æque locus erit senatusconsulto.
neque

^b *Coniuge l. vii. de postul.*
^c *Idem rescripti vñe Severi & Antonini l. 30. sup. de inoff. test.*
^d *sui nominis*

neque enim multum intererit inter tale fideicommissum, & cum quis id, quod ad se ex hereditate peruenerit, restituere rogatus sit.

XXIIII. PAPINIANVS ¶ libro octauodecimo
Questionum

SI ^a testamentum patris iure factum filius negauit, quonia de iure disputauit, non iudicium impugnavit, aut accusauit: retinet defuncti voluntatem.

XXV. IDEM ¶ libro quartodecimo Responsorum

SI gener socerum heredem reliquerit, taciti fideicommissi suspicionem sola ratio paternae affectionis non admittit. Apud Scauolam libro trigesimo digestorum Claudius ^b notat: Si uiuo testatore decesserit is, cui illicite legatum relictum erat, non ^c fisco hoc vindicatur, sed apud eum, a quo relictum est, remanet.

LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

DE CONDICIONIBVS ET DEMONSTRATIONIBVS ET CAUSIS ET MODIS EORVM QVAE IN TESTAMENTO SCRIBVNTVR.

POMPONIVS ^d ¶ libro tertio ad Quintum Mucium

NEGATIS quærelinquantur, aut dies ^e incertus, aut condicio abscribitur, aut si nihil horum factum sit, praesentia sunt: nisi si vi ^f ipsa condicio in sit. Cum dies certus adscriptus ^g est, quamuis dies nondum venerit, solui tamen possunt: quia certum est ea debita ^h iri. Dies autem incertus est, cum ita scribitur, HERES MEVS CVM MORIETVR, DECEM DATO. nam diem incertum mors habet eius, & ideo si legatarius ante decesserit, ad heredem eius legatum non transit: quia non cessit dies uiuo eo, quamuis certum fuerit moriturum heredem. Inest autem condicio legati, veluti cum ita ⁱ legamus, QVOD EX ARECVSA NATVM FVERIT, HERES DATO: aut FRVCTVS, QVI EX HEO ^j FVNDOPERCEPTI FVERINT, HERES DATO: aut SERVVM, QVEM ALII NON LEGAVERO, SE IO DATO.

^a Coniunge lo filio. 27. de leg. 1.
^b Hec nota non ad omnes spectat, qui capere non possunt. Nam quod legatur dicitur in metallum, pro non scripto habetur, nec a fisco vindicatur. etiam si testator superstes sit. l. penult. de iis qua pro non ser. hab. Ex Claudio verò a contrario dicitur, si non decesserit cui illicite legatur, viuo adhuc testatore, a fisco legatum vindicari. Proinde si palam legatur dicitur in metallum, vel ei qui alioqui capere non possit, illicite legatum non intelligitur: Sed cum id sit in fraudem legum, ut cum rogatur heres dare, et is fide sua accommodat. l. in fraudem. de iis qua vi indig. l. 3. de in. h. Quia in re non tam consilium, quam exis spectatur. d. l. 3. ut meriti si viuo testatore decessat qui capere non possit, igno: si a ur hereditas sit, cum tempore mortis capere potest, qui testamenti facti tempore non potuit. Baro.
^c a fisco
^d Vlpianus
^e dies aut certus, aut incertus, s. vel. Reitor est Flor. in qua significatione verbi, vis, est valde obseruanda, & obseruata est ab Alex. l. nomen filiarum. de verb. signific. lib. 2. dist. 1. ff. de i. l. c. 9. lib. 1. parerg. ca. 28. eius obseruationibus adde in fine hoc exemplum restitutum beneficii Flo. conditioni. g scriptus h Significat diem legatum cedere, si natiq; res incipit ad legatarium pertinere: licet aliquo casu fieri possit, ut non debeatur. nec actio competat, si ferit heres non adeat. Ita locuti sunt Vlpianus & Pompon. l. heres. c. l. mulier que ad SC. Treb. l. infra. Sane in contr. scribitur in die, cum dies cedit, etiam debetur: nec fieri potest quin peti possit. l. c. l. de verb. signific. infra. Cedere enim intelligitur dies, cum legatum ad heredem statim decedente legatario: quamuis petere adhuc is non possit. Sane qui legatur, debita. a. l. y. deberi.

Diuisio condicionum.

II. VLP IANVS libro quinto ad Sabinum

Condicionum quædam sunt, quæ quandoque impleri possunt etiã viuo testatore. ut puta *SI NAVIS EX ASIA VENERIT*. nam quandoque venerit navis, condicioni paritum videtur. quædam, quæ non nisi post mortem testatoris: *SI DECEM DEDERIT SI CAPITOLIVM ASCENDERIT*. nam ut paruisse quis condicioni videatur, etiam scire debet hanc condicionem insertam. nam si fato fecerit, non videtur obtemperasse voluntati.

a quodocunque
b *Ut arbitria, sine potestate nisi eius modi sit, ut rursus fieri non possint, sed semel tantum. l. hæc conditio. infra. eod. aut nisi testator se viuo impleri voluerit: voluit enim eius præcipuum tacum in hæc ut semper habet. l. in conditionibus, infra. eod.*
c veluti, si
d *Coniungo l. 7. de verb. oblig.*
e *Quidã hoc responsus mandatum esse putat per S. sed non ita. de success. liber. l. si sit.*
f *Seto*

III. IDEM libro sexto ad Sabinum

Optinuit impossibiles condiciones testamento adscriptas pro nullis habendas.

III. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

Si his legatum est, quibus patronus legata præstat, temperare debet prætor condicionem: ut & patrono & heredibus scriptis pro portione dentur condicionis explenda gratia. Si ita scriptum sit, *SI IN QVINQUENNIO PROXIMO TITIO FILIVS NATVS NON ERIT, TVM DECEM SEIÆ HERES DATO*: si Titius ante mortuus sit, non statim Seiæ decem deberi: quia hic articulus *TVM* extremi quinquennij tempus significat.

Quis possit condicionem implere.

V. PAVLVVS libro secundo ad Sabinum

Condicionibus pupillus & sine tutoris auctoritate parere potest. nec quem moueri, quod expleta condicione necessarius heres aliquando esse potest. nam hoc iure potestatis fieri, non condicionis expletæ. Item seruus vel filiusfamilias sine iussu patris vel domini condicionem implere possunt, quia eo facto nemo fraudatur.

De arbitrio.

VI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

Multa testamento non committitur ab herede, vel legatario, vel eo qui ex vltima voluntate aliquid lucratur, qui alicuius arbitrato monumentum facere iussus sit, si is, cuius arbitrium est, non viuat, vel adesse non possit, aut rei arbitrari nolit.

Conditio impossibilis.

Si seruos certos quis manumississet, heres esse iussus erat, quibusdam ex his ante mortuis, Neratius respondit defici cum condicione. nec æstimabat, pareri posset condicioni, nec ne. sed Seruius respondit, cum ita esset scriptum, *SI FILIA ET MATER MEA VIVENT*, altera iam mortua, non defici condicione. idem est & apud Labeonem scriptum. Sabinus quoque & Cassius, quasi impossibiles eas condiciones in

g *et arbitrari*
h *qui manumississet.*
i *viuet.*

testamento positas pro non scriptis esse. quæ sententia admit-
tenda est.

Cautio pro impleta conditione.

VII. VLP IANVS ¶ libro octauodecimo ad Sabinum[¶]

a necessitas

b Sed in iis tantum,
quæ morte legata-
riorum finiuntur. l.
militari. infra, eo. non
autem in iis quæ
vino legatario, im-
pleri possunt. l. auia
§. Musiana. & l. pa-
ter. §. socrus. & l. hoc
genus. infra, eod. Ra-
tio differentia est,
quia quæ a morte lega-
tariorum finiuntur,
hæc sunt in sola volun-
tate & potestate le-
gatarij: unde me-
ritò personæ legatum,
cum in eorū potestate
sit facere, vel non. At
verò ubi legatarij
vini, existere pos-
sunt, non pendet ex
eorum voluntate &
potestate, sed ex casu
aliquo, eo cunctis, qui
expectandus est. In iis
tamen, quæ vino le-
gatario possunt im-
pleri, locum habet, si
id voluerit testator l.
cum sale. infra à cod.
c caueatur,
d ipso adeunte
e vt eam

MVCIANÆ cautionis vtilitas^a consistit in condicionibus, quæ
in non faciendo sunt conceptæ. vt puta^b SI IN CAPI-
TOLIVM NON ASCENDERIT. SI STICHVM NON
MÁNVMISERIT, & in similibus. & ita Aristoni, & Nera-
tio, & Iuliano visum est. quæ sententiæ & constitutione Diui
Pij cõprobata est. Nec solum in legatis placuit verum in he-
reditatibus quoque idem remediũ admissum est. vnde si vxor
maritum suum, cui dotem promiserat, ita heredem scriberet
ex parte, SI DOTE M, QVAM EI PROMISI, NEQVE
PETIERIT NEQVE EXECERIT: denuntiare eũ posse
coheredi, paratum se accepto facere dotem, vel cauere. & ita
adire posse hereditatem. sed si ex affe sit institutus maritus sub
ea conditione: quoniam non est cui caueat^c, non impediri
eum, quo minus adeat hereditatẽ. nam iure ipso videtur im-
pleta condicio, eo quod non est, quem possit de dote conue-
nire ipse^d adeundo hereditatem.

Interpretatio voluntatis.

VIII. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabinum[¶]

SI quis ita legauerit, DVM VXOR MEA CVM FILIO
SERIT, HERES MEVS EI TANTVM DATO: si ea la-
titans patronum, de medio discessit, vt tamen consilium reti-
neret habendi secum liberos: deberi ei legatum Trebatius &
Labeo aiunt. quia non omne momentum exigendum sit, vt
cum liberis sit: sed si eam mentem, & id propositum habeat,
ne filium à semet dimittat, neve per eam stet, quo minus cum
ea filius educetur.

VIII. VLP IANVS ¶ libro vicefimò ad Sabinum[¶]

SOlemus dicere eum, qui in tempus liberorum vxori legat,
de his non sensisse, quos iam tunc vxor habuit, cum testa-
retur maritus.

Quo tempore impleri debeat conditio.

X. IDEM ¶ libro vicefimotertio ad Sabinum[¶]

HAec condicio FILIAE MEAE CVM NVB SERIT ta-
lis est, vt qui testatus est, impleri solummodo conditionẽ
voluerit: non^f satis egerit, quando. & ideo ¶ & ¶ si viuo testa-
tore nupserit post testamentum factum, inpleta condicio
videtur. præsertim cum cõdicio hæc talis est, vt semel impleri
debeat. Sed enim non omnes coniunctiones implent condi-
tionem. puta enim nondum nubilis ætatis in domum mariti
deducta^g, non paruit conditioni. sed etsi ei coniuncta sit,
cuius

f non etiam satis
exigi, alias, satis
exegerit, quæ lectio
est rectoris.

g deductam,

cuius nuptiis ei interdictum sit: idem dicemus. an tamen nubendo postea parere cōdicioni possit, quasi non nubserit, dubitari potest. & si testator de primo nuptiali iugo sensit, puto defectam conditionem. benigne tamen dicendum est, nondum impletam conditionem defectam. Si sic legatum sit, *SI NAUIS EX ASIA VENERIT*, & ignorate testatore navis venerit testamenti facti tempore: dicendum, pro impleta haberi. Et si cui sic legatum est, *CVM PVDES ERIT*, simili modo hoc erit dicendum.

XI. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SI iam facta sint quæ conditionis loco ponuntur, & sciat testator: quæ iterum fieri possunt, expectentur ut fiant. si vero nesciat, præsentibus debeantur. Item sciendum est, promiscuas condiciones post mortem impleri oportere, si in hoc fiant, ut testamento pareatur: veluti, *SI CAPITOLIVM ASCENDERIT*, & similia. non promiscuas, etiam vivo testatore existere posse: veluti, *SI TITIVS CONSVL FACTVS ERIT*.

b Nam si iterum fieri non possunt, non est expectandum ut iterum fiant, & legata sub illis relicta pueri debeantur. si perierint. §. si sic legatum tibi, cum pubes erit. C. c. præsentibus die d. Quæ in potestate accipientis sunt, & iterum fieri possunt: quæ dicuntur arbitrariæ. l. iij. §. eo d.

Falsa causa non vitiat legatum.

XII. VLPPIANVS libro vicesimo quarto ad Sabinum

SI ita legatum sit, *QUONIAM FILIVS MAIOR EX SARCA MEA DECEM SYSTVLIVM*, HERES MINOR FILIVS DECEM E MEDIO SVMITO, debetur legatum: quia idcirco relictum est, ut condicio filiorum ex æquaretur. & sanè hæc causa est: nam causa in præteritum, poena in futurum conferrur.

e namque causa al. nam quæ causa

XIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum

SI fundus alicui legatus fuerit, si pupillo vel furioso pecuniam dedisset: videtur expleisse conditionem, curatoris vel tutoris dando.

XIII. POMPONIVS libro octavo ad Sabinum

TITIVS, SI STATVAS IN MVNIFICPIO POSVERIT, HERES ESTO, si paratus est ponere, sed locus à municipibus ei non datur: Sabinus, Proculus, heredem eum fore: & in legato idem iuris esse dicunt.

f licet

De conditione nuptiarum.

XV. VLPPIANVS libro trigesimo quinto ad Sabinum

CVis fuerit sub hac conditione legatum, *SI IN FAMILIA NYBSISSET*, videtur impleta condicio statim atque ducta est vxor: quamvis nondum in cubiculum mariti venerit. nuptias enim non concubitus, sed consensus facit.

g Coniungo l. 30. de reg. iur.

a Præclarè in hanc sententiam Plin. in præceptis cōmuni.

Interpretatio testamenti.

XVI. GAIVS¹ libro primo de testamentis ad Edictum
Prætoris²

ad incurrunt,

ad oriuntur,

IN his, quæ extra testamentum incurrerent^a, possunt res ex bono & æquo interpretationem capere. ea verò, quæ ex ipso testamento orerentur^b, necesse est secundum scripti iuris rationem expediri.

De falsa demonstratione, & falsa causa.

XVII. IDEM¹ libro secundo de legatis ad Edictum
Prætoris²

e quem lo

Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit, SERVVM STICHVM, QVEM DE TITIO EMI. FVNDVM TVSCVLAVM, QVI MIHI A SEIO DONATVS EST. nam si constat de quo homine, de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet, si is, quem^c emisit significauit, donatus esset, aut quem donatum sibi esse significauerat, emerit. Igitur & si ita seruus legatus sit, STICHVM COCVM, STICHVM SVTOREM TITIO LEGO: licet neque cocus neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conueniat, nam & si in persona legatarij designanda aliquid erratum fuerit, constat autem cui legare voluerit: perinde valet legatum, ac si nullus error interueniret^d. Quod^e autem iuris est in falsa demonstratione, hoc vel magis est in falsa causa, veluti ita, TITIO FVNDVM DO, QVIA NEGOTIA MEA CVRAVIT. item FVNDVM TITIVS FILIVS MEVS PRAECIPITO, QVIA FRATER EIVS¹ IPSE² EX ARCA TOT AVREOS SVMP SIT. licet enim frater huius pecuniã ex arca non sumpsit, vile legatum est. at si conditionaliter concepta sit causa, veluti hoc modo, TITIO, SI NEGOTIA MEA CVRAVIT, FVNDVM DO: TITIVS FILIVS MEVS, SI FRATER EIVS CENTVM EX ARCA SVMP SIT, FVNDVM PRAECIPITO: ita vile erit legatum, si & ille negotia curauit, & huius frater centum ex arca sumpsit.

d interuenisset.

e Ratio est in l. cum sale. §. falsam causam infra, eod.

Quod si cui in hoc legatum sit, vt ex eo aliquid faceret, veluti monumentum testatori, vel opus, aut epulum municipibus faceret, vel ex eo vt partem alij restitueret: sub modo legatum videtur.

Cautio Mutiana præstatur iis quorum interest.

XVIII. IDEM¹ libro octauodecimo ad Edictum
prouinciale²

IS cui sub conditione non faciendi aliquid relictum est, ei scilicet cauere debet Muciana cautione, ad quem iure ciuili deficiente conditione hoc legatum, eãve hereditas pertinere potest.

Voluntas

*Voluntas defuncti.*XVIII. VLP IANVS ¶ libro quinto Disputatio-
num¹

IN condicionibus primum locum voluntas defuncti optinet, eaque regit condiciones. denique & in ea condicione, **S I FILIA MEA CVM TITIO NVPTA ERIT**, placuit non semper mortis tempus obseruari, sed voluntate patrocinate tardius produci.

Conditio quæ tacite inest, si exprimat, legatum conditionale non facit, nisi testator aliter voluerit.

- 1** Hæc scriptura, **S I PRIMVS HERES ERIT, DAMNAS^b ESTO DARE**, pro condicione non est accipienda. magis enim demonstrat testator quando legatum debeatur, quam condicionem inseruit. nisi fortè hoc animo fuerat testator, vt faceret condicionem. proinde nec illud dicendum erit facere condicionem, **QV D QV D MIHI EP HESI OPORTET DARI, HOC DO LEGO**. Sed si sic leget, **S I PRIMVS MIHI HERES NON ERIT, DAMNAS ESTO SECVNDVS DARE**, & Primus heres existit: legatum non debetur. si Primus adierit cum Secundo, non existit condicione, nequaquam ambigendū est. Si patronus contra tabulas bonorum possessione accepta debitam portionem occupet: legata, quæ sic data sunt, **S I PATRONVS HERES NON ERIT**, non debet coheres patroni præstare. Si à Primo ita legatum est, **S I SECVNDVS HERES NON ERIT, VIGINTI TITIO DATO**: simili modo à Secundo eidem Titio ita legatum est, **S I PRIMVS HERES NON ERIT**, & ambo heredes existierint: legati condicio deficiet. si alter heres existit, alter heres non existit: legatum debetur.

^a In l. Stichum. supra, de leg. 1. non est eiusmodi cōditio. quæ est expressa non est. inest tant: possum enim legare seruum, qui meos non erit. Et quæ nihil mirum, si in ea specie cōditio magis sit, quam demonstratio.

^b centum damnas.

XX. MARCELLVS apud Iulianum libro vicefimo septimo Digestorum norat

Non dubitamus quin turpes condiciones remittendæ sunt. quo in numero plerumque sunt etiam iusiurandi.

Differentia conditionum iuris & facti.

XXI. IVLIANVS ¶ libro trigesimo primo Digestorum

Multum interest, condicio facti^d an iuris^e esset. nam huiusmodi cōditiones, **S I NAVIS EX ASIA VENERIT, S I TITIVS CONSVL FACTVS ERIT**, quamuis impletæ essent, impediunt heredem circa ad eundam hereditatē, quamdiu ignoraret eas impletas esse. quæ verò ex iure venient, in his nihil amplius exigendum, quam vt impletæ sint. veluti si quis se filium familias existimat, cū sit pater familias:

^d Quæ nisi ex factis. Et scriptura testatoris adiciatur, iure civili non inest.

^e Quæ est à testatore adiecta non sit, tamen si & possessio iuris inest.

poterit adquirere hereditatē . quare & ex parte heres scriptus, qui ignorat an tabulæ testamenti apertæ sint, adire hereditatē poterit.

XXII. IDEM libro trigesimoquinto Digestorum^h

Quotiens sub condicione mulieri legatur, si non nubserit, & eiusdem fideicommissum sit, ut Titio restituar, si nubat: commode statuitur, & si nubserit, legatū eam petere posse, & non esse cogendam fideicommissum præstare.

Conditio non potest scindi, si pro solido potest impleri.

XXIII. IDEM libro quadragesimotertio Digestorum^h

Qui duobus heredibus decem dare iussus est, * & * fundū sibi habere, verius est, ut condicionem scindere non possit: ne etiam legatum scindatur. igitur quamuis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit: nisi alteri quoque adeunte hereditatem reliqua quinque numerauerit: aut illo omittente hereditatem, ei, qui solus adierit hereditatem, tota accem dederit.

XXIII. IDEM libro quinquagesimoquinto Digestorum

Iure^a civili receptum est, quotiens pereum, cuius interest^b condicionem impleri^c, sit quo minus impleatur: ut perinde habeatur, ac si impleta condicio fuisset. quod plerique & ad legata & ad heredum institutiones perduxerunt. quibus exemplis stipulationes quoque committi quidam rectè putauerunt, cum per promissorem factum esset, quo minus stipulator condicioni pareret.

Voluntatis coniectura.

XXV. IDEM libro sexagesimonono Digestorum^h

Cum^d vir uxori, quandoque^e liberos habeat, fundum legat^f: si mulier diuortio facto liberos ex alio procreauerit, deinde soluto secundo matrimonio ad priorem maritum redierit: non intellegitur expleta condicio. quod testatorem verisimile non est de his liberis sensisse, qui se viuo ex alio suscepti fuissent^g.

Conditio iniurandi.

XXVI. IDEM libro octogesimo secundo Digestorum^h

Hæc scriptura, SI VIGINTI DEDERIT, AUT IVRAVERIT SE ALIQUID FACTURVM, vnam condicionem exprimit habentem duas partes. quare^h siⁱ quicumque heres scriptus erit sub condicione, si iurauerit se decē daturum, aut monumentum facturum: quamuis verbis editi ad hereditatem vel legatum admittatur, tamē compellitur facere id quod facturum se iurare iussus est, solo iureiurando remisso.

a Coniuge ca. 161. de reg. iur.

b Quia emolumentum aliquid est percipiendum pecuniæ, vel fundum qui condicione extinguitur. Quæ sententia autem est aliquid daturus, vel factururus impleta condicione, quod oneri aut incommodo ei futurum est, eius interest conditionem non impleri. l. in iure. de reg. iur. vbi si quis institutus sit heres, si duxerit Titium: Titius autem interest, quia opulenta est, nec nubere illi qui pauper est, & difficultibus moribus, ac proinde nubere nolit.

c Malè Haloan. legie nō impleri. Aug. li. 4. enod. ca. 17.

d Coniuge l. 26. de fidei. hom. l. 23. de capt.

e quandoque legatū.

g. Est igitur conditio verbis quidē impleta sit, voluntaria tamen ratio parsimonia habenda est. l. in conditionibus supr. cc.

Ius accrescendi transmittitur ad heredes.

Cum eadem res alteri pure alteri sub conditione legatur, aut cum alter pure alter sub conditione heres scriptus est: pars legari vel hereditatis deficiente conditione ad crescit etiam heredi eius, cui pure legatum vel hereditas data est, si tamen hereditas eius adita fuerit.

Benigna interpretatio voluntatis.

XXVII. ALFENVS *¶* VARVS libro quinto Digestorum[¶]

IN² testamento quidam scriberat, ut sibi monumentum ad exemplum eius, quod in via Salaria esset Publij Septimij Demetrii, fieret: nisi factum esset, heredes magna pecunia multare^b. & cum id monumentum Publij Septimij Demetrii nullum repperiebatur, sed Publij Septimij Damæ erat, ad quod exemplum suspicabatur eum, qui testamentum fecerat, monumentum sibi fieri voluisse: quærebant heredes, cuiusmodi monumentum se facere oporteret. & si ob eam rem nullum monumentum fecissent, quia non repperirent^c ad quod exemplum facerent, num poenam tenerentur. respondit, si intellegeretur quod monumentum demonstrare voluisset is qui testamentum fecisset: tamen si in scriptura non^d tum esset: tamen ad id, quod ille se demonstrare animo sensisset, fieri debere. sin autem voluntas eius ignoraretur, poenam quidem nullam vim habere: quoniam ad quod exemplum fieri iussisset, id nusquam extaret. monumentum tamè omnimodo secundum substantiam & dignitatem defuncti extruere^e debere.

a Cuiusque l. 2. de his que pro non scrip. habent.

b multarentur.

c reperiretur,

d ita non esset: alii, nondum esset: alii, nomen desisset:

e extum

XXVIII. PAVLVVS *¶* libro secundo Epitomarum Alfeni Digestorum[¶]

Filiae suæ ita quis legauit, *SI ATTIA FILIA MEA ARBITRATV LVCII TITII NVB ERIT, EI TOY HERES MEVS DATO.* Titio ante testatorem mortuo Attia nubserat. quærebatur, an legatum ei deberetur. respondit, deberi.

Vna species loco alterius succedit ex voluntate defuncti.

ATTIA VXOR MEA OPTATO PHILARGVRVM PVERVVM, AGATHEAM ANCILLAM, QVI MEI ERVNT CVM MORIAR. is qui testamentum fecit, Agatheam quam testamenti tempore habuit vendidit: & postea ancillas emit: ex his vni Agatheæ nomen imposuit. quæsitum est, an hæc legata videretur. respondit, legatam videri.

XXVIII. IVLIVS *¶* libro primo ad Vrseium Ferocem[¶]

f Hoc verum est in extraneis, qui sub qualibet conditione, etiam fortuita institui possunt. Diuersum est in suo herede, qui non nisi sub ea conditione institui potest, cui etiam nonissimo vitæ tempore parere possit. Ita seiusmodi alii. incipit, apud Iulianum. C. l. sed et si. supr. de hered. instit.

Hæc condicio, *SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT,* sic recipienda est, *¶* si cum^f primum potuerit capitulum ascendere.

*Ius accrescendi.*XXX. IDEM^{ll} libro primo ex Minicio^l

SI separatim mihi totus fundus pure, tibi sub condicione legatus fuerit, & tu decefferis antequam condicio exstiterit: non habebō necessitatem implere cōdicionem: utpote cum etiam si condicio defecerit, pars, quam vindicaturus eras, mihi adcreſcat.

An sufficiat per legatarium non stare, quò minus condicio impleatur.

XXXI. AFRICANVS^{ll} libro secundo Quæſtionum^{ll}

IN testamento ita erat scriptum, STICHVS ET PAMPHILA LIBERI SVNTO. ET SI IN MATRIMONIUM COIERINT, HERES MEVS HIS CENTVM DARE DAMNAS ESTO. Stichus ante apertas tabulas deceſſit. respondit, partem Stichi defectam esse. sed & Pamphilam defectam condicione videri. ideoq; partem eius apud heredem remansuram. sed etſi vterq; viueret, & Stichus nollet eam vxorem ducere, cum mulier parata eſſet nubere: illi quidem legatum deberetur^a, Stichi autem portio^b inutilis fiebat. nam cū vni ita legatum fit, TITIO, SI SEIAM VXOREM DVXERIT, HERES MEVS CENTVM DATO: si quidē Seia moriatur, defectus^c condicione intellegitur^d. at si ipse decedat, nihil ad heredē suum eum transmittere: quia morte eius condicio defecisse intellegitur. vtroque autem viuente, si quidem ipse nolit vxorem ducere: quia ipsius facto condicio defecit, nihil ex legato consequitur^e. muliere autem nolente nubere, cum ipse paratus eſſet, legatum ei debetur^f.

^a deberi,
^b portionem inutili-
lem fieri,

^c defectus
^d intellegi.

^e eum consequi.
^f deberi.

De rationibus reddendis.

XXXII. IDEM^{ll} libro nono Quæſtionum^{ll}

Quamuis rationes reddere nihil aliud sit, quàm reliqua soluere: tamen si & statuliberi & heredis culpa, sine fraude tamen serui, minus solutum sit, & bona fide redditas esse rationes existimatum fuerit, liberum fore. & nisi ita obseruetur, neminem qui sub condicione ita manumissus eſſet, vntquam ad libertatem peruenturum, si per inprudenciam minus solutum eſſet. hæc ita accipienda ait, si quando is qui rationes reddere iussus sit, per aliquem errorem sine dolo malo ita rationes ediderit^g, vt dominus quoque circa computationem erraret.

^g reddiderit. Error
in eodem verbo fuit
L. non solum. S. si qui
reddere. Supr. de lib.
leg.

De falsa demonstratione.

XXXIII. MARCIANVS^{ll} libro sexto Institutio-
num^{ll}

Falsa demonstratio neque legatario neque fideicommissario nocet, neque heredi instituto^h. veluti si fratrem dixerit, vel sororem vel nepotem vel quodlibet aliudⁱ. & hoc ita iu-

^h Nec in contractibus, stipulatori. l. si diuortio. inf. de ver. obl.
ⁱ tale.

ris ciuilibus ratione & constitutionibus Diuorum Seueri & Antonini cautum est. Sed si controuersia sit de nomine inter plures: qui probauerit sensisse de se defunctum, ille admitte-
tur.

De iure aureorum annulorum.

- 1 Sed si cui quasi liberto, id est, inter libertos legatum fuerit: non idcirco legatum amittit, quia postea anulos ab Imperatore acceperit. nam honor eius auctus est, non condicio mutata. & ita Diui Seuerus & Antoninus rescribserunt.

Sermo pluralis resolutur in singularem.

- 2 Si quis legauerit rem ita, si mortis tempore eius erit, nec tunc eius inuenitur: nec aestimatio eius legari^a videbitur. quid ergo si quis ita scribserit, **STICHVM ET PAMPHILVM TITIO DO LEGO, SI MEI ERVNT CVM MORIAR,** & vnum ex his alienauerit? an vel alter possit à legatario vindicari? placet vindicari. nam hunc sermonem, licet pluralis sit, pro eo oportet accipi, atq; si separatim dixisset, **STICHVM SI MEVS ERIT CVM^b MORIAR.**

a legata

b cum moriar. Paphilum, si meus erit, cum moriar.

De demonstratione.

XXXIII. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum^{||}

Nominatim^c alicui legatur^d ita, **LVCIO TITIO. an per demonstrationem corporis vel artificij vel officij vel necessitudinis vel adfinitatis, nihil interest. nam demonstratio plerumque vice nominis fungitur. nec interest, falsa an vera sit, si certum sit, quem testator demonstrauerit. Inter demonstrationem & condicionem hoc interest: quod demonstratio plerumq; factam rem ostendit, condicio futuram.**

c Si nominatim
d legatur

XXXV. POMPONIVS libro singulari Regularum^{||}

Leuissima libertatis condicio ea intellegenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior & durior sit.

Conditio casualis potest quandocunque impleri.

XXXVI. MARCELLVS libro singulari Responsorum^{||}

Pvblus Mauius testamento suo ita cauit, **QVIS QVIS MIHI HERES HEREDESVE ERVNT: DO LEGO, FIDEIQVE FORVM COMMITTO, VTI DENT GAIO SEIO SORORIS MEAE FILIO IN HONOREM CONSVLATVS QUADRINGENTA. VIUO Mæuio Seius consul designatus est, & munus^e edidit. deinde ex Kalendis Ianuariis consulatum ingressus est, atque ita Mæuius decessit. quæro, an quadringenta Seio debeantur. Marcellus respondit, deberi.**

e Gladiatorum, aut spectaculorum: quod Accusum hic sese habet. Aug. ad Modest.

Coniectura voluntatis.

a erit,
b restituras.

c testatoris

d videri

e mutare,

TITIA codicillis de prædiis, quæ testamento Septiciæ reliquerat, ita cauit, A TE PETO SEPTICIA, VT FILIO MEO, CVM ANNORVM SEDECIM ESSET^a, EADEM PRAEDIA RESTITVERES^b. QVOD SI FILIVS MEVS SEDECIM ANNOS NON IMPLERE- RIT, PETO VTI REDDAS EA, RESTITVAS PV- BLIO MAEVIO ET GAIO CORNELIO. QUÆRO, CUM Septicia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum a- gens defunctus sit: an representetur fideicommissum quinto- decimo anno impleto: & heredes Septiciæ restituere id Publio Mævio & Gaio Cornelio debeant. Marcellus respondit, Sep- ticiam ius, quod in his prædiis habuisset, heredi suo reliquis- se. etenim videri contra voluntatem testatricis^c representatio- nem fideicommissi desiderari, vt amplius ad substitutos per- ueniat, quàm ad puerum peruenire vel à Septicia vel ab here- dibus poruisset. & verba quidem videntur^d representare fidei- commissum. sed non est verisimile, vt maturius voluerit testa- trix ad substitutos id transferre. nec quicquam mutare^e, quod Septicia ante decessit. nam etsi puer viueret, nõ prius Septiciæ heredes quam Septicia possent conueniri.

XXXVII. PAVLV S^l libro singulari ad legem Fufiam Caniniam^l

f Cum hoc capite pu-
gnas. l. si quis quos
sup. de leg. 2. nisi di-
si dicamus leg. vii. re-
uentionem esse, nõ pe-
nitentiam. l. Lucius. S.
Scauola. de leg. 2.
g scribit.
h aliquod

SIF quis eum, quem ipse manumittere non poterat, legauerit Sita, vt eum legatarius manumitteret: etsi à legato non repel- latur, non est compellendus vt manumittat. quoniam totiens secundum voluntatem testatoris facere compellitur, quotiens contra legem nihil sit futurum. idque Neratius scribit^g. & tamen à legato non esse eum repellendum: quoniam magis legatarium aliquid^h commodum testator in hoc seruo, quàm heredem habere voluisset.

XXXVIII. IDEM^l libro singulari de iure Codicil-
lorum^l

i sola
k codicillos

l alia
m Vs heredes mei
Titio deur. centum, si
nanis ex Asia vene-
rit.

n Siur institutos, siue
substitutos: nam no-
mine institutorum
vniq. comprehēdun-
tur. l. heredes. sup. de
vob. & pup. substi-

SI ita scribsero, QVANTVM CODICILLIS TITIO LEGAVERO: licet codicillis legatum explicetur, tamen ex testamento valet. solaq; quantitas in codicillo^k delata est. nam & apud veteres legata talia fuerē. QVANTVM EI PER EPISTVLAM SCRIBSERO: QVANTVM EX ILLA^l ACTIONE DETRAXERO, HERES DATO.

XXXVIII. IAVOLENVS^l libro primo ex Poste-
rioribus Labeonis^l

QUæ condicio ad genus^m personarum, non ad certas & no-
tas personas pertineat, eam existimamus totius esse tes-
tamenti, & ad omnes heredes institutosⁿ pertinere. at quæ
condicio

condicio ad certas personas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum dumtaxat gradum, quo hæ personæ instituta fuerunt. Cum ita in testamento scriptum erat, V R ALIQUID IN FORO FIAT, neque adscriptum erat, in quo foro: Labeo ait, si non appareat quid mortuus senserit: in eius municipij foro faciendum, in quo is qui testamentum fecerit, domicilium habuerit. quam sententiam ego quoque probo.

X L. IDEM libro secundo ex Posterioribus Labeonis

Quibus diebus vicinus tuuste via publica, cum ad parendum conditioni ire velles, ire prohibuerit, nec per te staret, quo minus agendo ob calumnias eum summoueas: hi dies conditioni non imputabuntur.

Interpretatio Verborum.

1 Quidam ita legauerat, SI PVBLIVS CORNELIVS IMPENSAM, QVAM IN FVNDVM SEIANVM FECI, HEREDI MEO DEDERIT: TVM HERES MEVS PVBLIO CORNELIO FVNDVM SEIANVM DATO. Cascellius aiebat, etiam pretium fundi dari debere. Ofilius impensæ verbo negat pretium significari: sed eos dumtaxat sumptus, quos in eum posteaquæ emptus esset fecit. idem Cinna scribit: adiecto eo, quod non deductis fructibus impensarum ratio haberi debeat. & hoc magis verum puto.

Conditio apposta in quacunqve parte testamenti, reddit conditionale legatum.

2 Quidam Titio centum legauerat, deinde infra ita iusserat, QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO. mortuo patrefamilias Titius vixerat: & viua matrefamilias decesserat. mortua matre heredibus Titij legatum deberi Ofilius respondit: quoniam non sub conditione esset legatum, sed ante legatum pure, deinde dies soluendi adiecta. videamus, inquit Labeo, ne id falsum sit: quia nihil interfit, vtrum ita scribatur, QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO: an ita, NISI MATER MEA MORITVR, NE DATO. vtrubique enim sub conditione vel datum vel ademptum esse legatum. Labeonis responsum probo.

Appellatione debiti continetur naturale, ex coniectura voluntatis.

3 Dominus seruo aureos quinque sic legauerat, HERES MEVS STICHO SERVO MEO, QVEM TESTAMENTO LIBERVMS ESSE IVSSI, AVREOS QVINQVE, QVOS IN TABVLIS DEBEO, DATO. nihil seruo legatum

legatum esse, Namusa Seruium respondisse scribit: quia dominus seruo nihil debere potuisset. ego puto secundum mentem testatoris naturale magis quam ciuile debitum spectandum esse: & eo iure utimur.

Falsa demonstratio certæ rei legatum non vitiat,

Qui dotalem fundum nullū habebat, ita legauerat, **FVN- 4**
DVM CORNELIANVM, QVEM ILLA MIHI DOTI
DEDIT, FI HERES DATO. *Labeo, *Ofilius, Treba-
 tius responderunt, fundum nihilo minus legatum esse: quia
 cum fundus Cornelianus in rerum natura sit, demonstratio
 falsa legatum non peremit.

Modus legato ascriptus.

a *Thorminus dicit.*
 Thermidius

Thermus^a Minor, quorum arbitratu monumentum sibi
 fieri vellet, testamento scriberat: deinde ita legauerat: **L V-**
CIIS, PVB LIIS, CORNELIIS AD MONVMENTVM
MEVM AEDIFICANDVM MILLE HERES MEVS
DATO. Trebatius respondit, pro eo habendum, ac^b si ita le-
 gatum esset, si satis dedissent se ita id monumentum ex ea pe-
 cunia facturos. Labeo Trebatij sententiam probat: quia hæc
 mens testantis fuisset, vt ea pecunia in monumentum consu-
 meretur. idem & ego & Proculus probamus.

XL I. VLP IANVS ¶ libro trigesimo quarto ad Edi-
 ctum[¶]

Legata sub conditione relicta non statim, sed cum condi-
 cio extiterit, deberi incipiunt. ideoque interim delegari^c
 non potuerunt^d.

XL II. AFRICANVS ¶ libro secundo *Questionum*[¶]

Filiofamilias^e legatum est sub hac conditione, si in potesta-
 te patris mansisset. magis patri legatum videri ait, & patrē
 suo nomine legatū petere. Idem iuris esse, & si seruo similiter
 legetur. argumentum rei est, quod etsi cibaria seruis Titij le-
 gentur, procul dubio domini est, non seruorum legatum.

Conditionis diuisio.

XL III. PAVLVS ¶ libro octauo ad Plautium[¶]

Plautius: rogatus est heres à liberto testatore, vt perceptis
 sibi decem totam hereditatem reuenderet^g. postea patro-
 nus defuncti bonorum possessionem contra tabulas petierat,
 & partem hereditatis quæ debebatur, abstulerat. Proculus,
^h **C**assius, fideicommissarium pro rata quod soluit repetere
 debere aiunt. Paulusⁱ: hoc iure utimur. nam quemadmodum
 præstatione fideicommissorum & legatorum heres exonera-
 tur per prætorem: ita etiam ipse partem consequi debet. Di-
 uersum est, si Falcidia interueniat, & minuat legatum. nam
 his casibus nihil repetetur: quia in solidum conditioni pare-
 tur. Item scinditur ius dandi, si is, cui legatum est, non potest
 partem

f præceptis
 gei venderet, ali.
 redderet.

h & Cassius

i Paulus respondit:

b Non hinc sequitur
 legatum hoc esse con-
 ditionale: quia condi-
 tio hæc extrinsecus,
 non ex ipso testamento
 venit. h. conditiones.
 infr. es. imò ne, si se-
 rator quidem hanc
 conditionem expres-
 sisset, legatū esset con-
 ditionale. arg. l. mu-
 so. §. sub conditione.
 supr. de instel. c. hæc
 pertinet l. cum in te-
 stamento. infr. de fi-
 deicommiss. libert.
 c legari. Restius est
 delegari auctore co.
 Vlp. l. si Stichum. §.
 x. de nona.
 d poterunt.
 e Coniunge l. si filio-
 familia. de donat.

partem hereditatis sibi relictam totam capere. nam verius est, partem eum præstare debere, partem illos, qui auferunt ab eo quod plus relictum est, quam à lege conceditur. Nera-
 tius libro primo responforum scribit ex duobus scriptis heredi-
 bus si vnus rogatus sit tibi hereditatem restituere, tu Titio certam summam dare, & beneficio legis Falcidiæ in restituendo heres vtatur: quanto minus tibi præstiterit, tanto minus te Titio præstare non esse iniquum.

Quomodo implenda sit conditio.

X L I I I. I D E M [¶] libro nono ad Plautium [¶]

Qui heredi dare iussus est, seruo alieno instituto, non domino dare debet. nam & si alio herede instituto iussus est seruo Titij dare, ipsi seruo datur. quia quæ facti sunt, non transeunt ad dominum. quemadmodum si mihi aut seruo Titij stipulatus sim: non Titio, sed seruo eius dari potest. & hæc vera sunt. Sed cū heredi dare iussus est, videamus ne domino dandum sit. & consequens est, & hic seruo dari. Certe statuliber, quin domino dare debeat, non est dubium. contra quī domino debet dare, non implet condicionē dando seruo eius: nisi [¶] si dominus consenserit. nemo enim in tali specie cōditionem nesciente me vel nolente implere potest. Cum hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, heredi dandum est, vt impleatur condicio. nec hoc restituendum est ex causa fideicommissi. sed cum suspectam adiit, & restituit: dubitabatur ^a, an ei auferendum sit. & benignius est, & in hoc casu nihil ei auferri. Si autem me herede instituto controuersia mihi fiet hereditatis, si cauet legatarius euicta hereditate reddi legatum: & ipsi cauendum est ^b reddi quod dedit. sed si iussus sis mihi decem dare, & accipere hereditatem ex senatusconsulto: decem tibi ex causa fideicommissi non restituiam.

^a dubitatur,

^b cauendum est de eo quod

2 Si duorum seruo legatum sit sub condicione dandi, non posse per partes condicione pareri quidam aiunt: sed semel dandā pecuniam. sed ego contra puto. Si pars rei legatæ vsucapta sit, an in solidum parendū sit dubito. & potest dici, pro parte
3 parendum ex sententia testatoris. Plautius: vni ex heredibus fundum legauit ^c, si centum heredibus dedisset. deducet suam partem hereditariam: & reliquam summam heredibus pro portione eorum dabit. At si heres ex parte ita institutus esset, si heredibus decem dedisset: non aliter esset heres, quam si tota decem coheredibus dedisset. quia non ante ad hereditatem admitteretur, quam si omnem summam dedisset. nam cum & seruus testamento liber, & ex parte heres ita scriptus esset, si heredibus decem dedisset: constitit ^d non aliter eum liberum heredemque futurum, quam si tota decem coheredibus dedisset. Paulus: hoc iure vtimur.

^c legauit,

^d constat

XLV. IDEM[¶] libro sextodecimo ad Plautium[¶]

b *debebat, et
debet,*

Iulianus ait, si heredi legatarius, cui sub condicione legatum erat **SI HEREDI DECEM DEDERIT**. id quod ei deberet^a, heres accepto tulisset: non quidē videri condicioni paruisse quasi dederit. sed quasi per heredem stet quo minus pareat, posse petere legatum, quasi exstiterit condicio.

Cedit dies conditionis ab adita hereditate.

XLVI. IDEM[¶] libro tertio ad Vitellium[¶]

b *intra
c ita imperatum*

Si in^b diem exempli gratia centensimum^c imperatum est statulibero, vt pecuniam solueret, neque initium temporis eius quod futurum esset, adscriptum est: adita hereditate cedere dies incipit. quia absurdum visum est, antediem præterire, quàm is existeret, quem oportet^d accipere. & hoc in omnibus, qui heredi dare iussi sunt, dicendum est. igitur & legatario ex adita hereditate ad parendum condicioni tempus computabitur^e.

d *oporteret*

e *imputabitur*

XLVII. MARCELLVS[¶] libro quartodecimo Digestorum[¶]

f *In alia hæc lex
omnigitur superiri.*

Seruo^f libertatem ita dedit: **ILLE SI MEVS ERIT, LIBER ESTO**. legatum vel hereditatem sine condicione ei dedit: deinde eum alienauit. debebitur domino eius legatū vel hereditas: & iussu eius adiri poterit. nam id expressit, si meus erit in libertate danda: quo futurum erat, vt impediretur libertas etiam si expressum non esset. sæpenumero tamen mutatur rei effectus: quamquam id expresserit testator, quod, et si non fecisset, inesset tamen.

XLVIII. IDEM[¶] libro quintodecimo Digestorum[¶]

g *is, cui*

Non putabam diem fideicommissi venisse, cum sextumdecimum annum ingressus fuisset^g, cui erat relictum cum ad annum sextumdecimum peruenisset. & ita etiam Aurelius imperator Antoninus ad appellationem ex Germania iudicauit.

h *Coniunge l. 23.
de statulib.*

i *intra. Etenim melior est: quæ veteribus interpretibus placuit, & confirmatur ab Acc. l. si ita fuerit, §. 1. de manumissio, etiam nam cui intra annos decem libertas relicta est, statim liber fieri potest, non nouissimo decennij die: ut cũ libertas in decem annos relicta est. Valon. §. 1. de leg. 1. non recte legimus intra.*

XLVIII. CELSVS[¶] libro vicesimosecundò Digestorum[¶]

Si^h inⁱ annos decem heres dare damnatus, aut quis liber esse iussus est: nouissimo eius temporis die legatū debebitur, & libertas obtingit.

De rationibus reddendis.

L. VLPIANVS[¶] libro primo de officio Consulibus[¶]

Si cui libertas data sit directò sub hac condicione, si rationes reddidisset: arbitrum à consulibus Diuus Pius dari permisit his verbis. Aditi à vobis amplissimi consules arbitrum dabunt, qui excusis rationibus, non tantum quæ reliqua sunt Epaphroditis constituent, verum etiā quas rationes, quæque instru-

Instrumenta tradere aut exhibere dominis suis debeat. cuius sententia cum fuerit satisfactum, non impeditur Epaphroditum libertas.

Differentia libertatis & legati.

L I. M O D E S T I N U S. ¶ libro quinto differentiarum ¶

Sub diuersis condicionibus disunctim positus liber esse iustus, eam condicionem eligere potest, quæ sibi leuior esse videbitur. legato vero eo modo relicto legatarium nouissimæ conditioni parere oportet. Heredi decem dare iustus, & liber esse, & heredis heredi dando perueniet ad libertatem. quod non similiter in legatarij persona custodiri Publicius scribit.

a Si legatum sit sub diuersis conditionibus disunctim positus, id est posita in d. versis partibus testamenti, nouissima est parendum, ut hic. Quod si legatum sit sub condicionibus disunctis quidem per conuentionem disunctam, sed in eadem parte testamenti, parendum est cuiuslibet. b Si heredi de conditione insituit, supra. c Coniunge l. expressa de reg. iur.

Differentia conditionis expressa, & tacita.

L II. I D E M ¶ libro septimo Differentiarum ¶

Nonnumquã contingit, ut quædam nominatim expressa officiant, quãuis omnia tacite intellegi potuissent, nec essent offutura. quod euenit, si alicui ita legatur: TITIO DECEM DO LEGO, SI MAEVIUS CAPITOLIUM ASCENDERIT: nam quamuis in arbitrio Mæuij sit, an capitolium ascendat, & velit efficere ut Titio legatū debeat: non tamen poterit aliis verbis utiliter legari, SI MAEVIUS VOLVERIT, TITIO DECEM DO. nam in alienam voluntatem conferri legatum non potest. inde dictum est, expressa nocet, non expressa non nocent.

c Augusti, lib. 4. emen. ca. 15.

L III. I D E M ¶ libro singulari de eYrematicis ¶

Si quis seruum liberum esse iusserit, si heredi rationes reddidisset, posteaque eum rationes reddere vetuerit, quasi puram facturus libertatem: competit ex testamento libertas.

d competit et

Clausula vulgaris interpretatio.

L IIII. I A V O L E N U S ¶ libro secundo ex Cassio ¶

Si quis legata, quibus dies adposita non esset, annua, bima, trima die dari iussit: & alicui, cum pubes esset, pecuniam legauit. id quoque legatum annua, bima, trima die post pubertatem præstandum esse, in commentariis Gaij scriptum est: quia magis condicio quam dies legato adiecta esset. contra ego sentio. quia fere dies ponitur ad proroganda ea quæ ad præsens tempus, non etiam quæ in futurum legata sunt. diesque pubertatis habet aliquam temporis demonstrationem. Duobus eadem res, si heredi centum dedissent, legata est. si alter ex his quinquaginta dederit, partem legati consequetur. & pars eius qui non dederit, alteri cum sua conditione adcreseat.

e legasset.

f adcreseat

Quomodo implenda sit conditio.

L V. I D E M libro tertio decimo Epistularum

MAecius, cui fundus legatus est, si Callimacho, cum quo testamenti factionem non habebat, ducenta dedisset: conditioni parere debet, & ducenta dare, ut ad eum legatus fundus pertineat: licet nummos non faciat accipientis. quid enim interest, utrum tali personæ dare iubeatur, an aliquo loco ponere, vel in mare de Icere: neque enim illud, quod ad talem personam peruenturum est, testamenti nomine, sed mortis causa capitur.

Conditio dandi an recipiat diuisionem.

LVI. I D E M libro quartodecimo Epistularum

Cui fundus legatus est, si decem dederit, partem fundi consequi non potest, nisi totam pecuniam numerasset^a. dissimilis est causa, cum duobus eadem res sub conditione legata est. in hac enim quaestione statim à testamento, quo pluribus conditio adposita est, diuisa quoque in singulas personas videri potest^b. & ideo singuli[†] cum sua parte & conditioni parere, & legatum capere possunt. nam quamuis summa vniuersæ conditionis sit adscripta, enumeratione^c personarum potest videri esse diuisa. in eo verò, quod vni sub conditione legatum est, scindi ex accidenti conditio non debet: & omnis numerus eorum, qui in locum eius substituuntur, pro singulari persona est habendus.

^a numerarit.

^b Nisi res sit eiusmodi, quæ diuisionem non recipiat. l. pen. infra, eodem. & l. si deicommissa. §. vlt. supra, de lega. 3.
[†] pro
^c enumeratione
tamē

L VII. P O M P O N I V S libro nono ad Quintum Mucium

Questum est, an si iussus fuerit seruus quinque operas extraneo dare, ut liber sit, conditio talis sit recipienda: ut quemadmodum^d circa pecuniæ dationem dicitur, ita & circa præstationem operarum dicamus. sed hoc iure utimur, ut quemadmodum dictum est, si pecuniā ex peculio suo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & si operam præstiterit, necesse sit eum admitti ad libertatem. itaque[¶] & in proposito sapienter faciet heres, si impederit eum, quo minus præstet & operas. hac enim ratione seruus perueniet quidem ad libertatem, sed operis eius extraneus non utetur.

^d quemadmodum
scindi

L VIII. I D E M libro decimo ex Variis Lectionibus

Si ancillæ alienæ, cum ea nubisset, legatum sit, Proculus ait vitale legatum esse: quia possit manumissa nubere.

Legatario mortuo, vel libertate priuato condicione pendente, legatum extinguitur.

L VIII. V L P I A N V S libro tertio decimo ad legem Iuliam & Papiam

Intercidit legatum, si ea persona decesserit, cui legatum est sub conditione, quid ergo si non decesserit, sed in ciuitate^e esse de-

ciuitatem

desierit? puta alicui legatum, si consul fuerit, & is in insulam deportatus est. nunquid non interim exstinguitur legatum, quia restitui in ciuitate potest? quod probabilius esse arbitror. non idem erit dicendum, si ea poena in eum statuta fuerit, quæ irrogat seruitutem: quia seruitus morti adsimulatur^a.

^a adsimulatur

Diuisio conditionum.

LX. PAVLVS^b libro septimo ad legem Iuliam & Papiam^d

IN facto consistentes cōditiones varietatem habent, & quasi tripertitam recipiunt diuisionē: vt quid detur, vt quid fiat, vt quid optingat. vel retro, ne detur, ne fiat, ne optingat. ex his, dandi faciendique condiciones in personas collocantur aut ipsorum quibus quid relinquitur, aut aliorum. tertia^b species in euentu ponitur^c. Fiscus iisdem condicionibus parere debet, quibus persona, à qua ad ipsum quod relictum est peruenit. sicut^d etiam cum suo onere hoc ipsum vindicat.

^b Itaque possunt ad si potestatis, siue arbitrarie. l. c. nomen §. si autem aliquid C. de cadu. ill. c. ponitur. d sic

Interpretatio voluntatis.

LXI. VLPPIANVS^b libro octauo ad legem Iuliam & Papiam^d

SI vir uxori ad tempus liberorum legauerit, dubitari potest, an de his duntaxat filius sensisset testator, qui post mortem eius nati fuissent. an^b & de his, qui viuo eo ab eo suscepti fuissent post testamentum factum, cum manente matrimonio decessisset. verum æquum est proficere, siue viuo marito siue post mortem nascatur^c.

^c nascantur.

LXII. TERENCEVS^b Clemens libro quarto ad legem Iuliam & Papiam^d

SED si hoc specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suam liberos procreauerit: nihilo minus eam ad legatum admitti.

Tantum quis videtur capere, quantum sibi remanet deducto eo quod soluent causa conditionis implende.

Cuidam^f non solidum capienti amplius^g legi concessæ portionis relicta est, si heredi aliquid dedisset. quæritur, an id quod conditionis implendæ causa dederat, consequi ex causa legati possit, quasi non capiat id quod deroget^h: an verò id extra sit, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quam capturus esset, si sine conditione legatum esset. & Iulianus rectissime scribit, tanto amplius eum capturum, quantum conditionis implendæ causa dare cum oportet. nec interesse, heredi, an extraneo dare iussus sit: quia computatione facta, quæ semper in persona eius introduceretur, non amplius legi concessæ portionis^k ad eum subsideret.

^f Coniunge l. 6. de vulg. subst. cum alijs. ^g amplius lege concessa portione relictum est. ^h deroget.

ⁱ lege concessæ al. lege concessa ^k portione

*Improbata conditio, qua viduitas omnino
indicitur.*

a Id est, si donec filios habuerit, eos non deseruerit, & non nupserit. Alex. lib. 7. p. 1. rerg. c. 21.
b non nupserit.
c Favore tamen libertatis amittit legatum. l. Titio. 95. §. servus. infra, cod.

Cum vir uxori, *SI A LIBERIS NE NUBSERIT*, in annos singulos aliquid legavit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. ^c quod si ita scriptum esset, *SI A LIBERIS IMPUBERIBVS NE NUBSERIT*, legem locum non habere: quia magis cura liberorum quam viduitas iniungeretur.

LXIII. GAIVS ^d libro tertio ad legem Iuliam & Papiam ^e

Cum ita legatum sit, *SI TITIO NON NUBSERIT*, vel ita, *SI NEQUE TITIO NEQUE SEIO NEQUE MAEVI NUBSERIT*, & denique si plures personæ comprehensæ fuerint: magis placuit, cuilibet eorum si nubserit, amissuram legatum. nec videri tali condicione viduitatem iniunctam, cum alij, cuilibet satis commode possit nubere. videamus & si ita legatum sit, *SI TITIO NUBSERIT*. & quidem si honeste Titio possit nubere, dubium non erit, quin nisi pariterit condicione, excludatur à legato. si verò indignus sit nuptiis eius iste Titius, dicendum est, posse eam beneficio legis cuilibet nubere. quæ enim Titio nubere iubetur, ceteris omnibus nubere prohibetur. itaque si Titius indignus sit, tale est, quale si generaliter scriptum esset, *SI NON NUBSERIT*. immo, si verum amamus, durior hæc condicio est, quam illa *SI NON NUBSERIT*. nam & ceteris omnibus nubere prohibetur: & Titio, cui inhoneste nuptura sit, { cum } nubere iubetur.

LXIII. TERENCE ^d libro quinto ad legem Iuliam & Papiam ^e

d Coniunge l. 31. qui & a quibusdam.

Hoc modo legato dato, *SI LVCIO TITIO NON NUBSERIT*: non esse legi locum Iulianus aiebat. quod si ita scriptum esset, *SI ARICIAE NON NUBSERIT*: interesse, an fraus legi facta esset. nam si ea esset, quæ aliubi nuptias non facile possit inuenire: interpretandum, ipso iure rescindi quod fraudandæ legis gratia esset adscriptum. legem enim vtilem reipublicæ, (Vboli Scilicet ^f procreandæ causa latam, adiuuandam interpretatione.

LXV. PAVLVS ^d libro sexagesimo secundo ad Edictum ^e

e Cum enim alibi nubere non possit, priuilegiū est ac sita dictum sit, si non nupserit: nec locus adiectus est, nisi ut lex fraudetur.

f Multæ in hanc sententiam copiose distulit Alex. ab Alex. l. 4. Genit. dicitur.

Legato sub condicione relicto, si heres, à quo sub condicione legatum est, pendente condicione moriatur: heredem suum obligatum relinquit.

Licet

Licet libertas representetur, conditio tamen fideicommissi debet expectari.

LXVI. MODESTINVS[¶] libro decimo Responsorum[¶]

Heres statuliberum, cui in euentum condicionis fideicommissum restituere rogatus erat, manumisit. quæro an fideicommissum ei præstare debeat. Herennius Modestinus respondit, quamquam statuliberum heres manumiserit, tamen fideicommissum, quod sub iisdem condicionibus relictum ei debet, ita præstare cogitur, si cōdicionem impletas esse præstabit^a, aut per eum steterit, quo minus impleantur.

a constabit, ad præstenderit.

Si deficit conditio, pro qua fuit interposita cautio Mutiana, legatum debetur ei, in quem in eum casum fuit translatum.

LXVII. IAVOLENVS[¶] libro vndecimo Epistularum[¶]

Cum sub hac condicione fundus alicui legatus esset, *SI SERVVM NON MANVMISERIT*, & si manumiserit, legatum fundi ad Mæuium translatum esset: legatarius de non liberando satisfecit, & legatum accepit, & postea liberavit. quæro, an aliquid Mæuio detur. respondit, si cui ita legatum erit^b, *SI SERVVM NON MANVMISERIT*: satisfactio interposita accipere ab herede legatum poterit. & si postea seruum manumiserit, commissa stipulatione, heredi vel fundum vel quanti ea res est restituat. eoque casu heres ei, cui ex sequenti condicione legatum debuerit, restituat.

b esset.

LXVIII. IDEM[¶] libro secundo ex Cassio[¶]

Si ita legatum esset, *CVM NVBSERIT*: si nupta fuerit, & hoc testator scisset, alterum matrimonium erit expectandum. nihilque intererit, vtrum viuo testatore, an post mortem ea iterum nubserit.

LXVIII. GAIVS[¶] libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam[¶]

Si ita expressum erit, *TITIO, SI VOLVERIT, DO LEGO*: apud Labeonem Proculus notat, non aliter ad heredem legatarij pertinere, quam si ipse legatarius voluerit ad se pertinere. quia condicio personæ iniuncta videtur.

LXX. PAPIANVS[¶] libro sextodecimo Quaestionum[¶]

Dvos mater filios sub condicione emancipationis ex partibus heredes instituit, eisque plurium rerum præceptiones pure dedit: hereditatem adierunt. patrem à legatorum commo illa quoque ratio debet summonere, quod emancipando filios, obsecutus voluntati, supremum iudicium vxoris suæ cultodiri voluit^c.

c voluerit.

*Modus adiectus legato.*LXXI. IDEM libro septimodecimo Quæstionum¹

a existimabat.

b filio fratris
alumnoc Eius enim interest
voluntatem testatoris
sueri, & implendam
curare, aut quod ea
gratia legatario da-rum eras, secundum
voluntatem testato-
ris veniendi. In quo
perspicue commodum
heredis agitur: ita-
que non potest dici
stipulatio hæc nulla
esse, iuxta l. stipula-
tio. §. alteri, in fr. de
verbo. oblig. idem
autem continetur hæc
cautione, quod inMucianæ l. heres in-
fr. eo. In libertate ta-
men relicta cessat
hæc cautio, & officio
iudicis compellendus
est liberius testatoris
iussioni parere. l. Ma-
ucia. in fr. de man-
sciam.

d matrimonium

Titio centum ita vt fundum emat, legata sunt. non esse co-
gendum Titium cauere Sextus Cæcilius existimat^a. quo-
niam ad ipsum dumtaxat emolumentum legati rediret. Sed si
filio, fratri^b, alumno minus industrio prospectum esse vo-
luit, interesse^c heredis credendum est. atque ideo cautionem
interponendam, vt & fundus comparetur: ac postea non
alienaretur.

De matrimonio.

Titio centum relicta sunt, ita vt Mæuiam vxorem quæ vi-
dua est ducat. condicio non remittetur. & ideo nec cautio re-
mittenda est. Huic sententiæ non refragatur, quod si quis pec-
uniam promittat, si Mæuiam vxorem non ducat, prætor
actionem denegat. aliud est enim eligendi matrimonij poenæ
metu libertatem auferri, aliud ad testamentum^d certa lege
inuitari.

De libertate.

Titio centum relicta sunt ita, vt à monumento meo non
recedat, vel vti in illa ciuitate domicilium habeat. potest dici
non esse locum cautioni, per quam ius libertatis infringitur.
sed in defuncti libertis alio iure vtimur.

De dote legata.

**TITIO GENERO MEO HERES MEVS DOTIS
SEIÆ FILIÆ MEÆ NOMINE CENTVM DATO.**
legati quidem emolumentum ad Seiã, quæ dotem habere
incipit, pertinebit. sed quia non tantum mulieri, sed Titio
quoque, cui pecuniam legauit, consultum videtur: propè est,
vt ipse legatarius intellegatur: & legatum petere debeat. Si
post diuortium genero pecuniam heres soluerit, æque libera-
bitur: quoniam in dotem solutio conuertitur. constante au-
tem matrimonio, etiam prohibente muliere Titio recte sol-
uetur. hoc enim & mulieris interest, vt incipiat esse dotata.
nam & si quis ipsam quoque petitionem habere responderit,
eaque pecuniam petat, neque dotis fieri velit: non dubie doli
summuebitur exceptione. ante nuptias verò Titio vel mu-
liere defunctis, legatum apud heredem manet. quod si nolit
eam vxorem ducere, causa^e legati, quod ad mulieris perso-
nam attinet, satisfactum intellegetur. sed Titio legatum pe-
tenti nocebit exceptio doli. Sabinus autem existimabat, nupta
muliere Titio, sine cautione legatum deberi: quoniam pecu-
nia dotis efficeretur. sed cum ante nuptias, quia purum legatum
est, peti potest: cautio MULIERI PECUNIAM REDDI
necessaria erit. quod si maritus vitio suo causa ceciderit, neque
soluendo sit: numquid aduersus heredem mulieri, quæ nihil deli-

e causa legati,

deliquit, succurri debeat ob eam pecuniam quæ doti fuerat destinata: sed quoniam ambo legati petitionem habuerunt, saluam habebit non soluta pecunia viro mulier actionem.

Cautio Mutiana.

LXXII. IDEM¹ libro octauodecimo Quæstionum²

Cum tale legatum esset relictum, TITIAE, SI A LIBERIS NON DISCESSERIT: negauerunt eam recte cauere: quia vel mortuis liberis legati condicio possit existere. sed displicuit sententia³. non enim voto matris opponi tam ominosa⁴ non interponendæ cautionis interpretatio debuit. Et cum patronus liberto certam pecuniam legasset, si à liberis⁵ eius non discessisset: permisit Imperator velut Mucianam cautionem offerri. fuit enim periculosum ac triste, libertum coniunctum patroni liberis eorundem mortem expectare. Titius heredem institutum rogauit post mortem suam hereditatē restituere, si fideicommissi cautio non fuisset petita. Mucianæ cautionis exemplum ante constitutionem remissæ cautionis locum habere non potuit, quoniam viuo eo, cui relictum est, impleri condicio potuit. Quid ergo si ita scriptum sit? PETO POST MORTEM TVAM RESTITVAS HEREDITATEM, ITA NE SATIS FIDEICOMMISSI PETATUR, NEVE RATIO EXIGATUR. sine dubio per huiusmodi verba non interponendæ quidem cautionis condicio videbitur adscripta: rationi verò non exigendæ modus adhibitus, scilicet vt culpa, non etiam dolus remissus intellegatur, idque in eius persona, qui negotia gessit, cuique rationis reddendæ necessitas fuerat testamento remissa, rescriptū est.

SI ARBITRATV TITII SEIA NVB SERIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO. viuo Titio etiam sine arbitrio Titij eam nubentem legatum accipere respondendum est. eamque legis sententiam videri, ne quod omnino nuptiis impedimentum inferatur. Sed si Titius viuo testatore decedat, licet condicio deficit, quia tamen suspensa quoque pro nihilo foret, mulieri succurreret.

MAEVIÆ SI NON NVB SERIT, FVNDVM CVM MORIETVR LEGO. potest dici, & si nubserit, eam confestim ad legatum admitti. Non idem probatur si certus dies, incertusve alius legato fuerit adscriptus.

De falsa causa, conditione, & demonstratione.

4 Falsam causam legato non obesse, verius est: quia ratio legandi legato non coheret⁶. sed plerumq; doli exceptio locum habebit, si proberur⁷ aliàs legaturus non fuisse. Falsam conditionem Cassius & Cælius⁸ Sabinus impossibilem esse dixerunt: veluti PAMPHILVS, SI QVOD TITIO DEBEO SOLVERIT, LIBER ESTO: si modò nihil Titio

^a Iurisconsulti hæc est sententia, non placere, propterea quòd filij ante matris mortem esse possent, et caueri non deberet, cum si ei omnia sunt huius rei mentio non facere. Aug. lib. 4. emend. c. 17.

^b onerosa interponendæ, Florentina lectio rectior est.

^c effect?

^d Id est, cum constitutus testator legare voluisse, hæc extra legatum est pro nobrem id faceret: d. monstratio verò quacunque additur, quasi iure est: quia demonstrationes ex ipsius rei circumstantiis perantur. Itaque nihil mirum est, dictū esse supra, quod iniuria est in falsa etc. l. demonstratione. §. quod autem, supra eod.

^e Si proberur restatorem non fuisse legatum, si falsam causam esse legatum, si legatum perentio obijciatur exceptio doli. arg. l. in alienam. C. de legato f. legaturum

^g Casellianus

g intelligitur.

fuit debitum. quòd si post testamentum factum testator pecuniam exsoluit, defecisse condicionem intellegi^a. Falsam legati demonstrationem non facere legatum, Sabinus respondit: veluti si quis, cum Titio nihil legasset, ita scriptum relinquerit, EX CENTVM, QUAE TITIO LEGAVI, QVINGVAGINTA HERES SEIO DATO. idque sumpsit ex defuncti voluntate. quia non animo legandi, sed deminuendi legatum, quod falsò datum existimaret, ita scriberet. propter falsam tamen demonstrationem legati non plus Seius adsequetur, quàm si vere demonstratum fuisset.

Cautio Mutiana.

b & Idem

LXXIII. IDEM^b libro nonodecimo Quæstionum¹
Titio fundus, si in Asiam non venerit: b idem, si peruenerit, Sempronio legatus est. cum in omnibus condicionibus, quæ morte legatariorum finiuntur, receptum est vt Muciana cautio interponatur: heres cautionem à Titio accepit, & fundum ei dedit. si postea in Asiam peruenerit, Sempronio heres, quod ex stipulatu cautionis interpositæ consequi potest, vt illi actione præstare cogitur. sed si cautio medio tempore defecerit, quæ sollicitè fuerat exacta, non de suo præstabit heres. sed quia nihil ei potest obici, satis erit actiones præstari. si tamen Titius cum^c Asiam venisset, Sempronius prius quàm legatū accipiat, decesserit: heredi eius deberetur^d quod defunctus petere potuit.

e in Asiam
d debebitur

Casus, in quo locum non habet ius accrescendi.

LXXIII. IDEM^b libro trigesimo secundo Quæstionum¹

Mulier^c & Titio vsusfructus, si non nubserit mulier, relictus est. si mulier nubserit, quamdiu Titius & viuuit, & in eodem statu erit, partem vsusfructus habebit. tantum enim beneficio legis ex legato concessum esse mulieri intellegendum est, quantum haberet, si conditioni paruisset. nec si Titius, qui conditione defectus est, legatum repudiet, ea res mulieri proderit^e.

e de lib. & parat.
cap. 8.
f adiuuet, et viuuet.LXXV. IDEM^b libro trigesimo quarto Quæstionum¹
Dies incertus condicionem in testamento facit.

De adoptione.

LXXVI. IDEM^b libro sexto Responsorum¹

Fideicommissum à filiis relictū, SI QVIS EX HIS SI NE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, adoptionis commento non excluditur.

Tacita repetitio conditionis.

LXXVII. IDEM libro septimo Responsorum

Via, quæ nepotem sub conditione emancipationis pro parte heredem instituerat^h, ita postea codicillis scribitur, HOC

h Etique, si non emanciparetur, alium substituit.

AMPLIUS NEPOTI MEO, QUAM QUOD EVM HE
 REDEM INSTITVI, LEGO PRAEDIA ILLA. condi-
 tionem emancipationis repetitam videri placet: quamuis auia
 nullam in legatis, vt in hereditate, substitutione fecisset. nam
 & cum seruus pure quidem liber, heres autem sub condicio-
 nescriptus, & si heres non exsisterit, legatum accipere iustus
 est: in legato repetitam^a videri libertatem, Diuus Pius rescri-
 bit. Muciana cautio locum non habet, si per aliam condi-
 tionem actio legati differri possit. TITIO, SI MULIER
 NON NVBSERIT, HERES CENTVM DATO. quam
 pecuniam eidem mulieri Titius restituere rogatus est. si nu-
 bserit mulier, die legati cedente fideicommissum petet. remoto
 autem fideicommissio, legatarius exemplum Mucianæ cau-
 tionis non habebit.

^a Coniunge cum l.
 cum seruus, supr. de
 condi. instis.

Administratio tutela suspensa in euentum conditionis.

2 Pater exheredatae filiae tutores dedit, cosque, si mater eius
 impubere filia constituta vita decessisset, ad rem gerendam
 accedere^b iussit. cum vxori mandatum esset, vt moriens filiae
 communi decies restitueret: non sub condicione tutores vi-
 debuntur dati, nec si quid aliud interea puella quaesisset, eius
 administratione^c prohiberi. cautio vero^d fideicommissi matri
 remissa^e. Quocumq;^f indicio voluntatis cautio legatorum,
 vel fideicommissorum remitti potest. itaque si cautionis non
 petendae condicio legato vel fideicommissio praescribatur, con-
 dicionem ea res non faciet: non enim deficiet, si quis caueris
 desiderauerit, onere cautionis non secuto. quod aduersus in-
 iurum hodie iure publico sequi non potest, postquam remit-
 ti posse cautionem placuit.

^b accedere

^c administratione
^d quoque
^e remissa videba-
 tur.

^f Quocumq; enim
^g si quis eam desi-
 derauit,

LXXVIII. IDEM^h libro nono Responsorumⁱ

1 CVM pupillus aut tutor eius conditionem in personam^h
 pupilli collatam impedit, tam legati quam libertatis iure
 communi condicio impleta esse videtur. Disiunctiuo mo-
 do condicionibus adscriptis, alteram defecisse non oberit, al-
 tera vel postea impleta. nec interest, in potestate fuerintⁱ acci-
 pientis condiciones, an in euentum collatae^k.

^h in persona

ⁱ fuerit
^k collata.

LXXVIII. IDEM^l libro primo Definitionum^m

1 HERES MEVS, CVM MORIETVR TITIVS, CEN-
 TVM EI DATO. purum legatum est: quia non condi-
 cione, sed mora suspenditur. non potest enim condicio non
 existere. HERES MEVS, CVM IPSE MORIETVR,
 CENTVM TITIO DATO. legatum sub condicione reli-
 ctum est, quamuis enim heredem moriturum certum sit, ta-
 men incertum est, an legatario viuo dies legati non cedit.^l &
 non est certum ad eum legatum peruenturum.

^l cedat.

Forma cautionis Mutiana.

Qui post Mucianam cautionem interpositā legatum accepit, si contra cautionem aliquid fecerit, stipulatione commissā etiam fructus heredi restituet. hoc enim legatarius & in exordio cauere cogitur. Quāuis vsusfructus, cum morietur legatarius, inutiliter legetur: tamen cautionis Mucianę remedium vsusfructu quoque sub condicionem alicuius non faciendi legato locum habet.

Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias scriptum est, nullam vim habet. veluti, TITIO PATRI CENTVM, SI FILIA, QVAM HABET IS IN POTESTATE, NON NVBSEKIT, HERES DATO. vel FILIO FAMILIAS, SI PATER EIUS VXOREM NON DVXERIT, HERES DATO.

LXXX. SCAEVOLA ¶ libro octauo Quæstionum¹

As causas, quæ protinus agentem repellunt, in fideicommissis non pro conditionalibus^a obseruari oportet. eas vero, quæ habent moram^b cum sumptu, admitteremus cautione oblata. nec enim parem dicemus eum, cui ita datum sit, si monumentum fecerit: & eum, cui datum est, vt monumentum faciat^c.

*Ambigua orationis interpretatio.*LXXXI. PAVLVS ¶ libro vicesimo primo Quæstionum¹

Iulius Paulus Numphidio: Quæstisti, si ita in testamento cautum esset, STICHVS SI RATIONES REDDIDERIT, CVM CONTUBERNALI SVA LIBER ESTO: EISQVE DECEM HERES DATO: an Sticho mortuo antequam rationes redderet, vel pariatore^d vel reliqua habente, libera esset mulier: & an de legato idem accipiamus^e. Libertate data si rationes reddiderit, hanc^f condicionem rationum reddendarum, vt^g iussus videatur reliqua reddere, si qua habet, cum fide actus sui. quæ si nulla sunt, pure accepisse libertatem videbuntur. & si post aditam hereditatem decessit, competente libertate etiam legatum eos secutum est. quod si cum adhuc reliqua haberet, decessit: sub eadem conditione & contubernalis eius libertatem accepisse videtur, & defecta^h videbiturⁱ conditione. Sed non ineleganter illud dicetur, Stichum quidem sub conditione manumissum, contubernalem autem eius pure. & illam coniunctionem non ad coniungendam condicionem, sed ad necessitudinem demonstrandam pertinere. Tuncⁱ demum pro impleta habetur condicio, cum per eum stat, qui si impleta esset, debitus erat.

^a conditionibus^b moram consumptam: unde quidam emendas contundā.^c Male Halaan. non faciat. Aug. lib. 4. emendat. c. 17.^d Pariatio, ea scriptura est, quæ apparita est factum esse creditori. Aug. lib. 4. emendat. c. 12. Alciat. lib. 1. pariatore. c. 24.^e Hac aliter distincta sunt, quā in Noctis: vid. 14. quid magis conveniat.^f hac conditione g iussus videtur^h defectam conditionem.ⁱ tunc enim

De rationibus reddendis.

LXXXII. CALLISTRATVS ^{libro secundo} Quæ-
stionum¹

CVM seruus ita liber esse iussus sit, si rationes reddiderit: **C**ei que fundum heres dare damnas sit^a: videamus vtrum ^{a esto:} condicio libertati præposita^b sit, an verò & legato. & quidem ^{b proposta} si libertati soli accipiamus præpositam, nullus tractatus amplius superest: nam legatum purum inuenitur, & ideo ^{c non inutile. Augusti lib. 1. eman. c. 3.} inutile sit, quòd si condicio etiam legato insita^d sit, quod quidam ^{d inserta} recte putant, simul cum libertate dies quoque legati vtiliter cedit. quid ergo continetur his verbis, **S**I **R**A**T**I**O**N**E**S **R**E**D**D**I**D**E**R**I**T: quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit, quasi nihil interlit, vtrum sub hac condicione **S**I **R**E**L**I**Q**U**A**, vel ^{e an sub hac,} **S**I **R**A**T**I**O**N**E**S **R**E**D**D**I**D**E**R**I**T, sed nos neque condicionem meram putamus esse, quæ in datione exsistit^f: neque meram condicionem, quæ in facto sit: ^{f exsistat:} sed eam condicionem, quæ ex mixtura quadam consistit, nam non vtique si ille in folle reliqua optulerit, liber erit, nō enim testator hoc sensit: sed illud, vt rationes reddat quomodo seruus reddere solet. id est legendas offerre rationes primū, deinde computandas, vt explorari possit, imputationes^g probe an improbe referantur: accepta recte relata, ^{g computationes} an non recte. ita enim incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. inest his verbis etiam heredes notitia instrui rationum, vt sciant quid in quaque ratione scriptum sit. nam quod ipse viuus facturum erat, ab heredibus suis fieri iussisse intellegitur. ille autem vtique non sic solebat seruo suo ostendenti reliqua^h rationes subicribere: sed ita, vt le- ^{h reliquas: melius est Flor. sunt qui legunt reliquatione.} geret, examinaret, exciperet. itaque cum seruo sub hac condicione testamento libertas datur, **S**I **R**A**T**I**O**N**E**S **R**E**D**D**I**D**E**R**I**T: non hanc solam habet significationem, si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibuerit heredi: sed & si reliqua soluerit.

Filius familiæ debet institui sub condicione, qua sit in eius potestate.

LXXXIII. PAVLVS ^{libro duodecimo} Respon-
sorum¹

LVCIUS TITIVS ita testamentū fecit, **A**V**R**E**L**I**V**S **C**L**A**V**D**I**V**S **N**A**T**V**S** **E**X **I**L**L**A **M**V**L**I**E**R**E**, **S**I **F**I**L**I**V**M **M**E**V**M **S**E **E**S**S**E **I**V**D**I**C**I **P**R**O**B**A**V**E**R**I**T, **H**E**R**E**S** **M**I**H**I **E**S**T**O. Paulus respondit, filium de quo quæreretur, non sub ea condicione institutum videri, quæ in potestate eius est, & ideo testamentum nullius esse momenti.

An sufficiat non stare per legatarium, quò minus paret conditioni.

LXXXIII. IDEM ¶ libro quartodecimo Respon-
forum ¶

ILLIS LIBERTIS ALIMENTORVM NOMINE, SI CVM FILIO MEO MORATI FVERINT, MENSTRVOS DENARIOS CENTENOS, ET VESTIARIA DARI VŒLO. liberti in obsequio fuerunt quamdiu adulescens ad militiam promoueretur. qua causa effectũ est, vt quibusdam Romæ relictis proficisceretur, & apud castra defunctus est. quæsitum est, an ab heredibus eius alimenta debeantur. Paulus respondit, condicionem quidem in persona libertorum, qui cum filio defuncti morati sunt, aut per eos non stetit, quo minus morarentur, mortuo filio testatoris deficisse non videri. sed si testator propter filij vtilitatem his, qui cum eo morati fuissent, alimenta præstari voluit^a: contra voluntatem defuncti petentes audiri non oportere.

Admonitio quædam magis, quàm conditio.

LXXXV. § CAEVO LA ¶ libro tertio Responso-
rum ¶

Titia heredis instituti liberos habentis filij fidei commisit, vti rem eius vniuersam restitueret filijs eius liberisve^b eorum, cum ipsi petissent, sine vlla iuris cauillatione. quæro, an his verbis, CVM ILLI A TE PETIERINT, condicio fideicommissio adscripta videatur. respondit, non videri^c.

LXXXVI. MÆCIANVS ¶ libro tertio Fideicom-
missorum ¶

Vlilianus noster eum, qui decem dare & ita liber esse iussus esset, si à viuente manumissus esset, non aliter legatũ, quod ei cum libertate datum esset, habiturum, quàm si conditioni libertatis paruisset. item in emptorem si alienatus esset. sed id tunc locum habet, cum omnimodo simul cum libertate legatum acquiri potuit, licet legato imposta non sit, veluti cum in tempus libertatis legatum collatum esset. Cum verò libertas sub condicione, legatum autem præsentis die datum est: in hoc quæstio est, an constiterit legatum. etenim nec Cætonianæ sententiæ locum in proposito esse. quia etsi statim testator decessisset, non tamen omnimodo inutile esset legatum: cum posset condicio libertatis ante aditam hereditatem impleri, & legatum manumisso deberi. nisi fortè necessarius heres extitisset. tunc enim omnimodo inutile erit legatum iure ipso: quia sub condicione acceperit libertatem.

^a voluisse

^b liberisve

^c Hac conditio videtur similitudo illi, si volueris, sup. l. si ita expressum. eod. sed cum testatrix vsu sit verbis interpellationis, & admonitionis, magis admonitionis quàm conditionis causa ea adiecto creditur. l. si dec. de verb. obligat. d. Marcellus

Differen-

*Differentia legati, & libertatis declarata: de qua supra capite
quinguesimo primo actum fuit.*

LXXXVII. VALENS^d libro primo Fideicom-
missorum^d

Quod traditum est, in legatis nouissimam, in libertatibus
leuissimam condicionem spectandam esse,

LXXXVIII. GAIUS^d libro primo Fideicom-
missorum^d

ID est quæ ipsi seruo commodior sit,

LXXXIII. VALENS^d libro primo Fideicom-
missorum^d

Non ad ea dumtaxat pertinet, quæ sæpius sub diuersis con-
dicionibus: sed etiam quæ primò pure, deinde sub condi-
cione dantur. itaque quod heres pure dare iussus est, quodve
pure legatum est, cum id^a ex interuallo sub condicione legatū
est, posterius valet. si prius sub condicione, deinde pure legatū
est: præsens debetur. quod si pure legatum, ex continenti heres
sub condicione damnatus aut rogatus est dare: perinde est, ac
si iuncta subiecta scriptura idem legatum esset: vel vt præsens
vindicare, si hoc voluerit legatarius, vel cum condicio exstite-
rit, ab herede peti possit. nisi^b commemoratione superioris le-
gati posterius scriptum fuerit. velut, *STICHVM, QVEM
ILLI LEGAVI, HERES MEVS EI, SI ILLVD FA-
CTVM ERIT, DATO.* tunc enim reuocandi animo præ-
sens legatum, & sub condicione dandi ita scripsisse videbitur.
& si ante cōdicionem rem vindicet, doli exceptio locum ha-
bere poterit.

a idem

b cum commemo-
ratione

XC. GAIUS^d libro primo Fideicommissorum^d

Per fideicommissum varie data libertate, non leuissima
spectanda est, sed nouissima: quia posterior voluntas po-
terior haberi debet. cui consonat etiam rescriptum Diui^c An-
tonini.

Diuisio conditionum.

XCI. MAECIANVS^d libro secundo Fideicom-
missorum^d

Condicionum, ^d quæ in futurum conferuntur, triplex na-
tura est: vt quædam ad id tempus, quo testator viuat: que-
dam ad id, quod post mortem eius futurum sit: quædam al-
terutrum pertineant. tempus autem vel certum, vel infinitum
comprehendatur. quæ omnia non minus in fideicommissis,
quàm in institutionibus ac legatis incidere solent. vt hæc condi-
cio, *TITIAE, SI MIHI NVB SERIT,* nō dubie, nisi viuente
testatore: illa autem, *SI AD EXSEQVIAS PVNE-
RIS MEI VENERIT,* nisi post mortem, impleri nō possit.
illa verò, *SI FILIO MEO NVB SERIT,* vel viuente

c Diui Hadriani &
Antonini. Idem ab
viroque saepe consti-
tutum fuisse notaui:
itaque hæc lectio mi-
hi non displicet.

d Coniunge l. non so-
lū. de oblig. & actio.

vel

vel mortuo testatore impleri possit. & prima quidem ac tertia ex relatis condicionibus, infinitum tempus habent: quandoque^a enim nubserit, impletur condicio. secunda ad certum tempus adscripta est.

De emancipatione.

X C II. VLP IANVS^l libro quinto Fideicommissorum^l

l deficere

SI cui legatum fuerit relictum, isque rogatus sit liberos suos emancipare: an cogi debeat manumittere? & retineo me dixisse, defici^b eos à petitione fideicommissi. neque enim prætor fideicommissarius eos ad libertatem tuetur vt seruos. Papinianum quoque libro nono responsum scribere referebam, non esse cogendum emancipare filios suos. Arbitror tamen extra ordinem debere constitui, eum qui adgnouit^c id quod sibi relictum est hac contèplatione vt liberos suos emanciparet, cogendum^c emancipare: neque enim debet circumueniri testantium voluntas. sic deinde hoc accipiendū, quem admodum si sub condicione liberorum emancipandorum ei fuisset legatum^d, vel ita relictum, vt eos emanciparet. Cui rei consequens est quod Diuus Seuerus rescripsit. nam cum quædam mulier nepotes suos heredes instituisset, & ipsum filiū coheredem filiis suis dedisset, eosque inuicem substituisset, rogassetque filium vt filios emanciparet, non autem rogasset vt hereditatem eis restitueret: ex auctoritate Diui Seueri emancipare eos compulsus est, hisque restituere hereditatē. & adiectum est, ^lvt^l si tardius id faceret, quasi ex mora vsuras præstaturum. videri enim eum, qui moram faceret emancipationi, moram restitutioni fideicommissi eam facere.

e P. 4. l. 4. sententia. tit. 12.

d legatum relictū: vel ita vt eos

X C III. P A P I N I A N V S^l libro octauo Responsorum^l

e Pater filio: l. 7. si filios sequentibus magis conuenit.

MATER^e filio suo coheredes sine vlla condicione filias ipsius dedit, ac petiit, vt filias suas emanciparet, ita vt curatores à prætore acciperent. filij videri fidei commississe placuit, vt eas sui iuris constitutas, ad hereditatem auix peruenire patetur. nec ad rem pertinere, si portionem filiarum iure substitutionis quæsisset.

Differentia libertatis & legati.

X C IIII. H E R M O G E N I A N V S^l libro primo Iuris Epitomarum^l

f seruos

CVM ita datur libertas, SI TITIO, QUI NON EST HERES, DECEM DEDERIT, certa persona demonstratur: ac propterea in personam^f eius tantum condicio impleri potest. sanè si cum cesserit dies, pecuniam condicione comprehensam statuliber habuerit: iure constituto nulli dando consequitur libertatem. Diuersa causa est legatarii, in cuius per-

persona placuit condicionem deficere, si antequam dederit legatarius pecuniã, Titius moriatur. Ex his verbis, **SI HEREDI**, vel **SI HEREDI TITIO DECEM DEDERIT, LIBER ESTO**: non tantum heredi, sed etiam heredis heredi dando, peruenit ad libertatem. at si nullus heredi successerit, iure constituto nulli dando ad libertatem perueniet.

XCV. IDEM ¶ libro quarto Iuris Epitomarum ¶

Legatum sub condicione relictum, & ad aliam translatum, si non condicio personæ cohæreat, sub eadẽ condicione translatum videtur.

XCVI. PAULVS ¶ libro primo ad Neratium ¶

Titio ususfructus serui legatus est, & si ad eum pertinere desisset, libertas seruo data est. Titius viuo testatore defecit. libertas non valet: quia condicio nec initium accepit. Paulus: ergo & si viueret Titius, & capere non potest: idem dicendum est. desisse enim non videtur, quod nec incipit.

Libertatis fauor.

Serui ususfructus mulieri, quoad vidua esset, legatus: idem seruus, si ea nubisset, liber esse iussus est. si mulier nubserit, liber erit: quia potior est legato libertas.

Ius suuandum municipum.

XCVII. IDEM ¶ libro secundo ad Neratium ¶

Municipibus, si iurassent, legatum est. hæc condicio non est impossibilis. Paulus: quemadmodum ergo pariti potest per eos? itaque iurabunt^a per quos municipij res geruntur.

XCVIII. IDEM ¶ libro tertio ad Neratium ¶

Mea res sub condicione legari mihi potest: quia in huiusmodi legatis non testamenti facti tempus, sed conditionis expletæ spectari oportet.

XCVIII. PAPINIANVS ¶ libro octauodecimo Quæstionum ¶

Condiciones^b extrinsecus, non ex testamento venientes, id est quæ tacite inesse videantur, non faciunt legata condicionalia.

c. IDEM libro septimo Responsorum

Titiae, si non^c nubserit, ducenta: si nubserit, centum legauit. nubserit mulier. ducenta, nõ etiam centum residua petat. ridiculum est enim eandem & vt viduam & vt nuptam admittere.

^a *Intellige in suuandum legitimum, & vstitutum: quod litiu dirimenda gratia, qua foret inter testatorem & municipes erat interponitur. l. maximum. sup. de iurciu. qua ratio non erit contraria. l. non dubitamus. sup. eod.*

^b *Coniunge l. c. ubi l. d. quando dies leg. ced.*

^c *Halsan. male hæc negatione detrahitur & obliu. videtur. ex l. mulieri & Titia. sup. eo. perinde haberi, ac si conditioni paruisset: itaque minus non esse, eum qui nupserit, petere ducenta. August. l. i. l. e. men. cap. 20.*

Si non

Si non nupsit, id est, si nubere noluerit.

C I. IDEM libro octauo Responsorum

^a Seuerianam

Pater Seuerianam^a Proculam Aelio Philippo cognato nuptiis testamento designauit. eidem filiae praedium, si Aelio Philippo nubisset, verbis fideicommissi reliquit. quod si non nubisset, idem praedium Philippo dari voluit. nondum viripotens puella diem suum obiit. respondi, cum in conditionibus testamentorum voluntatem potius, quam verba considerari oporteat, Aelio Philippo fideicommissum ita datum videri, si ei Procula defuncti filia nubere noluisse^b. quare cum ea prius quam viripotens fieret, vita decesserit: condicionem existisse non videri.

^b voluisset. August. lib. 3. emen. ca. 3.

Liberorum appellatio.

Ita fideicommissio dato, **VOLO RESTITVAS, SI SINE LITERIS DECEDAS**: condicio deficit ex voluntate vel vno filio superstite relicto.

Recedimus à proprietate verborum propter voluntatem.

Condicionū verba quae testamento praescribuntur, pro voluntate considerantur. & ideo cum tutores testamento dati, quoniam interea puer adoleuerat, id egerint, vt curatores ipsi constituerentur, condicio fideicommissi talis praescripta, **SI TUTELAM^c IN ANNUM OCTAVVMDECIMVM GESSERINT**, defecisse non videbitur.

^c Tutela sumitur hic pro cura.

Cautio Mutiana cessat in hac specie.

Socrus nurui fideicommissum ita reliquerat, **SI CVM FILIO MEO IN MATRIMONIO PERSEVERAVERIT**, diuortio sine culpa viri post mortē socrus factō defecisse condicionem respondi. nec ante diem fideicommissi cedere, quā mori coeperit nupta, vel maritus. & ideo nec Mucianam cautionem locum habere: quia morte viri condicio possit existere.

Tot legata, quot annuae praestationes.

Fideicommissa menstrua & annua sub ea conditione liberto relicta, **QVAMDIU RES PATRONI FILIAE GESSERIT**, etsi praestari necesse est filia prohibente res suas administrari: tamen voluntatem filia mutante, condicionem resumunt: quoniam plura sunt.

Coniectura voluntatis.

C II. IDEM libro nono Responsorum

Cum auus filium ac nepotem ex altero filio heredes instituisset, à nepote petiit, vt si intra annum trigesimum moreretur, hereditatem patruo suo restitueret. nepos liberis relictis intra aetatem supra scriptam vita decessit. fideicommissi con-

condicionem coniectura pietatis respondi defecisse: quodd minus scriptum, quam dictum fuerat, inueniretur.

CIII. PAVLVVS ¶ libro quartodecimo Quaestionum¶

SI ita legatum sit, TITIO POST DECEM ANNOS DATO, SI SATIS AB HEREDE NON EXEGERIT, & Titius intra decimum annum decesserit, ad heredem suum transfumat legatum: quia moriente eo condicio existit.

Inspicitur tempus testamenti, vel conditionis existentis.

CIIII. IDEM libro quartodecimo Responsorum

EVM, qui post apertum testamentum deportatus & restitutus est, fideicommissum petere posse, cuius condicio postea existit, quam ciuitatem Romanam recipiat.

Alienatio rei legata sub conditione, vel impositio seruitutis infirmatur conditione adueniente.

CV. POMPONIVS ¶ libro quinto Epistularum¶

SI fundum à testatore sub cōdicionē legatum heres alij pendente conditione legauit: post^a existentem conditionem, quæ priori testamento præposita fuerat, neque proprietatem à priore legatario recedit, nec locum religiosum in eo fundo heres facere, nec seruitutem imponere poterit. sed & imposita seruitus finietur existente conditione.^b

a postea existente conditione.

CVI. IULIANVS ¶ libro vicesimo quinto Digestorum¶

HOc genus legati, SI TITIO NON NUBSERIT, perinde habendum est, ac si post mortem Titij legatum fuisset. & ideo nec Muciana satisfactione interposita capere legatum potest. sed & alij nubendo, nihilo minus legatum consequitur.

b Nō & si, pendente conditione legatarij dici non potest: samē ea impleta, fingitur eius fuisse ex quo tempore legatus est. & condicio ad illud sēpue restituitur. l. postior. supr. qui potest. in pigno.

Conditio, quæ tacite legato inest, expressa.

CVII. GAIVS ¶ libro singulari de Casibus¶

ALiquando accidit, ut sub conditione datum legatum purum intellegatur. veluti quod sub eadem conditione relictum est, sub qua etiam heres alius institutus est. item quod sub hac conditione relictum est, SI HEREDITATEM ADIERIT. ex diuerso quoque purum datum legatum conditionale videtur. veluti quod sub conditione ademptum est. quia sub contraria conditione datum intellegitur.

Conditio tacite repetita.

CVIII. SCAEVOLA ¶ libro nonodecimo Digestorum¶

LIBERTIS^c omnibus legauit domum, & hæc verba adiecit, VT LIN EA HABITENT LIBERTI, NE DE NOMINE

c Cōtinge l. 3. de leg. 3.

EXEAT, ET VT AD VNVM, QUI NOVISSIMVS
EXTITERIT, PERVENIAT. ET EO AMPLIVS EIS-
DEM LIBERTIS MEIS DARI VOLO FVNDVM
SOSIANVM^a. quæsitum est, an condicio adposita, ne de no-
mine exiret, ad sequens quoque legatum pertineret. respondit
pertinere.

^a Sosianum.

*Fideicommissum conditionale non transmittitur
ad heredem.*

CVIII. IDEM libro vicefimo Digestorum[¶]

A Testatore rogatus, vt acceptis centum nummis restitueret
hereditatem Titiaæ coheredi suæ, adita hereditate decessit.
similiter & Titia, antequam daret centum, quæsitum est, an he-
res Titiaæ offerendo centum fideicommissio^b partem heredi-
tatis consequi possit. respondit heredem conditioni parere non
posse. Claudius: magno ingenio de iure aperto respondit, cum
potest dubitari, an in proposito condicio^c esset.

^b fideicommissi par-
tem

^c Id est, an testator
ablatum absolutus
esset, conditionem
adscribere voluerit
quæ questio facti est.
Laudat autem Clau-
dium Senecam, quod
acutè, & ingeniosè
viderit, quod sua
professionis esset: &
de facto, quod di-
visconsulti munere
alienum erat, nihil
obseruavit: sed de iure
certum est, legata
aut fideicommissa
condicionalia ad he-
redem non transire.
Duan. ad G. Agrius.
l. qui Roma. inf. de
verb. obli.
d inuitus
e Coniunge l. ob. de
man. testa.
f Non velle legit
hic Helian. expref-
sum. August. lib. 3.
emen. cap. 7.
g prescripserit,
h reliquum fuerit

CX. POMPONIVS libro nono Epistularum[¶]

E Tiam si inuitis^d heredibus ex peculio statuliber pecu-
niam Titio det, liber quidem fit: sed Titius, qui inui-
tis heredibus sciens accepit, pro possessore videtur eam pec-
uniam possidere: vt auocare eam hi, qui inuiti fuerunt, pos-
sint.

De rationibus reddendis.

CXI. IDEM libro vndecimo Epistularum[¶]

Qui^e sub condicione rationum reddendarum liber esse
iussus est, docere debet, constare fidem omnibus quæ
ab eo gesta sunt: vt neque subtraxerit quid ex his quæ acceperit,
neque expensum^f rationibus præscripserit^g, quod non
dederat. sed & quod reliquum^h per contextum scriptum est
remanere apud eum, soluere debet. neque enim aliter liber esse
potest, quam si hoc modo condicione, sub quam data est
libertas, satisfecerit. Ceterum debitores, cum quibus ipse
contraxit, non vtiq; in diem mortis domini sui fuisse ido-
neos præstare cogendus est. sed eo tempore, quo his creditum
est, eius condicionis fuisse, vt diligens paterfamilias his credi-
turus fuerit.

*Condicio pluribus appositâ, an possit pro parte
singulorum impleri.*

CXII. IDEM libro duodecimo Epistu-
larum[¶]

Tales condiciones, si monumentum, puta, fecerint, pluribus propositæ, non possunt nisi in omnibus
simul personis existere. Item si symphoro et ian-
uario centum Titius præstiterit, fundum ei lego. Symphoroⁱ mortuo, an legatum perisset
sed

ⁱ Symphoro

fed hoc quoque sic puto interpretandum, vt si dum quisque eorum viuet^a, prestitisset. sed benigna interpretatione^b dicendum, si non post moram Titij Sumpthorus decessit, debere partem dimidiã Ianuario dantem^c; partem fundi dimidiam legatarium esse^d consecuturum. De illo quoque queritur, fundus quibusdam legatus est, si pecuniam certam in funus, impensamque perferendi corporis in aliam regionem dedissent. nam^e nisi vterque dederit, neutri sit legatum: quoniam condicio nisi per vtrumque expleri non potest. sed hæc humanius interpretari solemus, vt cum duobus fundus legatus sit, si decem dedissent: & alteri, dando partem, legatum quoque debeatur.

a viueret,
b interpretatione esse
c dare, &
d consequi.

De rationibus reddendis.

Priscus respondit, statuliberum non vtique ibi vbi paterfamilias decessit, aut vbi ipse relictus sit, aut vbi velit, rationes reddere debere. sed interim proficisci ad eum, cui reddere debeat. vtique si is reipublicæ causa aberit. verissimũ est autem, vt aliàs aliud ex persona locoque sit æstimandum.

CXIII. PAVLVS ¶ Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex libro secundo ¶

CVM filius rogatus fuisset à patre, si antequam res suas administrare posset, decessisset, hereditatem Titio restituere: & egressus viginti annos decessisset: rescriptũ est, fideicommissum deberi.

AD LEGEM FALCIDIAM
TIT. II.

PAVLVS ¶ libro singulari ad legem Falcidiam ¶

LEX FALCIDIA lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit vsque ad dodrantem ¶ his verbis, QUI CIVIS ROMANI SVNT, QUI EO RVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET, VT EAM^h PECVNIAM EASQUE RES. QVIBVSQUE DARE ELEGARE VOLET, IVS POTESTASQUE ESTO, VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT. Secundo capite modum legatorum constituit his verbis, QVICVMQUE CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACIET, IS QVANTAM CVIQUE CIVI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQUE ESTO: DVM ITA DETVR LEGATVMⁱ, NE MINVS QVAM PARTEM QVARTAM HEREDITATIS^k EO TESTAMENTO HEREDES CAPIANT. EIS,

f De hac lege Falcidia, & quid à lege Vocoria differat, pulchrè Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. die. ca. 15.

g Lex etiam

h quam pecuniã, & quæque res. D. de tra. 1. disput. c. 58. vbi capta huius legis Falcidie falcidius restituit. Hunc autem tit. in ista commentaria explicui, quos si è finis sua aliquando proferat, studiis omnibus cumulatisimè satissimum iri non dubito: quos iam Goueani ad l. aliquot commentario inuat. i legatur. Draco ibidem. k ex eo

a Id est, impunitè sine
pena quadrupli le-
gis Fursi. V. sp. tit. 1.
Instit. & Theoph. de
adem. lega. Insti. Du-
ar. 2. dist. c. 17.
b damnatusve

QUIBUS QUID ITA DATVM LEGATVME ERIT,
EAM PECVNIAM SINE FRAVDE^a SVA CAPERE
LICETO. ISQVE HERES, QUI EAM PECVNIAM
DARE IVSSVS DAMNATVS^b ERIT, EAM PE-
CVNIAM DEBETO DARE, QVAM DAMNATVS
EST.

Prior lex ad posteriorem trahitur.

Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hostes moriuntur, pro-
pter legem Corneliam pertinere videtur. quod ea lex perinde
eorum testamenta confirmat, atque si in ciuitate decessissent.
propter quam fictionem lex Falcidia, & omnes testamētariæ
pertinent. quæ tamen possint locum habere.

Lex interpretationem capit ex edicto pratoris.

Ad eos, qui omiſſa causa testamēti possident hereditatem,
non pertinet lex Falcidia, sed per edictum prætoris inducitur
potestas legis. idemq; est, si iurisiurandi condicio remissa sit.
Sed & si seruo suo testator data libertate legauerit: quia^c dif-
fertur in id tempus, quo liber futurus est: item^d ei qui apud
hostes est, aut ei qui nondum natus est, datum sit aliquid: hæc
lex locum habebit. Ad municipum quoque legata, vel etiã ea
quæ Deo^e relinquuntur, lex Falcidia pertinet. Non solum³
autem ad res proprias testatoris legatas, sed & alienas lex per-
tinet. & omne quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad
hanc legem: siue in corpore constet certo, incertove, siue pon-
dere, numero, mensura valeat: aut etiam si ius legatum sit, vi-
vifusus fructus, aut quod in nominibus est.

*Legatum penoris transfusum in legatum
pecunia post mortem.*

Item si ita legatum sit, HERES MEVS SE IO PENVM 4
DATO: SI NON DEDERIT, DECEM DATO: quidam
putant, omnimodo in legato decem esse. penum autē mortis
causa capi, nec in Falcidiam imputare id heredem posse. ego
autem didici, si in continenti heres penum soluerit, videri hoc
legatum esse: & in legem Falcidiam imputari posse. & quod
dixi in continenti, ita accipiendum: cum aliquo spatio. quod
si iam mora facta soluerit heres penum, tunc nec legatū eum
accepisse, nec in Falcidiam imputari posse. iam enim transfu-
sum legatum esse, & decem deberi. Idemq; erit, & si ab initio
ita legatū datum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DE-
CEM DATO. quia hic penus non est legata. & penus si da-
tur, mortis causa capitur: quia deficit legati condicio.

Quomodo retinebitur quarta pars ex rebus indiuiduis.

Si usufructus legatus sit, qui & diuidi potest, non sicut ce-
teræ seruitutes indiuiduæ sunt: veteres quidem æstimandum
totum usufructum putabant, & ita constituendū quantum
sit

c quantum
d item si

e Deo relicta sunt
danda ecclesie eius-
dem, in quo testator
domicilium habuit.
nom. 131. §. si quis in
nomine.
f aut usufructus,

- fit in legato, sed Aristo à veterum opinione recessit. ait enim posse quartam partem ex eo, sicut ex corporibus, retineri. idque Iulianus recte probat. Sed operis ferui legatis, cum neque usus neque usufructus in eo legato esse videtur: necessaria est veterum sententia, ut sciamus quantum est in legato, quia necessario ex omnibus, quæ sint facti, pars decedere debet. nec pars operæ intellegi potest. immo & in usufructu, si queratur quantum hic capiat, cui usufructus datus est: quantum ad ceterorum legatorum æstimationem, aut etiam huius ipsius, ne dodrantem excedat, legatum, necessario ad veterum sententiam reuertendum est. Si quis creditori suo quod debet legauerit: aut inutile legatum erit, si nullum commodum in eo verfabitur: aut si propter repræsentationis, puta, commodum utile erit, lex quoque Falcidia in eo commodo locum habebit. Si legatarius possessionem nactus est, & non potest auocari ei res, quia voluntate heredis errantis nactus est possessionem: dabitur actio heredi, ut id quod supra dodrantem est offeratur^a. Interdum omnimodo necessarium est solidum solui legatario interposita stipulatione, QUANTO AMPLIUS, QVAM PER LEGEM FALCIDIAM CEPERIT, REDDI. veluti si quæ à pupillo legata sint, non excedant modum legis Falcidiæ: veremur autem, ne impubere eo mortuo alia legata inueniantur, quæ contributione facta excedant dodrantem. idem dicitur, & si principali testamento quedam sub conditione legata sunt, quæ an debeantur incertum est. & ideo si heres sine iudice soluere paratus sit, prospiciet sibi per hanc stipulationem. Id quod ex substitutione coheredis ad coheredem peruenit, proficit legatariis. is enim similis est heres ex parte pure, ex parte sub conditione heredi instituto. sed ea, quæ ab eo legata sunt, si omiserit hereditatem^b, non augebuntur, scilicet si ab eo nominatim data sunt, non QVIS QVIS MIHI HERES ERIT. Si coheredis mei portio exausta fit, mea integra, & illam vindicauero: Cassius confundendas esse partes existimat. Proculus contra. in qua specie & Iulianus Proculo adfensit, quam sententiam probabiliorem esse puto. Sed & Diuus Antoninus indicasse dicitur, commiscendas esse utrasque partes in computatione legis Falcidiæ. Si coheredem meum post aditam hereditatem adrogauero: non dubitabitur, quin separandæ sint portiones perinde atque si coheredi meo heres existissem. Si in annos singulos legatum sit Titio: quia multa legata, & conditionalia sunt, cautioni locus est, quæ in edicto proponitur, QUANTO AMPLIUS ACCIPIT, REDDI.

De naturali debito.

- Id quod natura hereditati debetur, & peti quidem non potest,

§ ff ij

^a auferatur: vitijsa est Flor.

^b aditionem.

^c Hinc apparet & Paulo verisimile non fuisse, Antonium ita iudicasse: atque etiam si ita iudicasset, apparet eius sententiam non cum Cassiana improbari licet. & loquid sit iuss. eo.

potest, solum verò non repetitur, non esse computandum in hereditate quidam putant. sed Iulianus & hæc ex euentu augere patrimonium, aut non augere existimat. & hereditario iure id quoque capi, ideoque & in restitutionem hereditatis venturum. Si debitor creditori heres existat, quamuis confusione liberetur, tamen locupletio rem hereditatem percipere videtur, vt computetur ei quod debet, quamuis aditione confusum sit. 13

*Impensa facta in funus ab herede detrahitur,
vt et alienum.*

De impensa monumenti nomine facta queritur, an deducti debeat. & Sabinus ita deducendum putat, si necessarium fuerit, monumentum extruere. Marcellus consultus an funeris monumentique impensa, quantam testator fieri iussit, in are alieno deduci debeat, respondit, non amplius eo nomine, quam quod funeris causa consumptum est, deducendum. nam eius, quod in extruentionem monumenti erogatum est, diuersam esse causam. nec enim ita monumèti ædificationem necessariam esse, vt sit funus ac sepultura. idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata sit, Falcidiam passurum. 14

a Non necesse est id quod iussit testator, in monumentum faciendum impendere si facultates are alieno soluendo non sufficiant. l. hereditas. de pec. hare. supr.

II. MARCELLVS § libro vicesimo secundo Digestorum^b

b Multa in hunc locum grauitate & copiose disserit Plato dial. 12. de leg.

Nec^b amplius concedendum erit, quam quod sufficiat ad speciem modicam monumenti.

*Quod heres acquirit ex sua diligentia, vel alterius stultitia,
non computatur in hereditate.*

III. PAVLVS § libro singulari ad legem Falcidiam^b

SI heres institutus eam hereditatem, quæ soluendo non est, vendiderit: vix quidem poterit persuaderi, non fuisse eam hereditatem soluendo, quæ emptorem inuenerit. vera autem ratione nihil legatariis debebitur: quia magis ex stultitia emptoris habere videtur heres institutus, quam ex bonis defuncti. nam & è contrario, si male vendiderit res hereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum. ita ergo commodum debet esse heredis, si bene res administrauerit. Sed & si is, qui soluendo non est, legauerit, & heres cum creditoribus deciderit, ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret, nihil tamen legatariis debiturum: quia eam pecuniam non ex hereditate, sed ex decisione habet.

Aestimatio annui redditus.

Item^c si reipublicæ in annos singulos legatum sit: cum de lege Falcidia queratur, Marcellus putat tantum videri legatum, quantum sufficiat forti ad vsuras trientes eius summæ, quæ legata est, colligendas.

c Aug. lib. 2. c. 11. cap. 10.

IIII. PAPINIANVS ¶ libro sextodecimo Quæ-
stionum¹

FVndo legato mihi sub condicione, pendente legati condi-
cione heres me heredem instituit, ac postea legati condicio
existit. in Falcidiæ ratione fundus non iure hereditario, sed
legati, meus esse intellegitur.

V. IDEM ¶ libro octauo Responsorum¹

Verbis legati vel fideicommissi non necessarie^a ciuitati relin- a necessariò
quitur quod ex causa pollicitationis præstari necesse est.
itaque si debiti modum testamento dominus excessit, super-
fluum dumtaxat Falcidia minuetur. quare nec fidei committi
legatarij^b poterit. Quòd si dies aut còdicio legatū fecerit, non b legatariis
utilitatis æstimatio, sed totum petetur quod datum est. nec si
vivo testatore dies venerit, aut condicio fuerit impleta: fiet ir-
ritum quod semel competit.

VI. VENULEIVS ¶ libro teritiodecimo Stipulatio-
num¹

Si vir vxori heres existiterit, & in funus eius inpendit: non
videbitur totum quasi heres inpendere. sed deducto eo,
quod quasi dotis nomine, quam lucrifacit, conferre de-
buerit.

VII. PAPINIANVS ¶ libro septimo Quæstionum¹

Lege Falcidia interueniente legata seruitus, quoniam diui-
di non potest, non aliter in solidum restituetur, nisi partis
offeratur æstimatio.

VIII. IDEM ¶ libro quartodecimo Quæstionum¹

In legem Falcidiam æris alieni rationem in hereditate reli-
cti, quod vnus ex heredibus soluere damnatus sit, ipse solus
habebit.

VIII. IDEM ¶ libro nonodecimo Quæstionum¹

In Falcidia placuit, vt fructus postea percepti, qui maturi
mortis tempore fuerunt, augeant hereditatis æstimatio-
nem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse pretio-
sior. Circa ventrem ancillæ nulla temporis admissa distinctio
est. nec immeritò: quia partus nondū editus, homo non recte
fuisse dicitur^c.

X. IDEM ¶ libro vicesimo Quæstionum¹

Quod supra quadrantem apud^d heredem potest peruenire,
supra dodrantem in pecuniam^e legatū non onerat he-
redem. veluti hereditas pupilli, si fortè substitutus sit ex here-
dato, qui patri pupilli heres existit.

XI. IDEM ¶ libro vicesimonono Quæstionum¹

In ratione legis Falcidiæ retentiones omnis temporis he-
redi in quadrantem imputantur. Si seruus sub condicio-
ne libertatè data, vita decessit: si quidem impleta condicio

5 ff ij

quando-

^c Itaque non habe-
tur pro nato, cum de
commodo aliterius
agatur. l. qui in res-
re. sup. de subst. non i.
^d ad heredem
^e pecunia

a fuerit quandoque,

quandoque^a fuerit, heredi non videbitur perisse. quod si defecerit, in contrarium ratio trahit. sed quanti statuliber, moriens fuisse videbitur. Imperator Marcus Antoninus decreuit heredes, quibus pars bonorū ablata est, non in ampliorem partem, quam pro ea parte quæ relicta est, legatorū nomine teneri. Cum quidam parte dimidia bonorum adempta fuisset relegatus, idemque prouocatione interposita testamento postea factō obisset, atque post mortem eius non iuste appellatum esset^b pronuntiatum: quæsitum est, vtrum æris alieni loco pars dimidia abscederet, v^t residua sola videretur fuisse in bonis: an verò succurri heredi necessarium esse videbitur^c. sed videtur succurri debere: cum animus litigantis^d & optinendi votum hanc opinionem admittit. Si seruus testamento manumissus ante aditam hereditatem decedat, heredi quidem perisse intellegitur. sed cuius pretij erit, qui si viueret, non æstimaretur? nam & eos, qui moriente domino ea valetudine affecti fuerant, vt eos non posse viuere certum esset, tamen si postea moriantur, hereditati perisse responsum est. nec aliud in his, qui sub eodem tecto fuerunt cum dominus à familia necaretur.

b esse

c videretur.

De contributione legatorum.

d Huc pertinet elegans disceptatio apud Cic. lib 2 de Inuen. Rhetor. vbi de constitutione generalis tractat.

Quod vulgo dicitur, in tabulis patris & filij vnā Falcidiam seruari, quam potestatem habeat, videndum est. quamuis enim substitutus quæ à pupillo relicta sunt, cum filius heres existit, vt æs alienum quodlibet debeat: tamē propter ea, quæ data sunt tabulis secundis, contributioni locus est. secundum quæ poterit euenire, ne substitutus quicquam retineat, velut^e longe plus habeat quartæ^f paternæ hereditatis. quid ergo si non sufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris sufficisset^g de suo quadrante nimirū dabit substitutus: quoniam pater legauit de suo. nec ad rem pertinet, quod ex nullo testamento præstatur ultra vires patrimonij: cum in hac parte iuris legata, quæ tabulis secundis relinquuntur, quasi primis^h sub conditione relicta intelleguntur. Si filio suo duos substituerit, & alterius portionem onerauerit: tractari solet, an ex persona sua Falcidiam possit inducere substitutus, quam pupillus non haberet, vel vnus pupilli substitutus. & facillè quis dixerit consequenterⁱ prioribus quæ de patrimonij ratione dicta sunt, non esse Falcidiæ locum: & ultra vires portionis conueniendum alterum substitutum. Sed verior est diuersa sententia perinde huic quartam relinquendam existimantium, atque ita^k si patri heres extitisset. vt enim opes patris & contributio legatorū inde^l capiunt & formā & originem, ita plures substituti subducta persona pupilli reuocandi sunt ad intellectū institutionis^m. Quid tamen dicemus de altero substituto qui

e vel vt f quarta

g suffecerit

h imprimis

i Plinasi Græca.

k si ita patris

l vim: melior est Fler.

m substitutionis.

qui non est oneratus? si forte nondum legata pupillus à se relicta soluit, & aliquid ultra dodrantem sit: in omnibus & ipsum Falcidiam habiturum? At quin quartam habet. neque idem patitur^a instituti comparatio. rursus si negemus, aliud aperte quàm quod vOlgo probatum est, respondeatur. Itaque varietas existet, vt is quidem, qui proprio nomine oneratus est, vtel institutus desideret quartam. alter autem, qui non est oneratus, vt substitutus, licet portio largiatur eius, non in solidum conueniatur propter calculi confusionem. Huic con-

a patitur

7 sequens est, vt si pupillo de Falcidia cautum fuit, duobus committatur stipulatio: videlicet in eam^b quantitatem, quã vnus quisque sibi retinere^c potuisset. Quæsitum est, si quis pupillo coheredem substituisset: quemadmodum legis Falcidiæ ratio inquiri debeat. & quale est quod vOlgo diceretur, legatorum rationem separandam. dixi, quantum ad legata, quæ pater à filio, item à substituto reliquit, nullam fieri posse separationem: cum communi calculo subiciantur, & inuicem inducant contributionem. sed legata, quæ ab^d instituto extero data sunt, permisceri ceteris non oportere. ideoq; quartam pupillo datæ portionis habere substitutum, quamuis suam portionem habeat, vt institutus. & aliam causam esse eius qui ex varijs portionibus heres scriberetur. ibi enim legatorum confundi rationem non minus quàm si semel fuisset nuncupatus ex ea portione, quæ conficeretur ex pluribus. neque referre, puræ sæpe, an sub diuersis condicionibus sit heres institutus.

b ea quantitate,

c deiuere

d quæ à substituto.
Relicta est illa.

8 Si quis exheredato filio substituit heredem institutum, & ab eo tabulis quoq; secundis legauerit: necessariò ratio confundetur. cum ideo legata valere dixerit Iulianus à substituto relicta, quòd idem patri heres exstiterit.

XII. IDEM[¶] libro trigesimo Quæstionum[¶]

SI debitor creditore herede instituto petisset, ne in ratione legis Falcidiæ ponèda creditum suum legatariis reputaret: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidiæ defuncti voluntas seruatur.

XIII. IDEM[¶] libro trigesimo septimo Quæstionum[¶]

SI tacitum fideicommissum seruis iniungente domino susceperit, habiturum eum legis Falcidiæ beneficium, quia parere domino debuit, constitutum est. idemq; placuit in filio^e qui fuit in patris potestate.

e filia, quæ

Quod extra causam testamenti capitur, in Falcidiam non imputatur.

XIII. IDEM[¶] libro nono Responsorum[¶]

Pater filiam, quæ à viro diuerterat, heredem pro parte instituit. & ab ea petit, vt fratri & coheredi suo portionem hereditatis

reditatis acceptam deducta sexta restitueret, admiffa compensatione dotis in Falcidiæ ratione. si pater dotem consentiente filia non petisset, Falcidiam quidem iure hereditario, dotem autem iure proprio filiam habituram respondi. quia dos in hereditate patris non inueniretur. Auita nepotibus heredibus institutis fideicommissit, vt omiffa retentione, quæ per legem Falcidiam ex alio testamento competebar, solida legata fratribus & coheredibus soluerent. recte datum fideicommissum respondi. sed huius quoq; onus in contributionem venire. Duobus impuberibus substitutum, vtriq; heredem existentem, in alterius hereditate Falcidia non vti conuenit, si de bonis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quæ ad filios peruenerit, retineat. Quod si frater^a fratri legitimus heres existit, & impuberi supremo substitutus: portio quidem paternorum bonorum, quam intestatus puer^b accepit, rationi^c Falcidiæ nõ confundetur. sed quartam eius tantum portionem^d substitutus retinebit, quam in puer^e accepit, qui substitutum habuit.

XV. IDEM libro tertio decimo Responsorum^{ll}

Quod^e bonis iure Falcidiæ contribuendum est à debitore, cui mortis causa pacto debitum remissum est, in factum concepta replicatione retinebitur.

Factum contra legem inutile.

Frater^f cum heredem sororem scriberet, alium^g ab ea, cui donatum volebat, stipulari curauit ne Falcidia vteretur, & vt certam pecuniam, si contra fecisset, præstaret. priuatorum cautione legibus non esse refragandum constitit: & ideo sororem iure publico retentionem habituram, & actionem ex stipulatu denegandam. Non idcirco minus Falcidiæ rationem in ceteris annuis legatis admitti visum est, quod primo ac secundo anno sine vlla detractioe fuissent legatario soluta.

Quod defunctus debet heredi, vt es alienum deducitur, nisi testator prohibuerit.

Quod auus ex causa tutelæ nepoti debuit, cum auo nepos solus heres existisset: ratio Falcidiæ si poneretur, in ære alieno bonis deducendum respondi. nec ad rem pertinere, quod heredem auus, idemque tutor rogauerat^h, vt si sine liberis ante certam aetatem decederet, tam hereditaria quam propria bona restitueret. non enim ex hoc hereditatem debito compensatam videri: cum vel ideo maxime declaretur nõ esse compensationem factam, quoniam heredem suum habere propria bona defunctus ostendit. Planè si cõdicio fideicommissi fuerit impleta, fructus hereditatis post mortem aui percepti, pari pecunia debito tutelæ compensabuntur. sed quartam heres

^a Deest, & male: liberat enim leuorem hac difficultate, ne hesites, an substitutus, an vero alter fratrum legitimus heres fuerit.

^b pure. Recta est. Et intellige fratrem, qui legitimus heres fratri falso impubes decessit, & legitimi substitutioni fecit.

^c ratione

^d portionis

^e Quod de

^f Huius responsione peratorem vide apud Al. x. ab Alex. li. 2. Genia. die. cap. 23. g alium heredem

^h Hæc rogatio videtur inducere coniecturam, nepotem ab auo testatore rogatum, vt quod ex reliquatione tutelæ auus debebat, compensaret cum hereditate, quam accipit: nec ante omnia deduceret, vt es alienum. Si debitor, supra eo. imò ex his verbis (propria bona) legit auum voluisse, vt compensatio credi si fieret cum hereditate.

4 heres nepotis^a de bonis dumtaxat, quæ moriens auus reliquit, retinebit. Cum fideicommissum ex voluntate matris à patre moriente debitum^b filio pater hereditate^c sua, quam in filium conferebat, compensari voluit^d: quod filio debetur, si ratio Falcidiæ poni cœperit, fini quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, cōpensabitur, atq; ita superfluum æris alieni dodranti tantum detrahetur. Ex donationibus in uxorem collatis, quod heres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit. nam ita fit locupletior, vt tanto pauperior esse videatur. quod autem heres inde minuit, viro non perit.

a nepoti

b debitum esset
c hereditate suam,
d voluit cum eo,
quod

Quæ in Falcidiam impuentur.

6 Fructus prædiorum sub conditione verbis fideicommissi relictos, in causam fideicommissi non deductos, heres in ratione Falcidiæ sic accepto facere sibi cogitur, vt quartam & quartæ fructus ex die mortis, bonorum, quæ mortis tempore fuerunt, habeat. nec ad rem pertinet, quando Falcidia lex admissa sit. nam etsi maxime post impletam conditionem fideicommissum^e locum habere cœpit: tamen ex die mortis fructus quadrantis apud heredem relinqui necesse est.

e fideicommissio

7 Fideicommissum portionis supplendæ gratia, pro qua matrem filius heredem instituit, eidem matri datum ratione Falcidiæ minuitur. & eam pecuniam mater supra quartam portionis suæ percipiet. Quarta, quæ per legem Falcidiam retinetur, æstimatione, quam testator fecit, non magis minui potest, quàm auferri.

XVI. SCAEVOLA ¶ libro tertio Quæstionum¹

SI ex pluribus rebus legatis heres quasdam soluerit, ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem retinere potest etiam pro his quæ iam data sunt. Sed etsi vna res sit legata, cuius pars soluta sit: ex reliquo potest plena Falcidia retineri.

Contributio legatorum.

XVII. IDEM ¶ libro sexto Quæstionum¹

SI post missionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat: ex testamento, quod in militia iure militari fecit, plena legata ex codicillis, habita Falcidiæ ratione, præstari debere dicitur. sed res ita expedietur, si cum quadringenta haberet, testamento quadringenta, codicillis centum legauerit: ex quinta parte, id est octoginta quæ ad legatarium ex codicillis peruenirent, si Falcidiam non pateretur, quartam, id est viginti heres retinebit.

Filiusfamilias miles potest grauare patrem ab intestato, vt peculium restituat: & per restitutionem peculium efficitur hereditarium: & fructus medio tempore percepti in Falcidiam computantur.

XVIII. PAVLV S^o libro vndecimo Quæstionum^o

^a Si filiusfamilias,
^b commississet

Filiusfamilias^a, qui militauerat, decedens patris sui fidei commissit^b codicillis, vt peculium suū castrense Titio post mortem restitueret. quærebatur, an vt heres quartam deducere possit, dixi legem Falcidiam inductam esse à Diuo Pietiam in intestatorum successione propter fideicommissa. sed in proposito nec hereditatem esse: quamuis placeret mihi, extraneo herede instituto, fieri hereditatem aditione eius. nam cum apud patrem remanet, ius pristinum durat, & peculium est. nec huic contrarium est, quod in testamento eius qui apud hostes decessit, exercetur Falcidia. nam fictio legis Corneliæ & hereditatem & heredem facit. Sed^c me non dubitare quin debeat id quoque indulgeri legis^d beneficium, siquidem quasi^e patrisfamilias bona restituere cogitur. & heres scriptus, ommissa ex testamento aditione, exemplo edicti legatorum nomine conuenietur. His consequens erit, vt si ex fructibus medio tempore quartam & quartæ fructus habuerit pater, etiam Trebellianum senatusconsultum inducamus, & viles actiones exerceri possint, fiatque hereditas post restitutionem.

^e Sed nemo dubitabit
^d legis Falcidiæ.

XVIII. SCAEVOLA^o libro octauo Quæstionum^o

SI dignum decem fundum damnetur heres quinque vendere, sine dubio quinque erunt imputanda Falcidiæ.

XX. IDEM^o libro nono Quæstionum^o

^e Falcidiam

SI à seruo meo herede instituto mihi legetur, & mihi adquiratur hereditas, negat Mæcianus id legatū in Falcidiâ^c computari: quia non debeat.

Quod heredi soluitur à pupillo, vt naturaliter debitum, imputatur in Falcidiam.

XXI. PAVLV S^o libro duodecimo Quæstionum^o

^f tutoris auctoritate
^g mutua

SI pupillus, cui sine tutore^f auctore decem mutua^g data sunt, legatum à creditore meruerit sub hac conditione, si decem, quæ acceperit, heredi reddiderit: vna numeratione & implet conditionem, & liberatur naturali obligatione: vt etiam in Falcidia heredi imputentur: quamuis non imputarentur, si tantum conditionis implendæ causa data fuissent. adeo autem & soluere videtur, vt repudiato legato, vel Stichus qui legatus est mortuo, nihil repetere possit.

Si

Si ego & seruus meus heredes instituti simus ex diuersis partibus, nec à seruo erogatus dodrans his quibus à me legatum est: contra Falcidiam proderit quod ex portione serui ad me peruenit supra Falcidiam eius portionis. ex contrario si seruo meo seruus, & mihi decem legata fuerint: serui Falcidia ex decem mihi legatis non tenetur^a, exemplo eodem Falcidie. ^a retinetur.
nam quartam retineo ex persona serui, quamuis de mea portione nihil exhaustum fit.

An prælegatum imputetur in Falcidiam.

X XII. IDEM^b libro septimodecimo Quæstionum^c

Nesennius Apollinaris Iulio Paulo. ex facto domine species eiusmodi incidit. Titia filias suas tres numero æquis ex partibus scribit heredes, & à singulis legata inuicem dedit. ab vna tamen ita legauit tam coheredibus eius quàm extraneis, vt Falcidiæ sit locus. quæro an aduersus coheredes suas^b, à quibus legata & ipsa accepit, vti possit Falcidia: & si non possit, vel doli exceptione summouenda est, quemadmodum aduersus extraneos computatio Falcidiæ iniri possit. respondi, id quidem, quod à coherede^c legatorum nomine percipitur, non solet legatarijs proficere, quo minus Falcidiam patiantur. sed cum is, qui legatum præfaturus est, ab eodem aliquid ex testamento petit: non est audiendus, desiderans vti aduersus eum Falcidiæ beneficio, si id quod percepturus est, ex voluntate testatoris suppleat, quod deducere desiderat. Plane ceteris legatariis non vniuersum quod coheredi^d præstat, imputabit: sed quantum daturus esset, si nihil ab eo perciperet^e. Seruo herede instituto, si à domino fideicommissa, à seruo legata data sunt, prius ratio legatorum habenda est: deinde ex eo quod superest, fideicommissorum. dominus enim ideo tenetur, quod ad eum peruenit. peruenit autem quod deductis legatis superest. planè Falcidiam exercet. Sed & si dominus omiſsa hereditatis aditione seruum sibi substitutum adire iussit, prius erogantur quæ ab ipso domino data sunt. tunc eorum, quæ à seruo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia.

Liberatio legata.

2 Si debitori liberatio legata sit, quamuis soluendo non sit, totum legatum computetur^f: licet nomen hoc non augeat hereditatem, nisi ex euentu^g. Igitur si Falcidia loci habeat, hoc plus videbitur legatum, quod huic legatum esset. cetera quoque minuentur legata per hoc, & ipsum hoc per alia. capere enim videtur eo quod liberatur. Sed si alij hoc nomen legetur, nullum legatum erit: nec ceteris contribuetur.

X XIII.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Quaestionum^l

a quanto
b peribit.
c desideretur,
d & potest.

SI fundus mihi legetur & via, in Falcidia ratione, si tantum sit in via, quantum^a amplius est in Falcidia, integer fundus capietur, & via peribit^b. sed si via legetur, nec soluendo sit hereditas, non debetur. videndum etiam, si fundo & via legato, minus ex utroque desideret^c, quam sit viae pretium. ^d potest coacta ratione dici, non tantum fundum solidum capere sed etiam, ut doli exceptio tantum sarciat, quantum deest. ne plus habeat, quam Falcidia desiderat, ut tunc solum via intercedat, quotiens plus Falcidia desiderat, quam est viae pretium.

XXIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum respondit^l

e incidat.

FALCIDIÆ legis rationem, si haberi oportet, ita habendam, ac si hæ res, quæ ab herede subtractæ sunt, in hereditate relictae non fuissent. Idem respondit, partus ancillarum ante diem fideicommissi editos ad heredes eius, qui rogatus est, pertinere: eosque in quartam & quartæ fructus computandos, si de lege Falcidia quaestio intercedat^e.

Idem respondit, fructus ex propria re heredis, quæ legata est, post diem fideicommissi cedentem perceptos, etsi non sint restituendi fideicommissario, heredi in quartam imputari non solere.

XXV. SCAEVOLA libro quarto Responsorum^l

f computandum
g peruenit,
h imminutum
i Pars enim ipsius legati à legato non est relicta: nã in fundo nõ continetur summa annua, per fideicommissum relicta.
Quod si pars legati præstare per fideicommissum legatarium debet, si, si minuat per Falcidiam legatum, minuetur quoque fideicommissum legatario. §. si Titio. in fr. 10. Lex enim Falcidia minuit legatum, ut omnes res legatarum pro portione. l. si mihi. de leg. 1. sup. k debeat
l. si. al. aut si
m Falcidia. Respon-
d. §. Flor.

MARITUM suum & filium communem æquis partibus heredes instituit. quaesitum est, an in ratione legis Falcidiæ imputandum^f sit marito, quod ad eum ex eadem hereditate per filium peruenit. respondit, si ex institutione filij tantum retineat^f, quantum ad Falcidiam satis sit: nihil quartæ nomine deducendum. A liberto, cui fundum legauerat, per fideicommissum Seiaë annua decem dedit. quaesitum est, si lex Falcidia liberi legatum minuerit, an Seiaë quoque annum fideicommissum minutum^h videatur, cum redditus largiatur annum præstationem. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri minutumⁱ: nisi alia mens testatoris probetur.

XXVI. IDEM libro quinto Responsorum^l

LINEAM margaritorum trigintaquinq; legauit. quæ linea lapud legatarium fuerat mortis tempore. quæro, an ea linea heredi restitui deberet^k propter legem Falcidiam. respondit, posse heredem consequi, ut ei restituatur. ac si malit, posse vindicare partem in ea linea, quæ propter legis Falcidiæ rationem deberet remanere. Quaesitum est, an pretij statuarum Falcidiam^m pati debeat, respondit, debere.

Condi-

Conditio, in fraudem legis adiecta, pro non adiecta habetur.

XXVII. IDEM ¶ libro sexto Responsorum[¶]

SEIVS ET AGERIVS SI INTRA DIEM TRIGESIMUM MORTIS MEAE REIPUBLICAE NOSTRAE CAVERINT, CONTENTOS SE FUTVROS TOT AVREIS LEGIS FALCIDIAE BENEFICIO OMISSO, HEREDES MINI SVNTO. QVOS INVICEM SVSTITIVO. QVOD SI VOLVNTATI MEAE NON CONSENSERINT, EXHEREDES SVNTO. *a no sint,*
 quæsitum est, an heredes instituti hereditatem adire possint, si conditioni parere nolunt^a, cum habeant substitutos eadem conditione præscripta. respondit, Seium & Agerium primo loco institutos perinde adire posse, ac si ea condicio, quæ fraudis causa adscripta est, adscripta non esset.

XXVIII. MAECIANVS ¶ libro primo Fideicommissorum[¶]

Pater quoque in legatis, quæ filius ei dedit, alio herede instituto, legis Falcidiæ rationem patitur.

XXVIII. PAVLVVS ¶ libro secundo Fideicommissorum[¶]

SI à metibi fideicommissum ¶ vel legatum ¶ est, tuque id post tempus rogatus sis mihi restituere, non puto hoc imputandum esse in Falcidiam: quia incipio postea quasi fideicommissarius id recipere.

Damna post mortem testatoris contingentia, sine culpa legatarij, imputantur heredi

XXX. MAECIANVS ¶ libro octavo Fideicommissorum[¶]

IN ratione legis Falcidiæ mortes servorum ceterorumque animalium, furta, rapinæ, incendia, ruinae, naufragia, vis hostium, prædonum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in summa quodcumque damnum, si modò culpa legatarij careant, heredi pereunt. quemadmodum ad heredis lucrum pertinent fructus, partus ancillarum, & quæ per servos acquisita sunt. vt stipulationes, rerum traditiones, legata, hereditatesque his datæ, ceteræ donationes, item servitutes, quibus liberata prædia pretiosiora fierent: actionesque acquisitæ, vt furti, damni iniuriæ: similesque, quorum nihil in rationem legis Falcidiæ cadit. Vendere autem vel emere iussus certo pretio fundum, aliàmve quampiam rem in legis Falcidiæ ratione, cum quantum sit legatum, requiratur, tantum eo nomine inducetur^b, quanto pluris minorisue sit res ea quantitate, quàm quo pretio testator accipi, dariue iussit. sed^c vt ei quidem portioni, quæ legatis deductis facienda erit, amplius dedu-

^b inducet.

^c sed ei ad. vt ei

a In quibusdam so-
let ita legi et p[ro]p[ri]o
distingui, prorsus
intellectum est.
Diligenter &c.

b fore,

c huc

deducetur. quippe non nostri causa capi id pretium: sed eo deducto pretium reliquum legatum esse intellectum est. ^a

Rorsus diligenter animaduertendum est, ne quod dicitur, ²
damna post mortem testatoris illata ad solum heredem respicere; vsquequaque & sine vlla distinctione recipiatur. quod enim remota lege Falcidia in totum iuris foret ^b, hoc idem fore in ea parte, quae lege Falcidia constitueretur. hoc ^c enim attinet, damna postea facta non deduci, ne amota portio legis fideiue commissis detrahatur. Verum est autem his ³
solis, quae pondere, numero, mensura constant, nec damno postea incidente, ex portione, quae fieri ad aestimationem eorum bonorum quae mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi. Certis vero corporibus, & his ipsis ita relictis, P E C U N I A M, Q V A M I N I L L A A R C A: V I N V M, Q V O D I N I L L I S D O L E I S: P O N D V S A R G E N T I, Q V O D I N I L L I S H O R R E I S H A B E O: S I n e culpa heredis deperierunt, vel deteriora sunt facta: procul dubio aut nihil debebitur, aut eorum, quae exstabant, qualia erunt, ea portio debetur, quae per legem Falcidiam efficiatur ex aestimatione bonorum, quae mortis testatoris tempore fuerint. Incertae autem res relictæ distinctionem recipiunt. nam si ex suis rebus incertam rem testator reliquisset, veluti A R G E N T V M Q V O D E L E G E R I T, & omne argentum testatoris interisset sine culpa heredis: nihil deberetur ^d. sin vero argenti pondus pure relictum esset, quamuis omne argentum testatoris deperisset: admissa lege Falcidia, portio eius quantitatis sumetur, quae fuit in bonis eo tempore quo testator decessit. nec ad imminuendam ^e eam quicquam damna postea incidentia proficiunt. res tamen, quae interierint, pro nulla parte, ac ne aestimatio quidem debeatur ^f: non magis quam si omnes res perspicuam enumeratae relictæ essent.

Licet datum causa conditionis implendae in Falcidiam non imputetur, tamen datum ut pretium imputatur.

d in legis

Tamet si autem ^g legis Falcidiae ratione, quae conditionis ⁵
implendae causa heredi sunt data, in quartam non computantur: tamen id quod non figura conditionis accipere iussus est ab eo, cui hereditatem restituere rogatus est, Celfo & Iuliano nostro placuit computari, quemadmodum si ea summa heres vendere eas res iussus esset: quia non conditionis implendae causa, sed quodammodo pro pretio inferre sunt iussi. Quo loco amplius quaesitum est, an fideicommissarius quoque inuitus cogatur dare eam summam, & recipere hereditatem, quasi & ipsius fideicommissum esset. sed id verisimile non est. cum talis oratio magis ipsius causa, quam contra ipsum posita videatur.

Legat-

Legata, quæ non valent, non veniunt in computationem legis Falcidiæ.

- 6 Cum lex Falcidia interuenit, non veniunt in contributionem quæ ipsi heredi à semetipso vel seruo eius legata fideiue commissa sunt. alia causa est eorum quæ in die certa dantur. nam si libertatis dies cœpit cedere ei, debentur: & in contributionem veniunt. ac ne ea quidem, quæ quis seruis suis inutiliter sine libertate legauit, fideiue commisit, in computationem eius legis cedunt. Res, quas neq; per fideicommissum relinqui posse certum est, in legis Falcidiæ computationem non veniunt.

XXXI. POMPONIUS libro secundo Fideicommissorum^d

IS cui fideicommissum soluitur, sicut is cui legatum est, satisficere debet, quod amplius ceperit, quam per legem Falcidiam ei licuerit, reddi. veluti cum propter condicionem aliorum fideicommissorum vel legatorum legis Falcidiæ causa pendebit. Sed & secundum Celsij & veterum opinionem, si à pupillo fideicommissa capiuntur, propter ea, quæ à substituto erunt relicta, cauere debet is cui soluatur. nam quamuis repetitio sit eorum, quæ fideicommissi nomine non debita soluentur: tamen satisficere cautum debet esse ei à quo pecunia proficisceretur: ne damnum sentiat deficiente eo, cui solutum erit. proficiscitur:

Quæ actiones hereditatem augeant, vel minuant.

XXXII. MAECIANUS libro nono Fideicommissorum^d

POenales actiones, siue legitimæ siue honorariæ, exceptis popularibus, in bonis actoris non ideo minus computandæ sunt, quia morte reorum intercidere possunt. è contrario autem eadem actiones nihil bonis rei defuncto eo detrahunt. sed ne in actoris quidem bonis defuncto eo iniuriarum actio poterit computari: quia & ipsa simul cum eo intercidit, ut ususfructus: & id quod in dies, menses, annosue singulos aliqui quoad viuat debeat. etenim ea demum obligatio rei bonis deminutionem præstat, quæ in heredem transit. nec contrarium est, quod viuentere eo minus in bonis eius intellegebatur. nam etsi ita stipulatus esset, ut cum moreretur, debere ei inciperet: tamen augerentur bona eius, quemadmodum si ipse sub eadem condicione promississet, defuncto eo minuerentur. honorariæ quoque actiones, quæ intra certum tempus à prætore promittuntur^b, cum^c bonis actoris defuncto eo augmentum^d rei decessionemue, si tales erunt, ut in heredem quoque transeant, præstabunt. Iulianus scribit, si vtriusque heredis pars exhausta est legatis, & alter ex heredibus cau-

^b promittuntur,
^c tum
^d tum vero rei
decessionem,

cautionem prætoriam accepit à legatariis : non æqualiter, sed pro suo modo legis Falcidiæ rationem, & actionem ex stipulatu habiturum . omnes enim prætorias stipulationes eiusdē interpretationis esse . nam constare, ex iudicatum solui stipulatione, siue à parte actoris siue à rei plures heredes existissent, non omnibus, nec aduersus omnes actionem contingere: sed dumtaxat his qui vicissent, & aduersus victos. hisque, aduersus quos res defensa non esset, aduersus eos qui rem nõ defendissent. Annuæ, bima, trima die aureis centenis legatis, ex omnibus summis non tantum ex posterioribus, portionem legis Falcidiæ detrahi placuit. Si Titio ^a viginti legatis portio per legem Falcidiam detracta esset, cum ipse quoque quinque Seio rogatus esset restituere: Vindius noster tantum Seio pro portione ex quinque detrahendum ait, quantum Titio ex viginti detractum esset. quæ sententia & æquitatē & rationem magis habet: quia exemplo heredis legatarius ad fideicommissa præstanda obligabitur. nec quia ex sua persona legatarius inducere legem Falcidiam non possit, idcirco quod passus esset, non imputaturum ^b. nisi fortè testator ita fidei eius commississet, vt totum quidquid ex testamento cepisset, restitueret. si autem manumittere seruum vel suum vel alienum rogatus sit, omnimodo præstare debet libertatem. nec hoc contrarium est superiori ^c: quia fauor libertatis sæpe & alias benigniores sententias exprimit.

Legato seruo, vt manumittatur, an Falcidiæ locum habeat.

XXXIII. PAVLVS ¶ libro tertio Fideicommissorum

SI seruus tibi legatus sit, eumque rogatus sis manumittere, nec præterea capias vnde quartam, quæ per Falcidiam retinetur, recipere possis: senatus censuit cessare Falcidiam.

XXXIII. MARCELLVS ^d libro quadragesimo secundo Digestorum Iuliani notat

IN testatoris seruo non erit Falcidiæ locus. si verò pecuniã, aliudue quid legauerit, fideique legatarij comiserit, vt alienum seruum vel legatarij manumitteret: locus erit.

XXXV. VLPPIANVS ¶ libro sexto Disputationum

PLane si quid sit præterea legatum ipsi seruo, Falcidiæ locum senatus declarauit. vnde Scæuola ait in eo, quod præterea seruo legatum est, ita Falcidiam admittendam, vt inde & quod pro seruo præstandum est, sumatur.

XXXVI. PAVLVS ¶ libro tertio Fideicommissorum

SEd si non seruus ipse legatus sit, sed pecunia, rogatusque sit legatarius seruum suum manumittere, Falcidiã patietur: & nihilo minus cogetur manumittere. quia tanti æstimasse vide-

^a Vide l. 25. in fin. sup. eo.

^b imputabitur.

^c superioribus:

^d Marcellus apud Iulianum libro trigésimo quinto notat.

videbitur seruum suum. quid^a si alienus seruus fuerit? in eo non plus quam accepit, ad redimendum cogitur impendere. si vero heres seruum rogatus sit manumittere, placet pretium eius, ut res alienum, deducendum esse. Si solus seruus legatus, & fideicommissa libertate donatus fuerit, licet Falcidia interueniente, totus vindicari peti potest. sed ceteri aliud praeter ea capiat legatarius, adhuc seruus totus peti potest. quartam autem utriusque ex legato retinendam, ne impediatur libertas. Si incertum sit, an libertas praestari debeat, veluti quod^b sub condicione, vel post tempus data sit, numquid incerto eo an praestetur, cum possit aut seruus mori, aut condicio deficere, interim Falcidia admittenda est? deinde cum libertas competere vel deberi coeperit, tum legatarius illam partem recipiat, quam Falcidia detraxit? Cæcilio placebat, si quid ex operis eius medio tempore consecutus fuerit heres: id in pretium eius erogare eum debere propter legis Falcidia rationem.

XXXVII. VALENS [¶] libro sexto de Fideicommissis[¶]

Eius serui aestimatio perinde ac statuliberi fieri debet. sed & si heres seruum alienum rogatus est manumittere, placuit ut etiam huius pretium ex aestimatione hereditatis deduci debeat.

XXXVIII. HERMOGENIANVS [¶] libro primo iuris Epitomarum[¶]

Statuliber heredis non auget familiam^c. Communes serui in utriusque patrimonio connumerantur. Cuius usus fructus alienus est, in dominio proprietatis^d connumeratur: pignori dati, in debitoris: sub lege commissoria distracti, item ad diem addicti, in venditoris.

XXXVIII. PAVLVVS [¶] libro tertio Sententiarum[¶]

Aeris alieni loco deducuntur, non solum pretia eorum^e quibus libertas data est, & eorum qui supplicio sunt affecti: sed & eius quem praetor propter indicium proditae mortis, vel de re etate eorum^f coniurationis, libertate donauit.

XL. HERMOGENIANVS [¶] libro quarto iuris Epitomarum[¶]

Ad veterani testamentum, siue paterfamilias siue filiusfamilias sit, licet intra annum missionis decedat, lex Falcidia pertinet. Si cui, si decem dedisset, viginti fundus fuisset legatus: is in toto fundo legatarius habebitur.

XLI. PAVLVVS [¶] libro nono ad Edictum[¶]

Dolo^g carere non videtur, si iam mota quis controversia hereditatis legata sine cautionibus det.

^a quod^b si sub

^c Non potest enim id augere fam. & quod in ea non permanet: hic autem, condicione, vel tempore eueniens, fit liber. l. statuliber. infra de statulib. d. proprietarij e in diem

^f reorum

^g aut de re etate
h reorum
i Mima: abile exem
plum huiusmodi
manor istonia referre
Lin. li. 2. ab Vraco. d.

^k Ex titul. de procur.

XLII. VLP IANVS libro quartodecimo ad

Edictum

IN Falcidia æstimatio pretij rerum ex veritate facienda est.

XLIII. IDEM libro nonodecimo ad Edictum

Serui, qui apud hostes sunt, post mortem testatoris reuerfi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiozem faciunt hereditatem.

XLIII. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum

Falcidia interuenire non potest, si statuliber de alieno dedit, non de bonis defuncti: vel aliàs est homo liber, qui conditionem impleuit.

XLV. PAVLVVS libro sexagesimo ad Edictum^l

IN lege Falcidia non habetur pro puro quod in diem relictum est: medij enim temporis commodum computatur. In his legatis, quæ sub conditione relicta sunt, Proculus putabat, cum quaritur de lege Falcidia, tantum esse in legato quanti^a venire possunt^b, quod si est, & deductio sic potest fieri, vt tantum videatur vi^c deberi, quanti nomen venire potest. sed hæc sententia non probatur. cautionibus ergo melius res temperabitur.

XLVI. VLP IANVS libro septuagesimosexto ad Edictum^l

Qui^d quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatem testatoris secutus sponndit se daturum, cogendus est soluere.

XLVII. IDEM libro septuagesimo nono ad Edictum^l

Lex^c Falcidia si interueniat, in omnibus pënsionibus locum habet. sed hoc ex post facto apparebit, vtputa in annos singulos legatum relictum est, quaindiu Falcidia nondū locum habet, integræ pensiones annuæ dabuntur. sed enim si annus Benerit, quo fit vt contra legem Falcidiam vltra dodrantem aliquid debeatur, eueniet vt retro omnia legata singulorū annorum imminuantur. Numquam legatarius vel fideicommissarius, licet ex Trebelliano senatusconsulto restituitur ei hereditas, vtitur legis Falcidiæ beneficio.

XLVIII. PAVLVVS libro secundo ad edictum Aedilium curulium^l

Cum emptor venditori, vel contra heres existit, cuicto homine vtum duplum in æs alienum deducere vel computare debeat, an simplum? duplum enim esset, si alius heres existisset. & benignius est, eodem herede existente simplum ei imputari.

XLVIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium

Plautius: seruo, quem tibi legaueram, fundum legauit. Atilicinus, Nerua, Sabinus, primū in seruo rationem legis Falcidiæ

a quantum

b potest.

c inde deberi. Idem

in d. de iur. iur. dicitur.

l. aut ius de arbit.

et ad. in d. de iur. iur.

ratum fuit. l. i. si pr.

de iur. iur. et dem. i. i.

d Ex tractatu de

exceptio.

e Ex tract. de pra-

tor. si pu. ut. si eni

plus quàm per leg.

Falci.

Falcidiæ habendam, & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futurâ : deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidię portionem decessuram, sicut ex omnibus legatis. Cassius ^a : quodd^b seruo pars lege Falcidia decedat, incipere seruu fieri communem heredis & legatarij. communi autem seruo cum legatũ sit, totum pertinere ad sociũ: quia in eam personam legatum consistere possit, qua ratione semel ex fundo partem legis Falcidiæ decessuram. Paulus: Cassij sententia utimur. nam & Diuus Pius rescripsit, seruo communi fideicommissum datum totum ad socium pertinere. Interdum euenit, vt propter rationem legis Falcidiæ sequens legatum extinguatur. veluti si fundus, & ad eum via legata sit per alium fundum. nam si pars fundi remanserit in hereditate, non potest procedere viæ legatum : quia per partem^d seruitus adquiri non potest.

a Cassius ait:
b quodd si seruo

c Hinc apparet libros Pauli ad Plautium ita vocatos, quod sint commentaria in Plautium: non quod Plautio sint inuocati. Ang. libr. l. emend. c. c.

d partes

De legatis inutilibus.

L. CELSVS libro quartodecimo Digestorum

Non est dubium, quin ea legata, à quibus heres summouere exceptione petitorum potest, in quartam ei imputentur, nec ceterorum legata minuantur.

e minuantur.

L. IULIANVS libro sexagesimoprimo Digestorum

Nec interest, vtrum ab initio quasi inutile fuerit, an ex accidenti postea in eum casum peruenisset legatum, vt actio eius^d denegaretur.

f peruenit
g ei denegaretur.
vel, eis

L. II. MARCELLVS libro nono Digestorum

Ex asse patronum heredem instituit libertus, cum ducetos aureos in bonis haberet: & legauit filio centum viginti, extraneo reliqua. deminutio legati, quodd extraneo prestat^h legatum, proficit filio ad consequenda solida quæ ei legata sunt. Quacumqueⁱ ex causa legata non præstatur, imputantur heredi in quartam partem, quæ propter legem Falcidiã remanere apud eum debet.

h legatum præstat,

i Quacumque enim

L. III. CELSVS libro septimodecimo Digestorum

Si propter ea, quæ sub conditione legata sunt, pender legis Falcidiæ ratio: presenti die data non tota vindicabuntur.

A defuncto heredibus debitum, vt et alienum detrahitur.

L. IIII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum

Pater filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem instituit, fideique eius commisit, ne fundum alienaret, & vt in familia eum relinqueret. filius decedens tres filios scripsit heredes. querendũ est, an omnino quasi creditores vnusquisque in ratione legis Falcidiæ aliquid possit deducere: quia in potestate sua habuit pater, cui ex his potius relinqueret.

sed hac ratione nemo in Falcidię ratione quicquam deducet. quod videndum, ne dure constituitur. vtiq; enim in alieno ære habuit fundū : necessitate^a quippe obstrictus fuisset filius eum relinquendi.

a quippe cum necessitate

L V. I D E M ¶ libro vicesimo Digestorum[¶]

C Vm Titio in annos singulos dena legata sunt, & iudex legis Falcidię rationem inter heredem & alios legatarios habeat: viuo quidē Titio tanti litem æstimare debeat^b, quanti venire id legatum potest, in incerto posito quamdiu victurus sit Titius. mortuo autē Titio non aliud spectari debet, quā quid^c heres ex ea causa debuerit.

b debet,

c quod

Augmentum facultatum hereditarij debitoris, quādo cunque contingens, prodest legatariis in Falcidia detrahenda.

L V I. I D E M ¶ libro vicesimo secundo Digestorum[¶]

C Vm quo de peculio agi poterat, heres creditori existit. quæris^d cuius temporis peculium computari oporteat in Falcidia lege. Plerique putant, quod tunc in peculio fuerit cum adiretur hereditas, inspiciendum. ego dubito : quoniam mortis tempus in ratione legis Falcidię ineunda placuit obseruari. quid enim interest, peculium serui post mortem creditoris deminutum sit, an debitor pauperior factus^e sit? Aliquis dicit, quid ex contrario, si ante aditam hereditatem adquisierit seruus : & ego quæram, ^e si debitoris, qui tunc non erat soluendo, ampliata facultates fuerunt? & cum in isto placuerit, ex post facto vberiore videri fuisse hereditatem, sicuti cum condicio crediti existit post mortem, ita etiam peculij incrementum plenior faciet hereditatem. Scauola notat: quid ergo si idem seruus defuncto & alij dena debuit, & vna decem habuit? augetur scilicet & his hereditas, decem, quæ defuncto naturaliter debebantur, in hereditate manentibus. Is qui in bonis vnum dumtaxat seruum habebat, legauit eum Titio, & fidei eius commisit, vt post triennium manumitteret. debet ex eo, quod interim ex operis serui a T Titium peruenire potest, quarta apud heredē remanere. quemadmodum si directo post triennium seruo libertatem dedisset, eiusque vsum fructum ei legasset: aut ei proprietatem per fideicommissum reliquit^f. Stichum tibi, seruo tuo decem ² legauit, vel contra, tibi decem, seruo tuo Stichum, libertatemque Stichi fidei eius commisit. lex Falcidia minuit legata. redimere ab herede partem debes, quemadmodum si tibi vtrumque legasset. Sæpius euenit, ne emolumentum eius ³ legis heres consequatur. nam si centum aureorum dominus viginti quinque alicui dedisset, & eum instituerit heredem, & dodrantem legauerit: nihil aliud sub occasione legis Falcidię interue-

d quæritur

e quid si

f reliquisset.

g dederit,

interuenire potest. quia uiuus uidetur heredi futuro pro-
uidere.

LVII. IDEM[¶] libro uicesimosexto Digestorum[¶]

Cum dotem maritus alicui legauerit, ut uxori restituatur,
non habere legem Falcidiam locum, dicendum est. & sanè
in plerisque ita obseruatur, ut omiſſa interpositi capiētis per-
sona spectetur.

LVIII. MODESTINVS[¶] libro nono Regularum[¶]

Legis Falcidiæ beneficiū heres etiam post longum tem-
pus mortis testatoris implorare non prohibetur.

LVIII. IDEM[¶] libro nono Pandectarum[¶]

Beneficio legis Falcidiæ indignus esse uidetur qui id egerit,
ut fideicommissum interdicat. præterea qui non capienti
rogatus est restituere hereditatē, senatusconsulto Planciano^a a Plautiano
non conceditur quartam retinere. sed ea quarta, quam non re-
tinuit, ad fiscum pertinet ex rescripto Diui Pij.

LX. IAVOLENVS[¶] libro quartodecimo ex Cassio[¶]

Cum pater impubere filiæ heredem substituit, id quod ei
legatorū nomine à patre obuēnit, cum hereditas ad sub-
stitutos pertinet, in computationē legis Falcidiæ non uenit.
Legato petito, cum in litem iuratum est, ratio legis Falcidiæ,
non eius summæ in quam legatarius iurauit, haberi debet:
sed eius, quanti re uera^d id[¶] fuit quod petitum est. nam id quod
poenæ causa adcreuit, in legem Falcidiam non incidit.

*Si heres propter suam substitutiam plus soluit, non
nocet legatariis.*

LXI. IDEM[¶] libro quarto Epistularum[¶]

Alienus fundus tibi legatus est. hunc heres cum emere
nisi infinito pretio non posset, emit multo plus, quàm
quanti erat. quæ emptione effectum^b est, ut legatarij ad le-^b ^{factum}
gem Falcidiam reuocarentur. quæro, cum si fundus tanti,
quanti re uera^c, emptus esset, legata non fuerant excessiua ius^c ^{reuera est,}
legis Falcidiæ: an hoc ipso heres institutus partem reuocandi
à legatariis ius habeat, quòd ex uoluntate defuncti plus eme-
rit fundum, quàm quanti erat. respondit, quod amplius he-
res, quàm pretiū fundi, legatario soluit, id^d lege Falcidiæ in-^d ^{in lege}
putari non potest. quia negligentia eius nocere legatariis non
debet. utpote cum is cōfitendo ueram æstimationem præstare
poterat.

De duobus reis.

LXII. ULPIANVS[¶] libro primo ad legem Iuliam
& Papiam[¶]

In lege Falcidia hoc esse seruandum Iulianus ait, ut si duo
rei promittendi fuerint, uel duo rei stipulandi, si quidē socij
s s s iij sint,

sint, in ea re diuidi inter eos debere obligationem, atque si singuli partem pecuniæ stipulati essent, vel promississent. quoddam societas inter eos nulla fuisset, in pendentia esse, in vtrius bonis computari oporteat id quod debetur: vel ex cuius bonis detrahi. Corpora, si qua sunt in bonis defuncti, secundum rei veritatem æstimanda erunt, hoc est secundum præsens pretium. nec quicquam eorum formali pretio æstimandum esse sciendum est.

De æstimandis rerum pretiis.

LXIII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam
& Papiam

PRetia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur. nec enim qui filium naturalem possidet, tanto locupletior est, quoddam eum, si alius possideret, plurimo redempturus fuisset. sed nec ille, qui filium alienum possidet, tantum habet, quanti eum patri vendere potest. nec expectandum est, dum vendat: sed in præsentia, non qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. eadem causa est eius serui qui noxam nocuit. nec enim delinquendo quisque pretiosior fit. Sed nec heredem post mortem testatoris institutum seruū tanto pluris esse, quo pluris venire potest, Pedius scribit. est enim absurdum, ipsum me heredem institutum non esse locupletiozem antequam adeam: si autem seruus heres institutus sit, statim me locupletiozem effectum. cum multis causis accidere possit, ne iussu nostro adeat. adquiret nobis certe cum adierit. esse autem præposterū, ante nos locupletes dici, quam adquisierimus. Cuius debitor soluendo non est, tantum habet in bonis, quantum exigere potest. Nonnullam tamen pretio varietatem loca, temporaque adferunt. nec enim tantidem Romæ & in Hispania oleum æstimabitur. nec continuis sterilitatibus tantidem, quanti secundis fructibus: dum hic quoque non ex momentis temporum, nec ex ea quæ raro accidat caritate pretia constituantur.

LXIII. VLPPIANVS libro tertiodecimo ad legem
Iuliam & Papiam

SI in testamento ita scriptum sit, HERES MEVS LVCIOTITIO DECEM DARE DAMNAS ESTO: ET QVANTO QVIDEM MINVS PER LEGEM FALCIDIAM CAPERE POTERIT, TANTO AMPLIVS EI DARE DAMNAS ESTO: sententiæ testatoris standum est.

LXV. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam &
Papiam

SI fundus legatus sit quinquaginta dignus sub hac conditione, si quinquaginta heredi dedisset, plerique putant utile esse

a Nam in eius bonis est, qui prior accepit: quod ei facere licet. cum duo. c. l. in d. de duob. v. consis. inf.

b Coniungit. p. ad L. Aquil. August. c. funguntur.

d noxam

e excutere
f pretij
g vt in

h monumentis.
Restior est Floron.

i heres

esse legatum: quia conditionis implendæ causa datur. nam constat etiam Falcidiam eum pati posse. sed si quinquaginta aurei legati sint, si quinquaginta dedisset: dicendum, inutile esse legatum, & magis ridiculum esse.

LXVI. VLP IANVS ¶ libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam^b

Circa legem Falcidiam in eo, quod sub conditione vel in diem alicui relictum est, hoc obseruandum est, si decem sub conditione alicui fuerint relicta, eaque condicio post decennium forte exstiterit: non videntur decem huic legata, sed minus decem. quia interuallum temporis, & interuallum huius spatij minorem facit quantitatem decem. Sicuti legata non debentur, nisi deducto ære alieno aliquid superfit: nec mortis causa donationes debentur. sed infirmantur per ære alienum. quare si immodicum^a ære alienum interueniat, ex re mortis causa sibi donata nihil aliquis consequitur.

LXVII. TERENCEIVS ¶ Clemens libro quarto ad legem Iuliam & Papiam^b

Quotiens^b cuidam amplius legatum sit, quàm ei capere liceret, & lex Falcidia locum haberet: prius Falcidiæ ratio habenda est, scilicet vt subducto eo, quod lex Falcidia exceperit, reliquum, si non excedat statutam legi portionem, debeat.

*Quanti estimanda sint alimenta legata, aut
ususfructus.*

LXVIII. AEMILIVS MACER libro secundo ad legem vicestimam hereditatium

Computationi^d in alimentis faciendæ hanc formam esse Vlpianus scribit, vt à prima ætate vsque ad annum vicessimam quantitas alimentorum triginta annorum computetur, eiusque quantitatis Falcidia præstetur. ab annis verò viginti vsque ad annum vicessimum quintum, annorum viginti octo. ab annis viginti quinque vsque ad annos triginta, annorum viginti quinque. ab annis triginta vsque ad annos triginta quinque, annorum viginti duo. ab annis triginta quinque vsque ad annos quadraginta, annorum viginti. ab annis quadraginta vsque ad annos quinquaginta, tot^e annorum computatio fit, quot^e ætati eius ad annum sexagesimum deerit, remisso vno anno. ab anno verò quinquagesimo vsque ad annum quinquagesimum quintum, annorum nouem. ab annis quinquaginta quinque vsque ad annum sexagesimum, annorum septem. ab annis sexaginta, cuiuscumque ætatis fit, annorum quinque. eoque nos iure vt Vlpianus ait, & circa computationem ususfructus faciendam. solitum est

^a modicum: sensus est, si immensum ære alienum sit, & graue, donationes immanuntur: nec integra, sed deducto ære alieno soluentur. Itaque sequere l. 8. Florent. b Coniunge l. 6. de vul. substitucum alijs.

^c Lapsus est in huius capituli inscriptione Haloand. Aug. l. b. x. emen. ca. 4. d In quibusdam incipit Hereditarium computationi &c.

^e quod

avſque ad annum

tamen à prima etate vſque ad annum trigefimum, computa-
tionem annorum triginta fieri. ab annis verò triginta, tot an-
norum computationem inire, quot^a ad annum ſexageſimum
deefſe videntur. numquam ergo amplius quàm triginta an-
norum computatio initur. ſic deniq; & ſi reipublicæ vſufru-
ctus legetur, ſive ſimpliciter, ſive ad ludos, triginta annorum
computatio fit. Si quis ex heredibus rem propriam eſſe con-
tendat, deinde hereditariam eſſe conuincatur: quidam putant
eius quoque Falcidiam non poſſe retineri, quia nihil interfit,
ſubtraxerit, an hereditariam eſſe negauerit. quod Vlpianus
rectè improbat.^b

b probat: non enim
idem peccatū eſt ſub-
trahere, & rem ſuam
eſſe contendere: imò
hoc nullū omnino eſt,
modò quis exiſtimās
rem ſuam eſſe, bona
ſide eam ſibi aſſerat:
proinde Flor. verior
eſt, tamen ſi repugnante
Accuſ.
c vſuf. fructum

LXVIII. POMPONIVS ¶ libro quinto ad Sabi-
num^d

Vſufuctu bonorum legato, æs alienum ex omnibus rebus
deducendum eſt. quoniam poſt ſenatusconſultum nulla
res eſt, quæ non cadit in vſufuctus^c legatum.

LXX. VLP IANVS ¶ libro ſextodecimo ad Sabi-
num^d

Falcidiæ ſtipulatio ſtatim committitur, vbi condicio legati
vel debiti exſtitit.

LXXI. PAVLVVS ¶ libro trigefimo ſecundo ad Edi-
ctum^d

d Ex tit. de here.
vend.

Poteſt^d heres in vendenda hereditate cauere, vt & lege Fal-
cidia interueniente ſolida legata præſtentur: quia ea lex
heredis cauſa lata eſt. nec fraus ei fit, ſi ius ſuum deminuat he-
res.^c

LXXII. GAIVS ¶ libro tertio de legatis ad Edictum
prætoris^d

Quantitas patrimonij, deducto etiam eo quidquid ex-
plicandarum venditionum cauſa impenditur^f, æſti-
matur.

In ratione legis Falcidiæ tempus mortis ſpectatur.

LXXIII. IDEM ¶ libro octauodecimo ad Edictum
prouinciale^d

g iuſſum

h & tota

In quantitate patrimonij exquirenda, viſum^g eſt mortis
tempus ſpectari. qua de cauſa ſi quis centum in bonis ha-
buerit,^h tota ea legauerit: nihil legatarios prodeſt, ſi ante adi-
tam hereditatem per ſeruos hereditarios, aut ex partu ancil-
larum hereditarium, aut ex fetu pecorum tantum acceſſerit
hereditati, vt centum legatorum nomine erogatis, habiturus
ſit heres quartam partem. ſed neceſſe eſt, vt nihilo minus
quarta pars legatis detrahatur. & ex diuerſo ſi ex centum ſep-
tuagintaquinque legauerit, & ante aditam hereditatem in
tantum decreuerint bona, incendijs fortè aut naufragijs aut
morte ſeruorum, vt non plus quàm ſeptuagintaquinque, vel
etiam

etiam minus relinquatur: solida legata debentur. nec ea res damnosa est heredi, cui liberum est non adire hereditatem. quæ res efficit, vt necesse sit legatariis, ne destituto testamento nihil consequantur, cum herede in portionem^a legatorum a portione pacisci.

De conditionali debito, vel legato.

Magna dubitatio fuit de his quorum condicio mortis tempore pendet. id est an^b quod sub condicione debetur, in stipulatoris bonis adnumeretur, & promissoris bonis detrahatur. sed hoc iure vitimur, vt quanti ea spes^c obligationis venire possit, d^d ratum stipulatoris quidem bonis accedere videatur: promissoris verò decedere. aut^e cautionibus res explicari potest, vt duorum alterum fiat: f^f aut ita ratio habeatur, tamquam pure debeat: aut ita, tamquam nihil debeat. deinde heredes & legatarij inter se caueant, vt existente condicione aut heres reddat quanto minus soluerit: aut legatarij restituant quanto plus consecuti sint. Sed etsi legata quedam pure, quedam sub condicione relicta efficiant, vt existente condicione lex Falcidia locum habeat: pure legata cum cautione redduntur. quo casu magis in vsu est, solui quidem pure legata, perinde ac si nulla alia sub condicione legata fuissent. cauere autem legatarios debere ex euentu condicionis, quod amplius accepissent, redditu iri. cuius generis cautio necessaria videtur & si quibusdam seruis eodem testamento sub condicione libertas data sit, quorum pretia condicione existente bonis detrahuntur. In diem relicta legata alterius esse iuris, palam est: cum ea omnimodo tam ipsi legatario, quam heredibus eius deberi certum est. sed tanto minus erogari ex bonis intellegendum est, quantum^g interea donec dies optingit^h, heres lucraturus est ex fructibus vel vsuris. ergo optimū quidem est, statim ab initio ita testatorem distribuere legata, ne vltra dodrantem relinquaturⁱ. quòd si excesserit quis dodrantem, pro rata portione per legem ipso^k iure minuuntur. verbi gratia, si is, qui quadringenta in bonis habuit, tota ea quadringenta erogauerit, quarta pars legatariis detrahitur. si trecenta quinquaginta legauerit, octaua. quòd si quingenta legauerit habens quadringenta, initio quinta, deinde quarta pars detrahi debet. ante enim detrahendum est, quod extra bonorum quantitatem est: deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

Quid imputatur in Falcidiam.

LXXIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum pratoris^l

Qvod autem dicitur, si ex iudicio defuncti quartam habeat heres, solida præstanda esse legata, ita accipere debe-

ban id

c ea res in obligatione

d in tantum

e & cautionibus

f vt aut

g quanto minus h attigerit.

i relinquat.

k Non est opus pratorie iurisdictionis auxilio, vt dicitur exceptio: sed ex ipsa lege detrahitur, id est ex ipsa verbi legis, quarta. l. lex etiam, supr. eod.

aquisque

debemus, si hereditario iure habeat. itaque quod quis^a legatorum nomine à coherede accepit, in quadrantem ei non imputatur.

LXXV. Ex libro quadragesimo Digestorum Iuliani
MARCELLVS

Sed si ideo legatum ei datum est, vt integra legata vel fideicommissa præstet: deneganda erit actio legati, si lege Falcidia vti mallet.

LXXVI. GAIVS^b libro tertio de legatis ad Edictum prætoris^d

ID autem, quod conditionis implendæ causa vel à coherede vel à legatario vel à statulibero datur, in Falcidia non imputatur: quia mortis causa capitur. sanè si à statulibero pecuniaries nummos accipiat, pro sua parte quadranti eos imputare debet: quia pro ea parte non mortis causa capere, sed hereditario iure eos habere intellegitur. qua ratione placuit legata, quæ legatarij non capiunt, cum apud heredes subsederint, hereditario iure apud eos remanere intellegi, & ideo quadranti imputanda. nec quicquam interesse vtrum statim ab initio legatum non sit, an quod legatum est, remanserit.

LXXVII. IDEM^e libro octauodecimo ad Edictum prouinciale^d

IN singulis heredibus rationem legis Falcidiæ componendam esse, non dubitatur. & ideo si Titio & Seio heredibus institutis semis hereditatis Titij exhaustus est, Seio autem quadrans totorum bonorum relictus sit: competit Titio beneficium legis Falcidiæ.

LXXVIII. IDEM^e libro tertio de legatis ad Edictum prætoris vrbani^d

Quod si alterutro eorum deficiente, alter heres solus exstiterit: vtrum perinde ratio legis Falcidiæ habenda sit, ac si statim ab initio is solus heres institutus esset: an singularum portionum separatim causæ spectandæ sunt? & placet, si eius pars legatis exhausta sit, qui heres exstiterit, adiuuari legatarios per deficientem partem: quia^b ea non est legatis onerata. quia & legata, quæ apud heredem remanent, efficiunt vt ceteris legatarijs aut nihil aut minus detrahatur. si verò defecta pars fuerit exhausta, perinde in ea ponendam rationem legis Falcidiæ, atque si ad eum ipsam pertineret, à quo defecta fieret.

LXXVIII. IDEM^e libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale^d

IN duplicibus testamentis siue de patrimonio^c quæramus, ea sola substantia spectatur, quam pater cum moreretur habuerit.

^c Quod spectandum est, vt intelligatur an supra dodræcum eius legatum sit, & ita Falcidia locum habeat.

^b que non

buerit. nec ad rem pertinet, si post mortem patris filius vel adquisierit^a aliquid vel deminuerit^b. siue de legatis^c quaeramus, tam ea quæ in primis, quàm ea quæ in secundis tabulis relicta sunt in vnum contribuuntur: tamquam^d si & ea, quæ à filij herede reliquisset. testator, à suo herede sub alia conditione legasset.

LXXX. IDEM ¶ libro tertio de legatis ad Edictum pratoris[¶]

SI is, qui quadringenta in patrimonio habebit, filio impubere herede instituto ducenta legauerit, eique Titium & Seium heredes substituerit, & à Titio centum legauerit: videamus quid iuris sit, si nondum solutis legatis pupillus decesserit: & ob id ea legata vtrique^e debent. solus heres Titius vterur lege Falcidia. cum enim ducenta ex hereditate pupilli ad eum pertineat: ducenta legatorum nomine debet. centum, ex ducentis quæ pupillus debebat: centum, quæ ipse dare iussus est. itaque ex vtraque quantitate quarta deducta, habebit quinquaginta. in persona verò Seij lex Falcidia non interuenit, cum ad eum ex hereditate pupilli ducenta pertineant, & debeat legatorum nomine centum ex ducentis, quæ à pupillo relicta sunt. quòd si pupillus soluat legata, debent curare tutores pupilli, vt caueant legatarij.

De legatis indiuiduis.

Quædam legata diuisionem non recipiunt. vt ecce legatum viae, itineris, actusve. ad nullum enim ea res pro parte potest pertinere. Sed & si opus municipibus heres facere iussus est, indiuiduum videtur legatum. neque enim vllum balineum aut vllum[¶] theatrum aut stadium fecisse intellegitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit, non dederit. quorum omnium legatorum nomine, etsi plures heredes sint, singuli in solidum tenentur. hæc itaque legata, quæ diuidentem non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. sed potest heredi hoc remedio succurri, vt æstimatione facta legati, denuntiet legatario, vt partem æstimationis inferat. si non inferat, vtatur aduersus eum exceptione doli mali.

LXXXI. IDEM ¶ libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale[¶]

SED vsusfructus legatus venit in computatione legis Falcidiae. nam diuisione recipit. adeo vt si duobus legatus fuerit, ipso iure ad singulos partes pertineant. Dos relegata[¶] extra ratione legis Falcidiae est. scilicet quia suam rem mulier recipere viderur. sed & de his quoque rebus, quæ mulieris causa emptæ, parate essent, vt hæ quoque extra modum legis essent, nominatim ipsa Falcidia lege expressum est.

a Non enim proderit hoc legatario, si legatum sit supra dotem patrimonij. quod suis mortui semper paterna.

b Non enim nocet legatario, si non fuerit legatum supra dotem.

c Vt sciri possit, an dotem excedat.

d Quia ex duobus testamentis legata relicta sunt. videtur ratio legis Falcidiae ponenda in duabus hereditatibus: respondet tamen legatum esse accipiendum, ac si vno testamento, nempe paterno, relicta essent.

e vtrique deberet.

f Si vsusfructus vel, Sed &

g legata

De liberatione legata.

LXXXII. VLP IANVS ¶ libro octauo Disputa-
tionum^d

QVarebatur, cum is, qui solùm in nomine quadringenta in bonis habebat, ipsi debitori liberationem, Seio autem quadringenta legauerit: si debitor vel soluendo non sit, vel centum facere possit: quantum quisque habeat interuentu legis Falcidiæ. dicebam, legem Falcidiam ex eo, quod rescit ex hereditate potest^a, quartam heredi tribuere. residuum dodrantem inter legatarios distribuere. quare cum nomen minus soluendo est in hereditate: eius quod exigi potest, pro rata sit distributio. residui venditio facienda est, vt id demum in hereditate computetur, quanti nomen distrahi potest. Sed cum debitori liberatio relinquitur, ipse sibi soluendo videtur: & quod ad se attinet, diues est. quippe si ei mortis causa accepto feratur id quod debet, quadringenta cepisse videbitur, licet nihil facere possit. sensisse enim liberationem plenam videtur, quamuis nihil facere possit, si soli ei liberatio relicta est. & ideo Falcidia interueniente trecenta accepto illi ferri debent: residua centum durabunt in obligationem^b. & si quidem facere posse coeperit, exigentur ab eo dumtaxat vsque ad centum. idemque erit dicendum, & si mortis causa excepto ei quadringenta ferantur. Vnde eleganter dicitur, acceptilationem in pendentem fore. vt si quidem mortis tempore quadringenta tota inueniantur, in trecenta valeat acceptilatio. si verò præterea aliquid inueniatur, quod quadrantem suppleat: heredi in quadringenta acceptilatio proficiet. Quòd si debitor iste quadringentorum dumtaxat centum facere potest: quia sibi soluendo est, necesse habebit centum refundere. Cum igitur debitor sibi soluendo sit, eueniet, vt si herede aliquo instituto ipsi debitori liberatio, & alij quadringenta legata sint: si quidem soluendo sit debitor, centum quinquaginta ex trecentis retineat, alia centum quinquaginta legatario præstentur, heres centum habeat. sin verò centum tantum facere possit, heredi ex resto quarta seruanda est. sic fiet, vt centum quæ præstari possunt, in quatuor partes diuidantur. tres partes ferant legatarij: heres viginti quinque habeat: debitor, qui soluendo non est, secum centum quinquaginta compenset. de residuis centum quinquaginta, quæ exigi non possunt, venditio fiet nominis. idque quasi solum in bonis fuerit representatur. quòd si nihil facere debitor potest, æque in centum quinquaginta accepto liberandus^c est. de residuo venditionem nominis faciendam. Neratius ait. quod & nos probamus.

^a possit.^b obligatione.^c liberandum esse.

LXXXIII. IULIANVS libro duodecimo Digestorum

SI^a creditor filij tui heredem te instituerit, & legis Falcidiæ rationem ponas:peculij quantitas, quod^b aditæ hereditatis tempore fuisset, in quadrantem tibi imputabitur.

LXXXIII. IDEM libro tertio decimo Digestorum

REperitur^c casus, quo heres agere potest, quamuis testator agere non potuerit. veluti si tutor, cum solueret legata, non interposuerit stipulationem, quanto plus quam per legem Falcidiam capi licuerit, solum fuerit reddi. pupillus quidem eo nomine tutelæ non agit: sed heredi eius hoc quoque nomine tutor obligatus erit.

LXXXV. IDEM libro octauo decimo Digestorum

SI dos focero data est, & solus filius heres patri existisset: dotem confestim in computatione^d hereditatis, & Falcidiæ rationem in ære alieno deducet. aliter enim videbitur indotatam vxorem habere. quod si filius extraneum coheredem habeat, ipse quidem semper pro qua parte patri heres erit, dotem in ære alieno deducet. & coheres eius, antequam dos à filio præcipiatur^e.

An prælegata veniant in restitutionem fideicommissariam.

LXXXVI. IDEM libro quadragesimo Digestorum

TITIA^f testamento suo Titium fratrem suum ex parte tertia heredem instituit, fideique eius commisit, vt hereditatem retenta quarta parte Secundæ^g & Procule restitueret. eadem fratri quædam prædia prælegauit. quæro an Titius ea quæ prælegata sunt, etiam pro ea parte hereditatis, quam rogatus est restituere, an integra retinere debeat. respondi, Titium legata integra retinere debere. sed in partem quartam imputari oportere duodecimam partem prædiorum. sed si non esset adiectum, vt pars quarta deduceretur: totum trientem prædiorum legi Falcidiæ imputari oportere. quoniam contra sententiam matrisfamilie lex Falcidia induceretur.

LXXXVII. IDEM libro sexagesimo primo Digestorum

QUI fundum solum in bonis centum relinquebat, si heredem suum damnauerit, vt eum quinquaginta Titio venderet: non est existimandus amplius quam quinquaginta legasse. ideoque lex Falcidia locum non habet. Item si is, qui duos fundos in bonis centum haberet, si me & Titium heredes instituisset, & damnasset me, vt Titio fundum Cornelianum quinquaginta venderem, & contra Titium damnasset,

vt mi-

^a Mac lex concilianda est cū l. 1. o tempore. §. si creditor. de peculij. ex sententia Marc. celli, l. cū quo. sup. eo. vt eius scriptura ratio habeatur, quod et re legatariorum esse maximè videbitur.
^b quæ aditæ
^c Confer. l. vnusquisqz. 18. de precar.

^d computationem

^e percipiatur.

^f Coniunge l. 1. c. 1. c. 1. de cond. indeb. l. 1. c. 1. de iur. 27. ad Trebell.

^g vt restitueret.

vt mihi fundum Seianum quinquaginta venderet: non animaduerto quemadmodum lex Falcidia locum habere possit: cum vterque heredem vnius fundi partem dimidiam hereditario iure habiturus sit, in qua pars dimidia hereditatis est. nam certè qui damnatus est fundum Cornelianum vendere, Seiani fundi partem hereditario iure habet. item qui damnatus est Seianum fundum vendere, partem Cornelianum fundi hereditario iure retinet. Si quis heredem instituerit eum, cui rogatus fuerat post mortem suam centum restituere, in ratione legis Falcidiæ centum deducere debet: quia si alius quilibet heres exstitisset, hæc centum in ære alieno ponerentur.

Conditio, cuius eventus vel defectus legata non vitiat, eorum petitionem non differt. & plures portiones vnius & eiusdem instituti contribuntur ad augendum legata.

Si tu ex parte quarta, Titius ex parte quarta heredes scripti fueritis, deinde tu ex parte dimidia heres institutus fueris sub conditione, & legata, item libertates datæ fuerint: pendente conditione libertates competent, legata tota præstabitur, quia siue condicio exstiterit te herede existente, vtraque valet: siue condicio defecerit, tu & Titius heredes eritis. ^a Lex Falcidia si hoc quæris, an existente conditione miscetur quadrans tuus & semis, atque ita pro dodrante ratio portanda est cum his quibus à te pure herede legatum est, respondebimus, miseriduas partes. Qui filium suum impuberem & Titium æquis partibus heredes instituerat, à filio totum semissem legauerat, à Titio nihil: & Titium filio substituerat, quæsitum est, cum Titius ex institutione adisset, & impubere filio mortuo, ex substitutione heres exstitisset: quantum legatorum nomine præstare deberet. & placuit solida legata eum præstare debere. nam confusi ^b duo semisses efficerent, vt circa legem Falcidiam totius assis ratio haberetur, & solida legata præstarentur. sed hoc ita verum est, si filius antequam patri heres exsisteret, decessisset. Si verò ^c patri heres fuit, non ampliora legata debet substitutus, quam quibus pupillus obligatus fuerat: quia non suo nomine obligatur, sed defuncti pupilli, qui nihil amplius quam semisis dodrantem præstare necesse habuit. Quod si extranei heredis semis totus legatus fuerit, isque pupillo, à quo nihil legatum erat, ex substitutione heres exstiterit: poterit dici augeri legata, & perinde agendum, ac si cuiuslibet coheredi substitutus fuisset, eoque omittente hereditatem, ex assis heres exstitisset. quia semper substitutus rationem legis Falcidiæ ex quantitate bonorum, quæ pater reliquerit, ponet. eadem dicenda sunt & si pater duos impuberes heredes instituerit, & eosdem inuicem substituerit: deinde iure substitutio-

^a De leg.

^b nam confusos
duos semisses offi-
cere,

^c verò prius

tutionis ad alterum hereditas reciderit, & legis Falcidię ratio habenda sit.

Si exheredatus succedit fratri ex substitutione, & sic ex voluntate expressa, valent legata ab exhereditarij substituto. Sed si succedit ex potestate legis, non valent.

- 3 Qui filios impuberes duos habebat, alterum heredem instituit, alterum exheredavit: deinde exheredarum instituto substituit, ac postea exheredato Mæuium: & ab eo legavit. & exheredatus fratri impuberi existit heres. deinde impubes decessit. cum iudicio patris facultates paternę per causam hereditariam ex substitutione ad eum^a perveniant, potest dici legata ab eo relicta præstanda esse, habita ratione legis Falcidię in his bonis quę^b pater mortis tempore reliquerit. Nec huic cōtrarium est, quod cum exheredato pater legatum dederit, nihilo magis substitutus legatis obligabitur. quia eo casu non hereditatis paternę portio, sed legatum ad eum pervenit. diceraliquis, quid ergo si exheredatus filius non ex substitutione fratri suo heres existit: sed aut lege, aut per interpositam personam, atque ita impubes decesserit: sic quoque existimandus erit substitutus legata debere^c? minime. nā quantum interfit, exheredatus filius ex substitutione fratri suo heres existat, an alio modo: vel ex eo apparet, quod aliās ab eo legare pater potuit, aliās non potuit. est igitur rationi congruens, ne plus iuris circa personā substituti testator habeat, quā habuerat^d in eo cui eum substituebat.

a Mæuium

b quæ

c minime debere. nam

d haberet

De contributione legatorum.

- 4 Coheres pupillo datus si pro parte sua legata habita legis Falcidię ratione præstiterit, deinde impubere mortuo ex substitutione heres existit, & semis pupilli legatis exhaustus esset, ex integro legis Falcidię ratio ponenda erit: vt contributis legatis quę ab ipso, & quę à pupillo data fuerant, pars quarta bonorum apud eum remaneat. licet enim pupillo heres existat, tamen circa legem Falcidiam perinde ratio habetur, ac si patri heres existisset. nec aliter augebuntur legata, quę ab ipso ultra dodrantem data fuerant: quā augmentur, cum ex parte heres institutus & coheredi suo substitutus, deliberante coherede legata habita ratione legis Falcidię soluit, deinde ex substitutione alteram quoque partem hereditatis adquirat.

Voluntas sequenda est, neglecta subtilitate, qua res inexplicabilis redditur.

LXXXVIII. AFRICANVS libro quinto Quaestionum

Q Vi quadringenta habebat, trecenta legavit: deinde fundum tibi dignū centum aureis sub hac cōdicionē legavit,

a ἀδύνατος. Al-
cia. lib. 1. parerg. c. 2.
Aug. li. 4. c. 10.
non probat hanc Al-
stati sententiam.

uit, si legi Falcidiae in testamento suo locus non esset. quaeritur, quid iuris est. dixi τὸν ἀπορῶν hanc quaestionem esse, qui tractatus apud dialecticos τὸ ὑπὲρ ἔχον ἐπιμένον ἐπὶ δicitur. etenim quidquid constituerimus verum esse, falsum reperietur. namque si legatum tibi datum valere dicamus, legi Falcidiae locus erit: ideoque deficiente condicione non debetur. rursus si, quia condicio deficiat, legatum valiturum non sit: legi Falcidiae locus non erit. porro si legi locus non sit, existente condicione legatum tibi debetur. cum autem voluntatem testatoris eam fuisse appareat, ut propter tuum legatum ceterorum legata minui nolle: magis est, ut statuere debeamus tui legati condicionem defecisse. Quid ergo dicemus, si ducenta legauit, & tibi similiter sub eadem condicione ducenta legata esse proponantur? nam aut existisse aut defecisse legati tui condicionem, ut aut totum aut nihil tibi debeat, & iniquum, & contra voluntatem testatoris existimabitur. rursus partem deberi, rationi non congruit. quando necesse est, totius legati condicionem vel existisse vel defecisse. ergo per exceptionem doli mali tota ea res temperanda erit. quare cum quis tale quid consequi velit, si

SI QVO AMPLIUS LEGAUI VEL LEGAVERO,
QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICEBIT, TVM
QVANTVM AD SVPPLENDVM QVADRANTEM
DEDVCI OPORTET EX EO LEGATO QVOD TV
TIO DEDI, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE.

Qui ducenta in bonis relinquebat, legauit mihi centum praesenti die: tibi aequae centum sub condicione. post aliquantum temporis existit condicio. ita tamen, ut ex reditu eius summae, quae tibi relicta est, non amplius quam viginti quinque reciperet. legis Falcidiae ratio ita habenda erit heredi, ut viginti quinque conferre ei debeamus, & amplius fructus quinquaginta medij temporis, qui, verbi gratia, efficient quinque. cum igitur triginta sint conferenda, quidam putant quina dena ab utroque nostrum conferenda esse. quod minime verum est. licet enim eandem quantitatem acceperimus, manifestum tamen est, aliquanto vberius esse meum legatum. quare statuendum erit, tanto minus in tuo legato esse, quantum ex fructibus eius heres perceperit. secundum quod in proposita specie computationem ita iniuri oportet, ut ex septem partibus ego quattuor, tu tres conferamus. quoniam ^b quidem quarta pars amplius in meo, quam in tuo legato est.

b quandoquidem

LXXXVIII. MARCIANVS libro septimo Institutionum

Dui Seuerus & Antoninus rescriberunt, pecuniam relictam ad alimenta puerorum, Falcidiae subiectam esse. & ut ido-

vt idoneis nominibus^a collocetur pecunia, ad curam suam reuocaturum præsidem prouinciæ. Diui Seuerus & Antoninus generaliter rescribserunt Bononio Maximo, vsuras præstaturum eum qui frustrationis causa beneficium legis Falcidiæ implorauit.

^a Male apud Accursi legitur nominibus. Aug. lib. 3. c. 7.

X C. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum

SI heres, cuius fidei commissum est, vt accepta certa pecunia hereditatem restituat, à voluntate eius, qui testamentum fecit, discedat, & postea legis Falcidiæ beneficio vti volet: etsi non detur ei, quo accepto hereditatem restituere rogatus est, tamen fideicommissum restituere cogi debet. quoniam quod ei paterfamilia dari voluit, legis Falcidiæ commodum præstat.

Differentia Falcidiæ, & Trebellianæ quartæ.

X C I. MARCIANVS^b libro tertriodecimo Institutionum

Metianus

IN^c quartam hereditatis, quam per legem Falcidiam heres habere debet, imputantur res, quas iure hereditario capit, non quas iure legati vel fideicommissi vel implendæ conditionis causa accipit. nam hæc^d in quartam non imputantur. Sed in fideicommissaria hereditate restituenda, siue legatū vel fideicommissum datum sit heredi, siue præcipere, vel deducere, vel retinere iussus est: in quartam id ei imputatur. pro ea verò parte, quam accipit à coherede, extra quartam id est, quod à coherede accipitur. sed & si accepta pecunia hereditatem restituere rogatus sit, id quod accipit, in quartam ei imputatur, vt Diuus Pius constituit. * sed & quod implendæ conditionis causa fideicommissum heredi datur, in eadem causa esse admittendum, sciendum est. * si quid verò implendæ conditionis causa heres accipiat à legatariis, in Falcidiæ computationem non prodesse. & ideo si centum prædium legauerit defunctus, si quinquaginta heredi legatarius dederit: centū legatis computationem fieri, & quinquaginta extra hereditatem haberi, ne in quartam ei imputentur.

^c Alc. li. 6. parat. c. 4. & Duer. 2. di. 2. c. 10.

^d nam hæc

An locus sit Falcidiæ in testamento militis.

X C I I. MACER libro secundo de Re militari

SI miles testamento facto partem dimidiam hereditatis suæ tibi restitui iusserit, deinde post missionem factis codicillis alteram partem Titio restitui rogauerit: si quidem post annum missionis suæ decesserit, & tibi & Titio heres partem quartam retinebit. quia eo tempore testator decesserit, quo testamentum eius ad beneficium principale pertinere desierat. si verò intra annū missionis decesserit, solus Titius deductione partis quartæ patietur: quia eo tempore fideicom-

^e Coniungel. 26. de testam. mil.

Partis v.

§ h h

missum

missum ei relictum est, quo testator iure militari testari non potuit.

Si heres non grauatur ut heres, sed ut alius commodum sentiens, Falcidia non deducitur.

X C III. P A P I N I A N V S libro vicefimo Quaestionum

A Cceptis à Mæuio centum, hereditatem Mæuio restituere, pecuniamque post mortem suam Titio dare rogatus est. quamquam hæc centum quartam bonorum efficiant, tamen propter fideicommissum sequens quartæ retentioni locus erit. tunc enim ex constitutione Diui Hadriani Falcidiæ satisfaciunt ea quantitas, cum apud heredem remanet. sed Falcidiam patietur solus, cui hereditas relicta est. nam in centū, quæ mortis causa capiuntur, admitti Falcidia non potest. Planè si quis ita scriberet, ACCEPTIS CENTVM P E T O R E S T I T V A S H E R E D I T A T E M, neque personam dantis demonstrauerit: quasi retentam & præceptam pecuniam, si quartæ sufficiat, inducere Trebellianum.

Prælegata an impotentur in Falcidiam.

X C I I I I. S C A E V O L A libro vicefimo primo Digestorum

a certa prædia

Filio & filia scriptis heredibus, singulis certa^a prælegauit: sed longe minus filia, cui etiam domum obligatam prælegauit cum instrumentis, & quicquid ibi fuerit. & adiecit hæc verba: S E D E A C O N D I C I O N E L E G O, V T Q V I D Q V I D A E R I S A L I E N I I N E A D O M O E R I T, T I T I V S L I B E R T V S F I L I I M E I E X S O L V A T^b: E T S I T E I S V T R I S Q V E D O M V S C O M M V N I S. quæsitum est, si filia legis Falcidiæ Veneficio uti volet ad quartam retinendam, an ex hereditate quæ ei relicta est, deducto ære alieno, eius quod superfuerit, quartam consequi debeat. respondit, iure quidem id postulaturam: verum non alias ea quæ ei data sunt accepturam, si modò ea quartam suppleant, quam voluntati defuncti soluendum præstando^c pareret.

b soluat:

Quod ab herede debebatur defuncto, computatur in patrimonio, & cadit in fideicommissio vniuersali, sicut cetera bona hereditaria.

^e Sic reposuit Ali. lib. 6. cap. 25. cum prius l. gerentur, solidum præstando in nonnullis. Accur. tamen legit soluendum.

X C V. I D E M libro vicefimo primo Digestorum

Maritus vxoris res extra dotem constitutas administrauit: eaque decedens ante rationem tibi redditam administrationis, ex assè eundem maritum heredem reliquit: eiusque fidei commisit, ut decem vncias filio communi cum moreretur restitueret, duas autem vncias nepoti. quæsitum est, an id quoque, quod ex administratione rerum apud maritum resedisse constiterit, cum ceteris^d bonis^d pro rata decem vnciarum filio restitui

1 restitui debeat. respondit, id quod debuisset hereditati, in rationem venire debere. Filia, quam mater rogauerat, si impubes decessisset, restituere hereditatem Titio, patruus legitimus heres existit. in ratione legis Falcidiae ponenda desiderat deduci sortes, ex quarum usuris alimenta impubes defuncta ex persona testatrix suae pluribus debita praestiterit. quaesitum est, an si eas deduxerit, cauere debeat, defunctorum alimentariorum portiones pro modo sortium se restitutum. respondit, debere cauere.

Rationum & instrumentorum editio.

2 Post aditam hereditatem triennio exacto, legatariis heres legem Falcidiam opponit idcirco, quod administravit tutelae testator, quarum ratio nondum reddita sit: & quod neget tantum redigi ex nominibus posse, quantum in cautione deductum est. quaesitum est, an rationes defuncti & omnium instrumentorum hereditariorum & pupillarium rationum legatariis desiderantibus, heres describendi potestatem facere debeat: ne in potestate eius sit proferre quod velit, & per hoc in fraudem legatarij inducantur. respondit, ad iudicis officium pertinere, explorare ea, per quae probetur quanti sit in bonis.

a rationis

b facultatem

XCVI. IDEM libro singulari Quaestionum publice tractatarum

Miles si dum paganus erat fecerit testamentum, militiae tempore codicillos: lex Falcidia in codicillis locum non habet: in testamento locum habebit.

SI CUI PLUS QUAM PER LEGEM FALCIDIAM LICUERIT LEGATVM ESSE DICETVR TIT. III.

c Hic tit. pertinet ad stipulationes praesertim.

Prætoriam stipulationem ad legem Falcidiam pertinens.

VLP IANVS libro septuagesimo nono ad Edictum

SI CUI plus quam licuerit, legatur, & dubitari iuste possit, utrum lex Falcidia locum habitura est, nec ne: subuenit prætor hæredi, ut ei legatarius satisfat: ut si apparuerit eum amplius legatorum nomine cepisse, quam è lege Falcidia capere licebit: quanti ea res erit, tantam pecuniã det, dolusque malus ab eo a futurus sit. neque interest, utrum in primis tabulis hoc fiat, an in pupillaribus, an in utrisque. etenim legem Falcidiam semel esse admittendam, etiam si duplex sit testamentum, iam conuenit: contributis legatis, tam his quæ ab ipso pupillo, quam his quæ à substituto impuberi relicta sunt. si non fuisset interposita stipulatio ex persona pupilli, tutelæ actio heredi pupilli aduersus tutorem competit. Sed, ut Pöponius ait, & ipsi pupillo & heredi eius poterit

d scilicet legatis, e impubere f & li

§ hh ij committi

committi stipulatio. **Ipsi,** quo casu viuo eo Falcidia incipit
 locum habere. de tutelæ quoque actione idem scribit. Mar-
 cellus ait, qui quadringenta in bonis habebat, in puerem fi-
 lium heredem instituit, eique substituit Titium & Seium. ^a ni-
 hil à pupillo testator legauit, sed à Titio trecenta. vtrum du-
 centa, inquit, præstabuntur, an centum quinquaginta? nam
 trecenta nullo modo eum præstare. mihi videtur verius, non
 amplius eum parte sua erogare compelli, certe nec minus. se-
 cundum quod eueniret^b, vt non soli committatur stipulatio.
 sed omnibus heredibus interponenda est. sed causa cognita
 Falcidiam locum habere, & legatorum modus facit, & æris
 alieni onus. & si quidem euidentis æs alienum est, vel certum, fa-
 cilis est computatio. si autem adhuc incertum est, quia fortè
 vel condicio eius pendet, vel creditor litem contestatus est, &
 necdum lis finita est: dubitabitur, quantum legatariis debea-
 tur propter incertum. hodie tamen sub simile aliquid fit in fi-
 deicommissis. Cum dicitur lex Falcidia locum habere, ar-
 biter dari solet ad ineundam quantitatem bonorum: tamen si
 vnus aliquid modicum fideicommissum persequatur. quæ
 computatio præiudicare non debet ceteris qui ad arbitrium missi
 non sunt. Solet tamen ab herede etiam ceteris denuntiari fi-
 deicommissariis, vt veniant ad arbitrum^c, ibique causam suam
 agant. plerumque & ^d creditoribus, vt de ære alieno probent.
 habet tamen rationem in legatariis, item in fideicommissariis:
 vt si offerat integrum quod relictum est heres, desiderans ca-
 uere^e sibi hac stipulatione, audiatur. Si legata quædam præ-
 senti die relicta sint, quædam sub condicione: interponenda
 erit ista stipulatio propter legata condicionalia: dummodo
 ea legata quæ præsentia sint, integra soluantur. Iulianus deni-
 que scribit, si pure, & sub condicione legata fuerint: ne ^f exi-
 stente condicione lex Falcidia locum habeat, non aliter lega-
 torum, quæ pure data sunt, actionem dari debere, quàm si cau-
 tum fuerit heredi, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam
 licuerit, ceperit^g. Idem Iulianus scribit, eum cui qua-
 drans sub condicione, & dodrans pure legatus est, cauere de-
 bere, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam liceat, ce-
 perit, reddi. Hæc stipulatio ideo locum habet, quia etsi re-
 peti potest id quod solutum est: tamen fieri potest, vt non sit
 soluendo is cui solutum est, ac per hoc pereat quod datum est.

In mortis causa quoque donationibus potest dici, hanc sti-
 pulationem esse interponendam. Hæc verba stipulationis,
**QVOD AMPLIUS LEGATORVM NOMINE CEPE-
 RIS, QVAM E LEGE FALCIDIA CAPERE LICE-
 BIT,** non tantum eum comprehendunt, qui amplius accepit,
 quàm ei Falcidia permisit, vt reddat partem, habeat^h partem:
 verum-

a si nihil

b eueniret.

c arbitrium,

d plerumque etiam

e cauere

f an existente

g ceperit, reddi.

h partem hanc, &
 habeat partem:
 eum

verumetiam cum qui totum^r deberet restituere. etenim sciendum est legem Falcidiam interdum partem eius quod datum est, interdum totum reuocare, cum enim habita ratione æris alieni Falcidia ineatur, plerumque euenit, vt emergente debito, vel condicione æris alieni existente, totum quod legatum est, exhauriatur. sed & libertatum^a condicio interdum efficiens, efficiet legatum omnino non deberi. quippe cum habita ratione libertatum, & deductis pretiis eorum, tunc demum legatorum ineatur ratio. In quibusdam autem testamentis Falcidia quidem locum non habet: verum tamen ita obseruatur, vt licet quadrantem heres non retineat, tamen hæctenus legata debeantur, quatenus patrimonij vires sufficiunt, vtique deducto aro alieno: item deductis pretiis eorum qui libertatem in testamento vel directam vel fideicommissariam acceperunt. Sed^b & legatario cauendum est, à quo fideicommissum relinquitur. Interdum non legis Falcidiæ, sed etiam alterius legis in hac stipulatione ratio facienda est. vt puta si patronus ex assè heres institutus sit, & pure quincunx legatus sit, & sub condicione aliquid supra debitam patrono partem. nam in hunc casum ratio facienda est illius legis quæ patronos vocat, non legis Falcidiæ. Si res, quæ legata sit, apud legatarium interierit: probandum est, exceptione succurri ei qui promissit.

^a libertatum

^b Producis editum ad consequentiam.

II. PAVLVS^c libro septuagesimo quinto ad Edictum

^c Papinianus

Etiam si quanti ea res sit, promissit.

III. VLPPIANVS libro septuagesimo nono ad Edictum

Nisi si dolo ipsius aliquid factum sit. tunc enim etiam ex doli clausula, quæ in ista stipulatione continetur, tenebitur: & replicatione repelli poterit. Hæc cautio, quæ propter legem Falcidiam interponitur, fideiussorum habet præstationem. Si in plures dies pecunia legata est, cum certum sit legem Falcidiam locum habere: non stipulationi, sed computationi locum esse Peditus ait: vt æstimeretur quanti sit, quod in diem legatum est: & tantum credatur esse legatum. efficit æstimatio, vt pro modo eius ex omnibus legatis statim legis Falcidiæ ratio habeatur. Quotiens futurum est, vt palam sit & ante diem venientem iam Falcidiam locum habere, totiens computatio eius fit. nam si condicio in mora est, expectabimus condicionem quoad existat. si autem dies superest, iam hic intercapedinis temporis habita ratione atque estimatione, sic de Falcidia disputabimus, & committi stipulationem dicemus. Quamuis autem omnes legatarij & fideicommissarij necesse habeant hac stipulatione cauere, tamen

^d Huc reusca. 47. tit. prox. ob similitudinem inscriptionum.

^e legatum esse, quantum efficiat

a Crispinæ

b Fiscus semper idoneus & solvens esse intelligitur. l. i. §. si ad fiscum. ii. ff. de legat. seu fideicommissis.

c etiam

d abfit

e conditionē manifestus error est. l. a que sequere Flor. f Pomponius ait,

g clusoria, et illu-
soria

h suam rem

quibusdam remitti, Diui fratres rescripserunt: utputa his quibus minuta alimenta sunt relicta. Pompeiæ enim Faustinæ rescribserunt sic, non eandem causam esse decem aureorum, quos annuos tibi testamento Pompeiæ Crispianæ^a patronæ tuæ relictos proponis, atque fuit alimentorum & vestiarij libertis relictorum, quibus propterea cautionis onus remittendum existimaui. Item sciendum^b est, fiscum hanc cautionem non pati: sed perinde conueniri posse, ac si cauisset. ceteros autem cuiuscumque dignitatis sint, licet iam^c legata perceperint, compelli debere ad cauendum, Diuus Pius rescribit. ex quo rescripto etiam illud accipimus, quod etiam post soluta legata voluit stipulationem interponi. Si legatarius heredi, qui controuersiam hereditatis patitur iam, vel sperat, de restituendo legato sibi prælitato cauerit: & euicta hereditas sit, sed negligentia vel dolo eius qui legatum prælitit: dicemus non committi stipulationem propter viri boni arbitrium, quod inest huic stipulationi. Item si ipse, qui prælitit legatum, ex alia causa sibi euicerit: utputa quia inuenitur sequenti testamento heres scriptus, in quo legatum iste legatarius non acceperat: dicemus committi stipulationem propter viri boni arbitrium. Et generaliter vbicumque hereditatem, vel quantitatem, vel emolumentum prælitit is qui hac stipulatione sibi prospexerat, dicendum est ibi committi eam: si modo culpa abest^d ab eo qui stipulatus est. Quæsitum est, an sæpius committatur. & placet, etiam sæpius eam committi, si per partes ablata est hereditas. Si legatum fuerit prælitum ante interpositam hanc stipulationem: an condici possit ut cautio ista interponatur? mouet quæstionē, quod ea, quæ per errorem omissa vel soluta sunt, condici possunt. & hic ergo quasi plus solutum videtur ex eo quod cautio intermissa est. & ait Pomponius, conditionem^e interponendæ satisfationis gratia competere. & puto hoc probandum, quod Pomponius^f, utilitatis gratia.

IIII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad
Edictum

Hæc autem satisfactio locum habet, si iusta causa esse videbitur. nam iniquum erat, omnimodo caueri, nondum illata controuersia litis, cum possint eis lusoria minæ fieri: ideoque eam rem prætor ad cognitionem suam reuocat. Si duo ex testamento hereditatem in solidum sibi vindicent, forte quod eiusdem nominis sint: tam in possessorem, quam in petitem competunt actiones & creditoribus & legatariis.

Hæc cautio vtique necessaria est, si quis pecuniam suam soluat, vel rem^h tradat. si verò pecuniam hereditariam soluat, vel rem tradat, quidam non putant cauendum: quia nec teneri potest

potest eo nomine victus, cum nō possideat, vel dolo fecerit, quo minus possideat. hoc si ante motam controuersiam soluat. quōd si postea, tenebitur culpæ nomine. Sed cū de nomine inter duos quæstio est, numquid non sit cauendum ei qui hereditariam rem tradat, quia omnimodo vnus liberatur: quemadmodum si æs alienum hereditarium soluatur? sed si petitor suam pecuniam soluet, aut rem suam tradat: non habet vnde retineat. & ideo necessaria est ei cautio.

V. MARCELLVS libro vicefimoprimo Digestorum

Videamus an stipulatio, *QVA^a AMPLIUS PER^b FALCIDIAM LICVERIT, CEPERIS, DARI?* aduersus eum nō sufficiat, qui legatum alij restituere ex fideicommissi causa debet. sufficiet autem dici, nihil eius fidei commissum esse^c. cauebit^d scilicet legatario & is qui fideicommissum accipiet. nisi forte mallet legatarius circuitu sublato heredi caueri, sed & legatario præterea cauendum est, si, vt plerumque æquum est, pro rata ex fideicommissio retinere ei concedendum est: quamuis tantum ex legato apud eum erit remansurum, vt sufficere possit ad præstandum fideicommissum.

a quod est. quōd
b quā per

c esset.
d cauebit autem
soli

VI. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitiōnibus

Cum non facile satisfactionem offerre legatarius vel fideicommissarius possit, & futurum sit, vt propter hoc à petitione liberalitatis ex testamento submoueantur^e: numquid onus satisfactionis eis^f remittendum erit? quod videtur adiuari rescripto Diui Commodi in hæc verba. Is, cuius de ea re notio est, aditus si comperit ideo cautionem à te exigi, vt à fideicommissi petitione auertaris, onus satisfactionis tibi remitti curabit.

e submoueatur:
f remittendum est
erit?

VII. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam

Diuus Pius ab eo, qui annua legata præcipere^g ad distribuendum iussus erat, vetuit cautionem exigi *CES-SANTIVM PARTES REDDI*: nisi aperte cauere iussus esset.

g percipere

VIII. MAECIANVS libro decimo Fideicommissorum

Si heres partem bonorum, vel etiam vniuersa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommissio: decretum est, vt petitori cauenti, *EVICTA HEREDITATE RESTITVIRI^h*, solueretur.

h restitui,

VIII. IDEM libro duodecimo Fideicommissorum

Si non in controuersia sit proprietates, sed vsusfructus: potest enim rei, cuius proprietates Titio legata est, vsusfructus alij
§ hh iij legari:

legari: tunc de eo restituendo non heredi, sed Titio caueri debeat. interdum & si ab herede legetur v^susfructus, Titio cauendum est. veluti si detracto v^susfructu proprietates ei legetur, v^susfructus Seio. quid enim attinebit hoc casu heredi caueri, ad quem emolumentum intercidit v^susfructus non fit spectandum? verum si v^susfructu Seio legato, proprietates Titio ita legetur, vt cum ad Seium pertinere desierit, habeat proprietatem: tunc heredi caueri oportebit à fructuario, ab herede autem Titio. quia nō fit certum, v^susfructu intercepto ad Titium proprietatem reuersuram.

u spectaturum?

LIBER TRIGESIMVS SEXTVS.

AD SENATVSCONSULTVM TREBELLIANVM.

Interpretatio senatusconsulti.

VLPIANVS libro tertio fideicommissorum

EXPLICIT tractatu qui ad fideicommissa singularium rerum pertinet, transeamus nunc ad interpretationem senatusconsulti Trebelliani: factum est enim senatusconsultum temporibus Neronis octauo Kalendas Septembres Anno Seneca & Trebellio Maximo consulibus, cuius verba hæc sunt. CVM^b ESSET AEQVISSIMVM IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQVE TRANSFERETVR, POTIVS QVAM CVIQVE PERICVLOSVM^c ESSE FIDEM SVAM: PLACET VT^d ACTIONES, QVAE IN HEREDEM HEREDITVSQVE DARI SOLENT, HAS NEQVE IN EOS NEQVE HIS DARI, QUI FIDEI SVAE COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS, ET IN EOS, QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMETVR SVPREMAE DEFVNCTORVM VOLVNTATE^e. Sublata est hoc senatusconsulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recusare^f seu metu litium seu prætenu metus^g censuerunt. Quamquam autem senatus^h subuen-

b cum autem

c periculosam
d & actiones

e voluntates censuerunt.
f recusarent
g senatusconsultu

tum

tum voluit heredibus, subuenit tamen & fideicommissario. nam in eo quòd heredes, si conueniantur, exceptione vti possunt, heredibus subuentum est. in eo verò, quòd si agant heredes, repelluntur per exceptionem, quodque agendi facultas fideicommissariis competit: procul dubio consultum est fideicommissariis. Hoc autem senatusconsultum locum habet, siue ex testamento quis heres esset, siue ab intestato: rogatusque sit restituere hereditatem. In filij quoque familias militis iudicio, qui de castrensi peculio vel quasi castrensi testari potest, senatusconsultum locum habet. Bonorum quoque possessores, *vel alij successores* ex Trebelliano restituere poterunt hereditatem. De illo quæritur, an is, cui ex causa fideicommissi restituta est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto, ipse quoque restituendo ex eodẽ senatusconsulto trãferat actiones. & Iulianus scribit, etiã ipsum transferre actiones. quod & Mæcianus probat, & nobis placet. Sed & quotiens quis rogatus duobus restituere hereditatem, alteri pure vel in diem, alteri sub conditione, suspectam dicit: ei, cui erat rogatus pure vel in diem restituere, interim vniuersam hereditatem restitui, senatus censuit. cum autem exstiterit condicio, si velit alius fideicommissarius partem suam suscipere, trãfere ad eum ipso iure actiones. Si filio vel seruo herede instituto, rogatoque restituere hereditatem, dominus vel pater restituar: ex Trebelliano transferuntur actiones. quod est etiam si suo nomine rogati sunt restituere. *idem est* & si ipsi filio pater rogatus sit restituere hereditatem. Sed & si tutor vel curator adulescentis vel furiosi rogatus sit restituere hereditatẽ, sine dubio Trebelliano locus erit.

Differentia pupilli & adulescentis.

6 Fuit quaesitum, si ipsi tutori rogatus sit restituere pupillus, an ipso auctore restitutionem facere possit. & est decretum à Diuo Seuero, non posse tutori se auctore restituere hereditatem: quia in rem suam auctor esse non potest. curator tamen adulescentis ab adulescente poterit restitui hereditas. quoniã necessaria non est auctoritas ad restitutionem.

b auctoritas curatoris

De collegio.

7 Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere.

c restituere hereditatem:

d ipsi

Fundi obligati aestimatio.

8 Si hæres præcepto fundo rogatus sit hereditatem restituere, ex Trebelliano senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est. neque enim æris alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum cui heredi-

tas ex Trebelliano fenatusconsulto restituta est. sed cauendum est heredi à fideicommissario, vt si fortè fundus fuerit euctus à creditore, habeat heres cautum. Iulianus autem *a* estimandum fin- *diam*, quanti valeat cauendum non putat, sed estimandum^a quanti valet sine hac cautione: hoc est, quanti vendere potest sine cautione: & si potest tanti vendere non interposita cautione, quantum facit quarta pars bonorum: ex Trebelliano transituras actiones. si minoris, retento eo quod deest, similiter ex Trebelliano restitutionem fieri. quæ sententia multas quæstiones dirimit.

Nemo plus legati nomine præstat, quam ad eum peruenit.

b habebat,

Si is, qui quadrigenta in bonis habeat^b, trecenta legauerit,

c eatenus

& deductis ducentis rogauerit heredem Scio restituere hereditatem: an trecentorum onus fideicommissarius subeat, an verò hæctenus^c quatenus ad eum ex hereditate peruenit? Iulianus ait, competere quidem aduersus eum trecentorum petitionem. non autem amplius quam in ducentis^d actionem

d in ducenta

aduersus fideicommissarium daturum. in heredem autem centum. & mihi videtur vera esse Iuliani sententia: ne damnum fideicommissarius sentiat ultra quam ad eum ex hereditate

e oportet

quid peruenit. neminem enim oportere^e plus legati nomine præstare, quam ad eum ex hereditate peruenit, quamuis Falcidia cesseret, vt rescripto Diui Pij continetur. Deniq; nec ex

f Id est, si ipsi qui rogatus est vt alij restituat: ac primum est prior fideicommissarius. Alij legatus & ipse alij restituere, sequere Florent.

g Scilicet, priorem fideicommissarium. h. Quam exreuit hæres in fideicommissarium priorem, ut deducta quarta.

10
militis testamento plus legatorum nomine præstatur, quam quantitas est hereditatis, are alieno deducto. nec tamen quartam retinere fideicommissario permittitur. Inde Neratius scribit, si heres rogatus restituere totam hereditatem, non deducta Falcidia, rogato & ipse^f alij restituat: non utique debere^g eum de trahere fideicommissario secundo quartam: nisi liberalitatem^h tantum ad priorem fideicommissarium heres voluit pertinere. Sedⁱ si quadrigenta habens ducenta
11
legauerit Titio, & partem dimidiam hereditatis Sempronio restituere rogauerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait, & legatorum petitionem scindi: sic, vt centum quidem petantur ab herede, centum verò alia legatarius fideicommissario petat, quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secundum hanc rationem integram quartam habet, id est centum integra.

12
Idem Iulianus scribit, si is qui quadrigenta in bonis habeat, trecenta legasset: & deductis centum rogasset heredem, vt hereditatem Sempronio restituat: debere dici, deductis centum restituta hereditate, legatorum actionem in fideicommissarium dari.

II. CELSVS libro vicenſimoprimo Digeftorum

Qui quadrigenta relquit, Titio trecenta legauit. heredis fidei commiſit, vt tibi hereditatem reſtitueret. iſq; ſuſpectam iuſſu prætoris adiit, & reſtituit. quærebatur, quid legatario dare deberes. dicendum eſt, quia præſumptum eſt, voluiſſe teſtatoſem cum onere legatorum fideicommiſſum reſtitui, tota trecenta te dare Titio debere. nam heres hoc rogatus intellegi debet, vt te ſuo loco conſtituat: & quod heres perfunctus^a omnibus hereditariis muneribus, id eſt^b poſt legatorum dationem reliquum habiturus foret, ſi non eſſet rogatus & tibi reſtitueret hereditatem: id tibi reſtituat. quantum ergo haberet? nempe centum. hæc vt tibi daret rogatus eſt. itaque ſic in eadem eſt legis Falcidiæ ratio, quaſi heres trecenta Titio dare damnatus, tibi centum dare damnatus ſit. quo euenit, vt ſi hereditatem ſua ſponte adiiſſet, daret Titio ducenta vigintiquinque, tibi ſeptuagintaquinque. non ergo plus Titio deberetur, quam ſi iniuſſu prætoris adita hereditas foret.

^a perfunctus
^b & poſt

III. VLP IANVS libro tertio Fideicommiſſorum

Marcellus autem apud Iulianum in hac ſpecie ita ſcribit: ſi ad heredis onus eſſe teſtator legata dixerit, & heres ſponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac ſi quadrigenta per fideicommiſſum eſſent relicta, trecenta verò legata: vt in ſeptem partes trecenta diuidantur, & ferat^c quattuor partes fideicommiſſarius, tres partes legatarius. Quòd ſi ſuſpecta dicta ſit hereditas, & non ſponte heres adiit & reſtituit: centum quidem de quadrigentis, quæ habiturus eſſet^d heres idem apud fideicommiſſarium. in reliquis autem trecetis eadem diſtributio fiet, vt ex his quattuor partes habeat fideicommiſſarius, reliquas tres legatarius. nam iniquiſſimum eſt, plus ferre legatarium ideo quia ſuſpecta dicta eſt hereditas, quam laturus eſſet, ſi ſponte adita fuiſſet.

^c referat

^d eſt hæres, reſident

- 1 Quod autem in ſuſpecta hereditate dictum eſt, hoc idem dici poteſt in his teſtamentis, in quibus lex Falcidia locum non
 2 habet. in militis dico, & ſi qui ſunt alij. Item Pomponius ſcribit, ſi deductis legatis reſtituere quis hereditatem rogatur: quaſitum eſt^e, vtrum ſolida legata præſtanda ſint, & quartam ex ſolo fideicommiſſo detrudere poſſit: an verò & ex legatis & ex fideicommiſſo quartam detrudere poſſit? & refert^f fideicommiſſis
 3 Ariftonẽ reſpondiſſe, ex omnibus detr. hendam, hoc eſt ex legatis & ex fideicommiſſo. Res quæ ab herede alienatæ
 4 ſunt, in quartam imputantur heredi. Quidam liberis ſuis ex diſparibus partibus inſtitutis, datis præceptionibus, vt ipſe
 maximam partem patrimonij inter liberos ita diuiſet, rogauit eum, qui ſine liberis decederet, portionẽ ſuam fratribus reſtituere,
 ſic, vt

stituere. Imperator noster rescripsit, præceptiones quoque fideicommissio contineri: quia non portionem hereditariam ^a commemorasset, testator commemorauit, sed simpliciter portionem. in portionem autem & præceptiones videri cecidisse.

Hereditas fisco quaesita cum oneribus suis.

Si is qui rogatus fuerit hereditatem restituere, ante quaestionem de familia habitam vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adierit, vel quid eorum quæ senatusconsulto prohibentur fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiscus cum suis oneribus hereditatem acquirit. quare commodum quartæ, quod erat habiturus heres institutus, id ad fiscum pertinet: & ex Trebelliano actiones transeunt. sed & si ^b prohibuerit testamentarium introducere, vel testes conuenire, vel mortem testatoris non defendit, vel ex alia causa hereditas fisco vindicata est, æquè quartæ quidem commodum ad fiscum pertinet: dodrans verò fideicommissario restitueretur ^c.

Caput senatusconsulti, quo heres cogitur adire & restituere hereditatem periculo fideicommissarij.

IIII. IDEM libro quarto Fideicommissorum

Quia poterat fieri, vt heres institutus nolit adire hereditatem, veritus ne damno adficeretur, prospectum est, vt si fideicommissarius diceret ^d suo periculo adire, & restitui sibi velle: cogatur heres institutus a prætore adire, & restituere hereditatem. quòd si fuerit factum, transeunt actiones ex Trebelliano, nec quartæ commodo heres in restitutione vteretur. nam cum alieno periculo adierit hereditatem, meritò omni commodo arcebitur. nec interest soluendò sit hereditas, nec ne. sufficit enim recusari ab herede instituto. neque illud inquiritur, soluendo sit hereditas, an non sit. opinio enim, vel metus, vel color eius qui noluit adire hereditatem, inspicitur, non substantia hereditatis. nec immerito: non enim præscribi heredi instituto debet, cur metuat hereditatem adire, vel cur nolit: cum variæ sint hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum, tamen si locuples videatur hereditas, quorundam offensas, vel inuidiam, quorundam gratificari volèrium his quibus hereditas relicta est, sine onere tamen suo.

V. MAECIANVS libro sexto Fideicommissorum

Sed & qui magna præditus est dignitate vel auctoritate, harenarij, vel eius mulieris quæ corpore quaestum fecerit, hereditatem restituere cogetur.

Interpretatio senatusconsulti.

VI. VLP IANVS libro quarto Fideicommissorum

Recusare autem non tantum præsentem, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt. nam etiã aduersus absentes postulatur decretum: siue certior sit eorum voluntas, recusantium ^a adire, & restituere hereditatem, siue incerta. adeo præsentia eorum non est necessaria. Meminisse autem oportebit, de herede instituto senatum loqui. ideoque tractatum est apud Iulianum, an intestato ^b locum habeat. sed est verius, eoque iure utimur, vt hoc senatusconsultum ad intestatos quoque pertineat: siue legitimi, siue honorarij sint successores. sed & ad ^c filium, qui in potestate est, hoc senatusconsultum locum habet, & in ceteris necessariis, vt à prætore compellantur miscere se hereditati: sic deinde restituere. quod si fecerint, transulisse videbuntur actiones. Si fisco vacantia bona deferantur, nec velit bona agnoscere, & fideicommissario ^d restituere: æquissimum erit, quasi vindicauerit, sic fiscum restitutionem facere. Item si municipes hereditatem suspectam dicant heredes instituti, dicendum erit, cogi eos agnoscere hereditatem, & restituere. idemque ^e erit & in collegio dicendum.

3 Titius heres institutus, Sempronio substituto, rogatus est ipsi Sempronio hereditatem restituere. institutus suspectam dicebat hereditatem. quaritur, an cogendus est adire, & restituere hereditatem. & deliberari potest. sed verius est, cogendum eum: quia interesse Sempronij potest, ex institutione ^f quam ex substitutione hereditatem habere, vel ^g legatis vel libertatibus onerata substitutione. nam & si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est: idem dicitur.

4 Si quis alio loco restituere hereditatem iussus sit, & suspectam eam dicat: Iulianus scribit cogendum eum esse. similemque ei qui in diem rogatus est restituere.

a qui recusant

b in intestatis

c in filio,

d fideicommissum

e idem quoque

f ex restitutione magis quam. *Resla est Floren. & genus loquendi est supra sæpe obseruatum. in quo intelligitur, magis g forte legatis;*

VII. MAECIANVS libro quarto Fideicommissorum

Sed sciendum est, inpendiorum quoque, quæ ad iter explicandum necessaria essent, rationem haberi debere. nam si ita institutus esset, (si) Titio decem dedisset: non aliter cogeretur ^h, quam si ei pecunia offeratur. sed & salutis, ac dignitatis ratio habenda erit. quid enim si morbo adplicitus, Alexandriae ⁱ iussus fuit adire? vel nomen vispellionis ^k testatoris ferre?

h cogetur,

i Alexandriam
k vispellionis. de hac additione vide l. item Osilms. §. penult. sup. de adit. edis.

VIII. PAVLVVS libro secundo Fideicommissorum

DE ætate quoque & iure, id est, liceat ei eò ire necne, æstimabitur.

VIII. VLP IANVS libro quarto Fideicommissorum

a deliberandum

Sed & si alio loco iussus est adire, & reipublicæ causa abire: æque cogendum adire hereditatem & restituere, Iulianus ait, ubi abire planè si quis petierit ad deliberationem^a tempus, & impetrauerit, deinde post tēpus deliberationis adierit, & restituerit hereditatem: non videtur coactus hoc fecisse. nec enim suspectam coactus adit: sed sponte post deliberationem. quod si suspectam dicit, profiteri debet, non sibi expedire adire hereditatem. neque hoc dici oportere, non esse soluendo. sed profiteri eum oportet, quod non putat sibi expedire hereditatem adire. Si quis sub condicione fuit heres scriptus, pendente condicione nihil agit, tametsi paratus sit restituere hereditatem.

X. GAIVS libro secundo Fideicommissorum

b translata in eū

Sed etsi ante diem vel ante condicionem restituta sit hereditas, non transferuntur actiones: quia non ita restituitur hereditas, vt testator rogauit. planè posteaquam exstiterit condicio, vel dies venerit, si ratam habeat restitutionem hereditatis: benignius est, intellegi tunc translata^b videri actiones.

XI. VLP IANVS libro quarto Fideicommissorum

b fideicommissi

d *In lita tunc. §. a patre. versu. quod si duo. infra eod.*

Apud Iulianum relatum est, si legatum fuit heredi instituto relicto, si heres non erit: & ob hoc suspectam dicat hereditatem, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatem legati à fideicommissario: deinde cogendum. nec illud admittit Iulianus, vt quasi hereditatem non adisset, sic legatum à coherede petat. adiit enim. sed magis arbitratur à fideicommissario ei præstandum. Sed & si quid aliud sua interesse dicit, non cogitur adire, nisi ei damnum vel lucrum fideicommissario^c sarciantur, vel à prætore onus remittatur, quod recusat. Idem Iulianus^d ait, si duo fuerint à patre instituti cum filio eius impubere, & Idem substituti filio: sufficere ei qui fideicommissum in secundis tabulis cepit, vnum ex heredibus institutis cogere adire patris hereditatem. hoc enim facto, confirmatisque patris tabulis, poterunt ex substitutione ambo cogi adire, & restituere hereditatem. Vtrum autem præsentem, an etiam absentem restitui possit procuratore adente prætorem, videndum est. ego puto, absentem quoque fideicommissario cogi posse heredem institutum adire & restituere. nec vereri heredem oportere, ne forte in damno moretur. potest enim ei per prætorem succurri, siue cautum ei fiat siue non, & ante decesserit fideicommissarius, quam ei restituatur hereditas. est enim huius rei exemplum capere ex rescripto Diui Pij in specie huiusmodi. Antistia decedens Titium heredem instituit, & liber-

e et

libertatem dedit Albinæ directam, eique filiam per fideicommissum reliquit, rogauitque vt filiam manumitteret. sed & Titium rogauit, vt manumissæ Albinæ filiæ restitueret hereditatem. cum igitur Titius suspectam diceret hereditatem, rescriptum est à Diuo Pio, compellendum eum adire hereditatem. quo ad eunte Albinæ competituram libertatem, eique filiam tradendam, & ab ea manumittendam, tutoremque filiæ manumissæ dandum: quo auctore restituatur hereditas filiæ statim: quamuis sic fuisset ei rogatus restituere, cum nubilem aetatem compleisset. cum autem possit, inquit, euenire, vt ante decedat ea cui fideicommissaria libertas & hereditas relicta est: nec oporteat damno adfici eum qui rogatus adit hereditatem: remedium dedit, vt si quid horum contigerit, perinde permittatur^a venundari^b bona Antistia, ac si heres ei non existisset. cum igitur demonstrauerit Diuus Pius succurri heredi instituto, qui compulsus adit: dici potest etiam in ceteris causis exemplum hoc sequendum, sicubi^c venerit, restituatur fideicommissaria hereditas ei qui compulsi adire, & restituere sibi hereditatem.

a permittantur
b venundare

c vt (sicubi euenierit)

XII. PAPINIANVS libro vicensimo Quar- tionum

SED cum ab herede pro parte instituto fideicommissa hereditas sub condicione relicta esset, imperator Titus^d Antoninus rescripsit, non esse locum constitutioni suæ, neque pupillum extra ordinem iu Bandum. præsertim, si nouum beneficium cum alterius iniuria postularetur^e.

d diuus pius

e postularetur.

XIII. VLPIANVS libro quarto Fideicommissi- forum

ILLE, à quo sub condicione fideicommissum relictum est, cau-
sari quid non poterit, ne condicio^f deficiat, & hereat actio-
nibus: cum nullum damnum sit futurum secundum ea quæ
ostendimus. Nam igitur non desideratur heredis presentia.

f ne si eoditio de-
ficiat, iubeat

Si de testamento aliquid queratur, heres non debet audiri, si suspectam sibi hereditatem dicat. nam & si maximè dicatur, velius testandi non habuisse eum qui testatus est, vel de viribus testamenti, vel de sua condicione: nõ erit audiendus. quid ergo si de viribus fideicommissi tractetur? hæc quæstio prætermittenda non erit. sed quid, si qui fideicommissarius dicat, adeat prius, & sic de hoc queratur? credo interdum audiendum fideicommissarium, si cognitio prolixiorẽ tractatum habeat. finge enim verba fideicommissi de longinquo petenda, & iutam deliberationem de quantitate fideicommissi incidere. dicendum erit, compellendum eum adire, ne prius heres decedens fideicommissarium decipiat. Tenestium est requirere, per quem quis cogatur adire & restituere here-

hereditatem. veluti si prætor aut consul fuerit heres institutus, suspectamque hereditatem dicat: an cogi possit adire & restituere? & dicendum est, prætorem, *quidem in prætorē,* vel consulem in consulem nullum imperium habere. sed si iurisdictioni se subiciant, solet prætor in eos ius dicere. sed & si ipse prætor heres institutus suspectam dicat, ipse se cogere non poterit: quia triplici officio fungi non potest, & suspectam dicentis, & coacti, & cogentis. sed in his omnibus casibus atque similibus principale auxilium implorandum est. Si quis filiusfamilias sit, & magistratum gerat: patrem suum, in cuius est potestate, cogere poterit, suspectam dicentem hereditatem adire & restituere.

XIII. HERMOGENIANVS libro quarto Fideicommissorum

NAM quod ad ius publicum attinet, non sequitur ius potestatis^a. Sed & qui repudiauit hereditatem, cogetur adire & restituere ipsam hereditatem, si iustæ causæ allegentur. plane si bona venierint, non oportet præceptorem^b, ne quidem pupillum restituere, nisi ex causa, vt Diuus Pius rescripsit.

Si quis compulsus adierit hereditatem ex testamento, quod secundas tabulas habebat: quæsitum est, an per aditionē & tabulæ secundæ firmarentur: quod^c videbantur euauisse nõ adita patris hereditate. & Iulianus libro quintodecimo scribit, & sequentes tabulas confirmari. quæ sententia verissima est, nemo enim dubitat etiam legata præstari, & libertates competere, & cetera quæcunque sint in testamento, perinde valere, ac si sua sponte heres hereditatem adisset. Qui compulsus adiiit hereditatem, sicuti ceteris commodis caret, ita hoc quoque casu careat, ne possit pænitendo quartam retinere. & ita inuenio ab Imperatore nostro, & Diuo patre eius rescriptum. Non omnis autem suspectam hereditatem repudiatione amissam cogere potest adiri, & sibi restitui. sed is demum, ad quem actiones transire possunt, neque enim æquum est, ad hoc quem compelli adire hereditatem, vt emolumentum quidem hereditatis refundat: ipse verò oneribus hereditatis obstrictus relinquatur. quare si fideicommissum pecuniarium^d alicui fuerit relictum, cessat cõpulsio, tametsi indemnitate cautio offeratur. proinde qui hereditare rogatur restituere, is demum compellitur restituere. Sed & si quis bona rogatus sit, vel familiam, vel pecuniam^e rogetur, vel vniuersam rem meam:

XV. PAVLVVS libro secundo Fideicommissorum^e

VEL omnia sua:

^a Non (vt ait Vale. Maxi. lib. 2. ca. 1.) publicæ instituta priuata pietate potiora sunt. Vbi et Quintus Fabij, eiusque filij ad hanc sententiam steterant memorabile exemplum proponit. Id ipsum et Plurac. in apophth. Rom. b prætorem, c quæ videantur

^d pecuniarium

^e Responsorum

XVI. VLP IANVS ^{libro quarto Fideicommissorum¹}

COgi poterit. hoc idem & si patrimonium fuerit rogatus, & si facultates: & si quidquid habeo, & si censum meum, & si fortunas meas, & si substantiam meam, & si peculium meum testator dixerit, quia plerique ΥΠΟΚΟΡΠΙΣΤΙΚΩΣ patrimonium suum peculium dicunt, cogendus erit. de successione enim sua & hic rogauit, nec ignoro in quibusdam ex his Mæcianum dubitare, & volūtatis esse dicere quæstionem, vtrum de pecunia tantum, an & de successione testator sensit. in ambiguo tamen magis de successione sensum dico, ne intercidat fideicommissum. Sed & si quis ita rogauerit, QUID QUID AD TE EX HEREDITATE VONISVE MEIS PERVENERIT, ROGO RESTITVAS: cogi poterit adire, & restituere hereditatem ex Trebelliano senatusconsulto: quamquam PERVENIRE proprie dicatur, quod deductis ^a oneribus ad aliquem peruenit. ^b Et generaliter autem potest dici, ita demum quem non posse cogi adire, & restituere hereditatem, si de re, vel ^a quantitate fuerit rogatus. ceterum si de vniuersitate sensisse testatorē appareat, nulla quæstio est, quin siue suspectam dicat, cogi possit: siue sponte adit^b, ex Trebelliano transeant actiones. ^b Inde quæritur, si quis hereditatem rogatus sit restituere deducto aere alieno, vel deductis legatis: an suspectam dicens cogi possit adire, & restituere hereditatem: quia vi ipsa magis id quod superest ex hereditate, quam ipsam hereditatem restituere sit rogatus. & sunt qui putent, vt Mæcianus, inutilem hanc^d deductionē. nec enim posse exiure deduci quantitatem. non magis quam si fundum quis deducto aere alieno, vel deductis legatis restituere sit rogatus. neque enim recipit fundus æris alieni, vel legatī minutionem. Sed Iulianum existimare refert, Trebelliano senatusconsulto locum esse. ^c & ne dupliciter fideicommissarius oneretur, ^d & cum heres æs alienum vel legatum deducit, & cum conuenitur à creditoribus & legatariis: restituta sibi ex Trebelliano hereditate, debere aut deductionem eum non pati ab herede, aut cauere illi heredem, defensum iri eum aduersus legatarios, ceterosque. ^e Si quis heres institutus, rogatus fuerit hereditatem non totam, sed partem restituere: vel si duobus restituere sit rogatus, & alter ex his velit sibi restitui hereditatem, alter recuset: senatus censuit, vtroq; casu exonerari eum qui suspectam hereditatem dicit, totamque hereditatem trasire ad eum qui adire cogit. ^e Sed & si quis non hereditatis suæ partem dimidiam rogauit heredem suum restituere, sed^g hereditatem ^g Seia, quæ ad eum peruenerat, vel totam vel partem eius, heresque institutus suspectam dicat: cum placeat illud quod Pa-

^a vel de quantitate^b adiit,

^c quia in ipsa al.
 quia rñ surdeat. Sa
 pins it erratū in hoc
 verborum: tani ad l. 45.
 supra, ad l. Fal.
^d esse hanc
^e exinde
^f legati nomine

^g sed &

pinianus ait, ex Trebelliano transire actiones, dici poterit, si suspecta dicatur hereditas, cogendum heredem institutum adire, & restituere hereditatem, totamque hereditatem ad eum cui restituitur pertinere. Sed & si miles rogauerit quem res Italicas restituere, vel res prouinciales: dicendum est, suspectam dicentem cogi adire, & restituere. nam, vt eleganter Mæcianus libro sexto fideicommissorum ait, qua ratione ex certa re miles heredem instituere potest, actionesque ei dabuntur: pari ratione etiã ex Trebelliano transibunt actiones. & quamuis placeat, cum quis hereditatem bonaque quæ sibi ab aliquo obuenerunt, vel quæ in aliqua regione habet, restituere rogat, ex Trebelliano non transeant actiones: tamen contra respondere in militis testamento ait. nam sicut concessum est, inquit, militibus circa institutionem separare species bonorum: ita & si per fideicommissum ab institutis heredibus id fecerit, admitteretur Trebellianum senatusconsultum. Cum quidam duos heredes instituerit, eosque inuicem substituerit, & ab his perierit, siue vterque siue alter heres esset, vt hereditas sua ex parte dimidia restitueretur alicui post quinquennium: & scripti suspectam sibi hereditatem dicant, fideicommissarius autem desideret suo periculo adiri hereditatem: censuit senatus, ambos heredes alterumve cogi adire hereditatem, & fideicommissario eam restituere: ita vt fideicommissario, & aduersus eum actiones competant, quasi ex Trebelliano restituta hereditate. Mæcianus scribit, cum quis ex fideicommissariis abesset, & presentes desideret suo periculo adire hereditatem, translatisque in solidum actionibus in eum qui coëgit, absentes, si velint fideicommissum suscipere, a presente perent. consequenter ait, nec quartam eum retenturum aduersus fideicommissarios suos: quia nec heres potuit. Idem Mæcianus querit, an is, qui duobus vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, cogente aliquo adire possit: & in horum, qui id non desiderauerunt, portionibus Falcidia beneficio vti: siue ipsi quoque desideret sibi restitui, siue alius in locum eorum successerit. & cum hodie hoc iure utimur, vt totum transeat ad eum qui coëgit: consequens erit dicere, quartæ retentionem amitti se eum qui coactus est, quia in solidum actiones transferint in eum qui coëgit. planè si proponas fideicommissarium non ita coëgisse, vt tota hereditas in se transferatur: cum coeperint ceteri desiderare sibi restitui hereditatem, dicendum, Falcidia eum vti posse. rectè igitur Mæcianus ait, multum interessè, vtrum totam restitui hereditatem sibi fideicommissarius desiderauerit, an suam tantummodo partem. nam si sola pars transfertur, in residuo Falcidia erit locus, si tota hereditas translata sit, cessat huius legis beneficium.

a transire
b contrarium
c responderi debere
d sicut in militia

e fecerit, in id

f quidam
g absit,

h siue alij
i successerint.

k transferetur,

l transferetur,

- ¶ Si seruo duorum rogatus quis sit restituere hereditatem, & alter cogere velit suspectam dicentem, alter restituere sibi recuset: hoc erit dicendum, quod in duobus, quorum alter suscipere voluit hereditatem, alter non. Si pater filio, quem in potestate habet, rogetur restituere hereditatem: an filius patrem suum, si suspectam dicat hereditatem, cogere possit? & non est dubium, patrem à filio per prætorem cogi posse. Sed et si id fideicommissum ad castrense peculium spectaturum est, & filius familias is fuit, qui munus militiæ sustinebat, aliòve quo officio præerat: multo magis dicendum erit, posse eum postulare, vt pater suus cogatur adire, & restituere hereditatem. quãuis contra obsequium patri debitum videtur id desideraturus. Sed si seruo suo rogatus sit cum libertatè quis hereditatem restituere: siue directà data sit libertas, siue fideicommissaria, dici poterit, eum à seruo suo non posse cogi adire hereditatem: quamuis si sponte adisset, cogere præstare fideicommissariam libertatem, & hereditatem. idque Mæcianus libro septimo de fideicommissis scribit. Idem quærit, si quis paratus sit domino cauere de indemnitate: an possit cogi adire hereditatem, maxime & si pretium serui offeratur. & rectè ait, non oportere sub incerto cautionis committere se aditioni hereditatis. Hi qui solidum capere non possunt, ex assè heredes instituti, & rogati restituere solidum, adire hereditatem, & restituere cogentur: cum nihil^b oneris apud eos remanenturum. Si ego heres institutus, & rogatus sim Stichum manumittere, vel alius legatarius: fidei autem meæ commissum sit, vt Titio hereditatem restituam: deinde Titij fidei commissum sit, vt Sticho eandem redderet: Stichus cogere me possit adire, & restituere hereditatem. Talis quoque casus à Diuo Pio terminatus est, nam^d seruo vni ex heredibus legato, per fideicommissum erat ab eo libertas data, & ab altero hereditas: Diuus etenim Pius rescripsit Calsio Dextro^e in hæc verba.
- ¶ Hermias^f si Mosco Theodoto ex parte herede instituto à
 - ¶ Pamphilo testatore legatus est, eumque Theodotus, postquã
 - ¶ adierit hereditatè, prius quàm à coherede eiusdem Pamphili
 - ¶ adiretur hereditas, ad iustam libertatem perduxit, & ob hoc
 - ¶ in eum casum res perducta est, vt is qui legauit, intestatus esse
 - ¶ non possit, Hermia postulantè^g sibi id[†] Euarestatu com-
 - ¶ pellendus est periculo eius adire, & ex causa fideicommissi he-
 - ¶ reditatem restituere.

^b sit honoris: sequere Flor. iam est Acc. utramque notet, ac interpretatus.

^c commissum sit,

^d cum

^e extero

^f Quoniam Hermias Simiasco

^g postulante me al. accit mihi.
[†] Euarestus

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

XVII. IDEM libro secundo Fideicommissorum

EX facto tractatum est, an per fideicommissum rogari quis possit, vt aliquem heredem faciat. & senatus censuit, rogari quidem quem, vt aliquem heredem faciat, non posse, verum

videri per hoc rogasse, vt hereditatem suam ei restituat: id est quidquid ex hereditate sua consecutus est, vt ei restitueret. Iulianus quoque libro quadragensimo digestorum fideicommissum tale valere ait, FIDEI TVAE COMMITTO, VT HEREDITATEM TITII RESTITVAS, cum esset is, qui rogatus est, à Titio heres institutus. Non tantum autem si heredem quem scripsero, potero rogare, vt heredem faciat aliquem: verum etiam si legatum illi vel quid aliud relinquero^a. nam hactenus^b erunt obligati, quatenus quid ad eos peruenit. Si quis caueret, PETO VT ILLI DES, aut ILLI FIDEICOMMISSVM RELINQVAS, aut ILLI LIBERTATEM ADSCRIBAS: admittenda sunt. nam cum in heredum institutione senatus censuit vtile, de ceteris quoque idem erit accipiendum.

Conditio, si sine liberis decesserit, quomodo accipienda sit.

Si quis rogatus fuerit, vt si sine liberis decesserit, restituat hereditatem: Papinianus libro octauo responsum scribit, etiam naturalem filium efficere, vt deficiat condicio. & in libertino, eodem^c conliberto hoc scribit. Mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis quaestio videbitur^d esse, de qualibus liberis testator senserit. sed hoc ex dignitate, & ex^e voluntate, & ex condicione eius qui fideicommissit, accipiendum erit.

Filij concepti post deportationem non faciunt deficere conditionem fideicommissi adiectam per haec verba, si decesserit sine liberis: secus in conceptis autem, licet sint nati postea.

Ex facto tractatum memini, rogauerat quaedam mulier filium suum vt si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem patri suo. is postea deportatus, in insula^f liberos suscepit. quaerebatur igitur, an fideicommissi condicio defecisset. nos igitur hoc^g dicemus, conceptos quidem ante deportationem, licet postea edantur, efficere vt condicio deficiat. post deportationem vero susceptos, quasi ab alio, non prodesse. maxime cum etiam bona cum sua quodammodo causa fisco sint vindicanda. Si quis rogatus fuerit filiis suis, vel cui ex his voluerit, restituere hereditatem: Papinianus libro octauo^h responsum etiam deportato ei tribuit eligendi facultatem, cui liber factus fideicommissum restitui velit. sed si seruus poenae fuerit constitutus, nullo ante concepto filio, iam parere conditioni non poterit: decessisseque sine liberis videtur. sed cum decedit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet. Si quis autem suscepit quidem filium, verum viuus amiserit: videbitur sine liberis decessisse.

Sed

a reliquero.
b etenus erit obligatus, quatenus quid ad eum

c eoque alius eodemque
d videtur esse, de quibus

e Insulam

f hic

g Restitutam haec Papianus sententia hoc libro reperitur l. cum pater. 77. §. hereditatem. sup. de leg. 2.

Sed si naufragio vel ruina vel adgressu vel quo alio modo simul cum patre perierit: an cōdicio defecerit videamus. & magis non defecisse arbitror. quia non est verum filium eius superuixisse. aut igitur filius superuixit patri, & extinxit² condicionem fideicommissi. aut non superuixit, & extitit condicio. cum autem quis ante, & quis postea decesserit, non apparet: extitisse condicionem fideicommissi magis dicendum

a & non extitit
conditio

6 est. Si quis ita fideicommissum reliquerit, FIDEI TVAE FILII COMMITTO, VT^b SI ALIENO HEREDE MORIARIS, RESTITVA^c SEIO HEREDITATEM: videri^c eum de liberis sensisse Diuus Pius rescripsit. & ideo cum quidam sine liberis decederet, auunculum ab intestato bonorum possessorem habens, ex^d Tisse condicionem fideicommissi rescripsit.

b Id est, vt si alius tibi heres sit, quā tuus ex liberis: heredem enim illi sanodem existisse subiungit. Proinde Florent. melior est, ianico Accursio, qui legit, vt si sine herede.

An fructus in restitutionem veniant.

XVIII. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum

IN fideicommissaria^d hereditatis restitutione^e constat non venire fructus, nisi ex^f mora facta est: aut cum quis specialiter fuerit rogatus & fructus restituere. Planè fructus in¹ quartam imputantur, vt est^g & rescriptum. Quotiens quis rogatur hereditatem restituere, id videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis. fructus autem non hereditati, sed² ipsis rebus accepto foruntur. Si legatum sit heredi relictum, & rogatus sit portionem hereditatis restituere: id solum non debere eum restituere, quod à coherede accepit. ceterum quod à semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit^h. & id Diuus Marcus^h decrebit.

c Id est, videri hanc conditione Seio hereditatis restitui voluisse, fidei suū alium quam vnū ex liberis haberes. d fideicommissariam e restitutionem f aut

g cadere.
h pius

Interpretatio voluntatis.

XVIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

VBi purè fideicommissum datum est, si adiectū sit, ROGO DES FILIO TVO, FACIASQVE VT AD EVM PERVENIAT: rescriptum est, videri in id tempus dari, quo¹ capere potest: id est sui iuris fiat. TE ROGO LVCITITI HEREDITATEM MEAM CVM ATTIOⁱ PARTIARIS. ex senatusconsulto Trebelliano in eum, cui restituta est hereditas, actiones competere Aristo ait. quia pro hoc accipiendū sit, ROGO HEREDITATEM ILLAM RESTITVAS. nec verba spectantur senatusconsulti, sed sententia^k quibuscunque verbis: dum testator senserit vt hereditas sua restituatur. Qui in distrahendis, conseruandisve rebus hereditariis sumptus factus est, imputari heredi debet.

i Titio

k Huc pertinet locus communis Rhetorum de scripto & sententia quem orat Cic. lib. 3 de Laen. Quinti. li. 7. Licitu. Orato. l Coniunge l. 7 de manumissio. l.

XX. VLPPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

Sed¹ & si ad tempus liberorum fuerit legatum relictum, & sis vxore pręgnate decesserit: ad heredem suum transferat legatum.

Indebitum per errorem solutum.

XXI. POMPONIUS libro vicentesimo secundo ad Sabinum
Heres^a cum debuerat quartam retinere, totam hereditatem
 restituit, nec cauit sibi stipulatione proposita. simile eum
 esse Aristo ait illis qui retentiones, quas solas habent, omit-
 tunt. sed posse eum rerum hereditariarum possessionem vel
 repetere vel nancisci. & aduersus agētem doli mali exceptio-
 ne uti posse eum, & debitoribus denunciare, ne solueretur^b

Interpretatio voluntatis.

XXII. ULPIANUS libro quinto Disputationum

Mulier^c, quæ duobus filiis in potestate patris relictis alij
 nupserat, posteriorem maritum heredem instituit, eum-
 que rogauit liberis suis post mortem patris eorum heredita-
 tem suam restituere, vel ei qui eorum superesset. eisdem eman-
 cipatis à patre suo vitricus restituisse hereditatem dicebatur.
 mox alter ex filiis viuo patre decessisse. quærebatur, an is, qui
 supererat ex filiis, partem fratri suo restitutam petere possit,
 quasi præmaturè datam. Scauola Diuum Marcum in audi-
 torio de huiusmodi specie iudicasse refert. Brasidas quidā La-
 cedemonius vir prætorius, cum filiis suis ab vxore diuortio se-
 parata, si morte patri sui iuris fuissent effecti, fideicommissum
 relictum esset: eos emancipauerat. post emancipationem fidei-
 commissum petebant. decreuisse igitur Diuum Marcum re-
 fert, fideicommissum eis re præstandū^d, intellecta matris vo-
 luntate. quæ quia non crediderat patrem eos emancipaturū,
 distulerat in mortem eius fideicommissum, non dilatura id
 in mortalitatem, si eum emancipaturum sperasset. secundum
 hæc dicebam, & in proposita^e quæstione decretū Diui Marci
 esse trahendum: & recte fideicommissum utrisque solutum.

Non est dubitarum, cogi posse heredem institutum adire,
 & restituere hereditatem seruis, siue directa siue fideicommis-
 saria libertas eis data fuisset: cum aspernari heres non deberet
 personam cogentis. habet enim hic quoque aditum: ut qui
 nondum petere fideicommissariam libertatem possit, nec di-
 rectam sibi vindicare, propter spem tamen libertatis & heredi-
 tatis aditum ad prætorem & per se habeat.

Quid veniat in restitutionem.

Si heres post multum temporis restituat, cum præsentī die
 fideicommissum sit: deducta quarta restituet. fructus enim qui
 percepti sunt, negligentia petentis, non iudicio defuncti per-
 cepti videntur. alia causa est, si sub condicione vel in diem ro-
 gatus fuerit. tūc enim quod percipitur summouet Falcidiam:
 si tantum fuerit, quantum quartam facit, & quartæ fructus.
 nam fructus, qui medio tempore percepti sunt, ex iudicio re-
 stantis percepti videntur.

^a Coniuge l. sed &
 si mōpntem, de
 cond. indec.

^b soluerent.

^c Coniuge l. 3. quon-
 di. leg. 11.

^d repræsentadum:
 quod in pluribus ex-
 ce. pluribus reperio,
 et magis probat: signifi-
 cat enim ante diem
 soluendum: eodem
 sensu dixit Cic. ve-
 presentate libertatis.
 Philipp. 2. & repræ-
 sentare usuram, ad
 Attic. lib. 12.
^e propositam quæ-
 stionem

De culpa lata, & leui.

3 Sedenim si quis rogetur restituere hereditatem, & vel serui decesserint, vel aliæ res perierint: placet non cogi eum reddere quod non habet. culpæ planè reddere rationem. sed eius quæ dolo proxima est. & ita Neratius libro primo responforū scribit. Sed & si, cum distrahere deberet, non fecit lata culpa, non leui, & rebus suis consueta negligentia: huiusmodi rei rationem reddet. sed & si aedes vsu sunt culpa eius, reddet rationē. præterea si qui partus extant, & partuum partus: quia in fructibus hi non habentur^a. sed & ipse, si quem sumptum fecit in res hereditarias, detrahet. quod si sine facto eius, prolixitate^b temporis aedes vsu acquisitæ sint, æquissimum erit nihil eum præstare, cum culpa careat.

^a In hunc locum Cic. lib. 1. de fin. bonorum & malorum.
^b prolixitate autē

An filia possit in dotem dare res subiectas restitutioni.

4 Cum proponeretur quidam filiam suam heredem instituisse, & rogassit Eam, vt si sine liberis decessisset, hereditatem Titio restitueret: eaque dotem marito dedisse certæ quantitatis, mox decedens sine liberis heredem instituisse maritū suū, & quæreretur an dos detrahi possit: dixi, non posse dici in euersionem fideicommissi factum, quod & mulieris pudicitia & patris voto congruebat. quare dicendum est, dotem decedere, ac si quod superfuisset, rogata esset restituere. quod si tantos fructus ex hereditate mulier percepit, vt inde potuerit doti satisfacere: dicendum est, potius fructibus hoc expensum ferendum^c, quàm fideicommissio. Vt Trebelliano locus esset, non sufficit de hereditate rogatum esse: sed quasi heredem rogari oportet. Denique si Quarta^d portio hereditatis fuerit legata, legari enim posse etiam portionem hereditatis placet nobis, rogatusque fuerit hanc partem restituere: dubioprocul non fiet restitutio ex senatusconsulto. ideoque nec quarta retinetur^e.

^c sciendum. Manifestus est error, qui iacet in nouissime conditionibus etiam excusis deprehenditur.
^d qua

^e retinebitur,

Interpretatio voluntatis.

XXIII. IULIANVS libro trigensimonono Digestorum

QVotiens paterfamilias vnum vel duos heredes coheredibus suis restituere hereditatem iubet, intellegitur easdem partes in fideicommissis^f facere, quas in hereditate distribuenda fecerit. sed si iubeantur hi, quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare, atque ita fideicommissa recipere: ex quantitate pecuniæ, quam dare iubentur, voluntas colligenda est patrisfamilias. nam & si ex disparibus partibus heredes scripti æquas partes dare iubentur, propius est, vt viriles recipere debeant. si verò summa pecuniæ dandæ congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debent.

^f in fideicommissis

^g nam et si

XXIII. P APINIANVS libro quintodecimo Quæ-
stionum

a scriptum

Nonnumquam autem ex voluntate varie rescriptum^a & iudicatum est: videlicet si non sub appellatione hereditum, sed proprijs nominibus expressis fideicommissum relinquitur.

XXV. I VLIANVS libro trigensimonono Di-
gestorum

b eiusdem reddas.

c si ante, quàm

d decesserit:

† cecidit,

Quidam ita testamento scripserat, A TE HERES P E-
T O, F I D E I Q V E T V A E C O M M I T T O, V T Q V I D
Q V I D E X H E R E D I T A T E M E A A D T E P E R V E-
N E R I T, F I L I O, M E O P R I M A Q V A Q V E D I E, A V T

S I P R I V S Q V I D E I A C C I D E R I T, M A T R I E I V S^b
D E S R E D D A S. quæritur, cum^c antequam adeatur heredi-
tas, puer decesserit: an fideicommissum matri debeat, respon-
di, si puer antequam dies fideicommissi cedat, decessisset^d: fi-
deicommissum translatum esse ad matrem. postea autem
quàm dies fideicommissi † cedit, si decesserit: ad heredem pue-
ri fideicommissum pertinere. Sed an ea voluntas fuit patris-
familias, vt si ante restitutum fideicommissum puer decessisset,
matri potius, quàm heredibus præstaretur: pretor æstima-
bit ex persona matris, & ex persona heredis pueri. Marcellus:
sed testatoris voluntati congruum est, quandocumque puer
decesserit, siue antequam dies fideicommissi cedit, siue postea,
ad matrem transferri fideicommissum, si non iam puer hoc
acceperit. eoque iure vtimur. Si seruo herede scripto domi-
nus rogatus est eidem seruo restituere hereditatem, cum liber
esset: vtile fideicommissum est. Si quis filium suum ex asse
heredem instituit, & codicillis, quos post mortem filij aperi-
ri iussit, fidei eius commisit, vt si sine liberis decesserit, heredi-
tatem suam sorori suæ restitueret: & filius, cum sciret quod
in codicillis scriptum esset, Stichum seruum hereditarium
testamento suo liberum esse iussit: heredes filij pretium^e eius
serui sorori defuncti præstare debent, libertate fauore sui^f ser-
uata. hoc amplius etsi ignorasset filius codicillos à patre fa-
ctos, nihilo minus heredes eius pretium præstare debebunt,
ne factum cuiusquam^g alteri damnum adferat. Sed & si
seruus iste à Sempronio heres institutus sit, eamque heredi-
tatem, posteaquam ex testamento fratris ad libertatem per-
uenerat, adierit, hereditatis quoque æstimationem heredes
fratris sorori eius præstare debent: qua^h si manumissus non
esset, iussu mulieris adire eam potuisset. si verò viuente filio
Sempronius decesserit, hereditas in causa fideicommissi non
deduceretur. quippe ab ipso filio adire iussus hereditatem, ei
adquireret.

e pretium omne
f serui.

g eint. Magis places
Flar. vi ratio gene-
lis, non autem certa
alicuiusmodi speciei
accommodata hic tra-
datur.
h quia

De ciuitate.

XXVI. PAVLVS libro singulari de Senatusconsultis¹

OMnibus^a ciuitatibus, quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui debere & posse hereditatem fideicommissam, Apronianum senatusconsultum iubet. sed & actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. sed^b municipes ad eas admittuntur.

^a Coniunge cum l. eiu-
uisatibus, que eius-
dem auctoris est, sup-
de legant.
^b sed &

XXVII. IULIANVS libro quadragensimo Digestorum

ITa tamen, vt his^c quibus restituetur hereditas, actorem eligant & ad agendum & ad excipiendas actiones. Si seruum hereditarium heres, qui coactus adierit, iussisset adire hereditatem ab alio^d eidem seruo relictam, & tunc hereditatem, quam suspectam sibi esse dixerat, restituerit: an etiã eam hereditatem, quæ per seruum adquisita esset, restituere deberet, quæ situm est. dixi, non magis hanc hereditatem in restitutionem venire, quàm quod seruus hereditarius post aditam hereditatem stipulatus fuisset ET per traditionem accepisset: aut fructus qui ex rebus hereditariis percepti fuissent. vtique si nulla mora fideicommissio facta fuisset. sed si quid ante aditam hereditatem seruus stipulatus fuisset, aut per traditionem accepisset: id restitui debet, sicut fructus ante aditam hereditatem in restitutionem venient.

^c ij, quibus

^d herede seruo

Qui coactus adiit hereditatem, commodum ex hereditate consequi non debet.

2 Qui suspectam sibi hereditatem dicit, nullũ commodum ex testamento consequetur, quod habiturus non esset, si heres institutus non fuisset, aut non adisset. & ideo si pupillo substitutus fuerit, itaque **QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO MEO HERES ESTO**: hereditatem, quæ ex^e substitutione ad eum peruenerit, restituere cogendus erit. si verò detracto hoc articulo, **QVIS QVIS MIHI HERES ERIT**, substitutus ita fuerit, **TITIVS FILIO MEO HERES ESTO**: tum si solus patri heres extiterit, nihilo minus cogendus erit hereditatem pupilli restituere. si verò coheredem habuerit, retinebit pupilli hereditatem: quia potuit coherede adeunte, quamuis ipse patris omisisset hereditatem, ex substitutione adire. **3** Si pater filium, quem in potestate habebat, heredem scripserit, & ab eo petierit, vt hereditatem Sempronio restitueret, isque suspectam sibi esse dicit: poterit ex Trebelliano senatusconsulto hereditas restitui. quare etsi non immiscuerit se hereditati, nihilo minus actiones, quæ ei & in eum competebant, ad Sempronium **4** transferentur. A patre heres scriptus, & exheredato filio

^e Defunct: mali idem
men.

substitutus, si rogatus fuerit hereditatē, quæ ad eum ex substitutione peruenerit, Titio restituere: cogendus non est uiuo pupillo patris hereditatē adire. primū, quia sub cōdicione fideicommissum datum est: deinde, quia non probe de hereditate^a uiuentis pueri aget. mortuo autem pupillo compelli debet hereditatem patris adire. Quòd si duo heredes à patre instituti fuerint, & vtriusq; fideicommissum sit, vt exheredati filij hereditatem restituerēt: satis erit vel vnum cogi adire. hoc enim factò etiam is, qui patris hereditatem non adit, filij hereditatem adire & restituere cogetur. Quotiens filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit, nulla ratio est compellendi heredis ad restituendam hereditatē. & sicut neq; legata neq; fideicommissa cetera præstare cogitur, ita ne ad restitutionem quidem hereditatis compelli debet. **Marcellus:** planè non est compellendus adire, si iam filius bonorum possessionem^c: ne intercitat fideicommissum mortuo herede instituto, & ommissa à filio bonorum possessione.

Restituta hereditate actiones transfunt in fideicommissarium.

Qui ex Trebelliano senatusconsulto hereditatem restituit, siue petat à debitoribus hereditariis, siue ab eo petatur: exceptione restitutæ hereditatis adiuuari, vel summoueri potest. actiones autem fideicommissario competunt, quas habuit heres eo tempore quo fideicommissum restituebat. **Marcellus:** sed eas quoq; actiones, quæ sub condicione erant, & quarum dies eo tempore non cesserat, fideicommissario cōpetere placet. sed antequam restitueretur hereditas, exceptione aliqua heres adiuuandus non est: cum hoc minus ex causa fideicommissi restitutus^d. Trebellianum senatusconsultum locū habet, quotiens quis suam hereditatem vel totam vel pro parte fidei heredis committit^e. quare si Mæuius te heredem instituerit, & rogauerit vt (hereditatem Titij restituas, tuque) hereditatem Mæuij adieris: perinde à te fideicommissum petetur, ac si fundum, qui tibi à Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses. ideoque^f & si suspectam Mæuij hereditatem dixeris, cogi te non oportet eam adire. quòd si Mæuius te rogauerit & suam hereditatem & Titianam restituere, tuque sponte adieris hereditatem: vteris legis Falcidiæ commodo. & partē quartam Mæuianæ hereditatis retinebis, dimidiam & quartam ex fideicommissio restitues. nec intererit, eidem vtramq; hereditatem, an alij Mæuianam, alij Titianam rogatus fueris restituere. sed si suspectam Mæuianam hereditatem dixeris, cogaris eam adire, & restituere ei Quī rogatus fueris. is autem, cui Titianam hereditatem restituere rogatus fueris, non poterit te compellere ad adendum.

^a Hæc sententia Iuliani refertur l. 2. §. interdū sup. de vulg. & pup. substit. quæ loco contingit.

^b planè est compellendus adire, si non iam filius bonorum possessionem accipit.

^d restitutus sit.

^e commisit.

^f adeas & restitutas otiosum est adeas: quis enim rogatur restituere, rogatur quæque adire, quòd restituere non potest, nisi prius adierit.

Actio competens fideicommissario contra heredem.

8 Si ex Trebelliano hereditatem restituit heres, & fructus prædiorum ^a retinet, vel ipsa prædia, siue etiam debitor eius, qui testamentum fecit, fuerit: necessarium est actionem aduersus eum fideicommissario dari. Marcellus: hoc idem necessarium faciendum est, cum parte hereditatis restituta, familiæ eriscundæ iudicium inter eum qui restituit hereditatem, & qui receperit, accipietur. Qui rogatus est emancipato filio restituere hereditatem, cogi debet adire, & restituere: quamuis filius contra tabulas bonorum possessionem accipere possit.

a cum prætor

10 Si patronus ex parte debita heres institutus, & rogatus restituere hereditatem, suspectam sibi esse dicat: puto rectius facturum prætorem, si coegerit eum adire hereditatem, & restituere: quamuis possit mutata voluntate eam partem hereditatis retinere.

De præceptionibus.

11 Si ^b præceptis ^c quibusdam rebus heres rogatus sit restituere hereditatem, & coactus eam adierit: an præcipere debeat? respondi, eum qui iussu prætoris adit ^d hereditatē, omni commodo prohiberi debere. Sed si eidem legatū esset sub hac conditione, si heres non esset, & suspectā sibi hereditatem dicat: non aliter cogendus est adire, quā ut legata, quæ sub conditione, si heres nō esset, data erant, restituantur. non quidem à coheredibus, ne onerentur: sed ab eo Qui restituta fuerit hereditas. nam sicut explendæ fidei gratia cogendus est adire hereditatem, ita ob id ipsum damno adfici non debet.

b Hæc sententia Iuliani refertur ab Vlp. l. apud Iulianū. in prin. supra, eo. c præceptis d adiūctis

De fructibus perceptis ab herede.

12 Heres ex asseerat instituta consobrina mea, & eius fidei commissum, ut partem dimidiam hereditatis statim Publio Mæuio restitueret: alterā partem, cum ipsa moreretur, eidē Publio Mæuio. præterea alia aliis legata data ¶ sunt ^b. Mæuius partē dimidiā hereditatis statim percepit, & cauit, quod amplius quā per legem Falcidiā liceret cepisset, redditu ini. sed & ceteri legata solida acceperant, & similiter de restituendo quod amplius percepissent, cauerunt. mortua cōsobrina mea Publius Mæuius desiderat sibi alterā partem hereditatis cū fructibus restitui. quæro itaque quantū ei restituere debeam, utrū quod supra quadrantē bonorum penes consobrinā meam remanserat, nec amplius quicquā: an & ab aliis, quibus legata soluta sunt, repetete quid debeā, & quantum. item quæro, si quod ab his ex stipulatione percepero, & quod apud consobrinā meā supra quadrantem remanserat, non efficiet partem dimidiam hereditatis: an ex incremento & fructibus eius summæ, quæ supra quadrantem bonorum penes consobrinam meam remansit, supplere ei debeam duntaxat, ne partem dimidiam he-

he-

hereditatis quantitas quæ restitueretur excedat. an verò, sicut Publius Mæuius desiderat: quidquid seposito quadrante bonorum, eius ^a quadrantis fructibus, perceptum est, restitui ei debet. respondi, quod supra quadrantem penes consobrinam tuam remansit, si adiectis fructibus quantitatem partis dimidiæ hereditatis, quæ mortis tempore fuit, non minuet: totum Publio Mæuio restituendum. nec ex stipulatione ab his, quibus legata soluta sunt, repeti quicquam potest. si verò fructus quantitatem partis dimidiæ exuberant ^b, quadrantem tuo & fructibus eius accedet. si verò fructus eius partis, quæ supra quadrantem apud consobrinam tuam remanserat ^c, non implent ^d quantitatem partis dimidiæ bonorum, ex stipulatione agi poterit. In summa, ratio ita ponenda est, vt cum omnino do quadrantem excedit fructus. In tantum excreuerit, vt quantitatem partis dimidiæ bonorum excedat: etiã id quod excesserit retineas. Qui suos seruos rogatus est manumittere, & hisdem hereditatem restituere: detracto pretio seruorum hereditatem restituere debet.

De fructuum restitutione.

XXVIII. AFRICANVS libro sexto Quaestionum

^f partem tibi sub conditione

^g tur: quod mihi videtur magis conuenire.

^h dubitatur. à sufficere

^k existimabam.

^l quandocumque

EX asse heres institutus, partem hereditatis mihi pure, (tibi ^f) sub cōdicione restituere rogatus, cum suspectam diceret, postulante me adit, & mihi totam ex senatusconsulto restituit, quandoque condicio extiterit, an fructus partis suæ ^g restituere tibi debeam, non immerito dubitabatur ^h. & plerisque placet, non esse eos præstandos: quia nec ab herede præstarentur, si sua sponte adisset. sufficiat ⁱ autem ius tuum tibi integrum conservari, non etiam meliorem conditionem tuam fieri. Id etiam existimabam ^k, si ex asse heres institutus mihi quadrantem pure, tibi æque quadrantem sub conditione restituere rogatus sit, & cum suspectam hereditatem diceret, cogente me adit: quandoque ^l condicio extiterit, semissem tibi esse restituendum. sed nec lege Falcidia in proposita specie vsurum me puto: quamuis scriptus heres, si spōte adisset, vteretur.

Valet prius testamentum, iure fideicommissi, propter verba posterioris.

XXVIII. MARCIANVS libro quarto Institutionum

SI quis priore facto testamento, posterius fecerit testamentum: etiam si ex certis rebus in posteriores tabulas heredes instituit, superius tamen testamentum sublatum est, vt Diui quoque Seuerus & Antoninus rescripserunt. cuius constitutionis verba retuli, cum alia quoque preterea in constitutione expressa

expressa sunt. Imperatores Seuerus & Antoninus Cocceio Cumpano. Testamentū secundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, iure valere perinde ac si^a rerū mentio facta non esset, sed^b teneri heredem scriptum, vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta ex lege Falcidia hereditatem restituat his qui priore testamento scripti fuerant, propter inserta fideicommissaria^c verba quibus vt valeret prius testamentum expressum est, dubitari non oportet. & hoc ita intelligendum est, si non aliquid specialiter contrarium in secundo testamento fuerit scriptum.

De legatione.

XXX. IDEM libro octauo Institutionum

SI legatus suspectam hereditatem dicat, &^d legationis tempore compellendus est accipere iudicium. quia hic nō multum officio occupatur. & licet deliberare se dicat an adeat, cogendus est adire. sed non vt statim restituat, sed vt reuersus domum, si putauerit sibi expedire, commodo Falcidiæ vel testamenti vtatur, vel si non putauerit, restituat totam hereditatē, ne onera patiatur. Si quis bona sua, vel omnia sua rogauerit restituere: fideicommissariam restitutionem esse intellegendum est. nam meorum^e & tuorum appellatione etiā actiones contineri, dicendum est. Si filios familias vel seruo^f restituatur^g, &^h postea pater vel dominus ratum habuerit: transeunt ex Trebelliano senatusconsulto actiones. Multum interest, vtum quaⁱ pars iure hereditario retineatur, an verò in re vel pecunia. nam superiore casu actiones diuiduntur inter heredem & fideicommissarium. posteriore verò apud fideicommissarium sunt actiones.

De principe.

4 Et^k heres institutus, rogatusque hereditatē restituere præcepta^l aliqua summa vel re: etiam si in præceptione minus quàm quarta pars esset, non amplius principem pati^m vindicaturū. sedⁿ & si sine vlla præceptione rogatus fuerit hereditatem restituere, plerumque quarta donata est à principibus. & ita Diuus Traianus & Hadrianus & Antoninus rescripterunt.

XXXI. IDEM libro nono Institutionum

SI Quis^p pure libertas, & per fideicommissum sub conditione hereditas relicta est: cogitur heres adire hereditatē, si suspecta dicat, & restituere. & deficiente conditione libertas ei eripi nō potest. Si^q autē ei, qui in diem libertatē accepit, hereditas per fideicommissum relicta fuerit: suspectam eā interim non posse adiri, Diuus Pius Casio Hadriano rescripsit: cum non potest nondum libero hereditas restitui. nec rursus contra voluntatem defuncti libertatem^r esse præstandam.

a certarum rerum
b sed & teneri

c fideicommissi verba.

d etiam legationis

e Eadem interpretatio tribuitur Paulo Lameorum. de verb. signifi. infra.
f seruo alieno: ex glossa irrepsit in contextum, vt & paulò post duo penè integri versus.

g restituatur hereditas, al. rogatus quis fuerit restituere hereditatē, patre dominove inuito vel ignorante, non reddere hereditas cia restituatur.

h sed si

i quarta pars
k Et heredem institutum, rogatumque. al. Si princeps heres sit institutus, rogatumque & c. sequere Floren.

l percepta in se

n pariter & o principe.

p Si cui

q Si autem à me

r libertas præstanda sit.

An heres cogatur conditioni parere.

a conditioni debet: utriusque recte, modo recte interpretatur.

b imponitur heredi

Si sub conditione heres institutus, rogatusque hereditatem restituere, non vult conditioni parere, & adire hereditatem: si facti est condicio^a, debet parere, & adire, & restituere. vel si in dando sit, offerente fideicommissario, recusante autem herede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario secundum imitationem dationis factum implere. & tunc necessitas imponitur^b (adire) hereditatem. ceteræ conditiones, quæ non sunt in potestate heredis, ad officium prætoris non pertinent.

Fructuum restitutio.

XXXII. GELSVS libro vicensimo Digestorum

c Trebellianus

BAllista filium familias heredem instituit ita, REBELLIANVS^c SI CAVERIT COLONIAE PHILIPPENSIVM, SI SINE LIBERIS MORIETVR, QVANTAVMQUE PECVNIA EX HEREDITATE DE BONIS MEIS AD EVM PERVENIT, EAM PECVNIAM OMNEM AD COLONIAM PHILIPPENSIVM PERVENTVRAM. respondi, ex his verbis^d quæ proponis, id est^e PECVNIAM, existimo etiã fructus, quos ex hereditate percepit, restituere eum debere: perinde quasi specialiter hoc testator expressisset.

d verbit, omnem pecuniam, &c.

XXXIII. MARCIANVS libro octavo Institutionum

e Institutionum: manifestum errat: Celsus enim non scripsit libros Institutionum.

Scribit Celsus libro vicensimo digestorum^e, si qui quadrigenta in bonis habebat, petit ab herede suo, ut si sine liberis moreretur, quanta pecunia ex hereditate sua ad eum pervenisset, Mævio restitueretur: si ex fructibus medio tempore quadrigenta perceperit, & sine liberis decesserit: heredem eius Mævio quadrigenta debiturum. & cum diu multumque tractavit, an cum augmentum heres sensit, & periculum sustineat, an per contrarium: novissime ait, iniquum esse ad fideicommissarium damnũ pertinere, ad quem augmentum non pertinet. & an ad supplendum, inquit, quodcumque ex quadrigentis defuerit, etiã augmentum ad eum pertinebit: hoc est ut usque ad summam quadrigentorum damna & fructus computentur. quod verius esse arbitror.

XXXIII. IDEM libro secundo Regularum

f Eum qui: nihil refert veram litionem sequaris: tota enim vis huius questionis non in eo sita est, quis restituat hereditatem propinquo, sed quis ex fratribus manifestissimus obierit.

g Confer cum l. 26. de dona. cum mor. h si simul

SI eius^f, qui novissimus^g ex filiis mortuus est, partem hereditatis propinquo voluit pater restitui, & simul fratres diem suum obissent: propinquum, si non ostenderit quis novissimus obisset, ad partem hereditatis non admitti: sed matrem ex Tertulliano senatusconsulto ad utriusque hereditatẽ admitti constat.

XXXV. VLP IANVS ^a libro sexto de officio pro-
consulis

CVM heres instituta furiosa hereditatem esset rogata restituere : curatorem eius secundum tabulas bonorum possessione accepta posse transferre actiones Diuus Pius decreuit.

Cautio heredi prestita à fideicommissario.

XXXVI. PAVLVS libro teritiodecimo ad
Edictum

CVM ^b hereditas ex fideicommissi causa restituta est, si ante ^c cum herede compromissum est, puto fideicommissariū cauere debere heredi, sicut cum heres multa antequam restitueret, administratuit. nam quod dicitur, retinere eum oportere, non est perpetuū. quid enim si nihil est ^c, quod retineat? veluti cum omnia in nominibus sunt, aut in corporibus quæ non possideat. nempe enim is, Qui restituta est omnia persequitur. & tamen heres iudiciis quibus conuentus est, aut stipulationibus quibus necesse habuit promittere, { omittere } obstrictus manebit. ergo non aliàs cogetur restituere, quam ^d ei caueatur.

^b Ex tit. de recep. arbit.

^c est in corporibus,

^d quam si

Restituere hereditatem quid sit.

XXXVII. VLP IANVS libro sextodecimo ad
Edictum

RESTITUTA hereditas videtur, aut re ipsa, si fortè passus est heres possideri res hereditarias vel totas vel aliquas earum hac mente, vt vellet restituere. Et ille suscipere: nō si ex alia causa putauit te possidere. sed & si postea ratum habuit, idem erit dicendum. sed & si verbo dixit se restituere, vel per epistolam, vel per nuntium restituat, audietur. sed & si voluntate tua alij restituerit, in te transibunt actiones. item si alius iussu meo restituit, vel ratam habuit restitutionem, transisse actiones videntur.

De pupillo restituente.

Pupillus autem ipse debet restituere tutore auctore, nō tutor sine pupillo, nisi infans est. quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest, ne se quidē auctore pupillum restituere potuisse hereditatē, Diuus Seuerus in persona Arrii Honorati pupilli decrebit, qui Arrio Antonino patre & tutore suo restituerat. Sed etsi pupillo sit restituenda, nō posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat.

^e Aprio. cl. Pio. in epist. omnino testis est, quia prior. Aug. lib. 3. c. men. cap. 7.

XXXVIII. PAVLVS libro vicensimo ad
Edictum

NON ^f enim ^g solutio est hereditatis restitutio, sed & successio, cum obligetur.

^f Ex tit. de petit. hered.
^g obligentur.

XXXVIII. VLP IANVS libro sextodecimo
ad Edictum

Sed nec ipsi tutori indistincte restitui potest.

De obligatione pratoria & naturali.

XL. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum

a Ex tit. de petit. hered.

Quamuis ^a senatus de his actionibus transferendis loquatur, quæ iure civili heredi & in heredem competunt: tamen honorariæ actiones transeunt. nulla enim separatio est. immo & causa naturalium obligationum trāsit. persona autem heredis instituti Trebelliano continetur. verum hoc iure vitimur, vt & successor heredis rectè ex Trebelliano restituatur: veluti heres, bonorumve possessor, vel pater, dominusve, quibus adquisita est hereditas. omnes enim quod iuris habet, ex Trebelliano senatusconsulto restituere debent. nec interest, is qui institutus est, an pater dominusve rogatus est restituere.

Nihil interest, Quis nostro nomine restituitur paterfamilias sit, an is qui in aliena potestate est.

XLI. GAIVS libro secundo Fideicommissorum

Mulier, an masculus, & ideo seruo quoque voluntate nostra, vel si ratum habuerimus, restitui potest.

XLII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum

b Ex tit. de petit. hered.

Quia ^b perinde est, atque si mihi restituta esset hereditas. Restituta hereditate iura sepulchrorum apud heredem remanent.

Quod iure ad crescendi adquiritur, ad fideicommissarium pertinet.

XLIII. VLP IANVS libro vicensimo secundo ad
Edictum

Papinianus tractat, si quis heres institutus ex semisse rogatus sit restituere hereditatem, & eam suspectam dicens compulsus adit, deinde fideicommissarius ignarus sit adcreuisse portionem hereditatis post restitutionem scripto heredi: an opus sit ei alia actione. & ait, securum esse eum posse. de illo planè loco solo querendum ait, an ei opus sit noua restitutione posteaquam portio adcreuit.

Heres fideicommissarii tenetur ex sententia senatusconsulti.

XLIIII. MARCELLVS libro quintodecimo
Digestorum

Postulante Sticho, qui eodem testamento libertatem & fideicommissam hereditatem acceperat, heres suspectam adiit. mox Stichus, antequam moram in recipienda hereditate faceret, decessit relicto herede Titio. quæro an in Titium, si nolit recipere fideicommissam hereditatem, actiones ex senatusconsulto competant, respōdi, quoniam fere is qui compulsus est

est adire hereditatem, confestim ei restituet, de manumisso
 dumtaxat senatusconsulto^a comprehensum est, nec heredis fa-
 cta est mentio. potest tamen euenire vt restitutionem distule-
 rit heres. veluti si pecuniam ei debuerit defunctus, quam reti-
 nere maluit, quam petere. ceterum existimo idem in herede
 eius constituendum, quod in illo constitutum est. cur enim
 recusaret, quam^b recusare non potuit is, cuius hereditatem su-
 scepit? Quod si forte ante hereditatis restitutionem sine here-
 de decesserit libertus, perinde bona eius creditoribus heredi-
 tariis vendere permittendum est, ac si restituta hereditate de-
 cesserit.

Quæ actiones veniant in restitutionem.

SeT^c in huiusmodi quæstione rogo respondeas, an rectè
 senserim. rogata est filia ex asse heres restituere hereditatis
 partem dimidiam deductis legatis minimis, & ere alieno non
 magno: vt legi Falcidiæ locus non sit. mora facta^d non est re-
 stituzioni fideicommissi. desidero verbotenus mihi restitui
 hereditatem, vt ex Trebelliano senatusconsulto agenti: & ex
 eo competentibus actionibus etiam vsuras debitas ex mortis
 die^d in tempus restitutionis, persequar. item quero & de pen-
 sionibus: quia locationum obligatio in hereditate fuit. ab he-
 rede fructus nullos peto. sed illa desiderat refundere me, aut
 concedere ei actiones vsurarum, & pensionum. non possum
 persuadere hereditatis appellatione, quam rogata erat mihi
 restituere, etiam hanc stipulationem vsurarum^e ad me perti-
 nere. respondi, omnia^f ea hereditatis appellatione contingitur.
 quantum enim, quod^g ad hoc, refert, inter hæc cetera (que),
 quæ sub conditione sunt promissa, aut in annos singulos, vel
 menses: nihil interest. sanè pro fructu rei, quæ^h hereditate con-
 tinetur, hæc cedunt. nec fructus fideicommissarium^h sequi-
 tur, si mora non intercessit. sed quia non vt heres fideicom-
 missum, vt sic dixerim, suppleat, postulet: seT^g qualis nunc est he-
 reditas, desideret restitui sibi: nequaquam id debet heres recu-
 sare. nam & quodammodo in partem hereditatis senatus re-
 cipi voluit fideicommissarium, & haberi heredis loco pro qua
 parte ei restituta esset hereditas. Sed cum hereditarios num-
 mos fanerauerit, aut ex fundis fructus percepit: nihil eo no-
 mine præstat ei, cui hereditas per fideicommissum relicta est,
 si non intercessit mora. scilicet quaⁱ suo periculo fanerauit,
 colendove fundo, vel in cogendis fructibus insumpsit ope-
 ram. nec æquum erat alterius, vt sic dixeris^k, procuratorem
 constitui. Nullum autem impedium vel opera intercedit^l he-
 redis, cum his modis, de quibus est quantum, augmentum
 [heredis^m] recepit.

i quia

k dixerim,

l intercedit

g qui

h fideicommissum

e stipulationem
vsurarum & pen-
sionum

f omnia hæc

d tempore

b quod

a senatusconsultum

XLV. MODESTINVS libro singulari de Eurenaticis

Q*ui* totam hereditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult, fidumque obsequium defuncti precibus præbere desiderat, sua sponte adire debet hereditatem, quasi ex Trebelliano eam restitutus. suaserim tamen suspectam potius dicat hereditatem, coactusque à prætore restituat. hoc enim casu ex ipso Trebelliano restituere videtur, expositoque hereditario metu^a vniuersas actiones in eum transferri^b, qui recepit hereditatem.

a & vniuersas
b transferre,

Species, in qua fideicommissum conditionale non esse intelligitur ex verisimili testatoris voluntate: ideoque ad heredem transit.

XLVI. IAVOLENVS libro vndecimo Epitularum

Seius Saturninus archiCubernus^d ex classe Britanica^e testamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum trierarchum. à quo petit, vt filio suo Seio Oceano, cum ad annos sedecim peruenisset, hereditatem restitueret. Seius Oceanus antequam impleteret annos^f, defunctus est. nunc Mallius Seneca, qui se auunculum Seij Oceani dicit, proximitatis nomine hæc bona petit. Maximus autem trierarchus sibi ea vindicat ideo, quia defunctus est is, qui restituere iussus erat. quæro ergo vtrum hæc bona ad Valerium Maximum trierarchum heredem fiduciarium pertineant, an ad Mallium Senecam, qui se pueri defuncti auunculum esse dicit. respondi, si Seius Oceanus, cui fideicommissa hereditas ex testamento Seij Saturnini, cum annos sedecim haberet, à Valerio Maximo fiduciario herede restitui debeat, priusquam præfinitum tempus ætatis impleteret, decessit: fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem cetera bona Oceani pertinuerint: quoniã dies fideicommissi viuo Oceano celsit. scilicet si prorogando tempus solutionis, tutelam magis heredi fiduciario permisisset, quam incertum diem fideicommissi constituisse videatur.

e Seius
d archicubernus
e Britanica

f annos sedecim,
g Manlius

h eam

i perueniunt:

XLVII. POMPONIVS libro primo variarum lectionum

Si heredi eius, cui natura debuerit aliquis soluerit, ei qui fideicommissa^k hereditas relicta sit, id reddendum.

k fideicommissio,
al. fideicommissaria

XLVIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum

P*aulus* respondit, si certa portio hereditatis aliqui relicta proponitur, & is res hereditarias quasdam furatus sit: in his rebus quas subtraxit, denegari ei petitionem oportere, rectè responderetur.

XLVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum

C*um* hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituitur, si res vrgueat, & metus erit^l, ne per absentiam fortè fideicommissi-

metus sit,

commiffarij dies actionis exeat: heres iudicium fufcipere cogitur. fimilique modo filio de poffeffione contra tabulas deliberante, fcriptus heres à creditoribus hereditariis cōuenitur.

Species, in qua pater filio, quem habet in poteftate, fideicommissum refituit.

L. IDEM libro vndecimo Quæftionum

Imperator^a Hadrianus, cum vIus^b Cerealis filio suo Viuius^c Simonidi si in poteftate sua esse defiffet, hereditatem restituere rogatus effet, ac multa in fraudem^d fideicommissi^e fieri probaretur^f: restitui hereditatem filio iuffit, ira ne quid^g ea pecunia, quamdiu filius eius viueret, iuris haberet. nam quia cautiones non poterant interponi cōferuata patria poteftate: damnun condicionis propter fraudem infixit. post decreti autem auctoritatem in ea hereditate filio militi comparari debuit, si res à poffefforibus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret. sed paternæ reuerentiæ congruum est, egenti^h forte patri officio iudicis ex acceffionibus hereditariis emolumentumⁱ præstari^j.

a Coniuge l. 5. §. à
par. quis manum. fit.
b Iunius
c Iunio
d probarentur:
e in ea

f agent

g alimenta
h In hunc locum Plato
dial. 1. de leg. Vale.
Max. lib. 5. cap. 4.

L. I. IDEM libro septimodecimo Quæftionum

Cum heres deductis legatis hereditatem per fideicommissum restituere rogatur, non placet ea legata deduci, quæ peti non poterant. sed cum vxori pro parte heredi scriptæ dos prælegetur^k, eaque deductis legatis hereditatem restituere rogatur: etiam si quartam^l, quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficiat, quantum in dote est, tamen pro sua portione dotis prælegatæ partem deducit. cum enim vtrumque consequitur, nihil interest inter hanc mulierem & quemuis alium creditorem heredem institutum, & hereditatem restituere rogatum. idem probatur, & si non deductis legatis fideicommissum ab ea relictum fit.

i relegetur,

k quarta,

L. II. IDEM libro nonodecimo Quæftionum

Si res aliena Titio legata fuerit, isque domino rei herede instituto petierit vt hereditatem Meuius restituat: Meuius legatum inutiliter petet. non enim poterit consequi quod ad institutum, id est rei dominum peruenire non poterat. Seruus ab altero ex heredibus libertatem, ab altero fideicommissum^m hereditatis accepit. si neuter adire velit, nullæ prætoris partes erunt. quia neque propter solam libertatē compellitur adire: neque is à quo libertas data non est, propter eum qui nondū liber est, vt a deat, compellitur. & senatuscōsulto locus est, cum ab omnibus directæ, vel fideicommissiⁿ à libertas ab eo datur, à quo hereditas quoq; relinquitur. sed si forte is, à quo libertas data est, portionem suam repudiauit, vel condicione exclusus est: cum portio eius ad alterum peruenerit, defendi poterit,

l fideicommissi
hereditatem

poterit, adire cogendum. quid enim interest, quo iure debitor libertatis & hereditatis idem esse cœperit?

LIIII. IDEM libro vicensimo Quæstionum¹

Non est cogendus heres suspectam adire hereditatem ab eo, Quis libertas à legatario, hereditas ab herede relicta est: cum status hominis ex legato pendeat, & nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatum. quid enim si inter moras non manumittente legatario seruus decesserit? si autem viuo testatore legatarius decesserit, benigne respondetur, cogedum adire, cum in ipsius sit potestate manumisso restituere hereditatem.

Quicquid ex hereditate supererit, &c. clausula, an ad alienata medio tempore referatur.

LIIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum¹

Titius rogatus est, quod ex hereditate superfuisset, Mævio restituere. quod medio tempore alienatum, vel deminutum est, ita^a quandoque peti non poterit, si non interuertendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur. verbis enim fideicommissi bonam fidem inesse constat. Diuus autem Marcus cum de fideicommissaria hereditate cognosceret, his verbis, **QVID QVID HEREDITATE MEA SUPERFVERIT, ROGO RESTITVAS**, & viri boni arbitrium inesse credidit. iudicauit enim erogationes, quæ^b hereditate factæ dicebantur, non ad solam fideicommissi deminutionem pertinere: sed pro rata patrimonij, quod heres proprium habuit, distribui oportere. quod mihi videtur non tantum æquitatis ratione, verum exemplo quoque motus fecisse. cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quæreretur, præcipuum autem quod in castris fuerat acquisitum militi, relinqui placeret: cōsultus Imperator, sumptus quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus colationis pati debuit: sed pro rata etiam castrensis pecuniæ decedere oportere constituit. Propter huiusmodi tractatus Mæuius fideicommissi nomine cautionē exigere debet. quod eō pertinet, non vt ex stipulatione petatur quod ex fideicommissio peti non poterit: sed vt habeat fideiussores eius quantitatis, quam ex fideicommissio petere potuit.

Operarum actio non transit in fideicommissarium.

L.V. IDEM libro vicensimo Quæstionum

Si patroni filius extrario restituerit ex Trebelliano hereditatem, operarum actio, quæ trāsferrī non potuit, apud heredem manebit. nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodesse non possēt ei qui fideicommissum accepit. & generatim ita respondendum est, non summoneri heredem, neque liberari ex his causis quæ non pertinet ad restitutionem. Imperator

Titus

^a id quandoque

^b ex hereditate

Titius Antoninus rescripsit, in tempus^a directò data libertate, non esse representandam^b hereditatis restitutionem, quando persona non est, Qui restitui potest.

*De fideicommissario qui hereditatem restituere
alteri rogatus est.*

- 2 Qui fideicommissam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta diceretur, totam recepit, si ipse quoque rogatus sit alij restituere: totum restituere cogetur. & erit in hac quoque restitutione Trebelliano locus. quartam enim Falcidiæ iure fideicommissarius retinere non potuit. nec ad rem pertinet, quòd nisi prior, ut adiretur hereditas, desiderasset: fideicommissum secundo loco datum intercidisset. cum enim semel adita est hereditas, omnis defuncti voluntas rata constituitur. non est contrarium, quod legata cetera non vltra dodrantem præstat. aliud est enim ex persona heredis conveniri, aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi. secundum quæ potest dici, non esse priore tantum desiderante cogendum institutum adire, ubi nulla portio remansura sit apud eum: utique si confestim, vel post tempus cum fructibus rogatus est reddere. sed & si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam ad eundem necessitatem. nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit, ut enim pecuniam, ita nec libertatem ad cogendum institutum accepisse, satis est. quòd si prior recusaverit, placuit, ut recta via secundus possit postulare, ut heres adeat, & sibi restituat. quid ergo si non alij, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? quia non debet eidem quandoque quarta reddi, quam perdidit. propter huius portionis retentionem erit audiendus. Sed nec illud translaticie^c omittendum est, instituto, qui coactus est adire, fideicommissi petitionem denegandam esse. cur enim non videatur indignus, ut qui destituit supremas defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? quod fortius probabitur, si post impletam condicionem coactus est adire. nam si pendente conditione, durum erit idem probare, cum & Falcidiã penitendo potuit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi petitionem denegandam eis^d qui iura sepulchrorum adquiri insequuntur^e. adeo senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, voluit relinquere, ut nec Falcidiã exercere possit, nec præceptio apud eum relinquatur, nec substitutio quoque secundarum tabularum ita facta, **QUIS QVIS MIHI HERES ERIT, FILIO**
- 3 **MEO HERES EST**, eidem daretur^f. Cui Titiana hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, Mauiam hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio restituere debuit, & ipse restituere poterit, sicut alius
- 4 quilibet successor. Actiones temporariæ Trebelliani solent

a tempore

b Representandam autem id est, ante dicendam: expectandum enim est tempus quo liber futurus est: proinde quidam hinc perperam legunt restitutam.

c Id est, defunctorum: sic ut scriptum est. in primis in h. de intro. personarum.

d ei qui e insequitur, sed adeo

f datur.

esse, euicta hereditate ab eo, qui posteaquam fideicommissam restituit hereditatem, victus est: scilicet ante restitutionem lite cum eo contestata. potestas enim euictionis tollit intellectū restitutionis, indebito fideicommissio constituto. planè si fideicommissum ab eo quoque, qui postea vicit, relictum est: quia possessor in ratione reddendæ hereditatis partem, quam fideicommissario restituit, heredi reputat, defendi potest actiones Trebelliani durare.

LVI. IDEM libro septimo Responsorum

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem restituere pater voluit. ante restitutam hereditatem in possessionem hereditatis filiam quoque mitti placuit: cum autem interea filij res bonorum in solidum distraxissent, item alias pignori dedissent: hereditate postea restituta; constitit ex eo facto ceterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

De fructuum restitutione.

LVII. IDEM libro octauo Responsorum

HEREDES MEI QUID QUID AD EOS EX HEREDITATE BONISVE MEIS PERVENERIT, ID OMNE POST MORTEM SVAM RESTITVANT PATRIAE MEAE COLONIAE BENEVENTANORVM. nihil de fructibus pendente condicione perceptis petitum videri constitit.

Voluntas potior est subtilitate verborum.

Cum ita fuerat scriptum, FIDEI FILIORVM MEORVM COMMITTO, VT SI QVIS EORVM SINE LIBERIS PRIOR DIEM SVVM OBIERIT, PARTEM SVAM SVPERSTITI FRATRI RESTITVAT. QVOD SI VTERQVE SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, OMNEM HEREDITATEM AD NEPTEM MEAM CLAVDIAM PERVENIRE VOLO: defuncto altero superstiti filio, nouissimo autem sine liberis, neptis prima quidem facie propter condicionis verba non admitti videbatur: sed cum in fideicommissis voluntatem spectari conueniat, absurdum^a esse respondi, cessante prima substitutione, partis nepti petitionem denegari, quam totum habere voluit auus, si nouissimus fratris quoque portionem suscepisset.

^a Quasi diceret, mulier quidem ex priore substitutione non petet, cum extiterit conditio, sed ex posteriore. Atque patet, quod debuit habere frater sine liberis mortuus, recte peti. imò igitur expunxerunt hic patris, ut exponitur patris.

Interpretatio voluntatis.

PETO DE TE VXOR CARISSIMA, VTI CVM MORIERIS, HEREDITATEM MEAM RESTITVAS FILIIS MEIS, VEL VNI FORVM; VEL NEPOTIBVS MEIS, VEL CUI VOLVERIS, VEL COGNATIS MEIS, SI CUI VOLES EX TOTA

COGNA-

COGNATIONE MEA. inter filios respondi substitutionem fideicommissi factam videri. circa nepotes autem (&) ceteros cognatos, facultatem eligendi datam. ex ceteris autem cognatis, si nepotes superessent, non rectè mulierem electuram, propter gradus fideicommissi^a præscriptos. deficiente ^{a fideicommissi} verò gradu nepotum, ex cognatis quam velit personam eligi posse.

LVIII. IDEM libro nono Responsorum

DEducta parte quarta restituere rogatus hereditatē, prius quam restitueret, hereditario debitori heres exitit, quoniam actio eo confusa^{per} Trebellianum redintegrari non potest, pecuniæ quoque debitæ dodrans ex causa fideicommissi petatur. sed in eum diem, quo actio confusa est, vsuræ præteriti temporis, quæ in obligatione vel in officio iudicis fuerunt, computabuntur, posterioris ita demum, si mora fideicommissi^o facta sit. Cum hereditas ex causa fideicommissi in tempus restituenda est, non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres à quibusdam pecuniam exegerit.

Quid veniat in restitutionem.

2 Qui post tempus hereditatem restituere rogatur^b, vsuras à debitoribus hereditariis perceptas, quarum dies post mortem creditoris cecidit, restituere non cogitur. quibus non exactis, omnium vsurarum actio, nam hereditaria stipulatio fuit, ex Trebelliano transferetur. & ideo nec indebiti repetitio erit. ac similiter hereditario creditori, si medij temporis non solvantur vsuræ, fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenebit. nec ideo querellæ locus erit, quod de fructibus heres, quos iure suo percipiebat, fœnus non soluerit. quod si fœnus heres medij temporis soluerit, eo nomine non erit retentio, cum proprium negotium gessit. quippe sortem reddere creditori coactus, fideicommissario nihil vsurarum medij temporis imputabit. Acceptis^c centum, centum^o hereditatem ^{c Nominis acceptis} rogatus restituere, totam pecuniam iure Falcidiæ percipere videtur. & ita Diui Hadriani rescriptum intellectum est, tamquam si ex bonis nummos retenturus fuisset. quod tunc quoque respondendum est, cum pro parte hereditatem coheredi suo restituere rogatur. Diuersa causa est prædiorum pro hereditaria parte retentorum. quippe pecunia omnis de portione retineri potest. prædiorum autem alia portio non nisi à coherede, qui dominium habet, accipitur. cum autem prædia maioris pretij, quam portio hereditatis, essent: in superfluo prædiorum petenti fideicommissario Falcidiam interuenire visum^d est. cVM currentem enim pecuniam conpen- ^{d iustum est.}

4 sari placuit. Hereditatem post mortem suam exceptis re-

dicibus restituere rogatus, ancillarum partus non retinebit, nec fetus pecorum, qui summi si gregem retinent. Ante 5 diem fideicommissi cedentem fructus & usuræ, quas debitores hereditarij, cum postea cessisset dies, soluerunt: item mercedes prædiõrum ab herede perceptæ, portioni quadrantis imputabuntur. Cum autem post mortem suam rogatus 6 hereditatem restituere, res hereditarias distrahere non cogatur heres, sortium, quæ de pretiis earum redigi potuerunt, usuræ propter usum medijs temporis perceptæ non videbuntur. deniq; nec periculum mancipiorum, aut vrbaniõrum prædiõrum præstare cogitur, sed nihilo minus usus & casus eorum quadrantem quoque^a deminuit. Quod ex hereditate super- 7 fuisset, cum moreretur, restituere rogatus, fructus superfluos restituere non videtur rogatus. cum ea verba deminutionem quidem hereditatis admittunt, fructum autem additamentum non recipiant. Heres eius, qui honorum superfluum 8 post mortem suam restituere fuerat rogatus, pignori res hereditarias datas, si non in fraudem id factum sit, liberare non cogitur.

De obligatione naturali, & pignore.

L VIII. PAVLVS libro quarto Quæstionum

DEbitor sub pignore creditorem heredem instituit, eumq; rogauit restituere hereditatem nliæ suæ: id est testatoris. b cum nollet adire vt suspectam, coactus iussu prætoris adit, & restituit. cum emptorem pignoris non inueniret, desiderabat permitti sibi, iure^b dominij id possidere. respondi, aditione quidem hereditatis confusa obligatio est. videamus autem, ne & pignus liberatū sit, sublata naturali obligatione. atquin siue possidet creditor actor idemque heres rem, siue non possidet: videamus de effectu rei. & si possidet, nulla actione a fideicommissario conueniri potest: neq; pigneraticia, quoniam hereditaria est actio: neque fideicommissum^c, quasi minus restituerit, rectè peretur. quod conueniret, si nullum pignus intercessisset. possidet enim eam rem quasi creditor. sed etsi fideicommissarius rem teneat, & hic Seruiana actio^d tenebit. verum est enim, non esse solutam pecuniam. quemadmodum dicimus, cum amissa est actio propter exceptionem. Igitur non tantum retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit, & solutum non repetetur. remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. In^bre autem integra non putare compellendum adire, nisi prius de indemnitate esset ei cautum, vel soluta pecunia esset. nam & cum de lucro heres scriptus alit^e, quod fortè legatum accepit, si heres non extitisset: responsum est, non esse cogendum adire, nisi legato præstito. vbi quidem potuit dici, nec cogendum esse heredem adire quodammodo contra

^a quoquo dimi-
nuit.

^b vt iure dominij
id possideret.

^c fideicommissaria,

^d a actione tenebi-
tur.

^e ad sit, ali. absit, ali.
agit. Accur. & stat. has
varias lectiones, &
interpretatur.

contra voluntatem defuncti, qui legando heredi^a, si nō adif- a cohæredi,
set, in ipsius voluntate posuit aditionem. sed cum testator al-
terutrum dederit, nos vtrumque^b ei^b præstamus.

Pactum de dote reddenda matri inutile.

Ea, quæ dotem dabat, pacta erat cum marito, vt mortua se
in matrimonio, dotis pars matri eius redderetur. nec eo no-
mine stipulatio à matre interposita est. moriens deinde ma-
trem & maritū suum heredem fecerat: & à matre petierat, vt
hereditatem Titio restitueret. iudex addictus^b de hereditate^b aditus
diuidenda, partem dotis quasi ex vtili pacto pro parte matri
adiudicauerat. quærebatur, an & ea portio ex causa fideicom-
missi præstanda sit. ^bquam non esse restituendam puto: quia
non quasi heres, sed quasi mater ex pacto accepit. nec occasio-
ne hereditatis, sed errore ex pacto eam habuit.

LX. IDEM libro vndecimo Quæstionum

Patronus ex debita portione heres institutus, sextā partem
restituere rogatus restituit. non transeunt ex Trebelliano
actiones: quoniam non fuit debitum, quod restituit. & ideo
si per errorem fecit, etiam repetetur.

LXI. IDEM libro quartodecimo Responsorum

Paulus respondit, his verbis, SEMPRONI HEREDĒM
TE NON SCRIPSI, FESTINANS PER INFIR-
MITATEM. IDEO QVE EI DARI VOLO TANTVM,
QVANTVM PROVINCIA HEREDITATIS COMPE-
TERET. videri quidem magis quātitatem, quā portionem
hereditatis relictam. sed sic accipiendum, vti videatur de vnciā
etiam restituenda sensisse.

Dos in restitutionem non venit.

LXII. SCAEVO LA libro quarto Responsorum

A filia petit, vt si liberis superstitebus moreretur, partem
eius, quæ ad eam ex bonis patris peruenisset: quodd si sine^c quod
liberis, vniuersum fratri restitueret. quæritur, defuncta ea in
matrimonio, superstite filia: an heres eius cum parte heredi-
tatis, eius quoque, quod dotis nomine datum erat, partem re-
stituere debeat. respondit, id quod in dotem fuisset, non con-
tineri in partem hereditatis quæ restituenda est. sed etsi ex
promissione dotis aliquid debitum fuit, aris alieni loco ha-
bendum.

Tempus appositum gratia fideicommissarij.

Alumno certam pecuniam legauit, & eam recipi à Sem-
pronio mandauit, & certas vsuras alumno præstari^d donec ad^d præstari voluit,
vicensimum annum peruenerit. deinde alumni fidei commi-
sit, vt si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio,
partem Septiciæ. quæsitū est, defuncto alumno intra annum
vicensimum, an substituti fideicommissum petere possint. an

verò in id tempus sustinere, quo si viueret alumnus, vicensimum annum impleret. respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.

LXIII. GAIUS libro secundo Fideicommissorum

a fideicommissi

b in ex

c litens

FACTA in^a fideicommissarium restitutione, statim omnes res in bonis sunt eius, cui restituta est hereditas, etsi nondum earum nactus fuerit possessionem. Si is qui hereditatem 1 sibi reddi ab herede stipulatus sit, ei que^b ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas: constat nihilo minus transferri actiones. hoc ita est, si is, cum quo actum sit, restituat hereditatem. si verò ob id quòd non restituerit, æstimatione hereditatis condemnatus fuerit: remanent actiones hereditariæ apud eum qui condemnatus sit: actor autem quantitatem cõsequitur. Si heres scriptus restituerit hereditatem, & postea de 2 hereditate controuersiam passus victus sit, aut lite^c cesserit: durare actiones constitit in fideicommissarium semel translatas. Si quis maiorem partem restituerit quàm rogatus est, 3 in eam partem, quæ excedit, non transferuntur actiones. sed cum præcepta aliqua re, aut summa rogatus sit heres restituere, & ommissa retentiõne totam hereditatem restituerit, rectè dicitur transferri actiones. Si heres ante restitutam hereditatem seruum hereditarium heredem ab aliquo institutum iusserit adire hereditatem, negat Iulianus debere hanc hereditatem restitui: quia de ea rogatus non efficit. & hoc est fatendum. requirendum tamen & illud est, num cum incremento restituere heres rogatus sit hereditatem. (si) enim hoc fuerit subsecutum, etiam eam hereditatem restituere cogitur: nisi euidentissimis probationibus fuerit ab herede adprobatum, cõtempatione sui seruum esse heredem institutum.

Mora fideicommissarij.

Rescripto Diui Antonini significatur, ¶ ut si quis accepta à 5 Titio pecunia, quæ quartam hereditatis continet, rogatus sit ei restituere hereditatem: licet tardius detur pecunia, sine usuris eam dari debere. quia quanto tardius quisq; pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommissum peruenit, & mediij temporis fructus perdit. quamobrem si ante datam pecuniã tenuerit hereditatem, fructus quos percepit, restituere heredi eum oportere. Idem iuris est, & si quis ita heredis fidei commiserit, ROGO, SI TITIVS TIBI CENTVM DEDERIT, RESTITVAS EI HEREDITATEM MEAM.

Conditioni parere an heres cogatur.

d impedimentum
aliquid: et impedimentum aliud:

Si sub conditione heres institutus sit, qui suspectam sibi hereditatem esse dicit: si neque difficultatem neque turpitudinem ullam habet condicio, nec impendium^d aliquid: iubendus

dus est parere conditioni, & adire, & ita restituere. si verò tur-
 pis aut difficilis sit condicio, aperte iniquum est cogi eum ex-
 plere eam alterius gratia, sed & remitti eam ab initio visum
 est. plus enim tribui à prætore ei qui fideicommissum petit,
 quàm testator voluit, absurdum est. vtiq; autem testator, nisi
 7 expleta sit condicio, neque scriptum heredem ad hereditatem
 vocauit, neque per hunc illi voluit restitui hereditatem. Si
 dandæ pecuniæ condicio adscripta est heredi, debet ei offerre
 pecuniam is qui poscit fideicommissum, vt hereditatē imple-
 ta condicione possit adire, & restituere. Quodd si condicio ad-
 scripta est, & ea est, quam prætore remittit: sufficeret Edictum^a,
 vt Iulianus ait. ^b haftenus iubendus est, vt constituat prætore Is
 actionibus vti, aut petat bonorum possessionem secundū ta-
 8 bulas, vt ita nactus actiones, tunc restituta hereditate trans-
 ferat eas ex senatusconsulto. Si verò nominis ferendi condi-
 cio est, quàm prætore exigit: rectè quidem facturus videtur, si
 eam expleuerit. nihil enim male^c est, honesti hominis nomen
 adsumere^d. nec enim in^e famolis & turpibus nominibus hanc
 condicionem exigit prætore. sed tamen si recuset nomen ferre,
 remittenda est ei condicio, vt Iulianus ait, & permittende vti-
 les actiones: aut bonorum possessio secundum tabulæ danda
 est, vti nactus actiones, transferat eas ex senatusconsulto.

a sufficit edicunt,
 b & haftenus

c mali

d In hunc locū Plano
 in Theog. Aelios
 Lampri. in Diadume
 no & Alexandro Se-
 uero Alex. ab Alex-
 Genia. dic. libr. 2. ca.
 29. Cæli. Rhedig. lib.
 15. l. 1. antiq. cap. 5.
 e. 6.
 e Quale testatoris
 vtilitatis suis l. 7.
 sup. eod.

An fideicommissarius quartam detrahat.

- 9 Si cum suspectam videret hereditatem, postulante me ius-
 su prætore adieris, & restitueris mihi: ita vtar legis Falcidiæ
 beneficio aduersus legatarios, si tu quoque ea lege vti poteras,
 & quatenus vti poteras. nam si quid præterea à me alicui per
 fideicommissum relictū sit, id quasi à legatario relictum non
 venit in computationē eius legis, sed extrinsecus numeratur.
- 10 Si Titius rogatus sit hereditatem Mæuio restituere, Mæ-
 uius Seio certam pecuniam, & Titius quartæ retinendæ bene-
 ficio aduersus Mæuium vsus fuerit: Neratius scribit, Meuium
 quoque Seio eo minus æquum esse præstare, ne ipse de suo
 11 damnum sentiat. Iulianus ait, si hères institutus Titio ro-
 gatus sit restituere, substitutus^f Mæuio, & institutus suspectā
 sibi hereditatem esse dicat: desiderante Titio iubendum eum
 12 adire, & restituere. Si quis bonorum possessoris fidei com-
 miferit de hereditate restituendā, & is passus fuerit diem bo-
 norum possessionis adgnoscentæ transire, aut per hoc tēpus,
 quo is, cui restitui debet hereditas, aliqua ex causa non po-
 tuit adire prætore, & postulare, vt petita bonorū possessione
 restituatur sibi hereditas: succurri ei debet. id est vt restituatur
 tempus bonorum possessionis admittendæ exhibēdi fideicō-
 13 missi gratia. Admonendi autem sumus, si is qui soluendo

f In vulg. qui substiti-
 tutus est Mæuio, &
 gignit.

NON

non fit, Titio herede instituto seruum liberum esse iusserit, & rogauerit Titium hereditatem eidem restituere, vix esse, vt Titius recusans adire hereditatem cogatur. nam licet desiderante seruo Titius adierit hereditatem, non tamen potest libertas seruo competere, quasi in fraudem^a creditorum data, licet Titius locuples sit. qua de causa nec hereditas ei restitui potest. sed ex sententia legis dicendum est, perinde habendum, ac si is seruus solus liber & heres scriptus esset, nec Titius heres esset.

a fraude

Naturales obligationes transeunt in fideicommissarium.

LXIIII. MAECIANVS libro quarto Fideicommissorum

SI eius pupilli, cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, restituta ex eo senatusconsulto mihi fuerit hereditas: si soluam creditori, non reperam. a Quin heres si post restitutionem soluat, repetet non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio translata intellegitur. & si eius mihi restituta sit hereditas, qui pupillo sine tutoris auctoritate crediderit: si soluerit mihi pupillus, non repetet. at si heredi soluerit, repetet, non repetiturus, si ante restitutionem soluisset. Si necessarii heredes sub condicione quamuis^b leuissima heredes sint instituti, Qui parere^c solent: dicendum est cogi restituere hereditatem desiderantibus his, quibus restituere rogati sunt. quia^d etiam necessarii heredes fideicommissa^e hereditatis restituendae gratia condicione parere erunt compellendi. Si quis^f rogatus restituere hereditatem, decessit antequam eam restituat: heres eius poterit hereditatem restituere. & ex Trebelliano senatusconsulto transeunt^g actiones. sed si duo ei heredes extiterint, vti quisque^h restituisset, pro ea parte transituras actiones. nam & si ipse partem restituisset, proⁱ parte interim transituras, verius est. sed & si plures heredes extiterint ei qui rogatus est restituere hereditatem, si quidam^k interim restituerint, vel cum ei, Qui restitui debuit, plures heredes extiterint: vt cui^l restituta erit, is pro ea parte ex hoc senatusconsulto habebit actiones. Si patronus ex parte debita heres institutus, rogatus^m fuerit eam liberis exheredatis defuncti liberti restituere: si sua sponte adierit, erit Falcidiaⁿ locus. si coactus, in solidum transibunt actiones ex hoc senatusconsulto.

b quis
c parere solet:

d transibunt
e vnusquisque
f pro ea parte

g siquidem
h vt cui restitue-
rint, al. cui restitue-
rint, al. vt cui resti-
tuerit,

Seruo restituitur hereditas voluntate domini.

LXV. IDEM libro quinto Fideicommissorum^o

SERUO, inuito domino vel ignorante, non recte restituetur hereditas. sed (si) postea ratum habuerit, confirmabitur restitutio. verum ipsi domino adquirentur actiones. nec, quia hereditatis acquisitionis similis est haec restitutio, iustum praee-

præcedere oportet. sed, vt dictum est, etiam ratihabitio subse-
qui poterit exemplo bonorum possessionis. neque interest,
quod ad propositū attinet, ipsi domino, an seruo quis rogetur
restituere hereditatem. nec in ea re consensu aut opera serui
opus est, a. Quin in bonorum possessione, vel in adeunda he-
reditate cōsensus eius necessarius est. itaque si qui suspectā di-
cent hereditatem, postulante domino compellendi erunt adire,
& restituere hereditatem.

An parendum sit conditioni.

1 Si testator rogasset heredem, vt restituat hereditatem mu-
lieri, si non nuphisset: dicendum erit compellendum heredē, si
suspectam dicat hereditatem, adire, & restituere eam mulieri,
etiā si nuphisset. Idem in ceteris quoque condicionibus Iulia-
nus noster probat, quæ similiter nisi fine vitæ expleri nō pos-
sent. secundum quam sententiam cautione præstita his quorū
interest, ab his quibus restitui sub eisdem^a condicionibus he-
res rogatus esset, restituet hereditatem.

^a sub his

Rei indicatæ autoritas.

2 Cum prætor, cognita causa, per errorem, vel etiam ambi-
tiose iuberet hereditatem vt ex fideicommissō restitui: etiam
publice interest restitui, propter rerum iudicatarum auctori-
tatem^b. Si pupillo infanti restituere hereditatem quis roga-
tus sit, si sponte adierit, etiam seruo eius, & ipsi pupillo tuto-
re auctore restituetur hereditas. si quidem eo quiddam fari nō po-
rest, non magis ea res impediatur, quam in mutō pubere vo-
lenti sibi restitui hereditatem. si autem heres recuset adire he-
reditatem, quemadmodum res expediri possit, difficile est.
quia neque tutore desiderante periculo pupilli adiri heredi-
tatem, Trebelliano senatusconsulto locus sit futurus: neque
pupillus ipse id desiderare possit, cum fari non possit. quod
aliquatenus circa mutos expediri potest. nam si audirus capa-
ces sunt: vel interrogati nutu possint^c significare, velle se pe-
riculo suo hereditatem adire^d. quomodo absentes per nun-
tium. sed & infanti nō dubito omnimodo subueniendū. id-
que ex similitudine iuris civilis vel honorarij constituendū est.
siue enim heres institutus esset, non dubie pro herede tutore
auctore gerere posse videtur^e: siue de bonorum possessione
agitaretur, peti ei per tutore^e posset. ideoque & heres compelli
per tutore^e potest adire, & restituere hereditatem. quo exem-
plo & mutus, qui nihil intelligere potest, per curatorē adiu-
Batur. Si singulæ res ab herede traditæ sunt iussu meo ei,
4 cui eas vendiderim: non dubitabimus mihi intellegi factā re-
stitutionem. idem erit & si iussu meo tradantur Qui ego ex
fideicommissō, aliave qua causa eas præstare debuerim, vel in
creditum ire, vel donare voluerim.

^b Huc pertinet lo-
cus communis apud
Rhetores de auctori-
tate rerū iudicatarū:
de quo Quintil. li. 7.
Instit. Oratio in priū.
Cic. in oratione pro
Cluentio. & lib. 2.
Rheo. ad Herenn.
ubi de absoluta iuri-
diciali tractat.

^d possunt signi-
ficare,
^d adiri.

^e videretur:

LXVI. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum

Qui ita institutus esset, si coheres eius adisset: uti potest lege Falcidia, et si coheres eius coactus adisset. modò si ipse non coactus adierit hereditatem.

Procurator an rectè petat oblata cautione.

Etiam absentis procuratori, (si) desideraret, posse restitui hereditatem ex hoc senatusconsulto Iulianus scripsit. si tamen caueat de rato habendo, si nõ evidens absentis voluntas esset. sed dicendum est, ut heres qui suspectam dicat^a, non sit compellendus adire, si incertum^b sit, an mandauerit: quamvis ei caueatur, propter fragilitatem cautionis. quòd si sponte adierit hereditatem, non magna captio est. sed actiones, si non mandauit, transibunt eo tempore quo ratum habuerit. Si damnum in seruo hereditario datum sit, licet per seruum hereditarium heredi competere actio cõpfit, non tamen transit legis Aquiliæ^c actio ad fideicommissarium. hæ enim actiones transeunt, quæ ex bonis defuncti pendent. Si legatus Romæ compulsus adierit hereditatem, & restituerit: cogetur Romæ actiones pati fideicommissarius. quamvis heres non cogetur.

Vbi conueniatur fideicommissarius.

An vbi defunctus conueniri debuit, & fideicommissarius debeat, videndum. Si^d sua sponte heres adit, & restituit hereditatem, an tribus locis fideicommissarius defendi debeat: vbi defunctus, & vbi heres, & vbi ipse domiciliũ habeat. oportet itaque ibi fideicommissarium conueniri, vbi vel domiciliũ habet, vel maior pars restitutæ hereditatis habetur.

LXVII. VALENS libro tertio Fideicommissorum

Si postulante me suspectam hereditatem ex decreto prætoris adieris, & nec ego postea eam mihi restitui velim, nec bonis me immiscere: hoc fieri debet, ut quod Octaueno non inelegenter videbatur, à prætoribus perinde actiones in me dentur, ac si hereditatem recepissem. quod est iustius. Etiam eo tempore, quo creditorem fraudandorum consilium inieris, citra periculum interdicti fraudatorij hereditatem suspectam adibis, & restitues mihi. quia & remoto fideicommissio liberum tibi fuerat nolenti^e adire hereditatem, creditores tuos tali commodo fraudare. & ego nihil turpiter faciam recipiendo eam hereditatem, quam remota postulatione mea creditores compellere te ut adires non potuerint. sed & (si) filius suus heres patri rogatus sit à patre hereditatem mihi restitueret, cum suorum creditorum fraudandorum consilium inisset,

^a dicat hereditatem, b verum non sit.

^c Dicitur: sed vult transferre puto. arg. l. eniã de petis. hæc. supra.

^d & c.

^e non

^f ut à

^g verius.

^h volenti, sequere Floren.

set, tamquam suspectam ex decreto prætoris restituerit mihi: vix fraudatorio interdicto locus erit. quia bonis patris eius vendicis, nihil proprium creditores eius ex ea hereditate ferre poterint. nisi fortè proprii creditores filij audiri debeant, si postulent, vt dimissis patris, eius bona vendere sibi permittatur.

De fideicommissario qui capere non potest.

1 Si donationis causa suspectam hereditatem sibi heres dixerit, & restituerit ei qui solidum capere non possit: auferetur ei id quod capere nō potest. idem dicendum^a est, & si citra consilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

Differentia fideicommissi vniuersalis, & singularis.

LXVIII. IDEM libro quarto Fideicommissorum

SI heres ab eo, qui cum moreretur soluendo non fuit, rogatus hereditatem restituere, suspectam sibi dicit: dubium non est, quin hodie coactus ex Trebelliano senatusconsulto restituere possit. sed etsi sua sponte adierit, ex eodem senatusconsulto restitutus est. quamuis cum summa, aut certum corpus per fideicommissum ab eo, qui soluendo non fuit datum est: perinde non debeat, atque si legatum esset. eo enim casu legatarij, superiore^b heredis vice fungi eum, cui fideicommissum relictum est. Si totam hereditatem rogatus restituere tu sponte adieris, & sine deductione quartæ partis restitueris: difficilè quidem crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommissi causa hoc fecisse. sed si pro Vauearis per errorem te quartam non retinuisse, recipere eam^c poteris.

a A creditoribus fraudatis: de quibus species proposita est. l. 1. que in fraud. credi. non a fisco, in cuius fraude nihil commissum est. l. auferetur. §. 2. de iur. fisco.

b Superiores

c eum

LXVIII. MAECIANVS libro octauo Fideicommissorum

DE euictione prædiorum, vel mancipiorum, vel ceterarum (rerum) cauere heres, cum restituit hereditatem, non debet. quinimo in contrarium cauere heredi oportet, si quid ex his euictum esset, quæ ab ipso herede venissent.

LXX. POMPONIVS libro secundo Fideicommissorum

SI heres institutus Titio rogatus fuerit restituere hereditatē, & rursus Titius heredi post tēpus: sufficiūt directæ actiones heredi.

Qua actione teneatur heres ob damnum à se datum.

1 Si heres antequam fideicommissam hereditatem restitueret, alienauerit quid ex hereditate, aut seruum hereditarium manumiserit, aut ruperit quid, vel fregerit, vel vsserit: nō competit in eum vlla ciuilis actio, restituta postea hereditate ex Trebelliano senatusconsulto. sed ex fideicommissi causa erit hoc

hoc quod deperierit persequendum . sin verò post restitu-
tam hereditatem horum quid admiserit heres, dicendum est
lege Aquilia cum eo agi posse, si seruum fortè hereditarium
aut vulnerauerit aut occiderit. Si temporalis actio in he-
reditate relicta fuerit, tempus, quo heres experiri ante re-
stitutam hereditatem potuit, imputabitur ei *Quì* restituta
fuerit^a.

a snit.

*De iure deliberandi.*LXXI. MAECIANVS libro decimo Fideicom-
missorum

b licet

OMnes qui de hereditate deliberant, desiderate eo, qui suo
periculo velit adiri hereditatem, coguntur adire: sed ^b non
statim restituere, sed vt completo tempore deliberationis (si) ex-
pedire sibi compererint hereditatem, sentiant commodum tes-
tamenti eo iure, quo si sponte adissent. sin verò contra onero-
sam crediderint, restituta ea exonerentur actionibus heredi-
tariis.

LXXII. POMPONIUS libro quarto Fidei-
commissorumc percepto
d alienatus

Heres præcepto^c fundo rogatus erat hereditatem restituere.
fundus alienus^d erat. Aristo aiebat, videndum, vtrum
eum omnimodo penes heredem fundum esse voluit testator:
an ita demum, (si) ipfius est, sed sibi superius placere. ideoque
æstimatio eius retinenda est.

*Quæ actiones transcant in fideicommissarium.*LXXIII. MAECIANVS libro terriodecimo fidei-
commissorum

SI heres pecuniam hereditariam crediderit, & in eam cau-
sam pignora acceperit: actiones non competunt ei *Quì* re-
stituta fuerit hereditas aduersus ipsa pignora. sed aliqua du-
bitatio remanebit, si in eum contractū, qui ex defuncto fuerit
interpositus, heres antequam restitueret hereditatem, pignus
accepit. sed nec sic quidem ipse admitteretur ex fideicommis-
so. tamen habet aduersus heredem actionem, vt ei cedat pro pi-
gnoris commodo actionem. Cum ex Trebelliano senatus-
consulto restituitur hereditas, seruitutes, quas mutuo prædia
heredis & testatoris habent, nihilo minus valent.

*Interpretatio voluntatis.*LXXIII. PAVLVS libro secundo Decre-
torum

e dicitur,

Qui filium & filiam habebat, testamentū fecit, & ita de fi-
lia sua cauerat: ΕΝΤΕΛΛΟΜΑΙ ΣΟΙ ΜΗ ΔΙΑ-
ΤΙΘΕΣΘΑΙ^e, ΠΡΙΝ ΤΕΚΝΑ ΣΟΙ ΓΕΝΕΣΘΑΙ.
pronuntiauit Imperator fideicommissum ex hac scriptura de-
beri. quasi per hoc, quod prohibuisset, eam testari, petisset vt
fratrem

fratrem suum heredem faceret. sic enim accipiendā eam scripturam, ac si hereditatem suam rogasset eam restituere.

Annus cæptus pro completo.

Fabius^a Antoninus impuberem filium Antoninum & filiam Honoratam relinquens, ex hereditatis his, matrem eorum Iuniam Valereanam^b heredem instituit. & ab ea trecenta, & quædam res filię reliquit, reliquam omnem hereditatē filio Antonino, cum ad annum vicensimū ætatis peruenisset, voluit restitui. quod si ante annum vicensimū decessisset filius, eam hereditatem Honoratæ restitui præcepit. mater intestata decessit, ytrisque liberis legitimis heredibus relictis. postea filius annum agens plenum nonumdecimum, & ingressus vicensimum, necdū tamen eo expleto decessit, filia herede Fauia Valeriana sua relicta. à qua amita fideicommissum^c & lex testamento patris portionem hereditatis petebat, & apud præsidem optinuerat. tutores Valerianæ filię Antonini egestatem eius prætendebant, & recitabant Diui Hadriani constitutionem, in qua quantum ad munera municipalia, iusserat eum annū, quem quis ingressus esset, pro impletō numerari. Imperator^c autem noster motus & æquitate rei, & verbis testamenti si^d AD ANNUM VICENSIMUM AETATIS: quamuis scire se diceret, à Diuo Marco non excusatū à tutela eum qui septuagesimū annum ætatis ingressus fuisset, nobis & legis Aeliæ Sentię argumenta proferentibus, & alia quædam, contra petritricem pronuntiauit.

^a Sabinus al. Fauius

^b Valerianam

^c Ad hunc locum, spectat dicitur Spuria Augusti, cuius meminit Suetonius in Iulio Cesare cap. 81. d. Scilicet, ad

Interpretatio voluntatis.

LXXV. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum

EPistulam ad heredem suum (in) hæc verba scripsit, TITIVS CORNELIO HEREDI SVO SALVTEM. A TE PETO CORNELI, QUONIAM AD TE DEVOLUTA EST PARS MATRIS MEAE, ITEM PARS SEMPRONI CVRATORIS QUONDAM MEI CONTRARIA FORTVNA^{||} VSI, ^{||} ET PER HOC TOTVS AS MEVS APVD TE ESSE SPERATVR, YTI REDDAS RESTITVAS GAIIO SEIO VNCIAS QVATTVOR. quæsitum est, cum Sempronius in integrum restitutus sit ab Imperatore, quo fuerat deportatus, & adierit hereditatem: an is quoque rogatus sit, vt ex sua portione restituat hereditatem. respondit, Sempronium quidem non proponi rogatum. Cornelium autem heredem debere pro rata portione maternas defuncti rerum restitutionem Seio facere.

Mulier heredis instituti fidei commisit, vt retenta parte quarta reliquam partem restitueret nurui quondam suæ, cuius fidei commisit in hæc verba: ROGO TE VT ID

Pars v.

5 II

QVOD

QVOD AD TE EX BONIS MEIS PERVENERIT, FACIAS PERVENIRE AD FILIVM TVVM. quæsitum est, quâdo hoc fideicommissum restituere debeat: vtrumne post mortem suam, an^a iam nunc. respondit, ad tempus quonurus moreretur, fideicommissum aptandum esse,

Substitutio, verbis directis facta in codicillis, accipitur pro fideicommisso.

LXXVI. IDEM libro nonodecimo Digestorum

SCævola respondit, si pater filium suum impuberem ex ascriptis heredem, ei que codicillis substituerit, deinde filius impubes deceaserit: licet substitutio inutilis sit, quia codicillis hereditas neque dari neque adimi potest, tamen benigna interpretatione placet, vt mater, quæ ab intestato pupillo successit, substitutis fideicommissio obligetur. quod si inuicem fuerunt substituti, * & * in fideicommissio substitutionem valere, vnoque eorum mortuo, qui supersunt, totum accipiunt.

Mentio liberorum quomodo accipienda sit.

LXXVII. IDEM libro vicentesimo Digestorum

HEREDIBUS INSTITUTIS FILIIS VTRIUSQUE SEXUS, singulos rogauit, vt qui sine liberis decederet, partem suam hereditatis sorori, fratriue restitueret, aut, si frater sororve non esset^b, matri suæ: & hæc verba adiecit, VOS QVE LIBERARISSIMI HOC FIDEICOMMISSO TENERI INVICEM VOLO, DONEC BINOS LIBEROS EDVCAVERITIS. quæsitum est, si quis ex liberis duos filios procreauerit, quâuis superstites non reliquerit, an heredes eius fideicommissum debeant. respondit, secundum ea quæ proponeretur, videri fideicommissi opere liberatos. Titius nepotes ex filia, & d^c furiosam filiam suam heredes instituit. & fidei commisit filiam, vt si sine liberis deceasisset, pars ei data perveniret ad coheredes. furiosam ipse Titius in matrimonio sollocavit, & enixa est filia^c post mortem patris. quæsitum est, defuncta furiosa, superstite ex huiusmodi coniunctione parta filia, an fideicommissum ad coheredes pertineret. respondit, cum filiam reliquisset^f proponeretur, fideicommissum non deberi. Claudius: nam etsi matrimonium cum furiosa non fuit, satis tamen factum est eiusmodi conditioni.

Communicatio bonorum à testatore mandata.

LXXVIII. IDEM libro vicentesimo primo Digestorum

LVCIUS TITIVS intestato^g moriturus, cum haberet uxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inseruit: PERTINENT AVTEM HI CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. ITAQVE ROGO QVID QVID AVT EGO RELIQVERO, AVT VOS IPSE HA-

BEATIS,

a an antea

b superesser,

c sui

d eam furiosam

e filiam

f reliquisse

g intestatus

BEATIS, COMMUNE VOBIS SIT. QUOD SI NON EGO ROGAREM, VOS PRO VESTRA PIETATE FACERETIS, filia intestati patris bonorum possessionem accepit, quaesitum est, an aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex causa fideicommissi à filia matri debeatur^a. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi, si^b etiam vxor parata sit in commune bona sua conferri.

^a deberetur.
^b etiam vxor.
tantum si vxor

Nudus minister, seu executor, non habet actionem contra heredem.

- 1 Mæuia duos filios heredes reliquerat, & eodem testamēto ita cavit: FIDEI AVTEM HEREDVM MEORVM COMMITTO, VTI OMNIS SVBSTANTIA MEA SIT PRO DEPOSITO SINE VSVRIS APVD GAIVM SEIVM ET LVCIVM TITIVM, QVOS ETIAM, SI LICVISSET, CVRATORES SVBSTANTIAE MEAE DIDISSEM^c, REMOTIS ALIIS, VT HI RESTITVANT NEPOTIBVS MEIS, PROVTVQVIS EORVM AD ANNOS VIGINTI QVINQVE PERVENERIT, PRO PORTIONE: VEL SI VNVS, EI OMNEM. quaesitum est, an fideicommissum præstari à scriptis heredibus Lucio Titio & Seio^d debeat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, Lucium Titium, item Gaium Seium fideicommissum petere non posse.

^c dedissem.

^d Caio

Interpretatio voluntatis.

- 2 Tres heredes scripsit, Mæuium fratrem suum ex dodrante, Seium ex sextante, Stichum eiusdem Seij * seruum, filium autem naturalem Mæuij, * ex vncia. & fidei commisit Seij^e, vti Stichum manumitteret, in hæc verba: A TE PETO SEI, VTI TV STICHVM MANVMITTERES^f: DEDI VNDE FACERES^g. sed & codicillis ita cavit, VNCIAM, EX QVA FECI STICHVM HEREDEM, SI QVAM SEIYS CONTROVERSIAM MOVERET, AD MÆVIVM FRATREM MEVM REVERTI VOLO. TV FRATER SECVNDVM FIDEM ET PIETATEM TVAM, QVID QVID AD TE PERVENERIT EX HEREDITATE MEA, STICHO FILIO TVO RESTITVES. QUOD VT FACIAS, FIDEI TVAE COMMITTO. quaesitum est, cum^h Seius adierit hereditatem, & propter hoc copulatus Stichum manumiserit: an vnciam hereditatis, ex qua Stichus heres institutus est, Sticho manumisso restituere debeat. respondit, non proponi Seium rogatum vnciam ei restituere. Idem quaesitum, an si aliquam controuersiam Seius de vncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere velit, & Mæuius vnciam ex causa fideicommissi à Seio fuerit consecutus: utrum

^e Seio,

^f manumitteret
^g facias

^h si Seius

hanc solam vnciam, ex qua Stichus institutus est, an verò & dodrantem, ex quo ipse Mæuius institutus est, eidem Sticho restituere debeat. respondit, de omni^a restituendo, quod ad Mæuium quoquo modo peruehit, testatricem sensisse.

Portio deficiens ad crescit pro portionibus hereditariis.

Pater puerum & puellam heredes instituit, eosq; inuicem substituit, & si neuter heres esset, eis plures substituit, substitutosque inuicem substituit his verbis: **SUBSTITVTO S HEREDES INVICEM SUBSTITVTO.** eorumdem filiorum fidei commisit, vt qui eorum vita superasset^b, & sine liberis intra annum trigensimum moreretur, hereditatem his, quos heredes substituerat, restituar^c. filius vita sororem superauit, & intra trigensimum annū sine liberis decessit. quæsitum est, ex substitutis vno defuncto ante filium, pars eius, quæ ad ceteros substitutos qui superuiverent pertinet^d, vtrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus, quibus sunt substituti, pertineat. respondit consequens esse pro his partibus, quibus substituti essent, fideicommissum pertinere.

Fideicommissum relictum fratribus, sub nomine appellatio, pro hereditaria portione debetur.

Mæuia filium heredem instituit ex quincunce, & iam filiam ex quadrante, Septicium filium ex triente, cuius fidei commisit in hæc verba: **TE ROGO FILI SEPTICI, SI INTRA VICENSIMUM ANNUM SINE LIBERIS MORIERIS, QUID QUID EX HEREDITATE MEAD TE PERVENERIT, HOC FRATRIBVS TVIS RESTITVAS.** quæsitum est, { an } Septicio filio defuncto intra vicensimum annum sine liberis: hoc fideicommissum vtrum pro portionibus hereditariis ad fratrem & sororem eius pertineat, an verò æqualiter. respondit, pro parte hereditaria. Titia ex assè heres scripta, partem dimidiam hereditatis Mæuiæ rogata restituerat^e: fundum à testatore obligatum luere noluit, sed eum vendente creditore mandauit redimendum Seia. quæsitum est, an Titia ex causa fideicommissi Mæuiæ teneatur. respondit, cum rogata hereditatem restituere proponatur: nihil proponi, cur non teneatur. Claudius: subest enim prætari oportere id, quanto pluris fundus fuit, quam ad creditorem peruenire oportuit. Gaio Seio ex semisse, Titia ex quadrante, & aliis ex reliquis portionibus heredibus institutis, ita cauit: **FIDEI AVTEM VESTRAE MANDO GAI SEI ET LVCIA TITIA, VTI POST OBITVM VESTRVM REDDATIS RESTITVATIS TITIO ET SEMPRONIO SEMISSEM PATRIMONII ET PORTIONIS EIVS, QVAM VOBIS DEDI.** quæsitum est,

est,

a eo

b superasset,

c restituerat. al. restitueret.

d pertineret,

e restitueret:

est, cum vtrique adierint hereditatem, & postea Gaius Seius defunctus sit Lucia Titia herede instituta, an hæc Lucia Titia partem dimidiam semissis, quam rogatus erat Gaius Seius restituere, protinus debeat: an verò post suam demum mortem vniuersum fideicommissum tam ex sua persona quàm ex Gaij Seij datum restituere debeat. respondit Luciam Titiam statim teneri, vt partem dimidiam semissis ex persona Seij restituat. Filiam suam heredem scripsit, & nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit, & ita cauit: LV CIO TITIO FRATRIS MEI FILIO GENERO MEO DVCENTOS AVREOS RELINQVO. QVO LEGATO SCIO ILLVM CONTENTVM ESSE: QVONIAM SCRIPSI VNIVERSAM REM MEAM, EO QVOD FILIAM MEAM ET NEPOTEM MEVM HEREDES SCRIPSI, VNIVERSAM SVBSTANTIAM EIS^a COMMUNICASSE. QVOS^a INVICEM COMMENDO^b. filia adita patris hereditate, diuertit à marito. quæsitum est, an Titius quondam eius maritus suo, vel filij sui nomine ex fideicommissò communionem bonorum consequi possit viua quondam vxore sua, vel post mortem eius. respondit, nihil fideicommissi datum genero proponi, præter ducentos aureos. Idem quæsit, eandem vxorem marito herede scripto fideicommissò, vt cum moreretur, filio communi omne quod ad eum ex hereditate sua peruenisset, restitueret: an illæ quæque res & possessiones, quæ in dotem datæ, & post diuortium restitutæ mulieri fuerant, fideicommissò contineantur. respondit, quod mulier in bonis suis reliquisset, id fideicommissò contineri. Claudius & aliàs de eodem facto consultus ita respondit, siue restitutæ sint res, secundum id quod supra responsum est, in bonis mulieris computari, siue non sint restitutæ, quia ex stipulatione de dote reddenda, interposita restituende sint, eo auctiorem hereditatem computari. Quæ habebat filium, & ex eo nepotem, vtrosque in mariti potestate, maritum ex assè scripsit heredem, cuiusque fidei commisit in hæc verba: ¶ SI ¶ TITIVS MARTIVS MEVS MIHI HERES ERIT, PETO, FIDEI QVE EIVS COMMITTO, ^c QVID QVID EX HEREDITATE MEA AD EVM PERVENERIT, CVM MORI COEPERIT, DET RESTITVAT GAIIO^d FILIO NOSTRO: ITA TAMEN, VT DECEM QVIDEM VNCIAS GAIVS HABEAT, DVAS AVTEM VNCIAS SEIVS NEPOS HABEAT. QVOD VT FIAT, FIDEI EIVS TITI HEREDIS MEI COMMITTO. pater emancipavit filium, nepotem amisit,

^a ei
^b commendo fidei patris.

^c vt quicquid

^d Caius Scipio

& superstitite filio decessit. quæsitum est, an priore parte scripturæ vniuersa hereditas patris ex causa fideicommissi filio debeatur: & illa sequentia verba, *ITA TAMEN VT DECEM VNCIAS FILIUS, DVAS AVTEM NEPOS HABEAT*, ex voluntate defunctæ ita demum locum haberent^a, si die fideicommissi cedente filius & nepos eorum in natura essent: cum autem non superuixit ad diem fideicommissi nepos, sequens scriptura cesset. respondit, ea quæ proponerentur, ostendere, decem dumtaxat uncias filio datas. Heres institutus vxori rogatus totam hereditatem restituetè, restituit detracta quarta: quæsitum est, cum vxor quartam partem hereditatis præsentis die, & reliquam post tempus alij rogata à testatore fuisset restituere: an id quod heres ei detraxisset quartæ nomine, in restituendo fideicommissio imputare^b possit. respondit, quatenus cepisset, fideicommissio obstrictam.

Si dilatio adiiciatur in fauorem fideicommissarij, fructus interim percepti veniunt in restitutionem.

Heredum fidei commissit, vt quidquid ex parte tertia hereditatis perueniret^c ad eos, id redderent Gaio Mæuio alumno testatoris, cum fuerit annis quindecim. & subiunxit hæc verba: *INTERIM EX REFECTIONE PAUPERIUM*, *QVI AD VOS PERVENERIT, ALIATIS EVM VSVRIS PRO QUANTITATE NUMMORVM REDACTIS. HOC AMPLIUS EIDEM ALVMNO MEO HOMINEM CALETANVM, ET VERNAM SVTORREM, QVI EVM ARTIFICIO SVO MERCEDE DATA ALERE POTERIT.* quæsitum est, cum alimèta multo minora præstiterint heredes scripti, quàm vsuræ summæ redactæ competebant, an & residuas præstare compelli debeant tibi tempore, an ex die, quo quintumdecimum^b expleisset. & cum serui legati ei specialiter, vt ex mercedibus aleretur, statim venierint: vtrum mercedes, an vsuras petere debeantⁱ. respondit, secundum ea quæ proponerentur, testatorem videri de omni reditu & mercede seruorum restituenda^k sensisse.

Prohibita alienari non veniunt in fideicommissum vniuersale.

Pluribus heredibus institutis, in quibus & libertis tribus ex dodrante, eisdem fundos per præceptionem dedit^l: & ab his petit, ne eos alienarent, & vt qui vita superasset, solidos eisdem fundos optineret. deinde vnus^m ex his libertis Otacilij^o fidei commissit, vti quidquid ad eum ex hereditate bonisve peruenisset, deducto pro ea parte ære alieno & legatis, & sibi viginti aureis restituat Titio. quæsitum est, an etiam

a habent,

b imputari

c peruenisset

d reditu
e hereditatis. de-
terior est Fl. ven. ta-
mes Accur. qui om-
nia scilicet interpreta-
ri, viciuè exponit
paupertatis, id est, di-
lectentia: forte velle
quoque legesur par-
tis.

f ex vsuris
g Carteranum, al.
colleataneum,

h quintumdecimum
annum

i debeat.

k restituendis

l dedisset:
m superasset,
n vnus
o Otacilij

9

10

11

etiam partes tertias fundorum prælegatorum cum conlibertis eidem, deducere deberet. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non debere restituere præceptionem, cum ipse testator & legata excipi voluisset.

Dos prælegata non cadit in fideicommissum, nisi specialiter sit dictum, & quarta ad dotem sufficiat.

- 12 Maritus vxore instituta herede ex parte tertia, & pluribus ei fideicommissis datis, dotem quoq; prælegauit^a his verbis, *SERIAE VXORI MEAE DARI VOLO A FILIIS MEIS SVMMAM DOTIS EIVS, QVAE MIHI PRO EA ILLATA EST.* eiusdemque vxoris fidei commisit, vt partem hereditatis, & quaecumque ei legasset, post mortem suam Tizio filio communi restitueret. quesitum est, an summam quoque dotis inter cetera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat. respondit non aliàs, nisi manifestum esset de dote quoque restituenda testatorem sensisse. atq; etiam si sensisset^b, & hoc fuerit adprobatum: ita^c eius quoq; petitionem fore, si non minus in quantitate, quæ Falcidiæ nomine remaneret, foret, quàm in quantitate dotis.

a relegauit

b sensisse eum hoc fuerit approbatum: c ita tamen

Instantia capta cum herede, facta restitutione, durat contra ipsum & heredem eius.

- 13 Rogatus hereditatem restituere Septicio, cum erit annis^d viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit. & propterea pigneraticia iudicio^a debitore conuentus decessit, herede relicto Sempronio. & iudicio nondum finito restituit hereditatem Septicio. quesitum est, an^e iudicio nihilo minus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel caueri sibi id, quod ex causa iudicati præstaturus esset. respondit, iudicij executionem nihilo minus aduersus heredem & post restitutam hereditatem mansisse.

d annorum viginti,

e an eo iudicio

De transactione.

- 14 Heres^f eius, qui post mortem suam rogatus erat vniuersam hereditatem restituere, minimam quantitatem, quam solam in bonis fuisse dicebat, his, quibus fideicommissum debebatur, restituit. postea repertis instrumentis, apparuit quadruplo amplius hereditates^g fuisse. quesitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conueniri possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, si non transactum esset, posse.

f Hic locus conferendus est c. l. 3. §. cum transactis. sup. de transac. eiusdem enim auctoris, & argum. eum iterum est: sumpti tamen sunt ex diversis libris, nisi in inscriptionibus mendum est. g in hereditate

LXXVIII. IDEM^h libro singulari Quæstionum publice tractatarumⁱ

SI pupillus parenti suo heres extitit, & fideicommissam hereditatis partem restituit, mox abstinetur^h paterna hereditate: h abstinet

optio deferenda est fideicommissario, vt aut portionem quoque pupilli adgnoscat, aut toto discedat. aut omnimodo bona vendenda sunt, vt id quod superfluum est, pupillo seruetur. & si in solidum bona venire non possunt, omnimodo actiones fideicommissario denegandæ erunt. erat enim in potestate illius vniuersum suscipere, & si quid plus erit, pupillo seruare.

æffer.

LXXX. IDEM libro quinto Digestorum

MAtrem, & auunculum, eosdemque creditores suos heredes scripsit Lucius Titius, & eorum fidei commisit, vt post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris superfuerit, Septicio. heredes non modicam partem bonorum testatoris consumpserunt, & multos heredes reliquerunt, quibus scientibus multa corpora, quæ remanserant^b ex bonis Lucij Titij, Septicij possedit. quæsitum est, an id quod Lucius Titius debuit matri & auunculo, heredes eorum à Septicio petere possint. respondit non posse. Claudius: aditione enim hereditatis confusa obligatio interciderat. sed fideicommissi repetitio erat. cuius equitas defecit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

b remanserunt

Interpretatio voluntatis.

LXXXI. PAVLV S Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris v i. libro primo
 seu Decretorum^c libro i i.

c Cùm decreta nihil aliud sint, quàm sententia imperiales in cognitionibus prolata: legendum quod, vt videtur Decretorum lib. i.

d Phœbus e petit f pretio g secundas etiam al. & secundas

Iulius Fœbus^d testamento facto, cum tres liberos heredes institueret, Fœbum, & Heracliam ex eadem matre, Polycraten ex alia æquis portionibus: petit^e à Polycrate minore fra- tre, vt accepto certo prædio^f hereditatem fratribus concederet. & inuicem eos, qui ex eadem matre erant, si qui eorum heres non fuisset, substituerat. Polycrati, si intra pubertatem decessisset, secundas^g tabulas fecit, quas matri eius condemnauit aperiendas, si in pubes obisset. deinde petit à prioribus, vt si quis eorum sine liberis decederet, portionem suam, exceptis bonis maternis eorum, & a Bitis, ei vel cis qui superessent restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis, fratrem Fœbum heredem instituit. Polycrates fideicommissum petierat, & optinuerat apud Annelium Proculum proconsulem Achaie. appellatione facta, cum^h solum Fœbus egisset **MONOMEPNEXI** victus est. quia **EI VEL EIS** verba utrosque fratres complecterentur. a D qui inuicem duos illos tantum substituerat. sed & voluntas hæc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polycrates aliam matrem, & quidem superstitem habebat. cuius etiam fidei commissum erat, vel^k legata, quæ ei dederat, intesta^l moriens Polycrati filio suo restitueret.

h cùm solus al. eum solus i Hoc est, sine exceptione, aut replicatione, quasi pure pro vid. Arg. lib. q. em. d. c. 12.

k vt l intestato

QUANDO DIES LEGATORVM VEL FIDEICOMMISSORVM CEDAT.

TITVL. II.

Legati puri, aut in diem relicti dies cedit à morte testatoris, excepto vsufructu legato, & libertate. At dies legati conditionalis non prius cedit, quam extiterit conditio.

PAVLVS libro secundo ad Sabinum

MORTVO² patre, licet viuo pupillo, dies legatorum à substituto datorum cedit.

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum

SI purè sit vsufructus legatus, vel vsus, vel habitatio: neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit, neque petitio ad heredem transit. idem^b & si ex die sit vsufructus relictus.

a Quia vnum testamentum est, licet duarum causarum: & vna testator intelligitur.

b & idem est.

III. IDEM libro quinto Disputationum

NAm cum ad heredem non transferatur, frustra est si ante quis diem eius cedere dixerit.

IIII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum

SI cum heres morietur, legetur: conditionale legatum est. Sdenique viuo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert. si verò cum ipse legatarius morietur, legetur ei: certum est, legatum ad heredem transmitti.

V. IDEM libro vicensimo ad Sabinum

SI post diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredem suum transfert legatum. itaque si purum legatum est, ex die mortis dies eius cedit. si verò post diem sint legata relicta, simili modo atq; in puris dies cedit. nisi fortè id fuit legatum, quod ad heredem non transit. nam huius dies non ante cedit. vtputa si vsufructus sit post annum relictus. hanc enim sententiam probamus. Sed si sub condicione sit legatum relictum, non prius dies legati cedit, quam condicio fuerit impleta. ne quidem si ea sit condicio, quæ in potestate sit legatarij. sed si ea condicio fuit^c, quam prætor remittit: statim dies cedit. idemque^d & in impossibili condicione. quia pro puro hoc legatum habetur. item si qua condicio sit, quæ per legatarij non stat, quo minus impleatur: sed aut per heredem, aut per eius personam, in cuius persona iussus est parere condicioni: dies legati cedit. quoniam pro impleta habetur. vtputa si iussus sim heredi decem dare, & ille accipere nolit. sed & si ita mihi legatum sit, si Seiam vxorem duxero, nec ea velit nubere: dicendum erit diem legati cedere. quod^f per me non stat, quo minus paream condicioni: sed per alium stat, quo minus impleatur condicio. idem autem diebus, id est isdem pensionibus,

c sit, ali. fuerit, d idem quoque.

e eius dies

f quia

a conditionibus: se
quere Flor. dicitur
tam enim est, ut, di-
bit, conditionibus
interpretatur; p̄so-
nibus autē conuenit.
Nam quoties legatū,
aut aliud non formal
tuo die, sed dicitur se
p̄ribus solendum
est, p̄sonibus solū
dicimus.

b alieui, qui sui iu-
ris non est: ali. ali-
quis qui sui iuris
non esset:
c debebitur
d acquirit.

nibus^a heredi præstabitur legatū, quibus legatario ipsi præsta-
batur. Si cū dies legati cedere inciperet, alieni quis^b iuris est:
deberi^c his legatum, quorum iuri fuit subiectus. & ideo si pu-
rum legatum fuerit, & post diem legati cedentem liber factus
est: apud dominum legatum relinquet. sed si ususfructus fue-
rit legatus, licet post mortem testatoris ante aditam^d tamē he-
reditatem sui iuris efficiatur: sibi legatum acquirit^d

VI. PAVLVVS libro tertio ad Sabinum

Quod pure datum est, si sub condicione adimatur, quasi
sub condicione legatum habetur. at si extrinsecus su-
spendatur legatum, non ex ipso testamēto: licet ante decedat
legatarius, ad heredem transmississe legatum dicimus. veluti
si rem dotalem maritus legauerit extero, & vxori aliquā pro
dotali re pecuniam: deinde deliberante vxore de electione do-
tis, decesserit legatarius, atq; legatum elegerit mulier: ad he-
redem transire legatum dictum est. idq; & Iulianus respōdit.
magis enim mora quā condicio legato iniecta videtur.

Eorum legatorum, quæ in codicillis relicta sunt, perinde
dies cedit, atq; testamento relictorum.

VII. VLP IANVS libro vicensimo ad Sabinum

Heredis aditio moram legati quidem petitioni facit, ces-
sioni diei non facit. proinde siue pure institutus tardius
adeat, siue sub condicione per^e condicionem impediatur: lega-
tarius securus est. sed & si nondum natus sit heres institutus,
aut apud hostes sit, similiter legatario non nocebit: eo quod
dies legati cessit. Inde dicimus, & si à substituto legatū sit re-
lictum: quamdiu institutus deliberat, defuncto legatario non
nocebit, si postea heres institutus repudiauit^f. nam ad heredē
suum^g transulerit petitionem. tantundem^g & si ab impube-
ris substituto legetur. nam ad heredem suum legatum trans-
fert. Tractari tamen potest, si impuberi substitutus damnatus
sit, si intra pubertatem filius decesserit, Seio centum dare: an vi-
uo pupillo defunctus Seius ad heredem transferat: quasi ea
condicio sit expressa, quæ inerat. & magis est, ad heredē lega-
tarij transire. Interdum aditio heredis legatis moram facit. vt-
puta si forte seruo manumisso, vel ei cui seruus legatus est, &^h
ideo seruo aliquid legatum sit. nam seruo legati relicti ante
aditam hereditatem dies non cedit.

VIII. IDEM libro vicensimo quarto ad Sabinum

Nam cum libertas non prius competat, quā adita heredi-
tate: æquissimum visum est, nec legati diem ante cedere.
alioquin inutile fieret legatum, si dies eius cessisset antequam
libertas competeret. quod euenit, si seruo pure legerur, & li-
ber esse sub condicione iubeatur: & pendens condicio inue-
niatur & post aditam hereditatem.

e nec per: melior est
Flor. quod e Accur.
hic obseruauit.

f repudiavit.
g tantundem est, si

h & forte seruo. ali.
& seruo

i etiam post

VIII. IDEM libro vicensimo primo ad Sabinum

SI habitatio filiofamilias vel seruo legata sit, puto non adquiri domino vel patri legatum, si ante aditam hereditatem filius vel seruus decesserit. nam cum personæ cohæreat, rectè dicitur, ante aditam hereditatem diem non cedere.

X. IDEM libro vicensimotertio ad Sabinum

CVm in annos singulos legatur, nõ vnum legatum esse, sed plura constat.

XI. IULIANVS libro tricensimo septimo Digestorum

NEC refert singuli aurei in annos singulos legentur, an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum.

XII. VLP IANVS libro vicensimotertio ad Sabinum

NEC semel diè eius cedere, sed per singulos annos. Sed vtrū^a initio cuiusque anni, an verò finito anno cedat, quæstionis fuit. & Labeo, Sabinus, & Celsus^b, & Casius, & Iulianus in omnibus, quæ in annos singulos relinquuntur, hoc probauerunt, vt initio cuiusque anni huius legati dies cederet. Inde Iulianus ait, hoc legatum, si seruo relinquatur, deinde post primum vel alterum annum sit liber: sibi eum acquirere. Itè Celsus scribit, quod & Iulianus probat, huius legati diem ex die mortis cedere, non ex quo adita est hereditas. & si fortè post multos annos adeatur hereditas omnium annorum legatario deberi. sed & si quotannis sit legatum, mihi videtur etiam in hoc initium cuiusque anni spectandum: nisi fortè euidès sit voluntas testatoris in annuas pensiones ideo diuidentis, quoniam non legatario consultum, sed heredi prospectum voluit, ne vrgeretur ad solutionem. Si in habitatione^c aliquid, vel in disciplina legetur sic, ANNUA vel QUOTANNIS: quibus diebus pensio debetur habitationis, vel mercedis disciplinarum, isdem intellegitur legatum relictum, cõiectura voluntatis facta. Nouissimè Pomponius scribit, nihil interesse, vtrum in annos singulos vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mèsibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. ipse quoque huic sententiæ accedo. proinde & si annui legentur tot aurei, idem erit dicendum. Si Qui^d homo generaliter sit legatus, & antequam vindicer, decesserit: ad heredem suum legatum transfert. Si Titio sit^e sic legatum, què^f Seius elegerit, & Seius post electionem decesserit: locus est vindicationi semel adquisitæ.

XIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

HViusmodi legatum, SIVE ILLVD FACTVM FVERIT SIVE NON FVERIT, ILLI DO LEGO, ad he-

a in initio

b Celsus, Casius, Iulianus

c habitationem

d cui

e sed

f quod

g Paulus lib. VI ad Sabinum

a alteruter

heredem non transit: nisi alter ^a casus viuo legatario exstiterit. quoniã causa, ex qua debeat, præcedere semper debet. nec, quia certum est alterutrum futurum, omnimodo debebitur. nam tale legatum, CVM MØRIETVR, HERES DATO, certum est debitum ^uiri. & tamen ad heredem legatarij non transit, si viuo herede decedat.

XIIII. VLP IANVS libro vicensimo quarto ad Sabinum

b transferatur

c libro tricesimo

d transmittit.

e soluit.

f expectamus

SI vsusfructus aut decem vtrum legatarius voluerit, sint legata: vtrumque spectandum, & mortem testatoris, (&) aditionem hereditatis. mortem, propter decem: aditionem, propter vsusfructum. quamuis enim electio sit legatarij, tamen nõdum electioni locus esse potest. cum proponatur ^laut nõdum testatorem decessisse, aut eo mortuo hereditas nondum adita. Inde quærit Iulianus, si post mortem testatoris legatarius decedat, an ad heredem transferatur ^b decem legatum. & libro ^c trigesimo septimo digestorum scribit posse dici, decem translulisse: quia mortuo legatario dies legati cedit. argumentum Iulianus pro sententia sua adfert tale: S E I A E D E C E M, A V T S I P E R E R I T, F V N D V M H E R E S M E V S D A T O. nam si antequam pariat, inquit, decesserit: ad heredem suum decem transmittet ^d. Si ita quis legauerit filios familias, vt ipsi soluantur: potest procedere legatum, nec imputari heredi, cur non patri, sed potius filio soluat ^e. finge enim hoc nominatim expressum ita, vt filio soluat. certè si pater petat, exceptione erit repellendus. Si dies legati cesserit, deinde legatarius in ius alienum peruenit: ipsi potius debetur legatum, in cuius ipse ius peruenit. transeunt enim cum eo, quæ ei debebantur. sed si sub condicione fuerit legatum, non transit, sed expectabit ^f condicionem. ei que acquireretur, cuius iuris erit condicionis existentis tempore. quod si sui iuris fuerit eo tempore, sibi potius acquirat.

XV. I D E M libro quinto Disputationum

SI ita esset liberis fideicommissum relictum, si morte patris sui iuris essent effecti, nec mortaltate patris, sed emancipatione patres familiarum constituti sint: debet eis fideicommissum nemo dubitauerit. diem que eius emancipatione celsisse, qui morte patris cederet.

XVI. I V L I A N V S libro trigesimo quinto Digestorum

aliquis

CVM ita legatum est, S T I C H V M, V E L Q V O D E X P A M P H I L A N A T V M E R I T, H E R E S M E V S D A T O, non ante dies legati eius cedit, quàm aliquid ex Pamphila natum fuerit, aut certum fuerit nasci non posse. Cum seruo legato, antequam hereditas eius, qui legauerat, adiretur,

tur, vsusfructus ab alio legatus fuerit: & prior hereditas eius, qui vsusfructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio est, cur diē legati cedere existimemus antequam ea quoque hereditas, ex qua seruus legatus erat, adatur. cum neque in praesentia vllū emolumentū hereditati adquiratur, & si interim seruus mortuos fuerit, legatum extingatur. quare adita hereditate existimandum est vsusfructum ad eum, cuius^a seruus legatus esset, pertinere. quod si seruus, cui vsusfructus legatus fuerit, ipse legatus non fuerit: dicendum est vsusfructum ad hereditatem pertinere, eo quod dies eius ante aditam hereditatem non cesserit.

XVII. IDEM libro trigesimosexto Digestorum

CVM legato seruo aliquid legatur, dies eius legati, quod seruo datur, non mortis tempore, sed adita^b hereditatis cedit. & ideo impedimento non est regula iuris, quo minus^c manumisso legatum debeat. quia etsi confestim paterfamilias moreretur, non in eiusdem personam & emolumentum legati & obligatio iuris concurreret. perinde igitur est hoc de quo quaeritur, ac si filio herede instituto patri legatum esset. quod confitere intellegitur eo quod quamuis statim paterfamilias moriatur, potest emancipatus adire hereditatē, vt patri legatum debeat.

XVIII. IDEM libro trigesimosexto Digestorum

IS, Qui^d ita legatum est, QUANDO QVE LIBEROS HABVERIT, si pragnate^e vxore relicta decesserit, intellegitur expleta condicione decessisse, & legatum valere: si tamen postumus natus^f fuerit.

XVIII. IDEM libro septuagesimo Digestorum

CVM sine praefinitione temporis legatum ita datum fuerit, VXORI MEAE PENVM HERES DATO. SI^h NON DEDERIT, CENTVM DATO: vnum legatum intellegitur^g centum. & statim peti potest. penoris autem causa eo tantum pertinet, vt ante litem contestatam tradita peno, heres liberetur. Quod si ita scriptum sit, SI PENVM INTRA KALENDAS NON DEDERIT, CENTVM DATO: non efficitur, vt duo legata sint. sed vt centum legata sub condicione videantur. idcirco si vxor ante Kalendas decesserit, heredi suo neque penum relinquet, quæ legata non est: neque ea centum, quia dies legatiⁱ cesserit. Cum ab eo mihi fideicommissum datum est, cui sub condicione legatum^k: est, quemadmodum si herede instituto sub condicione, pure mihi legetur. Si debitori, quod sub condicione debet, legatum est, praesens legatum est: agique ex testamento

a cui

b adita hereditate

c A seruo legato ad manumissum transit, quod eadem ratio sit.

d cui

e h quando
f Haec verba reū sunt scripta minusculis literis, non maiusculis, vt in Novicis & alii plerūque non sunt enim ex formula conditionis.

g natus viuus

h cili

i non cesserit. Haec lectio melior est, quia multis manu scriptis exemplaribus confirmatur: visiosa autem est Flor. nā si legati dies cesserit, mulier transmittit legatum ad heredē l. 5. supra hic tamen legatū debet differē negatur. k legatum est: talē est.

ita-

statim potest, vt liberatio præstetur. & si post mortem testatoris decesserit, ad heredem transmittit actionem. hæc dicenda erunt, & si non ipsi debitori, sed alij cui libet similiter legatum esse proponatur.

XX. MARCIANVS libro sexto Institutionum

SI cum præfinitione annorum legatum fuerit, velu **TITIO DENA VSQVE AD ANNOS DECEM**: Iulianus libro trigesimo digestorum scribit, interessẽ. & si quidẽ alimentorum nomine legatum fuerit plura esse legata, & futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad heredem non transmittere. si verò non pro alimentis legauit, sed in plures pensiones diuisit exoncrandi heredis gratia: hoc casu ait omnium annorum vnum esse legatum. & intra decennium decedentem legatarium, etiam futurorum annorum legatum ad heredem suum transmittere. quæ sententia vera est.

XXI. PAVLVS libro secundo ad Vitellium

SI dies adposita legato non est, præsens de Vetur, aut ^a confestim ad eum pertinet, cui datum est. ^b adiecta, quamuis longa sit, si certa est, veluti Kalendis Ianuariis centemimis, dies quidem legati statim cedit: sed ante diem peti non potest. at si incerta, quasi ^c cum pubes erit, cum in familiam ^d nupserit, cum magistratum inierit, cum aliquid demum, quod scribendo comprehendere sit commodum, fecerit: nisi ^e tempus, condicio optigit, neque res pertinere, neque dies legati cedere potest. Si sub condicione qua te heredem institui, sub ea condicione Titio legatum sit: Pomponius putat, perinde huius legati diem cedere, atque si pure relictum esset. quoniam certum esset herede existente debitum iiri. neque enim per condicionem heredum fieri incerta legata: nec multum interessẽ tale legatum ab hoc, **SI HERES ERIT, DATO.**

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium

SI Titio, cum ¹ is ¹ annorum quattuordecim esset factus, legatũ fuerit, & is ante quartumdecimũ annum decesserit: verum ^f ad heredem eius legatum non transire. quoniam non solum diem, sed & condicionem ^g hoc legatum in se continet, si effectus esset annorum quattuordecim. qui autem in rerum natura non esset, annorum quattuordecim non esse non intellexeretur ^h. nec interest, vtrum scribatur, **SI ANNO RVM QVATTVORDECIM FACTVS ERIT**, an ita ⁱ cum priore scriptura per condicionem tempus demonstratur: sequenti per tempus condicio. vtrubique ^k tamen eadem condicio est. Quædam autem condiciones etiam super-

a & confestim

b dies adiecta.

c veluti

d in familia filia

e nisi temporis condicio melior est Flor. vtriusque enim exempla præcesserunt, & diuersa sunt.

f verum est

g Quia dies est incertus. l. dies incertus. supr. de condi. & demon.

h intelligitur.

i nam cum al. au priore

k vtrubique enim

perua Quæ sunt. veluti si ita scribat, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HEREDITATEM MEAM ADIERIT, MAEVIO DECEM DATO. nam pro non scripto^a ea condicio erit, vt omnimoda ad heredem Mæuij legatum transeat, etiam si Mæuius ante aditam hereditatem decesserit. & idem si ita fuerit scriptum, SI TITIVS HEREDITATEM MEAM ADIERIT, INTRA DIES CENTVM MAEVIO DECEM DATO. nam hoc legatū in diem erit, nō sub condicione. quia definitio Labeonis probanda est dicentis, id demum legatum ad heredem legatarij transire, quod certum sit debitum iri, si adeatur hereditas. Si tamen duos heredes instituum, & si alter ex his adeat hereditatem, alicui legem ab omnibus heredibus: non^b erit pro superuacuo ea condicio. sed in portionē^c quidem coheredis valebit: in ipsius autem, cuius persona in condicione cōprehensa est, superua Quia erit, perinde atque si solo coherede instituto eo modo legatum esset.

^a scripta
^b non erit quidem superuacua
^c portione

XXIII. VLPPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam

CVm in annos singulos legatū relinquitur, sine dubio per annos singulos inspecta condicione legatarij, ait^d capere. & si plurium seruus sit, singulorum dominorum erunt personæ spectandæ.

^d capere potest

XXIIII. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam

SI penum heres dare damnatus sit, vel fundum, & si non dedisset^e, decem: ego accepi & penum legatam, & translatam esse in decem, si noluerit penum heres dare. & tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non dedisset. & si interea decesserit legatarius, tunc heredi eius non nisi fundum deberi. namque cum dictum est, AT PVBLCIVS^f FVNDVM DATO, perfectum est legatum. & cum dicit, SI NON DEDERIT, CENTVM DATO, sub condicione fundi legatum ademptum videri eo casu, quo centum deberi cœperint. quorum quia condicio viuō legatario non extiterit, fortè quia interpellatus heres non sit: euenit^g, vt ademptio nihil egerit, fundique legatum dorauerit. Planè si sic legatum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO: dicimus non esse penum legatum^h.

^e dederit,

^f Publius

^g euenit,

^h legatam.

XXV. PAPINIANVS libro octauodecimo
Questionum.

CVmⁱ illud, aut illud legetur^k, enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo cōprehensa plura legata non facit. nec aliud probari poterit, si pure^j fundum alterum, vel alterum sub

ⁱ Hinc supra est legna extrinsecus, de cōdit. & demū hō sup.
^k legatur.

sub condicione legauerit. nam pendente condicione, non erit electio. nec si moriatur, ad heredem transiſſe legatum videbitur. **HERES MEVS TITIO DATO: QVOD MIHI SEIVS^a DEBET.** si Seius pupillus sine tutoris auctoritate nummos accepisset, (nec)^b locupletior factus esset, & petitor ad præsens debitum verba rettulit: quia nihil^c eius debet, nullius momenti legatum erit. quod si verbo debiti naturalē obligationem & futuram solutionem cogitauit: interim nihil {si} Titius peter, quasi tacitè condicio inserta sit. non secus ac si ita dixisset, **TITIO DATO QVOD PVPILLVS SOLVERIT:** vel si legasset quod ex Arethusa natum erit, vel fructus qui in illo fundo nascuntur. [¶] contrarium non est, [¶] quod si medio tempore legatarius moriatur, & postea partus edatur, fructus perueniant, pecuniam pupillus exsoluat: heres legatarij petitionem habet^d. namque dies legati, cui condicio non adscribitur, quamuis extrinsecus expectāda sit, cedit.

XXVI. IDEM libro nono Responsorum

FIRMIO HELIODORO FRATRI MEO DARI VO- FLO QVINQVAGINTA EX REDITV PRAEDIORVM MEORVM FVTVRI ANNI. post ea non videri condicionem additam, sed tēpus soluendæ pecuniæ prolatum videri respondi. fructibus fini^c relictae pecuniæ non perceptis^f, vbertatē esse necessariā anni secundi. Cum ab heredibus alumno centum dari voluisset testator, eam^g pecuniam ad alium transferri, vt in^h annua vicēsimumquintū trīentes vsuras eius summæ perciperet alumnus, ac post eam ætatem sortē ipsam: intra vicēsimumquintum annum eo defuncto, trāsmisſum ad heredē pueri fideicommissum respondi. nam certam ætatem sorti soluendæ præstitutam videri, non purē fideicommissum relicto condicionem insertam. cum autem fideicommissum ab eo peti non posset, penes quem voluit pecuniā collocari, propter hæc verba, **EAM QVE ALVMO MEO POST AETATEM SVPRASCRIPPTAM CVPABIS REDDERE,** fideicommissum ab heredibus petendum, qui pecuniam dariⁱ stipulari debuerunt. sed fideiussores ab eo non petendos, cuius fidem sequi defunctus maluit.

Pater annuā tot ex fructu bonorum, quæ vxori legauit, accessura filij patrimonio præter exhibitionem, quam æque matri mandauit, ad annum ætatis eius vicēsimumquintum vxorem præstare voluit. non plura, sed vnum esse fideicommissum certis pensionibus diuisum apparuit. & ideo filio intra ætatē suprascriptam diem functo, residui temporis ad heredem fideicommissum eius transmitti. sed non initio cuiusque anni peti pecuniam oportere, quod ex fructibus vxvri datis pater filio

^a Seius pupillus
^b Reſtè circūscripta est hæc negatio in Flou. nū pupillus locupletior factus ex pecuniā sine tutoris auctoritate accepta, sal. ē naturaliter obligatur. l. naturaliter. & seq. l. quod pupillus, de cōd. indeb. & l. pupillus, de act. & obl. & fortasse & nec, legendum est &.
^c ushilei
^d habeat.

^e Id est, ad modum & quantitatem lega-
 ta pecuniæ: cū fru-
 ctu perceptuū assi-
 mario pecuniā lega-
 tam non æquet. Hu-
 ius vocis in omnibus
 codicibus mendose
 corruptionē nasci esse
 arbitror ex incognita
 eius significatione,
 eaque minime vul-
 gari, quam primus
 Dicitur lib. i. disput.
 cap. 12. explicuit plu-
 ribus eius exemplis
 propositis: inter qua
 hoc vñ nostra dili-
 gentia restituit ad-
 mitti pro sua in om-
 nes humanitate, cor-
 singulari in ne volū-
 tate non grauius pa-
 rietur. Hic vulgò
 corruptissimè lege-
 retur fructibus fun-
 di, relicta pecu-
 niā, & c.
^f percepta sequere
 Flou.
^g eamque
^h intra
ⁱ dandum

filio præberi voluit. ceterum si pecuniam annuam pater alimentis filij destinasset, (non) dubie persona deficiente, causa præstandi videtur extincta.

XXVII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

Filium familias ex parte pure instituit heredem, eique fideicommissum dedit, & eodem testamento ita cauit: QVOD EGO LVCIVM TITIVM HEREDEM INSTITVI, ITA EVM ADIRE HEREDITATEM VOLO, SI IS PATRIA POTESTATE LIBERATVS FVERIT. quæsitum est, an à coheredibus eius adita hereditate, legati filio-familias dati dies cesserit. respondit, si purè sit datum, à coherede filij pro hereditaria parte fideicommissum peti posse.

Menstruos denarios denos manumissis legauit. quæsitum est, cum absentibus heredibus ex senatusconsulto libertatem sunt consecuti, ex quo tempore eis ciVaria debeantur^a. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ex eo tempore his ciVaria debeantur, quo liberi esse cœperint.

^a debeantur. al. deberi.

XXVIII. IDEM libro quarto Responsorum

Si fundus instructus relictus erit, quæritur quemadmodum dari debeat. vtrum sicut instructus fuit mortis tempore, an eo tempore quo facti sunt codicilli, an quo peti cœpit. respondit, à^b quibus instructus sit fundus cum dies legati cedat, deberi.

^b ea, quibus: deterior est Flor. nõ enim queritur à quibus debeat fundus instructus, sed qua legato illo debeantur. c quandoque vt

XXVIII. VALENS libro primo Fideicommissorum

ROGO QUANDOQUE HERES MEVS TITIO DECEM DET. vti que decem heres debebit. sed quando, dubitari potest: vtrum^d cum primùm potuerit, & dies cedit, & ab ipso petitur.

^d vti que. Flor. rectè est, quod enim dubitanter & modestè à Valente scriptum est. loca responsi accipi debet.

XXX. LABEO^e libro tertio Posteriorum à Iavoleno epitomatorum

Quod pupillæ legatum est, quandoque^f nupserit: si ea minor quàm viripotens, nupserit: non ante ei legatum debebitur, quàm viripotens esse cœperit. quia non potest videri nupta, quæ virum pati non^g potest.

^e Labeo lib. I I I. Sponsaliorum f quandoocunque

XXXI. SCAEVOLA libro quartodecimo Digestorum

VXVI ex parte sextanti heredi institutæ substituit, & heredem fidei commisit, si vxor heres non erit, dotem ei & alia quædam dari. post mortem mariti vxor ante condicionem, & priusquam adeat hereditatem, decessit. quæsitum est, an dies fideicommissi, cum moritur, celsisse videatur: ideoque heredibus eius debeat. respondit, si vxor prius decessit quàm hereditatem adiret: videri diem fideicommissi celsisse.

^g Multa præclarè in hanc sententiã Aristi. lib. 7. ca. 16. Politico.

¶ Hic sibi pertinet
ad pratorias stipula-
tiones.
b nomine

VT^a LEGATORVM SEV FIDEICOMMISSORVM
SERVANDORVM CAUSA^b CAVEA-
TUR TIT. III.

Edicto cautum est, vt si quid in diem, aut sub conditione sit legatum, aut
ita legatum vt petitioni mora fiat, interim heres satisfat legatario eius
legati nomine. Eo autem non satisfdante, legatarius in bonorum eius
possessionem mittatur.

VLP IANVS libro septuagenfimonono ad Edictum

c eisiora vt datur
L E G A T O R V M nomine satisfdari oportere prætor puta-
tauit, vt quibus testator dari fieriue voluit, his^c diebus
detur vel fiat: dolumque malum a futurum stipulentur.

d sicut enim
e satisfdari eis,
Semper autem satisfdare cogitur, cuiuscumque sit dignita-
tis vel facultatiùm quarumcumque heres. nec sine ratione hoc
prætori visum est: sicuti^d heres incumbit possessioni bonorum,
ita legatarios quoque carere non debere bonis defuncti, sed
aut satisfdabitur^e eis, aut si satis non datur, in possessione bo-
norum venire prætor voluit. Non solum autem omnibus²
legatariis¹ satisfdari oportet: sed & successoribus legatariorum
satisfdari debere, iam constat. quamuis isti non ex iudicio de-
functi, sed successionis necessitate quasi ad æs alienum ad-
mittantur. Sed & procuratoribus legatariorum satisfdan-

f Generalis regula
ad de re, & eodem
loco scripta fuit, qua
recedit est in sit. de
prætor. stipul. l. 7. cui
adde l. 5. eo. sit.
g cauebatur
h vel honorarij

3 dum est, eoque iure vtimur^f. Planè si ei, qui in potestate ali-
cuius erit, legatum sit: caueatur^g ei cuius iuri subiectus est.

Non solum autem legatorum nomine heredes cauent: sed⁴
& successores eorum. is etiam, cui ex senatusconsulto restitu-
ta est hereditas, nihilo minus ad cautionem compellitur. nec
non & qui per alios heredes existunt, siue^h honorarij succes-
sores, ad satisfdationem compelluntur. Planè si quis omiſſa sti-
pulatione licem de legato contestatus est, probandum est, ces-
sareⁱ debere stipulationem. Idemque in fideicommissis quo-
que probandum est. Si Qui ita^k sit legatum vel fideicom-
missum relictum, & si id perdidisset, rursus relictum: vide-
amus, an satis sequentis^l legati siue fideicommissi petere pos-
sit. mouet quæſtionem, an fideicommissum hoc siue legatum
debeat se non perditurum. De his omnibus extat rescriptum
Diui Pij ad Iunium Mauricum^m tale. Clodij Fructuloⁿ se-
cundum ea, quæ epistula continentur, legata siue fideicom-
missa ex testamento Clodij Felicis præstari debent: citra ne-
cessitatem cauendi, nihil ex his demitturum sit: nam quod fi-
dei heredis ab eodem testatore commissum est, vt si Fructulus
perdidisset quod ei in testamento relictum est, rursus heres ei
id restitueret: non eo pertinet, vt aut Fructulo^o priorum lega-

i Male in vulga. scri-
ptum est nec cessare.
Aug. li. i. mem. ca. 3.
k Si cui quid
l Intelligit causa, vel
nomine, vt alii sapr.

m Mauricium
n Fructulo

o Fructulo

torum

- torum nomine satisfactio iniungenda, aut onerandus sit heres in infinito, vt quotiens is perdidit, restituere ei tantundem debeat: sed vt per fideicommissum posterius duplicata legata eius videantur. nec amplius ad periculum heredis pertineat, si quid postea is^a consumpsit, exsoluto ei posteriore fideicommisso. Rescripto ergo ostensum, legatarium heredi non debere cauere se non perditurum. Verba vice an heres de sequenti legato siue fideicommisso cauere debeat, queritur. & putem non oportere ei cauere: cum in suo arbitrio habeat, ne perdat id quod sibi relictum est, quamuis si quis inspexerit quod sub conditione relictum est, dicere debeat satisfactionem exigendam. certe siue ex assse siue ex parte quis legatum debeat, cauere debet: siue institutus sit heres, siue substitutus. Vellissimè queritur, an hæc stipulatio incrementum ex fructibus vel usuris sentiat. & rectè placuit, ex mora incrementum habituram stipulatione, (vt) id quod oportebit, comprehendat. Si quis sub conditione legatum stipulatus, pendente conditione decesserit, stipulatio euanescit: quia ne^g legatum {non} transmittitur.^b Huic stipulationi easdem causas & condiciones inesse sciendum est. proinde si qua sit exceptio, que petenti legatum opponi solet: eandem ex stipulatu quoque agenti opponendam esse placet. Procuratori eius, qui absens esse dicitur, si stipulanti legati nomine spondeat^c heres, Ofilius ait, ita cauere^d debere, si is, cuius nomine caueat^e, viuat. videlicet ne teneatur illo ante defuncto. Item queritur, in hanc stipulationem vtrum ipsæ res veniant, que legatæ sunt: an verò pretia earum. & est verius, in hanc stipulationem res vel pretia deduci. Si decem quæ in arca erant, mihi legata sint, tibi eorum ususfructus legatus sit: si purè vtrique legatum sit relictum, is cui proprietates legata est, ipso iure decem vindicabit. Fructuarium autem ex senatusconsulto acturum, & quinque vfirmfructum petiturum constat. Sed cum decem vindicat proprietarius, per exceptionem doli repellis, qua fructuarius de restituendis quinque heredi cauit. Planè si decem aureorum possessione legatarius habeat, Marcellus ait, dandam vel heredi vel fructuario vtilem actionem in legatarium: si modò ei caueatur. sed si sub conditione ei decem legata sint, fructuarii interim decem oblata cautione habiturum. legatario verò, cui proprietates relictæ est, interim legatorum stipulatio præstanda est. Sed si omiserit stipulationem, existente conditione, ad exhibendum eum posse agere, Marcellus ait. sed si ignorans heres legatum, decem fructuario dedit: ad exhibendum eum non teneri palam est. succurrendum tamen legatario aduersus fructuarium Marcellus ait. Si ad fiscum portio hereditatis peruenerit, cessabit ista stipulatio. quia nec solet fiscus satisfacere. Qui minorè partem heredi-

a portat ipse

b transmittitur:
& licetc respondeat, melior est Fler. respon-
deret. enim quis iura
potest, si non spon-
dat.d cauere
e cauere,

f & ubi

g repellitur.

hereditatis possidet, cum ex maiore parte heres sit: si quidem ipso iure minuatur portio hereditatis, securior erit heres. neque enim ex maiore parte ex stipulatu tenetur legatariis, quam ex qua heres est. si verò nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, verumtamen effectu minus habeant hereditatis, & cauerint legatorum nomine, videntur onerari: quia ipso iure pro ea parte legata debet, pro qua heredes sint. sed enim æquissimum est, non maiorem partem legatariis soluere, quam cuius habent emolumentum. hoc autem euenit, cum hereditas pro aliqua parte ex Trebelliano restituitur. nam pro rata exonerandi sunt heredes eius partis nomine, cuius emolumentum sibi ablatum est. Si ei, qui in alterius potestate erit, incerta die legatum fuerit: cauebitur ei qui habet eum in potestate, non præcise^a, sed sub conditione, si cum eius legati dies cedit, in potestate sit. ceterum si sui iuris inueniatur, iniquum esse visum est patri cautum esse, cum alij legatum debeatur. quamquam etsi sine hac adiectione caueretur, verumtamen exceptione patrem vel dominum submoueremus, si existens conditionis tempore non haberet eos in potestate. euenit tamen secundum hoc ut in casum^b non sit de legato cautum. nam si existentis conditionis tempore sui iuris sunt, non erit cautum.

^a Ita accipitur In-
stit. tit. de l. Aquil.
§. 1. in princ.

^b Id est, in euentum:
quasi dicitur, in casu
euentum positum esse,
ut de legato cautum
non sit, melius igitur
in Floren. casum,
quam v. lo. casu
legitur.

II. P A P I N I A N V S libro vicensimo octauo Quæstionum
Nec si forte velit pater cauere, neminem amplius petiturum, compellendus erit heres legatum, quod iam filius petere potest, alij quam cui debetur exsoluere.

III. V L P I A N V S libro septuagensimonono ad Edictum
Sed & ipsis qui sunt in potestate, cauendum est, quemadmodum solet caueri, si eadem res duobus sub diuersis vel contrariis conditionibus relicta sit, duobus enim satidatur: sed in vtroque casu idem personis satisfactionem subituris.

IIII. I D E M libro quintodecimo ad Edictum

SI ex causa fideicommissi sit apud aliquem hereditas, ne G^d legatorum satisfat: in possessionem aduersus eum legatarius mittitur.

V. P A P I N I A N V S libro vicensimooctauo Quæstionum
Postquam heres ab hostibus captus est, condicio legati, cuius nomine proposita stipulatione cautum fuerat, extitit. fideiussores interim teneri negauit. quia neque ius neque persona esset, ad quam^c verba stipulationis derigif possint. Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo rescripsit, eum, a quo res fideicommissæ petebantur, cum appellasset, cauere: vel si^e caueat aduersarius, transferri possessionem^h debere. Recte placuit principi post probationem^l quoque fideicommissi^m cautionem interponi. quod enim ante sententiam, si petitionis dies moraretur, fieri debuit: amitti post victoriam dilata petitione

^c Ex tit. de petit.
heredi.

^d nec legatorum no-
mine. aditum est no-
mine ab his qui hanc
phrasin non intelle-
xerunt. l. v. sup. c. 5.

^e quam obligadam
f dirigi

^g si non caueat, ad
aduersarium trans-
ferri

^h Causa custodi.
Duar. l. 1. §. 1. c. 2.

^l m

tionem non oportuit, sed quare non cauerat de fideicommissio
 qui prouocauerit, si caueret aduersarius^b, ad eum possessionem
 esse transferendam rescripsit: cum alia sit edicti condicio. non
 enim exigitur à legatario vice mutua cautum: sed vicaria cu-
 stodiæ gratia possessio datur. & qui optinuit, in possessionem
 per prætorē aut præsidē inducitur. sed prætor quidem in omniū
 rerum possessione^c, quæ in causa hereditaria permanent,
 omnimodo fideicommissi seruandi gratia esse permittit. princeps
 autem earum rerum nomine, de quibus fuerat iudicatum, mu-
 tuas admittit^d cautiones. sicuti cum de bonis suis conferendis
 filius accepta^e possessione cauere non potest, quia denega-
 mus ei actiones, defertur condicio cauendi fratribus ex forma
 iurisdictionis, quod ex portione fratris fuerint consecuti,
 cum bona propria conferre cœperit, se restituros. sed si nec
 ipse^f cauere possint, vtiliter probatum est, virum bonum
 ab vtraque parte eligendum, apud quem vt sequestrem fru-
 ctus deponantur, quique vtilis actiones à prætore datas exer-
 ceat. possessio autem ex rescripto supra relato non aliter ad
 eum, qui fideicommissum petit, transfertur, quàm si cauerit.
 tamen si maximè aduersarius non per inopiam, sed per contu-
 maciam cauere noluerit. sed si is qui viuuit^g, non possit caue-
 re, vel res deponenda, vel iurisdictione restituenda erit. Si dies
 aut conditio^h legati, i fideicommissi, petitionem actionem-
 ue differre dicatur, & ideo satisfactio desideretur, heres autem
 per calumniam postulari^k contendat, & relictum neget: non
 aliter audiendus erit qui cauere postulat, quàm si scripturam,
 qua^l relictum adfirmet, exhibuerit. Cum quærebatur, vbi
 fideicommissi seruandi causa caueri oporteat^m, imperator
 Titus Antoninus rescripsit, si domicilium Romæ non habe-
 ret heres, & omnis hereditas in prouincia esset: ad satisfactio-
 nem fideicommissi nomine in prouinciaⁿ fideicommissa-
 rium remittendum esse. quare si heres in eum locum cauendi
 gratia remitti desideret, vbi domicilium habet, legatarius au-
 tem ibi caueri postulet vbi est hereditas: non erit heres remit-
 tendus. idque^o imperator Titus Antoninus rescripsit. qui-
 bus litteris adiectum^p, & si bona iam distracta sunt vel te-
 statoris permisso vel concedente legatario: pretium eorum fi-
 deicommissi seruandi causa in deposito habendum.

VI. VLP IANVS libro sexto Fideicommissorum

1 S I quando incerta summa est fideicommissi, p qui cogno-
 scit, taxatione quoque fidei iussores petuntur. Admonen-
 di autem sumus, rebus publicis remitti solere satisfactionem
 fideicommissorum, etiam si quando necessitas dandi inter-
 cedat. repromissio planè exigenda est, voluntati defuncti
 statui iri.

a quare non ca-
 ueat
 b ad aduersarium:
 viraq; lesio recta est.

c possessionem,

d admittit
 e accepta bonorū

f ipsi

g vicit. desideret
 Flor.

h ad legati. desit, ad.
 & recte: & paulo
 post recte differre nō
 deseri legitur
 i seu fideicom-
 missi,

k prætolari
 l quam relictū. se-
 quere Flor.
 m oporteret,

n prouinciam

o idque &
 p adiectum est,

q eius qui

VII. PAVLVS libro secundo Manualium

Filio vel seruo sub condicione à patre dominove herede instituto legatum est. huius legati satis petere non possunt. sed pendente condicione emancipatus vel manumissus si satis petant, quæritur an audiendi sint, ne beneficium patris dominiue ipsis onerosum sit: an sibi imputare deberent, qui dederunt eis postulandi aduersus se facultatem. sed melius est per mediocritatem causam dirimere: vt cautioni tantum cum hypothecasarum rerum committantur.

VIII. VLP IANVS libro quadragenfimo octauo ad Sabinum

Cum legatorum nomine satisfdatum est, simul^a dies legatorum^b cessit, protinus isdem diebus etiam ex stipulatione debentur.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum

Non tam vt statim peti possint. deberi enim dicimus, & quod dicerta præstari oportet, licet dies nondum venerit.

X. POMPONIVS libro vicenfimo sexto ad Sabinum

Si à te herede legatum mihi sit sub condicione, tuque postquam adieris hereditatem, satisfderis legatorum^d, & post mortem tuam ante aditam tuam hereditatem condicio legati extiterit, Sabinus ait, fideiussores mihi teneri: quia omnimodo dari oportet legatum, & (si) in rem esset concepta stipulatio.

XI. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale

Si legatarij aduersus me in possessionem legatorum seruandorum causa missi sunt: procurator, vel quis alius meo nomine cauerit: perinde mihi prætor accommodat interdictum, quod iubeantur discedere legatarij possessione, ac si ego cauissem.

XII. MARCIANVS libro septimo Institutionum

Licet, vt non petatur cautio, condicio testamento scripta fuerit: non videtur condicio. & ideo licet desiderauerit quis caueri sibi, non videtur condicione defectus. quia postquam remittitalem cautionem iure publico placuit, nec onus cautionis sequitur: ne quidem condicio intellegitur.

XIII. NERATIVS libro septimo Membrarum

Ei quoque, (cui) legatorum actio datur in eum qui pretermissa institutione ab intestato possidet hereditatem, legatorum satisfdatur. & nisi satisfdabitur, in possessione legatorum seruandorum causa mittitur. nam hæc quoque prætor perinde salua esse vult, atque ea quæ iure ciuili debentur. idem Aristoni placet.

XIII. VLP IANVS libro septuagenfimo nono ad Edictum

Hæc stipulatio & in fideicommissis locum habet, si purè fideicommissum sit relictum, siue ex die certa, vel sub condicione: siue

^a simulac: sic locutus Horatius, Sed tu, simul obligasti Perfidium vobis caput: enite scis &c & Ouidius 1. Fasto. Nam simul exta deo data sunt, licet omnia fieri. & 1. Tristi. le. 2. Quæ simul iadusta vnde teguntur ablit. Cic. lib. 2. ad Atti. Simul aliquid audieris, scriba ad te. Nos quoque s'p. annotauimus.

^b legatorum nomine

^c præstari aduersario

^d Sui audi, nomine, vt & 1. 17. infra.

^e & procurator, f de possessione,

siueres aliqua, siue hereditas, siue ius aliquod relictum est.

Diuus quoque Pius rescriptit, quotiens euidens res est, vt certum sit, nullo modo fideicommissio locum esse: per quam iniquum esse, superuacua cautione onerari heredem.

xv. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum

Etiam de presenti legato locum habet hæc satisfactio: quoniam nonnullas moras exercitio^a iudicij habet. Si & ab herede instituto legatorum satis acceperit legatarius, & à Trebelliano fideicommissario: vtraque quidem stipulatio comittetur, sed exceptione se tuebitur heres. quia cauere non debuerit. sed si pars hereditatis restituta sit, ab vtroque cauendū est.

a exceptio. Melior est Flor. tametsi Accur. verbum exceptio nu hic interpretetur, aut potius interpretando se commoneat.

Etiam si ab intestato debeatur fideicommissum, locum habet hæc stipulatio.

xvi. GAIVS libro vicensimo septimo ad Edictum

Prouinciale

Si duo eiusdem nominis legato^b contendant, vtrisque satisfactio^c. nec onerari heredem, cum possit eosdem fideiussores ad vtramque stipulationem adhibere. qui & ipsi non onerantur, cum futurum sit vt vni tenerentur^d.

*b de legato
c satisfactorum.
d tenerentur.*

xvii. PAVLVS libro quadragésimo octauo ad Edictum

Si ab vno ex heredibus legatorum satis accipimus^e, cum ab omnibus heredibus nobis legatum esset, si pars coheredis ad crescat promissori, in totum fideiussores tenentur, si solidū legatum is^f cepit debere.

*e accipimus,
f & si*

xviii. SCAEVO LA libro vicensimonono Digestorum

Quæ filium legitimum relinquebat, patrem eundemque collibertum ex asse scripsit heredem: fidei^g; eius comittit, vt quidquid ad eum ex hereditate eius peruenisset, cum moreretur, restitueret filio testatrix nepoti suo, & hæc verba adiecit, SATIS A SE IO PATRE MEO EXIGI VETO. quæsitum est, cum iste Scius substantiam suam dissiparet^h, & vereturⁱ pater fideicommissarij, ne inane fideicommissum constitutur: an ad satisfactionem fideicommissi nomine patrem defunctæ compellere possit. respondit, secundum ea que proponerentur, non compellendum cauere. Idem quæsit, k testatricem apud maritum suum, ex quo filium reliquerat, res deposuisse^l non exacta cautione depositionis. an ea res patri heredi restitui debeat: an verò, quoniam emolumentum totius hereditatis ad filium defunctæ reuerti deberet, apud maritum remaneret, apud quem dos remansisset. respondit, quod mulieris mansisset, nec in dote fuisset: restituendum esse heredi.

g his cepit debere. Sequere Flor. etiã si enim solidum legatum cepit debere legatarius (de quo tamẽ nihil proponitur) non idcirco fideiussores in totū tenentur, sed quòd valet ex heredibus solidum legatum cepit debere. Accur. hic hæsitat. h dissipet, i veretur

Tutor, qui & coheres pupilli erat, absente pupillo, cum admonerit^m eum legatarij fideicommissi nomine, in solidum ipse cauit. quæsitum est, an in pupillum adultum factum danda sit utilis actio. respondit dandam.

*k cum testatrix
l deposuisset*

m admonerent

Interpretatio edicti, quo legatarius iubetur mitti in possessionem bonorum heredis eo non cauente.

VLPIANVS libro quinquagesimo secunda ad Edictum

SI QVIS cum vetitus esset satis accipere, acceperit: an repeti satisfactio ita possit, vt heres condicat liberationem? & quidem (si) sciens heres indebitum cauit, repetere non potest. quid deinde si ignorauit remissam sibi satisfactionem? potest condicere. si verò hoc non potuisse remitti crediderit, nunquid condicere possit qui ius ignorauit? adhuc tamen benigne^a quis dixerit satisfactionem condici posse. quid deinde si commissa sit stipulatio? fideiussores putamus exceptione vti posse, an non? & magis est, * vt * vtantur exceptione: quia ex ea causa intercessit satisfactio, ex qua non debuit.

^a Iuris enim error in damnis amittenda rei sua non nocet. l. error. sup. de iuria & fact. ignor.

Non exigit prætor, vt per heredem stet, quo minus caueat. sed contentus fuit, per legatarium vel fideicommissarium non stare, quo minus ei caueatur. quare si non fuerit qui interpelletur cautionis nomine, hoc est is à quo legatum fideiue commissum relictum est: omnimodo poterit legatarius & fideicommissarius in possessionem ex hoc edicto mitti. quia verum est, per eum, cui caueri oportebit^b, non fieri quo minus caueatur. non tamè & satisfactio debet offerri legatario. sed sufficit, siue desiderauerit, ei^d non caueri: siue non habeat, à quo satis desideret. Si debitori liberatio sit relictà,² non est exigenda cautio: quia habet penes se legatum. quippe si conueniatur, exceptione doli mali vti possit. Et, cui³ legatum solutum est, cum constet || legatum || non de Veri^e, Diuus Pius ad Aemilium Equestrem^f rescripsit, non debere prætorem satisfactionem admittere. Tunc ante aditam hereditatem satisfaciendum de legatis est, cum adhuc dubium est, an hereditas adeatur. ceterum si certum sit repudiatam vel omissam hereditatem, vel absentos necessarios heredes: frustra hoc edictum imploratur. cum certum sit, legatum, vel fideicommissum non debere.

b oportebat,

c num

d & ei non caueatur:

e debere,
 f Sequetur

II. IDEM libro septuagesimo nono ad Edictum

SI autem certum sit hereditatem necdum aditam fuisse, nec satisfactio nec possessio locum habet.

III. IDEM libro quinquagesimo secundo ad Edictum

SI is, à quo satis petitur, offerat cognitionem, & dicat, HODIE CONSTET DE FIDEICOMMISSO, HODIE

^g Huc reuertit 1. sup. de legato. seu fidei commissi. quæ ex eodè libro sumpta est, & superiorum exceptionem quandam continet.

DIE AGAMVS, dicendum est cessare satisfactionem: cum possit ante de fideicommissio quàm de satisfactione constare.

- 1 Nec non illa cognitio imploranda erit ab herede, si fortè dicatur per calumniam satis peti. hoc enim commune est omnium satisfactionum. Diuus enim Pius rescripsit eum, apud quem satis petitur, debere explorare, num per calumniam satis petatur. de qua re summam debet cognoscere. Si procurator satis legatorum desideret, si quidem mandatum ei sit, non habebit necesse de rato cauere, sed erit ei satisfidandum. si verò dubitetur, an mandatum sit, vel non sit: de rato cautio erit exigenda. Si semel fuerit satisfidatum, quaesitum est, an etiam rursus cauendum sit, si fortè dicatur egenos fideiussores esse datos. & magis est, vt caueri non debeat. hoc enim Diuus Pius rescripsit Pacu Bix Licinianæ. ipsam enim facilitatis suæ expensum ferre debere, que minus fideiussores idoneos accipit. neque enim oportet per singula momenta onerari eum, a quo satis petitur.

III. P A P I N I A N V S libro vicensimooctauo quaestionum

Planè si noua causa allegetur, veluti quoddam fideiussor decesserit, aut etiam rem familiarem inopinato fortunæ impetu amiserit: æquum erit præstari cautionem.

V. V L P I A N V S libro quinquagesimo secundo ad Edictum

- 1 **I**S, cui legatorum fideiue commissorum nomine non cauetur, missus in possessionem numquã pro domino esse incipit. nec tam possessio rerum ei, quàm custodia datur. neque enim expellendi heredem ius habet, sed simul cum eo possidere iubetur, vt saltem tædio perpetuæ custodiæ extorqueat heredi cautionem. Si alius damni infecti nomine missus sit in possessionem, alius legatorum seruandorum causa: posse eum, qui legatorum seruandorum causa in possessionem missus est, etiã damni infecti satisfidare. qui si satisfidederit, non aliter decedere possessione debebit, quàm ei cautum fuerit etiam eo nomine, quo se damni infecti obligauit. Si plures legatarij mitti in possessionem desiderauerint, omnes venire debent in possessionem. is enim qui ex causa legatorum possidet, sibi, non alij possidet. Alia est causa cùm creditores rei seruandæ causa mittuntur in possessionem. nam is qui possidet, non sibi, sed omnibus possidet. Qui prior missus est legatarius in possessionem, non præfertur ei qui postea mittitur. inter legatarios enim nullum ordinem obseruamus, sed simul omnes æqualitur tuemur. Postquam rei seruandæ creditores possidere cœperunt, legatorum seruandorum gratia missus in possessionem creditoribus potior non habebitur. Qui in

^a Si cui

^b Vide que in hanc sententiam eleganter differit M. Cic. in Orat. pro Quin.

^c quam si ei

^d seruandæ causa

possessionem legatorum seruandorum causa mittitur, in possessionem quidem rerum hereditariarum omnimodo veniet, hoc est earum quæ in causa hereditaria manent. earum autem, quæ in causa hereditaria non erunt, non aliàs mittitur, quàm si dolo malo in ea causa esse defierit. nec semper, sed causa cognita. Bonorum autem appellatione hæc res comprehensa videbuntur, quarum proprietas ad heredem pertinet. sed & si vectigales agri sunt, & si qua pignora testatori data: in eorum quoque mittetur possessionem. sed & in partus ancillarum, & fetus pecorum, item fructus, æque omni modo legatarius & fideicommissarius mittentur. sed & si rem alienam defunctus bona fide emerit, in possessionem eius mittendum legatarium constat: nam & hæc res in causa hereditaria est. Si deposita res apud defunctum fuerit, vel commodata, locum missio non habet: quia non sunt istæ res hereditariæ.

Si ex duobus heredibus alter satisdare sit paratus, alter non in partem eius missio locum utique habere debet. Missi itaque legatarij impediunt etiam eum qui satisdedit, rei administratione. quare suadendum erit heredi, ut in assensum satisdaret, ne administratio eius impediatur. Si ab impuberis substituto legata sint relicta, & impubes decesserit: missio non solum in ea bona quæ testatoris fuerunt, verum ad ea quoque quæ impubes adquisiuit, locum habebit: nam hæc quoque hereditaria sunt. viuo autem impubere neque missio neque satisfactio locum habet. Si heres non sit, à quo fideicommissum relictum est, sed alterius nominis successor: dicendum est, ut edicto locus sit, & dolo eius sit æstimandus. sed & si heredis heres sit, qui dolo fecit: æque nocere debet. Dolum accipere debemus & culpam latam, sed non omnem dolum, sed qui in necem legatariorum & fideicommissariorum factus est. Imperator Antoninus Augustus rescripsit, certis ex causis etiam in propria bona heredis legatarios & fideicommissarios esse mittendos: si post sex menses, quomodo aditi pro tribu nali fuerint hi quorum de ea re notio est, in satisfactione cessatum est. inde fructus percepturos, quoad voluntati defunctorum satisfiat. quod remedium seruaretur & aduersus eos, qui ex qua causa fideicommissio moram faciunt. Satisfactionis verbum licet latius patet, tamen ad exsoluendum legatum refertur. proinde et si remissa sit satisfactio, rescriptum locum habebit: quia mora sit solutioni. Sex autem mensum puto continuum tempus, non possessionum conputandum. Cessatum non accipimus, si pupillus tutorem non habeat, nec curatorem furiosus vel adulescens. nam frustratio non debet huiusmodi personis nocere, quæ sunt indefensæ. certè si hereditas iacuerit aliquo tempore, hoc tempus de medio trahendum

a et
b administratione.

c verum & ea

d dolo

e nec omnem

f Simile loquendi
genus obseruauit a-
pud Vlp. sup.

g quam aditi al.
cum aditi
h nec satisfactio est,
i indeque
k percepturos,
l seruabitur
m ex aliqua

n Dicitur, reponit satisfactionem, arg. l. 2. quia ordo in bon. poss. ser. ubi ita legitur: satisfactio autem est magistratuum aut iudicum qui ius reddunt sedentes.
Dicitur, d. diff. ca. 16.

- 15 dum est. Quæri poterit, an in vicem vsurarum hi fructus cedant, quæ in fideicommissis debentur. & cum exemplum pignori sequimur, id quod ex fructibus percipitur, primum in vsuras, mox si quid superfluum est, in sortem debet imputari. quinimmo & si amplius quam sibi debetur, perceperit legatarius: exemplo pigneraticæ actionis etiam utilis actio ad id refundendum^a dari debet. sed pignora quidem quis & distrahere potest. hic autem frui tantum ei constitutio permittitur, ut festinetur ad sententiam. Qui legatorum seruandorum causa in possessionem mittitur, & fructus custodire & cetera debet. & pati^b quidem heredem colere agros, & fructus redigere. sed custodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede consumantur. quod si heres fructus nolit cogere, permittendum erit legatario cogere fructus, & coactos seruare. quinimmo si tales sint fructus, quos primo quoque tempore venire expediat: vendere quoque legatario permittendum est, & pretium seruare. In ceteris quoque rebus hereditariis missi in possessionem hoc erit officium, ut vniuersas res hereditarias colligat, & ibi custodiat, ubi domicilium defunctus habuit. & si nulla domus sit, habitatione^d conducat, vel horreum quoddam, in quo res collectæ custodiantur. & puto ita legatarium custodire res hereditarias debere, ut neque heredi auferantur, neque deperant, deteriorésve fiant. Quod si ex constitutione quis in possessionem mittatur, curandum est ne vis fiat utenti & fruenti legatario. Satisfieri voluntati defuncti sic accipitur, quoad voluntati defuncti vel ex fructibus vel aliunde satisfiat. Constitutio autem Diui Antonini pertinet ad eos, à quibus utiliter fideicommissum relictum est: {si} quamuis heredes non sint. par enim utilitas est. In possessionem missus legatorum seruandorum causa, si litem eo nomine contestatus sit: non ante decedere possessione debet, quam ei pro lite fuerit cautum. Missus in possessionem, si non admittatur: habet interdictum^e propositum. aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magistratus introducendus est in possessionem. missio autem locum habebit, non tantum si quis id ipsum quod legatum est, rogatus sit: verum etiam si quid vel ex eo vel pro eo restituere fuerit rogatus. Si Titio pure legatum fuerit, & eius fidei commissum sub conditione, ut Sempronio restitueret: non inique prætorem statutorum Iulianus scripsit, si antequam legatum consequatur legatarius, fideicommissi condicionalis satis non det, ut magis Sempronio det legati persecutionem, ut is legatario satisfaciat, deficiente conditione reddi decem. sed & si acceperit r ius ab herede decem, æquum esse Iulianus ait, cogi eum inuicem satisfacere, aut ipsa decem tradere, & Sempronium Titio cauere, & hoc iure
- vtimur.

a reddendum

b & ratio quidem est heredum
c & posse fructus

d habitationem

e editum: meliore est
Flor. in edicto autem
interdictum ne vis
fiat. l. q. in fr. ne vis
fiat ei & c.

vtimur. id enim & Marcellus ait. quid ergo si & legatum sub
condicione sit relictum, & fideicommissum, neque fideicom-
missi satisfidetur? acquisitum erit, fideicommissarium nomi-
ne legati satis accipere ab herede, si ei legatarius non caueat.
scilicet vt & ipse legatario caueat. quod si iam accepit legata-
rius ab herede satis, decernendum erit ex ea satisfidatione magis
fideicommissario quam legatario dandam actionem: in eum
scilicet casum quod^a fideicommissi eius condicio extitit. ipsius
etiam legati persecutio danda erit fideicommissario, si non-
dum solutum est, & condicio eius extitit. scilicet si fuerit fidei-
commissarius paratus cauere legatario.

VI. IULIANVS libro trigesimo octauo Digestorum

SI pecuniæ numeratæ vsusfructus legatus esset, & in testa-
mento cautum, ne eo nomine satis daretur: proprietas non
est legata, sed legatario permittendum satisfidare, & vsusfru-
ctum pecuniæ habere. & propemodum^b in hac propositione
nullæ prætoris erunt partes. quia nisi satisfidetur, agi cum here-
de non poterit. Qui fideicommissi seruandi causa in posses-
sionem missus est, non prius de possessione decedere debet, quam
ei fideicommissum solutum, aut eo nomine satisfidatum fuerit.
nam quod si integra re fieret, in possessionem non mitteretur:
id cum offeretur^c, discedere à possessione debet.

VII. †MODESTINVS libro tertio Regularum

DVM venter in possessionem est, nullus legatorum seruan-
dorum causa in possessionem esse potest.

VIII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum

SI legatorum satis non datur, restituta hereditate, in earum
quoque rerum possessionem legatarius mittendus erit, que
dolo malo eius, Qui restituta est hereditas, in hereditaria cau-
sa^d deserunt.

VIIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

ETIAM si condemnatus heres fuerit, nec pecuniam soluat:
legatarius potest desiderare mitti in possessionem. Cum
sub condicionibus contrariis eadē res duobus legetur, si non
caueatur, vterque mittitur in possessionem.

X. PAVLVVS libro tertio Sententiarum

SI nullæ sint res^d hereditariæ, in quas legatarij vel fideicom-
missarij mittantur, in rem quidē heredis mitti non possunt:
sed per prætorē denegatas heredi actiones ipsi presequantur.

XI. HERMOGENIANVS libro quarto iuris Epi-
tomarum

SI fideicommissorum vel legatorum seruandorum causa mis-
sus in possessionem eam rem teneas, que mihi per fideicom-
missum relicta esset: æquius est me eam habere, Qui ea ipsa
relicta est, quam te, qui alterius fideicommissi nomine ingressus

in

^b & propterea in
hanc propositionē
nullæ prætoris & pro-
cedendum est in
hac propositione.
sed nullæ &c.

^c offertur. Res hæc est
Flor.

† Marcianus

^d causa esse

^e res illæ

¶ verius
p. me in eam rem
haberi priorem, et
me eam rem habe-
re potius,

in eam esse^a. nam & si mihi sub condicione legatū est, & tu medio tempore in possessionem eius factus^b fueris legatorum seruandorum causa, deinde condicio impleta esset: non denegabitur mihi eius rei integra persecutio, sicut enim & si statuliberum ex eadem causa possidere cœpisset, impleta condicione^c iustam libertatem eius impedire non potest. Si rei seruandæ causa in possessionem missus esset proprius creditor heredis, & rei per fideicommissum mihi relicte adeptus^d fuerit: nihil me per^e eum lædi oportere conuenit. non magis quàm si ab ipso herede eam rem pignori accepisset.

^a eam es.

^b missus

^c eius, tamen

^d adeptus fuerit possessionem:

^e me perinde, al.

me exinde. Nasatū

est à librariis Florin

iniis legi per eum,

quod rectum est: ve-

teres enim em pro

eum vsuhabant, au-

stare Verrio Flacco,

ut in pro eum in 12.

tabulis.

fextrario al. extra-

judiciario

XII. MAECIANVS libro duodecimo Fideicommissorum

Municipiis fideicommissum relinqui posse, dubium non est. sed si non caueatur, aduersus municipales quidem non dubitabimus ex hoc edicto iri in possessionē posse. ipsos verò municipales, si his non caueatur, non idem adsecuturos, sed extraordinario^f remedio opus erit: videlicet vt decreto prætoris actor eorum in possessionem mittatur.

XIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij

Quamuis minima res legata sit, vel per fideicommissum relicta: tamen si non soluatur ab herede, vel eo nomine caueatur, cum caueri oporteat: in possessione omnium bonorum, quæ ex ea hereditate sunt, legatarium siue fideicommissarium prætor legatorum seruandorum causa mittit.

XIII. LABEO libro secundo Posteriorum Iuueno^g epitomatorum

Quæ legatorum seruandorum causa in bonis est, in causa vescendi deminuet, si filia, neptis, proneptis, vxorve esset^h, nec nupta sit, nec suum quiquam habeat.

^g Paulo

^h vxorve sit,

XV. VALENS libro septimo Actionum

Interdū licet dolo malo fecerit heres, quò minus res in causa hereditaria maneat: non poterit in possessionem earum legatarius mitti. veluti si locum religiosum fecerit, aut quid publicè consecrauerit, permissu scilicet Imperatoris: aut alium quem non in fraudem creditoris manumiserit.

INTERPRETATIO GRAECORVM

EX LIBRO XXVIII. DIGESTORVM.

ΤΙΤ. Ι. Ι. xxij. §. v. *χαρμηλα*. formam, insculptamq; signi imaginem. l. xxviii. *ταυτην την διαθηκην*. hoc testamentum ratū esse volo, quacūque ratione esse vel licebit, vel poterit.

ΤΙΤ. ΙΙ. Ι. xx. *αδυνατο*. impossibilis.

EX LIB. XXIX.

ΤΙΤ. Ι. Ι. Ι. §. Ι. *ταγμα*. agmen. *χιλιερχον*. tribunum militum.

EX LIB. XXX.

ΤΙΤ. Ι. Ι. Ι. Ι. §. Ι. *λειψανα*. reliquias. l. ciii. §. Ι. *αδυνατο*. impossibilis.

EX LIB. XXXI.

l. xxxiiij. §. Ι. *Οκταβιανη Στρατονικη*. Octavianæ Stratonicæ dulcissimæ filiae meæ salutē. Volo vt ipsa à femetipsa prædium Gazam cum omnibus eius dotibus accipiat. Octauiano Alexandro dulcissimo filio meo. Volo vt ipse à seipso possessionem Comianā agniferā cum vniuersis dotibus quæ in ea sunt, præcipiat, in quæ eximium habeat. l. ead. §. vij. *Γαιον Σειον*. Gaium Seium maritum meum commendo tibi filia, cui dari volo in vitæ vsū & fructū participationē pagi Naccleni, quā olim in dotem cum corporibus doti illatis dedi, & in nulla re cum molestari in dote, erunt enim post mortē ipsius tua & filiorum tuorum. Alciatus. l. lxxxviiij. §. xv. *βουλομαι δε*. Non volo autem, vt à meis hæredibus ædes meæ veneat, illarū me nomine pecunia mutua accipiatur: sed vt apud eos, siue filij, siue nepotes sint, in omne æuum inuiolabiliter permaneant. Si quis verò eorum partē suam vel vendere, vel in causam mutui obligare voluerit: coheredi suo eius vendēdi vel obligandi potestatem habeto. Quod si aduersus ea quis fecerit, quidquid eius rei gestum esse diceretur, id infirmum atque irritum esto.

EX LIB. XXXII.

l. Ι. §. Ι. *απολιδες*. extorres ciuitate. l. xxxvij. §. v. *βουλομαι παντα ταυτοτα*. &c. Volo vt omnia quæ subiecta sunt, firmitatē obtineat. Maximo domino meo denarium quindecim milia, quæ depositi nomine à Iulio Maximo patruo eius accepi, vt illi, cū in virum prouectus esset, restituerē: vt maxime cū vsuris in triginta milia excurrat, ei restitui volo. sic enim patruo eius iuravi. ibid. *δεδωκεν* &c. Cōstitui, dari quæ volo Callimacho mercedis loco decē milia denarium. l. xxxix. §. Ι. *μαξιμο*. maximo. l. Ιv. §. Ι. *ξυλον*. lignū. *ξυλινες*. vectrices lignorū. *απο των δλων*. à paludibus. l. lxy. §. Ι. *αησις των γε* &c.

Settantem videas, qui errant per pascua, porcos

Ad Coracis saxum, iuxta fontemque Arethusam.

Inuenies hunc assidentem suisbus quæ pascuntur

Iuxta Coracis saxum, iuxtaque fontem Arethusam.

l. lxxvij.

λ. lxxvij. §. iij. enthecis. dotibus. I. lxx. *αυτοφως*. naturale, per se siue sponte sua natū, quodq; arte fucatur nō sit. I. ead. §. ij. *ροζυλον*. lignea lanā, puta quæ gossipinis aut eius generis arboribus depectitur. I. c. §. iij. *βασεις*. tulcra, firmamēta, bases. I. c. j. *τη γλυκυτατη μου πατερ*. Quo magis dulcissima patria mea fines ac territoria sua tueatur, decerno adsignoq; illi vniuersa prædia quæ in Syria possideo, cum omnibus quæ illic sunt, pecoribus, seruis, fructibus reconditis, omni apparatu.

EX LIB. XXXIII.

ΤΙΤ. I. lxx. §. j. hierophylaco. templi custodi, ædituo.

ΤΙΤ. II. l. xiiij. *την θυγατερα μου* &c. Filia mea Crispina, quā cupiebam collocare nuptum cuiuscumque amici cognatiq; mei adprobassent: vt rectè collocetur, prouidebit Pollianus, cum is mentē meam cognitam habeat de æqualibus portionibus in dotem dandis, quibus & sororē eius collocaui.

ΤΙΤ. VI. l. l. lxxiiij. §. ij. *οτους κατελιπον* &c. quibuscumque libertatē reliqui, & legata, hosce volo excutiendis rationibus solutos esse. ΤΙΤ. IX. l. iij. §. vj. logarium, idē quod ratiuncula. ΤΙΤ. X. l. vij. *και τη αναρθρω φωνη* & inarticulata voce ac confusa.

EX LIB. XXXIIII.

ΤΙΤ. I. l. iij. *τοις τε απελευθεροις*. Libertis, libertabusq; meis, quos viua, siue in testamento, siue in codicillo, aut manumisi, aut etiā manumifero: prædia, quæ in Chio insula habeo, dari volo: vt ad ea quæ à viuente me acceperunt, adiciantur illis cibarij & vestiarij nomine. I. xvj. §. j. *απο Ρουφινης* &c. Rufina prægnato, liberto nostro. ΤΙΤ. III. l. xxx. §. j. *συγκλησιν*. latifundiū. *τοις κληρονομοις μου* &c. Heredibus meis salutē. Volo vt subiecta omnia rata sint, quæcumque ante in Pamphili nomen cōtulisse visa sum. Si Seia collactanea mea heres ex parte qua eā scripsi, nō erit: volo ei dari latifundium circa Colonā. ibid. *συγκλησιν*. latifundium. §. iij. *τα δε λοιπα* &c. Reliqua autē omnia de mea substantia, quemadmodū & hereditatis onera, pertinebunt solummodo ad Primam & Secundā filias meas, aut quæ ex his superstes erit.

EX LIB. XXXV.

ΤΙΤ. VIII. l. lxxx. *των απορων*. ex difficultatibus disputatu, perplexis & dubiis. *του ψευδομενου*. frustratorij cōuillatoriiq; scilicet syllogismi.

EX LIB. XXXVI.

ΤΙΤ. I. l. xvj. *υπακορισικως*. forma diminutiua. I. lxxiiij. *ιντελλομαι* &c. demādo tibi, ne prius testamentū facias, quān liberos habeas. I. lxxxj. *μονομερως*. solitariē, suo vnus nomine, & pro se tantum.

FINIS.

0% 04.3916/3

